NORGES OFFICIELLE STATISTIK. NY RÆKKE.

UDGIVEN I AARET 1884.

C. No. 2.

BERETNINGER

OM

AMTERNES ØKONOMISKE TILSTAND

I

FEMAARET 1876—1880.

UDGIVNE AF

DET STATISTISKE CENTRALBUREAU.

FØRSTE BIND.

(KRISTIANIA BY—STAVANGER.)

KRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1884.

C. No. 2.

BERETNINGER

OM

AMTERNES ØKONOMISKE TILSTAND

I

FEMAARET 1876—1880.

UDGIVNE AF

DET STATISTISKE CENTRALBUREAU.

FØRSTE BIND.

(KRISTIANIA BY—STAVANGER.)

KRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1884.

Indhold.

								Trykt.
No.	I.	Beretning	fra	Stiftamtmanden	i	Kristiania	. . . . .	Nov. 1883.
-	II.	—	-	Amtmanden	i	Akershus	Amt	Marts 1882.
-	III.	—	-	—	-	Smaalenenes	—	Aug. 1883.
-	IV.	—	-	—	-	Hedemarkens	—	Dec. 1882.
-	V.	—	-	—	-	Kristians	—	Sept. 1883.
-	VI.	—	-	—	-	Buskeruds	—	Aug. 1884.
-	VII.	—	-	—	-	Jarlsberg og Laurviks	—	Mai 1882.
-	VIII.	—	-	—	-	Bratsbergs	—	Sept. 1883.
-	IX.	—	-	—	-	Nedenæs	—	Mai 1882.
-	X.	—	-	—	-	Lister og Mandals	—	Okt. 1882.
-	XI.	—	-	—	-	Stavanger	—	Nov 1882.

Table des matières.

No.	I.	Rapport	du	préfet	de	la ville de Kristiania.
-	II.	—	-	—		d'Akershus.
-	III.	—	-	—		de Smaalenene.
-	IV.	—	-		-	Hedemarken.
-	V.	—	-	—	-	Kristian.
-	VI.	—	-	—	-	Buskerud.
-	VII.	—	-	—	-	Jarlsberg et Laurvik.
-	VIII.	—	-	—	-	Bratsberg.
-	IX.	—	-	—	-	Nedenæs.
-	X.	—	-	—	-	Lister et Mandal.
-	XI.	—	-	—	-	Stavanger.

I.

Kristiania By.

Underdanigst Beretning

om Kristiania Bys økonomiske Tilstand i i Femaaret 1876—1880.

Fra
Stiftamtmanden i Kristiania.

Hermed oversendes ærbødigst Beretning angaaende Kristiania Bys økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880, udarbeidet af Kristiania Magistrat, hvilken Beretning har været forelagt Byens Formandskab, uden at samme har havt Noget derved at bemærke.

Hellerikke for mit Vedkommende vides Noget at erindre ved bemeldte Beretning, hvortil jeg saaledes finder idetheletaget at kunne henholde mig som underdanigst Femaarsberetning for paagjældende Tidsrum for dette Overøvrighedsdistrikts Vedkommende, idet jeg tillader mig at tilføie, at bemeldte Tidsrum næsten helt ligger forud for min Overtagelse af Kristiania Stiftamtmandsembede.

Kristiania den 26de September 1883.

M. Rye.

Det kongelige
Departement for det Indre.

I. Handel.

I forrige Femaarsberetning (1871—1875) berørte Magistraten, at der i 1874 saavel for Handelens som andre Næringsveies Vedkommende sporedes et kjendeligt Omslag i de usædvanligt heldige Konjunkturer, hvormed dette Femaar begyndte, og at denne Reaktion ytrede sig end stærkere

i Femaarets sidste Aar 1875. I det siden forløbne Femaar, 1876—1880, har denne Tilstand vedvaret og yderligere udviklet sig, og Byens Handelsvirksomhed har lidt føleligt under Tidsomstændighedernes Tryk, der have virket lammende paa Forretningslivet og gjort Omsætningen og Fortjenesten ringe. Dette gjælder for den største Del af Femaaret og først i det sidste Aar 1880 have Tegn til Bedring vist sig. Femaaret maa derfor, som ogsaa af Børs- og Handelskomiteen bemærket i dens til Magistraten afgivne Beretning, betegnes som en for Handelen meget ugunstig Periode, og medens dette vel kan siges at gjælde for det hele Land overhovedet, har Trykket af de trange Tider maaske været føleligere og af relativt større Betydning for Kristiania som Centralhandelsplads og Knudepunkt for en væsentlig Del af Landets Handel. Naar desuagtet dette Tidsrum ikke har at opvise nogen voldsomme Rystelser i Forretningsverdenen i Form af Fallitter, pludselige Standsninger af større Virksomheder eller lign., maa dette ansees som et Bevis paa sunde Tilstande overhovedet og paa betydelig materiel Evne og Modstandskraft.

Børs- og Handelskomiteens ovennævnte Beretning angaaende Handelsforholdene er dateret den 27de Oktober f. A. og følger hoslagt (Bilag 1)*). Man skal her indtage de væsentligere Afsnit af den, idet med Hensyn til Detailopgaverne over Byens Ind- og Udførsel i heromhandlede Tidsrum henvises til de af det statistiske Centralbureau udgivne „Tabeller vedkommende Norges Handel". Komiteen begynder sin Beretning med følgende almindelige Oversigt:

„Femaaret 1876—1880 maa i det Hele taget betegnes som en for Landets økonomiske Udvikling og materielle Fremskridt særdeles ugunstig Periode, men heldigvis indtraadte der dog i det sidste Aar af Perioden — i 1880 — en Bedring. Efter de usædvanligt heldige Konjunkturer i Aarene 1872—74 mærkedes allerede 1875 en kjendelig Tilbagegang og Afmattelse i de merkantile Forhold overhovedet, og denne Tilstand viste sig gjennem den allerstørste Del af Femaaret at være af meget haardnakket og vidtgribende Natur. Virkningen af de lammende Konjunkturer kom tilsyne en efterhaanden tiltagende Mangel paa Rørelse, i træg Afsætning og nedgaaende Priser. Paa snart sagt alle Virksomhedsfelter arbeidedes med ringe Udbytte, og der forbrugtes antageligt stærkere, end Landets Indtægter kunde opveie. I 1878 kunde man dog mærke et betydeligt Omslag i Befolkningens Forbrug; det saaes bedst ved indskrænket Detailomsætning, aftagende Trafik paa Jernbaner og Dampskibe, nedadgaaende Toldintrader og i Bankens formindskede Seddelcirkulation, paa samme Tid som lavere Priser paa Landmandsprodukter vidnede om forringet Kjøbeevne. Først i 1880 indtraadte der, som nævnt, Tegn til Bedring i Forretningsforholdene, og Signalet til denne Forandring kan nærmest siges at være udgaaet fra Amerika, hvor der efter flere Aars god Høst var Overflod paa Kapital, stor Virksomhed og Velvære."

---

*) Bilagene ere ikke trykte. Centralb.s Anm.

Komiteen gaar derpaa over til at udtale sig om forskjellige større Udførselsartikler og begynder med Trælasten, hvorom den anfører Følgende:

„Hvad Trælasten angaar, aabnede Priserne i 1876 temmelig lavt og sank yderligere i Løbet af Vaaren og Sommeren. Udover Høsten kom der noget større Fasthed i Priserne, og for enkelte Sorter viste der sig endog Tendens til Opsving, antagelig begrundet i Frygt for politiske Forviklinger mellem England og Rusland og deraf følgende Mulighed for Stængning af de finske og russiske Havne den paafølgende Vaar. Den store Prisforskjel mellem bedre og simplere Sorter forklares let af den Omstændighed, at, medens Beholdningerne af de bedre Sorter saavel her i Landet som ved Østersøen, for en Del vel som Følge af den efterhaanden indtraadte større Strenghed i Sorteringen, ikke vare saa særdeles store, var der forholdsvis store Kvanta af daarligere Kvaliteter, og dette havde for en stor Del sin Grund baade i, at der i gode Aar var drevet ud af Skovene Last, som ikke ellers vilde være medtaget, og i, at Flødningen i mange Vasdrag havde været mindre heldig, hvorunder Tømmerets Kvalitet forringedes. Den amerikanske Spruce, som i 1876 solgtes i England til samme Priser, som her faktureredes for Gran frit ombord, udøvede ligeledes et betydeligt Tryk paa Afsætningen af den nordiske Gran.

Aaret 1877 var meget ugunstigt for Trælasthandelen, og i 1878 kom endnu den Omstændighed til, at den milde Vinter bevirkede omtrent 1 Maaneds tidligere Aabning af Farten paa Østersøen end sædvanligt, hvilken Leilighed Rusland og Finland under de da existerende politiske Forhold benyttede til at sende betydelige Partier Trælast i Konsignation til allerede før overfyldte Markeder, hvorved Priserne yderligere trykkedes. Norges Skibning af Trælast var i 1878 mindre end i noget foregaaende Aar siden 1861. Vor største Kunde var England, som tog ca. $^2/_3$ af vor samlede Export, dernæst kom Frankrige, hvad skaaren Last angik, medens Australien i 1878 tog mere høvlet Last end Frankrige og Tyskland tilsammen. Den uheldige Periode for Trælasthandelen vedvarede i 1879, da uafbrudt Prisfald gjorde de udenlandske Importører ængstelige, og Skibningen var endog mindre end i 1878. Men den uheldige Periode kan dog siges at have kulmineret ved Udgangen af 1879, idet Aaret 1880 viste adskilligt Opsving, saavel hvad det udskibede Kvantum som hvad Priserne angaar, — af høvlet og skaaren Last saaledes en Tilvæxt i begge Henseender af ca. 20 Pct. sammenlignet med 1879. Grunden hertil var tildels indskrænket Produktion over hele Skandinavien og reducerede Beholdninger paa fremmede Markeder, men for en stor Del ogsaa forøget Virksomhed i forskjellige Retninger i Udlandet, hvorved der blev livligere Efterspørgsel navnlig efter høvlet Last. Priserne gik dog igjen noget ned senere paa Aaret, da det viste sig, at Beholdningerne i Sverige eg Finland vare større end antaget."

Ifølge Centralbureauets forannævnte Tabeller var Udførselsmængden af Trælast fra Kristiania:

i 1876	159,275	Reg.-Ton
- 1877	144,626	—
- 1878	113,446	—
- 1879	90,858	—
- 1880	126,234	—

Medens Værdien af den fra Kristiania i 1876 udførte Trælast anslaaes til ca. 9 Mill. Kroner og i 1877 til noget over 8 Mill. Kroner, var den i 1879 sunket ned til omtrent $5^1/_2$ Mill. Kroner. Den væsentligste Del af Trælasten gaar fremdeles til England, derefter er Frankrige det vigtigste Marked. Af høvlet Last udskibes ikke ubetydeligt, antagelig mest til Australien; det udskibede Kvantum var mindst i 1876 (19,431 Reg.-Ton) og i 1879 (22,418 Reg.-Ton), men steg i 1880 op til 30,809 Reg.-Ton.

„Om Træmassefabrikationen", fortsætter Børskomiteen videre, „gjælder ligeledes, at den i den første Del af Femaaret har lidt under uheldige Konjunkturer. Priserne gik stadigt nedad og vare navnlig i 1878 lavere end nogensinde, men da samtidigt Fragterne vare betydeligt faldne, kunde alligevel denne for vort Land saa naturlige og nyttige Industrigren give noget Udbytte, og mod Slutningen af Femaaret, da Priserne varierede fra 72 til 82 Kroner pr. Ton vaad Træmasse (50 Pct. Vandgehalt), kan Udbyttet, — som forøvrigt i høi Grad er afhængigt af Fabrikernes Beliggenhed, den mere eller mindre lette Tilgang paa Skovvirke, Transportomkostninger o. m. —, betegnes som nogenlunde tilfredsstillende. Tilvirkningen af Pap af Træmasse var i 1879 ikke ubetydelig, men det er nok tvivlsomt, om denne Tilvirkning i Almindelighed levnede synderligt Overskud for Fabrikerne."

Af Træsliberier findes ingen i Byen selv, og som Fabrikvirksomhed hører saaledes Træmassefabrikationen ikke med blandt de her drevne Næringsveie; derimod er Exporten af det færdige Produkt her over Byen fornemmelig til England betydelig. Man hidsætter en Opgave over den samlede Værdi af den fra Kristiania i Femaaret udførte Trælast, den forædlede saavelsom den uforædlede, samt Træmasse:

1876.	Kr. 9,823,900	(Kun for 1880 er „Træmasse" udtrykkelig opført i Tabellerne. Den er i de foregaaende Aar medtaget under „Tømmer og Trævarer, uforarbeidede eller halvforarbeidede".)
1877.	- 9,556,800	
1878.	- 7,372,600	
1879.	- 6,129,900	
1880.	- 9,182,100	

Om Isexporten anfører Børskomiteen:

„Istrafiken har i Femaaret i det Hele kun givet lidet Udbytte og Exporten været i Aftagende; i 1878 udgjorde denne fra Kristiania Tolddistrikt 38,000 Reg.-Ton og i 1879 kun 24,000 Reg.-Ton. Priserne vare i Marts 1878 13 à 14 sh. til Irland og 12 à 13 sh. til London, medens der samtidigt betaltes i

Fragt respektive 10 à 11 sh. og 9 sh. 6 d. I 1879 gik Prisen ned til 11 sh. 6 d. à 12 sh. pr. Ton til Englands Østkyst, og Aaret 1880 begyndte med 10 sh. 6 d. à 11 sh. pr. Ton; udpaa Sommeren steg Priserne til 15 sh., og Juli Maaned samme Aar bragte yderligere et glædeligt Opsving i Forretningen, idet der kom stærk Efterspørgsel om Is fra de østlige nordamerikanske Havne, særlig Newyork, hvor der bødes en Pris af 6—8 Dollars pr. Ton, medens Skibsrum kunde fragtes til 16 à 18 sh. pr. Ton. Dette havde igjen til Følge en Bedring paa det europæiske Marked og Priserne steg til 20 sh. pr. Ton leveret i Dublin."

Børskomiteen bemærker videre:

„Ølproduktionen var fra 1877, da der i Kristiania byggedes 2 større Ølbryggerier, noget i Tiltagende, og Exporten herfra udgjorde:

i 1877	$2^1/_5$ Million Liter,	af Værdi ca.	$1^1/_6$ Million Kroner
- 1878	$2^7/_{20}$ -	- - — -	$1^3/_{10}$ - -

men Overproduktionen i disse Aar bevirkede Prisnedsættelse af ca. 5 Pct. for det indenlandske Forbrug, og samtidigt hemmedes Exporten ved Forviklinger i Sydamerika og ved stærk Konkurrence med amerikanske og tyske Bryggerier. Exporten fra Kristiania faldt derfor igjen

i 1879	ned til $1^2/_3$ Million Liter,	Værdi ca.	$^3/_4$ Million Kroner, og
- 1880	- - $1^3/_{10}$ - -	— -	$^3/_5$ - -

„Brændevinstilvirkningen var i 1878—79 større end sædvanligt som Følge af ualmindeligt rig Poteteshøst i 1878. Forbruget her i Landet er vistnok aftaget betydeligt udover Femaaret, men Exporten har været anseelig og udgjorde fra Kristiania:

i 1878	ca. $1^1/_4$ Million Liter		
- 1879	- $2^2/_5$ - -	af 50 Pct. Styrke.	
- 1880	- 1 - -		

„Paa Pengemarkedet bevirkede de nedadgaaende Konjunkturer ved Femaarets Begyndelse og den deraf foranledigede Stagnation i den almindelige Handelsrørelse, at Kravene til Laanemarkedet vare mindre, saaat Pengetilgangen gjennem hele Aaret var, om ikke rigelig, saa dog ikke trykkende knap. Renten holdt sig imidlertid høi Størstedelen af Aaret 1876, men gik ved Aarets Slutning betydeligt ned, og ved Aarets Udgang var Markedet let og fuldt op af disponibel Kapital tilstede. Hertil bidrog for en stor Del det i Oktober afsluttede Statslaan paa 6 Millioner Kroner, men efterhaanden som de derved indkomne Midler toges udaf Laanevirksomheden, opstod nogen Knaphed, da der samtidigt vistnok var liden Tilgang af opsparet Kapital. Diskontoen gik saaledes i 1877 sukcessivt op og holdt sig høi saavel i dette Aar som i det følgende 1878. I 1879 blev Pengemarkedet mere rigeligt; Bankdiskontoen gik igjen sukcessivt ned og holdt sig fremdeles lav i 1880, hvilket vel for en Del skyldtes det i April—Mai 1880 inddragne Statslaan paa $15^1/_4$ Million Kroner og Kristiania Kommunes Laan i samme Aar paa 2 Millioner; disse Laan bidrog i væsentlig

Grad til at lette Pengemarkedet. Til nærmere Belysning af Pengemarkedets Stilling hidsættes følgende Oversigt over Bankdiskontoen ved herværende Bankafdeling i Løbet af Femaaret:

	Vexler.	Vexelobligationer
Fra 1ste Januar 1876 til 26de Januar 1876	7 Pct.	7 Pct.
- 26de — - - 12te August -	6 -	6 -
- 12te August - - 15de Novbr. - indtil 3 Maaneders	5 -	6 -
- 12te August - - 15de Novbr. - lange . .	6 -	
- 15de Novbr. - - 29de — -	5 -	5 -
- 29de — - - 7de April 1877	$4\frac{1}{2}$ -	5 -
- 7de April 1877 - 18de — -	5 -	5 -
- 18de — - - 25de — -	$5\frac{1}{2}$ -	$5\frac{1}{2}$ -
- 25de — - - 5te Mai -	6 -	6 -
- 5te Mai - - 20de Oktober -	$6\frac{1}{2}$ -	$6\frac{1}{2}$ -
- 20de Oktober - - 19de Januar 1878	7 -	7 -
- 19de Januar 1878 - 17de April -	$6\frac{1}{2}$ -	$6\frac{1}{2}$ -
- 17de April - - 15de Februar 1879	6 -	6 -
- 15de Februar 1879 - 12te Marts -	$5\frac{1}{2}$ -	6 -
- 12te Marts - - 13de August -	5 -	6 -
- 13de August - - 8de Mai 1880	$4\frac{1}{2}$ -	$5\frac{1}{2}$ -
- 8de Mai 1880 - 6te Januar 1881	4 -	5 -

„Med Hensyn til Kristiania Bys Import tror Komiteen at kunne undlade en Opstilling af Tal for de forskjellige Aar, idet den henviser til det statistiske Centralbureaus Tabeller vedkommende Norges Handel i Femaaret, — men derimod giver man herved en Liste over gjennemsnitlige Markedspriser paa Kaffe, Sukker, Rug og Byg for hvert Kvartal i Femaaret.

„For Kaffe (Java, Laguayra og Rio) betaltes pr. $^1/_2$ Kilo fortoldet:

	1876.		1877.		1878.		1879.		1880.	
	Minimum.	Maximum.	Minimum.	Maximum.	Minimum.	Maximum.	Minimum.	Maximum.	Minimum.	Maximum.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr	Kr	Kr.	Kr.	Kr.
1ste Kvartal. . .	0.85	1.10	0.92	1.08	0.92	1.06	0.75	1.00	0.63	1.00
2det — . . .	0.91	1.09	0.93	1.08	0.78	1.02	0.65	0.95	0.78	1.00
3die — . . .	0.93	1.03	0.91	1.08	0.75	1.03	0.62	0.98	0.77	1.00
4de — . . .	0.80	1.03	0.84	1.07	0.79	1.03	0.63	0.97	0.63	0.96

„For raffineret Sukker No. 1 og 2 (Raffinade og Farin) pr. $^1/_2$ Kilo fortoldet:

	1876.		1877.		1878.		1879.		1880.	
	Min.	Max.	Min.	Max.	Min.	Max.	Min.	Max.	Min.	Max.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1ste Kvartal. . .	0.39	0.48	0.43	0.56	0.44	0.49	0.43	0.50	0.42	0.53
2det — . . .	0.37	0.46	0.43	0.56	0.37	0.52	0.43	0.51	0.42	0.52
3die — . . .	0.37	0.46	0.44	0.55	0.42	0.52	0.42	0.49	0.41	0.52
4de — . . .	0.37	0.55	0.42	0.52	0.42	0.52	0.37	0.52	0.42	0.52

„For Rug (østersøisk, fransk og spansk) betaltes pr. 100 Kilo fortoldet:

	1876.		1877.		1878.		1879.		1880.	
	Min.	Max.	Min.	Max.	Min.	Max.	Min.	Max.	Min.	Max.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1ste Kvartal. . .	17.50	18.00	16.80	17.85	14.00	16.20	11.35	13.40	15.30	16.00
2det — . . .	17.90	18.00	15.00	18.20	11.70	15.20	11.45	13.05	15.00	17.25
3die — . . .	18.00	18.40	15.00	15.60	11.95	14.40	10.90	13.00	16.00	17.30
4de — . . .	18.00	18.10	13.60	15.00	12.00	14 20	15.00	17.00	18.60	19.30

„For Byg (østersøisk og dansk) betaltes pr. 100 Kilo fortoldet:

	1876.		1877.		1878.		1879.		1880.	
	Min.	Max.	Min.	Max.	Min.	Max.	Min.	Max	Min.	Max.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1ste Kvartal. . .	15.60	16.80	16.00	18.00	14.20	18.50	14.80	15.00	17.00	17.20
2det — . . .	15.60	17 60	15.50	19.16	13.40	17.06	12 25	14.00	15.80	17.20
3die — . . .	15.95	16.80	15.00	19.20	11.75	15.75	12.40	14.60	15.95	17.25
4de — . . .	15.95	17.50	15.20	19.20	11.55	15.75	16.80	17.30	17.05	17.25

— — — — — — — Sluttelig vil man dog henlede Opmærksomheden paa, hvad der i nævnte Tabeller for Aaret 1880 anføres, nemlig at Kristiania Udførsel i forrige Aar — 1880 —, ca. $25^3/_4$ Million Kroner, havde næsten 3 Gange

saa stor Værdi som i Aarene 1866—70, da den gjennemsnitlig udgjorde ca. $8^7/_8$ Million Kroner, og at Hovedstadens Andel af Norges samlede Udførsel er steget fra $12^1/_{10}$ til $24^3/_{10}$ Pct. Dens Indførsel, der ogsaa er i Stigende, udgjorde i 1880 ca. $65^1/_3$ Million Kroner eller $43^3/_{10}$ Pct. af den hele, mod $33^1/_2$ Mill. Kroner eller $33^3/_{10}$ Pct. i Aarene 1866—70, og desuagtet var Indførselsværdien i 1880 for det hele Lands Vedkommende omtrent 4 Mill. Kroner mindre end den gjennemsnitlige Værdi i Tiaaret 1870—80."

Hertil skal Magistraten endnu kun føie en Opgave over Størrelsen af Toldintraderne ved Kristiania Toldsted i Femaaret, hvori er medregnet saavel Ind- og Udførselstold som Oplæggelses- og Skibsafgifter og andre ved Toldstedet faldende Indtægter; Intraderne vare:

i 1876	Kr.	7,920,510
- 1877	-	8,402,268
- 1878	-	7,646,255
- 1879	-	6,598,158
- 1880	-	8,621,632

Af de herværende private Bankinstituter virkede ved Udgangen af 1880 Christiania Bank og Kreditkasse med en indbetalt Aktiekapital af Kr. 2,240,000 og et Reservefond af Kr. 400,000 og Den norske Kreditbank med en indbetalt Aktiekapital af Kr. 3,222,460 og et Reservefond af Kr. 1,046,327 (se Bilag 2 og 3).

Man vedlægger (Bilag 4) en Gjenpart af det til det statistiske Centralbureau indsendte Schema No. 16, indeholdende en Fortegnelse over alle Slags Forsikringsselskaber, Assuranceforeninger, Livrenteselskaber og private Bankinstituter (undtagen Sparebanker), hvis Bestyrelse havde sit Sæde i Kristiania ved Udgangen af 1880, samt over de udenlandske Assuranceselskaber, som havde Agentur paa Stedet.

Hvad angaar Jernbanetrafiken til og fra Kristiania paa de forskjellige herfra udgaaende Linier, saa ville alle Oplysninger derom fremgaa af Banernes Driftsberetninger. En for Byen væsentlig Udvidelse af Jernbanenettet er i Femaarets Løb tilveiebragt i Smaalensbanen, som i Januar 1879 aabnedes for almindelig Trafik paa Strækningen mellem Kristiania og Fredrikshald efter den vestre Linie og i Juli Maaned samme Aar endvidere mellem Fredrikshald og Rigsgrændsen samtidigt med den da ligeledes fuldførte og til Drift afgivne Jernbane paa svensk Side i Fortsættelse af Smaalensbanen fra Grændsen gjennem Dalsland til Wenern. Den sidstnævnte Jernbane (Dalslandsbanen) staar igjen i Forbindelse med den svenske Bergslagsbane, som fører fra Bergslagerne til Gøteborg, og der er saaledes gjennem disse forskjellige Linier tilveiebragt sammenhængende Jernbaneforbindelse mellem Gøteborg og Kristiania. Fremdeles er i Femaaret den hele Jernbanelinie mellem Kristiania og Trondhjem fuldført, idet dennes sidste Led, Jernbanen mellem Eidsvold og Hamar, blev aabnet for Trafiken i November 1880.

Til disse forskjellige Jernbaner har Kommunen tegnet følgende Aktiebidrag:

Smaalensbanen	Kr. 800,000
Dalslandsbanen	- 100,000
Eidsvold—Hamarbanen.	- 80,000.

Som Bilag 5 og 6 vedlægges Opgaver fra Stadsveieren samt Maaleren over Mængden af de Varesorter, som i Femaaret er maalt og veiet med Byens Redskaber. Medens den kommunale Maaling og Veining benyttes i overmaade stor Udstrækning ved Trafiken paa Torve og Brygger, har dette i Femaaret mindre og mindre været Tilfældet med Kommunens Favnesættervæsen, hvoraf Publikum synes at betjene sig i langt ringere Udstrækning end før, og hvor ogsaa Konkurrencen fra privat Side er temmelig fri og nu meget stærk. Medens saaledes det aarlig maalte Kvantum Ved i Femaaret 1871—75 gik helt op til 30,000 Favne og aldrig var under 22,000 Favne, har det i det sidstforløbne Femaar varieret mellem 12 og 16,000 Favne. Store Masser Ved maales uden Benyttelse af Kommunens Redskaber dels paa Jernbanestationerne, dels ved private Dampvedhuggerier.

Overgangen til det metriske Maal- og Vægtsystem efter Lov af 22de Mai 1875 er delvis gjennemført i Femaaret til de lovbestemte Terminer; den fuldstændige Overgang er dog først foregaaet ved Udløbet af den yderste Frist, 1ste Juli 1882.

Ulemperne ved Overgangen er naturligvis almindelig følt, uden at man imidlertid har erfaret, at der er opstaaet specielle Vanskeligheder ved Benyttelsen af de uvante Maal- og Vægtenheder.

Der er i Femaaret udfærdiget 631 Borgerskabsbreve paa Handel og 155 Do. paa Handel i Forening med Haandværk; Antallet af opsagte og udslettede Borgerskabsbreve var henholdsvis 195 og 18. Af Næringsbreve for Kvinder udfærdigedes 473, deraf 469 til Handel og 4 til Handel i Forening med Haandværk; Antallet af opsagte og udslettede Næringsbreve for Kvinder var 110.

Af Personer, der drev Handel med Hjemmel af Borgerskab, var der ved Udgangen af 1880 1529, hvoraf 49 Enker; desuden 286, samtlige Mænd, der samtidigt havde baade Handels- og Haandværksborgerskab. Derhos var der 41 Høkere, 24 Høkerenker og 14 udenfor Kristiania boende hersteds Udskibningsberettigede. Antallet af handelsberettigede Kvinder med Næringsbrev var 673. Antallet af Personer, berettigede til Smaasalg og Udskjænkning af Brændevin var 114, hvoraf 51 Kvinder, deraf alene berettigede til Salg 45, hvoraf 24 Kvinder. Antallet af Personer, berettigede til Udskjænkning af Øl og Vin m. m., var 255, hvoraf 91 Kvinder, og af Personer med indskrænket Ølret 55, hvoraf 28 Kvinder. Forøvrigt henvises til vedlagte Gjenpart af Schema No. 15 (Bilag 7).

Det har vakt Magistratens Opmærksomhed, at Antallet af Kvinder, der drive Handel med Hjemmel af Næringsbrev, er steget fra 85 i Femaaret 1865—70 til 422 i det sidstforløbne Femaar. Denne Stigning be-

gyndte at vise sig i den nærmeste Tid, efterat Lovene af 24de Mai 1873 og 3die Juni 1874, henholdsvis angaaende Forandringer i Handelslovgivningen og angaaende Firmaregistre, emanerede, og kan kun for en ringe Del sættes i Forbindelse med Befolkningens Tilvæxt efter Byudvidelsesloven af 12te Mai 1877. Forholdet antages nærmest at være fremkaldt ved hine Love og navnlig ved Bestemmelsen i den førstnævnte Lov om, at kun det ene Medlem af et Handelsselskabs Bestyrelse behøver at tage Borgerskab. Derved har den Mand, der vil etablere en Handelsforretning, let for at kunne optage en Kvinde som Associé, og da desuden Erhvervelsen af det fornødne Handelsbrev falder kostbarere og i alle Henseender byrdefuldere for den Første end for den Sidste, stemmer det ofte med hans Interesse, at Handelsbrevet udtages i hendes Navn. Allerede heri ligger en Omgaaen af Loven, men Forholdet bliver af mere graverende Art, naar den, der er Hovedpersonen og den moralsk Ansvarlige, benytter den Anledning, som Paabudet om at gjøre Firmaanmeldelse giver, til at stille sig udenfor ethvert Ansvarsforhold til Forretningen, idet Anmeldelsen affattes saaledes, at den i Navnet handelsberettigede og i de fleste Tilfælde uformuende Kvinde erklærer sig eneansvarlig for Firmaets Forpligtelser, medens den egentlige men uansvarlige Driftsherre forbeholder sig — angivelig som „Bestyrer" eller „Prokurist" — Eneret til at forpligte Firmaet. Er Forretningen paa denne Maade etableret af en Fallent, hvis Firma er ophørt, lyder Anmeldelsen ogsaa jevnlig paa det tidligere Firma — undertiden med Tillægget „Efterfølger" eller lignende —, og Publikum forledes da til at tro, at det er den gamle Forretning, der fortsættes uden væsentlig Forandring.

De her antydede Omgaaelser af Loven ere i Regelen saa skjult anlagte, at de vanskelig kunne paatales og straffes. Det er heller ikke her Stedet at drøfte Midlerne, hvorved de skulde kunne hemmes; imidlertid finder man Forholdet af den Beskaffenhed, at der var Opfordring til at berøre det her, ligesom man allerede tidligere ved Skrivelse af 28de Septbr. 1880 har henledet det ærede Stifts Opmærksomhed derpaa.

Under nærværende Afsnit skal man endelig tillade sig at meddele nedenstaaende Oplysninger om efternævnte her i Byen hjemmehørende Forsikringsindretninger Virksomhed:

1. Brandforsikringsselskabet „Norden".

	Løbende Forsikringssum ved Aarets Udgang.	Præmiebeløb.	Skadeserstatninger.
	Kr.	Kr.	Kr.
1876	64,769,416	426,075	259,768
1877	63,964,212	290,535	386,220
1878	64,757,615	298,958	76,629
1879	65,662,094	304,228	194,675
1880	68,856,059	314,857	218,558

2. Kristiania almindelige Brandforsikringsselskab.

	Løbende Forsikringssum ved Aarets Udgang.	Præmiebeløb.	Skadeserstatninger.
	Kr.	Kr.	Kr.
1876	114,784,760	671,948	144,932
1877	121,651,605	587,898	333,469
1878	131,653,470	612,376	293,321
1879	132,301,555	640,569	467,632
1880	144,798,200	682,658	392,490

3 a. Akershus Brandassuranceselskabs Bygningsafdeling.

	Løbende Forsikringssum ved Aarets Udgang.	Præmiebeløb.	Skadeserstatninger.
	Kr.	Kr.	Kr.
1876	74,646,536	62,552	40,430
1877	80,521,853	67,669	46,288
1878	86,377,200	72,638	47,858
1879	91,721,728	76,914	76,284
1880	95,533,037	79,940	74,892

3 b. Samme Selskabs Løsøreafdeling.

	Løbende Forsikringssum ved Aarets Udgang.	Præmiebeløb,	Skadeserstatninger.
	Kr.	Kr.	Kr.
1876	27,530,424	94,534	33,577
1877	28,322,705	79,483	15,807
1878	28,306,601	73,117	28,361
1879	28,844,351	68,784	54,827
1880	29,153,372	69,298	46,426

4. Søforsikringsselskabet „Poseidon".

(Med Fradrag af Reassurancer.)

Ved Udgangen af nedenstaaende Aar.	Antal Policer.	Risikobeløb.	Præmiebeløb.	Afsatte Summer fra forrige Aar.	Samlet Indtægt.	Samlet Udgift.	Hvoraf Havarigodtgjørelse.	Udenfor Udgifterne afsatte Summer for næste Aar.	Reservefondets Beløb.
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr,
1876.	7764	20,431,724	193,007	28,440	203,674	162,066	49,789	90,276	90,000
1877.	7467	19,925,731	158,239	17,242	174,273	147,345	57,804	74,865	100,000
1878.	6810	14,071,501	121,238	23,162	137,883	84,863	25,470	54,027	130,000
1879.	6743	14,073,166	116,920	20,915	183,536	107,067	52,514	47,033	140,000
1880.	8055	17,100,156	139,054	14,876	155,697	116,661	41,818	63,521	156,000

5. Christiania Søforsikringsselskab.

(Med Fradrag af Reassurancer.)

Aar.	Antal Policer.	Risikobeløb.	Præmiebeløb.	Afsatte Summer fra foregaaende Aar.	Samlet Indtægt.	Samlet Udgift.	Hvoraf Havarigodtgjørelse.	Udenfor Udgifterne afsatte Summer for næste Aar.	Reservefondets Beløb.
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1876	6832	27,398,184	229,918	210,968	257,709	283,020	245,552	166,458	210,000
Deraf ved Aarets Udgang.	93	245,212	6,340						
1877	6083	16,323,412	187,374	158,457	213,670	210,542	181,303	121,585	216,000
Deraf pr. 30/3 1878. . . .	38	311,003	2,285						
1878	6022	18,300,288	135,012	99,520	163,725	138,079	108,324	77,166	227,600
Deraf pr. 8/3 1879	33	113,605	1,580						
1879	6106	18,598,973	154,619	75,586	181,734	139,113	112,518	71,206	238,250
Deraf pr. 5/3 1880	94	459,812	6,516						
1880	7030	21,486,989	164,576	64,602	196,729	151,548	123,248	69,783	245,250
Deraf pr. 12/3 1881. . . .	43	161,987	2,023						

6. Livsforsikringsselskabet „Idun“

(forsaavidt betræffer den egentlige Livsforsikring).

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
Antal nye Policer i Aaret	103	149	204	330	414
Antal i Kraft værende Policer pr. 31te December	1015	1107	1266	1526	1845
Løbende Risiko paa Livsforsikringer pr. 31te December	Kr. 4,067,423	Kr. 4,507,304	Kr. 5,376,688	Kr. 6,579,879	Kr. 7,750,611
Ved Dødsfald forfaldne og udbetalte Beløb	Kr. 46,400	Kr 45,600	Kr. 54,051	Kr. 23,663	Kr. 40,432
Forsikringsfond*) (Præmiereserve) pr. 31te December	Kr. 716,961	Kr. 812,679	Kr. 926,658	Kr. 1,073,766	Kr. 1,285,536
Reservefond pr. 31te December	Kr. 228,275	Kr. 253,379	Kr. 280,596	Kr. 317,703	Kr. 340,412

*) Heri er indbefattet ogsaa Præmiereserve for de øvrige Arter af Forsikringer, hvoraf Selskabet dog har tegnet forholdsvis faa.

2. Skibsfart.

Herom maa man i det Væsentlige indskrænke sig til at henvise til de af det statistiske Centralbureau udgivne Tabeller.

For Aaret 1880 meddeles følgende Oplysninger:

I Aarets Løb ankom til Kristiania fra Udlandet:

Seilskibe:	1007,	drægtige	140,445	Ton,	med Ladning
	193,	—	37,282	-	i Ballast
Dampskibe:	607,	—	249,769	-	med Ladning
	14,	—	8,977	-	i Ballast,

medens der fra Kristiania afgik til Udlandet:

Seilskibe:	752,	drægtige	138,095	Ton,	med Ladning.
	160,	—	7,925	-	i Ballast.
Dampskibe:	458,	—	208,571	-	med Ladning.
	58,	—	15,343	-	i Ballast.

Ved Udgangen af 1880 udgjorde Kristiania Handelsflaade 303 Fartøier, drægtige 98,541 Ton og bemandede med 3,429 Mand, deraf Seilfartøier 264, drægtige 93,074, og Dampskibe 39, drægtige 5,467 Ton.

I sin ovennævnte Erklæring bemærker Børs- og Handelskomiteen, at Skibsfarten i Femaarsperioden har lidt under et føleligt Tryk. Fragtkonjunkturerne vare gjennemgaaende mislige, og Udbyttet af Skibsfarten derfor meget ringe. Slutningen af Femaaret viste ingen lyse Fremtidsudsigter for vor Seilskibsflaade under den temmelig voldsomme Forøgelse af Dampskibstonnagen, som i den senere Tid foregaar udenfor Norge, hovedsagelig i Storbritannien. Herved er dog at bemærke, at for Kristianias Vedkommende er Rederibedriften af underordnet Betydning sammenlignet med Byens øvrige Rørelse, og naar denne Bedrift alligevel ikke er undergaaet nogen Formindskelse, skriver dette sig for en stor Del fra den Omstændighed, at der blandt de fra Smaastæderne Indflyttede findes Skibsredere, der her fortsætte sin Bedrift.

I Femaaret udfærdigedes 26 og opsagdes 2 Skipperborgerskaber. Antallet af Skippere var ved Udgangen af 1880 192, hvoraf 155 bosatte i og 37 udenfor Byen.

3. Skibsbyggeri.

Ved Akers mekaniske Værksted er der i Femaaret bygget 14 Dampskibe og 1 Dampmudderpram, tilsammen drægtige 690 Ton. Desuden er der forarbeidet forskjellige Dampmaskiner, Dampkjedler m. m., hvorhos Værkstedets Virksomhed som sædvanligt har omfattet Landsætning

og Doksætning af Dampskibe og Seilfartøier samt Reparation og Oppudsning af saadanne. Værkstedet har i Femaaret gjennemsnitlig beskjæftiget en Styrke af 285 Mand.

Nylands mekaniske Værksted, der kom under Konkursbehandling i Oktober 1879, har i Femaaret 1876—80 havt en samlet Produktion af ca. Kr. 2,650,000 med en gjennemsnitlig Arbeidsstyrke af 218 Mand. Der er i det nævnte Tidsrum bygget 9 Dampskibe af samlet Drægtighed ca. 1750 Ton.

De i forrige Femaarsberetning nævnte 2 Værfter for Bygning af Træskibe paa Øen søndenfor Slusen mellem Akerselven og Bjørviken ere nedlagte, da Grunden er indkjøbt af Kommunen til Anlæg af Gader og Brygger m. V.; saadanne Skibsværfter findes derfor nu ikke mere paa Byens Territorium, derimod er der i de sidste Aar oprettet et Værft af dette Slags paa en af Øerne lige udenfor Byen.

4. Haandværksdrift.

De i Femaaret 1871—75 indtraadte heldige Konjunkturer med voxende Almenvelstand og deraf følgende Forøgelse i Behovet for alle Livsfornødenheder ophørte allerede i den sidste Del af Perioden, og der kan ikke være Tvivl om, at Haandværket i det Store og Hele taget i det sidste Femaar 1876—80 har virket og fremdeles virker under ugunstige økonomiske Forhold.

Til Bedømmelse af disse Forhold har Magistraten for Femaaret havt Adgang til righoldige og med stor Indsigt og Omhu indsamlede Detailopgaver, meddelte af det inden den herværende „Norske Haandværks- og Industri-Forening“ virkende, saakaldte national-økonomiske Udvalg. I 1879 udsendte nemlig den da nys nedsatte kongelige Toldkommission et Cirkulære, hvori den udbad sig forskjellige Oplysninger om Haandværkets Stilling her i Byen. Efterat Magistraten i denne Anledning havde henvendt sig til Haandværks- og Industri-Foreningens Bestyrelse med Anmodning om at bistaa ved Cirkulærets Besvarelse, modtog man i Slutningen af 1880 — altsaa i den allersidste Del af heromhandlede Femaarsperiode — følgende af Foreningens nationaløkonomiske Udvalg meddelte Opgaver og Erklæringer, der ere indsendte til Toldkommissionen, men hvoraf Gjenparter her vedlægges:

1. Schematisk Fortegnelse udvisende Antallet i Sommeren 1879 for hvert Haandværk (Bilag 8):
   a) af Mestere med Haandværksborgerskab alene og med kombineret Handels- og Haandværksborgerskab,
   b) af selvstændige Haandværkere uden Borgerskab samt
   c) af lønnede Haandværksarbeidere.

2. Udskrift af en i Udvalgets Møder protokolleret Gjengivelse af de Forklaringer, som indkaldte Haandværkere afgav for Udvalget, betræffende Tilstanden for deres respektive Fags Vedkommende (Bilag 9).
3. Udvalgets Skrivelse til Foreningens Bestyrelse af 19de Oktober 1880, hvormed fornævnte to Dokumenter indsendtes (Bilag 10).

Endelig har Magistraten, paa sin Anmodning til Haandværks- og Industri-Foreningens Bestyrelse om som sædvanligt at bistaa den med Oplysninger til Femaarsberetningens Udarbeidelse, under 19de September 1881 modtaget en Redegjørelse fra det fornævnte Udvalg om Haandværkets Stilling i Femaaret (Bilag 11), hvormed følger en Navnefortegnelse over Byens Haandværksborgere med deres antagne Formuer, hentet fra Skattelignings-Mandtallet for Aaret 1881 (Bilag 12).

Af Udvalgets ovennævnte Erklæringer fremgaar det, at, medens kun et Par Haandværk (Bogbinder- og Handskemagerfagene) i den senere Tid have været mere lønnende end tidligere, gjælder det for alle de øvrige Haandværk, at de enten ere gaaede tilbage, eller (for et ringere Antal, saasom Vognfabrikant-, Possementmager-, Farver-, Instrumentmager-, Bødker-, Bogtrykker- og Glasmesterfagene) at Udbyttet har været omtrent uforandret.

For flere Haandværkeres Vedkommende (navnlig Hattemagere, Urmagere, Bøssemagere, Paraplymagere, Kammagere og Børstenbindere) er Tilvirkningen af nye Artikler mere og mere traadt i Baggrunden, og Virksomheden enten ganske eller væsentlig gaaet over til Forhandling af udenlandske Artikler og Reparationsarbeider. I andre Fag (nærmest Guldsmed-, Sadelmager-, Instrumentmager-, Blikkenslager-, Gjørtler- og Smedfagene) har Driften alene kunnet vedligeholdes ved at sættes i Forbindelse med Salg af udenlandsk Arbeide.

Denne Haandværkets Tilbagegang i økonomisk Henseende opgives blandt andet at skrive sig fra de Tid efter anden foretagne Nedsættelser af Tolden paa udenlandske Haandværkartikler. Disse Nedsættelser angives i Periodens Løb at have virket særlig trykkende derved, at Varer af ringe Kvalitet og fabrikmæssigt forarbeidede ere blevne indførte og ved sin Prisbillighed have fristet Kjøberne, der i Almindelighed savne Kyndighed til at bedømme Varernes Egenskaber, hvortil kommer, at i nogle Fag (saasom Skrædder- og Bundtmagerfagene) er Tolden paa importerede udenrigske Gjenstande saaledes bestemt, at Bestanddele af den færdige Artikel tildels indgaa for lavere Told, end de kunne indføres for i uforarbeidet Tilstand. Af saadanne Grunde ere enkelte Haandværk (Børstenbinder-, Hattemager-, Kammager- og Paraplymagerfagene) enten allerede nedlagte eller nær ved at nedlægges.

For enkelte Haandværks Vedkommende opgives Tilbagegangen at grunde sig paa Konkurrencen mellem Mestrene indbyrdes, stigende Pris

paa Raamaterialier og stigende Arbeidsløn, og for de Fag, der vedkomme Bygningsarbeider, paa, at Byggespekulanterne forbigaa Mestrene og henvende sig direkte til Arbeiderne.

For at godtgjøre, at Haandværksnæringen er lidet skikket til paa dens Udøveres Hænder at samle Formue, har Udvalget henvist til Skatteligningen hersteds for Aaret 1881. Ifølge denne var Formuen for samtlige Skatteydere omtrent 200 Mill. Kroner, men af de Haandværksborgere, der vare opførte med en Indtægt af 4000 Kr. eller derover, vare kun henved 240 lignede af Formue, der for disse udgjorde samlet $14^3/_4$ Mill. Kroner, og Udvalget antager ikke, at Formuen for Byens Haandværkere i det Hele kan anslaaes høiere end til 18 Mill. Kroner.

Vedlagte Schema No. 17 (Bilag No. 13) viser Daglønnen for voxne Arbeidere i de forskjellige Haandværk og andre Virksomhedsgrene. Det vil sees, at denne i 1880 for Haandværkssvende har varieret fra Kr. 2 (Skomagersvende) til Kr. 3.75 (Mursvende) og gjennemsnitlig har udgjort Kr. 2.66 pr. Dag, medens Betalingen for almindelige Haandværksarbeidere har i samme Tidsrum været Kr. 1.75 à Kr. 2.50, undtagelsesvis (for flinke Mursvende) Kr. 3.40 daglig.

Den Slaphed i Forholdet mellem Mestere og Lærlinge, hvorover der i forrige Femaar klagedes, og som forresten ikke alene har været fremtrædende i vort Land og i vor By, men ogsaa flere steds i Udlandet, er hellerikke i den sidstforløbne Periode bleven afløst af forbedrede Tilstande, ihvorvel den, paa Grund af de nedgaaede Konjunkturer og den derved formindskede Arbeidsrørelse, tør være kommen mindre tilsyne end før. Der ankes saaledes fremdeles over, at den ved Lov af 14de April 1866 trufne Ordning, hvorefter Enhver kan drive Haandværk med egne Hænder, har, i Forbindelse med Svendeprøvens Ophævelse, bidraget til, at Lærlingen ikke i samme Grad som før denne Lovs Tilbliven lægger Vind paa at tilegne sig Haandværksfærdighed, men søger paa et endnu kun lidet fremskredet Udviklingstrin at løsrive sig fra den Mester, med hvem han har indgaaet Lærekontrakt, dels for ved Hjælp af den oftest utilstrækkelige Kyndighed, han da raader over, at virke selvstændig, og dels for med Udsigt til en høiere Løn at bistaa andre Mestere, der ikke have baaret Byrden ved hans første Uddannelse. Foruden at dette Forhold medfører Tab og andre Ulemper for den Mester, der oprindelig har kontraheret med Lærlingen, har det ogsaa skadet denne selv, idet Mesteren — under Usikkerheden for at beholde Lærlingen indtil Kontraktens Udløb —, som oftest har været nødsaget til allerede i de første Læreaar at udnytte hans Arbeidskraft ved kun at anvende ham i en enkelt Gren af Haandværket. Heraf har igjen fulgt, at Dueligheden eller Indsigten som fuldlært Arbeider i Haandværkets forskjellige Dele er aftaget, hvilket virker uheldigt ogsaa af den Grund, at Dygtigheden i enkelt Haandværksgren kun fuldtud kan nyttiggjøres, hvor Arbeidets Deling i det Store taget er gjennemført.

En anden Ulempe for de egentlige Haandværksmestere er den Konkurrence, som hin frie Haandværksdrift fremkalder fra mindre kyndige Personers Side, antagelig især for Skomager-, Snedker-, Skrædder-, Smed- og Malerfagenes Vedkommende, i hvilke Fag Antallet af Frihaandværkere, efter hvad der foreligger, er størst. Denne Konkurrence skriver sig fornemmelig fra, at Lærlinge, der med utilstrækkelig Fagkyndighed nedsætte sig paa egen Haand, ere nødte til, for at skaffe sig og sine Familier det Fornødne til Livets Ophold, at levere sine Varer eller tilbyde sit Arbeide mod yderst lav Betaling, medens de, der benytte sig heraf, som oftest ikke forstaa at bedømme den ringe Værdi af, hvad de modtage. Disse Haandværkere have saameget lettere for at undersælge de egentlige Mestere, som de i Sammenligning med disse Lidet eller Intet bære af de borgerlige Byrder.

Efterat dette beklagelige Lærlingeforhold saavel hertillands som fornemmelig i Danmark og Tyskland havde fremkaldt alvorlige Bestræbelser i Retning af hensigtsmæssige Reformer paa Haandværkslovgivningens Omraade, er der ialfald hos os aabnet Udsigt til, at en Forbedring vil indtræde. Under 15de Juni 1881 udkom nemlig en Lov, der blandt andet tilsigter at raade Bod paa de heromhandlede Misligheder. Denne Lov, der forøvrigt først træder i Kraft ved Udgangen af indeværende Aar, omhandles ogsaa i Udvalgets Erklæring og indeholder forskjellige Bestemmelser til Bedste for Lærlingens Uddannelse og til Styrkelse af Baandet mellem ham og Mesteren. Den har blandt andet optaget frivillig Svendeprøve og derved givet Lærlingen en Spore til stadigt at holde sig i Læren og arbeide paa sin Udvikling, ligesom den til Forebyggelse af, at Lærling, der staar under Kontrakt, uden sin Mesters Samtykke forlader Læren og gaar til en anden Mester eller Arbeidsgiver, har fastsat, at den Mester, der saaledes antager ham, skal være solidarisk ansvarlig med Lærlingen for den Erstatning, som den besvegne Mester kan fordre, samt derhos kunne straffes med Bøder.

Udvalget har ogsaa udtalt Haab om, at denne Lov vil udrette Adskilligt til Forholdenes Forbedring, men nærer dog Frygt for, at Paabudet om frivillig Svendeprøve — istedetfor en tvungen, der var foreslaaet i et af en Haandværkskomite udarbeidet Lovudkast, — ikke vil svare til Hensigten, og at enkelte af Lovens øvrige Bestemmelser ville svække de gode Forventninger, man nærede til en ny Lov om Haandværksvæsenet. Hermed sigter Udvalget fornemmelig til et Paabud i Loven om, at en Lærekontrakt, der under de foreskrevne Former er indgaaet med umyndig Læredreng, ikke skal være bindende for denne længere, end til han har fyldt sit 20de Aar.

Den hersteds i 1871 stiftede Haandværks- og Industriforening har ogsaa i det nu forløbne Femaar udfoldet en gavnlig Virksomhed, dels ved Afholdelse af belærende Foredrag og ved at give sine Medlemmer Anledning til gjennem Tidsskrifter af teknisk og andet Indhold at samle nyttige Kundskaber, dels ved Udlodninger af færdige Haandværks-

og Industriprodukter og dels ved at give Haandværkere og Fabrikanter særskilt Adgang til i større Maalestok at udstille saadanne Produkter baade af inden- og udenlandsk Tilvirkning.

Specielt oplyses, at Foreningen i 1876 lod afholde en af antike Møbler m. V. bestaaende og af omtrent 3000 Personer besøgt Udstilling, som antages at have gavnet derved, at Industridrivende og Andre havde Anledning til samlet at se det Bedste af, hvad Hovedstaden med nærmeste Bygder og Byer her kunde opbyde, samt at Foreningen afsendte til den i Paris i 1878 afholdte internationale Agerbrugs-, Industri- og Kunstudstilling forskjellige til et Møblement hørende og hersteds forarbeidede Gjenstande, der af Juryen bleve tilkjendte høieste Prisbelønning (Guldmedaille), og om hvilke Juryen tillige under sine Besøg havde udtalt sig paa den mest anbefalende Maade, idet de ansaaes for at have vidnet om et høit Standpunkt i Udviklingen af det norske Snedkerhaandværk. Det skyldtes tillige Foreningens Initiativ, at norske Industridrivende med offentligt Stipendium kunde besøge Kunst- og Industriudstillingen i München (1876), samt at særskilte teknisk kyndige Mænd, ligeledes med offentlig Understøttelse, kunde overvære Pariserudstillingen.

Hvad Udlodningen af Haandværks- og Industrigjenstande angaar, da har Foreningen ved fra 1876 at forhøie Gevinsternes Antal fra 600 til 3000 og Loddernes fra 9000 op til 15,000 samt lade afholde 4 — istedetfor tidligere kun 2 — aarlige Hovedudlodninger utvivlsomt bidraget ei alene til at øge Afsætningen fra vore Værksteder, men ogsaa til i videre Kredse end før at udbrede Sandsen for gode og smukke Haandværksfrembringelser.

Som i forrige Femaarsberetning oplyst, eier Foreningen en Modelsamling og et Bibliothek, hvilket sidste i Periodens Løb har faaet en betydelig Tilvæxt (200 Bind).

Foreningens Medlemstal, der ved Udgangen af 1880 udgjorde 1657 mod 2379 i 1876, har i sidste Femaar gjennemsnitlig udgjort 2000. Nedgangen gjælder fornemmelig udenbys Medlemmer.

Forøvrigt henvises til de af Bestyrelsen udgivne Aarsberetninger, der vedlægges (Bilag 14 og 15).

Naar man dels efter de ovenfor meddelte Oplysninger og dels efter egne Erfaringer skulde i kort Begreb søge at anskueliggjøre Haandværksnæringens Stilling i det forløbne Femaar, forsaavidt Kristiania By betræffer, da maatte Hovedindtrykket blive, at Haandværket ligesom saamange andre Næringsveie har arbeidet under uheldige Konjunkturer, der for denne Næringsgrens Vedkommende af forskjellige Grunde have været føleligere end ellers. Dels havde nemlig Friheden til paa egen Haand at drive Haandværk i Forbindelse med de usædvanligt gode Tider fra forrige Femaar ledet en Mængde Smaahaandværkere, der manglede baade Dygtighed og

Driftskapital, til at nedsætte sig som selvstændige Næringsdrivende; da Tiderne forandredes, kunde disse vanskeligt bestaa og virkede trykkende paa de solide Haandværkere ved at arbeide til yderligt nedsatte Priser. Dels var Konkurrencen fra Udlandet, der formentes begunstiget ved Toldsatserne under de trykkede Konjunkturer, saameget føleligere. Ved Femaarets Udgang er derfor ogsaa foretaget Forandringer i Haandværkslovgivingen, hvorved Fordringerne til Haandværksdygtighed er skjærpet. Hvorvidt derimod ved Hjælp af Toldbestemmelser kan udrettes noget varigt til Ophjælpelse af det indenlandske Haandværk, er vel tvivlsomt, og man kan ikke være fuldt enig i, at Skylden for dettes trykkede Tilstand væsentlig lægges over paa Toldsystemet, saaledes som det af Foranførte sees, at Mange inden Haandværksstanden selv ere tilbøielige til at gjøre. Derimod ser man den væsentlige Aarsag til Haandværkernes Klager deri, at det gamle og tilvante haandværksmæssige Arbeide mer og mer ligger under for den nyere Tids industrielle og fabrikmæssige Frembringelsesmaader, altsaa i den Kamp mellem Haandværk og Industri, som allerede forlængst er reist udenfor Landets Grændser, og hvis Virkninger nu ytre sig ogsaa her. Man tillader sig at henvise til, hvad der om denne Materie er anført i den fornævnte Toldkomitees Indstilling (Sth. Prp. No. 5, Indledningen pag. XIII—XV og XXVIII—XXXI), der fremholder den her anførte Anskuelse. Hvilken Udgang denne Brydning tilsidst vil faa, og hvilke Forandringer den vil medføre i Haandværkernes Kaar, skal man ikke her undersøge. Sikkert er det, at Haandværket fremdeles indtager en betydningsfuld Stilling blandt Byens Næringsveie; Fremskridt have ogsaa været at spore i forskjellige Retninger, og den almindelige Haandværksdygtighed kan i ethvert Fald ikke antages at staa paa et lavere Trin nu end i forrige Femaarsperiode.

Overhovedet er Magistraten ikke utilbøielig til at sætte de mindre lyse Skildringer, man har modtaget, nærmere i Forbindelse med det almindelige økonomiske Tryk i Femaarsperioden end i Indberetningerne skeet, og særlig maa man gjøre opmærksom paa, at, naar det som Tegn paa Tilbagegang i Haandværksdriften anføres, at enkelte Haandværk ere nedlagte eller nær ved at nedlægges, og at andre ere reducerede til kun at befatte sig med Reparationsarbeide, da skriver dette sig neppe fra den sidste Tid, men har altid været saa, idet visse Haandværk her i Byen og formentlig ogsaa i det hele Land aldrig have været drevne fuldt selvstændigt, men mere eller mindre have været knyttede til indførte udenlandske Frembringelser, saaledes Kammager-, Børstenbinder-, Paraplymager-, Urmagerfagene o. fl.

Ved Udgangen af 1880 fandtes her i Byen 1858 Personer med Haandværksborgerskab, hvoraf 95 Enker efter afdøde Haandværkere, samt 286 Personer, der havde baade Handels- og Haandværksborgerskab. I hele Femaaret er der udfærdiget 644 Borgerskabsbreve paa Haandværk, og, som oven anført, 155 Do. paa Haandværk i Forening med Handel. Antallet af

udslettede og opsagte Borgerskabsbreve var henholdsvis 85 og 18. Af Næringsbreve for Kvinder udfærdigedes 22 paa Haandværk og 4 paa Haandværk i Forening med Handel; Antallet af opsagte og udslettede Næringsbreve for Kvinder var 2.

I denne Forbindelse skal man tillige tillade sig at omhandle den i 1875 oprettede kvindelige Industriskole. Denne har i Femaaret vundet megen og fortjent Anerkjendelse. Tilgangen af Elever baade fra By og Land har voxet saaledes, at Skolen trods flere foretagne Udvidelser paa langt nær ikke har kunnet efterkomme alle Indmeldelser. Til 5te Kursus 1879—80 var indmeldt 150 Elever, hvoraf alene ca. 80 kunde modtages. Skolen bor fremdeles tilleie, men vil antagelig fra Høsten 1882 faa egen ny Skolebygning med Plads for ca. 150 Elever. Elevantallet 1880 var 118 med ca. 20 Lærere, Lærerinder (hvoraf flere tidligere have været Elever af Skolen) og øvrige Funktionærer.

Skolen har Statsbidrag samt Bidrag af Kristiania Sparebank.

Forat Publikum lettere skal kunne bedømme Resultaterne af Skolens Gjerning, har den aarli ved hvert Aars Examen ladet udstille de af Eleverne udførte Arbeider.

Man tillader sig forøvrigt at henvise til vedlagte Beretning om Skolens Virksomhed i Femaaret, afgiven af Bestyrelsen i Foreningen til Fremme af kvindelig Haandværksdrift, samt dermed følgende trykte Aarsberetninger (Bilag 16).

5. Fabrik- og Brugsvirksomhed.

De i forrige Femaarsberetning berørte Vanskeligheder med Tilveiebringelse af fuldstændige og nøiagtige Opgaver i den heromhandlede Materie have ogsaa denne Gang gjort sig gjældende, og Udarbeidelsen af denne Del af Beretningen har derfor kostet uforholdsmæssig megen Tid.

Man hidsætter følgende Sammendrag af de indhentede statistiske Oplysninger om Industrianlæg i Kristiania ved Udgangen af 1880 med vedføiet Sammenligning med Tilstanden i 1875:

	Antal Anlæg.	Opgave haves for	Antal Arbeidere.	Anlæg drevne med Damp. Antal.	Anlæg drevne med Damp. Heste-kræfter.
I. Keramisk Industri:					
Stenhuggerier	2	2	26	-	-
Møllestensfabrik	1	1	2	-	-
Teglværker	8	8	395	5	85
Potterier og Fayancefabriker .	5	5	19	-	-
1880 . .	16	16	442	5	85
1875 . .	10	10	508		
II. Metalindustri:					
Gjørtlerier	4	4	53	1	3
Jernstøberi	1	1	17	1	4
Dørvrider- og Filefabriker . .	2	2	64	1	14
Hesteskosømfabrik	1	1	139	1	35
Spigerfabrik	1	1	13	1	10
Skrue- og Møtrikfabrik. . . .	1	1	8	1	6
Staaltraadstiftfabrik	1	1	2	1	4
Laasfabrik	1	1	12	1	4
Naalefabrik	1	1	4	-	-
Jernskabfabrik.	1	1	6	-	-
1880. .	14	14	318	8	80
1875 . .	9	9	210		
III. Tilvirkning af Maskiner etc.:					
Mekaniske Værksteder	14	14	1538	13	361
Vognfabriker	3	3	42	-	-
Pianofabriker	4	4	68	1	6
Fabrik for andre musikalske Instrumenter	1	1	8	-	-
1880 . .	22	22	1656	14	367
1875 . .	18	18	1492	?	?

(Forts. paa næste Side.)

(Forts. fra frgd. Side.)

	Antal Anlæg.	Opgave haves for	Antal Arbeidere.	Anlæg drevne med Damp. Antal.	Hestekræfter.
IV. Kemisk Industri:					
Pudretfabriker	2	2	60	-	-
Andre kemiske og tekn.-kemiske Fabriker	2	2	9	-	-
1880 . .	4	4	69	-	-
1875 . .	5	5	105		
V. Tilvirkning af Varmestoffe, Olier etc.:					
Vedhuggeri.	1	1	33	1	8
Lysestøberier, Sæbesyderier . .	10	10	36	2	5
Oliemøller	3	2	49	-	-
Parafinfabriker	2	2	10	-	-
Asfaltfabrik.	1	1	2	-	-
Lakfabrik	1	1	2	-	-
1880 . .	18	17	132	3	13
1875 . .	16	14	316		
VI. Textilindustri:					
Spinderier	2	2	148	-	-
Væverier	3	3	951	-	-
Seildugsfabrik.	1	1	500	-	-
Vatfabriker	2	2	9	1	10
Farverier	3	3	27	3	14
Trikotagefabrik	1	1	9	-	-
Possementmageri	1	1	19	-	-
Reberbaner	3	3	12	-	-
1880 . .	16	16	1675	4	24
1875 . .	11	11	1583		

(Forts. paa næste Side.)

(Forts. fra frgd. Side.)

	Antal Anlæg.	Opgave haves for	Antal Arbeidere.	Anlæg drevne med Damp. Antal.	Heste-kræfter.
VII. Papir- og Læderindustri:					
Papirfabrik	1	1	214	-	-
Tapetfabrik	2	2	9	-	-
Garverier	16	16	91	2	18
Barkmølle	1	1	2	-	-
Bogbinderier	3	3	130	3	7
Protokolfabriker	3	3	14	-	-
Portefeuillefabriker	2	2	5	-	-
Konvolutfabrik	1	1	4	-	-
Rullegardinfabriker	2	2	5	-	-
1880 . .	31	31	474	5	25
1875 . .	21	21	431		
VIII. Tilvirkning af Trævarer:					
Dampsage	2	2	6	2	10
Høvlerier	5	5	211	5	179
Trætøffelfabrik	1	1	3	-	-
Kassefabriker	2	2	20	1	12
Persiennefabriker	3	3	21	-	-
Møbelfabriker etc.	5	5	126	4	33
Guldlistefabrik	1	1	20	-	-
Korkfabriker	4	4	108	-	-
Børstefabriker	2	2	52	1	2
Kostefabrik	1	1	20	1	10
Træpibefabrik	1	1	4	-	-
1880 . .	27	27	591	14	246
1875 . .	24	24	673		

(Forts. paa næste Side.)

(Forts. fra frgd. Side.)

	Antal Anlæg.	Opgave haves for	Antal Arbeidere.	Anlæg drevne med Damp.	
				Antal	Heste-kræfter.
IX. Tilvirkning af Næringsmidler etc.:					
Møllebrug	3	3	108	-	-
Aktiebagerier	2	2	21	-	-
Dropsfabriker	2	2	16	1	1
Sukkerskjæreri	1	1	3	1	1
Chokoladefabriker	2	2	11	2	10
Cichorifabriker	2	2	16	-	-
Margarinsmørfabrik	1	1	40	1	6
Hermetisk Fabrik	1	1	8	-	-
Mineralvandfabriker	5	5	38	3	8
Ølbryggerier	9	9	692	9	120
Destillationer	5	5	57	4	25
Edikkefabrik	1	1	2	-	-
Tobaksfabriker	16	16	613	5	34
1880	50	50	1625	26	205
1875	43	43	1603		
X. Tilvirkning af Beklædningsgjenstande:					
Skjortefabriker	5	5	92	-	-
Kaabefabriker	5	5	175	-	-
Handskefabriker	3	3	17	-	-
Hattefabriker	4	4	22	-	-
1880	17	17	306	-	-
1875	12	12	274		

(Forts. paa næste Side.)

(Forts. fra frgd. Side.)

	Antal Anlæg.	Opgave haves for	Antal Arbeidere.	Anlæg dreven med Damp. Antal.	Hestekræfter.
XI. Polygrafisk Industri:					
Skriftstøberier	3	3	11	-	-
Kortfabriker	2	2	11	-	-
1880 . .	5	5	22	-	-
1875 . .	4	4	34		
XII. Anlæg, der høre ind under flere Grupper:					
1 Anlæg — Dampstentrykkeri, Protokolfabrik, Æske- og Kartonnagefabrik, Fabrik for Mærkelapper, Poser, Vægter, Jernskabe etc.	1	1	85	1	?
1 Ismagazin, Mineralvandfabrik, Teglværk	1	1	30	-	-
1880 . .	2	2	115	1	?
1875 . .	3	3	81		
Rekapitulation:					
I.	16	16	442	5	85
II.	14	14	318	8	80
III.	22	22	1656	14	367
IV.	4	4	69	-	-
V.	18	17	132	3	13
VI.	16	16	1675	4	24
VII.	31	31	474	5	25
VIII.	27	27	591	14	246
IX.	50	50	1625	26	205
X.	17	17	306	-	-
XI.	5	5	22	-	-
XII.	2	2	115	-	-
Tils. 1880 . .	222	221	7425	79	1045
- 1875 . .	176	174	7310		

Om enkelte af de større i Byen drevne industrielle Virksomheder hidsættes følgende almindelige Oplysninger:

Møllebrugenes Antal var det samme som i forrige Femaar, nemlig 3, idet der dog ved heromhandlede Periodes Udgang paabegyndtes Bygning af en ny Valsemølle for Hvede efter ungarsk Mønster, der antages at ville komme til at formale omkring Trediedelen af Kristianias Behov og saaledes forhaabentlig vil bringe Hvedeindførselen til at stige. I Femaarets Begyndelse var Søgningen daarlig, men derimod i 1877 og 1878 ganske god, medens 1879 og 1880 igjen viste nogen Nedgang. Der antages at være formalet:

i 1876	ca. 200,000	Hektoliter
- 1877	- 320,000	—
- 1878	- 310,000	—
- 1879	- 230,000	—
- 1880	- 250,000	—

Produktionen har saaledes været større end i forrige Femaarsperiode, uagtet intet af Aarene har opvist fuld Drift. Grunden til Produktionsforøgelsen maa for en væsentlig Del tilskrives Anskaffelse af bedre Maskiner samt overhovedet Forbedringer ved Driften, hvortil de i denne Branche uddelte Haandværksstipendier visselig have givet et ikke ringe Bidrag. Konkurrencen med udenbys Møller er omtrent som i forrige Femaar, medens derimod Konkurrencen med Udlandet er mere variérende, saaledes som det vil sees af nedenstaaende efter den officielle Statistik indtagne Opgave over Indførselen af Korn og Mel til Kristiania Toldsted:

Aar.	Hvede.	Hvedemel.	Rug.	Rugmel.	Byg.	Andre Sorter Mel.
	Hektoliter.	Kilogram.	Hektoliter.	Kilogram.	Hektoliter.	Kilogram.
1876.	10,564	3,232,750	348,678	1,505,600	126,948	240,300
1877.	7,802	3,465,800	531,793	1,588,200	217,908	163,600
1878.	5,658	4,023,500	503,993	945,400	181,581	87,000
1879.	3,027	3,753,648	430,426	1,648,152	106,745	75,096
1880.	5,966	4,372,992	434,442	1,208,664	122,091	112,464

Arbeidsstyrken antages at have været omtrent som i forrige Femaar.

Teglstensfabrikationen har i Femaaret været i stadig Tilbagegang, da betydelig Indførsel fra Fredriksstad og Drammen har udøvet et stærkt Tryk paa Priserne, der nu ere sunkne ned til omtrent Halvparten af, hvad de var ved Femaarets Begyndelse. Flere Teglværker have saaledes helt eller delvis maattet nedlægge Driften. Fra Udlandet har man derimod ikke havt nogen Konkurrence.

Ølbryggeriernes Antal var ved Begyndelsen af Femaaret 7, men forøgedes inden Udgangen til 10. Under Tilknytning til, hvad ovenfor af Børskomiteen er bemærket om Ølproduktionen, tilføies, at Bryggeribedriften, der ved Femaarets Begyndelse endnu trods den almindelige Tilbagegang maatte ansees for en meget lønnende Virksomhed, senere stadigt er gaaet nedad, saa den ved Udgangen af 1880 maa betegnes som meget trykket. Denne stadige Nedadgaaen maa for den indenlandske Omsætnings Vedkommende først og fremst tilskrives de daarlige Forretningstider med deraf følgende formindsket Forbrugsevne, dernæst overdreven stor Konkurrence, som har fremkaldt Overproduktion og Prisnedsættelse, samt endelig gjentagne Skatteforhøielser.

I Exportforretningen gjorde Tilbagegangen sig først gjældende i 1879 og 1880, men da paa engang meget stærkt. Grunden maa søges i en stærk Konkurrence fra andre Lande, især Danmark, Tyskland og de nordamerikanske forenede Stater, saavelsom fra Bryggerier paa mange forskjellige oversøiske Steder, hvis Drift er muliggjort ved den nyere Tids Opfindelser med Hensyn til Brugen af Is og Koldluftsmaskiner. Endelig havde Krigen paa Sydamerikas Vestkyst tilligemed Forretningsløshed paa mange andre af de større Importpladse en hemmende Indflydelse paa Forretningernes Gang.

Af Pianofortefabriker har der i Femaaret været 6 i Virksomhed, af hvilke imidlertid inden Periodens Udgang 1 blev nedlagt, medens 2 ophørte paa Grund af Eiernes Fallit. Arbeidsstyrken var i forrige Femaar omtrent $^1/_2$ Gang større. Aarsagen til Tilbagegangen maa for en stor Del søges i Konkurrencen med de udenlandske Fabriker, der her i Landet finde en betydelig Afsætning for sine Varer.

Korkefabrikernes Antal var ved Femaarets Begyndelse 5 med ca. 110 Arbeidere, men ved Udgangen 7 med omtrent samme Arbeiderantal, idet Oprettelsen af de tvende nye Fabriker har bevirket en tilsvarende Indskrænkning ved endel af de gamle saavel i Arbeidskræfter som i Produktion. Der klages fremdeles over, at Indførselen fra Udlandet har tiltaget, et Forhold, der ikke antages at ville bedres, idet de herværende Fabriker ere uheldigt stillede i Konkurrencen med de Lande, der udføre Korketræ og færdige Korke, hvor nemlig Korketræet er paalagt en ikke ubetydelig Udførselstold, medens Korke udgaa toldfrit. Dette i Forbindelse med Korketræets stadige Stigen i Pris og den Fordring, som Exportørerne opstille, at for hvert Parti Korketræ, som sælges, maa medtages 25 à 30 Pct. saagodtsom ubrugelig Vare, gjør, at Fabrikationen af Korke er bleven en lidet

lønnende Forretning her i Landet. Udførselen af Korke og Korketræ til Udlandet er fremdeles uden væsentlig Betydning og omfatter alene Udskudsvarer.

Tobaksfabrikationen antages i Femaaret at være gaaet ikke ubetydeligt fremad Tvende større Fabriker ere opførte og antages at have jevn Produktion og Afsætning. For en af de ældre Fabrikers Vedkommende er Fabrikationen forøget saaledes, at der i 1880 forbrugtes 600,000 ℔ Tobaksblade mod 340,000 ℔ i 1875.

Af Uld- og Bomuldsspinderier inden Kristiania Bys Territorium har i Femaaret følgende været i Virksomhed:

Lilleborgs Bomuldsspinderi, tilhørende Firmaet P. W. W. Kildal & Co.
Foss Do. — et Interessentskab.
Disse tvende Spinderier ere ikke forenede med nogen anden Fabrikvirksomhed.
Vøiens Do., tilhørende Hr. Knud Graah, er forenet med et Bomuldsvæveri, indeholdende omtrent 80 Vævestole.
Hjula Væveri, tilhørende Firmaet Halvor Schou, omfatter Klædefabrik, Bomuldsvæveri, Uldspinderi og Farveri.
Kristiania mekaniske Væveri, tilhørende et Interessentskab, omfatter Bomuldsvæveri med Farveri.

Ingen af disse Fabriker har, saavidt vides, undergaaet nogen nævneværdig Forandring i Produktionsevne i den ene eller anden Retning. Tvende af dem, Lilleborgs Spinderi og Hjula Væveri, benytte Hjælpedampmaskine under indtrædende Vandmangel; de øvrige Fabriker drives alene med Vand.

Disse Fabrikers Forretningstilstand har, efter hvad der berettes, været stærkt paavirket af de saagodtsom igjennem hele Femaarsperioden herskende mindre gode Konjunkturer for Handel og Omsætning og saaledes været gjennemgaaende lidet lønnende. Omsætningen har nemlig været i høi Grad hemmet saavel ved den formindskede Kjøbe- og Forbrugsevne inden Landet, som ved Konkurrencen med en ofte forceret Indførsel fra Udlandet, der under de periodisk trykkede Konjunkturer har søgt sin Overproduktion afsat her i Landet. Dette har navnlig været Tilfældet med de Fabrikata, med Hensyn til hvilke vore nuværende Toldsatser ikke længere yde den indenlandske Industri noget Værn. De Artikler, der fornemmelig have været Gjenstand for dette Slags Import, have været ufarvet Bomuldsgarn i de finere Numere og almindelige Bomuldslærreder. En Fabrikvirksomhed er under saadanne Forhold mislig stillet; derfor har, saavidt vides, heller ingen af disse Fabriker været istand til i noget af Periodens Aar at hævde fuld Drift, men har været nødt til periodiske Standsninger eller

Indskrænkninger. Nogen Overproduktion har desuagtet ikke været til at undgaa, idet man nemlig har søgt ikke at indskrænke Driften videre, end at man har kunnet haabe at bevare og holde sammen den til Bedriften øvede og oplærte Arbeidsstok, hvis Bibeholdelse er en nødvendig Betingelse for Virksomheden. Dette har dog kun tildels været opnaaet, idet disse hyppige Uregelmæssigheder i Driften og dermed følgende Usikkerhed i en stadig Arbeidsfortjeneste have ledet til, at mange dygtige Arbeidere have tyet til Udvandring, hvilket ogsaa fremdeles er Tilfældet.

Den stedfundne Export til Udlandet har alene omfattet Overproduktionen, der for Bomuldsspinderiernes Vedkommende som vanligt er gaaet til Danmark, dog kun med Garn i de groveste Numere. Endel Garn i de finere Numere og nogle Smaapartier af kulørte Bomuldsvarer har derhos været udført til Sverige. Denne Export har dog paa Grund af Forholdene ikke været lønnende. Af Klæde og Fabrikata af Uld har ogsaa en større Del været udført til Sverige, dog uden at det vides, hvorvidt det har kunnet ske med noget Udbytte. Til nærmere Belysning af Forretningstilstanden for den heromhandlede Fabrikvirksomheds Vedkommende tilføies, at det med Vøiens Spinderi forbundne Bomuldsvæveri har været nedlagt saagodtsom i hele Femaarsperioden, samt at Foss Spinderi, der er det næststørste i Landet, har efter Udløbet af samme standset sin Virksomhed og nedlagt Bedriften.

6. Binæringer.

Som Følge af Befolkningens Tilvæxt i den sidste Del af Femaaret 1876—80 kan det med Sikkerhed antages, at de Binæringer, der drives af en større Del af den kvindelige Befolkning udenfor Tyendeklassen, og som bestaa i Syning, Strikning, Vask og Strygning samt andet Fruentimmerarbeide, have taget et betydeligt Opsving i det sidste Femaar, væsentlig ved Brugen af Symaskiner, hvilket tillige gjælder Kaabe-, Kjole-, Skjorte- og Undertøisfabrikationen. Strikkemaskiner for Haandkraft ere blevne temmelig almindelige.

Fiskeriet som Bisyssel har været af underordnet Betydning. Byens Fiskeforsyning foregaar i det Store taget ved Mellemhandlere, de saakaldte Opkjøbere, der tilforhandle sig Fisk ude i Fjorden og bringe den ind her; de have som Handelsmænd betragtet en betydelig Bedrift.

Paa Grund af Byens Udvidelse har Kreaturholdet og Jordbruget — til hvilket sidste henføres Gartneriet — været drevet i meget større Udstrækning end før.

De i forrige Femaarsberetning omhandlede Biarbeider for de i Byens Nærhed liggende Fyrstikfabriker antages fremdeles at afgive nogen Beskjæftigelse for Forstædernes Befolkning, væsentlig Fruentimmer og Børn.

7. Almindelige Oplysninger.

Kristiania Folkemængde, der ved Udgangen af 1875 udgjorde 77,041 Individer, udgjorde ved Udgangen af efternævnte Aar:

1876	79,022	Individer,
1877	81,801	—
1878 (efter Byudvidelsen)	112,977	—
1879	116,801	—
1880	119,407	—

Tilvæxten i Femaaret har altsaa været 42,366, hvoraf ca. 25,000 kom til ved Byudvidelsen. Resten 17,366 giver en gjennemsnitlig aarlig Forøgelse af ca. 3500 Individer.

Af de over Kristiania i Femaaret Udvandrede, hvis Tal

i 1876 var	2,687,	var hjemmehørende	i Kristiania	133
- 1877 -	2,120,	—	—	110
- 1878 -	3,391,	—	—	173
- 1879 -	5,889,	—	—	562
- 1880 -	14,056,	—	—	2,006
Tilsammen	28,143,	—	—	2,984

Der har været hørt adskillig Klage over, at de sidste Aars stærke Udvandring har skadet forskjellige af Byens Næringsveie, fornemmelig Haandværks- og Industrigrene, da det angivelig er de dygtigere Arbeidere, som beslutte sig til at udvandre, medens de mindre energiske og duelige blive tilbage.

Sundhedstilstanden har i det Hele været god, skjønt Byen ikke har været forskaanet for Epidemier; som saadanne optraadte i 1876 Skarlagensfeber og Mæslinger, i 1877 Kighoste, i 1880 Nervefeber og Børnekopper.

Fra Høsten 1878, da Skarlagensfeberen efter en $1^1/_2$ Aars Periode, hvori kun meget Faa angrebes, igjen udbredte sig, og man maatte befrygte en større Epidemis Udbrud, var en særskilt Epidemilæge i stadig Virksomhed mod denne Sygdom, der siden kun har optraadt sporadisk. Børnekoppeepidemien i 1880 nødvendiggjorde ogsaa Ansættelsen af en egen Læge og Leie af Lazaret. Af Sommerdiarrhoe døde hvert Aar temmelig mange Børn, et Forhold, der gjenfindes i alle større Stæder. Lungebetændelse var i det Hele sjeldnere end i det foregaaende Tidsrum. Den hyppigste Dødsaarsag har, som sædvanligt, været Lungetæring, der har været Dødsaarsagen i 17.26 Pct. af samtlige Dødsfald.

Dødeligheden i Femaaret har været:

i 1876	22.77	pro mille
- 1877	19.51	—
- 1878	17.12	—
- 1879	17.49	—
- 1880	20.11	—

eller i Gjennemsnit 19.40 pro mille mod i forrige Femaar 21.14.

Det for Sundhedstilstanden saa vigtige Renovationsvæsen har ved privat Foretagsomhed gjort gode Fremskridt, og 3 forskjellige Forretninger, hvoriblandt 2 større, have i Femaaret været i Virksomhed, fornemmelig med Pudrettering af Lokumer og ved Siden heraf med Renholdelse af Gaardsrum og Gader. De Kommunen paahvilende Arbeider af denne Art have fremdeles ved Kontrakt været overdraget den i forrige Femaarsberetning nævnte „Kristiania Pudretfabrik".

Efter meddelt Koncession anlagde „International Bell Telephon Comp." i Juni Maaned 1880 her i Byen en Centralstation for Telefonledninger. Ved Aarets Udgang havde Selskabet 200 Abonnenter, forbundne ved Ledninger, der strakte sig lige til Bryn, Sandaker og Lysaker. Den gjennemsnitlige Arbeidsstok udgjorde 20 Dagarbeidere, 5 Damer ved Centralstationen foruden Ingeniør og Kontorpersonale.

Kristiania Sporveisselskab havde ved Femaarets Begyndelse følgende Linier igang: Torvet—Homannsby, Torvet—Vestbanen og Torvet—Oslo, ialt en nedlagt Sporvei til en Længde af 17,612 Fod. Selskabets Virksomhed er senere betydeligt udvidet ved Anlæg af en hel ny Linie, der forbinder Torvet med Grünerløkken næsten op til Beyerbroen, samt ved Forlængelse af Oslolinien til St. Halvards Plads og af Vestbanelinien gjennem Engens Gade til Munkedamsveien. Sporveienes samlede Længde er herved forøget til 24,706 Fod.

Paa samtlige Linier befordredes:

i 1876. . .	1,462,210	Personer	til en Indtægt af	148,324	Kroner,
- 1877. . .	1,471,639	—	—	147,025	-
- 1878. . .	1,967,180	—	—	196,586	-
- 1879. . .	1,545,220	—	—	183,546	-
- 1880. . .	1,499,165	—	—	187,396	-

Driften foregik:

	Paa Hjul:	Paa Slæde:	Var indstillet *):	Deraf paa Grund af Føreforhold:
i 1876. . . .	306 Dage	49 Dage	11 Dage	9 Dage
- 1877. . . .	262 -	90 -	13 -	11 -
- 1878. . . .	320 -	42 -	3 -	1 -
- 1879. . . .	363 -		2 -	
- 1880. . . .	359 -	5 -	2 -	

*) Langfredag og 1ste Juledag blev der ikke kjørt.

Foruden de ovennævnte Linier har Selskabet yderligere Koncession til Anlæg af Sporveislinier:

1. fra Hægdehougsveien gjennem Parkveien og Drammensveien til Krydset af Carl Johansgade og Rosenkrantzgade (Grand Hotel) og
2. fra Stortorvet til Hovedjernbanestationen og Fiskebryggen,

men har faaet Udsættelse med Bygningen af disse Linier til Mai 1885.

Først for 1879 saa Selskabet sig istand til at udbetale Aktionærerne Udbytte (3 Pct.), hvorefter der for 1880 ligeledes blev udbetalt 3 Pct. Tages der Hensyn til de mange og store Vanskeligheder, et saadant Anlæg har at kjæmpe med i Begyndelsen af sin Tilværelse, og navnlig til de Hindringer, som et kuperet Terræn og klimatiske Forhold hos os lægge i Veien for en let og regelmæssig Drift, tør det vel siges, at Selskabet hidindtil ikke er i nogen væsentlig Grad bleven skuffet i sine Forventninger.

Kristiania Dampkjøkken havde:

i 1876	samlet	Omsætning	Kr.	548,898	og Nettofortjeneste	Kr.	17,833
- 1877	—	—	-	496,554	—	-	8,394
- 1878	—	—	-	406,003	—	-	14,965
- 1879	—	—	-	364,448	—	-	16,288
- 1880	—	—	-	395,271	—	-	11,633

Selskabet havde ved Udgangen af 1880 et oplagt Reservefond af Kr. 56,129.38, der tænkes anvendt i sin Tid til Udvidelse af Dampkjøkkenets Lokaler.

Denne stærkt søgte Spiseanstalt har saaledes ogsaa i det forløbne Femaar virket med Held. Foruden Bespisning (med Middagsmad) driver Dampkjøkkenet et betydeligt Detailudsalg, fornemmelig af Kjødfarce, Kjødpølser og Safter. Prisen paa Madportioner, der leveres til Fortæring paa Stedet, var ved Udgangen af 1880 45 Øre for bedre og 30 Øre for simplere Kost. Af Madportioner solgtes i det Hele:

i 1876	1,002,736	Stkr.
- 1877	809,448	-
- 1878	631,006	-
- 1879	627,243	-
- 1880	711,733	-

Man tillader sig at vedlægge en af Dampkjøkkenets Direktion udarbeidet statistisk Oversigt over Anstaltens Virksomhed i Femaaret (Bilag 17).

8. Kommunale Foranstaltninger.

I Spidsen for nærværende Afsnit maa nævnes den Udvidelse af Byens Grændser, som bestemtes ved Lov af 12te Mai 1877 og traadte i

Kraft den 1ste Januar 1878, og som naturligvis for Kristiania Kommune har været af særdeles stor Betydning. Den sidste Byudvidelse fandt Sted i 1859, da de i Nord og fornemmelig i Øst for Byen liggende Forstæder indlemmedes. Ved den nu, 20 Aar efter, fastsatte nye Grændselinie for Kjøbstaden indtoges af Akers Herred betydelige Strækninger saavel i Øst som Nord og Vest. Hvad der væsentlig foranledigede Udvidelsen, var, som bekjendt, den Omstændighed, at en betydelig Arbeiderbefolkning havde nedsat sig lige udenfor Byens Grændselinier, især paa Østkanten, hvilken Befolkning, skjønt egentlig tilhørende Byen, lagde store Byrder paa Akers Kommune fornemmelig til Fattigvæsenet. Ved Udvidelsen i 1878 forøgedes Byens Areal (Akershus Fæstning heri ikke medregnet) fra 9,760 til 16,530 Maal, altsaa med 6,770 Maal eller lidt over $^2/_5$ Dele af det tidligere Areal; Folkemængden steg fra 81,801 til 106,781 Individer, altsaa med 24,980 Individer eller med mellem $^1/_3$ og $^1/_4$ Part af den ældre Bys Folkemængde. Da, som sagt, den store Masse af disse Individer henhørte til Arbeiderbefolkningen, var selvfølgelig de nye Bydeles økonomiske Evne ringe og de bebyggede Strøg i en efter bymæssige Begreber daarlig Forfatning. Af kommunale Indretninger manglede omtrent Alt, og Kommunen maatte strax tage fat for at tilveiebringe først og fremst, hvad der ifølge Lov paalaa den, saaledes til Fattig-, Skole-, Sundheds- og Politivæsen samt Kirker og Gadebelysning, og dernæst, saavidt gjørligt, de øvrige kommunale Goder, hvorpaa Krav fremsattes. Som Følge af Udvidelsen maatte saaledes Byens Udgiftsbudget strax stige betydeligt, medens de Skatter, som fra de ny indlemmede Dele flød ind i Bykassen, ikke paa langt nær vare tilstrækkelige til at dække Tilvæxten. Fattig- og Bykassebudgetterne for 1878 — det første Aar efter Indlemmelsen — viste en Forøgelse, fremkaldt ved Byudvidelsen, i Sammenligning med 1877 af de ordinære Udgifter paa nedennævnte større Poster med følgende Beløb i runde Tal: Fattigvæsenet med Kr. 100,000, Skolevæsenet med Kr. 90,000, Justits- og Politivæsenet med Kr. 50,000, Brand- og Ingeniørvæsenet med Kr. 24,000, Medicinalvæsenet med Kr. 9,000, Bygningsvæsenet med Kr. 3,000, Gadebelysningen med Kr. 4,000, tilsammen Kr. 280,000. For samme Aar udgjorde de Skattebeløb, der kom ind fra de nyindlemmede Strækninger, følgende Summer: Byskat Kr. 37,000, Fattigskat Kr. 28,000, samt Grund-, Bygnings- og Løkkeskat Kr. 97,000, tilsammen Kr. 162,000. For 1879 stillede Forholdet sig omtrent ligedan. Men ved Siden af denne Forøgelse af de ordinære Udgifter blev der extraordinært bevilget betydelige Beløb som Følge af Byudvidelsen, saaledes til de nye Bydeles Kartlægning Kr. 50,000 og til Anlæg af Hovedkloaker i de nye Bydele Kr. 116,000. I 1879 optog Kommunen et Laan paa 4 Mill. Kroner, der blandt andet agtedes anvendt til Opførelse af Kirker, væsentlig for de nye Bydele, nemlig paa Kampen og Uranienborg, samt til Almueskoler, ligeledes fornemmelig for de nyindlemmede Dele i Oslo og ved Tøien. Til disse Foretagender, der nu allerede ere fuldførte eller nær Fuldførelsen, bevilgedes af nævnte Laan henved 600,000 Kroner. I Løbet af 1878 og 1879 blev endvidere yderligere bevilget, udenfor de

ovennævnte ordinære Udgiftsposter, Kr. 25,000 til Vand- og Kloakledninger i de nye Bydele. En Brandstation er bleven anlagt paa Balkeby og Brandstationen paa Grønland udvidet, ligeledes hovedsagelig af Hensyn til de nye Bydele.

Naar man ser disse Tal og derhos betænker, at det kun er de allernødvendigste Krav, som herved tilfredsstilledes, og hvor overordentlig meget der fremdeles forlanges udført, fornemmelig paa Vei-, Vand- og Kloakvæsenets samt paa Gadebelysningens Omraade, bliver det klart, at Byens Udvidelse i 1878 har havt en særdeles betydelig Indflydelse paa Kommunens Økonomi og har stærkt betynget dens Budget.

Over Byarealet er paa Kommunens Bekostning optaget nyt Kart, hvoraf 1 Exemplar i $^1/_{10,000}$ Maalestok vedlægges (Bilag 18).

Man skal dernæst gaa over til at give en Oversigt over de betydeligere kommunale Administrationsgrenes Virksomhed i Femaaret.

Almueskolerne. Byudvidelsen har medført en betydelig Forøgelse af Antallet af skolepligtige Børn og dermed ogsaa af Lærerpersonalet og Udgifterne til Skolevæsenet. I 1877 udgjorde Antallet af skolepligtige Børn 11,610, hvoraf 6,710 søgte Almueskolerne. I 1878 steg Antallet af skolepligtige Børn til 15,482, hvoraf 10,355 søgte Almueskolerne, deraf 3,469 i de nye Bydele. Ved Femaarets Slutning søgtes Almueskolen af 11,321 Børn, der vare fordelte i følgende Almueskoler:

Vaterlands	Skole	med	1,427 Elever
Møllergadens	-	-	1,526 -
Grønlands	-	-	1,585 -
Ruseløkkens	-	-	1,577 -
Sagenes	-	-	1,339 -
Frogner	-	-	360 -
Bjølsen	-	-	495 -
Rodeløkkens	-	-	965 -
Kampens	-	-	790 -
Vaalerengens	-	-	946 -
Ekebergs	-	-	311 -
		Tilsammen	11,321 Elever,

fordelte i 337 Klasser, altsaa gjennemsnitlig 33.6 Elever pr. Klasse.

For Rodeløkkens, Kampens, Vaalerengens, Ekebergs og tildels for Bjølsens Skole holdtes Skolen i leiede Lokaler. Ved samtlige Almueskoler var i 1880 ansat 7 Overlærere, 74 Lærere og 219 Lærerinder, for hvilke Gjennemsnitslønnen, naar Overlærerne fraregnes, var henholdsvis Kr. 1802.04 og Kr. 840.73, heri medregnet Statskassens Tilskud. Det samlede Antal skolepligtige Børn var ved Udgangen af 1880 16,592; heraf undervistes, som anført, 11.321 i Almueskolerne, 5,141 i andre Skoler eller privat, 130 Børn fik ingen Undervisning. Af disse sidste vare 82 ved Sygdom eller

Aandssvaghed hindrede i at søge Skole. I 1876 fandtes i Byen 47 Skoler udenfor Almueskolerne, i 1880 70 Skoler.

Kristiania Borger- og Realskole havde ved Udgangen af 1880 440 Elever i 16 Klasser; i 1875 var Elevantallet 466.

For den tekniske Skole, der begyndte sin Virksomhed i Høsten 1873, blev under Juli 1876 approberet en udvidet Plan, hvorved det 3aarige Kursus blev forlænget til et 4aarigt med temmelig fuldstændigt Fagkursus for Maskin- og Bygningsteknikere; særskilt kemisk Afdeling blev derimod ikke oprettet. Den nye Plan, der først i det følgende Aar under nye Klassers Oprykning fuldstændigt gjennemførtes, er senere forbleven uforandret med Undtagelse af, at der fra Juni 1880 aabnedes Adgang til at optage hospiterende Elever ved Skolen. Fra Skolens fuldstændige Kursus udgik:

i 1877.	5	Elever
- 1878.	8	-
- 1879.	15	-
- 1880.	16	-

Det samlede Elevantal, der ved Begyndelsen af Skoleaaret 1876—77 udgjorde 70 Elever, er efterhaanden gaaet ned, saaledes at Skolen ved Begyndelsen af Skoleaaret 1880—81 kun havde 43 Elever. Denne Nedgang, der forøvrigt ogsaa har vist sig ved andre lignende indenlandske og udenlandske Skoler, antages ligefrem bevirket ved de senere Aars industrielle Betryk, ved den stedfundne Indskrænkning i Jernbanearbeiderne og den stærke Konkurrence mellem det store Antal i de foregaaende Aar uddannede Teknikere.

Skolens aarlige Budget har gjennemsnitlig andraget til ca. 28,500 Kroner, hvoraf 10,000 Kr. Statstilskud, ca. 8,000 Kr. Skolepenge og andre Indtægter og Resten Tilskud af Kommunen, der desuden bestrider Udgifterne ved Lokale og Inventarium.

Kristiania Handelsgymnasium, som i Juli 1880 afsluttede sit 5te Skoleaar, har i det forløbne Tidsrum været besøgt af ialt 215 Elever, hvoraf 86 havde sit Hjemsted i Kristiania, 4 i Udlandet, de øvrige 185 fra de forskjelligste Kanter af det hele Land. Det aarlige Elevantal har altsaa gjennemsnitlig været 43. Af de 215 Elever have ialt 138 underkastet sig Afgangsexamen, der bestodes af 122, medens 16 rejiceredes.

Gymnasiet har 12 Lærere, hvoraf de 9 have indehavt sin Stilling fra Gymnasiets Oprettelse.

Søndagsskolen har i Femaaret virket med samme Formaal som tidligere, nemlig at meddele konfirmerede Elever, der tidligere have gaaet paa Almueskolen, Undervisning paa Søndagsmorgenerne i Norsk, Skrivning og Regning, for de øverste Klassers Vedkommende tillige lidt Undervisning i Mathematik og med Anledning til at lære Tysk og overvære Foredrag i

Historie og Geografi i Aftentimerne 8—10 om Hverdagene. Fra 1878 er indtraadt den Forandring, at Forberedelsesklassen, hvori optoges Elever, der manglede endog de første Begyndelseskundskaber i Regning og tildels i Skrivning, er inddragen, da det har vist sig, at i de sidste Aar kun yderst faa have været saa blottede for Kundskaber. Skolen bestaar nu af 6 opadstigende halvaarlige Klasser. Elevantallet har gjennemsnitlig udgjort 275. Kommunens aarlige Bidrag er Kr. 400.

Kristiania Sømandsskoles Virksomhed har i Femaaret været tilfredsstillende, omendskjønt Elevantallet paa Grund af de mindre heldige Konjunkturer for Skibsfarten har været nedadgaaende. Det aarlige Elevantal var i Skipperklassen gjennemsnitlig 23 og i Styrmandsklassen 45. Naar undtages, at Undervisningstiden fra og med Skoleaaret 1876—77 har været udstrakt til April Maaneds Udgang, medens den tidligere sluttede medio April, har ingen væsentlig Forandring i Skolens Plan i Femaaret fundet Sted. Betræffende Skolens økonomiske Stilling oplyses, at i de sidste Aar Udgifterne have oversteget Indtægterne med 4800 Kroner, hvoraf som tidligere Halvdelen har været udredet af Statskassen og Halvdelen af Bykassen.

Den Kongelige Tegneskole, hvis Hovedformaal er at meddele Haandværkere Uddannelse i den for deres Fag nødvendige Tegning, er fra Høsten 1880 udvidet, idet Klassernes Antal er forøget fra 9 til 11. Lærerpersonalet, der hidindtil bestod af 7 faste og 3 Hjælpelærere, er som Følge af Udvidelsen forøget med 3 faste og 1 Hjælpelærer. Skolens regulære Aftenundervisning har fundet Sted 2 Aftentimer daglig i Vintermaanederne fra 1ste Oktober til 31te Marts. Elevantallet var i Skoleaaret

1875—76	1876—77	1877—78	1878—79	1879—80
450	468	449	433	419

medens et betydeligt Antal aarlig er bleven afvist af Mangel paa Plads. Foruden den egentlige Aftenundervisning har der været Anledning til at erholde gratis Undervisning i Bogholderi. Endvidere har der været afholdt Foredrag over Perspektivlære samt i de 2 første Skoleaar af Femaaret endel Forelæsninger over Fysik, hvorhos der ogsaa, ligesom i forrige Femaarsperiode, for et ikke ubetydeligt Elevantal har været afholdt saakaldet „Dagundervisning“ i et 3 Maaneders Kursus saavel for Mænd som for Kvinder. Endelig kan ogsaa anføres, at der i 1876 afholdtes et Kursus i Tegning for Lærerinder ved Almueskolerne Søndagsundervisningen for Juveler Tostrups Lærlinge ophørte derimod med Skoleaaret 1878—79. Af Kommunen har Skolen modtaget i aarligt Bidrag Kr. 4800 — for de sidste 2 Aar af Perioden Kr. 5200 — foruden frit Lokale. Bestyrelsens Beretning af 30te Juni 1881 vedlægges (Bilag 19).

De ved Udgangen af forrige Femaar under Opførelse værende Kirker for Paulus' og Johannes' Menigheder ere fuldførte i 1877 og 1878. I 1877 bevilgedes af Bykassen 198,500 Kroner til Opførelse af en ny Kirke

paa den nedlagte Ankerløkkens Kirkegaard for Jakobs Menighed, hvilken fuldførtes i 1880. Endvidere blev i Anledning af den paa Grund af Byens Udvidelse foretagne nye Ordning af Menighedsforholdene Oslo gamle Hospitalskirke omdannet til en midlertidig Sognekirke for Oslo Menighed, ligesom Repræsentantskabet under 10de Juni 1880 bevilgede en Sum af indtil Kr. 108,000 til en ny Kirke for Kampens Menighed; Kirken var forøvrigt ved Femaarets Udgang endnu ikke paabegyndt. I Vor Frelsers Kirke er det gamle Varmeapparat bleven ombyttet med et nyt Varme- og Ventilationsapparat med en Bekostning af 28,000 Kroner.

I 1878 indkjøbtes af Teglværkseier Juells Eiendom ca. 3000 □ Alen til Arrondering af Sofienberg Kirkegaard.

Under 23de August 1877 blev der bevilget et Beløb stort 16,200 Kroner til et Ligkapel for den i 1873 for den østlige Del af Byen paa den saakaldte Ahnefeldtløkke oprettede nye Kirkegaard, hvorhos Ligkapellet paa Vor Frelsers Gravlund i 1879 er bleven udvidet.

I 1880 reistes paa Stortorvet den for Kommunens Regning anskaffede og af Hr. Billedhugger Jacobsen modellerede Broncestatue af Byens Grundlægger, Kong Christian IV.

Justits- og Politivæsenet har i Femaaret modtaget betydelig Udvidelse. Den i forrige Beretning omtalte nye Politi- (og Brand-)Station paa Grünerløkken, der var opført med en Bekostning for Kommunen af ca. 118,000 Kroner, toges i Brug i 1878. I 1879 fuldførtes Paabygningen af Rets- og Politikammerbygningen i Møllergaden, der ligeledes medførte en Udgift for Kommunen af 118,000 Kroner, foruden Anskaffelsen af det fornødne Inventarium. Som Følge af Byudvidelsen oprettedes fra 1878 5 Politivagter i de nye Bydele ved Ekeberg, paa Vaalerengen, Kampen, Rodeløkken og Balkeløkken med en Besætning af 1 Betjent og 3 Overkonstabler paa hver. Ved Udgangen af 1880 udgjorde Politistyrken 34 Betjente, 34 Overkonstabler og 157 Konstabler, tilsammen 225 Mand. Politivæsenets Udgiftsbudget for nævnte Aar var Kr. 272,500 mod i 1876 Kr. 215,576.

Bestyrelsen af Kristiania Brand- og Ingeniørvæsen har i Femaaret undergaaet en væsentlig Forandring.

Ifølge Repræsentantbeslutning af 8de December 1875 er nemlig Bestyrelsen fra 1ste Januar 1876 delt i 4 Afdelinger:

1ste Afdeling: Brandvæsenet med tilhørende Apparat, 2den Afdeling: Vand- og Kloakvæsenet, 3die Afdeling: Vei-, Brolægnings- og Beplantningsvæsenet, samt 4de Afdeling: Havneingeniørvæsenet. Enhver af Afdelingerne er stillet under en særskilt Chef, der selvstændig leder Afdelingens Arbeider under Stadsingeniørens Overledelse.

Angaaende Brandvæsenet meddeles følgende:

Tvende nye Brandstationer ere oprettede, nemlig paa Grünerløkken, i samme Gaard som Politistationen, og paa Hægdehougen; desuden er Brand- og Politistationsbygningen paa Grønland paabygget og udvidet betydeligt.

Personalet er siden 1876 forøget med ialt 31 Mand. Brandvæsenets faste Personale udgjorde ved Femaarets Slutning 1 Overbrandmester, 5 Underbrandmestere, 18 Formænd, 34 Mandskaber af 3die Klasse, 24 Mandskaber af 4de Klasse, 1 Førstemaskinist, 2 Maskinister, 1 Staldkarl og 4 Taarnvægtere, tilsammen 90 Mand.

Hestenes Antal er i Femaaret forøget fra 12 til 18. Blandt nye Anskaffelser til Materiellet mærkes fornemmelig tvende Landdampsprøiter og et Dampsprøiteapparat, anbragt ombord i Byens Isbryder „Mjølner".

Brand- og Polititelegrafen har i Femaaret undergaaet betydelige Forbedringer og Udvidelser; ved Udgangen af Femaaret var der ialt 19 Skrivetelegrafer, 56 Signaltelegrafstationer og 15 Allarmklokker med en samlet Ledningslængde af omtr. $5^1/_3$ norsk Mil.

Antallet af de paa Byens Vandledning anbragte Brandkummer er i Femaaret forøget med 175, saaledes at det samlede Antal ved Udgangen af 1880 udgjorde 721 Stykker.

Af Ildsvaader er i Femaaret indtruffet 393, hvis Virkninger i Almindelighed have været af mindre Betydning. Det borgerlige Brandkorps er kun 2 Gange kaldet til Tjeneste.

Paa den internationale Udstilling i Brüssel for Sundheds- og Redningsvæsen erholdt Kristiania Brandvæsen „Diplôme d'admission avec mention honorable" for Brandkorpsets Organisation.

Byens Vandforsyning foregaar gjennem to Hovedvandledninger fra Maridalsvandet og Sognsvandet.

Vandværket fra Maridalsvandet har i Femaaret erholdt mange Udvidelser ved Anlæg af nye Ledninger og Forbedringer, idet flere ældre Ledninger af for smaa Dimensioner ere omlagte med større Rør. Dette Vandværks Ledninger, der ved Femaarets Begyndelse udgjorde $106,161^1/_2$ Alen og forsynede 56 Stkr. offentlige Vandposter og Fontæner samt 2349 Eiendomme, havde ved Femaarets Slutning en Længde af $125,884^3/_4$ Alen og forsynede 78 offentlige Vandposter og Fontæner samt 3176 Eiendomme.

Af Byens ældre Vandledninger af Træ, hvis Indtag var beliggende i Akerselven nær ved Myrens mekaniske Værksted, var ved Femaarets Begyndelse kun 1 Ledning med 13 private Spring tilbage. Samtlige disse Spring bleve sløifede ved Udgangen af Aaret 1879, da dette Vandværk helt nedlagdes.

I Slutningen af Femtiaarene anlagde et privat Interessentskab et Vandværk til Forsyning af en Del af Homannsbyen og Hægdehougen, hvis Indtag er beliggende paa Gaustad Sindssygeasyls Grund i omtrent 300 Fods Høide over Havet ved den fra Sognsvandet kommende Elv. Dette Vandværk blev i Henhold til Repræsentantbeslutning af 23de November 1876 kjøbt af Kristiania Kommune for en Kjøbesum af Kr. 140,000 og har fra 1ste Januar 1877 været underlagt Kristiania Ingeniørvæsens Bestyrelse. Hovedledningen af 6″ Rør har en Længde af 3070 Alen og udgjorde det hele Rørnet, Hovedledningen iberegnet, ved Udgangen af 1877 ca.

14,028 Alen, hvoraf 277 Eiendomme fik sin Vandforsyning. Ved Udgangen af Femaaret udgjorde Rørnettet 15,801 Alen og forsynede 340 Eiendomme med Vand. Ved Repræsentantbeslutning af 10de Juni 1880 er Hovedledningen besluttet forlænget helt op til Sognsvandet og et nyt Indtag anbragt sammesteds, hvilke Arbeider endnu ikke vare afsluttede ved Udgangen af Femaaret.

Kloaknettet, der ved Femaarets Begyndelse udgjorde i Længde 93,098½ Alen, hvoraf 75,844½ Alen Rørkloak og 17,254 Alen muret, havde ved dets Slutning en Længde af 122,574¼ Alen, hvoraf 99,831 Alen Rørkloak og 22,743¼ Alen muret.

Paa Veivæsenets Omraade er der i Femaaret udfoldet en særdeles betydelig Virksomhed, hvoraf en væsentlig Del falder paa de nye Bydele. En Beretning herom tjener efter Magistratens Mening særdeles vel til at illustrere Byens Udvikling i det Store og Hele, da Kommunens Veiarbeider i mange Stykker kan tages som et Tegn paa, at Rørelsen i et Strøg er bleven større, at et nyt Territorium er bleven bebygget, Folkemængden inden en Bydel stegen o. s. v., Omstændigheder, der maa ansees af Betydenhed ved en Beretning om Byens økonomiske Tilstand. Man tror derfor at kunne være noget udførligere i Oplysningerne betræffende denne Del af de kommunale Foranstaltninger i Femaaret.

Vei- og Gadenettet er udvidet ved:

1. Anlæg af nye eller Forlængelse af ældre Gader i den ældre Bydel.

   Følgende Gader ere oparbeidede i Femaaret:

   a. i hel Udstrækning: Keysers Gade, Holbergs Plads, Tullins Gade, Diagonalgaden over Olaf Ryes Plads, Rosteds Gade, Sukkerhusgaden, Tøiengaden, Smedkrogen, Veien fra Jernbanegaden til Brødrene Nicolaysens Oliemølle samt Schweigaards Gade og Klostergangen;

   b. i delvis Udstrækning eller som Forlængelse af delvis oparbeidede Gader: Nordal Bruns Gade mellem Pilestrædet og Langes Gade, Uranienborgveien mellem Parkveien og den gamle Bygrændse, Markveien mellem Olaf Ryes Plads og Nordre Gade, Welhavens Gade mellem Holbergs Plads og Hægdehougsveien, Drammensveien mellem Tunis og Sollid, Sofienberggaden mellem Thorvald Meyers Gade og Korsgaden, Thorvald Meyers Gade mellem Nybroen og Korsgaden, Platougaden og Urtegaden mellem Nordbygaden og Tøiengaden, Oslo Gade mellem Jernbanebroen og St. Halvards Plads, Motzfeldts Gade mellem Grønland og Nordbygaden, Bredgaden mellem Motzfeldts Gade og Bækkegaden, Bispegadens Forlængelse til St. Halvards Plads, Jess Carlsens Gade mellem Osterhausgaden og Hausmannsgaden, Oparbeidelse og Planering af den gjenstaaende Del af Partiet søndenfor Stor-

thingsbygningen samt de samme omgivende Dele af Prindsens Gade og Nedre Voldgade.

2. Anlæg af nye eller Forlængelse af ældre Gader i den nyere Bydel.

Følgende Gader ere oparbeidede i Femaaret:

a. i hel Udstrækning: Vaalerenggaden og Strømsveien;

b. i delvis Udstrækning eller som Forlængelse af delvis oparbeidede Gader: Industrigaden mellem Bogstadveien og Ole Hammerstads Gade, Ole Hammerstads Gade mellem Industrigaden og Schultz's Gade, Ingeborgs Gade mellem Strømsveien og Vaalerenggaden.

Til disse Gaders Oparbeidelse have vedkommende Grundeiere i de fleste Tilfælde afstaaet fri Grund.

Arbeider til Udbedring af Stigningsforholdene og Udvidelse af Veibredden er foretaget ved følgende Gader:

Udvidelse af Fredensborgveien og Maridalsveien langs Grunden Matr.-No. 31 Fredensborgveien, Udbedring af Maridalsveien og Brochmannsbakken, Opførelse af en Forstøtningsmur langs Youngsgaden mellem Møllergaden og Torvgaden, Udvidelse og Oparbeidelse af Munkedamsveien mellem Stubben og Ruseløkveien, Oparbeidelse og Sænkning af Raadhusgaden mellem Akersgaden og Piperviksbakken, Udvidelse og Forhøielse af Nybroen samt Oparbeidelse af Pladsen i Sammenstødet af Trondhjemsveien og Thorvald Meyers Gade.

Arbeider til Vedligeholdelse af ældre macadamiserede Veie, Brolægning af Rendestene, Fortouge, Kjørebaner og offentlige Pladse samt Asfalteringsarbeider ere i Femaaret foretagne i saadan Udstrækning:

(Se Tabel Side 43.)

Da der ved Udgangen af 1880 forefandtes omtrent 5.87 norske Mile macadamiserede Gader og Veie inden Byens Grændser, er saaledes ifølge omstaaende Opgave omtrent $^3/_5$ heraf eller 3.71 Mil i Femaaret blevne forsynede med nyt Veidække. Forbruget af Puksten saavel hertil som til de nyanlagte Veie har i de forskjellige Aar af heromhandlede Tidsrum varieret mellem 25,000 og 62,000 Kubikalen. Forbruget af de væsentligste Materialier ved Brolægningsvæsenet har i de forskjellige Aar af Femaaret varieret:

for huggen Brolægningssten mellem ca. 2000 og 6000 □ Favne,
- Heller for Fortouge og Overgange mellem ca. 5000 og 10,500 løb. Al.
- Bordursten . . . . . - - 4500 - 10,500 —

Gadevandingen blev for de macadamiserede Gaders Vedkommende i 1880 som Regel udført med 8 Vogne (hver med 2 Heste og 1 Kusk)

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen i Femaaret.
Udlagt Pukstensdække paa løbende Alen Vei . .	3,264	3,380	7,700	29,898	22,560	66,802 løbende Al. = 3.71 Mil.
Brolagt nye og omlagt ældre Fortouge i løbende Alen	2,970	7,576½	5,461	1,248½	2,621	19,877 løbende Al. = 1.104 Mil.
Udført Brolægningsarbeider af Fortouge, Kjørebaner etc. i □ Favne	9,717	12,030	10,544	14,833	11,143	58,267 □ Favne = 210 Maal.
Asfalteret Fortoug i løbende Alen	-	-	298	-	633½	931½ løb. Alen = 0.0512 Mil.

og 3 à 4 Kjærrer (for 1 Hest) og har været udstrakt over en Veilængde af ialt ca. 60,500 Alen, hvoraf 11,500 Alen i Regelen har været vandet 2 Gange daglig og ca. 49,000 Alen 1 Gang daglig.

Ved Udgangen af 1880 var Udstrækningen af de offentlige Pladse, Kjørebaner og Fortouge inden Kristiania By:

	Pladse i Maal	Kjørebaner i Mile	Fortouge i Mile
forsynede med Brolægning	37.74	1.53	4.65
— Macadamisering.	2.84	5.87	
— Grusning			4.70
— Asfalt			0.20
altsaa Udstrækningen af de nævnte Pladse, Kjørebaner og Fortouge ved Udgangen af 1880 henholdsvis	40.58 Maal	7.40 Mil	9.55 Mil

I Løbet af Femaaret er Beplantningen paa St. Hans-Hougen udvidet, mange nye Veie anlagte og et Par Fontæner opsatte.

Af nye Anlæg kan nævnes Parken ved Sollid. De Kristiania Bys Beplantningsvæsen underlagte offentlige Pladse og Anlæg havde ved Udgangen af 1880 en Udstrækning af ca. 210,300 □ Alen eller 84.1 Maal foruden endel Allée-Plantninger langs den øvre Del af Raadhusgaden, Tordenskjolds Plads og Søgaden, paa St. Olafs Plads, langs den ydre Del af Storgaden samt paa Olaf Ryes Plads.

Af Inventariesager, anskaffede i Femaarets Forløb, kan nævnes:

6 Stkr. Gadevandingsvogne.

1 Lokomobil for Stenpukningsmaskinen anskaffet i 1876, leveret fra Ruston Proctor & Co.s Fabrik i Lincoln gjennem DHrr. Agenter Jensen & Jarmann hersteds. Dets Kostende er 4120 Kroner leveret paa Brygge hersteds.

4 Stkr. Feiemaskiner, anskaffede i 1877 og 1878. De to i 1877 anskaffede ere leverede fra Léon Blottes's Fabrik i Paris gjennem DHrr. D. Hald & Co. hersteds til en Pris af Kr. 1180 pr. Stk., leveret paa Brygge i Kristiania. De to i 1878 anskaffede er af Léon Blottes's Konstruktion No. 2, leverede fra Kværner Brug ifølge Anbud til en Pris af Kr. 1100 pr. Stk.

1 10 Tons Dampveivalse, anskaffet i 1878, leveret fra Aveling & Porters Fabrik gjennem DHrr. Hald & Co., ifølge Anbud til en Pris af Kr. 9100.

Havnevæsenet. Længden af Byens Brygger er i Femaaret forøget med 1216 løbende Alen, hvoraf 122 løbende Alen Stenkai i Piperviken og 1094 løbende Alen Træbolværk langs Loelven, Akerselven samt mod Bjørviken og i Piperviken. Endvidere er Oslo Kai forsynet med Skinnegang, Jernbanebryggen med en transportabel 5 Tons Svingkran, Nordre Revierbrygges Hoved med en fast 3 Tons Svingkran og Fæstningsbryggens Udstikker med et 122 Alen langt, 18 Alen bredt, aabent Vare-Skur af Jern. Moringernes Antal er forøget med 24, saaledes at der nu paa Havnen findes 80 Stkr. Hægholmen og Filtvedt Fyre ere ombyggede og flyttede, Steilene og Digerud Fyre ere forsynede med Ringeapparater.

Efterat Staten fra 1878 har overtaget Steilene, Digerud, Filtvedt og Drøbaks Fyre har Kristiania Havn nu alene tilbage de 2de Indseilingsfyre paa Dynen og Hægholmen. I Femaaret er optaget og tilgjængeligt i Handelen et Kart over Kristiania Havn i Maalestok 1 : 10,000, hvoraf 1 Exemplar vedlægges (Bilag 20).

Fattigvæsenet. Ved Byudvidelsen forøgedes Byens Folkemængde som før nævnt med over en Fjerdedel. Befolkningen i de nye Bydele bestod for den væsentligste Del af Arbeidere. Samtidigt med Byudvidelsen indtraadte der uheldige Arbeidsforhold, der have vedvaret gjennem hele Resten af det heromhandlede Tidsrum. Tildels har der ogsaa hersket megen Sygelighed. Som naturlig Følge heraf har der fundet en betydelig Forøgelse Sted i Antallet af de af Fattigvæsenet Understøttede og dets Udgifter. Antallet af de understøttede Familier og enslige Personer (Sygehuspatienter fraregnede), der i 1877 udgjorde 3838, hvoraf Byen tilhørende 3577, steg saaledes i 1878 til 5173, i 1879 til 6849 og i 1880 til 7375, hvoraf Byen tilhørende resp. 4438, 5771 og 6250. Fattigdistrikternes Antal, der før Byudvidelsen — foruden Distriktet for udsatte Fattige — udgjorde 4, er bleven forøget med 3 og er altsaa for Tiden 7. I Henhold til Kommunebestyrelsens Beslutning af 14de Februar 1878, stadfæstet ved kgl. Resolution af 25de Mai s. A., er der bleven ansat en Inspektør ved Fattigvæsenet og Viceordfører i Fattigkommissionen.

Kristiania Gasværk. Fra Begyndelsen af 1878 overtog Kommunen det herværende Gasværk, der siden dets Anlæg i Henhold til Kontrakt med Byen af 7de Januar 1846 var drevet af et Interessentskab. Indløsningssummen, der overensstemmende med Kontraktens Bestemmelser blev fastsat ved Skjøn, androg til Kr. 1,115,000. Da det private Interessentskab under Uvisheden om, hvorvidt Byen vilde benytte sig af sin Indløsningsret eller ikke, i det nærmest før Indløsningen liggende Tidsrum alene havde indskrænket sig til Foretagender, der med Nødvendighed paakrævedes, maatte der for at bringe Gasværket i tidsmæssig Stand allerede umiddelbart efter Overtagelsen skrides til forskjellige nye Arbeider og Anskaffelser, saaledes blandt Andet Opførelse af et større Gasometer og Kulmagazin, Anlæg af et nyt Retorthus m. V. Herved var Gasværkets Anlægskapital ved Udgangen af 1880 steget til henved $1^1/_2$ Mill. Kroner. Anlægs-

kapitalen, der — bortseet fra et mindre Beløb, hidrørende fra Anvendelsen af et opsparet Reservefond — er forskudt af Kommunens Laanefond, amortiseres ved Hjælp af Gasværkets eget Driftsoverskud. Dette har for Aarene 1878—80 andraget tilsammen til henved $^1/_2$ Mill. Kroner, der i sin Helhed er anvendt til Amortisation.

Fast Skydsstation holdes fremdeles her i Byen, men benyttes antagelig mindre og mindre som Følge dels af den tiltagende Jernbanetrafik, dels af det store Antal Vognmænd, der befatte sig med Personbefordring.

Ved Repræsentantskabets Beslutning af 9de December 1880 oprettedes „Christiania kommunale Sygekasse" for Kommunens underordnede Funktionærer; den begyndte sin Virksomhed Sommeren 1881. Indskudets Størrelse er Kr. 1.08 maanedlig for hvert Medlem. Den Understøttelse, som ydes, er i Sygdomstilfælde for Indskyderen, hans Kone og uforsørgede Børn fri Læge og Medicin samt under visse Betingelser Pengeunderstøttelse og i Dødstilfælde et vist Bidrag til Begravelse. Et Exemplar af Sygekassens Statuter vedlægges (Bilag 21).

I Femaaret optog Kommunen tre udenlandske Laan, nemlig i 1877 ved Norddeutsche Bank i Hamburg for M. 2,812,000 og i 1879 ved Bankierfirmaet L. Behrens & Söhne i Hamburg og Den danske Landmandsbank, Hypothek- og Vekselbank i Kjøbenhavn for 4 Mill. Kroner, hvoraf imidlertid 1 Mill. indfriedes ved et i 1880 ved samme Instituter optaget nyt Laan paa 3 Mill. Kroner, hvorved en Del af Byens ældre 5 Pct. Gjæld konverteredes til en Rentefod af 4 Pct.

Summerne af de i Henhold til Lov af 23de Mai 1857 af Kommunen optagne Laan ved Udstedelse af Obligationer, lydende paa Ihændehaveren, vare ved Udgangen af 1880 følgende:

5 Pct. Laan af 1858	. . . . .	Kr.	406,400
5 - - - 1859	. . . . .	-	276,000
$4^1/_2$ - - - 1871	. . . . .	-	1,067,200
- - - - 1874	. . . . .	-	1,206,400
- - - - 1877	. . . . .	-	2,371,500
5 - - - 1879 (kun optaget)		-	2,923,000
4 - - - 1880 (- -)		-	2,000,000
	Tilsammen	Kr.	10,250,500

Den øvrige Gjæld udgjorde samtidigt Kr. 306,200, altsaa beløb Kommunens samlede Gjæld ved Femaarets Udgang sig til omtrent $10^1/_2$ Mill. Kroner. Ved Femaarets Begyndelse var den samlede Gjæld noget over 4 Millioner Kroner, hvoraf ifølge Obligationer, lydende paa Ihændehaver:

5	Pct.	Laan	af	1858.	Kr.	473,200
„	-	-	-	1859.	-	318,000
„	-	-	-	1868 (senere i sin Helhed indfriet)	-	338,000
$4^1/_2$	-	-	-	1871.	-	1,299,200
„	-	-	-	1874 (kun optaget)	-	600,000
				Tilsammen	Kr.	3,028,400

De Foretagender, hvortil de laante Summer ere anvendte, er i det væsentlige til Regulering af Gader, hvoriblandt (ved Indkjøb af Timms Reberbane) Veianlæg langs Akerselvens Vestside fra Slusen og opover forbi Schweigaards Bro; til Oparbeidelse af endel større Gadeanlæg, saaledes Uranienborgveien, Nedre Slotsgades Gjennembrud til Grændsen m. fl.; til Anlæg af Pladse, Torve og Brygger, saasom Udvidelse af St. Halvards Plads og St. Hans-Hougen, Ankerløkkens Torv, Erhvervelse af Grundarealer paa „Kranen" og i Filipstadbugten, Bryggeanlæg i Piperviken og paa Loengen, Udvidelse af Jernbanebryggen etc.; til Indløsning af Gasværket; endvidere til nye offentlige Bygninger og Udvidelse af ældre, hvoriblandt Paabygning af Rets- og Politikammerbygningen i Møllergaden, samt af Grønlands Brandstation, Opførelse af Grünerløkkens Politi- og Brandstation, Bazarbygning ved Nytorvet, Kirker paa Ankerløkken og paa Kampen, Almueskolebygningerne i Oslo og ved Tøien, Tilbygning til Sagenes Almueskole; til Vand- og Kloakledninger, saaledes et større Hovedkloakanlæg i de østre Bydele, Opførelse af murede Kloaker i de nye Bydele, Sognsvandledningens Forlængelse; til Kartlægning af Byterritoriet og Specialopmaaling af de nye Bydele o. a. m.

Til Fuldstændiggjørelse af foran meddelte Oplysninger vedrørende kommunale Administrationsgrene skal man hidsætte en Oversigt over de væsentligste Udgiftsposter i hvert af Periodens 5 Aar efter Bykassens, Fattigkassens og Havnekassens Regnskaber:

A. Bykassen.

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Justits- og Politiväsenet	259,023	268,100	318,827	320,941	321,233
Gadebelysningen	41,673	45,326	45,159	48,682	51,275
Brand- og Ingeniørvæsenet	426,871	540,840	498,827	561,903	599,663
Bidrag til Landets almindelige Veifond	41,786	40,960	45,632	49,900	48,531
Renter og Omkostninger i Anledning af Byens Gjæld	248,413	249,416	399,874	430,587	480,886
Afdrag paa Conti for Foretagender udførte ved Laan	259,233	326,542	509,959	546,535	684,307
Almueskolevæsenet	214,809	229,209	323,313	364,225	386,821
Medicinalvæsenet	17,635	15,325	25,206	28,751	58,484
Regnskabs- og Skattevæsenet	16,022	16,379	22,546	21,233	22,555
Kirkelige Anliggender	73,236	77,743	88,442	82,402	96,605
Kommunebestyrelsen	42,856	43,578	48,186	49,449	49,871
Gadereguleringen	40,000	40,000	37,965	40,000	40,000
Bykasseregnskabets samlede Udgiftssum	1,944,581	2,183,878	2,727,968	2,908,519	3,174,857
— — Indtægtssum	1,932,550	2,161,895	2,737,537	2,873,353	3,143,212
Hvoraf som fast Eiendomsskat og Bynæringsskat med en Halvdel paa hver	1,256,000	1,434,00	1,802,000	1,902,000	1,980,000
Bykassens øvrige Indtægter udgjorde altsaa	676,550	727,89	935,537	971,353	1,163,212

B. Fattigkassen.

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Lønninger	51,496	52,591	72,792	79,621	83,988
Afbetaling og Forrentning af Gjæld	23,228	24,266	26,151	27,543	28,348
Forskjellige Understøttelser	296,406	316,555	378,909	414,982	441,155
Sygehusforpleiningen	135,894	126,380	156,617	152,262	159,976
Sindssygeasylet og Arbeidsanstalten	319,624	322,969	316,428	300,027	291,653
Fattigkasseregnskabets samlede Udgiftssum	889,576	903,772	1,041,736	1,047,953	1,080,040
— — Indtægtssum	866,179	929,326	1,046,434	1,040,661	1,095,373
Fattigskattens Beløb	428,380	480,686	592,863	599,957	650,035
Fattigkassens øvrige Indtægter	437,799	448,640	453,571	440,704	445,338

C. Havnekassen.

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Muddervæsenet	34,320	62,593	49,202	40,126	39,067
Brygger og Moringer	ikke særskilt opført	20,242	18,381	20,450	18,160
Specielle Arbeider	46,800	43,585	50,855	21,020	14,478
Havnefyrene	4,365	4,423	2,756	1,414	1,520
Isvækningen	3,992	4,000	6,000	9,656	9,748
Havnekasseregnskabets samlede Udgiftssum	224,712	229,841	232,020	219,482	211,203
Do.s samlede Indtægtssum	231,137	272,218	223,276	238,438	233,506

Af i Femaaret udkomne Love, der i særlig Grad berøre Kristiania By, kan, foruden Lov om Byens Udvidelse af 12te Mai 1877, nævnes Lov af 3die April 1880 angaaende Forpligtelse for Bygningseiere i Kristiania med Hensyn til Oparbeidelse af Gader, hvorved Omkostningerne ved Oparbeidelse af Gade med Fortoug og Rendesten samt Anbringelse af Kloak i visse Tilfælde er paalagt Grundeieren, medens de tidligere maatte udredes af Bykassen; Loven udkom efter Initiativ af Kommunen selv. Det samme er Tilfældet med Lov af 17de April 1880 angaaende Beskatning af fast Eiendom i Kristiania, hvorved indførtes et nyt Princip for Værdsættelse af fast Eiendom, saaledes at Bygning og Grund værdsættes underet, medens den tidligere Beskatning var baseret paa særskilt Taxt paa Bygning og paa Grund hver for sig.

Endelig udkom ligeledes paa Foranledning af Kommunen Lov af 29de Mai 1880, hvorved Antallet af Kristiania Formandskabs Medlemmer forhøiedes fra 12 til 15 og Repræsentantskabets fra 36 til 45.

Angaaende Tilstanden i Almindelighed bemærkes:

Som tidligere anført, var Kristiania Folkemængde ved Femaarets Begyndelse 77,041 og ved dets Slutning 119,407. Man hidsætter en Opgave over de af Ligningskommissonen for Femaarets første og sidste Aar skede Ansættelser til Indtægt og Formue for Udligningen af By- og Fattigskat samt over Skatydernes Antal:

Aar.	Skatydere.	Antagen Indtægt.		Skatbar Del af Indtægten.		Antagen Formue.	
		Byskat.	Fattigskat.	Byskat.	Fattigskat.	Byskat.	Fattigskat.
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr
1876	13,321	33,063,120	32,405,200	19,205,772	18,131,036	146,378,000	141,720,000
1880	18,769	40,273,050	37,894,090	23,364,932	22,213,856	193,684,000	186,898,000
Forhøielse i Femaaret . . .		7,209,930	5,488,890	4,159,160	4,082,820	47,306,000	45,178,000

Heraf fremgaar, at, medens Folkemængden i Femaaret har havt en Tilvæxt af 55 Pct., er den antagne Indtægt (til Byskat) forøget med 22 Pct. og den antagne Formue (til Byskat) med 32 Pct.

Fremdeles indtages en Opgave over den udlignede Byskat og over den lignede Indtægt, Formue samt Grund- og Bygningsværdi — af hvilke tre Faktorer den samlede Byskat erlægges — for hvert af Periodens fem Aar, idet bemærkes, at ved Bygningsværdi her ikke forstaaes Brandforsikringssummen, men blot den Del deraf, hvoraf Bygningsskat beregnes:

(Som det vil sees, ere nogle af Tallene benyttede i den foranstaaende Opgave.)

Aar.	Byskat.	Indtægt.	Formue.	Grund- og Bygningsværdi.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1876.	1,256,000	33,063,120	146,378,000	103,879,320
1877.	1,434,000	34,378,596	155,618,000	112,893,880
1878.	1,802,000	39,457,280	177,122,000	135,329,600
1879.	1,902,000	40,292,940	192,888,000	144,858,740
1880.	1,980,000	40,273,050	193,684,000	146,045,370

Procentforhøielsen har saaledes udgjort:

	Byskat.	Indtægt.	Formue.	Grund- og Bygningsværdi.
1876—1877. .	+ 14,17 Pct.	+ 3.98 Pct.	+ 6.31 Pct.	+ 8.67 Pct.
1877—1878. .	+ 25.66 -	+ 14.77 -	+ 13.82 -	+ 19.81 -
1878—1879. .	+ 5.55 -	+ 2.12 -	+ 8.90 -	+ 4.07 -
1879—1880. .	+ 4.10 -	÷ 0.05 -	+ 0.41 -	+ 0.82 -

eller gjennemsnitlig for hvert Aar en Forøgelse af henholdsvis

12.37 Pct. 5.20 Pct. 7.36 Pct. og 8.34 Pct.

I Perioden 1871—1875 var den gjennemsnitlige Procentforhøielse mellem hvert Aar af Indtægt 10.93 Pct., af Formue 14.10 Pct. og af fast Eiendomsværdi 6.50 Pct. Til Trods for Byudvidelsen og den derved foraarsagede Tilvæxt i Beskatningsværdierne, der bevirker det stærke Sprang i 1878, er altsaa Procentforhøielsen i sidste Femaar i det Hele lavere end i det foregaaende. Hvis ikke Byudvidelsen var kommet til, vilde uden Tvivl Procentforhøielsen gjennem sidste Femaar jevnt bleven mindre og mindre. At 1880 endog viser en absolut Formindskelse i et Skattefundament (Indtæg-

ten) mod det foregaaende Aar, er et Særsyn, som ikke vides at være forekommet her i Byen i Aarrækker og i ethvert Fald ikke siden 1866.

Skattebeløbet pr. 1000 Kroner for den Del af Byskatten, der udlignes paa Næringen, samt for Fattigskatten var:

	Byskat.	Fattigskat.	Tilsammen.
	Kr.	Kr.	Kr.
i 1876. . . .	28.551	15.709	44.260
- 1877. . . .	30.628	17.019	47.647
- 1878. . . .	35.137	19.074	54.211
- 1879. . . .	35.400	18.162	53.562
- 1880. . . .	37.784	20.693	58.477

Den faste Eiendomsskat pr. 1000 Kroner var:

	Byskat.
i 1876	Kr. 6.045
- 1877	- 6.351
- 1878	- 6.657
- 1879	- 6.500
- 1880	- 6.778

Af foran meddelte Opgaver fremgaar, at samtidigt med, at Skatterne i Femaaret have været i absolut Stigen, er vistnok ogsaa Skattefundamenterne (Indtægt, Formue og fast Eiendom) stegne i Sum eller Værdi, men dog i nedadgaaende Skala, altsaa med en mindre Procent ved Periodens sidste end ved dens første Aar. Dette Misforhold skyldes paa den ene Side de betydelige og extraordinære Udgifter, som foranledigedes ved Byudvidelsen i de sidste tre Aar af Perioden, og paa den anden det almindelige Tryk, hvorunder Næringsveiene i Femaaret have lidt.

I Femaaret har det samlede Antal afhændede faste Eiendomme efter Thinglæsningsprotokollerne (se Schema No. 18, her vedlagt som Bilag 22) udgjort 1441 til samlet Beløb 35,085,754 Kr., medens der i forrige Femaar afhændedes 2649 til en Kjøbesum af 57,021,152 Kr.; men herved er — som i forrige Beretning anført — at mærke, at en og samme Eiendom flere Gange kan have skiftet Eier i Løbet af et Aar, uden at Skjøde ved hvert saadant Omskifte er bleven udstedt og thinglæst.

Som ligeledes i nævnte Beretning forklaret, var der i en Del af forrige Femaarsperiode indtraadt en betydelig Stigning i Eiendomspriserne, paa samme Tid som Omsætningen saavel af bebyggede som af ubebyggede Grunde havde naaet en forhen ukjendt Høide. De heldige Konjunkturer, hvorunder de fleste Næringsveie da befandt sig, og den derved vaagnede Spekulationsaand havde for de bebyggede Eiendommes Vedkommende i kort Tid drevet Husleien og dermed ogsaa Eiendomsværdien betydeligt op og særlig medført, at Prisen paa ubebyggede Grunde — hvorom Spekulationen fornemmelig dreiede sig — kunde stige flere Hundrede Procent. Men

heri begyndte et Omslag at indtræde allerede i hin Periodes sidste Aar, væsentlig fordi Næringsveiene da tydede paa en Nedgang, som ogsaa strax indtraadte og senere har vedvaret. Med de nedadgaaende Konjunkturer fulgte snart et Fald i Eiendomspriserne og i Husleien samt en Standsning i Krediten og som Følge heraf i de tidligere – som det viser sig nu — ofte indtil Svindel drevne Spekulationer. Adskillige Eiendomme, der i forrige Periode vare blevne afhændede til overdrevne Priser, ere i det forløbne Femaar faldne tilbage i sine tidligere Eieres Hænder, fordi de ikke under almindelige Forhold kunde forrente de betalte Kjøbesummer, og Pantekreditorer, der havde sat Penge ud paa svag Prioritet, dertil lokkede gjennem en overordentlig høi Rente (den saakaldte Rabat), ere ofte komne i det Tilfælde, at de ved offentlig Auktion ikke have faaet Dækkelse for sin Fordring og derfor have maattet vælge imellem enten strax at tage Tabet og lade Eiendommen gaa fra sig, eller at lade sig Pantet tilslaa; det første skal ikke sjelden have været Tilfælde.

Overhovedet maa det antages, at de i Perioden 1871—75 drevne forcerede Byggespekulationer have svækket Tilliden og bragt Forarmelse over mange deri Indviklede, ligesom den usunde Tilstand ogsaa har sat sig et Mærke derved, at adskillige Gaarde, opførte i dette Tidsrum, kun have Lavmaalet af den Soliditet, som efter Bygningslovens Regler maa præsteres. Disse Spekulationsgaarde ere vistnok gjennemgaaende opførte for laante Penge, og Obligationer udstedtes med Pant i Tomten med derpaa opførendes Bygninger. Brandforsikringsindretnings-Taxter rekvireredes afholdt, efterhvert som Bygningen skred frem, for at tjene til Norm ved Pantelaanene, der ydedes sukcessivt. Det har været en almindelig Mening, at Brandtaxterne gjennemgaaende sattes for høit, og vist er det, at Brandforsikringsindretningen i 1879 lod afholde Omtaxter efter stor Maalestok, hvorved de tidligere Taxter reduceredes betydeligt og derved medførte et voldsomt Fald i Bygningernes Værdi. Men hermed var ogsaa det første Skridt gjort til sundere Tilstande, og efterat i Slutningen af 1880 de nye kommunale Skattetaxter i Henhold til Lov af 17de April f. A. vare paabegyndte efter nøiagtige og principmæssige Forundersøgelser af de Værdifaktorer, hvorpaa en Værdsættelse maatte bygges, have Forholdene i heromhandlede Henseende fæstnet sig, og større Sikkerhed er indtraadt.

Husleien, der i forrige Femaarsperiode var stegen overordentligt, viste mod heromhandlede Periodes Slutning en bestemt nedadgaaende Tendens. Dette gjaldt fornemmelig i Arbeiderkvartererne i Byens Yderkanter, hvor Huseierne havde meget vanskeligt for at faa noget ind af Husleien paa Grund af den daarlige Arbeidsfortjeneste i Forbindelse med den forhaandenværende Overflødighed af ledigt Husrum. Ubemidlede Gaardeiere i disse Strøg, der havde sat sine Sparepenge i et Hus, kom derved i en beklagelig Stilling; denne foranledigede endog Kommunebestyrelsen til i 1878 og 1879 udtrykkelig at tilstaa dem en længere Henstand med Erlæggelsen af deres Grund- og Bygningsskat for at undgaa at frasælge dem Eiendommen ved Skatteauktion. I de bedre bebyggede Strøg sank ligeledes

Husleien, men holdt sig ved Femaarets Udgang antagelig endnu forholdsvis høi.

Antallet af Gaarde og deres Forsikringssummer i Rigets almindelige Brandforsikringsindretning udgjorde:

1ste Januar 1877.	Antal 3170,	Forsikringssum	104,766,720	Kr.
— 1878.	— 4378	—	125,822,420	-
— 1879.	— 4537	—	136,182,610	-
— 1880.	— 4708	—	135,360,240	-
— 1881.	— 4827	—	142,368,920	-
Den 1ste Januar 1876 var Antallet	3068,	Forsikringssum	95,599,880	Kr.
altsaa Forøgelse i Femaaret i Gaardenes Antal	1759	—	46,769,040	Kr.
I Femaaret 1871—75 var Forøgelsen	309	—	30,406,240	-
og i Femaaret 1866—70 —	221	—	10,323,400	-

Det hele Antal af særskilt matrikulerede Eiendomme, bebyggede og ubebyggede, var ved Udgangen af 1880 5954, hvoraf 908 ubebyggede saakaldte Løkkeskat-Numere. Fra 1ste Januar 1878 forøgedes de faste Eiendommes Antal med 1417 bebyggede og 324 ubebyggede, tilsammen 1741 Matr.-Numere fra de nye Bydele.

I Femaaret er thinglæst 5472 Panteheftelser i fast Eiendom til Beløb . . . . . 55,696,351 Kroner
medens der er aflæst 3856 Panteheftelser til Beløb . . 28,159,348 —

altsaa mere thinglæst end aflæst. . . . . 27,537,003 Kroner,

hvilket Overskud af thinglæste Heftelser er 19,232,037 Kr. mindre end Forsikringssummens Forøgelse.

I Femaaret 1871—75 var thinglæst Heftelser paa faste Eiendomme for . . . . . 61,839,524 Kroner
og aflæst for . . . . . 27,945,092 —

altsaa mere thinglæst end aflæst . . . . . 33,894,432 Kroner.

Efter meddelt Opgave fra Auktionsforvalteren var Antallet af de i Femaaret afholdte Tvangsauktioner over faste Eiendomme, hvor Salg fandt Sted, 704 til et Beløb af 13,490,063 Kroner; i Femaaret 1871—75 var Antallet 61 til Beløb 648,996 Kroner.

Betræffende den økonomiske Tilstand forøvrigt kan der oplyses, at der i Femaaret har været afholdt følgende Antal Tvangsauktioner over Løsøre:

i 1876	87	Auktioner	til	Salgsbeløb	137,094	Kr.
- 1877	99	—	-	—	144,862	-
- 1878	140	—	-	—	171,266	-
- 1879	135	—	-	—	171,115	-
- 1880	126	—	-	—	148,195	-
ialt	587	Auktioner	til	Beløb	772,532	Kr.

I Femaaret 1871—75 udgjorde Auktionernes Antal 815 til Beløb 1,928,568 Kroner.

De ved Byfogden afholdte Exekutioner have i Femaaret udgjort:

i 1876 . . .	480	Exekutioner	til Beregningssum	351,317	Kr.
- 1877 . . .	516	—	—	353,096	-
- 1878 . . .	825	—	—	718,952	-
- 1879 . . .	891	—	—	607,573	-
- 1880 . . .	1029	—	—	706,450	-
Tilsammen	3741	til Beløb		2,737,388	Kr.

I forrige Femaar udgjorde Exekutionsforretningernes Antal 1000 til Beløb 900,244 Kr.

I Femaaret har der været afholdt følgende Udpantninger:

	Antal.	Kr.
1. ved Kæmneren (for Skatter)	49,905	4,471,901
2. - Skattefogden (for Brandkontingent)	14,328	605,076
3. - Underfogden (for Bøder m. m.). .	7,171	204,730
Tilsammen	71,404	5,281,707

Udpantningernes Antal og Beløb var altsaa omtrent dobbelt saa stort som i forrige Femaar, da Antallet var 38,031 til Beløb 2,650,308 Kroner.

Det gjælder ved denne som ved alle andre Aarsopgaver fra det forløbne Femaar, at direkte Sammenligning med det foregaaende Femaar ikke lader sig anstille, da Forholdet er forrykket ved Byens Udvidelse.

Af hvad tidligere er anført, fornemmelig af det om Fattigvæsenet Meddelte, flyder det, at Arbeidsklassens Kaar i Femaaret ikke have været gode; for den store Gruppe af Arbeidere, der henhøre til de saakaldte Løs- eller Dagarbeidere, maa Femaaret desværre endog betegnes som en trang og tung Tid, der fornemmelig i den arbeidsløse Aarstid har bragt Fattigdom og Nød i Hjem, hvor ellers Betingelserne vare tilstede for et tilstrækkeligt, omend nødtørftigt, Udkomme. Sammenstillet med den næstforegaaende Femaarsperiodes tildels overflødige Livsvilkaar maa denne økonomisk trangere Tid dog erkjendes ved Siden af Skyggesiderne ogsaa at have sine Fortrin. Den uvittige og demoraliserende Forøden af let hvervede Penge i hin Periode har ikke kunnet finde Sted i denne, Drukken-

skaben har, vistnok for en stor Del som Følge deraf, været mindre, og Sparsommeligheden mere fremtrædende. Men Hovedindtrykket bliver dog, at, var forrige Femaar rigeligt, saa har sidste Femaar været for knapt Man har, væsentlig gjennem Byens Fattigforstandere, søgt Besvarelse paa forskjellige Spørgsmaal til Oplysning om Arbeidernes Kaar i Femaaret. Resultatet heraf har været, at Arbeidernes Kaar fornemmelig i Periodens to sidste Aar maa siges at have været mislige, fornemmelig for Løsarbeidere — Mænd og Kvinder — og Haandværksarbeidere, da Arbeide tildels ikke har været at faa; mindre for Fabrikarbeidere, hvis Arbeide og Fortjeneste har været stadigere og sikrere. Livsfornødenhedenne ere snarere blevne billigere, saaledes enkelte Madvarer samt Klæder, men fornemmelig Husleie; Leiligheder, der i 1878 betaltes med 12 à 16 Kroner maanedlig, kunde ved Femaarets Udgang erholdes for 10 à 12 Kroner. Sandsen for Sparsommelighed, der aldrig har været stærkt fremtrædende hos vor Befolkning, har ikke havt synderlig Anledning til at udvikle sig i det forløbne Femaar, da Arbeideren Intet har havt at lægge tilside af sin knappe Fortjeneste. Af samme Grund er Nydelsen af Brændevin og Øl aftaget og Ædrueligheden større end i forrige Femaar. Som medvirkende hertil maa dog ogsaa nævnes de forskjellige Afholdsselskaber, der arbeide mod Drukkenskabslasten, fornemmelig de saakaldte „Good Templar"-Loger, der stifte megen Gavn ved sine Bestræbelser. Det maa antages, at den almindelige Oplysning er trængt længere ned, og at Interesser udenfor det daglige Stræv er bleven almindeligere udbredt. I denne Henseende øve Skolerne efterhvert som deres System forbedres og strengere gjennemføres, sin sikre om end langsomme, Indflydelse. Avislæsning blandt Arbeiderne i Femaaret er bleven langt almindeligere end før, fornemmelig som Følge af den politiske Bevægelse, som i dette Tidsrum er gaaet gjennem Samfundet. Paa den anden Side antages den temmelig betydelige Stok af Arbeidsfolk, der aarlig flytte ind fra Landet, at staa lavt i Oplysning.

Ifølge vedlagte Schema No. 17 (Bilag 23) har Daglønnen i 1880 været for almindelige Veiarbeidere: Sommer Kr. 2, Vinter Kr. 1.80, for Stensættere Kr. 2.20, for Sjouere: Sommer Kr. 4, Vinter Kr. 2 og for Tomtearbeidere Sommer Kr. 2 à 3, Vinter Kr. 2, Aarslønnen for en Tjenestegut Kr. 200, for en Tjenestepige Kr. 80 à 90.

Kristiania Arbeidersamfund havde i 1880 ca. 2500 betalende Medlemmer. Samfundet eier en Formue, stor 73,523 Kroner, dets Bibliothek talte ved Udgangen af Femaaret omtrent 1920 Bind. Der er desuden dannet 2 nye Arbeidersamfund, et for den østre og et for den vestre Bydel, begge antageligt med adskilligt lavere Medlemsantal. Kristiania Arbeidersamfunds Sygekasse har fortsat sin Virksomhed med Fremgang og til stort Gavn for Arbeiderne. I det hele er Syge- og Hjælpekasser blevne mere og mere almindelige inden Korporationer, større Værksteder og Fabriker.

Ved Byens Udvidelse i 1878 kom Hægdehougens Asyl ind under Byen, saaledes at Antallet af Asyler, der ved Femaarets Udgang erholdt Bidrag af Kommunen, udgjorde 7. Disse Asyler have i Femaaret gjennemsnitlig været besøgte af 568 Børn daglig. Kommunens Bidrag til Asylerne udgjorde i Aaret 1880 i det Hele Kr. 14,950.

Den ovenfor ytrede Formening om, at Nydelsen af Brændevin og Øl maa antages at være aftaget blandt Byens Befolkning i Femaaret, bestyrkes af de fra Politikammeret modtagne Opgaver over Antallet af arresterede Personer.

Disse Opgaver vise, at der arresteredes:

i 1876. . .	15,451,	hvoraf for Drukkenskab (tildels i Forbindelse med Politiforseelser m. V.)		12,565	eller	81	Pct.
- 1877. . .	15,695	—	—	11,943	-	76	-
- 1878. . .	14,171	—	—	10,836	-	76	-
- 1879. . .	14,022	—	—	9,328	-	66	-
- 1880. . .	12,750	—	—	8,860	-	69	-

I Forhold til Byens samlede Indvaanerantal arresteredes for Drukkenskab:

i 1876.	omtrent	16	af	100
- 1877.	-	15	-	-
- 1878.	-	10	-	-
- 1879.	-	8	-	-
- 1880.	-	7	-	-

Forholdet var:

i 1871.	omtrent	8	af	100 og
- 1875.	-	14	-	-

Nedgangen i Antallet af de for Drukkenskab arresterede maa forøvrigt foruden de knappere Tider ogsaa tilskrives den i 1876 udgivne Vedtægt om, at „den, der paa offentlig Gade ved sin Adfærd tydelig giver tilkjende, at han er i beruset Tilstand", kan straffes med Bøder samt derhos sættes i Fængsel, indtil han bliver ædru.

Antallet af de for Betleri — dog tildels i Forbindelse med andre Politiforseelser — Arresterede, var:

i 1876	79
- 1877	91
- 1878	120
- 1879	157
- 1880	86

For Overtrædelse af Politivedtægterne ilagdes:

i 1876. . . .	13,473	Bøder	til Beløb	67,020	Kr.
- 1877. . . .	14,360	-	-	97,615	-
- 1878. . . .	11,999	-	-	89,702	-
- 1879. . . .	10,133	-	-	76,883	-
- 1880. . . .	10,451	-	-	80,576	-

Det har desværre to Gange i Femaaret — nemlig i 1878 og i 1880 — hændt, at den offentlige Ro er bleven brudt ved større Folkeopløb, begge Gange foranledigede af misfornøiede Arbeidere i den østlige Bydel; det sidste Opløb opstod dog og holdt sig væsentlig paa Akers Grund umiddelbart udenfor Bygrændsen. Det var begge Gange nødvendigt at tilkalde Militær til Oprettelse af Orden.

Kristiania Magistrat, 2den Afdeling, den 30te November 1882.

L. A. Mastrup.

Aug. Nørregaard.

II.

Akershus Amt.

Underdanigst Beretning

om Akershus Amts økonomiske Tilstand m. v. i Femaaret 1876—1880.

Ifølge Lov af 12te Mai 1877 blev endel omkring Kristiania By liggende Strækninger af Østre og Vestre Aker fra 1ste Januar 1878 indlemmede i Kristiania. Den i disse fra Amtet fraskilte Strækninger efter Folketællingen af 1875 hjemmehørende Folkemængde udgjorde 18,970 Mennesker, hvorefter Amtets Udstrækning og Folkemængde efter Tællingen i 1875 bliver:

	norske □ Mil.		□ Kilometer.			
Aker og Follo Fogderi	10.31	eller	1,315	med	33,643	Indbyggere,
Nedre Romerike —	15.12	—	1,929	—	28,194	—
Øvre — —	15.14	—	1,932	—	30,800	—
Amtets Landdistrikt	40.57	eller	5,176	med	92,637	Indbyggere,
Kjøbstaden Drøbak	0.0062	—	0.79	—	2,096	—
Ladestedet Son	Udstrækningen er indbefattet under Aker og Follo Fogderi				744	—
— Hølen					263	—
— Hvitsten					157	—
Tils. Akershus Amt	40.5762	eller	5,176.79	med	95,897	Indbyggere*).

Efter de af det statistiske Centralbureau afgivne Opgaver har Udvandringen fra Amtet, som i Femaaret 1871—1875 aftog hvert Aar og i 1875 udgjorde 118, været:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
fra Aker og Follo	12	10	36	138	295
„ Nedre Romerike	54	28	20	137	342
„ Øvre Romerike	87	75	64	161	427
„ Drøbak og i 1879 fra Hølen og 1880 fra Son	2	2	2	2	37
Tilsammen	155	115	122	438	1,101
		1,931			

*) Regnet efter den hjemmehørende Folkemængde. Den faktisk tilstedeværende Folkemængde var 97,550.

A. Landdistriktet.

I. Jordbrug.

I de 5 Aar, nærværende Beretning omfatter, gav Høhøsten i 1878 og 1879 et meget godt og i 1877 et Middelsaars Udytte, hvorimod 1880 og især 1876 vare daarlige Høaar. Vintersæden gav kun i 1879 Udbytte som i et godt Middelsaar, i de øvrige 4 Aar derimod mindre end i Middelsaar. Af Vaarsæd høstedes i Periodens 3 sidste Aar som i et Middelsaar eller tildels som i et godt Middelsaar, men mindre end i et saadant i de 2 første Aar. Poteteshøsten var god i 1876, 1878 og 1880, men daarlig i 1877 og især i 1879. I intet Aar af denne Periode, som heller ikke for de fleste øvrige Næringsveie kan henregnes til de heldige, gav saaledes Jordbruget helt igjennem et særdeles godt Udbytte. De høie Arbeidspriser, som vare indtraadte under de for Næringsveiene særdeles gunstige Aar i næstforegaaende Femaar, og som havde stillet sig hindrende mod Udførelsen af Jordarbeider, ere i det sidste Femaar i nogen Grad gaaede ned, hvorved Gaardbrugerne have seet sig istand til i større Udstrækning at benytte fremmed Arbeidskraft. Det antages ogsaa, at Jordbruget især i Amtets to sydlige Fogderier i denne Periode har været i Fremgang.

Forbedringerne ere i det hele gaaede i samme Retning som udhævet i tidligere Femaarsberetninger. Der staar vistnok meget tilbage for, at Jorden kan siges at være i nogenlunde tilstrækkelig Grad afgrøftet, men det erkjendes dog mere og mere, at Afledning af skadeligt Vand og Dræning er en Hovedbetingelse for et lønnende Jordbrug, og at Gjødning paa ikke fuldt tørlagt Grund kun gjør liden Nytte. Afgrøftning og, især i Aker og Follo, Dræning er derfor udført i ikke liden Udstrækning, og det er vistnok mere Mangel paa de fornødne Midler end paa Erkjendelse af Arbeidets Nytte, som har bevirket, at der i denne Retning ikke er udrettet mere, end der hidtil er udført. Der anvendes større Opmærksomhed paa Jordens omhyggelige Bearbeidelse. Høstpløining er almindelig i alle Bygder, ren Brak bruges tildels, i hvilket Fald Ageren pløies i Almindelighed 2, undertiden flere, Gange og harves gjentagne Gange. I Almindelighed er vistnok noget ordnet Sædskifte endnu ikke indført, idet man giver de forskjellige Kulturplanter Plads efter Omstændighederne, uden at lade dem følge efter hverandre i nogen bestemt Rækkefølge. Paa de bedst dyrkede Gaarde benyttes dog en Blanding af Vexel- og Kobbelbrug; følgende Omløb anføres for nogle Bygder som brugeligt:

i Vestby: 1ste Aar Havre, 2det Rodfrugter med Gjødsel, 3die Byg eller Hvede, 4de Brak, 5te Rug med Gjødsel, derefter i 4 à 6 Aar Hø;

i Aas: 1ste Aar Hø, 2 à 3 Aar Havre, 1 Aar Rug eller Byg, hvorefter atter Hø;

i Asker: 1ste Aar Havre, 2det Poteter eller Rodfrugter, 3die Byg, hvorefter 4 à 5 Aar Hø;

i Høland: 1ste Aar Rug eller Byg med Gjødsel og Græsfrø, 2 à 4 Aar Hø, hvorefter i 2 à 3 Aar Havre;

i Enebak: 1ste og 2det Aar Havre, 3die Rug eller Havre, 4de Poteter, 5te Byg, hvorefter Hø;
i Sørum: 2 à 3 Aar Havre, derefter Brak, Rug eller Byg, Hø;
i Skedsmo: 2 Aar Havre, 3die Aar Poteter til Husbehov og forøvrigt Byg og Rug med Gjødsel, derefter i 4 à 5 Aar Hø;
i Eidsvold: 1ste Aar Brak, 2det Rug eller Byg, hvorefter Hø i 3 à 4 Aar, Havre i 2 Aar og derefter Rodfrugter;
i Gjerdrum og Nannestad: 1ste Aar Brak, 2det Høst- eller Vaarsæd med Græsfrø, hvorefter Hø i 3 à 5 Aar, Vaarsæd i 2 à 3 Aar, dog ofte Poteter i det ene.

Det er overalt almindeligt at tilsaa Ageren med Timothé- eller Kløverfrø, naar den gjenlægges til Eng. Ligeledes tiltager Dyrkningen af Grønfoder i de Egne, som gjennemskjæres af Jernbanerne, hvor Afsætning af Melk til Kristiania er en væsentlig Indtægt.

Af Gjødsel og Poudrette føres fra Kristiania store Kvantiteter med Jernbanerne til de ved samme liggende Bygder i Amtet. I de $4\frac{1}{2}$ Aar fra 1ste Januar 1876 til 30te Juni 1880 førtes saaledes af Gjødsel fra Kristiania og Poudrette fra Fabriken ved Grorud med Hoved- og Kongsvinger-Banerne ialt 913,180 Centner eller i Gjennemsnit aarlig 202,932 Centner mod gjennemsnitlig 64,463 Centner aarlig i Femaaret 1871—1875, og med Kristiania-Drammen-Banen i de samme $4^1/_2$ Aar 169,088 Centner eller 37,574 Centner aarlig til Stationer i Amtet. Ligesaa førtes med Smaalens-Banen i dens 3 første halve Driftsaar fra 1ste Januar 1879 til 30te Juni 1880 tilsammen 49,031 Centner Gjødsel til Stationer i Amtet. Til de Byen nærmest liggende Egne føres Gjødselen hovedsagelig ad Landevei. Desuden anvendes en Del kunstig Gjødsel, især Benmel, der fornemmelig bruges til Poteter. Af Benmel opgives der fra Lysaker Fabrik at være solgt til Landmænd i dette Amt i Gjennemsnit 9,400 Centner aarlig i Aarene 1876 til 1878. Der vises i det Hele stigende Opmærksomhed for Gjødselens Opsamling og Opbevaring, men det udhæves ogsaa, at der i denne Henseende paa flere Steder staar meget tilbage. Hvor ofte ethvert Agerstykke gjødsles, afhænger i Almindelighed af Sædskiftet: medens der nogle Steder gjødsles hvert 4de eller 5te Aar, forlænges denne Tid indtil 8 à 10 Aar paa andre Steder. Overgjødsling paa Græsvold er endnu ikke kommet i Brug uden paa enkelte Steder.

Forbedrede Landbrugsredskaber vinde mere og mere Udbredelse; en Mængde Maskiner, især Slaa- og Meiemaskiner samt Hesteriver, anskaffes rundt omkring i Amtet. Høet slaaes derfor nu for en stor Del med Maskiner, som derimod findes mindre hensigtsmæssige til Skur af Korn. Af Damptærskemaskiner findes der efter vedlagte Tabel 1 i det Hele 50 i Amtet mod 45 i forrige Femaar; desuden udleies saadanne Maskiner fra flere mekaniske Værksteder i Kristiania til de omliggende Bygder. Brugen af Hesjer til Høbjergning har i de senere fugtige Somre tiltaget i nogen Grad. Kornet tørres i nogle Bygder hovedsagelig paa Stør, i andre dels paa Stør, dels i Røk [Folkespr. „Rauk“].

Af forhen udyrket Jord opgives opbrudt i Aas et Areal af 495 og i Fron 128 Maal, og i Vestre Aker et ikke ganske ubetydeligt Areal; af den ved Øierens Regulering indvundne Jord lægges aarlig mere og mere under Plog; efter Planen for Reguleringen skal almindelig Flom ikke overstige 17 Fod paa Relingens Vandmærke, og den har i Femaaret heller ikke nogen Gang naaet denne Høide. Forøvrigt haves ingen Opgaver over hvad der er optaget af Nyland, men det antages, at Udstrækningen heraf ikke har været betydelig.

Med Hensyn til Sædarterne er neppe nogen Forandring indtraadt. Lin og især Hamp dyrkes kun i meget liden Udstrækning. Turnipsavlen er udenfor Aas uden Betydning.

De i Forbindelse med Folketællingen i 1875 indhentede Opgaver over Udsæd og Avl ere indtagne i Femaarsberetningen for 1871—1875 og behandlede i den officielle Statistik for 1880 C. No. 15. I indeværende Aar er der alene indhentet Opgaver over hvad der i hvert Herred gjennemsnitlig udsaaes og avles pr. Maal og om Foldigheden. Efter disse Opgaver, som ere meddelte i vedlagte Tabel 2*), udgjør

	Hvede.	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Erter.	Poteter.	
Udsæden pr. Maal:								
i Aker og Follo . . .	1.68	1.09	1.50	1.75	2.29	1.75	17.15	Skjpr.
den opgaves for Femaarene 1866--70 og 1871—75 til gjennemsnitlig.	1.44	1.04	1.52	2.08	2.96	1.92	16.72	-
Nedre Romerike . .	1.90	1.06	1.64	2 12	2.73	1.70	15.36	-
i 1866—75	1.68	1.12	1.60	2.48	2.64	1.76	15.20	-
i Øvre Romerike . . .	1.37	1.07	1.54	1.90	2.28	1.69	15.67	-
i 1866—75	1.60	1.04	1.52	1.92	2 08	1.68	13.52	-
for det hele Amt . .	1.65	1.07	1.56	1.92	2.43	1.71	16.06	-
i 1866—75	1.52	1.04	1.52	2.00	2.40	1.76	15.20	-
Avl pr. Maal:								
i Aker og Follo . . .	1.59	1.68	1.87	1.62	2.16	1.37	12.70	Tdr.
i 1866—75	1.52	1.77	2.01	2.47	2.73	1.56	13.25	-
i Nedre Romerike . .	2.16	1.80	2.01	2.04	2.23	1.52	11.98	-
i 1866—75	1.63	1.73	1.99	2.13	2.07	1.39	13 44	-
i Øvre Romerike . . .	1.56	1.62	1.84	2.00	1.95	1.33	13.53	-
i 1866—75	1.40	1.50	1.92	2.06	1.74	1.33	11.81	-
for det hele Amt . .	1.77	1.70	1.90	1.88	2.11	1.40	12.70	-
i 1866—75	1.53	1.68	1.97	2.10	2.05	1.35	12.78	-
Foldigheden:								
i Aker og Follo . . .	7.65	12.89	10.27	7.50	7.78	5.87	6.00	
i 1871—75	8.30	13 40	10,60	9.50	7.40	6.60	6.30	
i Nedre Romerike . .	8.52	12.80	9.45	7.66	6.59	7.43	6.55	
i 1871—75	7.70	12.80	9.70	6.90	6.20	6.30	7.10	
i Øvre Romerike . . .	9.00	12.92	10.00	8.00	7.08	6.57	6.92	
i 1871—75	7.00	11.07	10.30	8.40	6.80	6.20	7.00	
for det hele Amt . .	8.38	12.87	9.90	7.55	7.15	6.62	6.49	
i 1871—75	7.90	13.0	10.20	8.40	6.70	6.30	6.70	

*) Ikke trykt.

I disse Opgaver over Udsæd og Avl pr. Maal og Foldighed for de sidste Femaarsperioder er der saaledes ingen væsentlig Forskjel.

Som i tidligere Femaarsberetninger anført, giver Avlen af Havre, Poteter og Byg i almindelige Aar Overskud over Forbruget, hvorimod der af Hvede, Rug og Erter i flere Bygder maa kjøbes en Del. Af Distriktets Overskud af Havre udskibes en Del over Kristiania til England. Udførselen af Havre fra Kristiania var gjennemsnitlig:

i Femaaret 1866–1870	55,359	Tønder aarlig,
- — 1871—1875	68,539	- -

i det sidste Femaar har den udgjort:

i 1876	61,739	Tønder,	
- 1877	5,143	—	
- 1878	29,017	—	
- 1879	87,683	Hektoliter	(63,080 Tønder),
- 1880	97,456	—	(70,112 —),

eller i Middeltal aarlig 45,818 Tønder. Hvor stor Andel heraf falder paa dette Amt, kan ikke oplyses.

Med Jernbanerne føres der saavel til som fra Distriktet en Del Korn, Mel og Poteter, men da vistnok meget større Kvantiteter heraf føres ad Landevei, ere Opgaverne over de med Jernbanerne fragtede Kvantiteter lidet oplysende med Hensyn til Distriktets Overskud af egne og Behov for fremmede Kornvarer, og optages derfor ikke i nærværende Beretning.

Amtets Landhusholdningsselskab har i hvert af Aarene 1878, 1879 og 1880 afholdt en Produkt- og Husflids-Udstilling paa forskjellige Steder af Amtet, hvorunder er fremstillet Kornprøver samt Rodfrugter, som have vundet megen Anerkjendelse. Ligesaa har derunder været fremstillet Kjøkkenvæxter og Havefrugter, som vise, at Havebruget er gaaet frem. Dette staar dog i Almindelighed endnu langt tilbage, men Interessen derfor synes nu at være steget, hvortil den af Landhusholdningsselskabet antagne havekyndige Amtsagronom meget har bidraget. Hans Bistand til Anlæg af Haver og Veiledning i Havestel har været stærkt eftersøgt og et ikke lidet Antal af Frugttræer, Bær- og Prydbuske og Hegnplanter ere anskaffede fra Planteskolen paa Aas Landbrugsskole og udplantede i de forskjellige Dele af Amtet. Han har ligeledes i stor Udstrækning bistaaet Gaardbrugerne med Hensyn til Dræning, Engdyrkning, Myrdyrkning, Bygningsvæsen m. m.

Amtets Landbrugsskole, som standsede ved den Skolen i 1874 overgaaede Ildsvaade, er ikke gjenoprettet.

Angaaende Eiendommenes Fordeling er der ifølge det statistiske Centralbureaus Bestemmelse denne Gang kun indhentet summariske Opgaver efter Fogdernes Kassebøger over de ved Udgangen af Aaret 1880 særskilt skyldsatte Brug. Efter disse Opgaver, som ere meddelte i vedlagte Tabel 3, var Antallet:

i Aker og Follo . . 3,740 med en Matrikulskyld af 8,059 Daler 33 Skill. mod 4,539 Brug af Skyld 8,288 Daler i 1875;

i Nedre Romerike . 3,362 med en Matrikulskyld af 5,724 Daler 102 Skill. mod 3,192 Brug af Skyld 5,724 Daler i 1875;

i Øvre Romerike . . 4,515 med en Matrikulskyld af 6,804 Daler 112,7 Skill. mod 4,235 Brug af Skyld 6,804 Daler i 1875.

Tilsammen i Amtet 11,617 med en Matrikulskyld af 20,589 Daler 7,7 Skill. mod 11,966 Brug af Skyld 20,816 Daler i 1875.

Formindskelsen i Aker og Follo er bevirket ved Indlemmelsen i Kristiania af de omkring Byen liggende Forstæder, hvorved 1,560 særskilt skyldsatte Eiendomme — i Almindelighed Byggetomter eller ganske smaa Brug — i deres Helhed og 33 Brug for en Del gik over til Byen; Forøgelsen i Nedre og Øvre Romerike er henholdsvis 5 og 6 Procent. De tidligere mere omfattende Opgaver over de faste Eiendommes Fordeling ere optagne og behandlede i den officielle Statistik for 1873 og 1880 C. No. 11.

Af Forretninger til Udskiftning af Jordfællesskab er der i Femaaret afholdt ialt 21 over 118 Brug af Skyld 227 Daler 115 Skill., hvorved er udskiftet 9,839.$_{09}$ Maal Indmark og 8,749.$_{79}$ Maal Udmark, altsaa tilsammen 18,588.$_{88}$ Maal.

Om Jordfællesskabet henvises forøvrigt til den i Femaarsberetningen for 1871—1875 indtagne Meddelelse fra Foged Rønnow, som i en Række af Aar forrettede som Udskiftningsformand i Amtet, samt til den vedlagte, af den nuværende Udskiftningsformand, H. Kielland, meddelte Beretning.

2. Fædrift.

Efter de i Forbindelse med Folketællingen i 1875 indhentede Opgaver fandtes der i Landdistriktet:

11,376 Heste over 3 Aar,
1,113 Tyre, Oxer paa 2 Aar og derover,
42,630 Kjør,
29,754 Faar og Lam,
664 Gjeder og
6,414 Svin.

Nogen senere Opgave haves ikke. De til nærværende Beretning indhentede Opgaver findes sammendragne i vedlagte Tabel 4.

Ogsaa i denne Periode antages ligesom i de foregaaende Femaar større eller mindre Fremskridt at være gjort med Hensyn til Kvægstellet. Melkeproduktionen vedbliver fremdeles at vinde Betydning i Landmandens Økonomi, og Melkekvægets Røgt og Pleie er følgelig af stigende Interesse. Kreaturer af forbedret Race findes imidlertid ikke i nogen Mængde; i Aas og Fron findes dog en Del Ayrshirekvæg, og Krydsning med Ayrshire- og især Telemarksdyr foregaar tildels i nogle Bygder, saasom i Kraakstad, Urskog, Enebak, Nitedal og Næs. Man lægger mere og mere Vægt paa Valget af Avlsdyr, men det anføres tillige, at man endnu mange Steder benytter Oxer, førend de ere fuldt udviklede. Fæhusene forbedres efterhaanden, som nye opføres; men de gamle mørke og kolde Fjøsbygninger ere endnu altfor almindelige, og Dyrenes Hudpleie, Puds og Renlighed efterlader

der meget at ønske. Fodringen angives som i det Hele taget god; af Hø og Halm gives ifølge Tabel 4

en Ko gjennemsnitlig	10 Skꝛ	Hø og	6 Skꝛ	Halm i Aker og Follo,
	8 —	—	7 —	— - Nedre Romerike og
	6.4 —	—	7 —	— - Øvre Romerike.

Ved Siden heraf bruges om Sommeren, naar Dyrene gaa paa Havn, i de fleste Bygder noget Grønfoder og den øvrige Tid af Aaret en Del Kraftfoder, saasom Linkagemel og Affaldsmel. Af dette sidste førtes der i $3^1/_2$ Aar fra 1876 til 30te Juni 1879*) med Hoved- og Kongsvinger-Banen til Stationer i Amtet aarlig gjennemsnitlig 26,818 Centner mod 10,268 Centner i Femaaret 1871—1875, men den største Del af saadanne Varer føres dog med Bondens egne Heste.

Priserne paa Kvæg synes i Femaaret i nogen Grad at være gaaet ned siden 1875. De anføres i Tabel 4 gjennemsnitlig for

	Oxe.	Ko.	Ungnøt.	Kalv.
Aker og Follo	130	100	55	13 Kroner,
Nedre Romerike	105	88	45	11 —
Øvre Romerike	90	80	47	11 —

Derimod opgives det gjennemsnitlige Melkeudbytte pr. Ko at være steget. Det opgives i Middeltal til:

Aker og Follo	1,616	Potter	(fra 1,350 til 2,000),
Nedre Romerike	1,578	—	(fra 1,200 til 2,000),
Øvre Romerike	1,360	—	(fra 1,150 til 1,650).

Fogden i Nedre Romerike anser imidlertid det for hans Fogderi opførte Tal „ikke lidet for høit".

Men det er i ethvert Fald vist, at Afsætningen af Melk fra Distriktet til Kristiania fremdeles er i Stigende. I de $4^1/_2$ Aar fra 1ste Januar 1876 til 30te Juni 1880 førtes der fra Distriktet til Kristiania:

	med Hoved- og Kongsvinger-Banerne:	med Kristiania-Drammen-Banen:
i 1876.	78,131	13,051 Centner Melk,
- 1877.	81,517	15,411 — —
- 1ste Halvaar 1878	53,796	10,249 — —
- Aaret fra 1ste Juli 1878 til 30te Juni 1879	100,431	14,722 — —
i Aaret fra 1ste Juli 1879 til 30te Juni 1880	102,440	14,984 — —
tilsammen i $4^1/_2$ Aar	416,315	68,417 Centner Melk,
eller gjennemsnitlig i hvert Aar	92,492	15,204 — —
mod gjennemsnitlig aarlig i Femaaret 1871—75.	77,832	5,724 (for de 3 Aar 1873—75).
eller, da 1 Pot Melk veier omtrent 2 Pund, aarlig i Aarene 1876—79	4,624,600 mod 3,891,600	
Potter i Femaaret 1871—75 og		760,200 mod 286,200
Potter i Aarene 1873—75.		

*) I Opgaven for Driftsaaret 1ste Juli 1879 til 30te Juni 1880 er Affaldsmel indbefattet i Opgaven over „Kornvarer og Mel, alle Slags".

Men desuden føres en stor Del Melk ad Landevei eller tildels til Vands til Kristiania fra de nærmest om Byen liggende Herreder, og dette gjaldt hele Follo, før Smaalens-Banen i 1879 blev aabnet. I dennes 3 første halve Driftsaar fra 1ste Januar 1879 til 30te Juni 1880 førtes der ialt 11,140 Centner eller 557,000 Potter Melk til Kristiania fra de af dens Stationer, som ligge i dette Amt. Der afsættes overhoved Melk til Kristiania fra alle Amtets Dele, som ligge i ikke altfor stor Afstand derfra og som berøres af Jernbanerne, hvorhos der til Drøbak og Son føres Melk fra det omliggende Distrikt. Melkesalg anføres derfor at være af megen Betydning for de allerfleste Herreder, og kun for Høland, Nannestad, Hurdal og Feiringen af liden eller ingen Betydning.

Om det Kvantum Melk, som ad Landevei føres til Kristiania, kan der kun gives Oplysning, forsaavidt den er leveret til Kristiania Meieribolag. Efter en af dettes Bestyrer velvillig afgiven Opgave er der i Femaaret leveret til Bolaget følgende Antal Potter Melk, som er bragt ad Landevei til Byen:

Fra	Nysiet Melk.					Skummet Melk.					Fløde.				
	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
Aker	453,431	459,287	809,992	798,697	478,263	22,902	16,054	3,078	1,577	1,987	3,700	3,795	415	321	114
Bærum	100,838	114,600	145,988	127,554	104,468	41,247	101,927	108,949	31,429	29,668	12,111	28,721	9,258	9,557	9.934
Gjerdrum	„	„	„	„	„	234,796	194,171	178,434	206,092	166,448	37,915	29,766	34,839	34,348	27,742
Skedsmo	„	„	„	„	„	64,529	43,614	84,931	„	29,956	10,855	8,849	13,781	„	5,502
Tilsammen	554,269	573,887	955,980	926,251	582,731	363,474	355,766	375,392	239,098	228,059	64,581	71,131	58,293	44,226	43,292
Melken betalt pr. Pot	14 Øre	14½ Øre	fra Aker 11¾ Øre Bærum 9¼ Øre	fra Aker 8½ Øre Bærum 7⅔ Øre	9¼ Øre	7 Øre	6½ Øre	4½ Øre	3 1/12 Øre	4 11/12 Øre	Prisen varierer mellem 35 og 55 Øre.				
hvorved udkommer	Kr. 77,598	Kr. 83,214	Kr. 108,678	Kr. 77,668	Kr. 53,903	Kr. 25,443	Kr. 23,125	Kr. 16,893	Kr. 9,065	Kr. 11,213	Efter en Middelpris af 45 Øre i Gjennemsnit Kr. 25,337 aarlig.				

Beregnes det Kvantum Melk, som paa Jernbane føres til Kristiania efter den paa Tabel 4 anførte Middelpris af $8^2/_3$ Øre pr. Pot, udkommer et Beløb af omtrent 498,865 Kroner aarlig.

Kun hvor Melken ikke føres til Byerne, kan Produktionen af Smør til Afsætning blive af nogen større Betydning. Prisen paa Smør opgives til Kr. 10.50 pr. B℔; nogen Opgave af det Kvantum Smør, som sælges, haves ikke. Afsætning af Ost er kun for Nannestad af større Betydning.

Af Ysterier eller Meierier findes:

1 Akticysteri i Kraakstad, hvortil i 1880 leveredes 73,446 Potter nysiet Melk } der hoved-
1 paa Aas Landbrugsskole — - — — 96,687 - - - } sagelig solg-
tes til Kristiania;
1 i Høland — - — — 150,000 - - -
hvoraf tilvirkedes 7,500 ℔ Smør og 7,500 ℔ Ost;
1 i Urskog, hvis Eier har negtet at give nogen Oplysning om Driften;
1 i Næs, en Underafdeling af Kristiania Meieri, hvortil i 1880 lev. 180,000 Potter nysiet Melk;
2 i Gjerdrum — - — — — - — ialt 300,000 — - -
som solgtes til Kristiania for de 3 sidstnævnte;
4 Fællesmeierier i Nannestad, hvortil i 1880 leveredes 675,953 Potter nysiet Melk,
hvoraf tilvirkedes 23,273 ℔ Smør,
34,590 - Nøgelost,
53,990 - Fedost og
71,440 - Mys- og Primost;

desuden haves et mindre Meieri i Ladestedet Son, hvor der kjernedes 2,400 ℔ Smør og 960 ℔ Ost.

Salg af levende Kreaturer opgives som af ingen eller ringe Betydning for Fron, Næsodden, Asker, Bærum, Skedsmo og Eidsvold, af megen Betydning derimod for Vestre Aker og Gjerdrum og af nogen Betydning for de øvrige Herreder.

Af Smør, Ost, Kjød og Flesk føres fra og til Distriktet en Del med Jernbanerne til og, noget mindre, fra Kristiania, men da disse Varer især fra de nærmere ved Byen liggende Herreder for den største Del føres ad Landevei, er det til Oplysning om Distriktets Overskud af eller Behov for dem af liden Interesse at anføre disse Opgaver.

Om Heste-, Faar- og Svineavlen haves ingen andre Oplysninger end de i Beretningen for 1871—1875 meddelte; dog ere Priserne noget lavere end i 1875, men der lægges fremdeles mere Vægt paa bedre Avlsdyr. I nogle Bygder er der anskaffet gode Hingste af Gudbrandsdalsracen og Faar af Cheviotracen.

Amtets Landhusholdningsselskab har i 4 af de her omhandlede Aar afholdt Dyrskuer paa forskjellige Steder i Amtet, og ydet Bidrag til en større Udstilling i 1877 i Kristiania og til et lidet Dyrskue i Hurdalen i 1880. Det holder fremdeles 2 Fjøslærlinger paa Aas Landbrugsskole og har givet Præmier til udmærkede Kvægrøgtere. Amtsagronomen har givet Veiledning med Hensyn til Kvægstellet, Bygning af Fjøse og Stalde m. m. og foretaget Fjøsskuer omkring i Herrederne.

3. Skovdrift.

Priserne paa Skovprodukter, som i Femaaret 1871—1875 vare usædvanligt høie, begyndte i Slutningen af Perioden at falde, og dette Fald fortsattes i Femaaret 1876—1880, saa at Priserne i dette have staaet meget lavere end i de fordelagtige Aar i Femaaret 1871—1875. Hugsten antages derfor at have været noget mindre end i næstforegaaende Femaar, men Skovene anføres dog for de fleste Herreder alligevel at være gaaet mere eller mindre tilbage. Alene for Vestby, Næsodden, Aker og Asker anføres det, at de ere gaaede frem, og for Kraakstad, Fron og Urskog, at Tilstanden omtrent er uforandret. Med Undtagelse af Sørum, Skedsmo og især Gjerdrum, som i større eller mindre Udstrækning tiltrænge Forsyning af Bygningstømmer og Ved fra andre Bygder, have de øvrige Herreder fremdeles en Del Skovprodukter til Salg, og Skovdriften er endnu en betydelig Indtægtskilde for Oppegaard, Høland, Urskog, Enebak, Fet og Hurdalen. Hvor stort Kvantum der i Femaaret er hugget, kan ikke med nogen Bestemthed opgives, da de i vedlagte Tabel 6 meddelte Opgaver over, hvad der er flødet gjennem de forskjellige Vasdrag, ogsaa omfatte Tømmer, som er hugget udenfor Distriktet. Efter Driftsberetningerne for Hoved- og Kongsvinger-Banerne blev der til Kristiania fra Stationerne paa Romerike — undtagen Lillestrøm og Fetsund — aarlig gjennemsnitlig ført følgende Antal Vogne à 120 Centner med:

	Planker, Battens, Bord.			Bjelker, rundt og firkantet Tømmer.			Kortsleepers, Spirer, Stik, Juffers.			Kult, Pitprops, Stør, Stænger, Emningsved, Lægter, Stav.			Brænde og Baghun.		
	Nedre Romerike.	Øvre Romerike.	Tilsammen.	Nedre Romerike.	Øvre Romerike.	Tilsammen.	Nedre Romerike.	Øvre Romerike.	Tilsammen.	Nedre Romerike.	Øvre Romerike.	Tilsammen.	Nedre Romerike.	Øvre Romerike.	Tilsammen.
1871—1875	2,012.4	2,713.4	4,725.8	117.2	790.2	907.4	64.8	1,216.2	1,281	487.4	2.229.8	2,717.2	360	1,204.4	1,564.4
og i de 3½ Aar af Femaaret 1876 – 1880, for hvilke Driftsberetninger ere udgivne:															
1876	514	2,984	3,498	122	642	764	90	1,837	1,927	366	2,726	3,092	182	1,690	1,872
1877	659	2,115	2,774	77	885	962	22	1,069	1,091	660	2,955	3,615	235	1,513	1,748
1ste Halvaar 1878	224	821	1,045	25	247	272	88	1,314	1,401	308	1,910	2,218	83	918	1,001
Fra 1ste Juli 1878 til 30te Juni 1879*)	455	2,141	2.596	39	465	504	8	577	585	242	1,769	2,011	395	1,122	1,517

Fra Lillestrøm og Fetsund Stationer (hvorunder Varaaen og Nerdrum) førtes af disse Artikler:

i 1871—1875 gjennemsnitlig aarlig. . .	8,636.2	3,864	92.4	264.8	2,853.6
- 1876	8,420	4,561	142	390	3,362
- 1877	7,508	3,568	181	316	3,158
1ste Halvaar 1878	3,154	373	24	174	1,170
Fra 1ste Juli 1878 til 30te Juni 1879*)	5,798	1,035	41	263	2,925

*) For Driftsaaret 1ste Juli 1879 til 30te Juni 1880 er en noget forskjellig Klassifikation benyttet.

Af de fra Lillestrøm og Fetsund Stationer førte Kvanta af større Dimensioner er kun en ubetydelig Del kommen fra Akershus Amt; de mindre Dimensioner fra disse Stationer samt alt, hvad der er ført fra de øvrige, vedkommer derimod ialfald for den allerstørste Del dette Amt.

Med Smaalens-Banen er i 1ste Halvaar 1879 fra Stationer i dette Amt ført følgende Antal Vogne med:

	Planker, Battens, Bord:	Bjelker, rundt og firkantet Tømmer:	Spirer, Stik:	Kult, Pitprops, Stør, Stænger:	Brænde og Baghun:
til Kristiania	1,244	6,285	8,610	3,569	14,030
- Moss	-	340	-	5,510	-

Ogsaa Priserne paa Ved have i Femaaret været lavere end i det næstforegaaende. De opgives i Kroner pr. Favn i Middeltal til:

	Birk:	Furu:	Or:	Gran:
Aker og Follo	11	8.88	8.42	8
Nedre Romerike	9.58	7.66	6.83	6.66
Øvre Romerike	9.14	8	5.71	5.57

Foruden Ved benyttes en Del Stenkul som Brændsel i de ved Kristianiafjorden liggende Herreder og for en endnu mindre Del i Skedsmo og Sørum. Torv har i Perioden kun i meget ringe Grad været benyttet; af de i sidste Femaarsberetning anførte Anlæg for Torvdrift har dog et i Aker og et i Fron været i Drift, ligesaa har et Anlæg i Ullensaker været drevet, hvorimod Torvfabriken ved Lillestrøm Jernbanestation er nedlagt. Den af Amtskommunen lønnede Torvmester blev kun lidet søgt, hvorfor Bevilgningen dertil inddroges.

Forøvrigt henvises til de i vedlagte Tabel 5*) indeholdte Oplysninger om Skovdriften.

4. Fabrikdrift.

De indhentede Opgaver over industrielle Anlæg i Amtets Landdistrikt ere sammendragne i vedlagte Tabel 7*), hvorefter der i 1880 fandtes af Anlæg under de forskjellige Industrigrupper:

1. Forædling af Sten og Jord:
   7 Kalkbrænderier, 35 Teglværk, 2 Glasværk, 1 Kridtpibefabrik og 1 Stenhuggeri, ialt 46 Anlæg med 929 Arbeidere imod 41 Anl. med 799 Arb. i 1875;

2. Metalindustri: 1 Metalstøberi, 2 Spigerfabriker og Valseværk, 1 Jernstøberi, 1 Staaltraadfabrik, 1 Haarnaalfabrik og 1 Hægtefabrik, ialt	7	—	356	—	10	—	617	—	—
3. Tilvirkning af Maskiner m. m.: 4 mekaniske Værksteder, 1 Jernbanevognfabrik og 2 Skibsværfter, ialt	7	—	281	—	4	—	236	—	—
4. Kemisk Industri: 1 Kridtfabrik, 1 Bridselfabrik, 1 Krudtmølle og 3 Fyrstikfabriker, ialt .	6	—	493	—	9	—	745	—	—

*) Ikke trykt.

5. Tilvirkning af Varme- og Belysningsstoffe m. m.: 2 Brændtorvfabriker og 2 Asfalt- og Stentagpapfabriker, ialt. . . .	4 Anlæg	med	15 Arbeidere	imod	6 Anl.	med	93 Arb.	i 1875;	
6. Textilindustri: 1 Spinderi, 1 Væveri, 1 Spinderi forenet med Væveri, 3 Rebslagerier, 2 Farverier, ialt . . .	8	—	914	—	10	—	963	—	—
7. Papir-, Læderindustri m. m.: 2 Træstoffabriker, 2 Papirfabriker, 2 Garverier, 1 Barkestampe, ialt	7	—	153	—	5	—	136	—	—
8. Tilvirkning af Trævarer: 30 Dampsagbrug og Høvlerier, 96 andre Sagbrug og 1 Tagspaanfabrik, ialt	127	—	1230	—	96	—	1460	—	—
9. Tilvirkning af Næringsmidler: 99 Møllebrug, 1 Chokoladefabrik og 1 Ølbryggeri, ialt	101	—	306	—	53	—	245	—	—
10. Tilvirkning af Klædningsstoffe: 1 Knappefabrik	1	—	1	—	2	—	12	—	—
11. Blandede Anlæg . . .	-	—	-	—	4	—	107	—	—
Tilsammen	314 Anl.	med	4678 Arb.	imod	240 Anl.	med	5413 Arb.	i 1875,	
hvoraf i Aker og Follo	103	—	2937	-					
- Nedre Romerike	121	—	1189	-					
og - Øvre Romerike	90	—	552	-					

Ved Sammenligningen med 1875 maa det erindres, at 9 Anlæg med 540 Arbeidere i 1878 fra Aker ere gaaede over til Kristiania ved Forstædernes Indlemmelse i Byen. Fradrages disse 540 Arbeidere det for 1875 opførte Antal, bliver Antallet af Arbeidere alligevel i 1880 195 mindre end i 1875, skjønt Antallet af Anlæg er 83 færre end i det sidstnævnte Aar. Rimeligvis har man benyttet en noget forskjellig Beregningsmaade i disse to Aar, men det er sandsynligt, at man under de mindre heldige Forhold i sidste Femaar noget har indskrænket Driften ved flere Anlæg. I de nu indhentede Opgaver er Antallet af Arbeidere ved de industrielle Anlæg for 1879 opført med 3,904, medens de for samme Aar til den kgl. Toldkommission afgivne Opgaver efter den officielle Statistik C. No. 13 opføre 233 Anlæg med 5,554 Arbeidere. Denne store Uoverensstemmelse viser, at disse Opgaver ikke kunne tillægges fuldstændig Nøiagtighed.

Af de for 1880 opførte Anlæg ere nogle oprettede i det her omhandlede Femaar.

5. Binæringer.

Om Havedyrkning henvises til, hvad derom er bemærket under Jordbruget. Afsætning af Frugt og Kjøkkenvæxter er kun af nogen Betydning for Aker og Bærum: Handelsgartnerier findes kun i disse Bygder og ved Aas Landbrugsskole.

Indsamling af vilde Bær drives som før hovedsagelig i de omkring Kristiania liggende Bygder, mindre derimod i de længere fraliggende. Der haves ingen Opgaver over, hvad Frugtavl og Bærsamling kan udbringe for Distriktet.

Saltvandsfiskeri er fremdeles af liden Betydning for Amtet. De i Medhold af Lov af 5te Juni 1869 ved kgl. Resolutioner af 18de Marts 1870 og 23de Oktober 1875 afgivne Bestemmelser om Fiskeriet i Kristianiafjorden indenfor Drøbak ere fremdeles gjældende, men da de ikke ansees tilstrækkelige til at frede Fiskeyngelen, er det under Forhandling at søge dem afændrede. Den i sidste Femaarsberetning omtalte Forening i Kristiania til Fredning af Fiskeriet i den indre Del af Fjorden er fremdeles i Virksomhed og har med Bidrag af Kommunerne ved 2 Opsynsmænd virket til Overholdelse af de gjældende Bestemmelser. Efter de af Formanden i denne Forening meddelte Opgaver skulde Værdien af den til Kristiania Brygger indførte, indenfor Drøbak fangede Fisk have i Gjennemsnit for de 4 Aar 1872—1875 udgjort 169,734 Kroner aarlig. For sidste Femaar opgives Værdien til:

1876 . . .	177,180	Kroner,
1877 . . .	141,299	—
1878 . . .	245,055	—
1879 . . .	131,849	—
1880 . . .	141,189	—

eller i Gjennemsnit 167,714 Kroner aarlig. Der klages over, at Fiskemængden er i Aftagende. Af Laks og Søørret er der, efter Fiskeriinspektørens Opgave, i Sandvikselvens Distrikt i Bærum, for hvilket de i tidligere Beretninger omhandlede kgl. Resolutioner af 3die Juni 1865 og 15de Januar 1870 fremdeles ere gjældende, — fisket:

i 1876 . .	2,556	Kilogram	til en Værdi af	4,440	Kroner,
- 1877 . .	3,750	—	—	6,000	—
- 1878 . .	6,744	—	—	16,192	—
og - 1879 . .	3,174	—	—	7,830	—

I Sandvikselven selv har Fisket i Almindelighed været ubetydeligt, kun i 1877 blev der fisket for et Beløb af omtrent 6,000 Kroner. Det i tidligere Beretninger nævnte Parkanlæg i Engervandet ved Sandviken viste sig uhensigtsmæssigt og er nedlagt. Derimod fortsættes Forsøgene med kunstig Fiskeudklækning paa nogle Steder. For Kampaaen med Nitsøen og Udsøen i Næs og Eidsvold er ved kgl. Resolution af 13de Septbr. 1876 visse Indskrænkninger i Fiskeriet indførte. Ferskvandsfiskerierne i Amtet ere forøvrigt af meget liden Betydning.

Det samme gjælder om Jagten, betragtet som Binæring. Af vedlagte Tabel 8*) vil det sees, at de lovbestemte Præmier i Femaaret ere udbetalte for:

836	Hønsehøge	mod	651	i Femaaret	1871—1875,
9	Ørne	-	2	-	- -
30	Gauper	-	29	-	- -
1	Jerv	-	„	-	- -

og 373 Ræve efter Loven af 29de Mai 1879.

I Aker foregaar fremdeles Brydning af Granit og Bygningssten i ikke liden Udstrækning. Antallet af de derved sysselsatte Arbeidere opgives for 1880 til 80 à 90, hvoraf de fleste arbeide det hele Aar, medens Antallet i de foregaaende Aar var noget større. I de øvrige Herreder drives ikke Stenbrud; det i forrige Beretning nævnte Klæberstensbrud i Blaker er nedlagt.

Isskur er af Betydning i Asker, hvor der i 1880 fandtes 48 Ishuse; i Vestre Aker, hvor den er tiltaget paa Grund af det forøgede Forbrug i Kristiania, og hvor den beskjæftiger omtrent 70 Mand i omtrent 3 Maaneder aarlig, foruden Kjørere; paa Næsodden, hvor der haves 40 Ishuse og hvor omtrent 60 Mand i et Par Maaneder dermed ere sysselsatte; i Fron, hvor der haves 11 Ishuse, og hvor omtrent 140 Mand i 2 à 3 Maaneder dermed ere sysselsatte. I Vestby har Isskuren i Femaaret kun været meget ubetydelig og i de øvrige Dele af Amtet skjæres kun Is til eget Forbrug, fornemmelig til Melkestellet. Udførselen af Is til Udlandet var i Gjennemsnit aarlig:

	fra Drøbak:	fra Kristiania:
i Femaaret 1866—1870	7,378 Kom.-L.	6,594 Kom.-L.
- — 1871—1875	11,864 —	16,087 —
- 1876	13,126 Ton	18,028 Ton
- 1877.	25,715 —	40,772 —
- 1878.	32,020 —	38,500 —
- 1879.	27,200 —	23,932 —
- 1880.	26,859 —	26,023 —

Kystfarten er kun for Asker og Næsodden af nogen Betydning. Ifølge den officielle Statistik fandtes i Vestby, Fron, Næsodden, Bærum og Asker:

ved Udgangen af 1875: 44 Skibe paa 2,101 Ton med Besætning af 216 Mand,
- — - 1879: 57 — - 4,301 - - — - 249 —
hvoraf i udenrigsk Fart 27 Skibe paa 3,671 Ton
og - indenrigsk - 30 — - 630 -

Den indre Del af Kristianiafjorden befares af endel mindre Dampskibe, som høre hjemme i Kristiania. Paa Øieren gaa 5 Dampskibe af tilsammen 138 Hestes Kraft og med en Besætning af 31 Mand. Et af disse benyttes i Gods- og Passagerfart, de øvrige slæbe Tømmer. Af de paa Mjøsen gaaende Dampskibe høre 3 paa tilsammen 236 Ton med 155 Hestes Kraft og 30 Mands Besætning hjemme i Eidsvold. Et af disse benyttes til Varefragt, de to andre til Befordring af Passagerer og Gods.

*) Ikke trykt.

Med Haandværksdrift og Husflid er der i Femaaret neppe foregaaet nogen synderlig Forandring; Husfliden angives endog i nogle Bygder snarere at være gaaet tilbage end frem. Af Husflidsskoler findes en for Gutter i Østre Aker, der er oprettet i 1880 og har 30 Elever, der oplæres i Snedkeri, Dreining, Træskjæring og desl.; ved en Del af Almueskolerne i Aker undervises Pigerne i Haandarbeider; i Kraakstad haves 2 Husflidsskoler, hvor i 1880 40 Piger undervistes i de almindeligste Haandarbeider; endelig findes 2 saadanne Skoler i Nitedal og Hakedal, der underholdes af Private, og som i 1880 havde 92 Elever.

Af Landhandlere fandtes i 1880 i Aker og Follo 73, i Nedre Romerike 55 og i Øvre Romerike 52, tilsammen 180 mod 191 i 1875. Af Forbrugs- eller Handelsforeninger fandtes der i 1860 følgende:

i Kraakstad	1	med	54	Medlemmer,	Omsætning	i 1880	Kr.	33,000
- Bærum	1	-	84	—	—	—	-	32,585
- Høland	5	-	419	—	—	—	-	194,032
- Urskog	1	-	200	—	—	—	-	20,000
- Fet	1	-	45	—	—	—	-	42,931
- Skedsmo	1	-	128	—	—	--	-	71,876
- Eidsvold	2	-	199	—	—	—	-	124,984
- Ullensaker	1	-	106	—	—	—	-	60,300

Retten til Udskjænkning og Smaasalg af Øl og Vin er i samtlige Herreder af Aker og Follo samt Nedre Romerike, med Undtagelse af Høland, gjort betinget af Bevilling. Saadan var i 1880 meddelt 23 i Aker og Follo samt 5 i Nedre Romerike. I Øvre Romerike er Bevillingssystemet kun indført i Eidsvold og Ullensaker, men der er kun meddelt Bevillinger til 21 Personer paa Gardermoen under Vaabenøvelserne. Udskjænkning af Brændevin foregaar endnu efter en ældre Bevilling paa Liabro i Østre Aker.

Tømmerhugst om Vinteren i Skovdistrikterne og Tømmerkjørsel og Flødning er fremdeles en ikke uvigtig Indtægtskilde i flere Herreder, saasom Vestre Aker, Bærum, Næs, Nannestad, Hurdalen, og, forsaavidt angaar Flødning, fornemmelig Fet og Høland. Til Fetsund Lændse flødedes i 1880 178,398 og gjennem Høland 15,647 Tylvter Tømmer. Arbeidsstyrken ved Fetsund Lændse er 200 à 250 Mand. I de Herreder, hvor Isskur foregaar, er Kjørselen af Is i Vintermaanederne en ikke uvæsentlig Indtægtskilde. Fragtkjørselen forøvrigt er ved Jernbanernes Anlæg væsentlig indskrænket. Saaledes er den i forrige Femaarsberetning omtalte Fragtkjørsel fra Eidsvold, naar Mjøsen er islagt, ved Aabningen af Hedemarks-Banen nu bortfaldt til stort Afbræk for de Smaabrugere i Eidsvold, som derved have havt en vigtig Bifortjeneste.

Biavl foregaar paa endel Gaarde, men kun i liden Maalestok paa det i forrige Femaarsberetning omtalte Sted paa Bygdø i Vestre Aker overvintres dog omtrent 25 Stader.

6. Distriktets Tilstand i Almindelighed.

1. Efter vedlagte Tabeller 9 og 10 er der i Femaaret:
afhændet faste Eiendomme for Kr. 25,064,018 mod Kr. 26,615,672 i Femaaret 1871—1875;
thinglæst Gjældsbreve og Skiftebreve med Pant i fast Gods for Kr. 30,142,109 mod Kr. 20,803,012 i Femaaret 1871—1875;
aflæst Gjældsbreve og Skiftebreve med Pant i fast Gods for Kr. 15,903,551 mod Kr. 18,712,052 i Femaaret 1871—75.

Medens der er afhændet faste Eiendomme for et Beløb, der er 1,551,654 Kroner mindre end i Femaaret 1871—1875, er den stiftede Pantegjæld 9,339,097 Kroner større og den aflæste Pantegjæld 2,808,501 Kroner mindre end i det foregaaende Femaar.

Disse Opgaver omfatte for samtlige Aar ogsaa de fra Aker til Kristiania fra 1ste Januar 1878 overgaaede Eiendomme.

2. Efter Tabellerne 9 og 11 er der i Femaaret afholdt Tvangsauktioner:
over fast Gods for Kr. 1,658,473 mod Kr. 673,228 i Femaaret 1871—1875,
- Løsøre - - 178,687 - - 103,192 — — —

Forøgelsen i sidste Femaar udgjør altsaa Kr. 985,245 for fast Gods og Kr. 75,495 for Løsøre.

3. Efter Tabel 11 er der i Femaaret afholdt:
Exekutioner for Kr. 1,254,016 mod Kr. 597,268 i Femaaret 1871—1875,
Udpantninger - 629,499 - - 507,616 — — —

Forøgelsen i sidste Femaar udgjør altsaa Kr. 656,748 for Exekutioner og Kr. 121,883 for Udpantninger.

4. Efter de til det kgl. Justitsdepartement indsendte Opgaver blev ved Forligelseskommissionerne, derunder indbefattet ogsaa de for Kjøbstaden Drøbak og Ladestederne, følgende Antal Sager aarlig:

Aar.	Foretagne.	Forligte, hævede eller afviste.	Afgjorte ved Kjendelse efter Lov af 8/5 1869.	Til Retten henviste.	Ved Retten foretagne.
1876	5,544	4,794	201	540	155
1877	6,371	5,503	247	595	129
1878	7,490	6,675	245	543	139
1879	8,451	7,546	277	616	158
1880	7,937	7,086	320	513	169
I Gjennemsnit . . .	7,159	6,321	258	561	150
I Gjennemsnit i Femaaret 1871—1875	6,331	5,704	150	462	114
I Gjennemsnit i Femaaret 1866—1870	13,000	11,280	„	1,638	205

Antallet er følgelig steget hvert Aar indtil 1879 og er kun i 1876 mindre end Middeltallet for Femaaret 1871—1875, men er dog meget mindre end Middeltallet for Femaaret 1866—1870.

5. Ifølge de til det kgl. Finantsdepartement indsendte Opgaver vedkommende Sparebankerne i Amtet — derunder indbefattet Akers og Follo Sparebanker, som have sit Sæde henholdsvis i Kristiania og i Drøbak — var

Aar.	Indskydernes Antal.	Deres Tilgodehavende.	Sparebankernes eget Fond.	Den hele under Forvaltning staaende Kapital.
		Kr.	Kr.	Kr.
1876	11,945	8,972,036	997,835	9,969,871
1877	12,070	8,745,723	1,176,721	9,922,444
1878	12,523	8,449,294	1,251,342	9,700,636
1879	12,368	8,220,927	1,337,935	9,557,862

For 1880 kan for Tiden alene den hele under Sparebankernes Forvaltning staaende Kapital anføres. Denne udgjorde 9,742,190 Kroner. Ved Udgangen af 1875 udgjorde den 9,875,184 Kroner Den er følgelig i Femaaret formindsket med 132,994 Kroner, medens den i Femaaret 1871—1875 forøgedes med 3,325,844 Kroner.

6. Under Forvaltning af Overformynderierne i Amtets Landdistrikt henstod aarlig:

Efter Middelstal for Aarene	1859—1865	Kr. 2,216,728
— — - —	1866—1870	- 1,860,947
— — - —	1871—1875	- 1,949,709
	og i 1876	- 2,183,770
	- 1877	- 2,145,818
	- 1878	- 2,195,113
	- 1879	- 2,328,516
	og - 1880	- 2,252,690

7. Ifølge de til det kgl. Justitsdepartement indsendte Opgaver vedkommende Skiftevæsenet overgaves til Konkursbehandling følgende Antal Boer:

Jurisdiktioner.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen i Femaaret	Tilsammen i Femaaret 1871-1875
Aker	-	2	1	3	4	10	19
Follo	-	-	2	5	3	10	2
Nedre Romerike	3	-	1	-	1	5	9
Næs.	1	1	2	4	-	8	7
Eidsvold	1	1	2	1	1	6	-
Tilsammen	5	4	8	13	9	39	37

8. De af Lensmændene afgivne Opgaver over den almindelige Arbeidsløn ere sammendragne i følgende Tabel (Side 21). Sammenlignet med Opgaverne for Femaaret 1871—1875 er Lønnen for Dagarbeidere og Tjenestefolk gaaet ned; Husmandsarbeide betales omtrent som i det foregaaende Femaar.

Distrikter.	Aar.	Husmænd.				Dagarbeidere: Mænd.				Dagarbeidere: Kvinder.			
		Paa egen Kost.		Paa Husbondens Kost.		Paa egen Kost.		Paa Husbondens Kost.		Paa egen Kost.		Paa Husbondens Kost.	
		Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Aker og Follo.	1880	1,25	1,04	0,56	0,38	1,60	1,24	0,80	0,50	0,97	0,84	0,43	0,36
	i Femaaret 1871-1875	1,07 à 1,60	0,80 à 1,33	0,40 à 0,80	0,53 à 0,57	1,80 à 2,40	1,20 à 2,23	1,00 à 1,60	0,60 à 1,20	1,20 à 2,27	0,53 à 2,00	0,27 à 0,67	0,27 à 0,65
Nedre Romerike	1880	1,08	0,91	0,46	0,31	1,51	1,18	0,80	0,49	0,94	0,72	0,41	0,31
	i Femaaret 1871-1875	0,80 à 1,40	0,67 à 1,20	0,27 à 0,80	0,20 à 0,55	1,20 à 2,40	1,00 à 1,60	0,80 à 1,33	0,40 à 1,20	0,67 à 1,20	0.53 à 0.80	0,27 à 0,67	0,20 à 0,40
Øvre Romerike.	1880	0,96	0,89	0,36	0,32	1,32	1,16	0,77	0,43	0,92	0,80	0,39	0,38
	i Femaaret 1871-1875	0,80 à 1,60	0,80 à 1,33	0,27 à 0,67	0,27 à 0,53	1,20 à 2,00	1,00 à 1,60	0,67 à 1,20	0,53 à 0,80	0,80 à 1,20	0,67 à 1,00	0,40 à 0,67	0,27 à 0,53

Som sædvanlig Aarsløn for Tjenere opgives:

	for en Tjenestegut:	for en Tjenestepige:
i Aker og Follo . .	Kr. 159 (fra 140 til 200 Kr.),	Kr. 79 (fra 70 til 90 Kr.),
for Femaaret 1871-75	- 180 à 280;	- 64 à 120;
i Nedre Romerike .	- 126 (fra 120 til 160 Kr.),	- 76 (fra 60 til 80 Kr.),
for Femaaret 1871-75	- 100 à 240;	- 64 à 100;
i Øvre Romerike . .	- 141 (fra 120 til 160 Kr.),	- 77 (fra 60 til 80 Kr.),
for Femaaret 1871-75	- 120 à 240;	- 60 à 100.

9. Efter den i det kgl. Kirkedepartement udarbeidede Statistik for Fattigvæsenet understøttedes følgende Antal Hovedpersoner i Amtets Landdistrikt for hvert 100 Indvaanere:

i Femaaret 1866—1870 gjennemsnitlig 5.3 aarlig,
- — 1871—1875 — 4.6 —
i Aaret 1876 3.9 —
- — 1877 4.0 —
- — 1878 3.2 —
- — 1879 3.3 —

Antallet af Hovedpersoner var i Femaaret 1871—1875 gjennemsnitlig 4,934 aarlig, hvoraf i Aker og Follo 2,118,
- Nedre Romerike 1,194,
- Øvre Romerike 1,622.

Samme har været i	1876.	1877.	1878.	1879.
	4,395	4,425	3,575	3,681
hvoraf i Aker og Follo	2,032	2,056	1,322	1,417
- Nedre Romerike	1,024	1,029	964	1,006
- Øvre Romerike	1,339	1,340	1,289	1,258

Fattigvæsenets Indtægter udgjorde i Femaaret 1871—1875 gjennemsnitlig 398,281 Kr. aarlig, hvoraf den udlignede Fattigskat gjennemsnitlig udgjorde 339,044 Kr. aarlig. De have i efternævnte Aar udgjort:

1876	433,664 Kr.,	hvoraf	udlignet	Fattigskat	354,069 Kr.
1877	417,568 -	-	—	—	347,744 -
1878	386,894 -	-	—	—	311,133 -
1879	383,938 -	-	—	—	320,104 -

For hvert 100 af Befolkningen udgjorde Indtægterne for Fattigvæsenet i Femaaret 1871—1875 gjennemsnitlig 375.2 Kr.

Samme have udgjort i	1876.	1877.	1878.	1879.
	389	374	347	344 Kr.
hvoraf i Aker og Follo	479	456	370	350 -
- Nedre Romerike	256	260	275	287 -
- Øvre Romerike	353	342	372	385 -

Den udlignede Fattigskat faldt gjennemsnitlig:

i Femaaret 1866—70	paa	hvert	100	Indvaanere	med	292 Kroner,
- — 1871—75	-	-	-	—	-	320 —
i 1876	-	-	-	—	-	317 —
- 1877	-	-	-	—	-	312 —
- 1878	-	-	-	—	-	279 —
- 1879	-	-	-	—	-	287 —

For 1880 kunne de under dette No. anførte Opgaver endnu ikke meddeles.

Ved Udligningen af Fattigskat blev den skatbare Formue i Femaaret 1871—1875 ansat til gjennemsnitlig 60,315,200 Kroner aarlig. Den blev i 1876 ansat til 78,568,000 Kr.
- 1877 — - 82,760,000 - og
- 1878 — - 76,986,000 -

10. De i det kgl. Finantsdepartement beregnede Opgaver over Skylddalerens gjennemsnitlige Værdi i de forskjellige Thinglag, efter de i Aarene 1879 og 1880 foretagne Salg af Jordeiendomme, ere indtagne i vedlagte Tabel 15, hvor den tilsvarende Opgave for Femaaret 1871—1875 er tilføiet. Tabellen viser en større eller mindre Stigen i Værdien for alle Thinglag undtagen Hurdalen. Høiest stiller den sig for Aker med 8000 Kroner, lavest for Næs med 2,357.

Medens Distriktets økonomiske Tilstand i Femaaret 1871—1875 var i mærkelig Fremgang vise de foranførte Oplysninger, at Forholdene i de, sidste Femaar langtfra have været saa heldige. Ikke destomindre antage dog saavel Fogderne som de Sorenskrivere, som herom have udtalt sig, at den økonomiske Stilling ikke i Femaaret er gaaet tilbage. Fogden i Aker og Follo og Sorenskriverne i Aker og i Follo anse den i det Hele taget ret god, og antage endog, at den navnlig i nogle Herreder er gaaet frem. For Arbeidsklassen har der vistnok hverken været den lette Adgang til Fortjeneste eller de samme høie Arbeidspriser som i Femaaret 1871—1875, og den har derved været nødsaget til at anvende større Sparsomhed og navnlig til at indskrænke sin Nydelse af Øl og spirituøse Drikke, hvorfor Ædrueligheden, som vistnok fremdeles kunde ønskes større, i det Hele antages at være i Fremgang. Hertil har man fra Kommunebestyrelsernes Side ogsaa virket ved Indskrænkning i Øludskjænkningsstederne. Brændevin udskjænkes, som før anført, kun paa et eneste Sted i Landdistriktet.

Paa Antallet af de for Justits- og Politisager Tiltalte har Henlæggelsen af Forstæderne i Aker til Kristiania, der indtraadte fra 1ste Januar 1878, og de store Jernbanearbeider, som udførtes i Femaaret, havt Indflydelse i modsat Retning.

I Femaaret 1871—1875 var i Gjennemsnit aarlig de anlagte Justitssagers Antal 125 og de derunder Tiltalte 194.2, de anlagte Politisagers Antal 86 og de derunder Tiltalte 118,6.

I sidste Femaar har Forholdet været:

1876	140	220	103	202
1877	138	212	102	127
1878	106	129	67	109
1879	87	128	43	59
1880	112	147	67	127
altsaa i Gjennemsnit	116.6	167.2	76.4	124.8

Af Brandforsikringsforeninger findes, naar Akershusforeningen, som forøvrigt har sit Sæde i Kristiania, henføres til Amtet, 2. Akershus-

foreningen har fremdeles, saaledes som det vil sees af vedlagte Opgave*), udvidet sin Virksomhed, forsaavidt angaar Forsikring af Bygninger. For disse er Forsikringssummen, som ved Udgangen af 1875 var 68,720,132 Kroner, ved Udgangen af 1880 steget til 95,533,037 Kroner og Foreningens Beholdning, som i 1875 var 365,580 Kroner, var ved Udgangen af 1880 steget til 526,537 Kroner. I Foreningens Afdeling for Løsøre var i 1875 forsikret for 60,706,456 Kroner, men i 1880 kun for 36,773,197 Kroner. Afdelingens Reservefond er steget fra 278,680 Kroner i 1875 til 470,000 Kroner i 1880. Den anden Forening findes i Urskog, men er kun af liden Betydning. Dens Forsikringssum udgjorde i 1875 559,900 Kroner, hvilken Sum ved Udgangen af 1880 var gaaet op til 658,500 Kroner, hvoraf 522, 408 Kroner for Bygninger og 66,092 Kroner for Løsøre.

Med Hensyn til Veienes Tilstand henvises til vedlagte af Amtsingeniøren udarbeidede Tabel 13, hvorefter der ved Slutningen af 1880 fandtes

440.434	Kilometer	Hovedvei	mod 38	Mile,	13,596	Alen i 1875
1,175.989	—	Bygdevei	- 103	-	4,093	- - —
tilsammen 1,616.423	Kilom.	rodelagt Vei	mod 141	Mile,	17,689	Alen i 1875.

Forøgelsen i 1880 udgjør saaledes omtrent 54 Kilometer. Desuden haves henved 65 Kilometer rodelagt Ridevei.

Af det almindelige Veifond er i Femaaret udført Omlægning af den trondhjemske Hovedvei fra Hellerud i Skedsmo til Mo i Frogner og af en Strækning i Sørum ved Nordli paa den til Blaker førende Hovedvei, samt anlagt ny Hovedvei fra Kjellerhol Bro i Skedsmo til Fetsund i Fet, fra Lillestrøm i Skedsmo til Bygdeveien fra Relingen i Fet, og fra Aas Jernbanestation til Vollebæk i Aas, tilsammen 28.430 Kilometer.

I Anledning af Jernbaneanlæggene ere 6.660 Kilometer Hovedvei omlagte af disses Anlægsbestyrelse, og endelig ere 2.500 Kilometer Hovedvei omlagte af Amtets Veibestyrelse. Af Bygdeveie ere 43.700 Kilometer omlagte og 14.500 Kilometer nye Veie anlagte.

Ved at sammenligne Tabellen med den tilsvarende for Femaaret 1871—1875 vil det sees, at Transportevnen saavel af Hoved- som af Bygdeveiene i Femaaret er forøget.

Med Hensyn til Naturalarbeidet ved Veivæsenet ere Opgaverne ikke udfyldte af alle Lensmænd. De afgivne Opgaver ere sammendragne i vedlagte Tabel 14, men kunne alene være tilnærmelsesvis rigtige. Som i tidligere Beretninger bemærket, medfører Veivedligeholdelsen i dette Amt store Byrder.

Af Jernbaner, som i Femaaret ere aabnede, gaar Smaalens-Banen gjennem Aker, Oppegaard, Kraakstad, Aas og Vestby, og Hedemarks-Banen fra Eidsvoldsbakken til Amtsgrændsen mod Stange. Den første er af stor Interesse for Distriktet.

---

*) Ikke trykt.

Af Skydsstationer findes 44 faste, men ingen Tilsigelsesskifter. Ved disse holdes 109 faste og 88 Reserveheste. Af Færgesteder haves 7 offentlige, af Dampskibsanløbssteder 42.

Af hvad der med Hensyn til Veivæsenet er anført vil det sees, at Kommunebestyrelserne fremdeles have gjort store Anstrengelser til dettes Udvikling. Men ogsaa i anden Retning har deres Virksomhed været betydelig. Af den officielle Statistik sees, at

i Femaaret 1866-1870 udgjorde det hele Beløb af Amts- og Herredsskatter gjennemsnitlig aarlig:

	Kr. 601,756	eller pr.	Indvaaner	Kr. 5.70	og pr.	Skylddaler	Kr. 28.80
- — 1871-1875	- 682,212	—	-	—	- 6.37	—	—	- 32.77
i 1876	- 723,800	—	-	—	- 6.48	—	—	- 34.77
- 1877	- 753,685	—	-	—	- 6.70	—	—	- 36.20
- 1878	- 721,943	—	-	—	- 6.50	—	—	- 34.70

Heraf faldt:

i Femaaret	paa Amtskommunekassen.	paa Herredskassen.	paa Kirkekassen.	paa Skolekassen.	paa Fattigkassen.	gjennemsnitl. aarlig.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	
1866-1870	128,352	48,856	14,632	100,720	309,212	—
1871-1875	140,460	52,576	17,224	119,664	352,272	—
i 1876	152,656	72,200	15,896	138,520	344,528	
- 1877	187,353	68,868	17,838	140,811	338,915	
- 1878	185,304	78,622	21,364	135,478	301,175	

B. Byerne.

Om Kjøbstaden Drøbak samt Ladestederne Son, Hølen og Hvitsten har Byfogden i Drøbak afgivet den hermed følgende Beretning; med Hensyn til hvad deri er bemærket ved Isexporten fra Drøbak henvises til hvad derom ovenfor er anført under Binæringer i Landdistriktet.

Drøbak.

Stedets Handel har i Femaaret omtrent været som i foregaaende Femaar, dog at Isexporten kanske er aftaget noget, saasom et større Ismagasin i Byen i Femaaret er sløifet. Derimod er der i de sidste Par Aar over Stedet drevet en ikke ubetydelig Export af Hø og tildels Halm, dels direkte af Bønder fra Omegnen, men hovedsagelig gjennem et Par Handelsfirmaer, der have opkjøbt denne Artikel i Landdistrikterne og atter forhandlet og udskibet den, dels til det vesten- og nordenfjeldske Norge og dels til Udlandet.

Ved Udgangen af 1880 var Antallet af de paa Stedet hjemmehørende Fartøier, der benyttes i udenrigsk Fart, 14; drægtige 4,696 Ton, og af mindre, der hovedsagelig benyttes i indenrigsk Fart, 7, drægtige 134 Ton.

Paa Stedet er hjemmehørende 3 Bugserdampskibe, drægtige 58 Ton, med tilsammen 65 nominelle Hestekræfter. (Et Skib, drægtigt 344 Ton, eies desuden for $^2/_3$ af Indvaanere i Drøbak, men den korresponderende Reder bor i Landdistriktet, hvorfor dette Fartøi ikke her er medregnet.)

Haandværksdriften paa Stedet er som i det forløbne Femaar, og med Hensyn til Stedets Skibsværft gjælder det samme.

Stedets faste Skydsstation har i Sommerhalvaaret at holde 3, i Vinterhalvaaret 4 Heste.

Med Gader og Veie er i Femaaret ingen væsentlig Forandring foregaaet, undtagen forsaavidt en Sti, der tidligere var meget vanskelig fremkommelig, af det offentlige Veivæsen er udvidet og forbedret saaledes, at den nu er passabel med Dragkjærre. Efter Veiinspektørens Opgave er Længden af samtlige Gader, hvoraf ingen er brolagt, omtrent 5000 Alen, og Længden af Skibsbrygger, hvoraf 1 offentlig (Toldbodens) og 2 private Dampskibsbrygger samt et Par private Smaabrygger, 876 Alen.

Byens Borgerskole har 2 Fællesklasser for Gutter og Piger, 2 derpaa følgende separate Gutteklasser og 1 Pigeklasse, og betjenes af 3 Lærere og 2 Lærerinder.

Almueskolen betjenes af 2 Lærere og 1 Lærerinde.

Jettéarbeidet i Drøbakssund er i Femaaret ophørt, hvorfor Stedets Arbeidsstok er mindre nu end i forrige Femaar; som Følge heraf er der forefaldt mindre af Politiuordener i det forløbne Femaar, hvad der atter har foranlediget Kommunebestyrelsen til at inddrage Bevilgningen til de i forrige Femaar oprettede 2 Konstabelposter.

I Femaaret er ingen Udvandring til fremmede Verdensdele foregaaet over Stedet.

Arbeidsklassens Kaar maa i det Hele kaldes ret gode.

Sidste Ligning udviser en antagen Formue af Kr. 1,940,600 og en antagen Næring af Kr. 553,140; Sparebankens Formue er anslaaet til Kr. 94,000; Assurancesum af Huse er Kr. 1,272,810.

I Byen findes nu Gadebelysning ved Petroleumslamper, men derimod intet egentligt Vandværk.

I Femaaret er Brændevinsudskjænkningen og Brændevinshandelen i Smaat overdraget et Samlag, der har et Udsalgssted, hvilken Foranstaltning maaske for en Del har været medvirkende til, at Ædruelighedstilstanden har forbedret sig, hvad imidlertid hovedsageligen maa tilskrives Indskrænkningen af den løse Arbeidsstok paa Grund af Jettéarbeidets Ophør samt de trangere Tider, der har medført, at den menige Mand har havt saameget mindre at kjøbe Brændevin for.

I Femaaret er paa Stedet oprettet en Haandværkerforening.

Anlægget og Omlægningen af Veien mellem Aas Jernbanestation og Drøbak er i Femaaret paabegyndt, men endnu ikke fuldført.

Son.

I Femaaret er dette Sted gaaet betydeligt tilbage baade med Hensyn til Handelsrørelse, Haandværks- og Arbeidsforhold i det Hele, idet et større Firma, der hovedsageligen beskjæftigede Indvaanerne, har maattet standse sin Bedrift. Det Kvantum Brændevin, der sælges og udskjænkes, aftager aarligen, saa Ædruelighedstilstanden i Son er noksaa brav. Paa Værftet er i Femaaret bygget 3 Fartøier af 932 Tons Drægtighed. Paa Stedet er hjemmehørende 12 Barkskibe, drægtige tilsammen 5,580 Ton, 1 Brig, dr. 202 Ton, 1 Skonnert, dr. 220 Ton, 4 Jagter tilsammen, dr. 141 Ton.

Ingen Udvandring har i Femaaret fundet Sted over Son.

Skydsstation findes ikke.

Længden af Stedets Gader og Veie udgjør 2.24 Kilometer og Længden af Brygger 0.28 Kilometer. Kloak- og Vandledning haves ikke.

Hølen.

Stedets Handels-, Haandværks- og Arbeiderforhold antages i Femaaret ingen synderlig Forandring at have undergaaet, hvorimod Ædruelighedstilstanden har bedret sig betydeligt, hvortil formentlig mest har bidraget, at Jernbanearbeidet i og om Hølen er fuldført.

Samlet Længde af Veie og Gader, hvoraf ingen brolagt, er 1.08 Kilometer, og Længden af Vandledningen 70 Meter.

Stedet har fast Skydsstation.

Ingen Udvandring har i Femaaret fundet Sted.

Hvitsten.

I Femaaret formenes ingen Forandring at være foregaaet i Stedets økonomiske Forhold, hvorimod fremhæves, at der siden sidste Femaarsberetning er bygget forholdsvis meget i Hvitsten, idet forskjellige Kristianiaindvaanere der have opført Sommervillaer, som de benytte i Badetiden.

Ædruelighedstilstanden god. Paa Stedet er hjemmehørende af Fartøier til udenrigsk Fart 13, af Drægtighed tilsammen 5,828 Ton, og af Fartøier til indenrigsk Fart 2, drægtige tilsammen 67 Ton.

Sluttelig bemærkes, at i intet af Ladestederne findes Haandværkerforening, og at der i Femaaret hverken i Drøbak eller Ladestederne har været nogen Handels-, Sømands- eller Arbeiderforening, ligesaalidt som Haandgjernings- eller Husflidsskole. I Drøbak har der været forsøgt et Handelssamlag der imidlertid har maattet standse, hvorimod Sons Handelssamlag fremdeles bestaar.

Drøbaks Byfogedkontor $\frac{\text{31te December 1880.}}{\text{31te Mai 1881.}}$

D. Faye Hansen.

Akershus Amtskontor den 22de December 1881.

Johan Collett.

Tabel 1.

Opgave over Damptærskemaskiner i Akershus Amts Landdistrikt.

Herreder.	1880.	1875.	Herreder.	1880.	1875.
Vestby	-	-	Sørum	1	2
Kraakstad	3	2	Skedsmo	2	1
Aas	2	2	Nitedal	1	1
Fron	-	-	Nedre Romerike	11	8
Næsodden	-	-			
Østre Aker	4	6 à 8	Næs	11	10
Vestre Aker	2	2	Eidsvold	3	3
Bærum	2	1	Ullensaker	7	5
Asker	1	1	Gjerdrum	2	1
Aker og Follo	14	14 à 16	Nannestad	2	2
			Hurdalen	-	-
Høland	1	1	Feiringen	-	-
Urskog	5	2	Øvre Romerike	25	21
Enebak	-	-			
Fet	1	1	Akershus Amt	50	43 à 45

Tabel 3.

Opgave over de i Akershus Amt ved Udgangen af 1880 værende faste Eiendomme.

Herreder.	Særskilt skyldsatte Brug. (Løbe-No.)			Herreder.	Særskilt skyldsatte Brug. (Løbe-No.)		
	Samlet Antal.	Matrikulskyld.			Samlet Antal.	Matrikulskyld.	
Vestby	393	1,120	53	Næs	854	2,119	12
Kraakstad	348	879	4	Eidsvold	1,023	1,044	8
Aas	305	874	13	Ullensaker	1,101	1,465	100.4
Fron	222	530	92	Gjerdrum	344	583	49
Næsodden	195	382	18	Nannestad	715	1,078	48.3
Aker	1,241	2,303	32	Hurdalen	249	310	92
Bærum	556	1,232	48	Feiringen	229	203	43
Asker	480	737	13	Øvre Romerike	4,515	6,804	112.7
Aker og Follo	3,740	8,059	33				
Høland	819	1,286	113	Aker og Follo	3,740	8,059	33
Urskog	384	672	17	Nedre Romerike	3,362	5,724	102
Enebak	427	910	77				
Fet	501	670	41	Øvre Romerike	4,515	6,804	112.7
Sørum	400	682	15				
Skedsmo	530	886	107				
Nitedal	301	615	92	Akershus Amt	11.617	20,589	7.7
Nedre Romerike	3,362	5,724	102				

Tabel 4.

Opgaver vedkommende Fædriften i

Herreder.	Gjennemsnitsværdi pr. Stk. i Kroner for							Om Kreaturer af forædlede Racer i nogen betydelig Mængde findes, og hvilke.	Til Vinterfoder bruges i hed for hvert			
									Hest.		Ko.	
	Arbeidsheste.	Oxer.	Kjør.	Ungnøt.	Kalve.	Voxne Faar.	Voxne Gjeder.		Hø pr. Skæ	Halm pr. Skæ	Hø pr. Skæ	Halm pr. Skæ
Vestby	500	120 à 200	100	60	6	16	-	Nei	18	4	12	4
Kraakstad	400	100	80	60	30	15	-	Nei, dog Krydsning af Ayrshire- og Telemarksrace.	24	-	10	6
Aas	500	200	100	60	30	15	-		20	5	12	10
Fron	400	120	100	40	8	10	-	Endel Ayrshirekjør	16	5	10	8
Næsodden	250	100	90	50	20	15	-	Nei	16	4	10	5
Østre Aker . . .	500	125	130	40	8	-	-	do.	25	5	12	5
Vestre Aker . . .	500	100	120	60 à 80	8	16 à 20	10 à 12	do.	20	4	12	6
Bærum	400	140	100	60	5	12	-	do.	16	4	8	4
Asker.	400	120	100	50	5	16	-	do.	16	4	8	5
Aker og Follo. .	425	130	100	55	13	13	-	I ringe Mængde	19	4	10	6
Høland	400	100	100	60	5	18	-	Nei	20	-	5	10
Urskog	500	120	90	40	4.5	12	10	Enkeltvis Blanding med Ayrshire- og Cheviotfaar	25	?	?	?
Enebak.	400	120	100	40	12	16	-	Tildels Blanding med Telemarkskjør	18	3	8	6
Fet	250 à 300	100	80	40	25	16 à 20	-	Nei	20	-	10	8
Sørum	250	100	70	40	20	12	-	do.	20	-	6	8
Skedsmo	300	100	80	50	6	12	-	do.	20	-	10	5
Nitedal	400	100	100	50	5	10	-	Tildels Blanding med Telemarkskjør, Cheviotfaar og engelske Svin	20	6	9	6
Nedre Romerike.	360	105	88	45	11	14	-	I ringe Mængde	20	4.5	8	7
Næs.	300	80	80	50	16	12	-	Tildels Blanding med Telemarks- og Ayrshirekjør	20	-	6	10
Eidsvold	400	100	70	40	8	8	8	Nei	18	8	8	7
Ullensaker	260	120	100	50	16	12	-	do.	15	2	5	6
Gjerdrum.	375	120	90	60	6	16	-	do.	16	2	7	5
Nannestad	300	100	90	50	25	12	-	do.	18	2	7	8
Hurdalen.	270	60	70	40	6	8	10	do.	20	100 Kjerv Løv	6	100 Kjerv Løv, 6
Feiringen.	270	50	65	40	5	8	-	do.	20	do.	6	do.
Øvre Romerike. .	310	90	80	47	11	11	-	I ringe Mængde	18	3.5	6.4	7
Akershus Amt. .	365	108	89	49	11.6	12.6	-	do.	19.3	4	8	8

Akershus Amts Landdistrikt i 1880.

Almindelig-Dyr. Sau. Hø pr. Sk℔	Almindelig-Dyr. Sau. Halm pr. Sk℔	Gjennemsnitligt Melkeudbytte om Aaret pr. Ko i Potter.	Hvorvidt Salg er af Betydning for: Levende Kreaturer.	Melk.	Smør.	Ost.	Gjennemsnitspris pr. Pot nysiet Melk.	Gjennemsnitspris pr. B℔ Smør.	Opgaver over Meierier og Ysterier.
							Kr.	Kr.	
3	4	1,600	Nogen	Megen	Megen	Ingen	0.09	10.40	
4	-	1,350	do.	do.	Nogen	do.	0.08	10.00	Kraakstad Meieri leveret 73,446 Potter nysiet Melk.
2	-	1,731	do.	do.	do.	Ringe	0.10	10.00	Aas Landbrugsskole leveret 96.687 Potter nysiet Melk.
2	-	1,414	Ringe	do.	Ringe	Ingen	0.10	10.50	
3	-	1,400	Ingen	Nogen	do.	do.	0.10	10.50	
-	-	2,000	Nogen	Megen	Ingen	do.	0.12	-	
2.5	-	1,800 à 1,900	Megen	do.	Ringe	do.	0.13	-	
2	-	1,600	Yderst ringe	do.	Ingen	do.	0.10	-	
2	-	1,600	do.	do.	do.	do.	0.10	-	
2.5	-	1,616	Nogen	do.	Ringe	do.	0.10	10.50	
2.5	-	1,800	do.	Ringe	Nogen	do.	0.07	10.32	Hølands Meieri leveret nysiet Melk: 150,000 Potter, hvoraf kjernet 7,500 ℔ Smør og 7,500 ℔ Nøgelost.
?	-	1,200	do.	Megen	do.	Ringe	0.09	?	
3	-	1,500	do.	do.	do.	do.	0.10	11.00	Urskog Meieri: Oplysning negtet om Driften.
3	-	1,450	do.	do.	Ingen	Ingen	0.07 à 0.08	11.00	
2	-	1,400	do.	do.	Nogen	do.	0.08	9.60	
3	-	2,000	Ringe	do.	Ingen	do.	0.08	-	
?	-	1,700	Nogen	do.	Ringe	Ringe	0.08	10.00	
2.7	-	1,578	do.	do.	Nogen	do.	0.08	10.38	Vormsund Meieri: 180,000 Potter nysiet Melk, som for største Delen sendes til Kristiania.
1.5	-	1,450	do.	do.	do.	Ingen	0.09	11.00	
3	-	1,650	Ringe	Nogen	do.	Ringe	0.09	10.00	
3	-	1,500	Nogen	Megen	Ringe	do.	0.08	12.00	I Gjerdrum 2 Meierier: 300,000 Potter nysiet Melk, som sælges i Kristiania.
3	-	1,320	Megen	do.	do.	do.	0.08	10.00	
2.5	-	1,200	Nogen	Ringe	Megen	Megen	0.10	12.00	
1.5	2-300 Kjerv Løv	1,250	do.	Ingen	Nogen	Ringe	0.10	10.00	I Nannestad 4 Meierier: 675,953 Potter nysiet Melk, hvoraf ystet 23,273 ℔ Smør, 34,590 ℔ Nøgelost, 53,990 ℔ fed Ost og 71,440 ℔ Mys- og Primost.
1.5	do.	1,150	do.	do.	do.	Nogen	0.07	10.00	
2.5	-	1,360	do.	Tildels megen	do.	do.	0.08	10.7	
2.5	-	1,596	do.	Megen	do.	Ringe	0.08⅔	10.50	

Tabel 5.

Opgave vedkom-

Herreder.	Leveres Kjøbmands-last eller andet stort. Tømmer.	Om Bygnings-tømmer kjøbes.	Om Salg af Brændeved er af nogen Betydning	Om Brændeved maa kjøbes.	Om Herredet sælger eller kjøber andre Skov-produkter.
Vestby	I noget Omf.	Slet ikke.	I noget Omf.	Slet ikke.	Sælger i noget Omfang.
Kraakstad	do.	do.	do.	do.	do.
Aas	do.	do.	do.	do.	do.
Fron	I ringe Omf.	do.	do.	I ringe Omf.	Sælger i ringe Omfang.
Næsodden	I betyd. Omf.	do.	I betyd. Omf.	Slet ikke.	Hovedsognet kjøber Bord og Planker af Mangel paa Sagbrug.
Østre Aker . . .	I ringe Omf.	I noget Omf.	I ringe Omf.	I noget Omf.	Kjøber i ringe Omfang.
Vestre Aker . . .	I noget Omf.	do.	I betyd. Omf.	I ringe Omf.	Slet ikke.
Bærum	do.	Slet ikke.	do.	Slet ikke.	Sælger i noget Omfang.
Asker.	I ringe Omf.	do.	I noget Omf.	do.	do.
Aker og Follo. .					
Høland	I noget Omf.	Slet ikke.	I ringe Omf.	Slet ikke.	Sælger i ringe Omfang.
Urskog	I betyd. Omf.	do.	I noget Omf.	do.	Sælger i noget Omfang.
Enebak.	do.	do.	Omtrent 1000 Favne aarlig.	Mange Gaarde kjøbe, men af Bygdens Skove.	
Fet	do.	do.	I ringe Omf.	Nei.	Nei.
Sørum	I ringe Omf.	I ringe Omf.	do.	I ringe Omf.	Kjøber en Del Bord.
Skedsmo	do.	For nogen Del.	do.	For en Del.	Kjøber en Del.
Nitedal.	I noget Omf.	Slet ikke.	I betyd. Omf.	Nei.	Nei.
Nedre Romerike.					
Næs.	I ringe Omf.	Slet ikke.	I noget Omf.	Slet ikke.	Sælger noget.
Eidsvold	do.	do.	I ringe Omf.		Sælger lidt.
Ullensaker	do.	do.	do.	I ringe Omf.	do.
Gjerdrum.	Slet ikke.	I noget Omf.	Slet ikke.	I betyd. Omf.	Kjøber en Del.
Nannestad	I noget Omf.	Slet ikke.	I ringe Omf.	Slet ikke.	Sælger lidt.
Hurdalen	I betyd. Omf.	do.	I noget Omf.	do.	do.
Feiringen.	I noget Omf.	do.	do.	do.	do.
Øvre Romerike .					
Akershus Amts Landdistrikt. .					

mende Skovdriften.

Middelpris i 1880 i Kroner pr. Favn Alenved indført i Bygden.				Om betydelige Dele af Herredets Skove ere i Udenbygdsboendes eller Udlændinges Hænder.	Om Skoven er gaaet mærkbart frem eller tilbage i Femaaret.
Birk.	Furu.	Or.	Gran.		
9	7	7	7	Saagodtsom intet.	Mærkbart frem.
11	9	7	7	Ja, i Udenbygdsboendes.	Omtrent som i Femaaret 1871—1875.
10	8	9	8	Nei.	I nogen Grad aftaget.
11	9	9	8	I ringe Omfang.	Omtr. som i 1871—1875.
11	9	9	8.50	Ja, i en Udenbygdsboendes.	Noget frem.
12	10	9	9	Ja, i noget Omfang i Udenbygdsboendes.	Snarere frem end tilbage.
12	10	9	9	Ja, i betydeligt Omfang i Udenbygdsboendes.	Noget frem.
12	9	-	8	Nei.	Noget tilbage.
12	9	-	8	Nei.	Snarere noget frem end tilbage.
11	8.88	8.42	8		
8	7	7	6	Ja, en Del i Udenbygdsboendes Hænder.	Tilbage.
				Ja, en liden Del i Udenbygdsboendes Hænder.	Omtr. som i 1871—1875.
9	7	5	6	Ja, omtrent Halvparten af Skoven i Udenbygdsboendes Hænder.	Snarere noget tilbage end frem.
10	8	7	7	Ja, for en betydelig Del i Udenbygdsboendes.	Tilbage.
10 à 11	8	7	7	Slet ikke.	Tilbage i noget Omfang.
12	9	8	8	Ja, lidt i Udenbygdsboendes.	Snarere tilbage end frem.
8	7	7	6	Ja, for en Del i Udenbygdsboendes.	Tilbage.
9.58	7.66	6.83	6.66		
10	7	8	6	Ja, for en betydelig Del i Udenbygdsboendes.	Snarere tilbage end frem.
10	8	6	6	Ubetydeligt i Udenbygdsboendes.	Noget tilbage.
11	9	7	7	$^1/_{10}$ i Udenbygdsboendes.	Snarere tilbage end frem.
12	8	6	6	Nei.	Bygdens Alminding fredet; ellers ubetydelig Skov.
9		6	6	Ja, for en betydelig Del i Udenbygdsboendes.	Noget tilbage.
4		3	3	do.	do.
8		4	5	do.	Mærkbart tilbage.
9.14	8	5.71	5.57		
9.90	8.18	6.98	6.74		

Tabel 6. **Opgave over Tømmer-**

Herreder.	Vasdragets Navn.	Hvor Tømmeret er hugget.	Antal Tylvter Tømmer, som er sluppet i Vasdraget. 1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	I Femaaret 1876—1880.
Vestby		Saagodtsom	ingen	Flødn.	er for	eg. i Fe	maaret.	
Kraakstad			Ingen	Flødni	ng fore	gaar.		
Aas				do.	do.			
Fron				do.	do.			
Næsodden	Gjersøen og Lians Elv.	Aker, Oppegaard, Ski, Nordby.	653	668	713	235	643	2,912
Østre Aker . . .				Ingen	Flødni	ng.		
	Lysaker Elv,	Aker.	2,044	1,195	1,249	850	864	6,204
Vestre Aker . . .	Nordmarkens.	Aker og Hadeland.	861	1,028	1,173	736	671	4,468
Bærum	Isi- og Lommeelven.	Ringerike.	Gjenne	msnitli	g omtr.	1,500T	ylvter.	7,500
Asker.			Ingen	Flødni	ng.			
Aker og Follo.								
Høland	Sitten og Mjermen.	Vinger og Høland.	15,339	12,244	12,840	8,574	10,436	59,433
	Birkelangen og Hølands Elv.	Høl.-Urskog.	2,874	3,688	5,266	3,485	5,211	20,524
Urskog	Hølands Elv.	Urskog.	2,552	1,972	1,109	1,797	4,470	11,900
Enebak.	Øieren.							Høist ubet.
Fet	Moss Vasdrag. Glommen.		192,187	181,519	225,549	89,640	178,398	867,293
Sørum	Lerelven. Glommen.							Opg. mangler. Næsten intet flødet.
Skedsmo								Intet flødet fra Herredet.
Nitedal.	Nitelven.	Hadeland og Hakedal.	356	614	358	274	205	1,807
Nedre Romerike.								
Næs	Glommen, Vormen, Uen, Faldaaen og Sagstuaaen.				1,812	1,603	1,993	
Eidsvold	Mjøsen, Vormen, Hurdalssøen og Lyssjøaaen.		550	390	300	200	975	2,415
Ullensaker	Lerelven.							Intet flødet fra Herredet.
Gjerdrum.								do.
Nannestad	Lerelven.	Nannestad og Hadeland.	2,865	3,518	2,410	5,329	7,557	21,679
Hurdalen.	Hurdalselven, Skrukkelien, Heggen Elv, Hurdalssøen.	Hurdalen og Toten.	8,712	9,357	10,775	8,132	9,392	44,368
Feiringen.	Mjøsen.	Feiringen.	1,000	900	850	925	1,050	4,725

flødningen.

Er Smaalast i nogen betydelig Mængde flødet i Vasdraget.	Gjennemsnitlige Dimensioner, som Lasten har holdt i Femaaret.	Flødningsomkostninger pr. Tylvt Tømmer af de almindeligste Dimensioner, Distancen i Kilometer.	Andre Opgaver til Oplysning om Tømmerflødningen, især om Lændseanlæg.	Anmærkninger.
Nei	Antagelig 8 Alen 11 Tommer.	Distancen 1—11 Km. Overhovedet med Kr. 0.40 pr. Tylvt.		
Stokkeved tils. i Femaaaret 23,568 Favne.	8 Alen 10 Tommer.	20 Km. 2 Kr. pr. Tylvt. 20 — 1 — —	Faste Lændser i Maridals- og Bogstadvandene.	
Nei.	9 Alen 8 Tommer.	4-8 Km. 1 Kr. pr. Tylvt.	Lændser findes ikke.	
do.	6-12 Alen lang, 5-12″ Top.	35 Km. 4 Kr. pr. Tylvt.	Skullerud Lændse.	
do.	do. do.	34 — 5 — —		
do.	8½ Alen lang, 9½″ Top.	? 4.50 Kr. pr. Tylvt.		Opgave over, hvad der flødes fra Herredet paa Glommen haves ikke. En ikke ubetydelig Del Last fra do. føres paa Jernb. fra Blaker.
Nei.	8 Alen lang, 8″ Top. 8—20 Fod langt.	40 Km. 1 Kr. pr. Tylvt. Til Fetsund 67 à 115 Øre pr. Tylvt, fra Fetsund til Mørkfos 34 à 61 Øre pr. Tylvt, fra Fetsund til Lillestrøm 53 à 67 Øre pr. Tylvt.	Fetsund Lændse, der sysselsætter 200 250 Mand. Flødningsomkostningerne til Fetsund fordeles paa det hele Kvantum Tømmer, saaledes at Tømmer fra Østerdalen ikke bærer større Omkostninger end Tømmer fra den nedre Del af Glommen.	
4,316 Favne Stokkeved.	8—20 Fod lang.			Opgaven omfatter blot det Tømmer, som er flødet til Næs Sag i Hakedal, samt blot den Stokkeved, som er flødet til Rotnæs Sag i Nitedal.
Ubetydeligt Kvantum Smaalast.	12 Alen lang, 8½—9″ Top. 12 Alen lang, 9″ Top.			Opgave mangler for Aarene 1876 og 1877, men det antages, at omtr. det samme Kvantum Tømmer er flødet som i de andre 3 Aar.
1,000—1,500 Favne Stokkeved.	8 Alen lang 8″ Top.	41 Km. fra Avaldsøen til Krogfos. Kr. 2.12.	Lændser ved Vollaug, Hombledalen og Krogfos.	Ingen faste Folk.
5,500 Tylvter Smaalast.				

Tabel 9.

Opgave over de i Akershus Amt i ethvert af Aarene 1876—1880 afhændede faste Eiendomme.

Sorenskriverier.	1876.		1877.		1878.		1879.		1880.		Tilsammen i Femaaret 1876—1880.	
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.
Aker	386	2,644,794	420	2,763,319	281	2,348,946	237	2,044,537	241	2,367,834	1,565	12,169,430
Follo	74	854,900	77	817,857	99	940,072	47	457,514	72	673,334	369	3,743,677
Ladestederne Son, Hølen og Hvitsten	15	24,800	11	27,850	10	32,180	10	15,860	5	8,120	51	108,810
Nedre Romerike	129	750,546	105	614,068	104	846,323	114	1,054,534	127	1,433,172	579	4,698,643
Næs	70	480,386	64	526,730	66	455,042	62	301,722	80	652,944	342	2,416,824
Eidsvold	63	336,070	63	583,476	76	450,791	44	149,953	64	406,344	310	1,926,634
Tilsammen	737	5,091,496	740	5,333,300	636	5,073,354	514	4,024,120	589	5,541,748	3,216	25,064,018
Kjøbstaden Drøbak	16	62,360	8	13,355	10	11,060	15	29,614	18	36,691	67	153,080

Tabel 9 (Forts.)

Opgave over de i Akershus Amt i ethvert af Aarene 1876—1880 afholdte Tvangsauktioner over fast Gods.

Sorenskriverier.	1876.		1877.		1878.		1879.		1880.		Tilsammen i Femaaret 1876 – 1880.	
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.
Aker	13	179,648	30	148,907	3	54,262	9	128,710	12	243,278	67	754,805
Follo	5	47,001	-	-	1	800	9	70,490	5	41,050	20	159,341
Ladestederne Son, Hølen og Hvitsten	-	-	-	-	-	-	1	8,000	5	8,655	6	16,655
Nedre Romerike	2	11,520	2	51,720	4	46,450	12	133,360	8	35,015	28	278,065
Næs	1	2,340	6	17,450	7	59,075	8	64,292	13	122,450	35	265,607
Eidsvold	12	29,248	6	16,450	5	35,005	9	60,920	9	42,377	41	184,000
Tilsammen	33	269,757	44	234,527	20	195,592	48	465,772	52	492,825	197	1,658,473
Kjøbstaden Drøbak	2	8,885	4	75	2	1,606	4	2,407	4	7,752	16	20,725

Tabel 10.

Opgave over de i Akershus Amt i ethvert af Aarene 1876—1880 thinglæste Gjældsbreve og Skifteudlæg, hvorved er givet Pant i fast Eiendom.

Sorenskriverier.	1876.		1877.		1878.		1879.		1880.		Tilsammen i Femaaret 1876—1880.	
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.
Aker	996	3,721,367	1,207	4,216,746	1,239	4,105,133	1,040	3,461,951	896	3,675,173	5,378	19,180,370
Follo	88	480,967	115	522,634	134	432,486	96	331,029	170	471,874	603	2,238,990
Ladestederne Son, Hølen og Hvitsten	13	19,480	7	8,540	19	36,366	16	20,650	25	34,700	80	119,736
Nedre Romerike	205	937,907	177	434,101	256	774,977	335	918,230	332	1,138,408	1,305	4,203,623
Næs	91	292,573	123	465,477	202	473,526	286	481,563	234	523,690	936	2,236,829
Eidsvold	106	447,495	117	407,206	176	316,143	173	396,232	229	595,485	801	2,162,561
Tilsammen	1,499	5,899,789	1,746	6,054,704	2,026	6,138,631	1,946	5,609,655	1,886	6,439,330	9,103	30,142,109
Kjøbstaden Drøbak	27	39,597	21	28,317	19	17,852	29	42,993	37	62,385	133	191,144

Tabel 10. (Forts.)

Opgave over de i Akershus Amt i ethvert af Aarene 1876—1880 aflæste Gjældsbreve og Skifteudlæg, hvorved er givet Pant i fast Gods.

Sorenskriverier.	1876.		1877.		1878.		1879.		1880.		Tilsammen i Femaaret 1876—1880.	
	Antal.	Beløb.	Antal	Beløb.	Antal	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.
Aker	462	2,120,327	561	1,437,540	501	1,418,952	555	1,972,952	545	1,900,395	2,624	8,850,166
Follo	93	359,082	126	318,086	98	327,861	76	214,617	124	425,910	517	1,645,556
Ladestederne Son, Hølen og Hvitsten	7	31,320	6	6,470	5	5,582	1	800	6	17,890	25	62,062
Nedre Romerike	185	399,251	163	354,196	159	406,754	177	590,764	220	987,675	904	2,738,640
Næs	136	233,519	112	390,658	110	230,905	129	179,594	176	325,072	663	1,359,748
Eidsvold	69	193,118	70	137,482	111	204,760	113	254,766	175	457,253	538	1,247,379
Tilsammen	952	3,336,617	1,038	2,644,432	984	2,594,814	1,051	3,213,493	1,246	4,114,195	5,271	15,903,551
Kjøbstaden Drøbak	11	16,326	8	10,136	5	14,040	11	12,593	34	30,725	69	83,820

Tabel 11.

Opgave over de i Akershus Amt i ethvert af Aarene

Sorenskriverier.	1876.		1877.		1878.		1879.	
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.
Aker	20	13,335	8	5,955	11	5,343	11	6,165
Follo	-	-	-	-	3	14,087	7	6,220
Ladestederne Son, Hølen og Hvitsten .	-	-	-	-	2	5,211	-	-
Nedre Romerike . . .	5	4,564	4	3,016	7	2,593	14	12,932
Næs	6	3,220	11	10,969	24	12,500	30	21,111
Eidsvold	1	364	5	8,863	7	1,368	17	4,752
Tilsammen	32	21,483	28	28,803	54	41,102	79	51,180
Drøbak	-	-	1	25	1	62	-	-

Opgave over de i Akershus Amt i ethvert af

Fogderier.	1876.		1877.		1878.		1879.	
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.
Aker og Follo.	4,911	70,879	7,721	94,070	3,177	55,406	2,620	55,107
Ladestederne Son, Hølen og Hvitsten .	6	169	37	492	72	558	60	814
Nedre Romerike. . . .	1,061	20,867	959	17,742	1,309	15,832	1,264	32,536
Øvre Romerike	1,132	22,685	1,220	25,670	1,495	35,984	1,717	48,588
Tilsammen i Landdistriktet og Ladest.	7,110	114,600	9,937	137,974	6,053	107,780	5,661	137,045
I Kjøbstaden Drøbak.	19	137	33	2,184	44	1,534	123	2,114

Opgave over de i Akershus Amt i ethvert af

Fogderier.	1876.		1877.		1878.		1879.	
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.
Aker og Follo.	110	129,661	114	84,619	110	57,225	160	126,962
Ladestederne Son, Hølen og Hvitsten .	-	-	-	-	1	301	5	3,009
Nedre Romerike. . . .	46	29,229	58	31,608	116	76,266	142	103,265
Øvre Romerike	58	46,762	58	22,784	205	112,141	232	194,711
Tilsammen i Landdistriktet og Ladest.	214	205,652	230	139,011	432	245,903	539	427,947
I Kjøbstaden Drøbak	2	1,284	1	93	2	156	1	439

1876—1880 afholdte Tvangsauktioner over Løsøre.

1880.		Tilsammen i Femaaret 1876—1880.		Tilsammen i Femaaret 1871—1875.		
Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	
	Kr.		Kr.		Kr.	
17	5,641	67	36,439	48	62,416	For Aarene 1876 og 1877 omfatter Opgaven ogsaa de til Kristiania fra 1ste Januar 1878 overgaaede Strækninger.
7	4,903	17	25,210	7	6,556	
1	5,352	3	10,563	-	-	
11	5,434	41	28,539	10	2,508	
12	5,126	83	52,926	62	26,208	
10	9,663	40	25,010	16	5,504	
58	36,119	251	178,687	143	103,192	
1	2	3	89	3	558	

Aarene 1876—1880 afholdte Udpantninger.

1880.		Tilsammen i Femaaret 1876—1880.		Tilsammen i Femaaret 1871—1875.		
Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	
	Kr.		Kr.		Kr.	
2,146	45,689	20,575	321,151	15,475	264,704	
76	1,045	251	3,078			
1,726	36,357	6,319	123,334	5,437	128,092	
1,679	49,009	7,243	181,936	6,293	114,820	
5,627	132,100	34,388	629,499	27,205	507,616	
42	414	261	6,383	112	779	

Aarene 1876—1880 afholdte Exekutioner.

1880.		Tilsammen i Femaaret 1876—1880.		Tilsammen i Femaaret 1871—1875.		
Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	
	Kr.		Kr.		Kr.	
127	85,653	621	484,120	351	347,232	
15	2,389	21	5,699			
116	38,067	478	278,436	278	122,028	
230	115,063	783	491,459	316	128,008	
488	241,172	1,903	1,259,714	945	597,268	
4	931	10	2,903	10	35,374	

Tabel 13.

Opgave over Veienes Tilstand i Akershus Amt ved Udgangen af 1880, over udført

Herreder.	1. Længde af Veie, paa hvilke kan kjøres med 1 Hest						
	Hovedveie.					Bygde	
	Indtil 300 Kilogr.	fra 3 til 300 Kilogr.	fra 5 til 700 Kilogr.	over 700 Kilogr.	Ialt.	Indtil 300 Kilogr.	fra 3 til 500 Kilogr.
	Km.	Km.	Km.	Km.	Km.	Km.	Km.
Vestby	-	3.000	17.012	-	20.012	13.000	45.000
Kraakstad	-	-	-	15.858	15.858	12.000	56.000
Aas	-	2.728	2.000	22.000	26.728	11.000	22.000
Fron	-	-	12.000	4.092	16.092	23.000	4.000
Næsodden[1]) . . .	-	-	-	7.690	7.690	1.000	23.000
Østre Aker. . . .	-	-	10.000	16.875	26.875	12.000	30.000
Vestre Aker . . .	-	-	-	14.575	14.575	3.000	33.000
Bærum	-	-	-	23.208	23.208	23.000	17.000
Asker.	-	11.515	-	-	11.515	-	33.000
Høland	-	-	2.0345	20.000	40.345	22.000	29.509
Urskog[2])	-	-	21.674	-	21.674	-	55.000
Enebak.	-	-	-	7.710	7.710	22.000	36.661
Fet	-	-	-	22.840	22.840	-	15.000
Sørum	-	13.952	6.000	-	19.952	9.000	17.000
Skedsmo	-	9.000	-	13.765	22.765	-	16.467
Nitedal.	-	-	-	25.580	25.580	-	15.000
Næs[3]).	-	-	17.765	-	17.765	-	110.000
Eidsvold	12.000	21.948	8.000	-	41.948	22,000	24.600
Ullensaker	-	24.963	11.000	-	35.963	-	33.000
Gjerdrum.	-	-	-	-	-	6.000	22.000
Nannestad	-	-	-	-	-	48.000	39.250
Hurdalen[4])	21.339	-	-	-	21.339	23.000	11.016
Feiringen[5]). . . .	-	-	-	-	-	22.333	-
Akershus Amt. .	33.339	87.106	125.796	194.193	440.434	272.333	687.503

Anm. [1]) Af de 7,690 Km. Hovedvei i Næsodden vedligeholdes ca. 3,900 Km.—hvad Sommer-rodelagt Ridevei.— [3]) Næs har endvidere 28.000 Km. rodelagt Ridevei.—[4]) Af Hoved-Regning. — [5]) Feiringen vedligeholder desuden 4,000 Km. Vei i Hurdalen.

Veiarbeide i Femaaret 1876—1880 og over Naturalarbeide paa Veiene i 1880.

paa Hjulføre i Netto-Last.			Tilsammen rodelagt Vei.	2. Udført Veiarbeide.			
veie.				Omlægninger.		Nye Anlæg.	
fra 5 til 700 Kilogr.	over 700 Kilogr.	lalt.		Hovedvei.	Bygdevei.	Hovedvei.	Bygdevei.
Km.	Km.	Km.	Km.	Km.	Km.	Km.	Km.
2.000	-	60.000	80.012	0.500	0.500	-	-
6.453	-	74.453	90.311	-	0.500	-	0.500
11.000	-	44 000	70.728	0.160	1.500	3.000	-
2.000	-	29.000	45.092	-	0.200	-	-
9.000	-	33.000	40.690	-	0.300	-	3.500
2.250	-	44.250	71.125	2.500	0.500	-	-
10.000	1.000	47.000	61.575	-	0.600	-	-
12.000	-	52.000	75.208	-	2.000	-	-
2.000	-	35.000	46.515	-	6.500	-	-
30.000	-	81.509	121.854	-	-	-	-
-	-	55.000	76.674	-	-	-	-
18.000	-	76.661	84.371	-	15.500	-	2.500
22 000	-	37.000	59.840	-	6.000	5.800	-
4.000	-	30.000	49.952	-	1.500	5.690	-
-	-	16.467	39.232	-	-	13.940	0.500
-	-	15.000	40.580	-	-	-	-
33.000	-	143.000	160.765	-	0.500	-	-
6.000	-	52.600	94.548	6.000	-	-	7.500
33.450	-	66.450	102.413	-	2.000	-	-
12.000	-	40.000	40.000	-	0.700	-	-
-	-	87.250	87.250	-	2.500	-	-
-	-	34.016	55.355	-	2.400	-	-
-	-	22.333	22.333	-	-	-	-
215.153	1.000	1,175.989	1,61.6423	9.160	43.700	28.430	14.500

veiarbeidet angaar — for Amtsveikassens Regning. — [2]) Urskog har desuden 36.840 Km. veien vedligeholdes 4.500 Km. — hvad Sommerveiarbeidet angaar — for Amtsveikassens

Tabel 14.

Opgaver vedkommende Naturalarbeide paa Veiene, om Skyds-

Herreder.	Naturalarbeide, udlignet i 1880.								Nybygning.
	Sommerarbeide.		Vinterarbeide.		Sommerarbeide.		Vinterarbeide.		
	Anvendt Antal		Anvendt Antal		Pris pr.		Pris pr.		
	Mands-Dagværk.	Heste-Dagværk.	Mands-Dagværk.	Heste-Dagværk.	Mands-Dagværk.	Heste-Dagværk.	Mands-Dagværk.	Heste-Dagværk.	
					Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Vestby	1,400	1,680	560	560	1.80	4.00	1.20	3.50	-
Kraakstad . . .	-	-	-	-	2 à 2.40	2 à 2.40	-	-	-
Aas	3,055	3,055	-	-	1.50	3.00	-	-	585.00
Fron	1,590	960	1,970	600	1.50	3.00	1.40	3 00	672.00
Næsodden . . .	-	-	-	-	-	-	-	-	349.74
Østre Aker . . .	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vestre Aker . .	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bærum	2,300	1,200	1,400	450	1.60	3.00	1.20	3.00	-
Asker	1,400	700	900	300	1.60	3.00	1.20	3.00	-
Høland	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Urskog	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Enebak	2,500	1,800	100	70	1.50	2.50	1.20	2.00	2,410.00
Fet	870	1,450	550	207	1 40	2.50	1.10	2.50	279.00
Sørum	2,046	2,046	682	400	1.50	2.50	1.50	2.50	-
Skedsmo	-	-	-	-	0.80	2.20	0.80	2.20	609.00
Nitedal	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Næs	-	-	-	-	1.80	4.00	1.60	4.00	-
Eidsvold	3,000	4,000	6,000	2,500	1.50	2.40	1.20	2 40	-
Ullensaker . . .	3,651	2,921	?	?	1.40	3.00	1.00	3.00	1 825.00
Gjerdrum	2,600	1,200	1,200	150	1.20	2.00	1.00	2.00	-
Nannestad . . .	7,000	2,500	1,500	240	1.00	3.00	0.80	3.00	-
Hurdalen	760	380	710	350	1.60	4.00	1.20	4.00	-
Feiringen	550	270	510	245	1.60	4.00	1.20	4.00	-
Akershus Amts Landdistrikt .	-	-	-	-	-	-	-	-	-

stationer, Dampskibsanløbssteder og Færgesteder i Akershus Amt.

Samlet Værdi af				Ialt.	Antal faste Stationer.			Dampskibsanløbssteder.	Færgesteder.	
Sommerarbeide.		Vinterarbeide.								
Mands-Dagværk.	Heste-Dagværk.	Mands-Dagværk.	Heste-Dagværk.		Stationer.	Faste Heste.	Reserve-heste.			
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.						
2,520	6,720	672	1,960	11,872	2	6	-	2	-	
-	-	-	-	13,200	1	3	2	-	-	
4,583	9,165	-	-	14,333	2	8	3	1	-	
2,385	2,880	2,758	1,950	10,645	-	-	-	1	-	
-	-	-	-	-	1	2	2	6	-	
-	-	-	-	-	2	6	2	7	-	
-	-	-	-	-	1	6	2	2	-	
3,680	3,600	1,680	1,350	10,310	1	6	4	4	-	
2,240	2,100	1,080	900	6,320	1	2	2	9	-	
-	-	-	-	-	5	10	5	1	-	
-	-	-	-	-	2	4	4	-	1	
3,750	4,500	120	140	13,260	3	6	3	2	-	
1,218	3,625	555	518	6,195	3	6	7	2	-	
3,069	6,115	1,023	1,000	11,207	1	2	2	-	1[1])	[1]) Det samme som i Urskog.
715	1,739	2,145	447	5,655	3	8	6	1	-	
-	-	-	-	-	2	6	4	-	-	
-	-	-	-	-	4	8	12	-	5	
4,500	9,600	7,200	6,000	27,300	4	8	13	2	1	
5,111	8,763	?	?	15,699	2	4	4	-	-	
3,120	2,400	1,200	300	7,020	1	-	2	-	-	
7,000	7,500	1,200	720	16,420	1	2	2	-	-	
1,216	1,520	852	1,400	4,988	2	6	7	-	-	
912	1,180	612	980	3,584	-	-	-	2	-	
-	-	-	-	-	44	109	88	42	7	

Tabel 15.

Opgave over Gjennemsnitsprisen pr. Skylddaler over solgte Jordeiendomme i Akershus Amt.

	1879.	1880.	Middeltal for Aarene 1879, 1880.	Middeltal for Femaaret 1871—1875.
Akers Sorenskriveri:				
Akers Thinglag	8,510	7,500	8,005	6,204
Askers —	6,200	6,770	6,485	4,756
Bærums —	4,885	5,825	5,355	4,116
Follo Sorenskriveri:				
Aas Thinglag	3,500	3,930	3,715	3,572
Næsoddens —	2,960	5,890	4,425	3,600
Vestby —	3,955	3,330	3,642	2,792
Kraakstads —	4,330	6,335	5,332	3,548
Nedre Romerikes Sorenskriveri:				
Skedsmo Thinglag	3,180	3,325	3,252	3,628
Nitedals —	4,400	3,800	4,100	3,628
Sørums —	3,520	3,970	3,745	3,364
Urskogs —	3,380	8,230	5,805	4,032
Hølands —	6,545	4,520	5,532	3,452
Fets —	5,640	3,790	4,565	4,060
Enebaks —	3,370	6,105	4,737	3,152
Næs Sorenskriveri:				
Næs Thinglag	2,125	2,590	2,357	2,336
Ullensakers —	2,990	3,810	3,400	2,936
Gjerdrums —	4,150	2,785	3,467	2,520
Eidsvolds Sorenskriveri:				
Eidsvolds Thinglag	3,930	4,510	4,220	3,628
Nannestads —	3,930	3,335	3,632	3,160
Hurdalens —	3,980	2,895	3,437	4,216

III.

Smaalenenes Amt.

Underdanigst Beretning

om Smaalenenes Amts økonomiske Tilstand m. V.
i Femaaret 1876—1880.

Idet jeg har den Ære at fremlægge Beretning om det mig naadigst anbetroede Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880, maa det være mig tilladt i Underdanighed at bemærke, at da jeg først i Juli Maaned 1881 overtog mit Embede, har jeg ikke kunnet støtte mig til egne Iagttagelser, men har væsentlig været henvist til de modtagne Indberetninger og til de Oplysninger, jeg paa anden Maade har kunnet tilveiebringe, hvorfor det neppe har kunnet undgaaes, at Beretningen i enkelte Punkter maaske ikke er saa fuldstændig, som ønskeligt kunde være.

A. Landdistriktet.

I. Jordbruget.

Forholdene for Jordbrugets Udvikling have i det sidst forløbne Femaar ikke været gunstige, idet de uheldige økonomiske Forhold, hvorunder Landet i det Hele har lidt, selvfølgelig ogsaa paa det Felt have udøvet sin Virkning. Vistnok have Arbeidspriserne i det Hele været mindre end i forrige Femaar, men Avlingerne have gjennemsnitlig været mindre end i Middelsaar, og Priserne paa Landboprodukter have paa Grund af de trykkede Forhold for Næringsveiene staaet betydeligt lavere end i de nærmest foregaaende Aar. Dette har havt stor Indflydelse paa Landmandens økonomiske Stilling i det Hele, hvilket har givet sig tilkjende ved en stærkt forøget Laanetrang, hvorom nærmere Oplysninger skulle blive meddelte i en anden Forbindelse.

Oprydning af Nyland har kun i meget ringe Grad fundet Sted, hvorimod de Forbedringer, som ere gjorte, væsentlig bestaa i Afledning af skadeligt Vand og Grunddigning og i det Hele i en forbedret Drift af den før i Brug tagne Jord, eftersom den økonomiske Evne har tilladt det. Om end noget større Fremskridt i Jordbruget i Femaaret ikke kan paavises, tør det dog vistnok paastaaes, at det i det Hele ikke er gaaet tilbage, men snarere noget frem, hvilket da fornemmelig gjælder de Distrikter, hvor For-

holdene for Jordbruget ere mere gunstige, hvoriblandt kan nævnes Rygge, Raade, Skjeberg og Berg. Jordbruget er forøvrigt dette Amts Hovednæringsvei, og Interessen for en forbedret Dyrkningsmaade er kjendelig bleven større, idet Erkjendelsen om, at den første Betingelse for et heldigt Resultat er Indsigt og Erfaring, synes mere og mere at trænge sig gjennem hos Befolkningen. Herom vidner blandt andet den store Søgning, der i de senere Aar har været til Amtets Landbrugsskole, hvor Elevantallet efterhaanden er forøget, saaat der nu kan optages 24 Elever hvert andet Aar.

Efter de indkomne Opgaver har Middelsfoldigheden været for Hvede 7 Fold, for Rug $12^1/_4$, for Byg $8^1/_2$, for Havre $6^3/_4$, for Erter $6^1/_2$ og for Poteter $6^3/_4$, hvilket er lidt mere end i det forrige Femaar, men det antages dog i Almindelighed, at Forholdet i Virkeligheden stiller sig noget gunstigere, og at disse Opgaver ere for lave.

Udsæden har gjennemsnitlig været pr. Maal:

Af Hvede	ca.	$1^1/_2$	Skjeppe;	af Havre		$2^1/_2$	Skjeppe
- Rug	-	$1^1/_4$	—	- Erter		2	—
- Byg	-	$1^1/_2$	—	- Poteter		$14^1/_2$	—

En ikke liden Indflydelse paa, at Sandsen for et forbedret Jordbrug er bleven mere almindelig, har Amtets Landhusholdningsselskab havt, idet det under en dygtig Bestyrelse har udfoldet en meget gavnlig Virksomhed, dels ved Afholdelse af Diskussionsmøder og Dyrskuer, dels ved at træde understøttende til, hvor dertil har været Opfordring. Medlemmernes Antal var ved Udgangen af 1880 318. Sogneselskaber ere oprettede i Raade, Rakkestad og Eidsberg; i Borge haves en Landboforening og i Askim et Selskab for Askims Vel.

Eiendomspriserne have nogenlunde holdt sig paa samme Standpunkt og kunne neppe siges at være lave.

Af stor Betydning for Landbruget vil den i 1879 aabnede vestre Linie af Smaalensbanen og den senere aabnede østre Linie gjennem Haabøl, Spydeberg, Askim, Eidsberg, Rakkestad og Varteig uden Tvivl blive. Har der end fra Distrikternes Side været ydet store Ofre for at fremme dette Jernbaneanlæg, som det vistnok i uheldige Aar for Mange har været trykkende nok at udrede, saa tør man dog være berettiget til at nære det Haab, at de i høi Grad ville bidrage til Distrikternes Opkomst. Fordele, som tidligere kun tilflød de nærmest Byerne liggende Eiendomme, ville nu ogsaa kunne komme de længere borte liggende Eiendomme, der kunne benytte Jernbanen, tilgode, hvilket blandt andet kommer tilsyne ved Afsætningen af Melk. Meieriernes Antal er tildels som en Følge af Jernbanen forøget, og enkelte af de ældre ere udvidede. Opgaverne udvise, at der i Landdistrikterne var i 1880 i Drift 17 Meierier, hvoraf 8 ere anlagte i Femaaret. Virksomheden har væsentlig gaaet ud paa Smørkjærning og kun for en ganske liden Del Ystning.

Angaaende Fredrikshalds Meieribolags Virksomhed fra 1ste Oktober 1872 til Udgangen af Aaret 1880 meddeles her nedenstaaende Oversigt:

Aar.	Melk indkjøbt ialt.	Pr. Dag.	Middelpris.	For Melk udbetalt Pengesum.	Salg i Byen.					Udenbys Salg.		
					Melk			Fløde.	Pr. Hverdag.	Nysiet.	Skummet.	Fløde.
					Nysiet.	Skummet.	Kjærne-Melk.					
1872	Kilogram.	Kilogr.	Øre.	Kr.	Liter.	Liter.	Liter.	Liter.	Liter.	Liter.	Liter.	Liter.
til 1873	1,276,037	3,544	9.0	114,843.33	78,198	712,148	100,257	15,126	3,000			
1874	1,261,308	3,500	10.1	127,210.58	111,208	689,627	101,274	33,741	3,000			
1875	1,188,573	3,300	12.1	144,483.88	144,127	729,771	107,730	29,045	3,300			
1876	1,463,491	4,065	12.0	175,426.36	92,809	654,254	124,471	28,581	2,900			
1877	1,396,846	3,880	11.3	158,199.27	83,914	605,287	135,277	26,342	2,700	. . . . .	266,160	
1878	1,551,786	4,310	10.0	155,754.19	64,972	727,683	144,839	27,498	3,100	. . . . .	200,000	
1879	1,601,483	4,325	8.0	126,589.62	110,498	739,621	162,312	24,060	3,400	. . . . .	323,960	818
1880	1,687,393	4,685	9.0	151,865.37	115,431	742,546	151,277	18,283	3,300	116,220	243,600	1,025

Brugen af kunstig Gjødning har været i Tiltagende og, navnlig siden Jernbanens Aabning, Brugen af Pudret; der klages imidlertid paa flere Steder over, at Jernbanens Taxter for denne Vare ere for høie, og det vilde være meget ønskeligt, om der kunde foretages nogen Nedsættelse deri.

Turnipsdyrkningen er ikke tiltaget og foregaar som før næsten udelukkende paa de større Eiendomme.

Lin dyrkes næsten ikke.

Af Agerbrugsredskaber bruges i Almindelighed de bedste, som ere at faa, ligesom Brugen af Hestemaskiner, saasom Slaa- og Meiemaskiner samt Hesteriver, er tiltaget betydeligt. Af Damptærskemaskiner fandtes der i 1880 23 mod 10 ved Udgangen af forrige Femaar.

Havedyrkning staar i det Hele meget tilbage, og Interessen derfor synes ikke at være stor. Forhaabentlig vil en Forbedring heri indtræde, efterat det er besluttet at ansætte en Gartner ved Landbrugsskolen, saaat der vil blive Anledning til at skaffe Eleverne en fyldigere Undervisning i Haveskjøtsel. I Tune og Glemminge har der vist sig nogen Fremgang og tildels i Skjeberg, Borge og Askim, men forøvrigt er Havedyrkningen ikke gaaet frem. Af Handelsgartnere findes der i Landdistrikterne kun 4.

Amtets Landbrugsskole paa Kalnæs har været drevet med Held, og et Bevis for, at den inden Befolkningen har vundet Tillid, ligger der i den stedse stigende Søgning til den. Paa Kalnæs findes ogsaa en Tvangsarbeidsanstalt, hvori optages Mandspersoner fra Amtets Byer og Landdistrikter.

Arbeidslønnen er, som før bemærket, efter de indkomne Opgaver i Femaaret falden temmelig betydeligt. Medens Lønnen for en duelig Dagarbeider i forrige Femaarsberetning blev opgivet til at være om Sommeren Kr. 2.00 à Kr. 2.40, har den i sidste Femaar gjennemsnitlig været Kr. 1.54 og om Vinteren Kr. 1.09 paa egen Kost, og paa Husbondens Kost henholdsvis Kr. 0.86 og Kr. 0.50. For Kvinde har Daglønnen været paa egen Kost om Sommeren gjennemsnitlig Kr. 0.86 og om Vinteren Kr. 0.65, samt paa Husbondens Kost Kr. 0.41 og Kr. 0.30. Gjennemsnitslønnen for Tjenestegutter har været aarlig Kr. 166 og for Tjenestepiger Kr. 73.

Antallet af særskilt skyldsatte Brug var i 1880:

i Moss Fogderi. .	3,422	med en Matrikulskyld af	4,622	Dal.	$8^2/_5$	Skill.
- Rakkestad do.. .	4,605	— —	5,465	-	36	-
- Idde og Marker do.	3,012	— —	3,637	-	$75^3/_4$	-
Tilsammen	11,039	med en Matrikulskyld af	13,725	Dal.	$^3/_{20}$	Skill.

Ved Udgangen af 1875 var Brugenes Antal opgivet at være 9,400. Den stærke Forøgelse i Brugenes Antal antages for en Del at hidrøre fra den stærke Udstykning af Grund til Byggetomter omkring Fredriksstad og mellem denne By og Sarpsborg.

2. Fædriften.

Opdrætningen af Heste er antagelig i Femaaret foregaaet i noget mindre Udstrækning end i forrige, idet Priserne have været lavere. Gjennemsnitsprisen paa Heste har efter Opgaverne været Kr. 333. Af kostbarere Dyr opdrættes kun i enkelte Distrikter nogle faa til Salgs. Det er neppe Tvivl om, at Interessen for Hesteracernes Forbedring er bleven større, hvortil vistnok de i Kristiania siden 1878 afholdte aarlige Hesteudstillinger og de i Amtet afholdte Dyrskuer have bidraget. Hvad man væsentlig lægger Vind paa, er at skaffe gode Brugsheste og ikke lette Kjøreheste eller Rideheste, idet saadanne heller ikke konkurrere om Præmierne paa Dyrskuerne. Til Forbedring af Hesteracen er indkjøbt ikke faa Hingste paa Stavsmarkedet. De bedste Heste haves i Rakkestad, Eidsberg, Askim og Spydeberg. Paa et Par Steder i Amtet er oprettet Travkjørerselskaber, der tælle ikke faa Medlemmer.

Gjennemsnitspriserne paa Oxer har i Femaaret været Kr. 115, paa Kjør Kr. 103 og paa Faar Kr. 15, hvilket er noget lavere end tidligere. Efter Sagkyndiges Udtalelse antages det, at Kvægracen i det Hele er gaaet frem, idet Landmanden er mere nøieseende ved Udvalget af Avlsdyr, ligesom man nu mere end tidligere lægger Vægt paa at have gode Tyre.

Kreaturstellet antages i det Hele at være nogenlunde godt, og er visselig gaaet betydeligt fremad, navnlig synes det mere og mere at høre til Undtagelserne, at der holdes flere Kreaturer, end der ordentlig kan fremfødes. I de større Fjøs lægges der nu ogsaa mere Vegt paa at have duelige, dertil oplærte Kvægrøgtere.

Melkeudbyttet pr. Ko er ogsaa i Femaaret steget, idet det er opgivet gjennemsnitlig at have været 1606 Potter mod ca. 1500 Potter i forrige Femaar; størst har det været i Raade, Skjeberg, Berg og Aremark, hvor det er opgivet til 1800 à 1900 Potter pr. Ko. Prisen paa Melk er opgivet til 8 à 10 Øre, eller gjennemsnitlig $9^1/_8$ Øre pr. Pot, og Prisen paa Smør til $10^1/_2$ Kr. pr. B℔.

Naar undtages, at der til nogle Gaarde i de søndre Bygder er indkjøbt en Del Telemarkskjør, vides det ikke ved Indkjøb af Kreaturer fra andre Steder at være gjort noget til Kvægracens Forbedring.

Opfødning af Kreaturer til Slagtekvæg finder kun Sted i ringe Maalestok, men tør antages at ville vinde Fremgang.

Af Faar har der været indkjøbt fra de trondhjemske Distrikter nogle Cheviotfaar.

Den i forrige Femaarsberetning omnævnte Kreaturforsikringsindretning i Fredrikshald ophørte med sin Virksomhed ved Udgangen af Aaret 1878, da Landmændene fandt, at Tilskudene bleve for store. Da denne Forening var den første i sit Slags her i Landet og større end nogen af dem, der senere have været oprettede her, tør det være af Interesse at bidsætte nogle Oplysninger om dens Virksomhed.

Ved Udgangen af nedenstaaende Aar havde den følgende Forsikringsbeløb:

	for Heste:	for Hornkvæg:
1873	Kr. 190,524	Kr. 250,040
1874	- 555,592	- 607,096
1875	- 1,023,220	- 1,097,012
1876	- 1,042,624	- 866,900
1877	- 892,429	- 479,938
1878	- 811,244	- 295,694

Forsikringen kostede Medlemmerne foruden Extrapræmie af kostbarere Dyr:

	for Heste:	for Hornkvæg:
1873 . . .	Kr. 2.67 pr. 400 Kr.	Kr. 3.33 pr. 400 Kr.
1874 . . .	- 3.87 - - -	- 4.80 - - -
1875 . . .	- 5.53 - - -	- 4.47 - - -
1876 . . .	- 6.43 - - -	- 6.10 - - -
1877 . . .	- 7.76 - - -	- 6.60 - - -
1878 . . .	- 5.33 - - -	- 5.93 - - -

Foreningen virkede i 1873—74 kun i Smaalenenes Amt, fra 1874 tillige i nogle Dele af Akershus, og i 1877 udstraktes Virksomheden ogsaa til Jarlsberg og Laurviks Amt, men Erfaringen viste, at Kontrollen blev vanskelig i en stor Forening, hvorfor Forretningsføreren har tilraadet at danne mindre Foreninger for et eller to Bygdelag. En saadan er oprettet i Askim med en Forsikringssum ved Udgangen af 1880 af Kr. 57,184 og 95 Medlemmer.

3. Skovdriften.

Skovpriserne have trods de i Femaaret raadende ugunstige Konjunkturer for Trælastexporten nogenlunde holdt sig paa samme Standpunkt, hvortil vistnok har bidraget den større Interesse og Omhu for Skovene, som i de senere Aar har vist sig. Skovbunden er i Regelen god, saaat Skoven har en større Reproduktionsevne end i mange andre Distrikter, og man tor vel i Almindelighed sige, at Skovstanden ikke i nogen væsentlig Grad er forringet, om der end paa nogle Steder er foretaget en overdreven Hugst. Flere af de største Skove eies af større Trælasthandlere, der behandle sine Skove med megen Varsomhed.

En betydelig Del Trævirke medgaar aarlig til Gjærder, idet levende Hegn kun bruges i meget liden Udstrækning og der mange Steder ikke er Anledning til at opsætte Stengjærder. Gjærder bruges uden Tvivl i større Udstrækning end fornødent, men for en stor Del er dette dog en Følge af

det Princip, hvorpaa den nu gjældende Lov af 16de Mai 1860 om Jords Fredning er bygget.

Plantning af Skov eller Saaning foregaar næsten ikke og ligesaa lidt Afgrøftning, hvilket vistnok paa mange Steder vilde være tjenligt til at befordre Skovens Væxt.

Priserne paa Brænde, der i forrige Termin steg betydeligt, have i den sidste atter gaaet ned, idet de efter Opgaverne gjennemsnitlig have været:

for Birkeved Kr. 10.00 pr. Favn, for Older Kr. 7.50 pr. Favn
- Furu - 7.50 - - Gran - 7.00 - -

Opgaverne over det i Amtets Hovedvasdrag flødede Tømmer vise en betydelig Nedgang i Sammenligning med det forrige Femaar.

I Glommens Vasdrag er nedflødet:

1. Til Brugene ved og ovenfor Sarpsfossen:

i 1876	40,907	Tylvter
- 1877	33,863	—
- 1878	48,185	—
- 1879	16,657	—
- 1880	36,096	—

tilsammen 175,708 Tylvter,
eller gjennemsnitlig pr. Aar 35,142 Tylvter.

2. Til Fredriksstad og Brugene nedenfor Sarpsfossen:

i 1876	130,361	Tylvter
- 1877	118,831	—
- 1878	144,586	—
- 1879	53,965	—
- 1880	110,556	—

tilsammen 558,299 Tylvter
eller gjennemsnitlig aarlig 111,660 Tylvter aarlig.

I det Hele . . . 734,007 Tylvter,
mod 1,137,241 Tylvter i forrige Femaar.

Dimensionerne af det i Vasdraget flødede Tømmer ere opgivne at være mindre end tidligere.

Forhandlingerne angaaende Flødningen af Tømmeret til Fredriksstad, hvorved Slipningen gjennem Sarpsfossen kunde undgaaes, have været fortsatte, og gaar den nu vedtagne Plan ud paa, at der anlægges en Tømmerrende ved Hafslund, hvorom forøvrigt henvises til nedenstaaende Indberetning fra Byfogden i Fredriksstad.

I Moss Vasdrag er efter Opgave fra Bestyrelsen for Fællesflødningen nedflødet:

i 1876.	5,680	Tylvter
- 1877.	2,662	—
- 1878.	5,595	—
- 1879.	8,600	—
- 1880.	10,260	—
Tilsammen	32,797	Tylvter,

eller gjennemsnitlig aarlig 6,559 Tylvter, mod 45,089 Tylvter Tømmer og ca. 16,000 Tylvter Smaalast i forrige Periode. Dimensionerne ere opgivne til 8 Al. $8^1/_2''$.

Efter Jernbanens Aabning er der ført ikke ubetydelige Partier Tømmer med denne til Moss, hvor de ere forædlede til Udskibning.

Til Lettelse af Flødningen og Reguleringen af Vandtilgangen i Moss Vasdrag har der været paatænkt at foretage en yderligere Sænkning af Vandsjø, men Planen har mødt Modstand hos Landeierne om Søen, saa at Forhandlingerne derom hidtil ikke have ført til noget Resultat. Sagen er imidlertid af megen Betydning saavel for Brugseierne i Mosse-Elven, den ville faa en jevnere Vandtilførsel det hele Aar til sine Brug, som for Distrikterne omkring Vandsjø, idet Vasdraget vil blive farbargjort lige til Moss for Baade og mindre Dampfartøier, saa der forhaabentlig vil kunne tilveiebringes Enighed om Sagens Fremme mellem de forskjellige Interesserede.

I det fredrikshaldske Vasdrag er efter Flødningsbestyrelsens Opgaver nedflødet:

	Tømmer.	Bord & Planker.
i 1876. . .	56,208.7	9,252.10
- 1877. . .	50,357.7	8,345
- 1878. . .	51,873	4,448
- 1879. . .	30,314	3,206
- 1880. . .	39,034	7,107
Tilsammen	227,787.2 Tylvter	32,358.10 Tylvter,

eller gjennemsnitlig pr. Aar $45,557^1/_2$ Tylvter Tømmer og $6,471^1/_2$ Tylvter Bord og Planker, hvilket er noget mindre end i Femaaret 1870—1875, i hvilken Periode der aarlig nedflødedes gjennemsnitlig 53,854 Tylvter Tømmer.

Efter Lensmandens Opgave skulde der i Femaaret være nedflødet noget mindre, end hvad foranstaaende Opgave udviser, nemlig kun 223,026

Tylvter, men formentlig bør man holde sig til Flødningsbestyrelsens Opgave.

Af det opgivne Kvantum er svensk Tømmer, der er indført fra Sverige over Ottei Kanal:

i 1876	21,401.6	Tylvter
- 1877	15,658.5	—
- 1878	15,732.5	—
- 1879	9,026.11	—
- 1880	15,204.6	—
Tilsammen	77,023.9	Tylvter,

eller gjennemsnitlig aarlig 15,404.9 Tylvter.

I Femaaret er Gjenopførelsen af Sluserne ved Krappeto og Brekke fuldført, saa at Kanalen i sin hele Længde nu er aabnet for Drift. Vasdragets Kanalisering har i høi Grad bidraget til at lette Tømmerets Fremflødning, saaledes at det Tømmer, der tidligere behøvede 2 à 3 Aar for at komme ned til Udskibningsstedet, nu kommer ned det første Aar, og heller ikke gaar der nu noget tabt, medens Flødningsudgifterne kun ere forøgede med omtrent 1 Krone pr. Tylvt. Over Søerne mellem de forskjellige Sluseanlæg bugseres Tømmeret i Flaade ved Dampskibe. I en anden Henseende har ogsaa Kanalen havt Indflydelse paa Skovproduktionen i Vasdraget, idet det nu er muligt at nyttiggjøre en betydelig Del Løvtrævirke, der især benyttes til Træmasse og Fyrstikfabrikationen, og som tidligere var næsten værdiløst.

Som Opgaverne vise, er Størstedelen af den Trælast, som nedflødes, Rundlast, der skjæres paa Brugene ved Fredrikshald. En Del skjæres dog ogsaa ved Sagbrug, der ere opførte ved Skulerud i Høland, ved Ørje og paa andre Steder, og den skaarne Last transporteres da i Pramme ned til Kanalens Endepunkt, hvorfra den kan gaa videre med Jernbane; denne Last sælges fornemmelig til Høvlerierne.

Forsaavidt angaar den Del af Tømmeret, der kommer fra Sverige og nu nedflødes gjennem Vasdraget, er det ikke usandsynligt, at dette vil aftage, idet der er Grund til at antage, at ialfald en Del deraf vil blive skaaret ved den svenske Indsø Stora-Lee og derfra transporteret videre til Udskibningsstedet Fredrikshald med den i 1879 aabnede Jernbane, der berører Stora-Lee ved Stationen af samme Navn.

Dimensionerne af det i Vasdraget flødede Tømmer har holdt sig nogenlunde og kan neppe siges i nogen betragtelig Grad at være blevne mindre.

Blandt det i 1880 nedflødede Parti var der 120,230 m. Props, men forøvrigt har der ikke været flødet Smaalast i Vasdraget.

Foruden det her nævnte Tømmer fremflødes der ogsaa en Del gjennem Berbyelven til Iddefjorden, dog væsentlig kun mindre Last. Denne

hugges hovedsagelig i Enningdalen. Opgave over denne har man ikke kunnet tilveiebringe. Derhos skjæres en Del Tømmer ved Præstebakke Brug og forsendes videre med Jernbane.

4. Fiskerierne.

Det er fornemmelig omkring Hvaløerne og en Del af Singelfjorden, at noget Fiskeri af Betydning drives. Sildefisket har i de senere Aar været i Tiltagende, ligesom Sildens Kvalitet er bleven bedre, saa at den i al Fald for en Del har været tjenlig til Exportvare. Efter Kyndiges Dom skal der være Grund til at antage, at dette Fiske vil blive aarvist, hvilket selvfølgelig vil blive af den største Betydning for vedkommende Distrikter, hvis Hovednæringsvei er Søfart og Fiskeri.

Endvidere drives Saltvandsfiske i større Udstrækning af Fiskere fra Sponviken i Berg og langs Kysten af Skeberg, Onsø, Raade og Rygge.

Ferskvandsfiskerier har i det Hele liden Betydning, og Laxefiskeriet i Iddefjorden har været i stærkt Aftagende, siden man ophørte med Fiskeudklækningen.

Af Foranstaltninger, der i Femaaret ere gjorte til Fiskeriernes Fremme, kan nævnes, at det ved kongelig Resolution af 20de Februar 1879 i Henhold til Lov af 5te Juni 1869 er bestemt, at paa den til Norge hørende Del af Svinesund og Iddefjorden i Strækningen fra Sponviksskandsen til Berby er Brugen af al Slags Vad forbudt i Tidsrummet fra 1ste November til 31te Mai, forsaavidt Hensigten dermed er at fange Grundfisk, og at Brugen af Grundvad er forbudt. Ligeledes er ved kongelig Resolution af 7de Juli 1878 meddelt Stadfæstelse paa de af Fiskerieierne i Berbyelvens Fiskeriforening fattede Beslutninger om Fortsættelse af Foreningens Virksomhed.

5. Den økonomiske Tilstand i Almindelighed.

Om Landdistrikternes økonomiske Forhold i Femaaret faar man efter de meddelte Opgaver over thinglæste og aflæste Heftelser samt over afholdte Exekutions- og Udpantningsforretninger et alt andet end gunstigt Indtryk.

De thinglæste Panteheftelsers

	Antal	og	Beløb
ere for Tune Sorenskriveri	2,146	Kr.	3,184,236
- Idde og Marker —	487	-	1,793,036.34
- Moss —	688	-	1,630,310
- Rakkestad —	1,020	-	1,788,400
- Trygstad —	775	-	1,501,034
Tilsammen	5,116	Kr.	9,897,016.34;

deraf falder paa Aaret:

	Antal.	Beløb.
1876.	746	Kr. 1,662,498.50
1877.	788	- 1,564,700.75
1878.	975	- 1,995,428.59
1879.	1,176	- 2,255,306.91
1880.	1,431	- 2,419,081.59
Tilsammen	5,116	Kr. 9,897,016.34,

hvorimod de aflæste Panteheftelsers Beløb er:

	Antal.	Beløb.
for Tune Sorenskriveri. .	1,152	Kr. 1,460,235
- Idde og Marker — . .	459	- 1,239,496.39
- Moss — . .	460	- 1,002,597
- Rakkestad — . .	590	- 1,139,599
- Trygstad — . .	651	- 914,290
Tilsammen	3,312	Kr. 5,756,217.39;

deraf falder paa:

	Antal.	Beløb.
Aaret 1876	562	Kr. 919,881.63
- 1877	605	- 1,267,069.37
- 1878	636	- 867,165.90
- 1879	590	- 1,036,312.58
- 1880	919	- 1,665,787.91
Tilsammen	3,312	Kr. 5,756,217.39.

Der er saaledes i samtlige Landdistrikter tilsammen thinglæst Panteheftelser til et Antal af . . . 5,116 og for et Beløb af Kr. 9,897,016.34
og aflæst . . . . . 3,312 — — - 5,756,217.39

hvilket viser en Forøgelse af 1,804 . . . . . Kr. 4,140,798.95

For de enkelte Sorenskriveriers Vedkommende stiller Forholdet sig saaledes:

a) Tune Sorenskriveri:

thinglæst 2,146 til Beløb Kr. 3,184,236
aflæst 1,152 — - 1,460,235

Altsaa en Forøgelse af . . . . . 994 til Beløb Kr. 1,724,001.00

Transport	994	til Beløb Kr.	1,724,001.00
b) Idde og Marker Sorenskriveri:			
thinglæst 487 til Beløb Kr. 1,793,036.34			
aflæst 459 — - 1,239,496.39			
Altsaa en Forøgelse af	28	til Beløb Kr.	553,539.95
c) Moss Sorenskriveri:			
thinglæst 688 til Beløb Kr 1,630,310			
aflæst 460 — - 1,002,597			
Altsaa en Forøgelse af	228	til Beløb Kr.	627,713.00
d) Rakkestad Sorenskriveri:			
thinglæst 1,020 til Beløb Kr. 1,788,400			
aflæst 590 — - 1,139,599			
Altsaa en Forøgelse af	430	til Beløb Kr.	648,801.00
e) Trygstad Sorenskriveri:			
thinglæst 775 til Beløb Kr. 1,501,034			
aflæst 651 — - 914,290			
Altsaa en Forøgelse af	124	— -	586,744.00
Tilsammen	1,804	til Beløb Kr.	4,140,798.95

I Femaaret 1870—1875 udgjorde for de thinglæste Heftelser Forøgelsen i Beløbet. . . . . Kr. 18,736
og i Do. 1866—1870. . . . . - 1,846,947.43.

Forøgelsen har saaledes i det sidste Femaar været meget betydelig og vidner om en stor Tilbagegang i økonomisk Henseende, selv om man tager i Betragtning, at der er afbetalt ikke lidet mere paa Pantegjæld, end der er aflæst.

Opgaver over afholdte Tvangsauktioner udvise følgende Resultat:

Tune Sorenskriveri over	fast Gods	49	
	Løsøre	25	
			74
Idde og Marker — -	fast Gods	11	
	Løsøre	6	
			17
Moss — -	fast Gods	18	
	Løsøre	20	
			38
Rakkestad — -	fast Gods	9	
	Løsøre	14	
			23

Trygstad Sorenskriveri over fast Gods	13	
Løsøre	23	
		36
		188

mod 200 i forrige Femaar.

Antallet af Exekutioner afholdte af Fogderne har været:

i Moss Fogderi. . . .	182	for	Kr.	148,653.45
- Rakkestad —	61	-	-	84,947.30
- Idde og Marker —	94	-	-	81,166.27
tilsammen	337	for	Kr.	314,767.02

mod 270 for Beløb Kr. 190,572.30 i det forrige Femaar.

Fordelt paa hvert Aar vise Opgaverne følgende Resultat:

i 1876.	27	for	Kr.	23,956.83
- 1877.	51	-	-	27,641.15
- 1878.	89	-	-	60,180.79
- 1879.	117	-	-	111,895.66
- 1880.	53	-	-	91,092.59
tilsammen	337	for	Kr.	314,767.02

Opgaverne over de ved Lensmændene afholdte Exekutioner vise:

for Moss Fogderi	559	for Beløb	Kr.	53,678.09
- Rakkestad —	314	—	-	33,067.33
- Idde og Marker —	208	—	-	29,939.42
tilsammen	1,081	for Beløb	Kr.	116,684.84

mod i forrige Femaar 654.

Ved Sammenholdelsen maa selvfølgelig tages i Betragtning den Forandring, der bevirkedes ved Lov af 14de Juni 1879, hvorefter Indførselsforretninger, hvis Hovedstol ikke overstiger Kr. 500, skulle afholdes af Lensmændene.

Antallet af Udpantninger har været:

i Moss Fogderi	6,747	for	Kr.	74,146.36
- Rakkestad —	4,226	-	-	54,580.44
- Idde og Marker —	3,130	-	-	50,105.06
Tilsammen	14,103	for	Kr.	178,831.86

medens Antallet i forrige Femaar var 9,531.

Antallet af afhændede Eiendomme har været:

i Tune	Sorenskriveri	467	med	Salgssum	Kr.	1,997,721.00
- Idde og Marker	—	358	-	—	-	2,369,204.56
- Moss	—	287	-	—	-	2,088,145.00
- Rakkestad	—	305	-	—	-	3,283,670.00
- Trygstad	—	330	-	—	-	1,898,969.00
Tilsammen		1,747	med	Salgssum	Kr.	11,637,709.56
mod i forrige Femaar		2,374	-	—	-	14,634,940.00

Fordelte paa de forskjellige Aar vise Opgaverne, at der er solgt:

i 1876 . . .	348	Eiendomme	for Kr.	1,909,394.00
- 1877 . . .	355	—	-	2,560,490.37
- 1878 . . .	344	—	-	2,088,880.47
- 1879 . . .	329	—	-	1,981,547.72
- 1880 . . .	371	—	-	3,097,397.00
Tilsammen	1747	Eiendomme	for Kr.	11,637,709.56

Amtskommuneskatterne, der i forrige Femaar steg fra 6 Kr. til 8 Kr., steg i 1878 til 9 Kr. og i 1879 til 10 Kr. pr. Skylddaler. De største Udgiftsposter ere Afdrag af det tegnede Jernbanebidrag, samt Udgifter til Sundhedspleien og fremfor alt til Sindssyge, der forpleies efter Sindssygelovens § 19, af hvilke sidste Udgifter Amtskommunen udreder $^4/_5$ og Herrederne $^1/_5$.

Sindssyge, til hvis Forpleining Amtskommunen har deltaget i Udgifterne, have i Femaaret været i Stigende, idet de have været:

i 1876	118,	hvortil af	Amtskommunen	er udredet Kr.	22,007.76
- 1877	128	—	—	-	24,191.28
- 1878	148	—	—	-	28,710.87
- 1879	161	—	—	-	31,614.66
- 1880	159	—	—	-	28,589.36
				Tilsammen Kr.	135,113.93

hvorhos i Femaaret er udredet Kr. 39,917.98 af de specielle Kommuner, altsaa i det Hele Kr. 175,031.91.

Antallet af Udvandrere steg især henimod Femaarets Slutning ikke lidet, og vare disse ikke blot af løse og ledige Folk, men ogsaa gifte Personer.

Antallet af offentlige Justits- og Politisager har været:

i 1876	316	med	427	Tiltalte
- 1877	261	-	339	—
- 1878	245	-	350	—
- 1879	223	-	297	—
- 1880	223	-	317	—
Tilsammen	1,268	med	1,730	Tiltalte
mod i forrige Femaar	1,259	-	1,640	—

deraf i Landdistrikterne:

i 1876 . . .	107	Sager med	147	Tiltalte
- 1877 . . .	81	- -	115	—
- 1878 . . .	93	- -	128	—
- 1879 . . .	96	- -	124	—
- 1880 . . .	104	- -	154	—

Bødesagernes Antal har været:

i 1876 . . .	3,203,	deraf i Landdistrikterne		140
- 1877 . . .	1,858	—	—	219
- 1878 . . .	1,801	—	—	172
- 1879 . . .	1,364	—	—	154
- 1880 . . .	1,479	—	—	163

Ved Udgangen af Femaaret fandtes der i Landdistrikterne følgende industrielle Anlæg: 26 Teglværker, 13 Dampsage, 73 Vandsage, 70 Møller, 3 Ølbryggerier, 6 mekaniske Værksteder, 1 Farveri, 7 Garverier, 2 kemiske Fabriker, 1 Seilmageri, 3 Skibsværfter, 1 Mineralvandfabrik, 2 Træsliberier, 1 Træoliefabrik, 10 Stenhuggerier, 1 Kalkbrænderi, 1 Pap- og Papirfabrik samt 1 Tændstikfabrik. Af Virksomheder, der i Femaaret have gaaet betydeligt frem, fortjener at nævnes Stenhuggerierne, hvoraf 5 ere optagne i Femaaret. Antallet af Arbeidere er opgivet til 452. Der exporteres nu en temmelig betydelig Mængde Sten, dels som huggen Sten i større Blokke, dels og hovedsagelig som Gadesten til Danmark og Tyskland. Exporten foregaar især fra Fredriksstad, Iddefjorden og fra Torsnæs.

Exporten af Feltspat er tiltaget og foregaar nu i ikke liden Udstrækning. Paa Hvaløerne er optaget et større Brud.

Roms Nikkelværk i Askim er i Femaaret nedlagt paa Grund af de faldende Priser paa Nikkel, og nogen anden Bergværksdrift drives ikke.

Øhrs Glasværk blev i Femaaret nedlagt, men er igjen optaget, og drives nu i udvidet Maalestok. Den kemiske Træmassefabrik ved Hafslund, der i nogen Tid var nedlagt, er ligeledes optaget til Drift, og det samme gjælder Fyrstikfabriken i Bergs Præstegjeld ved Fredrikshald.

Dels for Landhusholdningsselskabets Regning, dels for et i Fredrikshald oprettet Interessentskab blev for nogle Aar siden flere Torvmoser i Amtet undersøgte, men flere af dem viste sig ikke at indeholde Torvlag, der for Tiden vare anvendelige til Torvdrift. De fleste Torvmoser af nogen

Betydning ligge derhos i Bygder, hvor der er let Adgang til Træbrænde, f. Ex. i Id, i Trakterne langs den Fredrikshaldske Kanal og i Svindal, saaledes at Torv bruges meget lidet til Brændsel. Det eneste industrielle Anlæg, hvor Torv bruges i større Udstrækning, er, saavidt vides, Øhrs Glasværk, i hvis Nærhed der findes fortrinlige Torvmoser. Et lige ved Fredrikshald anlagt Torvforædlingsetablissement arbeidede med Tab og blev derfor nedlagt. Paa Hvaløerne skal der findes gode mindre Moser, og der turde de være af Værdi.

Isexport foregaar saagodtsom ikke, idet der kun skjæres, hvad tiltrænges til Ølbryggerierne og til Husholdningen.

Med Hensyn til Kommunikationsmidlernes Udvikling har Amtet i Femaaret gjort store Fremskridt, idet Smaalensbanens vestre Linie til Rigsgrændsen ved Høgen er aabnet for Trafik, ligesom Kanalisationen af det Fredrikshaldske Vasdrag fra Skulerud i Høland til Femsøen, som før anført, er fuldført. Efter Femaarets Udløb er ogsaa Smaalensbanens østre Linie aabnet for Trafik. At disse Kommunikationsmidler i høi Grad ville bidrage til at fremme Næringsveiene og Amtets økonomiske Udvikling i det Hele, kan der ikke være Tvivl om; der gives f. Ex. endnu megen ubenyttet Vandkraft, som af dygtige og foretagsomme Mænd med Kapital kunde benyttes i Industriens Tjeneste. Hvad der nu først og fremst udkræves til Forbedring af Kommunikationsmidlerne, er fornemmelig Anlæg af nye Veie til Jernbanestationerne for at lette Distrikterne Adgang til disse; thi først da ville disse kunne høste den fulde Nytte af Jernbanen. I 1880 bevilgede Storthinget de fornødne Midler til Anlæg af en Hovedvei fra Skibtvet Præstegaard til Skuleberg i Spydeberg samt fra Vestland i Vaaler til Frelland i Svindal, og ligeledes til Paabegyndelse af Veianlægget fra Præstebakke Jernbanestation til Rigsgrændsen ved Tyslingmoen, hvilken sidste mødes af tilstødende Veianlæg i Sverige.

Amtet har nu 519.5 km. Hovedvei, hvoraf i sidste Femaar er anlagt 28.8 km. med Bidrag af Statskassen, Amtskassen og Bygderne, samt 2.7 „ med Bidrag af Amtskassen og Bygderne. Bygdeveienes Længde er 1,027.7, hvoraf i Femaaret er omlagt fra nyt 14.2 km. med Bidrag af vedkommende Bygder alene.

Antallet af Skydsstationer var ved Udgangen af Aaret 1880 22 med 47 faste Heste og 38 Reserveheste.

Af Fartøier i Fart paa Indsøer og Floder fandtes i Idde og Marker 5 og i Rakkestad Fogderi 2. I det Fredrikshaldske Vasdrag er der nu daglig Dampskibsfart fra Høland til Bryggen ved Tistedalens Jernbanestation, og forøvrigt benyttes Dampskibene i Flødningens Tjeneste. Farten paa dette Vasdrag har tiltaget ikke lidet i den Tid, Kanalen har været aabnet for Drift. Da Trakten derhos paa flere Steder udmærker sig ved sin Naturskjønhed, besøges den af ikke faa Lystreisende. Svenske Reisende over Strand benytte nu i Regelen Dampskibet fra Holmgild, hvilket er til betydelig Lettelse for dem. Paa Glommen gaar 1 Dampskib i Passagerfart

mellem Sarpsborg og Grønsund; tidligere har der været 2, men det ene er nu solgt.

Til Haandgjerningsskoler i Trygstad, Raade, Rygge og Tune bevilgedes af Amtsformandskabet i 1880 noget Bidrag. Husfliden staar i det Hele tilbage og kan ikke siges at være gaaet frem. Hvad der formentlig maa sørges for, dersom man vil opnaa nogen Fremgang paa dette Felt, er Uddannelse af dygtige Lærere, og et Skridt i den Retning er nu gjort, idet Sløjdskolen paa Fredrikshald modtager Mandspersoner fra Landdistrikterne til Oplærelse.

Landhandlernes Antal var ved Udgangen af 1880:

i Idde og Marker Fogderi	44	
- Moss —	59	
- Rakkestad —	53	
		156

mod i forrige Femaar 121.

Af Forbrugsforeninger havdes:

i Idde og Marker Fogderi	4	
- Rakkestad —	7	
- Moss —	-	
		11

Baadbyggeri drives i Onsø og Hvaløerne, hvor der fornemmelig bygges Lods- og Seilbaade.

Brandforsikringsindretninger fandtes i Skjeberg, Onsø og Trygstad, hvis samlede Assurancesum er opgivet at være Kr. 1,844,590; ligeledes er ved kongelig Resolution af 12te Januar 1880 approberet Plan for Id Præstegjelds Brandassuranceforening.

Jagt drives ikke i nogen synderlig Udstrækning. Elg skydes i enkelte Distrikter, saasom Rødenæs, Aremark, Id og Rakkestad, og for yderligere at frede dette Dyr blev det ved kongelig Resolution af 3die April 1880 bestemt, at Elg i Smaalenenes Amt kun maa jages eller dræbes fra 15de September til 15de Oktober — indtil 1ste August 1884. Aarsagen hertil var, at det paa enkelte Steder viste sig en stærk Aftagen i Elgbestanden, medens der paa den anden Side ikke sjelden har været klaget over, at Elgen gjør Skade paa Ungskoven, og et Spørgsmaal turde det være, om der ikke, hvor dette paavisligt er Tilfældet, burde tilstedes Adgang til at skyde flere Dyr, end Lov af 22de Juni 1863 giver Adgang til.

Ædruelighedstilstanden har efter de indkomne Indberetninger været ikke lidet bedre i Femaaret end tidligere. Grunden hertil ligger vistnok for en Del i den mindre Arbeidsfortjeneste, Arbeidsklassen har havt, men man tør vel ogsaa være berettiget til for nogen Del at søge Grunden i en mere almindelig udbredt Erkjendelse af Drukkenskabslastens skadelige Følger og i den strengere Kontrol, hvorunder Udskjænkning af Brændevin og Øl nu i Regelen foregaar.

B. Kjøbstæderne.

Fredriksstad.

Magistratens Beretning af 30te August f. A., hvorved jeg Intet har at bemærke, er saalydende:

„Medens det forudgaaende Femaar, som anført i min da indgivne Beretning, maa siges at have været i økonomisk Henseende særdeles gunstigt for vort Sted og givet rigeligt Udbytte for de næringsdrivende Borgere, især for Trælasthandlerne, som Følge væsentlig af den lette og fordelagtige Afsætning af Trælasten, danner det følgende nu tilbagelagte Femaar en Modsætning hertil, da i denne Periode al Handel og Skibsfart har ligget ganske nede og paaført Mange store Tab, saaledes at Stedets Velstand er gaaet adskilligt tilbage. Dette fremgaar noksom af nedenstaaende tabellariske Oversigt, uddraget af Ligningerne for de forskjellige Aar, især naar samme sammenholdes med en lignende Oversigt, givet i min forrige Indberetning, og som end yderligere vil blive vist under min nedenstaaende Fremstilling af Stedets Hovednæringskilde — Trælastvirksomheden:

Aar.	Skatteydernes Antal.	Beskattet Formue.	Skatbar Indtægt.	Udlignet Byskat paa		Udlignet Fattigskat.	Samlet Skat.	Skatteøret paa skatbar Krone.
				Formue og Indtægt.	fast Eiendom.			
								Øre.
1876....	1,367	10,099,000	2,181,734	153,600	38,400	12,800	204,800	6.73
1877.....	1,539	10,359,000	2,429,782	153,600	38,400	10,000	202,000	6.00
1878.....	1,563	7,717,000	2,230,366	165,600	41,400	13,000	220,000	7.50
1879.....	1,592	7,555,000	1,844,552	160,000	40,000	15,000	215,000	8.75
1880.....	1,568	7,247,000	1,662,498	136,000	34,000	30,000	200,000	9.35

Kiær & Co., som i 1877 stod for 2,800,000 Kr. i Formue og 295,140 Kr. Indtægt, udgaar ganske, hvad Formue betræffer.

Denne Oversigt viser derfor ogsaa, at Skattebyrden er steget i de senere Aar stadigt, saaledes at, medens der i 1876 faldt 6.73 Øre paa hver skatbar Krone, var Skatteøret i 1880 9.35, og det uagtet de samlede Skatter paa Grund af de nødvendige Reduktioner i Udgiftsbudgettet er nedgaaet noget de sidste Par Aar. Sammenligner man Foranstaaende med Opgaverne for det forrige Femaar, vil endvidere sees, at Skatteprocenten er paa 10

Aar voxet mere end 100 Pct. At imidlertid ogsaa andre Omstændigheder have bidraget til at forøge Skattebyrderne, vil skjønnes af nedenstaaende Tabel, der viser, at Kommunens Gjæld ogsaa i det sidste Femaar har været i Stigende paa Grund af nogle større Foretagender, hvortil Planen allerede var lagt tidligere, og som maatte fuldføres, saaledes som nedenfor skal blive vist:

Aar.	Anført i Budgettet til Renter og Afdrag af Gjæld.	Gjældens samlede Beløb efter Budgettet.	Anmærkninger.
1876.	72,005.73	726,400	
1877.	70,572.66	715,860	
1878.	67,500.33	910,940	Et Laan stort 220,000 Kr. optaget i Aarets Løb.
1879.	72,065.38	895,040	Gjælden er steget paa 10 Aar, fra 1871, da den udgjorde 49,600 Spd. eller Kr. 198,400, til Kr. 912,470, altsaa forøget med over 700,000 Kr., foruden Aktiebidragene til Smaalensbanen, der afgjøres i 20 paa hinanden følgende Aar med Kr. 16,385 aarlig.
1880.	73,949 79	912,470	

Men uagtet Stedets Velstand er gaaet tilbage i Femaaret, kan dog dette ikke siges at være Tilfældet med Folkemængden, der efter nylig modtagne Oplysninger fra Sognepræsten over Fødte og Døde, Indflyttede og Udflyttede viser en Stigning fra omkring 9,700 til 11,500 Mennesker, d. e. en Tilvæxt af mellem 18 og 19 Pct.*) Deraf følger ogsaa, at Skatteydernes Antal er voxet, saaledes som foranstaaende Oversigt godtgjør, medens paa den anden Side Skatteevnen er aftaget, hvilket sidste igjen forklares ikke alene af, som oven anført, en almindelig Tilbagegang i Formue og Indtægt, men ogsaa af den Omstændighed, at enkelte større Skatteydere i Femaaret have forladt Stedet.

Jeg skal nu gaa over til at angive de større kommunale Arbeider og Foretagender, som ere udførte.

For Vestsiden er opført en ny Kirke beregnet til 1200 siddende Pladse, som med Tomten og dens Planering koster omkring 272,000 Kroner.

*) Efterat Foranstaaende var nedskrevet, har jeg faaet den Tro, at Folketallet ikke bør sættes høiere end til 11,000. Jeg har nemlig Grund til at antage, at Indflytningerne før 1ste Januar 1876, da den officielle Folketælling optoges, var stærkere end i de derpaa følgende Aar, og at mange af de tidligere Indflyttede først efter forannævnte Dato have anmeldt sig for Sognepræsten.

Kirken blev færdig og indviet i sidste Høst. Til Bestridelse af disse Udgifter har Kommunen erholdt 2 Laan i Oplysningsvæsenets Fond, store respektive 220,000 og 52,000 Kr.

Det i min forrige Beretning omtalte Gravkapel paa Vestsidens Begravelsesplads er fuldført i Femaaret.

Et fuldstændigt Vandværk med 2de Undervandsledninger over Elven med 9 og 6 Toms Rør er med store Ofre bleven anlagt for saagodtsom den hele By, nemlig for begge de egentlige Bydele og Vaterland, og det er kun Bymarkerne, som ikke nyde godt af samme. Ledningerne udgaa fra Bjørndalens Dalføre i Glemminge, hvor med megen Bekostning er anlagt 2 store Bassiner og foretaget betydelige Expropriationer i Nedslagsfeltet for fuldstændigt at sikres mod Vandets Forurensning. Ved disse Anlæg er det lykkedes at skaffe Byen ikke alene godt Drikkevand, men ogsaa saa rigelig Vandforsyning, at samme efter den hidtil vundne Erfaring tør antages at ville blive tilstrækkelig som Slukningsmiddel i Ildebrandstilfælde. Over den hele By er der lagt dels 9, dels 6 Toms Ledninger med behørige Brandkummer og Vandposter; derhos er der givet Huseierne Adgang til Indlæg i Husene.

Det hele Anlæg med Damme, Expropriationer, Ledninger, Brandtelegraf og en midlertidig mindre Brandstation koster omkring 279,000 Kroner (deraf Expropriationerne omtrent 53,000 Kroner og Damanlæggene ca. 65,000 Kroner).

Efterat saaledes Vandværket er ordnet paa en tilfredsstillende Maade, maa ogsaa vort Brandvæsen siges at være i god Stand. Ved Siden af Vandværket haves derhos ogsaa en Dampsprøite og flere tildels gode andre Sprøiter; det lykkedes derfor for et Par Aar siden at erholde et Nedslag i Brandkontingenten af 25 Pct.

Færgevæsenet har siden Oktober 1875 været drevet for Kommunens Regning, og siden Begyndelsen af 1876 ved Hjælp af Dampbaade, som omhandlet i min forrige Indberetning. Denne Forandring med Oversætningen tror jeg nu erkjendes af Publikum som en overmaade stor Forbedring, ikke mindst ved den hurtige Maade, hvorpaa de store Færger til Kreaturer og Kjøreredskaber bringes over Elven ved at tages paa Slæb af Dampbaadene. Færgestedets Drift er vistnok forbunden med større Udgifter end før, men dette sker dog uden Tilskud af Kæmnerkassen, og Kommunen har omtrentlig 5 Pct. Renter af de i Færgestedet anbragte Kapitaler.

Med megen Bekostning har Kommunen tildels med Tilskud af Jernbanen anlagt en Gade fra Færgestedsveien til Stationsbygningen og udvidet den saakaldte Skolegade, der fører fra Færgestedsveien forbi Middelskolen op til Jernbanens Godshus, hvorved Reguleringen i dette Strøg har vundet meget.

Med Hensyn til Kommunens øvrige Gjøremaal skal jeg udhæve følgende:

Paa Grund af den i forrige Aar indtraadte Ledighed i Sognekaldet er der opstaaet Spørgsmaal om Deling af samme. At en saadan er nødven-

dig, erkjendes af Alle, men da der paa den anden Side hersker Uenighed om Maaden, hvorpaa denne bør effektueres, er denne Sag endnu ikke ordnet.

Middelskolen har virket med samme Plan som før, og er Elevantallet stadigt voxet og var i den egentlige Middelskole:

i 1876	101
- 1877	109
- 1878	121
- 1879	123
- 1880	129

Med Forberedelsesskolen, der altid har været knyttet til Middelskolen, foregik fra Januar 1876 den Forandring, at den fik 3 Klasser istedetfor 1 toaarig og 1 etaarig. For 1ste Klasse ansattes fra denne Tid en Lærerinde, medens Undervisningen i de to øvrige Klasser er bleven besørget af Seminarister. Elevantallet i Forberedelsesskolen var:

i 1876	66
- 1877	64
- 1878	49
- 1879	57
- 1880	68

I August 1878 oprettedes en Gymnasialklasse for 3 Elever, som efter endt Middelskolekursus ønskede at fortsætte videre. Til disse 3 kom desuden en hersteds ansat Telegrafist, der havde bestaaet Afgangsexamen ved Molde Skole. Disse 4 Elever skal nu iaar underkaste sig Examen artium. Undervisningen i denne Klasse er i de forløbne 3 Aar bleven besørget om Eftermiddagen af endel af Skolens Lærere mod en Betaling, der er bleven bestridt dels af Elevernes Skolepenge og dels af et mindre Tilskud af Kommunen.

Fra Skoleaarets Begyndelse 1880 oprettedes ogsaa en 1ste Latingymnasialklasse, hvor foruden 4 af de Elever, der ifjor absolverede Afgangsexamen her ved Skolen, ogsaa en Elev med Afgangsexamen fra Sarpsborgs Middelskole nyder Undervisning i Formiddagstimerne, der dels besørges af Skolens Lærere, dels af en midlertidig Lærer mod en Godtgjørelse, som bestrides udelukkende af disse Elevers Skolepenge.

Middelskolen har havt følgende Tilskud af:

	Kommunen.		Staten.
1876. . . .	6,800 Kr.		2,528 Kr.
1877. . . .	7,200 -		2,528 -
1878. . . .	6,800 -		2,528 -
1879. . . .	2,700 -	hvori 336 Kr. aarlig Tilskud til Gymnasialundervisningen	4,128 -
1880. . . .	2,000 -		4,128 -

Ved Skolen er ansat en Bestyrer, 8 Underlærere, hvoraf 3 Seminarister, og for Forberedelsesklasserne en Lærerinde.

Af den schematiske Indberetning om Almueskolen i Femaaret 1876—1880 fremgaar, at Elevantallet i nævnte Tidsrum er forøget fra 1,042 til 1,298; samtidigt er Klasseantallet forøget fra 33 til 40, og de ved Skolen fast ansatte Lærerkræfter fra 20 til 23 — 13 Lærere og 10 Lærerinder. Midlertidige Lærerkræfter — Hjælpelærerinder — benyttes, naar Elevantallet gjør det nødvendigt, dels 1, 2 eller 3, navnlig i Skoleaarets første Halvdel. Skolens samtlige Klasser have daglig Undervisning, i Regelen 3 Timer eller 18 Timer ugentlig, ved Bymarkens Skole dog kun 15 til 17 Timer. I dette Timeantal er medregnet Gymnastik- og Tegnetimerne. Derhos meddeles samtlige Pigebørn fra 2den Klasserne af Undervisning i Haandarbeide 4 Timer ugentlig, dels ved dertil særskilt ansatte Lærerinder, dels ved de Lærerinder, der undervise i Skolens øvrige Fag.

Ved Seierstens og St. Croix's Skoler (Vestsidens) er kun 1ste og 2den Klasserne Fællesklasser (for begge Kjøn), de øvrige Klasser er særskilte Gutte- og Pigeklasser. Ved Østsidens og Bymarkens Skoler er samtlige Klasser fælles for begge Kjøn; det ringe Elevantal ved disse Skoler lægger uoverkommelige Hindringer iveien for en Klasseinddeling efter Kjøn. Seierstens Skole har 7, St. Croix's og Østsidens Skoler har 6 og Bymarkens Skole 5 opadstigende Klasser.

Til Almueskolen er knyttet en Haandarbeidsskole for Gutter, i hvilken der ved særskilt ansat Lærer meddeles ca. 60 Gutter, fordelte i 4 Partier, Undervisning 10—12 Timer ugentlig ɔ: hvert Parti i Snedkring, Dreining, Kurvmagerarbeide og Maling. I Aftentimer fra 4—6 meddeles derhos Undervisning i Tegning 3 Gange ugentlig for tvende Tegnepartier, hvert paa ca. 40 Elever, baade ved Seierstens og St. Croix's Skoler. Omkostningerne ved disse Tegnepartier som ogsaa ved Haandarbeidsskolen for Gutter indtages i det almindelige Almueskolebudget.

Skolesøgningen er i det Hele meget god. Forsømmelsesprocenten er i Femaaret gaaet ned fra 10.7 til 7.7; Stigningen i sidste Aar til 8.8 Pct. er begrundet i den strenge Vinter, der tildels hindrede Børn af Østsidens og Bymarkens Skoler fra at søge Skolen, hvorhos Sygeprocenten ogsaa var noget større i sidste Aar end i de to nærmest foregaaende Aar. Sundhedstilstanden er i det Hele taget god.

Skolens Budget har i Femaaret varieret mellem Kr. 30,144 og Kr. 35,844; gjennemsnitlig har det i Femaaret været 33,640 Kr. Hvert Barns Skolegang har kostet Kommunen i disse 5 Aar respektive Kr. 28.83, 27.93, 29.69, 27.98 og 26.24 eller gjennemsnitlig Kr. 28.13.

Foruden Skolens faste Lærekræfter, hvis Undervisningstid er for Lærere 36 og for Lærerinder 30 Timer ugentlig, er ved Skolen ansat en Inspektør, der aflønnes med 2000 Kroner samt frit Hus og Brænde. Han er forpligtet til at undervise 12 Timer ugentlig.

„Foreningen for den Indre Mission" underholder en Almueskolen sideordnet Privatskole, hvis Elevantal ved Udgangen af 1880 udgjorde 67.

I Femaaret har endvidere været i Virksomhed følgende Specialskoler:

1) 2 private Pigeskoler, en paa Vestsiden og en paa Østsiden. Paa den første Skole har Elevantallet været omkring 100 med 5 2aarige Klasser; Skolen har for Tiden 2 Lærere og 6 Lærerinder. Den anden Skole har havt omkring 40 Elever med 3 Klasser, 4 Lærere (som dog kun have enkelte Timer) og 3 Lærerinder.
2) En offentlig Tegneskole, der har været i Virksomhed siden Oktober 1875 og til hvis Drift tilskydes aarlig af Kommunen, foruden frit Lokale, 600 Kr., af Sparebanken 400 Kr. og af Staten 1000 Kr. Søgningen til Skolen har i Femaaret været nogenlunde jevn, — i hvert Kvartal gjennemsnitlig 16 Elever i Konstruktionstegning og 30 Elever i Frihaandstegning. Efter Bestyrerens Indberetning har Eleverne udvist megen Stadighed og Flid og i det Hele opført sig godt; de opnaaede Resultater af Skolens Virksomhed angives derfor at være tilfredsstillende. Ved Skolen har været ansat 2 Lærere, en i Frihaandstegning og en i Konstruktionstegning, hvorhos denne i de to sidste Aar har havt en Assistent.
3) En Sømandsskole, hvortil, som tidligere, har været hidraget aarlig af Kommunen og Staten, hver 1000 Kr. Skolen har havt i disse Aar henholdsvis 100, 95, 62, 31 og 47 Elever og 11, 11, 6, 4 og 4 Lærere.

Naar undtages de foran paapegede Gadeanlæg ved Jernbanen, have Arbeiderne i Vei- og Brolægningsvæsenet væsentlig indskrænket sig til Vedligeholdelse af ældre Gader og Veie. Hvad Kloaknettet paa Vestsiden derimod angaar, har man søgt at forbedre og udvide samme ved aarlig at anlægge nye Kloaker paa de mest paatrængende Steder. Der staar imidlertid meget tilbage, og det vil kræve baade lang Tid og mange Penge at komme over dette udstrakte Territorium.

Ved Repræsentantbeslutning af 7de Juli f. A. blev vedtaget nye Sundhedsforskrifter, som ved kongelig Resolution af 7de Mai d. A. ere approberede.

Med Gadebelysningen har været forholdt som i min forrige Indberetning angivet.

I Veier- og Maalervæsenet er der foregaaet den Forandring, at Underveierposten paa Østsiden er inddraget, da Udgifterne ikke dækkedes ved Indtægterne. Veiningen og Maalingen bestrides saaledes alene af den paa Vestsiden ansatte Veier og Maaler. Noget Overskud for Bykassen giver ikke denne Virksomhed.

Med Hensyn til Stedets forskjellige Næringskilder skal jeg bemærke følgende:

Handelen. Da Trælastvirksomheden er Stedets Hovednæringskilde og saaledes kan kaldes Pulsaaren i det hele kommunale Liv, skal jeg

specielt opholde mig ved samme. Jeg har i min forrige Indberetning anført, at denne Virksomhed i den største Del af det forløbne Femaar floriserede, men at der Sommeren eller Høsten 1874 indtraadte en Reaktion og Stilstand, som senere har vist sig at være alt andet end forbigaaende, og det sidste Femaar maa siges at have været den for Trælalsthandelen daarligste Periode, Fredriksstad har havt. Medens saaledes det Tømmerkvantum, som passerede Sarpsfossen i Femaaret 1871—75, beløb sig til henholdsvis 98,951, 149,757, 153,875, 173,246 og 163,066 Tylvter, altsaa gjennemsnitlig aarlig 147,779 Tylvter, udgjorde det i sidste Femaar kun henholdsvis 146,064, 123,385, 149,148, 54,350 og 111,117 Tylvter, altsaa gjennemsnitlig aarlig 116,813. Tømmerpriserne, der i 1876 dreiede sig om Kr. 38 à Kr. 40 pr. 12 Alen 9 Toms, have i Femaaret været i stadigt Nedadgaaende, saaledes var den i 1877 for den nævnte Dimension Kr. 36 à 38, og i 1878 omtrent den samme som i 1877, medens den i 1879 gik ned til Kr. 24, til hvilken Pris ogsaa det væsentligste af Indkjøbet for 1880 foregik. Udover Vinteren og Vaaren 1880 indtraf der imidlertid en Stigning i Tømmerpriserne, saa ovennævnte Dimension igjen blev betalt med 32 à 33 Kr.

Grunden til Trælasthandelens daarlige Stilling i Femaaret 1876—1880 maa nærmest søges i de foregaaende Aars Overproduktion i Sverige, Finland og her i Landet, i Forbindelse med Stagnation i alle andre Forretningsbrancher, og medens Trælastbedriften i 1876—1878 bragte Producenterne større eller mindre Tab, blev Prisfaldet i 1879 end mere føleligt, da Trælasten i dette Aar naaede sit Lavmaal.

Grunden til, at Trævarer i Begyndelsen af 1880 tog Favør, var imidlertid ikke naturlig, men fremkaldtes væsentlig ved store udenlandske Spekulationer, hvorfor samme ogsaa kun blev af kort Varighed, da Reaktionen allerede tidligt dette Aar blev mærkbar.

Til Lettelse for Tømmerflødningen i Glommen er der, foruden flere mindre væsentlige Forandringer, i Femaaret 1876—1880 anbragt Soppemaskine ved Furuholmens Lændse, hvor Sopning af Tømmeret nu foregaar med Dampkraft ved Hjælp af en af Flødningsbetjent R. C. Furuholmen opfunden Soppemaskine, hvorved dette Arbeide udføres adskilligt billigere og med langt færre Folk.

Med Spørgsmaalet om Undgaaen af Tømmerets Slipning i Sarpsfossen, som i ca. 25 Aar har været under Behandling, er man ogsaa i den allersidste Tid kommen til Enighed inden Trælasthandlerkorporationen, idet man i Generalforsamling den 29de Januar d. A. mod 1 Stemme fattede følgende Beslutning:

1. For at undgaa den kostbare Flødning gjennem Sarpsfossen og Sarpsborgs Havn og for at undgaa de dermed forbundne Udgifter og Brækager i Sarpsfossen, samt for at opaa en regelmæssigere Fremflødning af det til Brugene nedenfor Sarpsfossen bestemte Tømmer, bliver en Tømmerrende at anlægge over Hafslunds Eien-

dom og Nipaa at oprenske og udbedre, Alt i det væsentligste i Overensstemmelse med de af Ingeniør Sætren i 1877 udarbeidede Karter og Beregninger.

2. Direktionen bemyndiges til at indgaa med Andragende til Hans Majestæt Kongen om til Foretagendets Udførelse at erholde et Laan af Statskassen, stort indtil Kr. 500,000, mod at Laanet tilligemed Renter tilbagebetales i Løbet af 40 Aar ved aarlig Afgift af det Tømmer, der flødes forbi eller gjennem Sarpsfossen, uanseet om Renden benyttes eller ei.

3. Ligeledes bemyndiges Direktionen til, naar forannævnte Laan er erholdt bevilget af Statskassen, at afslutte endelig Kontrakt med Hafslunds Fællesbrugs Eiere om Afstaaelsen af fornøden Grund til Anlæg af Rende over Hafslunds Eiendom, fri Disposition over Nipaa og fornødent Vand til Tømmerets Fremflødning gjennem Renden, samt Benyttelsen af den nuværende Hvitstenslændse, Alt mod 15 — femten — Øre pr. Tylvt Tømmer i aarlig Afgift.

Efterat denne Beslutning var fattet og man skulde afslutte foreløbig Kontrakt med Eierne af Hafslund, hvortil Tømmerdirektionen i samme Generalforsamling fik Bemyndigelse, begyndte der hos disse at opstaa nogen Tvivl om Forstaaelsen af en Kontrakt fra 1840, oprettet mellem Borregaard og Hafslund paa den ene Side og Eierne af Sanne og Soli paa den anden Side. Uagtet denne Kontrakt vistnok ikke, efter Advokat Heyerdahls Formening, er af nogen hinderlig Betydning for Planens eller Projektets Udførelse, har Undersøgelsen og Forhandlingerne om sammes Betydning bevirket en Udsættelse, saa man endnu ikke til Dato har faaet den foreløbige Kontrakt afsluttet med Hafslunds Eiere, og forinden denne Kontrakt er i Orden, har man ikke kunnet eller villet indsende Andragende om Laan af de fornødne Midler.

Hvad den øvrige Handel angaar, har ogsaa den ligget nede af den specielle Grund for dette Steds Vedkommende, at Hovednæringskilden, Trælasten, paa hvis Trivsel mange tusinde Arbeideres Velvære beror, har givet liden eller ingen Afkastning. Forholdene inden Handelsstanden maa dog siges i det store taget at have været sunde, da Konkurser ikke have været hyppige eller mange; de have væsentlig indskrænket sig til yngre og mindre Handlende, som tildels ved sit eget Forhold — ganske uafhængigt af Konjunkturerne — ere komne i Ulykken.

Udskibningen. Med Hensyn til Trælastudskibningen kan jeg henvise til følgende Opgave:

(Se Tabel Side 26.)

Af denne Opgave sees det, at Kvantumet af den høvlede Last fremdeles tiltager, og søger den sine Markeder — efterat Tyskland saagodtsom ganske er lukket — mere og mere i oversøiske Havne. Ligeledes viser det sig, at Bjælkeudskibningen stadigt aftager og rimeligvis om kort Tid ganske vil bortfalde.

Aar.	Høvlet Last. Ton.	Skaaren Last. Ton.	Bjælker. Ton.	Ved og Stav. Ton.	Ialt Trælast. Ton.
1876.	80,629	37,484	18,931	20,110	157,154
1877.	82,986	29,702	9,190	18,514	140,392
1878.	77,144	22,067	4,997	15,692	119,900
1879.	74,231	17,264	2,667	12,982	107,144
1880.	95,509	16,883	3,756	17,497	133,645

Af Mursten har der været udskibet fra Teglværker i eller i Nærheden af Fredriksstad i Femaaret henholdsvis 4,088,900, 2,840,260, 1,419,900, 1,309,400 og 1,594,000 Stykker; ligeledes udskibes endel huggen Sten fra et Stenhuggeri inden Tolddistriktet i Glemminge og lidt Feltspat fra Hvaløerne. Undertiden drives der ogsaa nogen Isexport; saaledes udskibedes i 1877 1,416 Ton.

Skibsfarten paa dette Sted har, som tidligere, væsentlig bestaaet i Udskibning af Trælast, og meddeles herom følgende fra Toldkammeret modtagne Opgave:

Fartøier (indklarerede og udklarerede).

Aar.	Indklarerede.		Udklarerede.	
	Antal.	Drægtighed.	Antal.	Drægtighed.
		Ton.		Ton.
1876.	1,090	130,306	1,827	168,054
1877.	948	127,719	1,721	155,643
1878.	739	118,228	1,368	144,686
1879.	703	117,228	1,261	135,361
1880.	743	129,709	1,491	144,196

Afkastningen af samme har i hele Femaaret været daarlig og Udsigterne for Seilfartøierne ere alt andet end lyse under den stigende Konkurrence med Dampskibene, hvilket ogsaa for dette Steds Vedkommende viser sig noksom af, at i de senere Aar flere større Dampskibe optræde som Trælastdragere herfra endogsaa til ikke langt bortliggende Farvande; Men uagtet dette er dog Skibsredervirksomheden fremdeles voxet, hoved-

sagelig ved Indkjøb af Skibe fra Udlandet. Saaledes hjemmehørte her ved Udgangen af Aarene 1877 og 1880 henholdsvis 137 og 147 Fartøier med en Drægtighed af 39,126 og 43,494 Ton. Folkehyrerne, der stode meget høit i det forrige Femaar, ere efter den Tid faldne betydeligt, t. Ex. for en fuldbefaren Matros omkring Kr. 56 i 1875 til Kr. 36 i 1880.

Stedets Haandværksdrift staar omtrent pan samme Trin som angivet i min forrige Beretning, men har ogsaa samme været trykket paa Grund af de daarlige Tider.

Industrielle Anlæg. I denne Branche har Sagbrugs- og Høvlerivirksomheden størst Betydning. Inden Byens Grændser findes der 4 Dampsage, hvoraf dog den ene, der er beregnet paa Leieskur, saagodtsom den hele Tid har været ude af Virksomhed paa Grund af det betydeligt mindre Kvantum Tømmer i Femaaret. Til 2 af de i Gang holdte Sagbrug hører ogsaa Høvl. Udenfor Byen, men indenfor Toldstedets Grændser findes 9 Sagbrug, hvoraf 6 med Høvl; men disse ligesom de inden Byens Grændser liggende have som Regel ikke kunnet af Mangel paa Tømmer holdes i Virksomhed hele Aaret rundt, kun Høvlerierne ere saagodtsom stadigt blevne holdte i Gang. I det Hele synes det, som at Skurkraften — selv under ordinære Forhold — er noget for stor for Behovet. Efter Smaalensbanens Aabning er der bleven bragt til Forædling paa enkelte Høvlerier her skaaren Last, væsentlig fra Karlstad- og Kongsvinger-Trakterne paa Kongsvinger- og Smaalensbanen, men paa Grund af de høie Jernbanefragter paa sidstnævnte Bane har denne Transportmaade ikke faaet nogen særdeles Udvikling, da det har vist sig adskilligt billigere at transportere Lasten dels Kanal- og Vandveien over Gøteborg og dels Vandveien fra Kristiania og hertil.

Ved Sagbrugene i og udenfor Byen sysselsættes flere tusinde Mennesker, hvorfor ogsaa Bebyggelsen rundt omkring disse Brug har været meget stor og flere Steder er som mindre Byer.

Inden Byens Grændser er der 4 Teglværker, hvoraf dog det ene ikke i den senere Tid har været i Drift. Paa to af disse Værker er i Femaaret anskaffet Ovne efter det nyere System. Produktionen har nogenlunde været som tidligere, uagtet den daarlige Pris paa Sten. Omkring 150 Mennesker sysselsættes ved denne Virksomhed.

I Byens umiddelbare Nærhed findes 2 Ølbryggerier, det ene i Borge og det andet i Glemminge Herred — det sidste anlagt i det nu forløbne Femaar. Endvidere er der ikke langt fra Byen i Glemminge flere Teglværker og i Onsø — i Forbindelse med Jacobsen & Co.s Sagbrug — en kemisk Fabrik til Udvinding af Oxalsyre af Sagmøl. Endvidere findes nogle Stenhuggerier i Glemminge, Borge og Skjeberg med Udskibning her ved Toldstedet.

Til videre Belysning af Stedets Rørelse og Forholde bemærkes Følgende:

Af Pengeinstituter har Byen tvende, nemlig en Sparebank og en Spareskillingsbank. Sparebanken, der oprettedes i 1841, havde under Forvalt-

ning i 1875 346,253 Spd. eller 1,385,012 Kr. og ved Udgangen af 1880 Kr. 1,301,251.84. Dens Formue var henholdsvis i de 2 anførte Aar 33,227 Spd. eller 132,908 Kr. og 173,251 Kr., foruden for begge Aar hvad der er afbetalt for Kjøbesummen for Sparebankens Gaard.

Med Sparebanken er forenet en Pantelaanindretning, hvis eget Fond ved Udgangen af forrige Aar udgjorde Kr. 12,472.34.

Spareskillingsbanken, der traadte i Virksomhed i Mai 1875 med et Grundfond af 20,800 Kr., havde ved Udgangen af 1880 under Bestyrelse 475,286 Kr. og eiede Kr. 7,572.76.

Andre Pengeinstituter findes ikke, og med Hensyn til Byggefondet for Arbeidere og Sømænd henvises til min forrige Beretning. Dette Fond udgjorde den 31te Decbr. 1880 Kr. 17,081, hvoraf udlaant mod Pant i faste Eiendomme 15,845 Kr.

Flere Skibsassuranceforeninger, Søforsikrings-, Livsforsikrings- og Brandassuranceselskaber have Agenter her.

I den almindelige Brandkasse var forsikret ved Udgangen af 1875:

i Kjøbstadafdelingen 1,612,830 Spd. eller 6,451,320 Kr.
- Landafdelingen 106,670 - - 426,680 -

og ved Udgangen af 1880 henholdsvis 7,570,210 Kr. og 533,150 Kr. Forsikringssummerne ere saaledes ikke voxede ubetydeligt, uagtet Taxtværdierne ved den for et Par Aar siden afholdte Overtaxt over de fleste Bygninger gik adskilligt ned som Følge af de lavere Arbeids- og Materialpriser.

Af milde Stiftelser, Legater og andre velgjørende Indretninger mærkes følgende:

1. Et Hospital med tilliggende Legater. Dermed er ingen Forandring skeet siden min forrige Beretning, hvorfor jeg ganske kan henvise til samme.
2. Fredriksstads og Sarpsborgs Understøttelseskasse for uheldige Sømænd. Dens Kapital udgjorde ved Udgangen af 1876 og 1880 henholdsvis Kr. 15,011.05 og 17,644.64; dens Indtægt i de samme Aar Kr. 1,991.93 og 1,535.66 og Understøttelser til forliste og syge Søfolk og deres Enker henholdsvis Kr. 1,184 og 850 Kr.
3. 5 Dalers-Pensionsindretningen. Dens Kapital udgjorde ved Udgangen af 1876 og 1880 henholdsvis Kr. 11,096.07 og Kr. 13,670.15. I de samme Aar var Medlemmernes Antal 100 og 108, Indskudene 740 Kr. og 320 Kr. og udbetalte Pensioner 252 Kr. og 450 Kr.
4. Et Asyl paa Vestsiden har været i Virksomhed efter samme Plan som tidligere og besøgtes saaledes:

i 1876	af	37	Gutter	og	53	Piger
- 1877	-	49	—	-	52	—
- 1878	-	59	—	-	60	—
- 1879	-	60	—	-	40	—
- 1880	-	60	—	-	51	—

Ved Asylet har været ansat en Bestyrerinde og 2 Hjælpelærerinder.

Da Asylet hevedsagelig bestaar ved frivillige Gaver, og disse i de senere Aar ere formindskede, har det ikke kunnet virke fuldt til det forønskede Maal.

5. I Femaaret er et Samlag for Brændevinshandel m. m. traadt i Virksomhed. Samlaget stiftedes i 1873 ved 102 Aktier à 400 Kroner, hvorpaa indbetalt 12,400 Kr. De nu gjældende Statuter approberedes ved kongelig Resolution af 31te Decbr. 1878.

Samlagets Virksomhed begyndte 1ste Januar 1877 og har siden den Tid ved Indløsning af samtlige Brændevinsrettigheder været Ene-Ihændehaver af Brændevinsudskjænkningen paa Stedet. Ved Siden heraf har Samlaget ogsaa drevet Øludskjænkning og har indløst flere af disse Rettigheder, saaledes at ved Begyndelsen af dette Aar de private Øludskjænkeres Antal med uindskrænket Ret er gaaet ned til 7 eller 8 fra 22 i 1876, og er Hensigten hermed i Tiden at faa, om muligt, ogsaa denne Udskjænkning over paa Samlaget. At man ved denne Ordning har opnaaet en bedre Kontrol med denne Bedrift, og at dette har bidraget sit til at formindske Nydelsen af berusende Drikke, tror jeg, der er Grund til at antage.

Det beskattede Kvantum Brændevin var:

i 1876.	210,000	Potter
- 1877.	230,000	—
- 1878.	190,000	—
- 1879.	140,000	—
- 1880.	100,000	—
- 1881.	86,000	—

Dette viser saaledes en betydelig Nedgang i de senere Aar, som dog foruden den Indflydelse, Samlaget har øvet, ogsaa for en stor Del maa tilskrives de daarlige Tider og deraf flydende betydeligt mindre Fortjeneste for Stedets og Omegnens store Arbeiderstok.

Af Foreninger findes her: 1) Handelsforening, 2) Haandværkerforening, 3) en Sømandsforening, 4) en Arbeiderforening, 5) en Good Templar-Forening, hvis Maal er at virke for Afholdelse fra Nydelsen af berusende Drikke, og 6) en Forening til Forsorg og Beskyttelse for løsladte Forbrydere.

Sluttelig henvises til de af mig under 16de Marts d. A. gjennem Smaalenenes Amt indsendte schematiske Opgaver."

Det fremgaar af denne Beretning, at Skatterne i Femaaret have været i stærk Stigning, medens den skatbare Formue og Indtægt har været i Tilbagegang. Dette er hovedsagelig en Følge af de uheldige Konjunkturer, hvorunder Trælastexporten har lidt i den største Del af Femaaret, og med den fordelagtige Beliggenhed, Stedet har for dette Slags Virksomhed, tør

man derfor vistnok kunne haabe, at en bedre Tilstand atter vil indtræde. Opgaverne vise forøvrigt, at Høvleribedriften har været i Tiltagende, paa samme Tid som den samlede Trælastudskibning er gaaet ned, endog i et enkelt Aar til 107,144 Ton.

Antallet af afhændede faste Eiendomme har været:

i 1876	64	til Beløb	Kr.	264,167
- 1877	61	—	-	323,082
- 1878	43	—	-	209,430
- 1879	42	—	-	281,704
- 1880	43	—	-	205,443
Tilsammen	253	til Beløb	Kr.	1,283,826

Antallet af Justitssager og Politisager har været:

i 1876	127	med	161	Tiltalte
- 1877	101	-	123	—
- 1878	79	-	119	—
- 1879	59	-	92	—
- 1880	51	-	70	—
Tilsammen	417	med	565	Tiltalte

Antallet af Bødesager, der ikke have foranlediget Tiltale, var:

i 1876	1,317
- 1877	1,087
- 1878	773
- 1879	525
- 1880	428
Tilsammen	4,130

I forrige Femaar var Justitssagernes Antal 384 med 484 Tiltalte og Bødesagernes 4,151. Ligesom de i forrige Femaarsberetning meddelte Opgaver viste en betydelig Stigning i det sidste Aar af Femaaret, saaledes vise de oven meddelte Opgaver en betydelig Aftagen i Sagernes Antal i de sidste Aar. Dette staar uden Tvivl i Forbindelse med, at de i Begyndelsen af Femaaret paagaaende Jernbanearbeider havde samlet en stor Arbeidsstok i og omkring Byen, men en væsentlig Grund til, at Sagernes Antal er saa betydeligt formindsket, tør man vistnok ogsaa være berettiget til at søge i den store Nedgang i Forbruget af Brændevin, der har fundet Sted, siden Brændevinssamlaget stiftedes, idet det skatbare Kvamtum fra 210,000 Potter i 1876 gik ned til 100,000 Potter i 1880.

Fredrikshald.

Magistratens Beretning af 8de December f. A., hvortil henvises, er saalydende:

„Da jeg i min forrige Femaarsberetning af 17de November 1876 udførligen udtalte mig om en Flerhed af Forhold, vedkommende dette Sted, ansees det mindre nødvendigt at gjentage denne Gang, hvad der blev omhandlet i forrige Beretning, men henvises til denne.

I det sidste Femaar ere de for Fredrikshald saa vigtige Kommunikationslinier i Jernveien gjennem Smaalenene over Fredrikshald og Dalsland frem til den store Bergslagsbane og det med denne sammenhængende Jernbanenet i Sverige — samt Kanalen mellem Tistedalen ved Femsøen og Høland, aabnet for Trafik.

De lidet gunstige Handelskonjunkturer, som de sidste Aar have ført med sig, har hindret den Udvikling af Næringslivet, som Mange havde ventet skulde blive en umiddelbar Følge af disse Kommunikationsliniers Aabning.

Det kan siges, at Jernveiens Aabning til Sverige endog har forringet den Omsætning paa Fredrikshalds Torv af Fedevarer, levende Kvæg m. v., som før fandt Sted, idet Opkjøbere i større Udstrækning end før fare om i de svenske Bygder, bringende de indkjøbte Artikler med Jernbanen videre ind i Norge, uden at standse her. Saaledes gaar det gjerne altid efter Jernveisliniers Aabning, at Torvtrafiken aftager, og at samtidigt de Handlendes Omsætning med den torvsøgende Almue synes at forringes. Om saa er Tilfældet, at de Handlendes Omsætning med Almuen i de svenske Nabolen er aftaget, saa tør det i nogen Grad være de Handlendes egen Skyld, da det ikke antages, at Handelsstanden her i rimelig Udstrækning har lagt Vind paa at afkjøbe Almuen dens Produkter, for igjen at omsætte samme paa andre Pladse. Den Handelsstand arbeider altid bedst for sig og sin Kundekreds, der forstaar ei alene at sælge til Almuen, men ogsaa at kjøbe af den.

Alligevel maa det siges, at de aabnede Kommunikationslinier allerede have virket forfriskende paa Stedets Forretningsliv. Nævnes kan det saaledes, at den før her lidet kjendte Export af Pitprops og anden Smaalast har taget et stort Opsving, samt at der ogsaa er etableret flere nye Exportører af skaaren Last fra norske og svenske Vasdrag. Den ved Vandsagene langs Fredrikshaldskanalen skaarne Last kan nu føres paa Baade helt ned til Tistedalens Jernveisstation og derfra med Jernveien til Fredrikshalds Brygger, hvor Havnespor er udlagt til de betydelige Tomtestrækninger, som Kommunen eier og hvoraf den, som en Følge af Jernbanen, indvinder en betydelig og antagelig stedse stigende Indtægt. Ad Jernveien tilføres Stedets store Høvleri skaaren Last helt fra Claraelven i Wermland lige ind i Tomterne; ad Jernveien faa Træsliberierne og Tændstikfabriken

en større og formentlig billigere Forsyning af de for disse Bedrifter skikkede Træsorter; til Kathrineholms Jernværk fremføres nu ad Jernveien Takjern direkte fra den wermlandske Bergslag, saaledes at Jernværket ei behøver om Vinteren at ligge inde med saa store Beholdninger som før, ligesom den kostbare Opkjøring af Malmen fra Fredrikshalds Brygge til Værket i Tistedalen spares.

Ligesaa maa nævnes, at Jernveiens Aabning visseligen har været en Betingelse for den betydelige Udvidelse, som har fundet Sted i Haldens Bomuldsspinderis Virksomhed, samt i den ikke faa Kvinder sysselsættende Kaabefabrikation, Peltsværksfabrikation m. m., som her nu finder Sted; thi Adgangen til daglig, uden Hensyn til Aarstid, at kunne effektuere indgaaede Ordres, er en Livsbetingelse for Industrien. Hvad her er nævnt kan ogsaa tjene til Bestyrkelse for den Formening, som udtaltes i forrige Femaarsberetning, at Fredrikshald er paa god Vei til at blive en efter norske Forhold større Fabrikby. Naar de vistnok udenfor Byens Grændser, men imellem Byen og Tistedalen beliggende 2 Træsliberier og Tændstikfabriken medregnes, som naturligt er, til Fredrikshalds Fabrikvirksomhed, saa er Fredrikshald utvivlsomt i Arbeiderantal Norges anden Fabrikby, kun overgaaet af Kristiania. Den fremtidige Udvikling, som dette Sted vil faa, tør ogsaa utvivlsomt gaa i Retning af Fabrikvirksomhedens Tiltagen, hvortil ledig Vandkraft med flere andre Omstændigheder synes at opmuntre.

I denne Forbindelse nævnes som ny Virksomhed for Stedet Deltagelsen i Sildefiske og Sildesaltning paa Hvaløerne. Der er væsentlig af Forretningsfolk her i Byen dannet 2 Kompagnier for Anskaffelsen af Posenøter, med hvilke fiskes efter Sild og Makrel. Et af Kompagnierne har anlagt Salteri ved Hvaløerne og anskaffet et Dampskib for Deltagelse i Fisket. Flere Personer forsende om Vinteren fersk Sild med Jernbanen til Sverige. En Kjøbmand driver Ansiosnedlægning i ganske stor Maalestok og har derfor erholdt første Slags Belønningsmedaille paa flere Udstillinger, bl. a. i Paris.

Til Fredrikshaldskanalen har Fredrikshalds Kommune bidraget med Aktietegning for 12,000 Kroner, foruden hvad Indvaanerne ellers have bidraget. Om end ikke Kanalaktierne kunne paaregnes at ville give noget Udbytte, saa antages det dog, at saavel Kommunens som Privates Bidrag til dette Anlæg har været vel anvendt. Trafiken paa Kanalen er allerede betydelig. To Dampskibe gaa i Rute, og der er Tale om Igangsættelsen af flere. Transporten af saavel Tømmer som skaaren Last gaar hurtigere for sig. Affald fra Skovene, der før henlaa uden Nytte, kan nu nedføres til Tistedalen som Ved, og har vistnok bidraget til Brændeprisernes Nedgang i Byen.

Dalslands Jernveisbolag, i hvilket Fredrikshalds Kommune har Aktier for 519,700 Kr., og til hvilket den har gjort et Laan, stort 500,000 Kroner, har ikke siden Jernveiens Aabning afgivet noget Overskud, hvoraf Afdrag med Renter kunne betales til Fredrikshalds Kommune og den norske Statskasse for dennes til 1,500,000 Kr. opgaaende Laan. I 1879 gav

Banen et Underskud, i 1880 et ubetydeligt Overskud, og det antages, at heller ikke for Aaret 1881 ville Indtægterne blive mere end omtrent tilstrækkelige til at betale Trafikudgifterne. Fredrikshalds Kommune vil i den Anledning faa et betydeligt Tillæg til sine ordinære Udgifter. Ligesom imidlertid Kommunen i Forøgelsen af Tomtekaier, Bryggeafgifter m. m. har endel direkte Indtægter af Jernveien, saaledes maa det antages, at det forøgede Næringsliv vil forøge Indvaanernes Evne til at bære sine Skatter.

Forudseende Muligheden af midlertidigt Tilskud til Dalslandsbanen, har man i de foregaaende Aar ordnet Fredrikshalds Kommunebudget saaledes, at endel større og mindre Udgiftsposter paa samme ere udgaaede samtidigt med Optagning af Udlægget for Jernbanen. Naar Tiderne maatte blive bedre og Næringslivet igjen blomstre op, vil som andetsteds ogsaa her Trafiken paa Banen voxe og afgive Bidrag til Afbetaling paa Gjælden.

Nye industrielle Anlæg ere ikke tilkomne i sidste Femaar, hverken for Byen eller nærmeste Omegn. Derimod have forskjellige Udvidelser og Forbedringer fundet Sted. Saaledes ved Sagbrugsforeningens Høvleri og Snedkerfabrik, ved Kathrineholms Jernværk, der nu anvender den før unyttige Sagspaan til Jernforædling, ved Anker's Træsliberier, ved Møllerne, ved Fredrikshalds Meieri, der er udvidet til at kunne forædle et betydeligt større Kvantum Melk, og navnlig ved Haldens Bomuldsspinderi, der efter en Anlægget i f. A. overgaaet Ildebrand er ombygget og udvidet til ogsaa at omfatte Væveri med en stor Arbeidsstok og en stedse stigende Omsætning.

Den i forrige Periode anlagte og igjen standsede strax udenfor Byen beliggende Tændstikfabrik er i 1880 igjen sat i Drift til stor Nytte for Byen, da en Mængde Fattige, især Kvinder og Børn, kunne beskjæftige sig med Æskefabrikation og derved tjene ikke saa lidet.

Øhrs Glasværk i Id, væsentlig tilhørende her bosatte Personer, skal ligeledes gjenoptages. En mindre Tobaksfabrik er efter flere Aars Nedlæggelse igjen optaget. Udvidet er Kaabe- og Syfabrikerne, der levere sine Artikler over Norge og Sverige. Angaaende Arbeidsstyrken ved de herværende industrielle Anlæg henvises til Bilag 1 *).

De mindre gode Konjunkturer i Femaaret have vel rammet de Næringsdrivende noget, men antagelig dog mindre end andetsteds, da Handlende og Haandværkere havde en ikke ringe Omsætning ved den store Skare af Jernbanearbeidere i By og Omegn paa den Tid, da Næringslivet forøvrigt var noget trykket. Arbeidsklassens Vilkaar have ogsaa i disse Aar været jevnt gode. Et talende Bevis er det i saa Henseende, at Byggetomterne i og omkring Byen ere stegne i Værdi, og at ganske mange Boliger for Arbeidsfolk ere opførte. De økonomiske Forhold i Byen ere fremdeles gode. Blandt de større Virksomhedsforstandere ere Konkurser aldeles ukjendte; uagtet de daarlige Konjunkturer for Trælast og Skibsrederi ere ingen Rystelser for disse Næringsgrenes Vedkommende indtrufne her. Endog blandt de mindre Handlende høre Konkurser til Sjeldenheder. At

*) Trykt.

disse kunne holde sig, er nærsagt ubegribeligt, naar man ser, hvilken Masse der er af Handlende, og derhos betænker, at en stor Del af disse er uden al foregaaende merkantil Dannelse. Som Bevis paa. hvorledes de Handlendes Tal i Byen stiger, meddeles følgende Uddrag af Magistratsprotokollen. Handelsborgerskab ere løste i Aarene:

	1876	1877.	1878.	1879.	1880.
af Mænd. .	14	15	19	25	16
- Kvinder .	3	3	9	7	10
Tilsammen	17	18	28	32	26
og opsagte:					
af Mænd. .	9	4	6	9	11
- Kvinder .	1	2	-	2	2
Overskud	7	12	22	21	13

eller i Femaaret en Tilvæxt af 75 Handlende.

I Femaaret 1870—1875 var Stigningen af Folketallet kun 247. I sidste Femaar antages den større, men neppe i Forhold til de mange tilkomne Handelsberettigede. Flere af de mindre eller rettere de mindste Handlende arbeide selv med forskjellige andre Gjøremaal i og udenfor Huset, medens Konen styrer Handelen. Herunder forsømme Konerne sit Husstel og sine Børn, samtidigt med, at Handelsfortjenesten paa Grund af den usunde Konkurrence nedbringes til et Minimum, som neppe er gavnligt for Samfundet. En anden Følge af den fri Adgang til at etablere Handel er, at Bondegutter, der finde Sysselsættelsen i Byen mere tillokkende end det anstrengende Arbeide paa Landet, slaa sig ned som Handelsmænd, uden at have gaaet den til saadan Virksomhed nødvendige Forskole som Underordnede i Andres Brød. Det er ingen ubillig Fordring, som den altmere voxende almindelige Opinion opstiller, at den, der vil drive Handelsvirksomhed, paa Forhaand skal legitimere Dygtighed i det Fag, han vil have som Levevei, og saaledes godtgjøre sig at forstaa Regning, Skrivning og Bogføring, de uundværligste Hjælpemidler i enhver Forretning. Dette vilde være til Fordel for den Enkelte saavelsom for det hele Samfund; thi Enkeltmand vilde ikke saa letsindigt som nu søge Erhverv som Handlende, og vilde blive forskaanet for den usunde Konkurrence, cfr. forøvrigt Bilag 2 (Schema No. 15)*).

Handelsstanden, der skal være Midler mellem Indland og Udland, mellem Tilvirker og Forbruger, tiltrænger et ikke ringe Maal af Dannelse. Det skulde være det Offentliges Sag at tilbyde de unge Kjøbmandsemner Anledning til passende Uddannelse i Aftenskoler og lignende, samt Adgang til at aflægge en Prøve paa Dygtighed, hvilken Prøve, selv om den var frivillig, visselig Mange vilde underkaste sig, da en saadan aflagt Prøve vilde være en ung Mands bedste Anbefaling.

*) Ikke trykt.

I Femaaret er løst følgende Antal Haandværksborgerskaber:

i 1876	7
- 1877	9
- 1878	17
- 1879	15
- 1880	23
Tilsammen	71
og opsagte i 1876 3, i 1879 1, i 1880 5 . .	9
Altsaa tilkommet af Haandværkere . . .	62

Haandværkernes Vilkaar ere vanskelige. Enkelte, navnlig Bygningshaandværkere, staa sig godt, hvorimod vistnok Flertallet lever i temmelig trange Kaar. Den senere Lovgivnings Eftergiven af de Duelighedsprøver, som før fordredes for at blive Svend og Mester, har medført ligesaa lidt Gavn for Haandværksklassen som Handelsfriheden for Handelsstanden. Min Formening er, at Slappelsen i Lovgivningens Fordringer har virket ubetinget skadeligt saavel for Haandværket som for Haandværkerne.

Naar der fordum lagdes an paa at producere solid og godt, saa spørges der nu mest om, hvorledes man kan underbyde hinanden i Prisbillighed paa Soliditetens Bekostning. Letheden i at etablere sig og Letheden i at faa Kredit har fremkaldt en Overflod af Haandværkere, og som Følge deraf usund Konkurrence. Derunder lider det hele Samfund.

Af Seilskibe er efter Opgave fra Toldkammeret i Femaaret indkjøbt 6,365 Reg.-Ton, hvorimod ved Forlis og Salg er afgaaet 830 Reg.-Ton.

Nogen Dampskibsflaade har Stedet ikke. Haldens Dampskibsselskab, der havde 2 Dampskibe for Fart i Kristianiafjorden, har i Femaaret oplagt Fartøierne, efterat Smaalensbanen var aabnet, og har i dette Aar solgt dem. Her er saaledes for Tiden hjemmehørende kun nogle faa Buxerbaade. Dampskibsforbindelse har Stedet med Gøteborg, Kristiania og Kristianssand og mellemliggende Steder, men disse Ruter besørges af udenbyes Fartøier.

Angaaende Byens Skatteevne oplyses, at i Femaaret var den ved Ligning antagne Formue og Indtægt følgende:

	Indtægt.	Formue.
i 1876	2,502,320	15,434,400
- 1877	2,794,160	15,313,200
- 1878	2,750,100	15,581,500
- 1879	1,497,370	16,090,000
- 1880	1,519,930	15,719,000

Ved disse Tal er at bemærke, at for de første 3 Aar er Indtægten anført med fuldt Beløb, medens den for de sidste 2 Aar er anført med reducerede Beløb. I 1875 var Indtægten 2,569,480 Kroner og Formuen 15,832,400 Kr.

Skattetaxten for Eiendomme, derunder ikke indbefattet Kommunens Eiendomme, var:

for 1876.	Kr.	5,563,760
- 1877.	-	5,594,960
- 1878.	-	7,300,750
- 1879.	-	7,487,850
- 1880.	-	7,882,600

Eiendomsværdierne ere i 1877 registrerede af en af Kommunestyrelsen nedsat Komite. Eiendomsskatten beregnedes for Femaaret saaledes:

1876 . . .	82½	Skill.	for	100	Spd.	Taxt	til	Kr.	38,250.60
1877 . . .	63	Øre	-	100	Kr.	-	-	-	35,248.31
1878 . . .	56	-	-	-	-	-	-	-	40,884.20
1879 . . .	56	-	-	-	-	-	-	-	41,921.96
1880 . . .	56	-	-	-	-	-	-	-	44,142.56

Det kan i Forbindelse hermed nævnes, at Husleien for bedre Bekvemmeligheder, der før stod saa lav, at den langt fra svarede til den virkelige Værdi af Eiendommen, i den senere Tid er gaaet adskilligt op, saa at den nogenlunde svarer til Værdien, og for enkelte større og velbeliggende Eiendomme giver et tilfredsstillende Overskud. Som en Følge heraf ere Eiendomsværdierne stegne.

Af Firmaanmeldelser er i Femaaret kun tilkommet 7; af i forrige Femaar anmeldte Firmaer er udgaaet 5.

Angaaende Stedets Trælasthandel henvises i Almindelighed til forrige Femaarsberetning og hvad ovenfor er anført, samt tillægges:

Over Ottei Kanal er fra Sverige til Sagbrugsforeningen fremført følgende Tømmerkvanta:

1876	20,093	Tylvter	10	Stkr.
1877	14,355	—	11	-
1878	14,640	—	-	-
1879	8,176	—	3	-
1880	14,055	—	7	-

Denne Transport vil antagelig vedvare, efterat Finantsdepartementet i 1881 har medgivet Fritagelse for Sagbrugsforeningen for at svare Exporttold af et Kvantum Trælast, der svarer til Indførselen af Tømmer fra Sverige, i hvilken Anledning der holdes Toldopsyn ved Oteid paa Sagbrugsforeningens Bekostning. Denne Indrømmelse faar en heldig Indflydelse paa Fredrikshaldskanalens Indtægter, samt bevarer Skuren for Tistedalens Brug. I modsat Tilfælde vilde formentlig Sagbrugsforeningen have anlagt Dampsage i Sverige og hidtaget den skaarne Last med Jernveien, hvorefter den uden Told kunde exporteres.

Gjennem Stenskanalen er fremkommet:

	Tømmer. Tylvter.	Smaalast. Tylvter.	Pitprops. Meter.
1876 . .		7,707	
1877 . . .	56,060	10,038	
1878 . . .	51,843	5,443	
1879 . . .	30,314	3,640	
1880 . . .	39,034	7,004	720,230

Om Skole- og Undervisningsvæsenet hersteds meddeles:

Der haves:

1 offentlig Skole for den høiere Almendannelse. Til samme er knyttet en praktisk Realklasse, hvor nærmest unge Mænd, der agte at gaa Handelsveien, faa Undervisning. Til Fripladse ved samme er Bevilgning givet af Brændevinssamlaget 350 Kr.

1 høiere Pigeskole, drevet for Skolebestyrerens Regning, men efter en af Formandskabet approberet Plan og under Tilsyn af et af Formandskabet valgt Forstanderskab. Skolen har gjennem 2 Aar været tilstaaet af Brændevinssamlaget et Tilskud paa 1,600 Kr. aarlig.

3 mindre Pigeskoler.

3 Almueskoler, deraf i Byen 1 for Gutter og 1 for Piger og i Tistedalen 1 for begge Kjøn. Der er ansat 23 Lærere og Lærerinder. Elevantallet omtrent 1400 (se Bilag 4)*). For Almueskolen i Tistedalen er opført i Aarene 1878—79 en tidsmæssig Bygning, der indeholder 7 Skoleværelser og Bestyrerbolig m. v. og har kostet med Tomt omtrent 44,000 Kroner. I Byen er i 1880 paabegyndt en Almueskolebygning, som i indeværende Aar er taget i Brug som fuldfærdig. Den er i det Væsentlige bekostet af Brændevinsbolaget og koster ca. 120,000 Kroner. Efter Opførelsen af denne Bygning er den tidligere paa Sydsiden beliggende Almueskole bleven ledig, og anvendes til den høiere Almenskoles Forberedelsesklasser, Sømandsskole og Stadsbibliothek. Overflytningen af Forberedelsesklasserne til denne Skole har gjort Opførelsen af en ny Skolebygning for den høiere Almenskole mindre nødvendig for Tiden.

1 Tegneskole med Undervisning i Vinterhalvaarets Aftentimer. Den har 4 Lærere og har været frekventeret:

i 1876	af	81	Elever
- 1877	-	107	—
- 1878	-	94	—
- 1879	-	89	—
- 1880	-	80	—

Skolen holdes i Gang ved Bidrag af Kommunen, Sparebanken og Statskassen.

2 Aftenskoler for unge Arbeidere og Arbeidersker, 1 i Tistedalen og 1 i Byen, begge oprettede af Arbeidersamfundene sammesteds og opretholdte ved Bidrag af Sparebanken og Brændevinssamlaget.

*) Ikke trykt.

1 Navigationsskole, angaaende hvis Virksomhed oplyses, at den i Femaaret har havt følgende:

	Lærere og	Elever.
1875—76	8	71
1876—77	8	74
1877—78	7	59
1878—79	7	50
1879—80	5	35

Det er at befrygte, at Skolens Frekvents fremdeles vil aftage, efterat der er oprettet Navigationsskoler i Fredriksstad og Strømstad, og under de mindre gode Udsigter for Skibsfarten.

2 Sløidskoler, 1 i Byen og 1 i Tistedalen, oprettede af Sløidforeningen med Tilskud af Brændevinsbolaget. I disse Skoler gives aarlig et Par Hundrede Elever, Gutter og Piger, voxne Mænd og Kvinder, af forskjellige Samfundsklasser Undervisning i forskjellige Slags Haandgjerning, som Snedkeri, Træskjæring, Skomageri, Bogbinding m. m. Skolerne ere meget velordnede og gjøre visselig megen Nytte. Sløidforeningens trykte Aarsberetning for f. A. vedlægges.

Af anden Skolevirksomhed kan nævnes saakaldte Søndagsskoler ved forskjellige Dissentersamfund, se Bilag 4*).

Angaaende Fattigvæsenet henvises til hosfølgende Opgaver (Bilag 6)*) over Indtægter og Udgifter i Femaaret med Beregning over, hvad hver Klasse af Fattiglemmer koster gjennemsnitlig om Aaret. Dette Uddrag viser forøvrigt, at Fattigudgifterne ere omtrent lige store for hvert af Femaarets Aaringer.

I Forbindelse hermed vedlægges som Bilag 7*) en Opgave over Regnskabet for det Ankerske Arbeidshus for hvert af de her omhandlede Aar. Dette Arbeidshus er en for Fattigvæsenet overmaade gavnlig Indretning, da man der i Regelen kan anvise Arbeide i de mest arbeidsløse Tider. Desforuden er det en Prøve paa Trangen, da den virkelig Trængende villig modtager Arbeide, medens den, der ikke trænger, oftest negter at modtage Arbeide, og derefter bliver afvist fra Fattigkassen.

Om de herværende forskjellige Institutioner til at modarbeide Fattigondet eller til at lindre Fattiges Kaar ere udførlige Meddelelser givne i min forrige Beretning, hvortil derfor henvises. Til de dengang givne Oplysninger tillægges:

ad Post e (i forrige Beretning). Stiftelsen paa Busterud. Her er truffet en Forandring saaledes, at 3 Leiligheder ere omordnede til 6 Værelser for 1 Person i hvert og 2 Kjøkkener. Disse Bekvemmeligheder ere især eftersøgte. Denne Stiftelse er i Femaaret af afdøde Kjøbmand Johan Stang skjænket en Kapital af 16,000 Kroner, hvis Renter 2 Gange aarlig uddeles mellem Lemmerne.

ad Post f. Med Børneasylet er forenet et Børnehjem, hvori der er optaget 10 Pigebørn, som der erholde moderlig Tilsyn og Pleie. Indret-

*) Ikke trykt.

ningen er i Femaaret af afdøde Konsul Clausen legeret en Kapital stor Kr. 22,916.61.

ad Post h. Dameforeningen eller, som dens korrekte Navn er, „Foreningen for kvindeligt Fattigtilsyn" eier nu en fast Kapital stor 2000 Kr.

ad Post i. Brændevinssamlaget er i Femaaret kommet i Besiddelse af alle Brændevinsrettigheder, og har som Følge deraf havt større Indtægter. Overskudene have i Femaaret været følgende og have været anvendte saaledes:

	Overskudets Størrelse.	Afsat til Fondet.	Anvendt i almennyttige Øiemed.
1876 . .	Kr. 7,294.87	Kr. 7,294.87	
1877 . .	- 19,795.43	- 13,196.95	Kr. 6,598.48
1878 . .	- 59,216.01	- 32,190.94	- 27,025.07
1879 . .	- 35,735.63	—	- 35,735.63
1880 . .	- 26,317.80	—	- 26,317.80

Tilsammen for Femaaret Overskud Kr. 148,359.74, hvoraf oplagt til Fond Kr. 52,682.76 og uddelt til almennyttige Øiemed Kr. 95,676.98. Samlagets Reservefond er nu 40,000 Kr. og Pensionsfondet 20,000 Kr.

De uddelte Kr. 95,676.98 ere anvendte saaledes:

til Opførelse af en ny Almueskolebygning .	Kr. 63,000.00
- Sløidforeningen	- 8,940.00
- Stadsbibliotheket og Tistedalens Bibliothek	- 5,817.80
- Børneasylet og Børnehjemmet	- 4,133.55
- Badehuset	- 2,000.00
- Foreningen for kvindeligt Fattigtilsyn .	- 1,200.00
- Haandværksstipendier	- 800.00
- Fripladse ved den praktiske Realklasse	- 1,350.00
- Arbeidersamfundene og en Sygekasse .	- 800.00
- Aftenskolerne i Byen og i Tistedalen. .	- 1,050 00
- Parkanlæggene	- 2,200.00
- det høiere Pigeskolevæsen	- 3,200.00
- Good Templarne	- 200.00
- Turnforeningen	- 185.63
- offentlig Musik	- 800.00
Tilsammen	Kr. 95,676.98

Fylderiet er i de senere Aar aftaget i en mærkelig Grad. De mindre gode Arbeidstider i Forbindelse med Jernbanearbeidets Afslutning har vel nogen Del i denne Forbedring, men jeg tror, at Brændevinshandelens Koncentrering hos Samlaget er den væsentligste Faktor.

Jeg vedlægger som Bilag 8*) en Opgave over Samlagets Omsætning i Femaaret, hvoraf vil sees, at det afsatte Kvantum er gaaet nedover i Aarene 1878, 79 og 80. Jernbanen aabnedes, som bekjendt,

*) Ikke trykt.

i 1879, og da de sidste Arbeider udførtes fjernt fra Byen, sees Indskrænkningen i Brændevinssalget allerede i dette Aar at være begyndt.

ad Post l. Det er feilagtigt udtrykt, at Nicoline Peltz's Legat aarlig uddeler 67 Spd. 101 Skill. Kapitalen skal henstaa i Sparebanken og Renten uddeles. Uddelingen for Aaret afhænger saaledes af Sparebankens Rentefod.

ad Post m. Legatet for Kvinder af Embeds- og Borgerstanden eier nu efter modtagen Oplysning:

1 Pantobligation	Kr.	4,000.00
i Sparebanken.	-	1,950.41

samt $^3/_4$ af Arbeiderboligen Matr.-No. 355 a, brandforsikret for 31,120 Kroner.

ad Post n. Denne Understøttelsesindretning er gaaet over til et Understøttelsesfond for trængende Haandværkere og deres Efterladte, samt eiede pr. 1ste Januar 1881 Kr. 2,504.15.

Til de i forrige Beretning nævnte Legater er kommet:

1. Johan Stangs Legat paa 40,000 Kr., hvoraf Renterne uddeles til værdige Trængende.
2. Samme Mands Legat til Stiftelsen paa Busterud, stort 16,000 Kr. (omhandlet ovenfor).
3. Samme Mands Legat, stort 24,000 Kr., til Understøttelsesforeningen for trængende Sømænd og deres Efterladte.
4. Videre har samme Mand skjænket den halve Del af sin Formue, efterat bestemte Legater ere dækkede, til Kommunen, og skal denne Sum i Forbindelse med førstnævnte 40,000 Kr. bære Navnet „Johan Stangs Legat". Renterne af dette sidste Beløb, der antagelig vil dreie om 120 à 130,000 Kr., skulle anvendes til for Kommunen gavnlige Øiemed.
5. Christian Sindings Legat, der antagelig vil komme tii at udgjøre en Sum af 120 à 140,000 Kr. Renterne deraf ville først om en lang Aarrække komme til Gavn for Byen, da de først skulle tilfalde visse i Testamentet bestemte Personer.
6. Jørgen Clausens Legat, stort Kr. 22,916.61, hvis Renter fortrinsvis anvendes til Børneasyler (se ovenfor).
7. Sognepræst Carl Willes Legat til Fordel for trængende Enker og Faderløse, oprindelig 1,270 Kr., hvoraf Renterne tillægges Kapitalen, indtil denne er 4,000 Kr., hvorefter Legatets Virksomhed begynder.

Samtlige Byens Legatkapitaler udgjorde ved Udgangen af 1880:

1.	Ankerske Arbeidshus	Kr.	29,485.93
2.	Christopher Paulsens og Hustrues Stiftelse . . .	-	8,000.00
3.	Stiftelsen paa Busterud	-	16,000.00
4.	Annette Ankers Legat	-	20,000.00
5.	Thomas Stangs Legat	-	40,765.95

6.	Nicoline Peltz's Legat		Kr.	7,480.00
7.	Legatet for ugifte Kvinder af Embeds- og Borgerstanden		-	5,950.41
8.	Understøttelsesforeningen for trængende Haandværkere og deres Efterladte		-	2,501.15
9.	Mette Mengs Legat		-	13,993.53
10.	Andre Legater		-	6,628.87
11.	En Kapital erholdt ved Overtagelse af Tistedalens Fattigvæsen		-	1,600.00
12.	Olaus Peltz's og Hustrues Legat		-	72,535.64
13.	Legatet af 17de Mai 1864		-	8,746.73
14.	Christopher Paulsens og Hustrues Legat til Byens Bedste		-	2,910.00
15.	Do. Do. for trængende Studerende af Fredrikshald		-	16,000.00
16.	Jørgen Clausens Legat		-	22,916.61
17.	Johan Stangs Legat:			
	a. for værdige Trængende	Kr. 40,000		
	b. - Fredrikshalds By	- 120,000	-	160,000.00
18.	Almueskolens Legater:			
	a. Christence Wærns	Kr. 800		
	b. Elen Margrethe Ankers	- 1,800	-	2,600.00
19.	Kirkens Legater:			
	a. Jacob W. de Stuarts	Kr. 2,000		
	b. Jacob Blochs og Hustrues	- 130	-	2,130.00
20.	Sognepræst Carl Willes Legat		-	1,270.00
			Kr.	441,514.82

Naar til forannævnte Sum lægges Ousgodsfondets Kapital		Kr.	107,071.40
og Grundleien af Ousgodsparcellerne kapitaliseret efter 5 Pct.		-	96,185.40
hvortil endvidere kan føies Porsnæsfondet, der letter Byen ved at lønne Magistraten,			
Kapital	Kr. 56,800		
og Grundleie kapitaliseret	- 20,000	-	76,800.00
bliver Byens Kapitalformue		Kr.	721,571.00

Hvad Selvhjælps- og Understøttelsesforeninger angaar, vides ingen ny at være tilkommet i Femaaret.

De existerende Sygekasser staa sig godt.

De herværende Forbrugsforeninger ere indgaaede.

Arbeidslønningerne er nedgaaet noget, hvorimod de faste Lønninger holde sig nogenlunde uforandrede, se Bilag 9 (Schema No. 13)*).

Arbeidernes økonomiske Stilling viser sig dog temmelig uforandret, og kan vel dette forklares af det aftagende Fylderi.

I Femaaret er opført saavel i som udenfor Byen adskillige mindre Huse, der tilhøre Arbeidere. Dette i Forbindelse med Jernbanearbeidernes Tilendebringelse har foranlediget, at Husleien for den simple Klasse er faldt.

Angaaende Kommunens under Stadsingeniøren henhørende Anlæg henvises til Bilag 10 (Schema No. 19)*).

I Tillæg til de af Stadsingeniøren meddelte Oplysninger meddeles, at Byen er Eier af følgende Eiendomme:

1. Brandtaxerede Bygninger med vedføiede Brandtaxter:

1.	Byens Kirke	Kr. 162,000
2.	Tistedalens Kirke	- 22,200
3.	Skolen for den høiere Almendannelse	- 68,600
4.	En Skolebygning paa Sydsiden, som benyttes til Forberedelsesklasserne for den foregaaende Skole m. v.	- 35,640
5.	Nordsidens Almueskole for Piger	- 66,640
6.	Ny Almueskole for Gutter	- 98,210
7.	Tistedalens Almueskole	- 41,250
8.	Ankerske Arbeidshus	- 31,200
9.	Børneasylet	- 30,520
10.	Fattighuset i Byen	- 13,380
11.	— i Tistedalen	- 3,280
12.	— ibidem	- 3,640
13.	Stiftelsen paa Busterud	- 36,600
14.	Sygehuset Ebenezer	- 45,770
15.	Chr. Paulsen og Hustrues Stiftelse	- 7,360
16.	Materialhus paa Mølen	- 800
17.	Sprøitehus ibidem	- 3,440
18.	— paa Sørhalden	- 200
19.	— - Nordsiden	- 1,600
20.	Fængslet og Raadhuset	- 90,040
21,	Slagterboder	- 13,600
22.	Fiskeboder	- 3,380
23.	Politistation i Tistedalen	- 8,840
		Kr. 788,190

2. Ikke brandtaxerede Eiendomme:
   24. Byens Smedie paa Mølen.
   25. Havnevæsenets Do. ibidem.
   26. — Kulhus.
   27. Et Skur paa Matr.-No. 72.

*) Ikke trykt.

3. Andre Eiendomme:

28. 6 Kirkegaarde, omtrent 68 Maal.
29. Vandværket.
30. En Tomt i Ouskleven.
31. Rødsbjerget.
32. Nyparken.
33. Strandparken.
34. Nordsidens Park.
35. Ebenezerløkken.
36. Mølen, hvis ene Halvdel dreier om 40 Maal, der benyttes til Oplag af Last og er forsynet med dobbelt Jernbanespor fra Jernbanestationen.
37. En Pir paa Nordsiden af Elven.
38. Kjærringbryggen med Vadskeflaade.
39. Fiskebryggen med Torv og muret Kai.
40. Vadskeplads paa Sydsiden med stor Tørkeplads, muret Kai og Vadskeflaade.
41. Langbryggen.
42. Kongens Brygge.
43. Bryggen ved Enden af Strandstedet.
44. Huitfeldts Plads med Brygge.
45. Adkomster til Vandet paa Sørhalden.
46. Planteskolen.
47. Præstegaarden Glende i Berg.
48. Porsnæsmyren, der tilligger Magistratsembedet.

For det herværende Meieris Vedkommende vedlægges Schema No. 16*) i udfyldt Stand.

Af Assuranceselskaber findes ingen med Hovedkontor her, derimod findes her Agenter for mange saavel inden- som udenlandske Selskaber."

I Femaaret er den for Byen saa vigtige Jernbaneforbindelse med Sverige aabnet, idet Dalslandsbanen aabnedes for Trafik den 18de Juli 1879 samtidigt med Jernbanestrækningen mellem Fredrikshald og Rigsgrændsen ved Høgen. Til Fremme af dette Foretagende har der saavel fra Kommunens som fra Privates Side været gjort betydelige Ofre, og for Kommunens Vedkommende kræves der til Afbetaling og Forrentning af den derved paadragne Gjæld aarlig saa store Tilskud, at det er at befrygte, at det kan komme til at virke hindrende paa Fremme af andre for Kommunen nyttige Foretagender, indtil Jernbanens Overskud bliver saa stort, at den kan betale Afdrag og Renter af sit Laan af Kommunen. De Anstrengelser, der have været gjorte for at fremme dette Anlæg, indeholde imidlertid det bedste Bevis for, hvilken Betydning man har tillagt det for Byens Fremtid, og det uden Tvivl med Rette. For Fredrikshald var det en Sag af den største

*) Ikke trykt.

Betydning, at søge ved forbedrede Kommunikationsmidler at bevare og, om muligt, at udvide sit Opland i Sverige. Byens norske Opland er ikke stort, og allerede i længere Tid havde der lydt stærke Klager over Svenskehandelens Aftagen; en Tilbagegang havde allerede vist sig efter Aabningen af Dalslands-Kanal, hvorved Samtrafiken mellem de Distrikter, der tidligere udelukkende havde havt sine Forbindelser i Fredrikshald, og de svenske Byer Wenersborg, Uddevalla og Gøteborg var bleven i høi Grad lettet, og end mere vilde det komme til at drage disse Distrikter fra Fredrikshald, naar den store Bergslagsbane, der gaar lige igjennem dem, var bleven aabnet for Trafik, uden at der samtidigt blev gjort noget for at lede Trafiken i Retningen mod Byen. Om Jernbanen har skaffet de tilsigtede Fordele, tør det endnu ved Femaarets Slutning være for tidligt at udtale nogen Formening, da Erfaring altid viser, at der gaar længere Tid hen, før Forholdene udvikle sig saameget, at den fulde Nytte af saadanne Kommunikationsmidler høstes. Magistraten bemærker imidlertid, at den allerede har virket opfriskende paa Byens Forretningsliv, og det kan vel heller ikke drages i Tvivl, at den vil skaffe Byen betydelige Fordele. Dens ulige største Transportmængde er Trælast, hvoraf der dels over Bergslagsbanen, dels over Dalslandsbanens Endepunkt ved Sunnanå Havn ved Wenern er indført betydelige Partier, saavel til Fredrikshald som Fredriksstad.

Af Vigtighed for denne By er ogsaa den i 1876 emanerede nye Mellemrigslov, der medfører væsentlige Lettelser for Samhandelen med Sverige, men der klages over, at betydeligt lavere Toldsatser i Sverige, fornemmelig paa Kolonialartikler og Tobak, gjør Konkurrencen med de svenske Byer vanskelig.

Efter Opgaverne har der i de to sidste Aar af Femaaret vist sig en betydelig Nedgang i den skatbare Indtægt, hvilket er en Følge af de daarlige Konjunkturer for Trælasthandel og Skibsrederi, medens Formuen i den hele Periode har holdt sig omtrent paa samme Punkt og endog i det sidste Aar i Femaaret viser et større Beløb end i noget af de foregaaende.

Der er i Femaaret tilfaldt Byen flere Legater, hvoriblandt skal nævnes afdøde Johan Stangs, der i det Hele udgjør over 200,000 Kroner.

Angaaende den i forrige Beretning omhandlede Vei til Degernæs Annex har der været anstillet fornyede Undersøgelser, og det vilde være af ikke liden Betydning for Byen, om dette Anlæg i en nogenlunde nær Fremtid kunde komme istand. Til det i samme nævnte Veianlæg mellem Præstebakke og Tyslingmoen ved Rigsgrændsen er, som i en anden Forbindelse oplyst, Bevilgning givet af Storthinget.

Antallet af Justits- og Politisager har været:

i 1876.	47	med	54	Tiltalte
- 1877.	34	-	38	—
- 1878.	39	-	50	—
- 1879.	44	-	50	—
- 1880.	28	-	36	—
Tilsammen	192	med	228	Tiltalte

og Antallet af Mulktforelæggelser:

i 1876	302
- 1877	223
- 1878	486
- 1879	398
- 1880	533
Tilsammen	1942

medens Antallet af Justits- og Politisager i forrige Femaar var 280 med 339 Tiltalte og Antallet af Bødesager 1476.

Moss.

Byfogdens Beretning af 4de November f. A., hvortil henvises, er saalydende:

„Uagtet Konjunkturer for Handel og Omsætning i den Femaarsperiode, som nu skal omhandles, i det store Hele taget have været mindre gunstige end i den næst foregaaende, har dette dog gjort sig mindre gjældende for denne Bys Vedkommende end antageligen i de fleste andre af Landets Byer. Grunden hertil søger jeg ikke saa meget i den forøgede Virksomhed, som Smaalensbanen har skabt, skjønt den visseligen ikke maa undervurderes, men denne Faktor vil dog neppe vise sig i sin rette Skikkelse og Værd for Byen, forinden den indre Linie gjennem de smaalenske Bygder aabnes for Trafik og Jarlsbergbanen paa den anden Side Fjorden tillige kommer i fuld Virksomhed, thi at navnlig sidstnævnte Banes Aabning vil influere paa Moss, hvor Forbindelse mellem begge Baner søværts vel vil komme til at finde Sted, er i høieste Grad sandsynligt. Der er endnu en Omstændighed, som hemmer Virkningen af Smaalensbanens Indflydelse paa Stedet, og det er, at Stationen hersteds, saaledes som paatænkt, endnu ikke ved Sidespor er sat i Forbindelse med Søen, uagtet de dertil fornødne Expropriationer forlængst have fundet Sted Men det er at haabe, at denne Mangel snart vil blive afhjulpen, og at, naar de foranomhandlede Baner begynde sin Virksomhed, denne By da i langt rigere Mon end hidtil vil føle den velgjørende Indflydelse af Jernbanetrafiken. Jeg frygter nemlig ikke for, at den Nærhed, hvori Moss befinder sig til Hovedstaden, skal trække Virksomheden did til Skade for vor By; thi Moss eier i sin

naturlige heldige Beliggenhed, i sin Vandkraft og i sin gode Havn, som kun sjelden tilfryser, Betingelser, som befri Stedet fra at opsluges af sin mægtige Nabo. Snarere tror jeg, at Moss mere og mere vil komme til at høste Gavn af sin nære Forbindelse med Hovedstaden, hvoraf der hidtil, saavidt skjønnes, heller ikke har været sporet nogen Skade. Derimod har den Udvidelse af Byterritoriet, som istandbragtes ved Lov af 26de April 1875, allerede paatageligen vist sin store Nytte, idet der indenfor de nye Bygrændser har dannet sig Virksomhedsfelter, som styres af dygtige og driftige Mænd. Især gjælder dette om den Del af Moss Jernværk, som ved Loven kom ind under Byen, hvormed fulgte betydelig Vandkraft, idet det hele Fossefald, som Mosseelven danner ved Udløbet af Vandsjø, nu tilhører Byen, medens tidligere omtrent $^1/_3$ Del laa under Landdistriktet. Jernværksdriften er vel nedlagt, og af de tidligere Fabriker paa denne nye Bydel drives endnu kun en Mølle, der beskjæftiger 8 Arbeidere, men den nye Driftsherre har her anlagt et betydeligt Sagbrug til Forædling paa forskjellig Maade af Trælast, hvilket med tilhørende Lastetomter beskjæftiger 150 à 170 Arbeidere. Fremdeles er her i sidst forløbne Aar anlagt en Spigerfabrik og en Feltspatmølle, som lover en ikke ringe Virksomhed. Paa den modsatte (vestre) Side af Mosse-Sundet, hvor de nye Grændser for Byen ogsaa ere trukne længere mod Nord, er sat i Virksomhed et Skibsværft og en Dampsag, som beskjæftiger ikke faa Arbeidere. Moss gjør sig i det Hele taget mere og mere gjældende som Fabrikby, hvortil Naturen synes at have henvist Stedet. Især er Møllebedriften fremtrædende. Der findes 10 Møller, som alle ere tidsmæssige, og enkelte indtage en høi Rang i Konkurrencen med saavel inden- som udenlandske Møllebrug, der vistnok paastaaes at trykke Virksomheden hersteds, men som dog uimodsigeligt har fremkaldt store Anstrengelser hos de herværende Driftsherrer for at kunne bestaa i Konkurrencen, hvoraf jeg ogsaa tror, at de maa kunne udgaa seirende paa Grund af de forhaandenværende ualmindeligt gunstige Naturforhold, og da navnlig den lige ved aaben Sø beliggende store Vandkraft. I denne Branche er Handelsfirmaet H. Gerner & Søn den største Driftsherre, og Formalingen ved dets Møller har i den forløbne Femaarsperiode udgjort 739,800 Tønder eller gjennemsnitlig 147,960 Tønder aarlig. Af sidstnævnte Kvantum er kun 3,500 à 4,000 norsk Korn. Det er hovedsagelig Rug, som af dette Handelsfirma formales; af Byg gjennemsnitlig blot 16 à 17,000 Tdr. aarlig; først i det sidste Aar (1880) er man begyndt med at formale Hvede — en Bedrift, som kræver baade større Anlægs- og Driftskapital, men som til Gjengjæld lover større Fortjeneste. Melet af Rug og Byg forsendes til det søndenfjeldske Norge saa langt vestover som til Mandal. Af Hvedemel i det sidste Aar er der sendt saa langt nordover som til Trondhjem. Nævnte Handelshus er imidlertid langtfra ene om Formalingsbedriften her paa Stedet, og jeg feiler neppe meget, naar jeg ansætter den daglige Formaling af Korn ved samtlige Møller hersteds Aaret rundt til 1000 Tønder. Det kan ogsaa bemærkes, at til Udlandet exporteredes herfra i Aaret 1880 455,550 Kilogram Affaldsmel.

Konjunkturerne for Trælast have, som bekjendt, i denne Femaarsperiode, sammenlignet med den næstforegaaende, været nedadgaaende over det hele Land, dog med Tegn til en Smule Forbedring i det sidstforløbne Aar. Imidlertid har Virksomheden hersteds været adskilligt større end tilforn; saaledes har Udskibning af Props været drevet stærkt fra en enkelt Haand — om til nogen Fordel for Almenvellet, er maaske tvivlsomt. Fra det store Sagbrug paa Jernværket er Forædling og Udskibning af Trælast foregaaet i forholdsvis stor Maalestok. Den samlede Export af Trælast herfra var i 1880 19,429 Ton.

En Bedrift, som i de sidste Par Aar er begyndt at komme op hersteds, er Udskibning af Feltspat, hvoraf der, især i Rygge Præstegjeld, er fundet flere lovende Anvisninger. I 1879 exporteredes herfra af denne Artikel 2,960 Ton, i 1880 vistnok kun 1,610 Ton (à 1000 Kilogram), men Tilgangen er dog saavidt lovende, at der til Forædling af Feltspat er anlagt en Mølle, som om føie Tid agtes sat i Virksomhed.

Det i forrige Femaar hersteds anlagte Jernstøberi med mekanisk Værksted har stadigt udvidet sin Virksomhed og beskjæftiger for Tiden 35 Arbeidere. Derimod har Virksomheden ved Skibsværfterne været mindre og indskrænket sig mest til Reparationsarbeider.

C. A. Thorne's hermetiske Fabrik drives fremdeles i uformindsket Maalestok og vedbliver at tilvinde sig almindelig Anerkjendelse. Hans Fabrikata ere blevne prisbelønnede ved Philadelphia-Udstillingen i 1876, ved Pariser-Udstillingen i 1878 og ved Berliner-Udstillingen i 1880, ligesom han har erholdt den kongelige Prismedaille i Sølv for Fortjeneste ved Indførelse her i Landet af den hermetiske Konservation af Fødevarer, fabrikmæssig udøvet, foruden flere andre Paaskjønnelser. Hvad der fornemmelig vinder Bifald, er de hermetisk nedlagte Grønsager og Ansios, hvoraf Omsætningen er temmelig betydelig. I Aaret 1879 slog imidlertid Fisket af Ansios feil, og i 1880 var Udbyttet lidet, men i 1876, 1877 og 1878 var det middels godt.

Brændevinsproduktionen hersteds omfattede i de 4 første Aar af Perioden 1,880,238 Potter eller gjennemsnitlig 470,059$^1/_2$ Pot aarlig. I Aaret 1880 udgjorde den 357,481 Liter; den største Produktion falder i Aaret 1877 med 601,104 Potter. Byen har fremdeles kun 1 Brænderi. Malttilvirkningen var i hele Femaarsperioden ved herværende 3 Malterier 2,671,002 Kilogram, eller gjennemsnitlig 534,200$^2/_5$ Kilogram aarlig; den største Maltproduktion hersteds falder i Aaret 1876 med 644,057 kg., den mindste i 1879 med 410,664 kg.

Blandt nye industrielle Anlæg i Byen bør ikke forbigaaes et Damphøvleri, der beskjæftiger ca. 50 Arbeidere og synes at have en god Trivsel.

Stedets Skibsfart viser snarere Tilbagegang end Fremgang, og Grunden hertil er vel her som andetsteds, at Skibsrederne indtage en afventende Holdning under den for Tiden paagaaende Kamp mellem Damp og Seil. Medens Handelsflaaden ved forrige Femaars Udgang bestod af 65 Seil-

skibe og 4 Dampskibe med samlet Drægtighed af 9,466½ Komm.-Læst, udgjorde den ved Udgangen af indeværende Femaar 53 Seilfartøier og 5 Dampskihe, drægtige tilsammen 19,864 Ton, hvoraf paa Dampskibene falder 805 Ton. Drægtigheden bøder altsaa paa Fartøiernes ringere Antal, men Tilstanden er dog stagnerende, og Udbyttet af Fragtfarten har vistnok for de Flestes Vedkommende været betydeligt ringere end i tidligere Perioder.

Ved Femaarets Begyndelse var Byens Folkemængde 5,162, heri indbefattet de nye Bydele, som tilførte Stedet 267 Mennesker, deriblandt Jernværkets Fattiglemmer, hvis Forsørgelee maatte overtages af Kommunen, efterat Værkets Drift i behørig Tid havde været nedlagt. Fattiglemmernes Antal var vistnok kun 11, men Byrden derved blev dog ikke ganske liden — omtrent Kr. 2,400 aarlig. Imidlertid er det glædeligt at kunne notere, at Moss, hvad Skattebyrder angaar, ikke mere er længst nede i Rækken af de smaalenske Byer, men derimod for Tiden øverst, uagtet Procenten af hver skatbar Krone under nogen Fluktuation har været i Stigende. Men for denne Bys Vedkommende har dette sidste sin Grund deri, at Kommunen i Femaaret har havt store Udtællinger til Formaal, som dels vare uafviselige, dels maa betegnes som produktive. Blandt de første regner jeg Opførelse af ny Middelskolebygning, hvorved Byen har paadraget sig en forøget Gjæld af Kr. 100,000. Til de sidste henfører jeg Kommunens Bidrag til Jernbanen — i det Hele 120,000 Kr. — og Kr. 180,000 til Anlæg af et effektivt tidsmæssigt Vandværk, der endnu vistnok tynger Budgettet ikke saa lidet, men som for Besidderne af fast Eiendom hersteds har bevirket en Nedsættelse af 25 Pct. i Brandkontingenten. Byens Udvidelse har naturligvis ogsaa fremkaldt forøgede Udgifter, men derhos tilsvarende og forhaabentlig overveiende Fordele, som allerede tidligere berørt.

At Byens Folkemængde er tiltaget i Femaaret, anser jeg utvivlsomt, men da ingen Folketælling har fundet Sted siden Byterritoriets Udvidelse, kan jeg ingen nøiagtig Opgave derom give. Byens Fladeindhold udgjør nu 15,590 Ar; Længden af dens Veie og Gader er steget fra 17,460 Alen til 11,963 Kilometer, altsaa nu over 1 norsk Mil; deraf er kun 3,100 km. brolagt, hvilket imidlertid ikke er en ringe Forøgelse siden 1875, da Brolægningen kun havde en Længde af 2,205 Alen. Kloakernes samlede Længde er ogsaa betydeligt forøget og udgjør nu 2,400 km.

Skatteydernes Antal er omtrent som ved Femaarets Begyndelse, nemlig ca. 1,240. At Antallet ikke er forøget, skyldes den Omstændighed, at man nu mere end før skaaner de laveste Indtægter.

Den til Skat ansatte Næring var i 1876 eller ved Aarets Begyndelse . . . . . Kr. 950,512
I 1880 naaede den kun op til . . . . . - 869,584
altsaa en Formindskelse af . . . . Kr. 90,928

Grunden maa søges i, at Skattesatserne for de vigtigste Næringsgrene, Møllledrift, Trælasthandel og Skibsfart, ere væsentligt reducerede fra, hvad de vare i forrige Femaarsperiode, da disse Næringsveie netop florerede som bedst.

Den skatbare Formue i Byen er derimod steget i Femaaret med mere end 25 Pct., nemlig fra Kr. 5,873,200 i 1876 til Kr. 7,540,000 i 1880.

I 1876 var Byskatten for hver skatbar Daler $5^{7}/_{10}$ Skilling
og Fattigskatten - - - — $1^{6}/_{10}$ —
I 1880 svarede hver skatbar Krone i Byskat $4^{1}/_{2}$ Øre
og i Fattigskat. . . $1^{9}/_{10}$ -

men herved er for Byskattens Vedkommende at mærke, at en langt større Del af denne i 1880 var lagt paa de faste Eiendomme, hvilke rigtignok, som allerede foran bemærket, i Formindskelse af Brandkontingenten formedelst Vandværket fik Vederlag derfor. I 1876 var Eiendomsskatten nemlig kun Spd. 1500 eller . . . . . Kr. 6,000,
i 1880 derimod ca. . . . . - 16,000.

Fattigskattens Stigning har sin naturlige Begrundelse i, at Skatteevnen formedelst de daarlige Konjunkturer ikke er steget, hvilket derimod er Tilfældet med Virksomheden, som igjen har fremkaldt Forøgelse af Stedets Arbeidsstok. Dertil kommer den ovenfor berørte Fattigbyrde, som overtoges ved Jernværkets Indlemmelse i Byen.

I 1876	udlignedes	i Fattigskat	Spd 4,500	=	Kr. 18,000
		og i Byskat	- 13,781	=	- 55,124
					Kr. 73,124
- 1877	—	i Fattigskat	Kr. 17,013		
		og i Byskat	- 68,689		
					- 85,702
- 1878	—	i Fattigskat	Kr. 19,466		
		og i Byskat	- 66,040		
					- 85,506
- 1879	—	i Fattigskat	Kr. 20,633		
		og i Byskat	- 60,000		
					- 80,633
- 1880	—	i Fattigskat	Kr. 23,100		
		og i Byskat	- 64,000		
					- 87,100

Byens Gjæld var ved Udgangen af 1880 ca. Kr. 460,000, heri indbefattet hvad der rester paa Bidrag til Jernbanen, hvilket udgjør Kr. 87,000.

Byens faste Eiendomme og øvrige Aktiva ere i Regnskaberne ansatte til en Værdi af Kr. 788,000.

Brandassurancesummen for Byens samtlige Huse var ved Udgangen af 1880 Kr. 4,561,520.

I en Henseende er Byens Økonomi afgjort heldigt stillet, og det er, hvad Udgifterne til Havnevæsenet angaar. Disse bestrides nemlig for den allerværsentligste Del af Kanalens Indtægter og have derfor aldrig trykket Budgettet. Disse Indtægter bestaa hovedsagelig i Afgifter af Skibe, som passere Kanalen eller benytte dens Fæstigheder og Kaier. Derved har Havnekassen hersteds oppebaaret:

i 1876	Kr.	12,712.57
- 1877	-	15,555.49
- 1878	-	17,949.67
- 1879	-	13,062.29
- 1880	-	13,466.21

At de tvende sidste Aar vise Tilbagegang, er bevirket derved, at Fjorddampskibsfarten for dette Steds Vedkommende er bleven betydeligt indskrænket, siden Smaalensbanen aabnedes for Trafik, men Indtægterne ere dog betydelige nok til i Forbindelse med Procenterne af Tolden, hvorom nedenfor, at betale Afdrag og Renter af det Laan, som i sin Tid optoges til Kanalens Anlæg (Kr. 240,000), og til at vedligeholde og udvide Kanalens Kaier og andre Indretninger. Kaiernes Længde er f. Ex. nu 1.4 Kilometer, medens den ved Femaarets Begyndelse kun var 400 Alen. Paa Laanet restede ved Udgangen af 1880 Kr. 52,484.84. Naar dette er helt indfriet, vil der vel først kunne blive Tale om at lade bortfalde 2 Pct. af Toldintraderne hersteds, som hidtil har været beregnet af Stedets Handlende til Indtægt for Kanalen, og som for Aaret 1880 er opført i Regnskabet med Kr. 2,510.31. Kanalens Indtægter oppebæres af Havnefogden, medens alle Havnearbeider forestaaes af Stadsingeniøren.

Byens Vandværk, der ved flere Ildsvaader har vist sin store Nytte og repræsenterer en Værdi af Kr. 168,000, har i sidstforløbne Aar havt en Indtægt af ca. Kr. 12,000. Vandindtagets Høide over laveste Punkt er 20 Meter og over høieste Punkt 75 Meter. Antallet af de private Indtag er 344 og Vandledningens Længde udgjør 5.8 Kilometer. I den nærmeste Fremtid vil Ledningen blive ført under Vandet over til Kanalens vestre Bred. Vandværket betyres af Stadsingeniøren, der tillige er Branddirektør. Under ham sorterer 1 Brandmester, 1 Rørlægger, der tillige besørger Trykpumpeværket, og 3 faste Brandmandskaber. En Omordning af det hele Brandvæsen er nær forestaaende.

Gasværket, der repræsenterer en Værdi af Kr. 80,000, havde i Aaret 1880 et Overskud paa Driftsindtægten af ca. Kr. 4,900, herfra dog ikke trukket Renter af Anlægskapitalen. Af nævnte Indtægt falder Kr. 2,900 paa Kommunen for Gadebelysning. Værket tilhører Byen og drives for dens Regning. Paa det Laan, som i sin Tid optoges til dette Anlæg, og som udgjorde Kr. 80,000, rester nu Kr. 20,411.40. Ogsaa dette Værk bestyres af Stadsingeniøren, der af Kommunen aflønnes for alle sine Vices med Kr. 3,200 aarlig, foruden Bolig, Lys og Brænde.

Byens Middelskole, hvortil er knyttet en Forberedelsesklasse, frekventeredes i 1880 af 121 Elever. De faste Læreres Antal er 7, hvortil kommer 2 Timelærere. En fuldstændig Gjennemgaaelse af et Kursus, beregnet for 8 Aar, koster for hver Gut Kr. 600. Til Skolen er af Enkefru Blom hersteds skjænket et Legat, „Momme Petersens Minde", stort Kr. 16,000, hvoraf Renterne, Kr. 800 aarlig, komme Skolen til Indtægt. Byens Tilskud var i 1880 Kr. 4,062.23.

Pigernes Undervisning hersteds besørges endnu kun af en Privatskole.

Ved Almueskolen fremmes Undervisningen af 5 Lærere samt 2 Lærerinder med fuld Post og 2 do. med halv do. Elevernes Antal var i 1880 gjennemsnitlig 574, nemlig 312 Gutter og 262 Piger. Byens Tilskud i samme Aar var Kr. 9,417.63. Fremdeles haves et Børneasyl med Tilskud af Kommunen, i 1880 stort Kr. 965.88, en Haandgjerningsskole og et Almuebibliothek.

Byen har en Arbeiderforening, der tæller ca. 260 Medlemmer med tilhørende Understøttelsesforening, en Haandværkerforening og en Sømandsforening.

Ædruelighedstilstanden er blandt de faste Arbeidere meget god; Dagleiere og Sjouere fortjene i saa Henseende et mindre godt Skudsmaal.

Handelsvirksomheden er i Fremgang, og Tilstanden blandt de Handlende maa vistnok i det Hele taget betegnes som sund.

Haandværksdriften paa Stedet er derimod temmelig indskrænket. Husfliden god.

Noget Samlag for Brændevins-Salg og -Udskjænkning er hersteds endnu ikke bleven oprettet, da samtlige Brændevinsrettigheder ere paa faste Hænder. Sagen har imidlertid megen Stemning for sig, og det er at vente, at den kan lade sig realisere i en nogenlunde nær Fremtid.

Antallet af de offentlige Sager hersteds have i Femaaret været:

i 1876. . . .	20	Sager	med	42	Tiltalte
- 1877. . . .	29	—	-	38	—
- 1878. . . .	22	—	-	34	—
- 1879. . . .	16	—	-	22	—
- 1880. . . .	25	—	-	43	—
Tils. . .	112	Sager	med	179	Tiltalte.

I forrige Femaarsperiode var det samlede Antal Sager . . . 41
og — — Tiltalte . . . 59

Forøgelsen er altsaa meget betydelig; Jernbaneanlægget har vistnok sin store Andel deri, ligesom den Omstændighed, at Byen i sidste Femaar har havt egen Politimester med en bedre organiseret Politistyrke end forhen. Dette kommer ogsaa tilsyne, hvad angaar Mulktforelæggelser uden paafølgende Tiltale, der i denne Femaarsperiode have faldt saaledes:

i 1876	et Antal af	. . . . .	207
- 1877	— —	. . . . .	208
- 1878	— —	. . . . .	128
- 1879	— --	. . . . .	164
- 1880	— —	. . . . .	199
		Tilsammen . . .	906,

medens det samlede Antal i næstforegaaende Femaar kun var 457 eller omtrent det Halve.

Sluttelig vedlægger jeg 4 Stkr. Opgaver efter tilstillede Schemaer No. 10, 15, 17 og 18, hvortil henvises."

Moss By har paa Grund af sin fordelagtige Beliggenhed ved en saagodtsom hele Aaret aaben Havn og sine Vandfald flere Betingelser for at blive en Fabrikby, og den har ogsaa i den Retning gjort gode Fremskridt. Af størst Betydning er Møllledriften, idet det antages, at der daglig formales gjennemsnitlig det hele Aar ca. 1,000 Tønder Korn. Det største Firma i den Bedrift i Femaaret har formalet ca. 740,000 Tønder eller gjennemsnitlig pr. Aar 148,000 Tønder. Der klages imidlertid over, at Konkurrencen i denne Bedrift er bleven stærkt forøget, idet der paa flere andre Steder er opført store Møllebrug. Byens Trælasthandel er tiltaget, idet der efter Jernbanens Aabning er tilført Byen større Partier fra Steder, hvorfra Tømmeret ikke kunde flødes til Byen. For Stedets Fabrikvirksomhed vilde det være af megen Betydning, om den før omhandlede yderligere Sænkning af Vandsjø kunde komme til at blive udført, idet Vandkraften derved kunde komme til at blive udnyttet langt bedre, end nu er Tilfældet. Det synes forøvrigt, som om Stedet i Femaaret har været i nogen Fremgang, hvilket ogsaa bestyrkes ved den betydelige Forøgelse i den skatbare Formue, og den Frygt, Enkelte nærede for, at Byen snarere kunde tabe end vinde ved at komme i Jernbaneforbindelse, har heldigvis ikke bekræftet sig. Tilførselen til Byen fra Landdistrikterne er temmelig betydelig, og der opkjøbes en ikke liden Del af Landboprodukter i Byen fra Horten. Af Byens Formandskab har været motioneret om en lettere Forbindelse med Distrikterne paa den anden Side af Kristianiafjorden, hvilken man havde tænkt sig istandbragt ved Anskaffelse af en Dampfærge. Dette synes at være fuldt berettiget, idet der i længere Tid med Føie har været ført Klager over den mangelfulde Kommunikation mellem de smaalenske Byer og Vestsiden af Kristianiafjorden samt Vestlandet, og end stærkere er dette bleven følt, siden Jernbanerne paa begge Sider af Fjorden ere aabnede.

Antallet af Justits- og Politisager har været:

i 1876	19	med	41	Tiltalte
- 1877	30	-	39	—
- 1878	21	-	33	—
- 1879	18	-	33	—
- 1880	31	-	48	—
Tilsammen	119	med	194	Tiltalte,

hvilket viser en betydelig Stigning i Sammenligning med det forrige Femaar, da der blev behandlet 41 Sager med 59 Tiltalte.

Antallet af Mulktforelæggelser var:

i 1876	226
- 1877	159
- 1878	179
- 1879	193
- 1880	240
Tilsammen	997

mod 457 i forrige Femaar.

Sarpsborg.

Byfogdens Beretning af 31te Oktober f. A. er saalydende:

„Femaaret 1876—1880 har ikke været nogen gunstig Periode for Sarpsborg. Indvaanernes økonomiske Stilling har ikke forbedret sig i dette Tidsrum.

For de inden Byen bosatte Skatteyderes Vedkommende har Formue og Indtægt ved Skatteligningerne været ansat saaledes:

	Antagen Næring.	Skatbar Næring.	Skatbar Formue.
1876 . . .	Kr. 532,680	Kr. 202,312	Kr. 910,100
1877 . . .	- 607,480	- 222,576	- 1,000,000
1878 . . .	- 639,400	- 250,524	- 1,120,000
1879 . . .	- 626,160	- 236,782	- 1,730,000
1880 . . .	- 535,030	- 204,670	- 1,600,000

Den anførte Stigning af den skatbare Formue i Femaarets to sidste Aar hidrører fra, at Formue i Huse da er medtaget ved Formuens Ansættelse, hvilket ikke tidligere var Tilfældet.

Som det sees, er Indvaanernes Næring gaaet betydeligt ned siden Aaret 1878, medens den efter de ovenanførte Tal skulde været noget større i Femaarets sidste, end den var i Femaarets første Aar. Dette har dog neppe været Tilfældet, idet Sagen vistnok er, at man i de senere Aar under Skatteligningen er gaaet strengere eller nøiagtigere frem ved Næringens Ansættelse end tidligere.

At der saaledes ikke har fundet nogen Fremgang Sted i Femaaret, men vistnok snarere en Tilbagegang, finder lettelig sin Forklaring i de ugunstige Forhold, Byen i denne har havt at kjæmpe med.

De omliggende Brug, navnlig Borregaards og Hafslunds, hvis talrige Arbeidsstok hersteds forsyner sig med sine Fornødenheder, har for en stor Del ligget nede i Femaaret, og dette har medført en væsentlig Formindskelse af Handelsomsætningen og Haandværksdriften. Flere Konkurser blandt Byens Handlende have ogsaa nærmest været foranledigede ved Kreditgivning til Brugsarbeidere, som paa Grund af Arbeidsløsheden have været ude af Stand til at betale Gjæld. Den ved Lov af 25de April 1874 givne Adgang til Handel og Haandværksdrift umiddelbart i Byernes Nærhed har ogsaa bidraget meget til disse Næringsveies Aftagen her paa Stedet. Paatageligt er dette for Bydelen Sannesunds Vedkommende, som flere af Stedets Kjøbmænd har fraflyttet, medens der alene i Strækningen fra Sannesund til Rolfsøen, en halv Mils Vei sydover langs Glommens Vestside, saavidt jeg ved, har nedsat sig ikke færre end 9 Landhandlere. Som bekjendt, har ogsaa Skibsfartens Afkastning været mindre god saavel for Rederne som for Søfolkene.

Nærmest i Forbindelse med de daarlige Tider er det formentlig, at ogsaa Handelen med Brændevin er betydeligt aftagen. Der har saaledes i Aaret 1880 neppe hersteds været solgt mere deraf end en Halvpart af, hvad der afhændedes i 1876, for hvilket Aar det skatbare Kvantum Brændevin var ansat til 120,000 Potter. I Femaarets første Halvdel var der en større ved Jernbaneanlægget beskjæftiget Arbeidsstok, der antages at have forbrugt meget Brændevin.

Der er her i Byen i forrige Aar stiftet en Good-Templarforening. Imidlertid er det kun en mindre Del af det Brændevin, som her udsælges, der afhændes til Byens egne Indvaanere. Det meste forbruges af den omkringboende Landbefolkning, derunder indbefattet Arbeiderne ved Brugene, paa Lastetomterne og ved Lændserne i Vasdraget.

Samtidigt med, at Næringsdriften har været i Tilbagegang, er Skatterne i Byen stegne betydeligt. Den fra Toldsteddistriktet foregaaende Udskibningsvirksomhed, der tidligere har baaret en større Del af Byskattens Beløb, er i de senere Aar stærkt aftagen, idet de vedkommende Trælasthandlere, istedetfor direkte at skibe sin skaarne Last til Udlandet, afhænde samme til Høvlerierne i Fredriksstads (eller Laurviks) Toldsteddistrikt. Den paa Byindvaanerne faldende Byskat er som Følge deraf voxet. Nedenfor meddeles en Opgave for Femaaret over:

	Den samlede Byskats Beløb.	Deraf udlignedes paa Udskibningsvirksomheden	Byskattens Størrelse pr. skatbar Krone.
1876 . . .	Kr. 30,680	Kr. 11,850	6.9 Øre
1877 . . .	- 36,956	- 17,500	6.5 -
1878 . . .	- 36,900	- 16,186	6.3 -
1879 . . .	- 39,830	- 9,800	10.2 -
1880 . . -	- 34,130	- 7,320	10.1 -

Fattigskat har tidligere ikke været udlignet, idet Fattigkassens Behov dækkedes ved Brændevinsafgiften og den for Rettighed til Udskjænkning af Øl og Vin m. v. erlagte Afgift. Paa Grund af de stigende Fattigudgifter — Understøttelserne til Byens Fattige udgjorde i 1875 Kr. 10,664, i 1880 Kr. 15,052 — medens paa den anden Side Brændevinsafgiften er aftagen, har man fra 1881 af maattet udligne Fattigskat.

For Aaret 1881 udgjorde den paa Byindvaanerne faldende samlede By- og Fattigskat 14.21 Øre pr. skatbar Krone.

Paa Grund af denne Skatternes Stigning have enkelte af de større Skatteydere i indeværende Aar fraflyttet Stedet, hvorved Byrderne ville falde saameget tungere paa de Tilbageværende.

Naar Byen — hvad der kan ventes — om nogle Aar ifølge en ny Skattelovs Bestemmelser vil tabe den Indtægt, den endnu har af Udskibningsvirksomhed, der inden Toldsteddistriktet foregaar fra udenfor Byen beliggende Brug, ville Udsigterne for dens fremtidige Trivsel vistnok stille sig tvivlsomme. Det var med dette for Øie, at Byens Vedkommende for flere Aar siden søgte at opnaa en betydeligere Udvidelse af Byen, der navnlig gik ud paa Indlemmelse i samme af Borregaards Brug. Den herom for Storthinget i 1878 fremsatte kongelige Proposition blev imidlertid ikke bifaldt af Odelsthinget.

Man faar imidlertid haabe, at Byens Stilling igjen maa blive gunstigere. Forholdene er i det Hele ikke større, end at en Forbedring i samme vil kunne indtræde. Der er ved Slutningen af Femaaret bleven opført og sat i Drift en Dampsag med Høvleri inden Byens eget Territorium, ligesom der er god Anledning for Trælastvirksomhed paa den Del af Byens Eiendom Alvim i Tune, som nu i Forbindelse med et ved Bygrændsen beliggende Ølbryggeri agtes søgt indlemmede i Byen. Anlægget af et mekanisk Værksted hersteds for Smaalensbanen vilde ogsaa ophjælpe Stedet, der under bedre Forhold derhos maatte kunne drage en Nytte af Jernbanen, som den under de nuværende Forhold ikke formaar.

Byens Gjæld kan formentlig ikke siges at være meget betydelig, om end dens Afdragning og Forrentning for Tiden falder trykkende. Den udgjorde ved Udgangen af 1880 omtrent Kr. 100,000, hvoraf de aarlige Afdrag og Renter beløbe sig til omtrent Kr. 11,000. Hertil kommer det til Jernbaneanlægget tegnede Bidrag, af hvis oprindelige Beløb, Kr. 40,000, der ved Udgangen af 1880 var betalt Kr. 13,000. Bidraget afgjøres med Kr. 2,000 aarlig. Afdrag og Renter af Byens Gjældsforpligtelser udgjør saaledes for Tiden omtrent $^1/_3$ Part af det Beløb, der udlignes i Byskat.

Stedet har i Femaaret faaet en kommunal Middelskole, der ved kongelig Resolution af 1ste Juni 1876 er tilstaaet Ret til at afholde Afgangsexamen med samme Virkning som offentlige Middelskoler. Til An-

skaffelse af en ny Skolebygning til samme er anvendt et Beløb af noget over Kr. 68,000, som blandt andet tilveiebragtes ved et Laan af Oplysningsvæsenets Fond, stort Kr. 40,000. Byens Gjæld skriver sig saaledes for en væsentlig Del fra denne Bygnings Opførelse. En ikke saa liden Del af de Skolen søgende Børn er fra Landdistriktet.

Kommunens Bidrag til Skolevæsenet udgjorde i Aaret 1880:

1.	Til Middelskolen	Kr. 7,176.92
	hvoraf dækket ved Oplysningsvæsenets Fonds Bidrag	- 2,800.00
		Kr. 4,376.92
2.	Til Almueskolen med den dertil knyttede Haandgjerningsskole	- 5,357.44
		Kr. 9,734.36

Udgifterne til Bygningernes Vedligeholdelse, Brandkontingent m. v. ere ikke heri medregnede.

Kommunen har videre i Femaaret indkjøbt en Gaard til Syge- og Fattighus samt L.-No. 3 c Alvim i Tune, af Skyld 2 Skill., udgjørende en til Byens Brygge stødende Byggetomt.

I Slutningen af forrige Femaar blev der hersteds oprettet et Asyl for Smaabørn under den skolepligtige Alder. Omtrent 50 Børn beskjæftiges om Formiddagene og meddeles lidt Undervisning i Regning, Læsning samt Haandarbeide. Asylet har sit eget Hus, bestaar ved frivillige Bidrag og har en Bestyrelse, bestaaende af Sognepræsten og 5 Medlemmer. Udgifterne, der væsentlig er Løn til Lærerinden, som har Bolig paa Asylet, samt til Lys og Brænde, andrager til omtrent Kr. 800 aarlig.

Stedets private Fattigpleie, der ligeledes bestyres af 5 Medlemmer med Sognepræsten som Formand, har i Femaaret virket ved at forskaffe Fattige Arbeide, især Strikning, og ved Uddeling af Gaver ved Juletider, hvorhos der i de Par sidste Aar i Vintermaanederne har været uddelt Mad fra et Suppekjøkken. Den i forrige Femaarsberetning omhandlede, af Fattigpleien oprettede Haandgjerningsskole for Gutter er igjen ophørt.

Stedets Haandværkerforening og Sømandsforening har virket som i forrige Femaar."

Med Hensyn til Kriminalstatistiken oplyses, at Antallet af Justits- og Politisager var:

i 1876	16	med	24	Tiltalte
- 1877	15	-	24	—
- 1878	13	-	20	—
- 1879	6	-	8	—
- 1880	9	-	9	—
Tilsammen	59	med	85	Tiltalte

mod i forrige Femaar 80 Sager med 116 Tiltalte.

Bødesagernes Antal har været:

i 1876	218
- 1877	170
- 1878	191
- 1879	94
- 1880	115
	788

mod 1087 i forrige Aar.

Smaalenenes Amtskontor, 30te December 1882.

J. L. Rasch.

Bilag til Femaarsberetningen for Fredrikshald.

Opgave over industrielle Anlæg i Fredrikshalds Kjøbstad 1880.

Anlæggets Navn og Art.	Antal Arbeidere, iberegnet Bestyrere, Opsynsmænd, Regnskabsførere m. V. i Aarene	
	1879.	1880.
C. Møllers Bryggeri og Malteri	23	20
Haldens Do. og Mineralvandfabrik . . .	25	20
Fredrikshalds Mineralvandfabrik	3	2
Tistedalens Sagbrug	223	220
Loranges Dampsag	16	20
Sagbrugsforeningens mekaniske Værksted	-	5
Huitfeldts Kaabefabrik	80	80
Hofgaards Do.	22	40
Rosenvinges Do.	14	14
Svend Larsens Vognfabrik.	14	14
Johan Falks Do.	5	6
Puck & Søns Bygningsværksted og Snedkeri.	24	3

Anlæggets Navn og Art.	Antal Arbeidere, iberegnet Bestyrere, Opsynsmænd, Regnskabsførere m. V. i Aarene	
	1879.	1880.
Suhrkes Bygningsværksted og Snedkeri	55	40
Ohlgreens Garveri	2	-
C. J. Olsens Enkes Do.	2	2
T. Amundsens Do.	2	3
Ous Do.	2	3
Frommee's Do.	-	-
Johannes Nielsens Farveri	5	4
Anders Nielsens Do.	4	4
Sagbrugsforeningens Høvleri	128	128
Porsnæs Stampe	1	1
Søndre Porsnæs Mølle	20	20
Nordre Do. Do.	20	15
Tistedalens Do.	-	5
Langbryggens Værft	29	30
Loranges Do.	-	2
Haldens Tobaksfabrik	8	10
Fredrikshalds Gasværk	5	6
Hamiltons Knappefabrik	15	18
Porsnæs Messingbrug	6	5
Sundelius's Handskefabrik	12	9
Haldens Bomuldsspinderi og Væveri	132	180
Tistedalens kemiske Fabrik	11	-
Cathrineholms Jernbrug	221	200
Fagerbergs Pottemageri	4	4
Carlmarks Do.	1	1
Bjurstrøms Gjørtleri	-	4
P. Pettersens Smedefabrik	-	4
Bockrams Sæbesyderi	-	2
Borgens Do.	-	4
Westbergs Møbelfabrik	-	10
Magnusens Do.	-	12
Jahnsens Dropsfabrik	-	2
Huitfeldts Bundtmageri	-	14

IV.

Hedemarkens Amt.

Underdanigst Beretning

om den økonomiske Tilstand m. V. i Hedemarkens Amt i Femaaret 1876—1880.

A. Landdistriktet.

I. Jordbruget.

I det Tidsrum, nærværende Beretning omfatter, kan Jordbruget i Amtet vel ikke siges at have undergaaet nogen større eller mere indgribende Forandring. Men Udviklingen er skreden jevnt fremad under Indflydelse af de i Femaaret indtraadte Forandringer i Omsætnings- og andre Forhold, der betinge dels Produktionens Art, dels Arbeidsvirksomhedens Ordning. Som en Forandring, der i nævnte Henseende har havt Betydning, maa især nævnes de forbedrede Kommunikationer og navnlig den i Femaarets Løb fuldførte Jernbaneforbindelse gjennem Distriktet. Den derved opnaaede Lettelse af Samfærdselen mellem de forskjellige Dele af Distriktet og med Hovedmarkedet har selvfølgelig som saadan medført sine store Fordele, men paa den anden Side ogsaa aabnet Veien for en stærkere og mere udvidet Konkurrence fra andre Kanter Der er herved og ved Spørgsmaalet om Arbeidskræfternes Benyttelse samt Maaden og Anledningen til at kunne nyttiggjøre sig den nyere Tids Opfindelser psa Jorddyrkningens Felt stillet Landmanden Opgaver, hvis hensigtsmæssige Løsning og Gjennemførelse kræver saavel økonomisk Evne som Indsigt, Erfaring og Tid. Foreliggende Kjendsgjerninger vise dog, at man i saa Henseende er paa god Vei i flere Dele af Amtet, og navnlig maa det Distrikt, Hedemarkens Fogderi, hvor Jordbruget danner Hovednæringen, antages i denne Retning at have naaet et temmelig fremskredet Standpunkt.

Rydning af Nyland og større Grundarbeider ere i Femaaret kun i ringe Udstrækning komne til Udførelse. For Vinger og Odalens Vedkommende er Arealet af Rydningsland opgivet til 1200 Maal; for de øvrige Fogderier savnes nøiagtige Opgaver, men Beretningerne gaa ud paa, at lidet er udrettet. Paa den anden Side vises der en større Skjønsomhed i Valget af Rydningsmark.

Antallet af de særskilt skyldsatte Brug og disses Skyld for de forskjellige Fogderier udgjorde ved Udgangen af 1880:

	Antal Brug.	Skyld.	Gjennemsnits-Skyld pr. Brug.
Vinger og Odalen . . .	2,665	3,786 2 4	1.42 Skylddaler.
Sølør	3,702	4,265 4 18	1.15 —
Søndre Østerdalen . . .	3,970	1,798 3 12	0.45 —
Nordre Østerdalen . . .	4,286	1,763 - 19	0.41 —
Hedemarken	3,682	11,600 4 16	3.12 —
Amtet	18,305	23,215 - 21	1.31 —

Den Forøgelse i Brugenes Antal, som efter foranstaaende Opgaver er skeet i Femaaret (ved Udgangen af 1875 var de særskilt skyldsatte Eiendommes Antal 16,994), skriver sig ikke saameget fra Udstykning af de egentlige Jordeiendomme som fra Udparcellering af Skoven og særskilt Skyldsætning af Underbrug, Havnegange og Slaatter. Forskjellen i den samlede Skyld, der ved Udgangen af 1875 androg til omtrent 23,231 Daler, hidrører fra, at en Del af Vinger og Odalens Fogderi i Henhold til Lov af 5 Mai 1875 er henlagt til Kongsvinger og en Del af Hedemarkens Fogderi i Henhold til Lov af 6 Juni 1877 til Hamar.

Nogen væsentlig Forandring i de hidtil brugelige Sædarter har ikke fundet Sted. Dog spores der en større Tilbøielighed til at lægge an paa Havre som en naturligere Sædart paa den skarpere og fattigere Jord og en efterspurgt Exportartikel, hvorimod man i Hedemarkens Fogderi mere og mere gaar over fra Blandkorn til de værdifuldere Sædarter Rug og Byg. Som Sædekorn har paa flere Steder Viftebyg, Stjernebyg, Emdenerhavre og den sorte orientalske Havre faaet ikke liden Udbredelse. Havre og Vikker til Grønfoder er kommen mere i Brug. Hvede dyrkes fremdeles kun i Hedemarkens Fogderi.

Udsæden pr. Maal i Skjepper og Foldigheden pr. Maal gjennemsnitlig for Amtet stiller sig for de forskjellige Sædarter saaledes:

	Hvede.	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Erter.	Poteter.
Udsæd pr. Maal . .	1.62	1.27	1.69	2.1	2.35	14.2	1.72
Foldighed	8.74	12.48	9.41	8.35	7.9	8.7	6.15

Maskiner i Jordbrugets Tjeneste have faaet stor Udbredelse i Femaaret. Af Damptærskemaskiner med tilhørende Lokomobiler fandtes ved Udgangen af 1880 i hele Amtet 38, hvoraf de 33 falde paa Hedemarkens Fogderi; ved Udgangen af 1875 var der ialt 31, hvoraf 29 i Hedemarkens Fogderi. For de øvrige Landbrugsmaskiners Vedkommende foreligger der paa Grund af Opgavernes Indretning ikke fuldstændige Oplysninger. Til en delvis Belysning af, i hvilken Grad Udviklingen i denne Retning er skredet fremad, kan imidlertid anføres, at af de i Nordre Odalens Herred værende 12 Slaattemaskiner ere 11 anskaffede i Femaaret. I Solørs Fogderi havdes ved Udgangen af 1880 18 Hesteriver og 27 Slaatte- og Meiemaskiner, medens disse sidste ved Udgangen af 1875 kun beløb sig til 14. Fogden i Søndre Østerdalen anfører i sin Indberetning:

„Nogle Radsaamaskiner til Korn og Græsfrø ere anskaffede her i Elverum, hvorhos Slaattemaskiner og Hesteriver ere meget almindelige, undtagen i Tryssil, ligesaa Tærske- og Hakkelsemaskiner, dels for Hestekraft, dels for Haandkraft, hvortil kommer, at de øvrige til et ordentligt Gaardbrug nødvendige og tidsmæssige Redskaber af hensigtsmæssig Konstruktion nu sjelden savnes."

Ved Benyttelsen af de her omtalte Midler har det kunnet opnaaes, at Jordbrugsarbeiderne — foruden at blive bedre udførte — have kunnet foregaa baade billigere og hurtigere, end tidligere har været Tilfældet. En større Uafhængighed er vunden ligeoverfor Arbeidspriser og et friere Herredømme over Tiden for Indhøstningen.

I Behandlingen af Gjødselen vises der mere Omhyggelighed, dels ved dens Opbevaring i Kjældere eller Hævdskur, dels ved en ordentlig Kompostering. Skovdriften og Havningen med Kreaturerne om Sommeren bevirker imidlertid, at megen Gjødsel gaar tilspilde. Anvendelse af kunstig Gjødning har i nogen videre Udstrækning kun fundet Sted i de mere fremskredne Distrikter og hvor Transportomkostningerne ikke have lagt Hindringer i Veien for Anskaffelsen.

Amtets Landbrugsskole paa Jønsberg i Hedemarkens Fogderi har været i Virksomhed gjennem hele Femaaret med stærk Søgning. I Aaret 1880 havde den 37 Elever. Bestyrelsen har været den samme som tidligere. Derimod skete der fra 1878 den Forandring i Skolens Plan, at den ophørte som halvt privat Indretning og overgik til en fuldstændig offentlig Amtslandbrugsskole med Statsbidrag, hvorved den fik en ganske anden Evne til at virke til sit Maal.

Jordfællesskab, — der forekommer i ringe Udstrækning — er stadigt i Aftagende, da den deri liggende Hindring mod et hensigtsmæssigt Jordbrug bliver mere og mere erkjendt.

Foruden den i min forrige Indberetning omtalte Landbrugsforening for Hedemarkens Fogderi haves der nu saadanne ogsaa for de øvrige Fogderier — undtagen Søndre Østerdalen; de ere tilknyttede det efter Femaarets Udløb oprettede Landhusholdningsselskab for Amtet.

2. Fædriften.

De forbedrede Kommunikationer og den deraf flydende lettere Adgang til Afsætning af Melk og Meieriprodukter og det større Nettoudbytte, som disse paa Grund heraf have givet, ere Faktorer, som i den sidste Tid i høi Grad have bidraget til at aabne Øinene for den sikre Indtægt, Afkastningen af et vel indrettet Fjøsstel giver. — Jernbanen har desuden foranlediget Indskrænkning i Hesteholdet og derved bidraget til at overføre Foderforbruget fra Stalden til Fjøset. I samme Retning har Indskrænkningen i de senere Aars Skovproduktion virket. Fremskridtet for Fædriftens Vedkommende har vist sig fornemmelig i en bedre Indretning af Fjøsene, Indskrænkning i Besætningernes Størrelse med en deraf flydende bedre Fodring og rigeligere Udbytte, mere udviklet Sands for Kvægracernes Forbedring og navnlig i en skjønsommere og omhyggeligere

Behandling af Produkterne, særlig Smørret. Det aarlige Melkeudbytte pr. Ko skulde efter Opgaverne for 1880 i Gjennemsnit være at ansætte saaledes:

Vinger og Odalen	1,300	Potter,
Solør	1,020	—
Nordre Østerdalen	1,390	—
Søndre Østerdalen	1,255	—
Hedemarken	1,290	—
Amtet	1,250	—

Salgspriserne for Heste og Kjør samt for Smør og nysiet Melk findes efter Opgaverne for samme Aar i Gjennemsnit at have udgjort:

	Heste pr. Stykke. Kr.	Kjør pr. Stykke. Kr.	Smør pr. B℔. Kr.	Melk pr. Pot. Øre.
Vinger og Odalen	437	60	9.93	9
Solør	310	59	9.80	8.5
Nordre Østerdalen	296	72	10.25	9.5
Søndre Østerdalen	375	70	10.80	10
Hedemarken	350	80	10.30	9
Amtet	354	70	10.20	9

Salg af levende Kvæg foregaar fremdeles i temmelig stor Udstrækning fra Hedemarkens Fogderi, ligesom ogsaa tildels fra Nordre Østerdalen. Adgangen til Varens Transport paa Jernbane har bidraget sit til at ophjælpe denne Bedrift.

Hesteavlen er vedvarende i Fremgang og omfattes med Interesse. Herom vidner Søgningen til Amtets Hesteavlssæter Staupholen i Storelvedalen og Afbenyttelsen af den Amtet tilhørende Stodhingst.

Den sædvanlige Hesteudstilling paa Hamar har været afholdt hvert Aar. For Hornkvæg har aarligaars paa forskjellige Steder været afholdt mindre Dyr- og Fjøsskuer og i 1879 en større Udstilling i Solør. Af andre offentlige Foranstaltninger til Kvægracernes Forbedring skal nævnes et foretaget Indkjøb for Statskassens og Amtskassens Regning af 16 Telemarksoxer, der bleve udstationerede paa forskjellige Steder omkring i Amtet.

Koldtvandsmethoden ved Melkens Behandling er nu almindelig ikke alene ved Meierierne og paa de større Gaarde, men ogsaa i de høiere liggende Fjeldbygder og tildels paa Sætrene.

I Amtet var der i 1880 i Gang 14 Meierier eller 5 mere end i 1875. Et Foretagende, der fortjener at nævnes ved Siden af Meierierne, er Dannelsen af de saakaldte „Smørforeninger“, ved hvilke flere Gaardbrugere i en Egn eller Grænd slutte sig sammen og blive enige om at fodre og stelle sine Kreaturer samt behandle sin Melk paa en bestemt Maade. Et Par Gange om Ugen sende de sit nykjernede, usaltede og ufarvede Smør til et bestemt Sted, hvor det farves, saltes og sammenarbeides til en ensartet Vare. En valgt Kontrolkommission paaser ved Besøg i

Fjøs og Melkebod, at Reglementet overholdes. Foruden at disse Foreninger, hvoraf der findes flere i Nordre Østerdalen, levere et udmærket Fjeldsmør, der paa Grund af sin Ensartethed har et fast og godt Marked, øge de ogsaa ved den gjensidige Kontrol Medlemmernes Interessse for Fjøs- og Melkestellet.

3. Skovdriften.

Naar undtages Hedemarkens Fogderi, udgjør Skovdriften Befolkningens største Indtægtskilde og vigtigste Næringsvei. Som rimeligt, maatte den Overproduktion, som paa Grund af de usædvanligt høie Priser fandt Sted i forrige Femaarsperiode, ogsaa strække sine Virkninger ind i den følgende Tid. At en betydelig Indskrænkning i Tømmerhugsten har fundet Sted i sidste Femaar, fremgaar tydeligt af de fra Flødningsvæsenet modtagne Opgaver over det igjennem Vasdragene nedflødede Antal Tylvter, der udgjorde:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Sum.
Vinger og Odalen	40,800	38,200	38,600	34,000	52,700	204,300
Solør	75,100	69,700	77,200	26,000	65,700	313,700
Nordre Østerdalen	12,800	17,800	26,000	16,600	22,200	95,400
Søndre Østerdalen	65,200	71,900	99,200	34,500	70,500	341,300
Hedemarken . .	300	300	300	400	800	2,100
Amtet	194,200	197,900	241,300	111,500	211,900	956,800

I disse Opgaver maa imidlertid blive at fradrage 56,700 Tylvter, der er hugget i Sverige og nedflødet gjennem Solørs Fogderis Vasdrag. Den samlede Produktion i Femaaret udgjør saaledes 900,100 Tylvter, medens den i 1871—75 udgjorde 1,272,000 Tylvter, altsaa en Formindskelse af i det Hele 371,900 Tylvter eller omtrent 74,000 Tylvter pr. Aar. Heri maa dog fratrækkes Noget for Last fra de ligeved Jernbanelinien liggende Skove, der ikke er flødet, men i forædlet Tilstand med Jernbanen er sendt til Kristiania. Den aarlige Formindskelse i Hugsten kan derfor antagelig sættes til 70,000 Tylvter. Priserne have i Femaaret været lave, men samtidigt ere Omkostningerne ved Synkning i Arbeidspriserne indskrænkede. Sættes Bruttoprisen til 25 og Nettoprisen til 16 Kr. pr. Tylvt, udgjør for hele Amtet af det flødede Tømmer Bruttoindtægten Kr. 22,500,000 og Nettoindtægten Kr 14,400,000 mod henholdsvis i Aarene 1871—75 34,028,000 og 21,376,000 Kroner. Aarsagen til Indskrænkningen i Hugsten er væsentlig at søge i de lavere Priser, men at Tømmerskoven ved den stærke Beskatning i forrige Femaar var temmelig medtagen, saa at Forsigtigheden var større, er naturligt. Disse Hensyn modvirkedes igjen dels ved, at flere Skove vare solgte til Udhugst paa flere Aar (i Vinger's Herred var efter Fogdens Indberetning Hugsten i Femaaret betydeligt **større** end i Aarene 1871—75 netop paa Grund af en allerede i sidste Tidsrum

sluttet Udhugstkontrakt), dels ved at Trangen til Penge trods Priserne ialfald i de første Aar for en Del fremtvang Hugst. Uagtet de synkende Priser, vil det af ovenstaaende Tabel fremgaa, at Hugsten øgedes i Aarene 1876, 1877 og 1878. I det sidste Aar var som Regel Hugstkontrakterne udløbne og det økonomiske Tryk lettet, derfor skete der i 1879 ogsaa en saa betydelig Indskrænkning i Produktionen som af 130,000 Tylvter; da Priserne i 1880 igjen gik op, øgedes den atter med 100,000 Tylvter.

Indskrækningen i 1879 og Forøgelsen i 1880 synes at vidne godt saavel om Skoveiernes økonomiske Modstandskraft som om, at Skovenes Tilstand ikke i nogen uforholdsmæssig Grad var bleven forringet. Imidlertid staar det ikke til at negte, at Beskatningen ikke har staaet i Forhold til den aarlige Reproduktion. Men samtidigt have ogsaa Skoveierne mere og mere faaet Øinene op for Betydningen og Nytten af en rationel Behandling af Skovene. Da derhos de forbedrede Kommunikationer muliggjøre en fuldstændigere Tilgodegjøren af den hele Afkastning ved en større Hugst, vil denne paa Grund af et forøget Nettoudbytte rimeligvis kunne afpasses bedre efter Skovenes Tilstand. Udryddelse af Top, Tørt og Affald til Favneved, der endog fra Jernbanestationer i Østerdalen forsendes helt til Kristiania, er bleven almindelig.

Den fra Fogderierne meddelte Gjennemsnitspris for de forskjellige Vedsorter er opgiven saaledes:

	Birk.	Furu.	Or.	Gran.
Vinger og Odalen	9.75	6.50	6.50	5.50
Solør	7.50	5,90	6.67	5.20
Nordre Østerdalen	6.17	4.75	6.00	5.00
Søndre Østerdalen	7.00	4.46	4.50	4.00
Hedemarken	8.00	5.92	5.33	5.58

Der er Overflod paa Brændeved, saaledes at der haves betydeligt Kvantum til Salg; kun enkelte Distrikter af Hedemarkens Fogderi kjøbe noget Brændeved. Torv som Brændsel bruges lidet, dog i større Udtrækning end tidligere. Af Bygningstømmer haves ogsaa tilstrækkeligt overalt, naar undtages Kvikne, der bliver forsynet fra Annexsognet Inset.

Paa Amtslandbrugsskolen Jønsberg gives Eleverne Undervisning baade theoretisk og praktisk i Skovhusholdning; fra flere Kanter af Amtet udtales der dog Ønske om Oprettelse af Skovskoler.

4. Fiskeriet

maa, som Næringsvei betragtet og som Gjenstand for Salg, siges at have liden Betydning for Distriktet i sin Helhed. Derimod er det af ikke saa liden Betydning for Husholdningerne i det daglige Liv. De fiskerigeste Distrikter ere Rendalen og Tolgen i Nordre Østerdalen og Tryssil i Søndre Østerdalen.

Med Hjemmel af Lovgivningen er der fattet Bestemmelser om Indskrænkning i Anvendelsen af visse Fangstmaader for flere Egne, saa-

ledes for Tønset, Lilleelvedalen, Tolgen og Kvikne i Nordre Østerdalen, for Jesaassøen i Solør, for Odalens 2 Herreder og for Tryssil i Søndre Østerdalen, med specielle Fredningsbestemmelser med Hensyn til Tiden for det tilladte Fiskeri for enkelte Vasdrag. Om dette vil forøvrigt nærmere Indberetning ad anden Vei være skeet. Som almindelig Bemærkning skal anføres, at Grunden til, at Fiskeriet som Bedrift kaster saa lidet af sig, mest maa søges i Ukyndighed i Behandlingen af Fisken som Salgsvare. At de fleste og større Vasdrag ere temmelig fiskefattige, er vistnok ogsaa saa. De offentlige Forføininger til Fiskeriets Fremme ere imidlertid trufne saa betimeligt, at der er gode Udsigter til Fremgang i Bedriften; der anføres dog fra flere Hold, at de gjældende Forskrifter vanskeligt blive overholdte uden offentligt Opsyn.

Fra enkelte Steder, f. Ex. Solør, klages der over, at Tømmerflødningen skader Fiskeriet; navnlig skal Vandets Slipning i Dammene bevirke, at megen Yngel bliver liggende paa det Tørre og dør.

5. Bergværksdrift.

Paa Grund af de nedadgaaende Priser paa Bergværksprodukterne har en endnu yderligere Indskrænkning i denne Bedrift, der allerede før var temmelig ubetydelig, fundet Sted i Femaaret. For Solør og Odalens Jernværks-Bolags Regning dreves i 1876 og 1877 i Vinger en Masovn („Spitalen") til Forarbeidelse af Takjern, men lang Transport og aftagende Udbytte bevirkede dens Nedlæggelse. Derved ophørte Malmbrydningen i Brandvold i Solør. Foruden denne Masovn har Røros Værk havt en Smeltehytte — Lovise Hytte — i Lilleelvedalen, der har været i Drift i Femaaret; Hytten er nu nedbrændt og nedlagt og Hyttedriften indstillet.

Forøvrigt har ingen Bergværksdrift fundet Sted.

6. Fabrik- og Haandværksdrift.

Paa Grund af de store Vandmasser, hvoraf Amtet gjennemstrømmes, er der anlagt en Mængde Sagbrug, Møllebrug, Teglbrug, Stamper, Farverier o. s. v., men disse Anlæg tilfredsstille i Regelen kun et rent personligt eller et lokalt Behov.

Af større industrielle Anlæg havdes i 1880:

Aadals Brugs Jernstøberi med mekanisk Værksted, Spiger- og Ljaafabrik i Løiten, der beskjæftiger 80 Arbeidere;

9 Brændevinsbrænderier, alle i Hedemarkens Fogderi (Romedals Brænderi er nedlagt i Femaaret);

3 Ølbryggerier (Odals Værks, Elverums og Nedrekværns);

1 Træsliberi.

2 Fyrstikfabriker (1 paa Kongsvinger og 1 i Vang saa nær Hamar Bygrændse, at den ved Udvidelsen blev indlemmet i Byen). Driften ved Vendkværn Fabrik er i 1880 overflyttet til denne sidste, der har exporteret ikke ubetydelige Partier bl. A. til Kina;

20 Dampsage (deraf 11 i Vinger og Odalens Fogderi), hvoraf 6 forenet med Høvleri;

1 Damphøvleri (i Solør) af mindre Betydning;

3 Pibefabriker og

1 mekanisk Fabrik i Elverum (oprettet i Femaaret).

Driften ved Gaaskværn Væveri blev indstillet i 1880.

Haandværksdriften staar omtrent paa samme Standpunkt. Større Konkurrence tvinger dog Arbeiderne til en nødvendig Udvikling baade i Retning af det praktisk Nyttige og det Smukke.

7. Binæringer.

Husfliden berettes paa enkelte Steder at være gaaet noget frem, paa andre tilbage; den drives intetsteds i noget betydeligt Omfang.

For Kvindernes Vedkommende bestaa Arbeiderne i Forfærdigelse af de simplere Hverdagsstoffe (Værken og Vadmel) og for Mændenes alene i Forfærdigelse og Reparation af de almindelige Gaardsredskaber. Simplere Møbler til Salg fabrikeres dog i Hedemarkens Fogderi. Hvad der paa sine Steder især hindrer Trivselen af Mændenes Husflidsarbeide, er deres lange og ujevne Fravær fra Hjemmet paa Leiekjøring og Tømmerhugst, og det netop paa Vintertiden, da de lange Aftener frembyde saa mangen ledig Time til nyttig Beskjæftigelse. Ogsaa i sidste Femaar have endel Husflidsskoler været i Virksomhed.

Jagt. Vildtet er efter Beretninger fra Vinger og Odalen og Nordre Østerdalen tiltaget. Fra Søndre Østerdalen berettes ogsaa, at Udbyttet af Jagten er større, uden at dette kan tilskrives hensynsløs Jagt. Paa Grund af de udvidede Fredningsbestemmelser og Grundeiernes større Paapasselighed er dette rimeligt. Hertil kommer den fra Midten af 1879 opstillede Præmie for Udryddelse af Ræv; i 1879 blev der uddelt Præmie for 48 og i 1880 for 616 Ræve. Høiere Priser for Vildtet ere ogsaa opnaaede af Jægerne i de sidste Aar derved, at disse efter Jernbanens Aabning ere traadte i direkte Forbindelse — uden Opkjøbere som Mellemmænd — med Forhandlere i Kristiania.

Leiekjøring som Indtægtskilde for Husmænd og mindre Gaardbrugere er betydeligt indskrænket ved Fuldendelsen af Jernbaneanlæggene gjennem Østerdalen og Hedemarken.

Handelsvirksomheden udøves af:

224 Landhandlere,

12 Frihandlere og

17 Forbrugsforeninger.

Ret til Udskjænkning af Brændevin i Henhold til kongelig Bevilling tilkommer 1 Person i Solørs Fogderi. Ret til Udskjænkning af Øl m. m. er i de fleste Herreder gjort til Gjenstand for Bevilling.

Bærsankning giver ikke de Indtægter, som den kunde. Fra Søndre Odalen er der opgivet et aarligt Udbytte af 1,000 Kr. ved

Plukning af Tyttebær; større er imidlertid Udbyttet ved Høstningen af Multer.

Torvskjæring har paa Grund af Letheden ved at faa Skovbrænde endnu vundet liden Fremgang, uagtet der ikke er Mangel paa gode Brændtorvmyre. En omreisende Torvmester har været i Virksomhed for at meddele Veiledning i denne Industri.

Til Havevæsenets Fremme har der været virket ved en i Amtets Tjeneste staaende omreisende Gartner. Nogen Afsætning af Produkter af Kjøkkenhaven har efter Aabningen af Jernbanen gjennem Østerdalen fundet Sted til andre Distrikter fra nogle større Haver i og omkring Hamar.

8. Den økonomiske Tilstand i Almindelighed.

Den gjennemsnitlige Arbeidsfortjeneste i Femaaret har efter Middeltallet af de fra Lensmændene indsendte Opgaver udgjort pr. Dag i Kroner:

	Paa egen Kost.		Paa Husbondens Kost.	
	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.
For Husmænd	1.26	0.98	0.48	0.35
- Dagarbeidere: Mænd . . .	1.64	1.22	0.86	0.51
do. Kvinder	0.98	0.78	0.50	0.30
- Tømmerhuggere		1.98,	Tømmerkjørere	1.70
- Sagbrugsarbeidere		2,00 og	Hustømmermænd	2.20

For Tjenestegutter har Aarslønnen været 150 Kr. og for Piger 72 Kr.

Af Brandforsikringsindretninger havdes den 31 December 1880 inden Amtet 12, væsentligt beregnede paa Huse; imidlertid omfattede de 6 ogsaa Løsøreforsikring. Forsikringssummen var for Huse:

	Kr.	19,532,756.26 og
for Løsøre	-	6,368,156.00
Tilsammen	Kr.	25,900,912.26.

Af disse Forsikringsindretninger vare 5 i Hedemarkens, 4 i Nordre Østerdalens, 2 i Vinger og Odalens og 1 i Søndre Østerdalens Fogderi.

Længden af Amtets offentlige Veie ved Udgangen af 1880 — rodelagte Rideveie derunder indbefattede — udgjorde efter de fra Lensmændene modtagne Opgaver 2,634 km.

Heraf var Hovedvei . . . . 832 km., Bygdekjøreveie 1,467 km.

Af de sidstnævnte Veie var i

Femaarets Løb nyanlagt eller omlagt	77 —	— 91 —

Antallet af Skydsstationer, samtlige faste, udgjorde 59 med et tillagt Hestehold af 208 faste og Reserveheste tilsammen. Færgestedernes Antal var 19.

Af Dampskibe med Station inden Amtet havdes kun 2 paa til-

sammen 20 Hestekræfter, idet det i forrige Beretning nævnte Dampskib paa Storsjøen i Rendalen er solgt udenfor Amtet. Derimod trafikerede i Mjøsen med Anløb paa forskjellige Steder i Amtet 9 Skibe (med tilsammen 326 Hestekræfter), der ere stationerede i andre Amter.

Medens det foregaaende Femaar, 1871—1875, for dette Amtsdistrikt viste en betydelig Fremgang i økonomisk Henseende, maa det efter de nu foreliggende Oplysninger antages, at Formuestilstanden i sidste Femaar, 1876—1880, er gaaet ikke lidet tilbage.

Blandt Aarsagerne hertil fremhæves den stedfundne betydelige Indskrænkning i Skovdriften, Ophøret med den for flere Distrikter vigtige Binæring ved Leiekjørsel og de uheldige Aargange i 1876 og 1877. Men Aarsagerne turde derhos og ikke mindst være at tilskrive de forudgaaende for alle Næringsveie særdeles gunstige Tider, hvorunder Sandsen for Sparsommelighed og Forsynlighed svækkedes og afløstes af nye Livsvaner med større Fordringer paa Bekvemmeligheder og Nydelser, ligesom de indflydte store Kapitaler fristede til Deltagelse i nye og usikre Spekulationer og den lette Adgang til Laan bidrog til Stiftelse af letsindige Gjældsforpligtelser. Af nedenstaaende Sammenstilling af Opgaver vedkommende Salg og Beheftelse af faste Eiendomme samt Foranstaltninger til Inddrivelse af Gjæld vil sees Forholdet i denne Henseende mellem de 2 sidst forløbne Femaar, og mellem det sidste af disse og det Femaar af den foregaaende Tidsperiode fra 1856, der opviser de største Summer.

	1861—1865. Kr.	1871—1875. Kr.	1876—1880. Kr.
Beløbet for solgte faste Eiendomme .	13,561,792	20,515,220	15,713,325
— af thinglæste Panteheftelser .	15,259,512	14,173,284	19,029,703
— - aflæste Do.	8,475,476	11,933,580	9,729,262
Følgelig Pantegjælden forøget med .	6,784,036	2,239,704	9,300,441
Exekutions- og Udpantningsbeløb . .	4,870,056	956,088	3,407,965
Beløbet for det ved Tvangsauktion solgte faste og løse Gods	3,622,908	642,872	1,683,849

De anførte Talstørrelser give noksom tilkjende, at Distriktet i det sidste Femaar har befundet sig under et stærkt økonomisk Tryk, og dette gjælder den ene som den anden Del af samme Pantegjældens Forøgelse har været hele 7 Millioner Kroner større i det sidste Femaar end i det nærmest foregaaende og overstiger endog Forøgelsen i den høist uheldige Periode 1861—1865 med $2^1/_2$ Million Kroner. Et lignende Forhold mellem de to sidstforløbne Femaar finder Sted med Hensyn til de Beløb, der have været Gjenstand for Inddrivelse ved Tvang, men i denne Henseende viser Tilstanden sig langtfra saa mislig for det nu forløbne Tidsrum som i Femaaret 1861—1865.

Forskjellen mellem thinglæste og aflæste Panteheftelser giver selvfølgeligen ikke noget sandt Udtryk for, i hvilken Grad et Distrikts virke-

lige Pantegjæld, end sige dets Gjæld idethele, er forøget eller formindsket. Mange indfriede Panteheftelser blive nu, som tidligere, henstaaende uaflæste, og en stor Del af de thinglæste Pantebreve repræsentere tidligere under anden Form stiftet Gjæld; saadan Overførelse af tidligere løs Gjæld paa de faste Eiendomme har i sidste Femaar i stor Udstrækning fundet Sted formedelst den lettede Adgang til Laan navnlig af Hypothekbanken.

Det er i tidligere Afsnit paavist, at Agerbruget og Fædriften i sidste Femaar have gjort væsentlige Fremskridt. Disse Fremskridt have efter sin Beskaffenhed varig Virkning og bidrage baade til at forhøie Eiendommenes Værdi og til at sikre en i Regelen forøget aarlig Afkastning, omend Udbyttet kan variere efter de mere eller mindre heldige Aargange.

I Hedemarkens Fogderi, hvor Skovdriften er af ganske underordnet Betydning, og hvor derfor vanskelige Konjunkturer for denne Bedrift ikke øve nogen nævneværdig Indflydelse, har den ovenberørte Fremgang i sammes Hovednæringer, Agerbrug og Fædrift, sat Distriktet istand til nogenlunde at overvinde Virkningen af de enkelte mindre heldige Aargange, som ere indtrufne i Femaaret. Det tør i Almindelighed kunne siges, at, om ogsaa de faste Eiendomme inden dette Fogderi nu ere noget mere bebyrdede med Pantegjæld i Forhold til Værdien, end Tilfældet var ved Udgangen af Femaaret 1871—1875, saa har den økonomiske Tilstand i det Hele nu igjen hævet sig omtrent til samme Standpunkt, som den før indtog.

Agerbruget og Fædriften have ogsaa i de to sydlige Fogderier i Glommendalen vist sig at være skredne saaledes frem og at have opnaaet den Betydning for Befolkningen, at Følgerne af den stedfundne Indskrænkning i Skovdriften derved væsentligen have kunnet modarbeides.

Fogden i Vinger og Odalen udtaler sig om Tilstanden i Almindelighed i dette Distrikt ved Udgangen af det sidste Femaar paa følgende Maade:

„Det Opsving, de økonomiske Forholde tog i det næstforegaaende Femaar, har i indeværende Femaarsperiode i Almindelighed holdt sig paa samme Standpunkt: det har nemlig ikke gaaet fremad i økonomisk Velvære, men heller ikke tilbage. — — — —

Trælastvirksomheden, der er den hovedsagelige Næringsvei paa disse Kanter, har nemlig i Femaarsperioden været mindre gunstig; det er først i 1880, at Priserne paa Trælast ere stegne noget. Og gunstige Trælastkonjunkturer ere saameget nødvendigere for de mindre Bemidledes Existens i økonomisk Henseende, som den med Trælastvirksomheden forbundne vigtige Tømmerkjørsel selvfølgelig i væsentlig Grad indskrænkes i Tider, hvori denne Virksomhed ligger under.

Agerbruget, skjønt paa disse Kanter af underordnet Betydning, har dog været til ikke liden Støtte, navnlig for de mindre Gaardbrugere, til hvis Gaarde ikke hører synderlig Skov, og for Husmænd. For disse er Afkastningen af Jordbruget og Udbyttet af Leiekjørsel (Tømmerkjørsel) næsten udelukkende de eneste Erhvervskilder.

— — Blandt private Folk er Stillingen i Almindelighed saa til-

fredsstillende, at Laan ikke tiltrænges, ialfald større. Den Letsindighed, eller muligens i de fleste Tilfælde den Tankeløshed, hvormed en stor Del af Almuen i de tidligere Perioder stiftede Gjæld til Fremme af Trælastspekulationer, som viste et høist uheldigt Udfald, er der nu ikke videre Spor af; en sørgelig Erfaring fra tidligere Tid har gjort Almuen mere forsigtig i anførte Henseende. I denne Forbindelse skal dog bemærkes, at der i Perioden, navnligen i 1878 og 1879, især paa de mindre Eiendomme, er optaget ikke saa faa Hypotheklaan, medens paa den anden Side den endelige Rest paa en Mængde Laan af Statskassen af 1848 i de senere, Aar ere indbetalte."

Fogden i Solør meddeler:

„Da der ikke, som i forrige Femaar, altid har været Arbeide at erholde, er Arbeidernes økonomiske Stilling snarere gaaet tilbage end fremad. Haandværkernes Stilling derimod har snarere gaaet frem end tilbage og Priserne paa deres Arbeide steget noget, hvortil vel fornemmelig deres større Dygtighed bidrager.

— — Af det Anførte om Gjældsforholdene sees, at Distriktet i Femaaret i økonomisk Henseende er gaaet tilbage, hvortil foruden de lave Tømmerpriser og Frostaaret 1877 ogsaa de i den foregaaende Periode tilvante større Fornødenheder ikke lidet have bidraget. Imidlertid vil den nu indtraadte større Sparsommelighed og de forventede bedre Tømmerpriser forenet med nogle gode Aar forhaabentlig snart rette paa denne Tilbagegang. Det er fornemmelig de mindre Gaardbrugere og Arbeidsklassen som ere uheldigst stillede, da den mindre Tømmerdrift har ladet dem savne det sædvanlige stadige Arbeide til høie Priser."

Derimod have Fogderne i Søndre og Nordre Østerdalen givet temmelig mørke Skildringer af Tilstanden i deres Distrikter. Saaledes bemærker den førstnævnte Foged:

„Skovens Aftagen, Trælastprisernes stadige Synken i Femaaret, Drifternes deraf følgende Indskrænkning i Forbindelse med lavere Arbeidspriser have gjort det saare vanskeligt for de mindre Formuende og Arbeiderne at finde sit Udkomme. Flere Gaardbrugere ere gaaede tilgrunde i økonomisk Henseende under den herskende Penge- og Trælastkrise. Og hvad Arbeiderne angaar, have selv dygtige Folk, naar Familien har været større, været nødte til at ty til Fattigvæsenet. Thi paa samme Tid, som Skov- og Gaardeiere have været nødte til at indskrænke Driften saavel i Skov som paa Eiendommenes Jordbrug til det mindst mulige, saaledes at mangfoldige Arbeidere af og til have manglet Sysselsættelse, er Arbeidslønnen selvfølgelig gaaet betydeligt ned. Og dette Tryk har hvilet saameget stærkere paa Arbeidsklassen, som den uforholdsmæssigt høie Fortjeneste i næstforegaaende Periode havde sat den istand til at tilfredsstille i enhver Henseende for vidt gaaende Fordringer med Hensyn til Levemaade. Lidet eller Intet var i den gode Tid opsparet, tvertimod havde Mange i Tillid til den høie Dagløn og den lette Adgang til stadig Fortjeneste endog stiftet betydelig Gjæld. Udvandringen til Amerika har derfor

ogsaa tiltaget betydeligt. Tilstanden i det Hele maa saaledes betegnes som trist, og er det at antage, at det Tryk, hvorunder Distriktet i sin Helhed har lidt, endnu i lang Tid vil føles af Mange.

Hvad specielt Tryssils Herred angaar, skildres Tilstanden som maadelig, og det antages, at Herredet i økonomisk Henseende er gaaet stærkt tilbage.

De fleste Gaardbrugere have Gjæld paa sine Eiendomme, og denne har i Femaaret forøget sig. Eiendomspriserne ere samtidigt faldne i betydelig Grad. Evnen til at klare indgaaede Gjældforpligtelser og Skatter i rette Tid er bleven svagere, og Tvangsforanstaltninger have derfor hyppigere maattet anvendes.

Hvad der særlig for Elverum har bidraget ikke uvæsentligt til at forværre Stillingen, er den Omstændighed, at flere af Bygdens rigeste Mænd, som ellers vilde have kunnet yde Mangfoldige en Støtte ved Laan eller paa anden Maade, have været nødte til selv gjennem Laan at tilveiebringe betydelige Kapitaler for at opfylde store Skov- og Eiendomshandler i Sverige og Finland, afsluttede i Slutningen af forrige Periode, medens Trælastkonjunkturerne stode paa sit Høieste."

Fogden i Nordre Østerdalen udtaler sig saaledes:

„I Begyndelsen af Femaaret vare Pengeforholdene særdeles gunstige. De høie Tømmerpriser i Forbindelse med Jernbanearbeidet gjennem Distriktet bevirkede god Arbeidsfortjeneste og høie Priser paa Salgsvarer. En rigtig Udnyttelse af disse gunstige Forhold vilde bragt Distriktet i Opkomst; men saa blev ei Tilfældet. Luxus trængte ind i alle Livets Forhold, og der sporedes paa mange Hold en hensynsløs Sløsen med de let erhvervede Penge. Fylderi blev almindeligt, Forfinelse i Klædedragt og de større og større Krav paa Livets Fornødenheder og Behageligheder bevirkede den lette Fortjenestes Anvendelse i saadant Øiemed, istedetfor at opspares til mindre gunstige Tider. Medens større Beløb indsattes i Distriktets Sparebank af den rige Tilstrømning af Penge ved Tømmersalg, foregik der en hel Del Udlaan til Folk i mindre god Stilling, som nu paa Grund af de gode Tider havde let for at skaffe Kaution og saaledes Penge. Fra 1877 og især 1878 af blev der en Stands i de rige Indtægtskilder; Penge blev ei længere let at fortjene, og hvad der var optjent var medgaaet. Dertil kom den ved Jernbanens Drift paakrævede Forandring i Folkets Bedrift. Medens før Varetransport og Leiekjørsel for Røros Værk var almindelig, standsede medet denne Bedrift, uden at de nu nødvendige nye Næringskilder bleve udnyttede. Der blev en Stands i Folkets hele Bedrift og Fortjeneste. Fjeldbonden er af Karakter forsigtig, alt Nyt anskuer han med Mistænksomhed, og saaledes gjordes der ikke raske Skridt i den Retning, som de i saa høi Grad forandrede Forhold paakrævede. Heraf lader sig forklare den vistnok temmelig almindelige Tilbagegang i Folkets materielle Velvære. Medens Følgerne af disse mislige Forhold endnu føles, er det dog at antage, at Tilstanden i en ikke for fjern Fremtid vil bedres. Man fatter nu mere og mere den store Betydning,

som et forbedret Kreaturstel har for Distriktet og er i saa Henseende i de Par sidste Aar gjort glædelige Fremskridt."

Ædruelighedstilstanden er — for en Del vistnok bevirket ved de knappe Pengetider — bedre end tidligere. Den moralske Anstændighedsfølelse er idethele gaaet fremad, uagtet Sædeligheden fremdeles vel maa siges at staa paa et lavt Trin, navnlig blandt de lavere Klasser, hvor uægte Fødsler og Løsagtighedsforseelser ere hyppige. Derimod har visselig Befolkningens kristelige Alvor lidt under Paavirkningen af de mange vildledende Skrifter og Tendentser, som i den sidste Tid have trængt ind i næsten alle Samfundets Lag.

B. Byerne.

Med Hensyn til Forholdene i Kjøbstæderne Hamar og Kongsvinger tillader jeg mig at henvise til Magistraternes vedlagte Indberetninger, ved hvilke jeg intet Væsentligt har fundet at bemærke.

Hedemarkens Amtskontor, Hamar den 15 November 1882.

L. Kyhn.

Beretning
om Kjøbstaden Hamars økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

Den ved Lov af 6 Juni 1877 bestemte Udvidelse af Kjøbstadens Territorium er indtraadt fra 1 Januar 1878; Byens Areal er derved forøget fra ca. 400 Maal til ca. 1200 Maal. Bebyggelsen af det nye Territorium, der er reguleret, er paabegyndt og skrider jevnt fremad. Tomterne i den ældre Bydel ere nu i det Væsentlige optagne og for Størstedelen bebyggede.

Byens Folkemængde, som den 31te December 1875 udgjorde 2,304, udgjorde den 30te September 1880 ca. 3000, hvoraf Børn ca. 960.

Skatteydernes Antal var i 1880 651, den skatlagte Formue 2 810,000 Kr. og skatbar Næring 638,291 Kr. mod 499 Skatteydere, Kr. 1,236,000 Formue og Kr. 389,760 Næring i 1875. Medens Formuen saaledes, væsentlig paa Grund af enkelte større nye og Forøgelse i flere ældre Skatteyderes Formue, er mere end fordoblet, har Næringen ikke steget i samme Forhold, fordi det overveiende Antal af tilkomme nye Skatteydere bestaar af mindre Haandværkere og tildels Arbeidere, hvoraf en stor Del i Femaarsperioden er indflyttet fra de tilstødende Landdistrikter og tildels ogsaa fra andre Steder, væsentlig paa Grund af de i Perioden paagaaende flere Arbeider i Byen. De Handlendes Antal er kun steget fra 40 til 41, hvortil kommer 15 handelsberettigede Kvinder, — Haand-

værkernes fra 85 til 105, hvortil kommer 2 Kvinder, — hvorhos 20 Personer havde baade Handels- og Haandværksborgerkab.

Ved Udvidelsen er underlagt Byen Hamars Fyrstikfabrik, der sysselsætter 50 Arbeidere. Dens Virksomhed, som i tidligere Aar af Perioden har lidt under adskilligt Tryk, er i 1879, men fornemmelig i 1880 bleven betydeligt udvidet. Fabriken for kondenseret Melk, hvis Virksomhed en kort Tid har været standset, er gaaet over til et engelsk Interessentskab.

Det Tryk, hvorunder Handel og Næringsveie have lidt fornemmelig et Par Aar af Perioden, har bevirket endel Konkurser blandt mindre Handlende og Haandværkere, uden at dette dog har øvet nogen mærkbar Indflydelse paa Byens Rørelse. Af den meddelte Opgave over afhændede faste Eiendomme, thinglæste og aflæste Panteheftelser m. v., vil sees, at Aaret 1879 har været det for Byen særligt ugunstige i økonomisk Henseende, idet de thinglæste Panteheftelsers Beløb — naar hensees til, at der i dette Beløb for 1880 er indbefattet Kommunens nye Laan paa 114,000 Kr. — i dette Aar er henved dobbelt saa stort som i noget andet af Periodens Aar, — at Tvangsauktionernes Antal, omend vedrørende mindre Beløb, er størst i dette Aar, ligesom Exekutioner og Udpantninger vise et betydeligt større Tal baade i Antal og Beløb end i noget andet Aar.

Den tidligere herværende Filialafdeling af Kreditkassen i Kristiania er fra 1ste Januar 1877 overgaaet til et selvstændigt Bankinstitut under Navn af Oplandske Kreditbank. Da denne tjener som Pengeinstitut tillige for et betydeligt Landdistrikt, kan den ikke tilfredsstille Behovet for Laanemidler.

Hamar kommunale Middelskole er fra 1ste Juli 1876 overgaaet til offentlig Almenskole med Realgymnasium med et Tilskud af Hamar Kommune af 2,120 Kr. aarlig, hvorhos Kommunen underholder en Forberedelsesskole i Forbindelse med Gymnasiet. Ved Skoleaarets Begyndelse i 1876 havde Skolen et Elevantal af 134, hvoraf 81 hjemmehørende i Hamar, og ved Udgangen af 1880 199, hvoraf 91 fra Hamar.

Efterat Storthinget i 1879 havde forkastet Oprettelsen af et Latingymnasium i Forbindelse med Realgymnasiet, er der ved privat Initiativ og ved et særskilt Tilskud af Kommunen af 500 Kr. aarlig tilveiebragt de fornødne Midler til et privat Latingymnasium, for det første for 3 Aar, fra 1ste Juli 1881 at regne.

Almueskolens Elevantal er i Femaaret steget fra 188 til 272, hvilket har nødvendiggjort en betydelig Forøgelse i Lærernes Antal; disse bestod ved Udgangen af 1880, fra hvilken Tid Skolen har 6 opadstigende Klasser, af: en Førstelærer med 1000 Kr., en Andenlærer med 900 Kr., der begge tillige have fri Bolig, og en Tredielærer med Kr. 900 uden saadan, samt 2 Lærerinder hver med 600 Kr. aarlig.

Til en privat Pigeskole, der i 1876 tællede 92 og i 1880 105 Elever (hvoraf 34 udenbys), yder Kommunen aarlig 400 Kr.

Til en Tegneskole, der har jevn Søgning, yder Kommunen ligeledes 400 Kr. aarligt Bidrag og frit Lokale m. v.

De i forrige Beretning omhandlede Bygninger for Hamar Stiftsseminarium ere fuldførte i 1877. For Kommunens Regning er i Femaaret fuldført nye Bygninger for Almenskolen og Realgymnasiet med Bolig for Rektor og Pedel. Bygningerne, der ere af Sten og bleve tagne i Brug i afvigte Høst, have med Tomt kostet Kommunen ca. 90,000 Kr. For Kommunens Regning er endvidere opført et nyt Sygehus med en Udgift af ca. 10,000 Kr., ligesom en ny Almueskolebygning med Kommunelokale, kalkuleret til henved Kr. 30,000, er under Opførelse. Endelig har Kommunen i afvigte Høst paabegyndt Anlægget af et Vandværk med en 7,120 Meter lang 10 toms Hovedledning fra Flagstadelven og et Reservebassin i Nærheden af Byen. Dette Vandværk, der ventes fuldført i indeværende Aars Høst, vil koste ca. 200,000 Kroner.

Til Udførelse af disse Foretagender har Byen selvfølgelig maattet stifte ikke ubetydelig Gjæld. Saaledes har den af Oplysningsvæsenets Fond erholdt et paa 40 Aar afbetaleligt Laan paa 114,000 Kroner, ligesom der til Vandværkets Fuldførelse er givet Byen Tilladelse til Udstedelse af paa Ihændehaveren lydende $4^1/_2$ % rentebærende Obligationer til Beløb indtil 200,000 Kr. I Henhold hertil er der udstedt Obligationer, amortisable i 30 Aar, til Beløb 150,000 Kr., og under den lette Adgang til Penge i forrige Aar er det lykkedes Kommunen at omsætte disse Obligationer til en fordelagtig Kurs. Kommunen har derhos erholdt et Laan af Kongsberg Sølvværks Driftsfond paa 20,000 Kr. Ved Hjælp af disse tvende sidste Laan i Forbindelse med et af Hamars Brændevinssamlag bevilget, opsparet Bidrag af tilsammen 50,000 Kr. har man nærmest tænkt at bringe Vandværket til Fuldførelse, medens det af Oplysningsvæsenets Fond bevilgede Laan vil medgaa til Almenskolens, Sygehusets og Almueskolernes Bygninger, til hvilke sidstnævnte man derhos har Assurancesummen for den afbrændte Almueskolebygning, Kr. 17,960.

Bykassens ældre Gjæld udgjorde i forrige Aar ca. Kr. 97,600. Den samlede Gjældsbyrde, som Byen efter Foranstaaende faar, 381,600 Kroner, der i de nærmeste Aar vil kræve til Forrentning og Amortisation gjennemsnitlig ca 26,000 Kr. aarlig, maa jo for en liden Kommune siges at være særdeles betydelig. Men da de Foretagender, hvortil Laanemidlerne anvendes, ere paatrængende og for Vandværkets Vedkommende af indgribende Betydning for Byens Velvære og Opkomst, har man ikke veget tilbage for at stifte denne Gjæld, til hvis Afbetaling Hamars Samlag for Brændevins Salg og Udskjænkning af sit aarlige Nettoudbytte fremdeles, som hidtil, vil yde et særdeles væsentligt Bidrag.

Dette Samlag, til hvis Aarsberetninger henvises, er traadt i Virksomhed fra 1ste Januar 1878, og har af sit Nettoudbytte afgivet til Hamar Vandværk: for 1878 10,000 Kr. og for hvert af Aarene 1879 og 1880 20,000 Kr., foruden at det har bevilget mindre Bidrag til andre almennyttige Øiemed. Til at formindske Drukkenskaben og deraf flydende Onder har Samlagets Virksomhed bidraget betydeligt. I samme Øiemed

er i 1878 approberet Politivedtægt, hvorved Fortæring af Brændevin og Øl er forbudt paa Gade og offentlig Plads.

Bykassens ordinære Budget er steget fra Kr. 25,680 i 1875 til en Nettoudgift af Kr. 39,800 i 1880, til hvis Dækkelse, som tidligere, udlignes $^1/_4$ % af Husenes Assurancesum, der i 1880 udgjorde ca. 3 Millioner Kroner, medens Resten lignes paa Formue og Næring. Af Brændevins- og Ølskatten, som i 1880 tilsammen udgjorde Kr. 10,400, idet det skatbare Kvantum Brændevin var ansat til 60,000 Potter og Ølskatten til 400 Kr. pr. Udskjænkningsberettiget (hvoraf havdes 6 med fuld Ret), anvendtes til Fattigvæsenets Udgifter Kr. 8,000. Disse have i 1880 udgjort ca. 8,400 Kr. Uagtet Forøgelse i Byens Folkemængde og Forøgelse i de understøttede Personers Antal fra 162 i 1875 til 228 i 1880, ere Fattigbyrderne ikke stegne i Femaaret. Byens frivillige Fattigpleie har oprettet et Børneasyl, der nyder megen Søgning og maa ansees for et stort Gode for den fattigere Arbeiderbefolkning.

Den Kommunen tilhørende Eiendom, Holsets Hovedbøl, er solgt for en Kjøbesum af Kr. 32,000, som er helt indbetalt.

I Femaaret er der overgaaet Byen med korte Mellemrum flere tildels større Ildebrande, hvorved omtrent 4 hele Kvartaler ere totalt nedbrændte Den samlede Assurancesum for de nedbrændte Bygninger har udgjort ca. 330,000 Kr. I disses Sted ere nye, mere tidsmæssigt indrettede Huse opførte for en Del af Grundmur og meget større end de afbrændte. Efterspørgselen efter mindre Familiebekvemmeligheder og fornemmelig efter Boliger for Arbeiderne er meget stor, og Husleien for saadanne Bekvemmeligheder som Følge deraf temmelig høi. Forøvrigt har Husleien uagtet Folkemængdens Forøgelse ikke vist nogen mærkbar Stigen, idet den bedre Bebyggelse har holdt nogenlunde Skridt med Efterspørgselen.

I Slutningen af 1879 indgik undertegnede Magistrat til Kommunebestyrelsen med Forslag til skjærpede Bygningsregler for Byen; saadanne vedtoges derefter af Kommunebestyrelsen i 1880 og ere approberede ved kongelig Resolution af 16 Februar 1881.

Til Hamar Kirke er i forrige Aar ved et af en afdød Privatmand skjænket Gave anskaffet et Orgel til 6,000 Kr.

Hedemarkens Fogderis Landbrugsforening har fremdelea sit Sæde i Byen. Den aarlige Høstudstilling med Præmiefordeling finder Sted om Høsten, og frembringer i et Par Dage omtrent et Markedsliv i Byen med dets Lys- og Skyggesider.

Byen har en Handels- og en Haandværksforening samt en i 1879 stiftet Arbeiderforening. En Ynglingeforening er stiftet for et Par Aar siden med de for disse Foreninger almindelige Formaal.

Oplandenes Kunstforening, som stiftedes i 1876, har sin Udstilling og Bestyrelse i Hamar.

Et Selskab for Hamar Bys Vel er dannet; det har hidtil væsentlig rettet sin Virksomhed paa Træplantning og et ved Bygrændsen liggende Parkanlæg, der blev aabnet for Publikum i 1879.

Byen har et Par almindelige Klubselskaber og en Læseforening.

Af det ovenfor forklarede vil det tildels fremgaa, at Byens Udvikling i alle Retninger skrider jevnt fremad, og det er med denne Fremadskriden for Øie og de Fordringer og Forhaabninger, som knyttes til denne, at man har iværksat de tildels betydelige Foretagender, som ovenfor ere fremstillede. Hvilken Virkning for Byens Opkomst den i afvigte Høst aabnede Jernbane mellem Hamar og Eidsvold vil have, er det endnu for tidligt at danne sig nogen bestemt Mening om.

Hamar 18de Mai 1881.

C. Voss.

Beretning

om Kjøbstaden Kongsvingers økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

Ved Henlæggelsen fra 1 Januar 1876, i Henhold til Lov af 5 Mai 1875, af den Kongsvinger Jernbanestation nærmest tilstødende Del af Vingers Landsogn til Kjøbstaden steg Antallet af Bygninger i samme, der ved Udgangen af 1875 var 87 med en Forsikringssum i Landets almindelige Brandforsikringsindretning af tilsammen 576,480 Kroner, til 113 med en Brandforsikringssum af ialt 837,000 Kroner.

Som anført i forrige Beretning, var der i de 2de næstforegaaende Femaarsperioder indtraadt fuldstændig Standsning med Hensyn til Bebyggelse i den ældre Bydel. I nærværende Periode har der derimod foregaaet ikke saa liden Bebyggelse baade i den ældre og i den nye Bydel, dog mest i førstnævnte. De assurerede Bygninger udgjorde saaledes ved Udgangen af 1880 128 med en Forsikringssum af ialt 1,147,750 Kroner. Det var især i Aarene 1878 og 1879, da Priserne paa Materialier og Arbeidspenge vare særdeles lave, at nogen større Bebyggelse fandt Sted.

Ved Jernbanens Anlæg antog man, at Byens Virksomhed efterhaanden vilde trække sig fra den ældre Bydel og koncentrere sig nede ved Jernbanestationen, men nogen særlig Tendents hertil har imidlertid endnu ikke vist sig hverken i de tidligere Perioder eller i indeværende. Den Bebyggelse, som har fundet Sted i Jernbanestationens Nærhed eller i den nye Bydel, er hovedsagelig skeet for at skaffe den ved Jernbanen stationerede Arbeidsstok fornødent Husrum. Den egentlige Byvirksomhed, Handel og Haandværk, foregaar derimod fremdeles næsten udelukkende i den ældre Bydel. Foruden at Afstanden fra den nye til den ældre Bydel er kort (neppe over 800 Meter), er der ved tidligere Bebyggelse nedlagt ikke saa ubetydelige Kapitaler i den ældre Bydel, hvad selvfølgelig gjør sit til, at den væsentligste Trafik fremdeles holder sig i denne Bydel.

Antallet af afhændede faste Eiendomme har i Femaaret udgjort 28, ialt til Værdi ca. 100,000 Kroner. Priserne paa faste Eiendomme have holdt sig omtrent svarende til disses Brandforsikringssummer. (Salg af Grund finder sjelden Sted, da Tomterne i Almindelighed ere fæstedede eller bygslede.) Husleien er, sammenlignet med Leien i større Byer, særdeles lav; i de senere Aar har den dog steget noget.

Antallet af thinglæste Panteheftelser har i Femaaret udgjort 76 med samlet Beløb Kr. 252,240.00, medens de aflæste Heftelser have andraget til 53 med samlet Beløb Kr. 143,370.00. Under thinglæste Heftelser er indbefattet Kommunens i 1880, i Anledning af Opførelsen af en ny Skolebygning, af Oplysningsvæsenets Fonds Midler optagne Laan, stort Kr. 50,000.00.

Detailhandelen, der er Byens saagodtsom eneste Næringskilde, har i indeværende Femaar, ligesom i de næstforegaaende Femaarsperioder, ikke været af nogen Betydning.

De mindre gode Trælastkonjunkturer i Landdistriktet have selvfølgelig øvet en uheldig Indflydelse paa de materielle Forhold i Kongsvinger.

Ved de gjennemsnitlige middelsgode Aaringer af Jordveien i Landdistriktet i Femaaret har dog dette Tryk paa Trælastvirksomheden ogsaa i Kongsvinger været følt mindre, end som ellers vilde have været Tilfældet.

Aarsagen til Formindskelsen i Stedets Detailhandel og i Virksomheden idetheletaget maa, som ogsaa i tidligere Beretning anført, nærmest søges dels i den fra 1857 indtraadte Frihandel, dels — og hovedsageligen — i Jernbaneanlægget fra Kristiania til Sverige, hvorved formedelst den derved tilveiebragte lette Kommunikation til Hovedstaden saavel den største Del af Detailhandelen som en ikke liden Del af Næringsdriften forøvrigt er bleven trukken derhen.

Stedets ældre Handlende og idetheletaget de vindskibelige og flittige Næringsdrivende slaa sig dog godt igjennem, og de fleste af dem antages ogsaa at befinde sig i noksaa heldige økonomiske Lívsvilkaar.

Byens Borgerskole, der ved Udgangen af 1875 havde et Elevantal af 30, blev i Begyndelsen af indeværende Femaarsperiode omdannet til en kommunal Middelskole, der ved Udgangen af forrige Skoleaar havde et Elevantal stort 80. Skolen, der er ordnet baade med Engelsk- og Latinlinie, har 6 Lærere og er forsynet med fornødent, tidsmæssigt Skolemateriel. Skolen optager kun Gutter, men der agtes med det Første tillige oprettet en kommunal Middelskole for Piger.

For det tilstødende Landdistrikt ligger Kongsvinger By temmelig centralt, saa at Middelskolen paa Grund heraf og den voxende Trang ogsaa i Landdistriktet efter en høiere Oplysning har ikke liden Søgning fra Landdistriktet.

Ogsaa Byens Almueskole er i Femaaret undergaaet Udvidelse, idet dens voxende Elevantal og de stigende Fordringer med Hensyn

til Skoleundervisningen har gjort det nødvendigt at forøge Lærerkræfterne, der tidligere kun bestod af 1 Lærer, til 2 Lærere og 1 Lærerinde; der er derhos til Skolen anskaffet nyt og tidsmæssigt Undervisningsmateriel. Byens skolepligtige Børn ved Udgangen af Aaret 1880 udgjorde 220, hvoraf falder paa Middelskolen og den private Pigeskole 70, paa andre mindre private Skoler 23 og paa Almueskolen 130.

I indeværende Femaarsperiode er for Kommunens Regning opført en større Skolebygning, der afgiver tilstrækkelig Plads baade for Middelskolens og Almueskolens Elever, — begge Skoler fuldstændigt afsondrede fra hinanden samt med hver sin Legeplads. Denne Bygning, der toges i Brug fra Juli 1880, har kostet ca. 85,000 Kroner, og skylder Kommunen i Anledning af dette Byggeforetagende for Tiden 45,000 Kr. til Oplysningsvæsenets Fond, hvilket Beløb skal tilbagebetales i 9 Aar med 5,000 Kroner aarlig.

Byens Politivæsen er i Femaaret ikke undergaaet anden Forandring, end at Antallet af Politikonstablerne paa Grund af den i de senere Aar indtraadte større Sikkerhed og Ro i Byen er noget formindsket.

Brand- og Vandvæsenet befinder sig ligeledes i samme Stilling som tidligere, dog har Kommunen tilladt for privat Regning Anlæg i Femaaret af en Vandledning af Længde 0.27 Kilometer. Byens Fladeindhold udgjør 912 Maal, Veiene og Gaderne have en samlet Længde af 4.4 Kilometer og Torvene og de offentlige Pladse et Fladeindhold af 7.3 Maal.

Skatterne have i Femaaret omtrent været af samme Størrelse som i næstforegaaende Femaarsperiode.

Der blev saaledes udlignet:

	Byskat.	Fattigskat.
i 1870	2,000 Kr.	1,720 Kr.
- 1875	2,000 -	1,800 -
- 1880	3,500 -	1,772 -

Kommunens Budgetter for 1880 udviste en Udgift:

Bykassens	Kr. 11,350.00
Fattigkassens.	- 2,840.00

De væsentligste Indtægtsbeløb til Dækkelse af disse Udgifter er Brændevinsafgiften, 6,660 Kroner, og Statskassens Bidrag til Middelskolen, 3,200 Kroner.

Vingers Sparebank, fælles for Byen, i hvilken dens Kontor er beroende, og Landsognene, virkede ved Udgangen af 1880 med en Kapital af 769,402 Kroner, hvoraf 140,002 Kroner var Sparebankens Eiendom og Resten Indskydernes.

I 1880 traadte i Virksomhed paa Stedet et Meieribolag, dannet paa 12 Aktier à 600 Kroner, optagne af Omegnens større Gaardbrugere. Meieriet eier egen Gaard og Ysteri med Inventar.

Antallet af dem, der nyde Understøttelse af Fattigvæsenet, har ogsaa i nærværende Femaarsperiode aftaget noget; det er kun saadanne,

der formedelst Alderdom eller Sygdom ikke kunne sørge for sig selv, samt forældreløse Børn, der Intet eie, som nyde Fattigunderstøttelse.

Folkemængden, der ved Folketællingen ved Udgangen af 1875 i den ældre By udgjorde 941 Mennesker, steg ved Henlæggelsen fra 1ste Januar 1876 af en Del af Landsognet, saaledes som oven bemærket, fra sidstnævnte Dato til 1,152 Mennesker. Folkemængden er dog siden den Tid yderligere steget noget; det antages, at den ved Udgangen af 1880 udgjorde ca. 1,200 Mennesker. Ved Udgangen af 1880 udgjorde de Handlendes Antal 23 og Haandværkernes 19.

Haandværksdriften er fremdeles lidet udviklet, nærmest som en Følge af den ubetydelige Virksomhed, der idetheletaget drives i Byen.

Daglønnen for Dagarbeidere har i Femaaret været noget mindre end tidligere, dog med Undtagelse af Aaret 1880, i hvilket Aar Daglønnen steg noget samtidigt med Indtrædelsen af noget bedre Trælastkonjunkturer.

Tjenerlønnen er derimod omtrent den samme som i forrige Femaarsperiode.

Det ved kongelig Resolution af 23 April 1870 nedlagte Marked i Kongsvinger er, efter Andragende af Kongsvingers Kommunebestyrelse og tildels ogsaa af de tilstødende Landsdeles Herredstyrelser, ved kongelig Resolution af 2 Februar 1880 paanyt oprettet. Markedet har væsentlig sin Betydning og Berettigelse som Kvæg- og Hestemarked for Landdistriktet. Omsætningen af Kreaturer er temmelig betydelig, ialfald var dette Tilfældet i 1880, — det første Aar efter Markedets Gjenoprettelse. Markedet var ogsaa da godt besøgt, ikke alene af Folk fra Omegnen, men ogsaa af Handlende fra andre Steder og fra Sverige. Uordener under Markedet kunne ikke forhindres, men disse ere dog langtfra af den Karakter og Udstrækning som tidligere. Drnkkenskaben saavel under Markedet som ellers er aftaget betydeligt, hvortil det i Kongsvinger fra 1 Januar 1877 oprettede Brændevinssamlag ikke lidet har bidraget, idet de for Samlaget gjældende Ordensregler paasees strengt overholdte. Som et Bevis herfor kan anføres, at Antallet af Natarrestanter, det vil sige saadanne Personer, der paa Grund af Drukkenskab indsættes i Arresten om Aftenen og igjen om Morgenen løslades, der tidligere var stort, har været i stadigt Aftagende siden Brændevinssamlagets Oprettelse. Antallet af saadanne Arrestanter har nemlig i Femaaret udgjort:

1876	127
1877	75
1878	53
1879	51
1880	37.

Kongsvinger Magistrat, 20 Mai 1881.

Eidem.

V.

Kristians Amt.

Underdanigst Beretning

om den økonomiske Tilstand i Kristians Amt
i Femaaret 1876—1880.

A. Landdistriktet.

I. Jordbruget.

Antallet af særskilt skyldsatte Brug, der ved Udgangen af 1875 udgjorde 10,780, var ved Udgangen af 1880 11,856, og er saaledes forøget med 1,076 Brug.

I Periodens Løb indfaldt to for Landbruget mislige Aar, nemlig 1876 og 1877, især det første, i hvilket baade Hø- og Kornavlingen var under, Høavlingen endog meget under et Middelsaar, medens i 1877 kun Kornhøsten var ringere end et Middelsaar og paa mange Steder i ikke ringe Grad. De følgende 3 Aar vare gunstige, 1878 og 1879 over Middelsaar eller idetmindste gode Middelsaar baade paa Korn og Hø, samt 1880 over et Middelsaar paa Korn og ikke under Middelsaar paa Hø. Af Potetesavlen har Udbyttet derimod kun i et af Aarene, nemlig 1878, været gunstigt og i de 3 under Middelsaar, de 2 sidste fornemmelig paa Grund af Sygdom.

Af Nyland er der opbrudt lidet og antagelig adskilligt mindre end i de foregaaende Femaar. Dette har vistnok ikke alene sin Grund i den Mangel paa Evne, som de mindre gode Konjunkturer for Landmanden i denne Periode naturligen have medført, men vel ogsaa fordi det er bleven anseet for mere lønnende at rette Bestræbelserne paa Forbedring og en bedre Behandling af den under Dyrkning indtagne Jord. Det heder ogsaa fra flere Distrikter, at der i denne Henseende er udrettet endel, idet gammel

grund Ager er bleven opbrudt paany og Engmarker rensede for Buske og Stene, og at Jorden bearbeides omhyggeligere og det gamle Dyrkningsland holdes i bedre Hævd. I enkelte Skovdistrikter, nemlig i Land, have de mislige Trælastkonjunkturer medført en forøget Interesse for Jordbruget, der med Støtte i formindskede Arbeidspriser har fremkaldt adskillige Fremskridt baade hvad Oprydninger og Grundforbedringer angaar.

I det Hele taget synes der dog at være Grund til at tvivle om, at væsentligere Fremskridt inden Amtet ere gjorte i Jorddyrkningen i denne Periode, om end, hvad der fra flere Kanter anføres, Fremgang ogsaa nu har været at spore. Mindst har denne vistnok været i Fjeldbygderne, hvor Forholdene selvfølgelig i flere Henseender gjøre Fremgangen vanskeligere. Det maa som et beklageligt Træk fremhæves, at Amtets Landbrugsskole ogsaa har været lidet benyttet fra disse Distrikter, ialfald i den senere Tid.

Agerbrugsmaskiner have i Femaaret faaet adskillig Udbredelse, især de saakaldte Pigtærskemaskiner, men heller ikke saa faa Slaa- og Meiemaskiner samt Damptærskemaskiner ere nu spredte omkring i Amtet. Af de sidste haves et Antal af 34, hvoraf 12 falde paa Totens og 16 paa Hadeland og Lands Fogderi.

De statistiske Opgaver vedkommende Landbruget, der efter det statistiske Centralbureaus Forlangende denne Gang ere tilveiebragte i Anledning af Femaarsberetninsen, ere faa, rimeligvis fordi man har anseet en stor Del af de almindelige Opgaver for mindre paalidelige, naar de ikke tilveiebringes i Forbindelse med en almindelig Folketælling. Af nogle af disse Opgaver er udarbeidet vedføiede Tabel over Avl pr. Maal og Foldighed gjennemsnitlig i sidste Femaar, sammenstillet med lignende Opgaver for foregaaende Femaar, uddragne af den officielle Statistik. Disse Opgaver vise ingen mærkbar Forskjel mellem de to Perioder.

(Se Tabel Side 3.)

2. Fædriften.

Det større Omfang, hvori Hesteopdrætning paa Grund af de betydeligt stegne Priser paa Heste fandt Sted i forrige Femaar, er vedblevet i dette Femaar, uagtet Priserne ere faldne betydeligt. I den sidste Del af Perioden ere de dog igjen begyndt at stige noget. Nogen Maalestok for Omfanget af Hesteavlen i Perioden haves imidlertid ikke, da Opgaver over Hesteantallet ikke ere blevne erhvervede.

Den gjennemsnitlige Pris i Amtet for en god Arbeidshest var i 1880 Kr. 280 mod Kr. 368 i 1875, høiest i Hadeland og Land Kr. 375 (i 1875 Kr. 520) og lavest i nordre Gudbrandsdalen Kr. 213 (i 1875 Kr. 284). Ved Stavs Hestemarked ere Priserne paa almindelig gode Arbeidsheste opgivne i hvert af Periodens Aar at have været følgende: i 1876 Kr. 500, i 1877 Kr. 400, i 1878 Kr. 350, i 1879 Kr. 250, i 1880 Kr. 300.

Fogderier.	Gjennemsnitlig Avl pr. Maal i Tønder i Femaarene 1871—75 og 1876—80.													
	Hvede.		Rug.		Byg.		Blandkorn.		Havre.		Erter.		Poteter.	
	1871—1875	1876—1880	1871—1875	1876—1880	1871—1875	1876—1880	1871—1875	1876—1880	1871—1875	1876—1880	1871—1875	1876—1880	1871—1875	1876—1880
Nordre Gudbrandsdalen	1.00	-	1.39	1.60	2.28	2.18	2.21	1.98	2.51	1.93	0.96	1.14	15.63	16.93
Søndre —	1.32	1.50	1.62	1.52	2.14	1.07	2.37	2.20	2.34	2.01	1.38	1.17	16.95	14.65
Toten	1.41	-	1.64	1.80	2.17	2.30	2.43	2.57	1.90	2.53	1.52	1.53	16.95	15.97
Hadeland og Land	1.23	1.83	1.68	1 95	1.78	1.91	2.27	2.40	2.29	2.17	1.46	1.26	13.53	13.90
Valders	1.67	-	1.24	1.50	2.00	1.71	1.60	2.04	1.96	2.08	1.22	1.08	15.26	16.17
Amtet	1.31	1.66	1.55	1.67	2.08	1.99	2.30	2.24	2.18	2.14	1.43	1.23	15.65	15.52

Fogderier.	Gjennemsnitlig Foldighed i Femaarene 1871—75 og 1876—80.													
	Hvede.		Rug.		Byg.		Blandkorn.		Havre.		Erter.		Poteter.	
	1871—1875	1876—1880	1871—1875	1876—1880	1871—1875	1876—1880	1871—1875	1876—1880	1871—1875	1876—1880	1871—1875	1876—1880	1871—1875	1876—1880
Nordre Gudbrandsdalen	-	-	8.00	10.13	8.8	11.14	7.4	7.45	8.4	6.50	5.2	6.52	7.9	6.26
Søndre —	6.9	8.00	10.4	10.63	8.2	7.69	8.00	7.82	7.4	7.69	6.1	5.80	8.3	7.18
Toten	6.9	-	9.5	10.96	8.9	8.99	7.5	7.74	6.1	6.83	6.8	6.08	7.7	8.17
Hadeland og Land	8.0	10.05	11.3	12.91	7.3	8.33	7.1	7.17	7.4	6.33	6.7	5.70	8.1	6.61
Valders	8.3	-	7.3	9.50	6.3	6.22	5.2	6 95	5.4	7.36	7.00	7.50	6.6	7.60
Amtet	7.3	9.00	9.5	8.82	7.9	8.47	7.3	7.43	6.8	6.94	6.5	6.32	7.7	7.16

Ved Siden af de offentlige Foranstaltninger til Hesteavlens Fremme, der for dette Distrikts Vedkommende ikke ere undergaaede nogen Forandring, er der i flere Distrikter ved privat Virksomhed, nemlig ved Indkjøb for Interessentskabers Regning af gode Stodhingste, udrettet ikke Lidet paa dette Gebet. De i den senere Tid gjældende betydelige Priser paa fremragende Avlsdyr have ogsaa gjort det nødvendigt ved Association at gribe ind, da det hyppigt maatte overstige den Enkeltes Evne at holde saadanne Dyr, og det maatte befrygtes, at ethvert fremragende Avlsdyr solgtes bort fra Distrikterne. Der nævnes ogsaa som en lovende Forandring, at de gode Hopper mere beholdes af Opdrætterne, medens de tidligere solgtes som yngre til svenske Kjøbere.

Priserne paa Storfæ vare i 1880 gjennemsnitlig i Amtet: for Oxer Kr. 74 (i 1875 Kr. 86), for Kjør Kr. 67 (i 1875 Kr. 76), for Ungfæ Kr. 42 (i 1875 Kr. 48.40). For Faar og Gjeder var Gjennemsnitsprisen i 1880 respektive Kr. 9 og 10. Paa Smør var Gjennemsnitsprisen Kr. 9.50 mod Kr. 11.20 i 1875. Sæterafkastningen har i de fleste Aar af Perioden været under det Almindelige.

Følgende af de modtagne Opgaver sammendragne Tabel hidsættes til Oplysning om nogle Fædriften vedkommende Forhold i Amtets Fogderier, men det maa herved bemærkes, at det gjennemsnitlige Melkeudbytte vistnok som Følge af urigtige Opgaver er ansat for høit i flere af Fogderierne, navnlig i Gudbrandsdalen og Valders.

Fogderier.	Vinterfoder for en Ko:		Gjennemsnitligt aarligt Melkeudbytte af en Ko.	Antal Meierier.
	Voger Hø.	Voger Halm.		
			Potter.	
Nordre Gudbrandsdalen	45.000	26.666	1,163.055	1
Søndre —	47.142	36.666	962.571	6
Toten	63.000	49.500	1,250.000	20
Hadeland og Land	43.750	65.250	1,182.500	4
Valders	64.800	28.800	1,179.800	-
Amtet . . .	52.738	36.576	1,147.585	31

Naar den stedfundne Stigen af Fællesmeieriernes Antal undtages, vides ingen noget fremtrædende Forandring i Femaaret at have fundet Sted paa Kvægstellets Omraade. I den inden Fjeldbygderne i Almindelighed anvendte knappe Vinterfodring af Kreaturerne, som staar i Forbindelse med Driftsmaaden at avle Kreaturer til Salgs og i størst mulig Udstrækning

udnytte de rige Fjeldbeiter, har neppe nogen mærkbarere Forandring indtraadt. Ogsaa i Hadeland og Lands Fogderi sees Forholdet i denne Henseende at være mindre gunstigt, hvilket formentlig for en stor Del hidrører fra det i flere Præstegjelde herskende betydelige Kornbrug med dets store Fordring til Hestehold. Uagtet den gunstige Beliggenhed og de gode Kommunikationsforhold, hvoraf den sydlige Del af dette Fogderi er i Besiddelse, staar Meierivæsenet der under disse Omstændigheder tilbage.

Fællesmeieriernes Antal er siden forrige Periode fordoblet, men heraf falder dog kun faa paa Hadeland og Land samt Gudbrandsdalen, og ingen paa Valders. Fællesmeierierne i Gudbrandsdalen ere for den største Del Sætermeierier, hvilke Indretninger antages at passe vel til Forholdene i Fjeldbygderne. Oprettelsen af Fællesmeierier nede i Bygden støder nemlig ofte paa Vanskeligheder paa Grund af de betydelige Anlægsomkostninger, der kræve et større Antal Interessenter, medens Kommunikationsforholdene i Bygden og Gaardenes spredte Beliggenhed vise sig som en Hindring for en større Sammenslutning. Af Sætermeierier ere i Femaaret 3 oprettede i Øiers Præstegjeld, om hvilke det er oplyst, at de have givet godt økonomisk Udbytte. Medens nemlig den gjennemsnitlige Pris pr. Pot Melk i Amtet er ca. $7^1/_2$ Øre og specielt i Øier 9 Øre, er Melken ved i alle Fald et af disse Sætermeierier udbragt til 11 Øre pr. Pot, hvorhos det maa bemærkes, at Melken ved almindelig Sæterdrift der i Distriktet ikke antages at kunne udbringes til mere end høist 8 Øre pr. Pot. Ved disse 3 Meierier leveredes i 1880 til Behandling tilsammen 92,088 Potter, der altsaa under ovenanførte Forudsætning skaffer Eierne en Merindtægt af Kr. 2,762.64 for deres 15 à 16 Ugers Driftstid hver Sommer. Anlægsomkostningerne, der væsentligt er blevne ydede af Sæterlaget in natura, have ved det ene af disse Meierier, for hvis Vedkommende Oplysning herom er meddelt, dreiet sig om ca. 1000 Kr.

3. Skovdriften.

Paa Grund af Tømmerprisernes stærke Nedgang fra den foregaaende Periodes Priser er Skoven i det forløbne Femaar bleven betydeligt mindre anhuggen, og den Tilbagegang af Skovene, der i de nærmest foregaaende Perioder antoges at have fundet Sted, saaledes formindsket. Af de Distrikter i Amtet, der fornemmelig levere Trælast til Udskibning, nemlig søndre og nordre Land samt søndre Aurdal, har dog efter Lensmændenes Formening Tilbagegang ogsaa i Femaaret fundet Sted i de 2de sidste, men derimod ikke i det første. Især synes Forbedringen at gjælde Gudbrandsdalen, hvor Skovene fordetmeste enten antages at være gaaet fremad eller at være i omtrent samme Tilstand som tidligere.

Ved de Opgaver, der ere erhvervede angaaende Flødningskvantumet i forskjellige Vasdrag samt om Tømmerforbruget ved flere Sagbrug, der tilvirke Udførselslast, er man kommet til følgende Resultater med Hensyn

til Mængden af den Last, der i Femaaret er hugget til Udførsel fra Distrikterne. I Opgaverne for Randsfjorden er ikke medtaget, hvad der er flødet uden Dampskib, antagelig nogle Tusinde Tylvter aarlig, samt hvad der af et Firma, der eier betydelige Skove i Randsfjordens Flødningsdistrikt, er forædlet i Distriktet og paa eget Fartøi ført nedover Randsfjorden. Den øvrige flødede Last paa Randsfjorden beløber sig i Femaaret til 128,042 Tylvter.

Anslaaes, hvad der ellers er flødet over Randsfjorden som rund Last eller fragtet som forædlet Last, til	22,000	—
udkommer med afrundet Sum	150,000	Tylvter.
Paa Bægnas Vasdrag er flødet fra Valders	42,652	—
Paa Urula, naar man efter et løst Skjøn fratrækker, hvad der vedkommer Buskeruds Amt, ca.	12,000	—
Paa Mjøsen er flødet.	41,800	—
Ved Lillehammer Dampsag er forædlet væsentlig af Last fra Gudbrandsdalen	7,894	—
Ved Gjøviks Dampsag forædlet af Last fra Hundselven	3,623	—
Ved Bjørnstad Dampsag i Birid forædlet væsentlig af Last fra Gudbrandsdalen	1,453	—
Tilsammen	259,422	Tylvter

i Femaaret — eller gjennemsnitlig ca. 52,000 Tylvter aarlig, følgelig henved 58 Pct. af det for forrige Femaar beregnede Kvantum (ca. 450,000 Tylvter). Størst sees Nedgangen at være for Gudbrandsdalen og Mjøsens Vasdrag, hvor Kvantumet er 35 Pct. af forrige Femaars, medens det for Randsfjordens Vasdrag udgjør 65 Pct. og for Bægnas Vasdrag 75 Pct. af dette. Fordelingen af det flødede Kvantum paa de enkelte Aar i Perioden giver et noget forskjelligt Resultat i de forskjellige Vasdrag. I Randsfjordens Vasdrag er Kvantumet nogenlunde ligt i Aarene 1876, 77, 78 og 80, størst i 1877, medens det i 1879 er betydeligt lavere. Ogsaa i Bægnas Vasdrag gjælder i det Væsentlige det samme, medens Kvantumet her er temmelig lavt ogsaa i 1876. I Mjøsens Vasdrag er Kvantumet nogenlunde ligt i 1876 og 77, høiest i det første Aar og lavere i de 3 følgende Aar, ogsaa her forholdsvis betydeligt lavere i 1879 end i de andre Aar.

Om Tømmerpriserne er kun modtaget Oplysning for Randsfjordens Vasdrag, hvor de fra 40 à 44 Kr. for 11 Alen 9″ (omtrent Gjennemsnitsdimensionerne i dette Vasdrag) sank i 1876 til 20 à 24 Kr. og holdt sig paa samme Punkt i 1877, medens de senere ere stegne, saaledes at Prisen for den samme Dimension var i 1880 30 à 33 Kr. pr. Tylvt. Paa de smaa Dimensioner have Priserne, heder det fra samme Distrikt, været saa lave, at det med en noget vanskelig Fremdrift knapt kunde give noget Overskud, hvilket har havt sin Virkning til Skovenes Bevarelse.

Den gjennemsnitlige Dimension i Randsfjordens Vasdrag er vanskelig at angive, men er antaget at være 11 Alen 8″. Smaalast eller 9 Al.

7″ og derunder udgjør i Femaaret ca. 20 Pct. af det hele flødede Kvantum, medens den i forrige Femaar udgjorde omtrent 40 Pct. I Bægna har den mindre Last (dansk Last) udgjort omtrent den samme Pct. af det Hele som i forrige Femaar, nemlig 37 mod 35 Pct., hvilket under de i Femaaret gjældende lave Priser for denne Last synes at berettige til en mindre gunstig Slutning med Hensyn til Skovdriftens Udbytte. De mindre Dimensioner have været saagodtsom ukjendte i Mjøsens Vasdrag, hvor det gjennemsnitlige Maal er ansat til $10^1/_2$ Al. 10″.

4. Forskjellige andre økonomiske Forhold.

Med Hensyn til Fiskeri og Jagt antages de tidligere Forhold at have været i alt Væsentligt uforandrede i Femaaret.

Espedalens Nikkelværks Drift er atter bleven nedlagt og Drift paa Udvinding af Metaller finder saaledes ikke længere Sted i Amtet. Med Brud af Klæber-, Skifer-, Kværn- og Kalksten vides ingen væsentlige Forandringer at være indtraadt. Med Hensyn til Forandringer i Fabrikvæsenet bemærkes, at Driften af Klædesfabriken i Gausdal ophørte i Slutningen af Femaaret, men er senere igjen optaget under nye Eiere. Gjøviks Dampsag og Høvleri indstillede sin Drift omkring Midten af Perioden, og Anlægget er først igjen kommet i Gang efter dens Udløb. Birid Glasværks Drift er ophørt, medens Hadelands Glasværks Drift er undergaaet forskjellige Forandringer, Udvidelser og Forbedringer. Nye industrielle Anlæg af nogen større Betydning er mig ikke bekjendt at være oprettede i Femaaret.

Haandværks- og Husflidsvirksomhed kan neppe siges at være i Fremgang, men har endnu en større Betydning i nogle faa Herreder, hvor dette ogsaa tidligere har været Tilfældet, nemlig Herrederne i Toten samt Faaberg. Begyndelse til at meddele Ungdommen Undervisning i Husflid er gjort paa nogle Steder. Saaledes er i søndre Land i 1880 oprettet en Husflidsskole, hvori i samme Aar undervistes 62 Gutter i Snedkeri, Dreining, Træskjæreri, Kurvfletning, Løvsagning, Børstenbinderi og Tegning. Skolen underholdtes af et dertil skjænket Legat. Ved det samme Legats Hjælp var allerede Aaret i Forveien en lignende Skole sat igang i nordre Land, hvor der i 1880 undervistes 14 Gutter i omtrent de samme Fag. I Faaberg var der i 1874 oprettet 2 Skoler, ved hvilke i 1880 undervistes 60 Piger i Søm, Strikning og Lignende.

Antallet af Landhandlere og Frihandlere er fremdeles i Nedgang og udgjorde i 1880 144 mod 199 i 1875 og 232 i 1870. Handelsforeningernes Antal er fra 32 i 1875 gaaet ned til 23. Da ikke alle have indgivet Indberetning, kan deres Omsætning ikke anderledes angives, end at den sees i Femaaret at have sunket betydeligt, for dog henimod sammes Slutning atter at hæve sig, hvilket er aldeles stemmende med den økonomiske Tilstands Fremtræden i andre Retninger i Amtet.

De erhvervede Opgaver over Beløbet af thinglæste og aflæste Panteheftelser i faste Eiendomme i Femaarsperioden give følgende Resultat:

Sorenskriverier.	Thinglæst.	Aflæst.	Forøgelse (+) eller Formindskelse (÷).
Nordre Gudbrandsdalen . .	1,248,558.50	505,751.05	+ 742,807.45
Søndre — . .	1,436,995 55	668,788.74	+ 768,206.81
Toten	2,831,855.96	1,460,746.63	+ 1,371,109.33
Hadeland og Land	3,350,823.58	1,811,245.29	+ 1,539,578.29
Valders	1,373,647.00	526,699.00	+ 846,948.00
Amtet.	10,241,880.59	4,973,230.71	+ 5,268.649.88
I Femaaret 1871—75 . . .	6,361,740.00	5,443,692.00	+ 918,048.00
- — 1866—70 . . .	6,896,712.00	5,194,600.00	+ 1,702,112.00
- — 1861—65 . .	7,477,360.00	3,694,032.00	+ 3,783,328.00

Pantegjældens Stigning i Femaaret udgjør altsaa et Beløb, der er omtrent det dobbelte af dens Stigning i de foregaaende 10 Aar tilsammen.

Der er i Femaaret afhændet faste Eiendomme:

Sorenskriverier.	Antal.	Beløb.	I Fogderiet.		Fogderier.
			Antal.	Beløb.	
Nordre Gudbrandsdalen	252	719,782.33	321	884,192.33	Nordre Gudbrandsdalen.
Nordre Fron	69	164,410.00			
Mellem Gudbrandsdalen ÷ nordre Fron	237	722,398.00	453	1,693,909.00	Søndre Do.
Søndre Gudbrandsdalen	216	971,511.60			
Toten	604	2,741,570.73	604	2,741,570.73	Toten.
Hadeland og Land . .	334	1,796,144.00	334	1,796,144.00	Hadeland og Land.
Valders	544	1,652,771.00	544	1,652,771.00	Valders.
Amtet	. . .	. . . . .	2256	8,768,587.06	

I Femaaret 1870—75 solgtes Eiendomme for ialt 10,057,500 Kr.
- — 1866—70 — — 5,194,600 -
- — 1861—65 — — 7,062,768 -

I sidste Femaar er afholdt Tvangsauktioner for følgende Beløb:

Sorenskriverier.	Fast Gods.		Løsøre.		I Fogderiet.			
					Fast Gods.		Løsøre.	
	Antal.	Sum.	Antal.	Sum.	Antal.	Sum.	Antal.	Sum.
						Nordre Gudbrandsdalen		
Nordre Gudbrandsdalen	29	73,955.15	75	14,940.72	40	113,346.15	111	21,030.72
Nordre Fron. . . .	11	39,391.00	36	6,090.00				
Mellem Gudbrandsdalen ÷ n. Fron	8	108,550.00	9	5,840.00		Søndre Gudbrandsdalen		
Søndre Gudarandsdalen	12	40,887.00	13	7,296.18	20	149,437.00	22	13,136.18
						Toten		
Toten.	. . .	. . . . .	. . .	. . . . .	48	689,706.00	123	91,683.37
						Hadeland og Land		
Hadeland og Land .	. . .	. . . . .	. . .	. . . . .	25	243,880.00	59	38,386.29
						Valders		
Valders	. . .	. . . . .	. . .	. . . . .	21	110,133.00	86	22,627.00
Amtet . . .	. . .	. . . . .	. . .	. . . . .	154	1,306,502.15	401	186,863.56
I Femaaret 1871—75.					87	186,776	161	72,000

Af Fogderne er afholdt Exekutioner:

Fogderier.	Antal.	Sum.
Nordre Gudbrandsdalen	178	132,153.05
Søndre Do. . . . . ,	92	140,904.71
Toten	392	395,570.00
Hadeland og Land	212	307,639.03
Valders	214	140,591.73
Amtet	1088	1,116,858.52
I Femaaret 1871—75 . .	390	263,916.27

Exekutioner og Udpantninger afholdte af Lensmændene:

Herred.	Udpantninger.		Exekutioner.		Tilsammen.		Fogderiet.	
	Antal.	Sum.	Antal	Sum.	Antal.	Sum.	Antal.	Sum.
Lesje	363	8,521.00	11	1,248.00	374	9,769.00	Nordre Gudbrandsdalen	
Dovre	233	3,461.00	22	1,732.00	255	5,193.00		
Skiaker	728	28,029.00	81	10.482.00	809	38,511.00	7343	230,003.54
Lom	849	32,116.00	96	12,545.00	945	44,661 00		
Vaage	3080	50,575.45	234	26,340.09	3314	76,915.54		
Nordre Fron	1461	36,386.00	185	18,568.00	1646	54,954.00		
Søndre Fron	771	17,467.98	38	4,555.05	809	22,023.03	Søndre Gudbrandsdalen	
Ringebu	1430	29,794.40	69	9,065.76	1499	38,860.16		
Sollien	23	478.09	11	1,546.23	34	2,024.32		
Øier	272	2,945.56	13	1,980.81	285	4,926,37	3794	99,861.88
Vestre Gausdal	450	6,942.00	7	1,293.00	457	8,235.00		
Østre —	288	7,098.00	4	583.00	292	7,681 00		
Faaberg	392	11,895.00	26	4,217.00	418	16,112.00		
Birid	450	7,168.00	42	4,210.00	492	11,378.00	Toten	
Vardal	688	20,941.05	82	10,933.37	770	31,874.42	5630	120,727.96
Vestre Toten	2350	29,858.69	139	16,273.22	2489	46,131.91		
Østre —	1777	18,984 18	102	12,359.45	1879	31,343.63		
Jævnaker	422	18,226.00	49	3,341.00	471	21,567.00	Hadeland ogLand	
Gran	1643	96,148.00	290	30,956.00	1933	127,104.00		
Søndre Land (Udpantninger i 1876—78 ikke opgivne)	276	5,543.00	19	1,726.11	295	7,269.11	3484	178,169.92
Nordre Land	725	15,233.80	60	6,996 01	785	22,229.81		
Søndre Aurdal	865	7,271.60	71	8,184.76	936	15,456.36	Valders	
Nordre —	213	4,868.13	200	19,430.76	413	24,298.89		
Vestre Slidre	347	10,557.00	133	14,079.00	480	24,636.00	2106	81,353.07
Østre —	127	4,559.22	72	7,513.81	199	12,073.03		
Vang	55	1,817.68	23	3,071.11	78	4.888.79		
Amtet	. . .	. . . . .	. . .	. . . . .	. . .	. . . . .	22,357	710,116.37
I Femaaret 1871—75							11,879	198,780.00

Der er saaledes i Femaaret afholdt Exekutioner og Udpantninger for alt i alt Kr. 1,826,973.86, medens Beløbet udgjorde for forrige Femaar Kr. 462,696.27.

Over de i Amtet værende Sparebankers Status ved Udgangen af 1880 hidsættes følgende Opgave*):

	Antal Indskydere.	Indskydernes Tilgodehavende.	Bankens Eiendom.	Samlet Forvaltningskapital.
Lesje	258	155,772	24,737	180,509
Lom og Skiaker	120	34,312	863	40,138
Vaage	307	244,559	29,820	274,379
Nordre Fron	500	155,003	25,925	181,928
Søndre —	365	225,363	31,109	256,472
Ringebu	314	103,497	10,143	124,840
Øier	376	79,286	12,862	92,148
Gausdal	522	245,919	26,852	272,771
Faaberg	612	178,929	27,402	206,331
Lillehammer	2484	1,215,571	160,976	1,376,547
Birid	454	132,382	23,315	155,697
Gjøvik	616	338,014	25,382	363,396
Toten-Vardal	1109	440,191	59,966	500,157
Jævnaker	308	61,541	7,272	68,813
Gran	464	142,285	18,886	161,171
Land	1147	449,615	56,590	526,205
Søndre Aurdal	496	123,077	15,422	138,499
Nordre —	262	192,440	6,101	198,541
Østre Slidre	238	58,912	5,607	67,852
Dovre	46	10,698	14,060	24,758
Ulnæs og Svennæs	20	19,943	2,276	22,219
Vestre Slidre	189	38,355	6,912	45,267
Amtet	11,207	4,645,664	592,478	5,278,638

*) Opgaven er berigtiget efter den officielle Sparebankstatistik, D. No. 2 for 1880.
Stat. Centralb.s Anm.

Den samlede Forvaltningskapital udgjorde i 1875 Kr. 5,247,217.73, altsaa er der indtraadt en Synken af 0.21 Pct. I Femaaret 1871—75 udgjorde derimod Stigningen 65 Pct., i 1866—70 51 Pct. og 1861—65 60 Pct.

I 1880 udgjorde den gjennemsnitlige Dagløn for Husmænd paa Husbondens Kost 53 Øre om Sommeren og 27 Øre om Vinteren. Høiest var Lønnen i Valders Fogderi (henholdsvis 80 Øre og 33 Øre) og Hadeland og Land (60 Øre og 38 Øre) — lavest i søndre Gudbrandsdalen (40 Øre og 17 Øre).

For andre Arbeidere var Daglønnen paa egen Kost gjennemsnitsvis Kr. 1.64 om Sommeren og 1.18 om Vinteren, og paa Husbondens Kost 91 Øre og 42 Øre.

Aarslønnen, iberegnet Klæder, udgjorde i 1880 ca. Kr. 130, for en Tjenestepige ca. Kr. 62. Sammenlignet med Udgangen af forrige Femaar vise Lønningerne gjennemsnitlig en vel ikke betydelig Nedgang for almindeligt Dagarbeide og i Tjenerforhold, men en vistnok ringe Stigen af Husmændenes Dagløn for Sommerarbeidet.

Som ovenfor anført, vare Femaarsperiodens 2 første Aar meget ugunstige for Landbruget, især det første, som ved Misvæxt paa Høavlingen gjorde tildels betydelige Indskrænkninger i Kvægbesætningerne nødvendige. Hertil kom en temmelig stærk Synken i Priserne paa Heste og Kvægavlens Produkter fra den Høide, de havde opnaaet i den foregaaende Periode, og en meget betydelig Nedgang i Tømmerpriserne. Disse Omstændigheder maatte med Nødvendighed medføre økonomisk Tilbagegang, og Tilstanden blev saameget misligere, som der i tidligere Perioder havde fundet en temmelig udbredt Misbrug af Krediten Sted. Uagtet Forholdene i Slutningen af Femaarsperioden som Følge af de gunstige Aar og noget bedre Priser forbedrede sig, viser dog Periodens Udgang sammenlignet med den forriges en økonomisk Tilbagegang i den største Del af Amtsdistriktet. Denne er formentlig størst i de nordlige Bygder af Gudbrandsdalen og i Valders, maaske Vangs Præstegjeld undtagen, medens den økonomiske Tilstand i enkelte af Herrederne i Amtets sydlige Del, nemlig vestre Toten, Gran og søndre Land, formenes at være gaaet lidt fremad.

Hvad Nydelsen af berusende Drikke angaar, have Forholdene i Femaaret vist en Forbedring, som dog vistnok for en væsentlig Del er at tilskrive de knappere Tider og Pengetrang.

Med Hensyn til Kommunikationsmidlernes Udvikling i Femaaret bemærkes, at der er anlagt ca. 94 km. ny Bygdevei og omlagt 48 km. Hovedvei og 18 km. Bygdevei.

Emigrationen har i Femaaret været større end i det foregaaende, idet den er gaaet op til et Antal af lidt over 8000 Udvandrere mod omtr. 6000 i forrige Femaar. Den udgjorde derimod ikke stort mere end Halvdelen af Udvandringen i Perioden 1866—70.

B. Byerne.

Lillehammer.

Den af Magistraten, Byfoged Mejdell, under 20de Mai 1881 afgivne Indberetning er saalydende:

„Siden den 31te December 1875 har ingen Folketælling i Lillehammer fundet Sted. Imidlertid har jeg dog en Formening om, at Folketallet i det forløbne Femaar er tiltaget noget, om end lidet. I Femaaret er udvandret til Amerika:

i 1876	9	Personer
- 1877	ingen	
- 1878	5	Personer
- 1879	3	—
- 1880	11	—
tilsammen	28	Personer,

hvoriblandt 12 ugifte Mænd, 8 ugifte Kvinder, 2 Ægtefolk, 1 Enke samt 5 Børn. I indeværende Aar 1881 synes derimod Udvandringen at ville tage betydeligere Omfang.

Bygningernes Assurancesum, der ved Udgangen af 1875 udgjorde 1,132,320 Kr., beløb sig ved Udgangen af 1880 til 1,414,010 Kr. Kun faa nye Bygninger ere tilkomne i Femaaret, fordetmeste smaa enetages Bygninger, som nærmest bør betegnes som Arbeidsboliger. I Slutningen af Aaret 1880 fandt Omtaxation Sted efter Ordre fra Indre-Departementet.

Siden Aaret 1877 disponerer Bankkontoret her paa Stedet over 1,188,000 Kr., medens Kontoret før kun var tilstaaet et Beløb af 888,000 Kr. Der indestod paa Folio i:

1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
Kr. 85,855.97	Kr. 29,745.99	47,512.58	182,268.47	Kr. 225,992.56

Kontoret disponerede selvfølgelig den 31te December over:

1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
Kr. 973,855.97	1,217,745.99	1,235,512.58	1,370,568.47	1,413,992.56

medens der var udlaant den 31te December:

1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
Kr. 1,068.711.30	980,586.09	1,119,722.69	1,177,906.34	1,060,544.71

Indtægten af Renter og Diskontopræmie udgjorde:

Kr. 64,708.66	62,236.63	64,873.07	58,905.68	56,084.47

Diskontopræmien varierede i 1876 mellem 7 og 5 Pct., ligesaa i 1877; i 1878 mellem 7 og 6 Pct., i 1879 mellem 6 og 5 Pct. og i 1880 mellem 5 og 4 Pct.

Laanene bestod den 31te December 1880 i:

Vexelobligationer	Kr.	380,051.91
Vexler	-	345,712.80
Pantobligationer	-	334,780.00
	Kr.	1,060,544.71

Lillehammers Sparebank havde under Forvaltning:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
Kr.	1,247,959.22	1,245,770.85	1,244,477.54	1,278,180.43	1,376,547.20

og Nettofortjenesten udgjorde:

Kr.	18,535.13	13,044.57	10,640.03	16,294.28	13,896.25

Den 31te December 1880 havde 2484 Indskydere

tilgode	Kr.	1,215,570.65
Sparebankens egen Eiendom . . .	-	160,976.55
	Kr.	1,376,547.20

Deraf var udlaant:

paa Vexelobligationer	Kr.	1,075,695.46
- Pantobligationer	-	110,132.00
- Vexler	-	13,027.19
	Kr.	1,198,854.65

Indskudsrenten har varieret mellem 4 og 6 Pct., det sidste kun for et kort Tidsrum af 1878. Udlaansrenten har varieret mellem 7 og 5 Pct. Efter Direktionens Opgivende har der kun været afholdt yderst faa Exekutioner og Tvangsauktioner i det forløbne Femaar.

„Faaberg"s Sparebank har vistnok Forretningslokale i Lillehammer, men tilhører Faabergs Herred, og dens Virksomhed vedkommer følgelig ikke Byen.

Lillehammer Skole for den høiere Almendannelse havde ved Udgangen af 1880 92 Disciple, hvoraf i Gymnasiet 9 og i Middelskolens 6 Klasser, af hvilke de lavere dog i flere Timer ere kombinerede, 83. Af disse tilhøre 28 Latin- og 18 Engelsklinien. Lærernes Antal var ved Udgangen af 1880, Rektor iberegnet, 12, hvoraf 7 Embedsmænd, 2 faste Klasselærere og 3 Timelærere. Skolepengene udgjorde i Femaaret gjennemsnitlig 6,898 Kr. aarlig, deri beregnet Afslag for Brødre og Fripladsenes Beløb. Lillehammers Kommunes Tilskud til Skolen i de første $4^1/_2$ Aar var 600 Kr. aarlig, men i det sidste Halvaar af 1880 — efter 2,500 Kr. aarlig — 1,250 Kr. Statskassens Tilskud til Skolens ordinære Udgifter og Lønstillæg til Lærerne beløb sig i Femaaret gjennemsnitlig til 21,639 Kr., af hvilken Sum midlertidigt Løns- og fast Alderstillæg udgjorde 6,281 Kr. aarlig.

Almueskolen har 2 faste Lærere og 2 midlertidige Lærerinder. Antallet af Elever var ved Udgangen af Aaret 1880 gaaet ned til 175.

Søndagsskolen benyttes af Haandværks- og Tjenestedrenge, og dens 2de Lærere lønnes af Kommunen med Bidrag af Sparebanken. Ved en Haandgjerningsskole for Piger besørges Undervisningen af 2 Lærerinder.

Den i forrige Indberetning omhandlede Haandgjerningsskole for Gutter samt Tegneskole for Haandværkslærlinge bestaar fremdeles.

Byens Brandvæsen bestyres af en Inspektør og en Assistent. Vandvæsenet bestaar ligeledes af en lønnet Inspektør og en lønnet Assistent, som benævnes Vandmester. Brandkontingenten har været nedsat med $16^2/_3$ Pct. paa Grund af Vandværket. I de allerfleste Huse er Vandindtag anbragt tildels i begge Etager.

Brandforsikringsselskaberne „Norge" og „Norden", Kristiania almindelige, Trondhjems, Bergens, Stavangers, det norske Brandassuranceselskab i Bergen og Akershus Brandassuranceforening have Agenter her paa Stedet, som tildels have ikke ubetydelig Søgning. I Lillehammer findes derimod intet selvstændigt Assuranceselskab.

Blandt de industrielle Anlæg i Lillehammer maa, foruden Bomuldsspinderiet, Brænderiet og Bryggeriet samt Andersens Tobaksfabrik, fornemmelig nævnes det saakaldte Mesna Brug, et mekanisk Værksted, der eies af en udenbys Mand, og hvis Drift efterhaanden er udvidet, saaledes at det fortiden sysselsætter 40 Arbeidere. Bruget beskjæftiger sig især med Fabrikation af Agerdyrkningsredskaber, hvoraf endel afsættes saagodtsom over det hele Land. Den i Byens umiddelbare Nærhed oprettede Dampsag med tilhørende Høvleri, hvis Disponent er bosat paa Lillehammer og der har sit Kontor, formenes at gjøre gode Forretninger. Eieren af Tobaksfabriken er tillige Eier af en Fyrstikfabrik og et Sæbesyderi, som ligger ganske nær og i Syd for Lillehammer. Byens Møllebrug formodes at bære sig taaleligt. Byen har et Bogtrykkeri, hvorfra en Avis udkommer 2 Gange om Ugen.

Med Hensyn til industrielle Anlæg her paa Stedet tør man vistnok sige, at samme ingenlunde have været blomstrende. Heller ikke kunne de vente noget betydeligere Opsving, saalænge Stedet mangler tidsmæssige Kommunikationsmidler og navnlig Jernbaneforbindelser. I Vintertiden, som her kan regnes til henimod 5 Maaneder, i Almindelighed fra Slutningen af December til Midten af Mai, ophører Dampskibsfarten paa Mjøsen, og Stedet kan da i den antydede Retning siges saagodtsom at være afskaaret fra Udenverdenen. Forinden Stedet opnaar heldigere Kommunikationer, kan man i det Hele taget vanskeligen gjøre sig Haab om vedvarende og stadig Fremgang af industrielle Anlæg eller om Nyttiggjørelsen af Stedets fordelagtige Vandfald, hvis Tilværelse rimeligvis har givet den nærmeste Foranledning til, at Stedet til Byanlægget paa Oplandene blev valgt netop her.

Handelsstanden, som efter min Opfordring har udtalt sig gjennem den herværende Handelsforening, har afgivet den Erklæring, at Stedets Næringsdrift i det Hele er i Tilbagegang uden Udsigt for Tiden til en varig

og effektiv Forbedring. Handelsforeningen ytrer, at Stedet forholdsvis giver liden Leilighed til at udvikle Foretagsomhed og Spekulation, medens Handelsstandens Virksomhed tilsyneladende gaar sin jevne Gang i onde som i gode Tider. Aarets større eller mindre Afkastning forsøges vistnok udjevnet ved Indskrænkninger og Besparelser, især for saadanne Forretninger, der for længere tilbagelagte Tider siden have opsparet nogen Kapital. Men, tiltrods for en gjennemført Økonomi og Indskrænkning, kan der ikke være Tale om, at der for dette Sted i de sidste 5 Aar har været Anledning til nogen Kapitaldannelse. Paa Grund af de forholdsvis ikke ubetydelige Tab, som Konkurser og Underhaandsakkorder i Landdistrikterne have foraarsaget de Handlende her paa Stedet, hvilke have været tilbøielige til at tilstaa altfor lang Kredit — antager Handelsforeningen derfor, at endog en Nedgang i Handelsstandens engang opsparede Formue har Sandsynlighed for sig.

Naar Hensyn tages til den frie Handel, der nu foregaar i Landdistrikterne, antages Handelsstandens Klage over, at Handelen gaar tilbage, ikke at være ubeføiet. Imidlertid formenes ikke Kapitalværdien af de omsatte Varer her paa Stedet at være mindre, end i nogen tidligere Periode. Derimod antages Udbyttet af Handelen at være mindre end før, fordi en stor Del af den Detailhandel, som tidligere foregik i Byen, nu er gaaet over til Handelsmændene i Landdistrikterne.

Her har forholdsvis kun faa Konkurser fundet Sted blandt Handelsmændene i de forløbne sidste 5 Aar. I det Hele taget nyder Handelsstanden almindelig Tillid og Kredit paa fremmede Steder, og fortjener denne Tillid paa Grund af dens Tarvelighed og Nøisomhed.

Haandværksstandens Stilling i de sidste 5 Aar maa vel siges at have forbedret sig. Haandværksstanden selv har gjennem sin Forening udtalt, at man sporer jevn og god Fremgang i økonomisk Henseende, saavelsom at Standen gaar fremad i intellektuel og moralsk Retning.

Idet jeg i det væsentlige, ialfald delvis, heri maa erklære mig enig, tror jeg dog at burde tillægge, at, ligesom ogsaa for Haandværksstandens Vedkommende Tarvelighed og Sparsommelighed har været almindelig, saaledes antages, paa enkelte Undtagelser nær, Haandværkerne i det sidstforløbne Femaar at have virket under mindre gunstige Forhold, hvorfor Standen i Regelen har været nødsaget til at finde sig i at leve under tarvelige Kaar.

Arbeidsklassen har i de forløbne 5 Aar arbeidet under mindre heldige Forhold. Navnlig har der i Vintertiden været Mangel paa Beskjæftigelse til nogenlunde rimelige Priser. Den i indeværende Aar, saavidt det synes, stærkt tiltagende Udvandring til Amerika synes at have sin nærmeste Aarsag i manglende Arbeidsfortjeneste. Fattigbyrderne have i flere Aar staaet omtrent paa det samme Standpunkt. En Bedring i denne Retning forventer man at ville opnaa ved Ansættelsen i Slutningen af forrige Aar af en lønnet Fattigforstander. Husfliden antages at staa paa samme Standpunkt som i min foregaaende Indberetning.

Formandskabet, hvis Erklæring i den Anledning er indhentet, har med Hensyn til Ædruelighedstilstanden erklæret, at samme nu maa siges at være ret god og øiensynlig er bleven bedre, mod hvad den var for nogle Aar siden.

I Arbeids- og undtagelsesvis Haandværksklassen findes vistnok undertiden Mangel paa Ædruelighed, men i denne Retning er, som af Formandskabet anført, øiensynlig Bedring indtraadt, især hvad Haandværksklassen betræffer, hvilken, som allerede antydet, maa siges at udgjøre en stræbsom, ordentlig og ædruelig Del af Samfundet.

Jeg maa fremdeles beklage, at Tilreisende fra Landdistrikterne altfor hyppigt lade sig finde berusede, naar de ere i Byen, selv saadanne, som i sit Hjem holdes for at være ordentlige og ædruelige. Antallet af de til Udsalg og Udskjænkning af Brændevin i mindre Partier end 40 Potter Berettigede er fremdeles altfor stort. Kommunebestyrelsen afgav i Slutningen af forrige Aar det Skjøn, at Udsalg af Brændevin i mindre Partier end 40 Potter skulde forhøies fra 33,000 til 35,000 Potter aarlig. Grunden til denne Forhøielse laa imidlertid i, at Skjønnet tidligere antoges at have været altfor lavt ansat, ikke i, at der fortiden fortæres større Kvanta af Spirituosa.

Landbrugsforeninger gives ikke her paa Stedet.

Der er paabegyndt Anlæg af 3 nye Gader, det ene ved Gjennembrud af en Gade fra Storgaden til den saakaldte Nygade, hvorved Stedet øiensynlig har vundet, og som især vil vise sig hensigtsmæssigt i Ildebrandstilfælde. Gadebelysningen er fremdeles efter min Formening tarvelig og neppe tidsmæssig.

Under Arbeide staar en ny Kirkebygning af Sten, istedetfor den gamle, for Menigheden for lille gamle Trækirke. Der paatænkes ogsaa opført i en nærmere Fremtid en ny Almueskolebygning. Disse Bygningsarbeider, det forøgede Bidrag til Latinskolen, saavelsom Kommunens tiltagende Behov i det Hele paakræve en Forøgelse af Kommuneskatterne, som visseligen vil falde trykkende nok paa denne lille og fattige Kommune. Byen har ved Kjøbet af Hammer Gaard erholdt en fordelagtig fast Eiendom, som i sin Tid blev indkjøbt for nedsat Pris, og som har vist sig i flere Henseender hensigtsmæssig og fordelagtig.

Byens faste Gjæld til Oplysningsvæsenets Fond, oprindelig Kr. 49,120, er nu gaaet ned til Kr. 25,400.

Eiendomspriserne holde sig fremdeles lave og staa neppe i Forhold til Priserne paa Bygningsmateriale og Arbeidsløn. Husleien er fremdeles moderat. Jeg maa beklage, at den ved Byanlægget bestemte uforholdsmæssigt høie Grundafgift for Bygningstomter, nemlig 3 Tønder Byg efter Kapitelstaxt aarlig pr. Maal, formentlig lægger Vanskeligheder iveien for Byens Bebyggelse.

Byløkkerne blive i Regelen temmelig godt betalte, naar de ere tilfals, og blive i Almindelighed vel opdyrkede paa Grund af den lette Adgang til fra Byen at faa dem gjødslede."

Gjøvik.

Den af Magistraten, Foged Sommerfeldt, under 19de April 1881 afgivne Indberetning er saalydende:

„Angaaende de sociale og økonomiske Forhold i Kjøbstaden Gjøvik vedkommende Femaaret 1876—1880 meddeles Følgende:

1. Indbyggerantallet har været i Aftagende fra 1112 i 1875 til omkring 950 i 1880. Nedgangen er væsentlig begrundet i, at Anlægget „Gjøvik Dampsag og Høvleri" for 3 Aar siden maatte indstille sin Virksomhed.
2. De beboede Huses Antal er bleven forøget med 8, hvoriblandt et større hensigtsmæssigt indrettet Hotel og en større Bygaard med et tilliggende betydeligt Garveri. Ved Udgangen af Aaret 1875 udgjorde Assurancesummen for 59 Gaarde . . . . . Kr. 804.800.
   Ved Udgangen af 1880 vare 66 Gaarde assurerede i Rigets almindelige Brandkasse for . . . . . - 911,650.

   Følgelig er Assuranceværdien i Femaaret forøget med Kr. 106,850.

   Nogle Bekvemmeligheder staa vistnok ledige, men Husleien har dog holdt sig god. Gaardeierne antages hidtil at have havt Renter af sine i Bygningerne anlagte Kapitaler.
3. Byens egne Eiendomme: Borgerskole- og Almueskolebygningen, Sygehuset, Fattighuset, Sprøitehuset og Vandværket, have været godt vedligeholdte. Det samme gjælder Broerne og Gaderne, hvilke sidste nu i større Udstrækning ere forsynede med brolagte Rendestene.
4. Ædruelighedstilstanden har gjennemgaaende været god væsentligst paa Grund af de daarlige Tider, som have bragt liden Fortjeneste for Arbeiderne og liden Lyst for Landmanden til at søge Adspredelse i Byens Udskjænkningssteder. Det for 3 Aar siden etablerede Samlag for Brædevinshandel antages ikke at have havt synderlig Indflydelse til at indskrænke Drukkenskaben. Samlaget har været godt bestyret, men det vil selvfølgelig ikke staa i den bedste Bestyrelses Magt at hindre, at Nydelsen af de stærke Drikke, som maatte være indkjøbte i Samlaget, foregaar andetsteds. 3 Aarsberetninger følge.
5. Handels- og Haandværkerforeningerne have ikke aabenbaret nogen Virksomhed i Femaaret. Af andre Foreninger har Arbeidersamfundet og Fattigpleien efter bedste Evne søgt at virke, den første til Udbredelse af Kundskaber ved Foredrag, Oplæsninger og Udlaan af Bøger til Foreningens Medlemmer, den anden ved Uddeling af Klæder m. V. til de Trængende.
6. Fattigbyrderne ere stegne især i de sidste Par Aar. Den Kauffeldtske Arbeidsstiftelse, som eies sammen med Vardal, har jevnligen

været belagt især med forsømte Gutter, for hvilke ogsaa i det forløbne Femaar er holdt særskilt Skole paa Anstalten.

7. Byens Borgerskole har havt jevn Søgning. Den har nu 4 Lærere og 2 Lærerinder. Fra August 1880 er der til Skolen føiet en Klasse for videregaaende Undervisning med Haab om at naa frem til den for Middelskoler bestemte Afgangsexamen. Søgningen til denne Skole har endnu ikke været betydelig fra de omliggende Landdistrikter.

Byens Almueskole har fremdeles været betjent af 1 Lærer og 1 Lærerinde.

Begge Skoler have været godt bestyrede.

8. Byens Sparebank har virket med Held. Dens Eiendom er i Femaaret ikke ubetydeligt forøget. Man har seet sig istand til at bevilge Bidrag til Oprettelsen af en Middelskole og til Anskaffelse af Bøger til Arbeidersamfundets Bibliothek.

9. I Femaaret har der været afholdt en Industriudstilling og en Kvæguudstilling i Gjøvik. Om disse Udstillinger er Beretning afgivet af Amtets Landbrugsforening, ved hvis Foranstaltning Udstillingerne bleve iværksatte.

10. Handels- og Haandværksvirksomheden kan ikke siges at være gaaet fremad i den sidste Femaarsperiode. Der har været Stagnation i disse Næringsveie.

11. Med Hensyn til Fabrikvirksomheden har Forholdet ikke været godt, idet Byens største Fabrikanlæg, „Gjøviks Dampsag og Høvleri", maatte overgive sit Bo til Konkurs med Indstillen af al Virksomhed.

12. Fiskeriet i Mjøsen og den gjennem Byen løbende Hundselv er af underordnet Betydning. Vasdraget er ved Tømmerflødning gjort aldeles uskikket for Gydning eller Fiskeformerelse, — jfr. forrige Indberetning.

13. Jordbruget eller Byløkkerne ere ogsaa i de sidst forløbne 5 Aar drevne med Omhu.

14. Gjenstanden for Omsætningen har hovedsagelig været de almindelige Handelsvarer og Huder og Skind samt ikke ubetydelige Partier af Artikler fra Smaaindustrien. Af saadanne Industrigjenstande er alene efter Betyg fra Fogden udført til Sverige for omkring følgende Beløb aarlig:

Tobakspiber (Snaddepiber)	2500	Kr.
Bliktøi	9500	-
Karder	2200	-
Tolleknive	600	-
Dumbjælder og Vækker	200	-
Træskeer, Æsker og Slever	1000	-

derhos endel Sæletøi, Vævnad, Tegnebøger, Knapper af Messing m. m.

15. Om den beskattede Formue og Næring, om Byens Formue og Gjæld om det skattelagte Kvantum Brændevin, om Antallet af Udskjænkere og om Antallet af Exekutioner og Udpantninger m. m. indeholdes Oplysninger dels i de indsendte Tabeller og dels i Indberetninger, som tidligere ere indsendte til vedkommende Departement. Dog bemærkes her med Hensyn til den beskattede Formue, at den fra 1,032,600 Kroner ved Udgangen af 1877 gik ned til 734,800 Kr. ved Udgangen af 1879, men at den ved Udgangen af 1880 er gaaet op til 804,700 Kroner."

Kristians Amt 31te Juli 1883.

J. G. Skjoldborg.

VI.
Buskeruds Amt.

Underdanigst Beretning
om Buskeruds Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

Idet Undertegnede som den, hvem Amtmandsembedet gjennem hele ovennævnte Tidsrum har været anbetroet, skjønt nu overgaaet i anden Embedsstilling, vil have at afgive den underdanigste Beretning om Amtets økonomiske Forfatning i Femaarsperioden 1876—1880, tillader jeg mig at bemærke, at jeg fremdeles finder det hensigtsmæssigt at lade samme fremtræde som Betragtninger over eller Bemærkninger ved de befalede schematiske Opgaver betræffende Tilstanden, som Tid efter anden, eftersom de ere indkomne, have været tilstillede det statistiske Centralbureau til Bearbeidelse og efter at være tilbagesendte nu følge vedlagt.

Med Tabellernes Benyttelse paa angivne Maade ville forøvrigt Forholdene blive fremstillede specielt for hver Næringsgren.

A. Landdistriktet.

I. Jordbrug.

Jordbrugenes Antal inden Amtet udgjorde ved Udgangen af 1880 12,748. Ved Udgangen af 1875 var Antallet 12,261, altsaa en Forøgelse i sidste Femaar af 487 eller omtrent 4 Pct. I næstforegaaende Femaar udgjorde Tilvæxten ca. 10 Pct.

Nedenfor meddeles en Tabel, der udviser Fordelingen af Brugene med deres Matrikulskyld over de enkelte Fogderier ved Udgangen af de to sidste Femaarsperioder med Tilføiende af den i sidste Femaar skede Tilvæxt i Brugenes Antal.

Fogderier.	Skyldsatte Brug ved Udgangen af 1875.		Skyldsatte Brug ved Udgangen af 1880.		Tilvæxt i Brugenes Antal fra 1875 til 1880.	Tilvæxten procentvis.
	Antal.	Matrikulskyld (rev.). Daler.	Antal.	Matrikulskyld (rev.). Daler.		
Hallingdal	3,170	2,442	3,307	2,423	137	4.3
Numedal og Sandsvær . .	2,271	3,398	2,282	3,394	11	0.5
Ringerike	1,632	3,284	1,693	3,285	61	3.7
Buskerud.	5,188	7,197	5,466	7,196	278	5.4
Amtet . . .	12,261	16,321	12,748	16,298	487	4.0

Ifølge Tabellen falder den største Forøgelse, saavel absolut som procentvis beregnet, paa Buskeruds Fogderi, hvor den udgjør 278 Brug eller 5.4 Pct. Derefter kommer Hallingdal med 137 og Ringerike med 61 Brug (henholdsvis 4.3 og 3.7 Pct.), medens Tilvæxten i Numedal og Sandsvær næsten er forsvindende, nemlig kun 11 Brug eller 0.5 Pct.

Matrikulskylden er, som det sees, saagodtsom uforandret, idet den Formindskelse, der har fundet Sted i samme, for det hele Amt kun udgjør 23 Daler, der for den allervæsentligste Del falder paa Hallingdals Fogderi.

Af nedenstaaende Tabel sees, at Gjennemsnitsskylden pr. Brug ved Udgangen af de to sidste Femaarsperioder var:

Fogderier.	1875. Skyld.		1880. Skyld.	
	Daler.	Skill.	Daler.	Skill.
Hallingdal	-	92	-	88
Numedal og Sandsvær . .	1	60	1	58
Ringerike	2	1	1	113
Buskerud.	1	46	1	38
Amtet . . .	1	40	1	38

Det viser sig af denne Opgave, at Eiendommenes Middelskyld i sidste Femaar selvfølgelig er mest aftaget i det Fogderi, hvor Udstykningen stærkest har gaaet for sig, nemlig i Buskerud. I Ringerike er vistnok Formindskelsen absolut taget den samme pr. Eiendom, nemlig 8 Skilling, men Eiendommenes Gjennemsnitsværdi er her saameget større.

Til at gjøre nogen Sammenligning for begge de to sidste Perioder, efter Udsondring af Brugene i Klasser efter Skyldens Størrelse og eftersom Eiendommene benyttes af Eierne selv eller af Andre m. v., er der ikke efter de nu indkomne Opgaver Anledning. Heller ikke angaaende Jordfællesskabets Udstrækning i Amtet ved Udgangen af 1880 haves der denne Gang nogen Oplysning i de schematiske Opgaver, hvorfor jeg i denne Henseende maa henvise til, hvad jeg har forklaret i sidste Femaarsberetning med de Berigtigelser, som ere meddelte i den officielle Statistik vedkommende de faste Eiendomme i Aarene 1871—1875.

Den gjennemsnitlige Foldighed inden Amtet i sidste Femaar vil sees af nedenanførte Opgave:

Foldighed i Femaaret 1876—1880.

	Hallingdals Fogderi.	Numedal og Sandsværs Fogderi.	Ringerikes Fogderi.	Buskeruds Fogderi.	Amtet.
Hvede	8.0	8.4	11.3	7.8	8.6
Rug	9.5	10.8	14.1	13.3	12.5
Byg	7.2	9.8	7.9	10.1	8.9
Blandkorn	8.2	9.6	7.4	8.9	8.5
Havre	6.7	6.9	7.7	7.7	7.4
Erter	7.6	6.2	6.0	5.4	6.0
Poteter.	7.4	7.8	5.7	6.1	6.8

Til Sammenligning hidsættes en tilsvarende Tabel for næstsidste Femaar.

Foldighed i Femaaret 1871—1875.

	Hallingdals Fogderi.	Numedal og Sandsværs Fogderi.	Ringerikes Fogderi.	Buskeruds Fogderi.	Amtet.
Hvede	—	6.3	13.2	7.7	9.1
Rug	7.3	7.6	13.8	12.4	10.2
Byg	6.6	9.1	9.0	10.0	8.7
Blandkorn	6.7	4.0	7.8	8.0	6.6
Havre	5.4	5.6	7.0	6.8	6.2
Erter.	3.2	4.0	5.8	6.6	4.9
Poteter.	7 3	6.5	6.1	7.2	6.8

Forsaavidt man kan stole paa de her meddelte Opgaver, fremgaar det af disse, at den gjennemsnitlige Foldighed inden Amtet har i sidste Femaar næsten gjennemgaaende været rigere end i det næst foregaaende. Ved nøiere at betragte de enkelte Sædarters Foldighed for hvert Fogderi, vil det nemlig sees, at i Hallingdals og Numedal og Sandsværs Fogderier er der en større eller mindre Stigning for hver eneste Sædart, medens i Buskerud kun Erter og Poteter og i Ringerike Hvede, Byg, Blandkorn og Poteter viser nogen Synken. For Amtet i sin Helhed sees der at have været Stigning for alle Kornsorters Vedkommende undtagen Hvede, hvor Foldigheden er ubetydelig aftaget. For Byggets Vedkommende, den vigtigste Kornsort, er Stigningen dog ganske liden, kun 0.2, for Rug er den derimod 2.3. Erter er steget med 1.1, medens Poteter udviser den samme Foldighed for begge Perioder, nemlig 6.8. Med Hensyn til den meddelte Opgave for sidste Femaar maa det imidlertid bemærkes, at denne vistnok neppe er ganske paalidelig af den Grund, at der ikke for 1880 paa samme Maade som for 1875 haves Opgave over den samlede Udsæd, der selvfølgelig hører med som et væsentligt Moment ved Bedømmelsen af, hvad der kan ansees som den gjennemsnitlige Foldighed for de enkelte Fogderier saavelsom for det hele Amt.

At den forløbne Femaarsperiode imidlertid i det Hele maa siges at have været gunstig for Landbruget inden Amtet, sees af følgende Oversigt over Høstens Udfald i Perioden, hvorefter vistnok Aarene 1876 og 1877, og især det førstnævnte Aar, have været mindre heldige, hvorimod de 3 følgende Aar i det Hele have givet et godt Høstudbytte:

I 1876 ansloges Foderavlingen kun til henved Halvdelen af et almindeligt Aars, mange Steder til endnu mindre, hvorhos den var af mindre god Beskaffenhed. Kornhøsten gik neppe op til Halvparten af et Middelsaars og var for det meste af ringe Kvalitet. Vintersæden gav dog et godt Udbytte. Poteteshøsten viste sig i det Hele mislig. Høstens Udfald inden Amtet maatte saaledes i det Hele betegnes som uheldig og tildels mislykket. Værst var Tilstanden, foruden i enkelte andre Bygder, i Ringerikes Fogderi, der efter Fogdens Forklaring ikke havde havt et saa misligt Aar i de sidste 20 Aar.

I 1877 svarede Høavlingen til et Middelsaars og tildels endog til et godt Middelsaars Udbytte. Vintersæden var tildels mislykket og gav i det Hele et ringe Udbytte. Vaarsædens Udbytte var saagodtsom overalt under og flere Steder betydeligt under et Middelsaars. Potetesavlen naaede neppe op til et Middelsaars Udbytte og var derhos i Regelen af mindre god Kvalitet. Høsten inden Amtet var saaledes i det Hele et knapt Middelsaars.

I 1878 ansattes Høavlingen i det Hele til et godt Middelsaars og var overalt af ualmindelig god Kvalitet. Kornavlingen, der overalt var af bedste Beskaffenhed, var tildels lidt under, men for det meste over et Middelsaars. Poteteshøsten var i det Hele af god Beskaffenhed og med Hensyn til Kvantitet omtrent svarende til et Middelsaars, heller lidt over.

Høsten inden Amtet antages saaledes i 1878 at have givet vel et Middelsaars Udbytte, som derhos i det Hele var af udmærket Kvalitet.

I 1879 overgik Høavlingen i det Hele et Middelsaars, om den end paa flere Steder blev forringet i Værdi ved Regnveir under Indhøstningen. Høstsædens Udbytte formentes i det Hele at kunne beregnes som middels, medens Vaarsæden gav vel et Middelsaars Udbytte, uanseet nogen Forringelse i Kvalitet paa Grund af Regnveir udover Høsten. Poteteshøsten viste sig saagodtsom overalt mislig, dog med Undtagelser, saaledes for Hallingdals Fogderi, hvor Avlingen var lige med eller tildels over et Middelsaars og af god Beskaffenhed. For det samlede Amtsdistrikt antages Høstens Udbytte i det Hele at kunne betegnes som et godt Middelsaars.

I 1880 gav Høavlen i Gjennemsnit noget over et Middelsaars Udbytte. Kornhøsten slog i det Hele overmaade godt til og gav paa de fleste Steder et Udbytte adskilligt over et almindeligt Aars. Poteteshøsten var ujevn og gik neppe op til et Middelsaars. Høsten inden Amtet i 1880 var i det Hele meget tilfredsstillende, idet Udbyttet ikke lidet oversteg et Middelsaars.

Oprydning af Nyland samt Grundforbedringer har i det forløbne Femaar for det meste kun i ringe Udstrækning fundet Sted. Udbredelsen af Landbrugsmaskiner synes at have tiltaget, idet der ialfald i enkelte Distrikter er anskaffet adskillige Tærskemaskiner for Hesteeller Haandkraft samt Slaa- og Meiemaskiner. Af Damptærskemaskiner havdes ved Femaarets Udgang i Ringerikes Fogderi 6 og i Buskeruds 4, i de øvrige Fogderier derimod ingen.

Med Hensyn til Amtets Jordbrug i sin Almindelighed tør det vistnok være tvivlsomt, hvorvidt dette i det sidste Femaar har gjort synderlig Fremgang. Fra flere Kanter forlyder det dog, at der spores nogen Forbedring, navnlig i Dyrkningen af kunstig Eng samt ved en omhyggeligere Behandling af Gjødselen. Kunstige Gjødningsstoffe har i det forløbne Tidsrum været mindre benyttet end tidligere, antagelig paa Grund af den mindre økonomiske Evne i det Hele.

Den Amtets Landhusholdningsselskab af det kgl. Selskab for Norges Vel indrømmede Brug af sammes Eiendom Dal i Sandsvær, som er nævnt i forrige Femaarsberetning, ophørte netop med nærværende Femaarsperiode, hvorfor man overgik til at søge udbredt Indsigt i Jordbruget ved at meddele Stipendier til Jordbrugselever paa Aas høiere Landbrugsskole.

2. Fædrift.

Kreaturernes gjennemsnitlige Værdi pr. Stykke i 1880 i de enkelte Fogderier samt i det hele Amt vil sees af nedenanførte Tabel, der er sammendraget efter de fra Lensmændene indkomne Opgaver:

Forskjellige Husdyrs gjennemsnitlige Værdi pr. Stykke i 1880.

	Hallingdals Fogderi.	Numedal og Sandsværs Fogderi.	Ringerikes Fogderi.	Buskeruds Fogderi.	Amtet.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Arbeidsheste . . .	245	330	392	353	329
Okser	52	82	95	125	92
Kjør	72	90	90	102	90
Ungnøt	43	55	53	61	53
Kalve	15	12	12	16	14
Voksne Faar . . .	11.0	8.6	10.5	11.6	10.6
Voksne Gjeder . .	11.5	9.8	9.0	9.0	10.2

Derhos hidsættes den tilsvarende Opgave for 1875, der meddeltes i forrige Femaarsberetning, idet jeg for Sammenligningens Skyld nu har tilføiet en Gjennemsnitspris for det hele Amt, beregnet efter Priserne for de enkelte Fogderier.

Forskjellige Husdyrs gjennemsnitlige Værdi pr. Stykke i 1875.

	Hallingdals Fogderi.	Numedal og Sandsværs Fogderi.	Ringerikes Fogderi.	Buskeruds Fogderi.	Amtet.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Arbeidsheste . . .	400	440	380	360	399.5
Okser	92	86.4	110	112	100.1
Kjør	88	86.4	97	96	91.9
Ungnøt	48	48.8	61	56	53.5
Faar	12	8.8	10	16	11.7
Gjeder	13	8	12	10	10.8

Af de to Opgaver vil det sees, at Kreaturpriserne i det Hele taget ere faldne ikke ubetydeligt i Løbet af det sidste Femaar. Navnlig er dette Tilfældet for Arbeidshestes Vedkommende, der for det hele Amt viser en Synkning af omtrent 18 Pct. Synkningen stiller sig dog meget forskjellig for de enkelte Fogderier. Saaledes udgjør den i Hallingdals Fogderi hele

39 Pct. og i Numedal og Sandsvær 26 Pct., medens Priserne i Buskerud omtrent ere uforandrede og i Ringerike endog er steget ubetydeligt (3 Pct.). Værdien af Okser og Kjør er for Amtet i det Hele sunket mindre, men ogsaa for disse Dyrs Vedkommende fremtræder Hallingdal med en forholdsvis stærk Synkning, nemlig med henholdsvis 43 og 18 Pct., medens Buskerud her viser nogen Stigning. Faar og Gjeder er næsten gjennemgaaende faldt i Pris i samtlige Fogderier. I Buskeruds Fogderi er Faarenes Værdi sunket mest, nemlig fra 16 Kr. til Kr. 11.60 pr. Stykke eller over 27 Pct. Af Tabellerne fremgaar det i det Hele, at Synkningen i Pris, ialfald for de større og mere værdifulde Dyr, har været stærkest i de høiere liggende, for Fædrift mest egnede Fogderier, Hallingdal og tildels Numedal og Sandsvær, hvor, som det nedenfor vil sees, blandt andet ogsaa Salg af levende Kreaturer foregaar i størst Udstrækning.

Der er denne Gang indkommet Opgaver fra Lensmændene over, hvorvidt der i Distrikterne findes forædlede Racer af Kreaturer. Det viser sig heraf, at fremmede Racer ved Udgangen af Femaarsperioden ingen stærk Udbredelse havde inden Amtet. Telemarkskvæg i større Mængde fandtes saaledes kun i Gol, Lunder Sogn af Norderhov, Røken og Hurum. I Sandsvær, Hole og Lier samt Røken forekom paa enkelte Steder Indblanding af Ayrshire- eller andre engelske Racer.

Gjennem Lensmændene er ligeledes indkommet Opgaver over, hvormeget Hø samt Halm og Løv der gjennemsnitlig er brugt til Vinterfoder for en Hest, Ko, Sau og Gjed i 1880. Nedenfor er herover, saavidt det af de indsendte Opgaver har kunnet lade sig gjøre, fogderivis opgjort en Tabel. Over det til Faar og Gjeder udenfor Hø anvendte Foder ere Opgaverne imidlertid saa ufuldstændige og mangelfulde, at noget Middelforbrug her ikke har kunnet beregnes.

Opgave over gjennemsnitligt Forbrug af Hø og Halm m. V. til Vinterfodring pr. Stykke af forskjellige Kreaturer i 1880.

Fogderier.	Hest.		Ko.		Sau.	Gjed.
	Hø.	Halm m.m.	Hø.	Halm m.m.	Hø.	Hø.
	Sk℔.	Sk℔.	Sk℔.	Sk℔.	Sk℔.	Sk℔.
Hallingdal	17.0	2.3	7.2	2.6	0.9	0.9
Numedal og Sandsvær . .	20.5	2.3	10.3	2.8	2.1	1.6
Ringerike	19.5	2.5	8.6	7.8	2.5	1.0
Buskerud.	17.7	3.6	9.2	5.9	2.0	1.3
Amtet . . .	18.7	2.7	8.8	4.8	1.9	1.2

Efter Tabellen, der forøvrigt neppe kan betragtes som ganske paalidelig, skulde Fodringen have været stærkest i Numedal og Sandsværs samt i Ringerikes Fogderier, medens den heller ikke har været stort ringere i Buskerud, hvorimod Hallingdal i denne Henseende skulde staa adskilligt tilbage.

Over det gjennemsnitlige aarlige Melkeudbytte pr. Ko for Femaaret 1876—1880 meddeles nedenfor en Opgave for Fogderierne samt det hele Amt, sammenstillet med den tilsvarende Opgave for næstsidste Femaar. Da der ikke for 1880 paa samme Maade som for 1875 foreligger Opgave over det samlede Kreaturhold, er Kreaturantallet i 1875 lagt til Grund ogsaa for Opgaverne vedkommende sidste Femaar. Jeg tror heller ikke, at man feiler meget ved at antage, at Kreaturholdet i det Hele taget har været nogenlunde det samme i de to Femaar.

Gjennemsnitligt Melkeudbytte i 1871—1875 og 1876—1880.

Fogderier.	Antal Kjør i 1875.	Aarligt Melkeudbytte pr. Ko 1871—1875. Potter.	Samlet aarligt Melkeudbytte 1871—1875. Potter.	Aarligt Melkeudbytte pr. Ko 1876—1880. Potter.	Samlet aarligt Melkeudbytte 1876—1880. Potter.
Hallingdal	10,798	1,275	13,767,450	1,353	14,609,694
Numedal og Sandsvær.	8,003	1,108	8,867,324	1,343	10,748,029
Ringerike	5,735	1,325	6,200,900	1,553	8,906,455
Buskerud	15,208	1,381	21,002,248	1,628	24,758,624
Amtet . . .	39,744	1,254	49,837,922	1,485	59,022,802

Af Tabellen vil det sees, at der er en glædelig Fremgang i Melkeproduktionen fra næstsidste til sidste Femaarsperiode. Det gjennemsnitlige Udbytte pr. Ko er saaledes for det hele Amt steget med 231 Potter aarlig eller over 18 Pct. og det samlede aarlige Melkeudbytte som Følge heraf med over 9 Millioner Potter. Stigningen viser sig at være fordelt over samtlige Fogderier. Hallingdal staar dog her ikke lidet tilbage for de 3 øvrige Fogderier, idet Tilvæxten i disse, der for alle er temmelig nær den samme, viser et omtrent 3 Gange saa stort Potteantal pr. Ko som i Hallingdal. Dette hænger vistnok sammen med, at der, som nys anført, i Hallingdal i det Hele anvendes en knappere Fodring.

Angaaende den Betydning, Salget af levende Kreaturer samt af Melk, Smør og Ost har for de enkelte Herreder, er der gjennem Lensmændene indhentet Opgaver, hvoraf nedenfor meddeles et fogderivis sammenfattet Uddrag. Da de indkomne Besvarelser angive Betydningen kun med svævende Betegnelser som „megen“, „nogen“, „ringe“ eller „ingen“,

er Tabellen overensstemmende hermed inddelt i 4 Rubriker, under hvilke derefter Antallet af hvert Fogderis Herreder er fordelt, eftersom Salget for Herredet har den ene eller anden Betydning.

	Hallingdals Fogderi. Antal Herreder.	Numedal og Sandsværs Fogderi. Antal Herreder.	Ringerikes Fogderi. Antal Herreder.	Buskeruds Fogderi. Antal Herreder.	Tilsammen Antal Herreder i Amtet.
Salg af levende Kreaturer.					
Megen Betydning . .	4	-	-	-	4
Nogen — . .	-	4	2	3	9
Ringe — . .	-	-	1	2	3
Ingen — . .	-	-	-	1	1
Salg af Melk.					
Megen Betydning . .	-	-	1	3	4
Nogen — . .	-	1	1	2	4
Ringe — . .	-	-	1	-	1
Ingen — . .	4	3	-	1	8
Salg af Smør.					
Megen Betydning . .	3	2	1	-	6
Nogen — . .	1	2	1	2	6
Ringe — . .	-	-	1	2	3
Ingen — . .	-	-	-	2	2
Salg af Ost.					
Megen Betydning . .	-	-	-	-	-
Nogen — . .	2	2	2	-	6
Ringe — . .	2	2	1	3	8
Ingen — . .	-	-	-	3	3

Efter Tabellen har Salget af levende Kreaturer ubetinget den meste Betydning for Hallingdals Fogderi og dernæst for Numedal og Sandsvær. Det samme er Tilfældet for Smørrets og Ostens Vedkommende, hvorimod Salget af Melk næsten ingen Betydning har for disse Fogderier. Melkesalg foregaar derimod mest i Buskerud og tildels paa Ringerike.

I Forbindelse med denne Tabel meddeles en ligeledes fogderivis affattet Opgave over Gjennemsnitsprisen paa Melk og Smør i 1880.

Gjennemsnitspris for Melk og Smør i 1880.

Fogderier.	Nysiet Melk pr. Pot. Kr.	Smør pr. BM. Kr.
Hallingdal	0.10	10.00
Numedal og Sandsvær . . .	0.08	10.57
Ringerike	0.09	10.38
Buskerud	0.09	10.59
Amtet . . .	0.09	10.39

I Amtet fandtes ved Udgangen af 1880 i det Hele 16 Meierier. Heraf falder 11 alene paa Buskeruds Fogderi, nemlig i Lier 7, i Modum 3 og i Eker 1. Af Resten var 2 i Numedal og 3 paa Ringerike, medens der intet Meieri fandtes i Hallingdal.

Fra de foran meddelte Opgaver kan man vistnok alene for Melkeproduktionens Vedkommende direkte slutte sig til bestemte Fremskridt i Amtets Fædrift fra næstsidste til sidste Femaar. Jeg tror imidlertid, at Fædriften i det Hele taget maa siges at være gaaet adskilligt frem inden Amtet og forholdsvis mere frem end Jordbruget. Det berettes saaledes fra flere Steder, at Kreaturstellet er blevet bedre i sidste Femaar, og at Interessen for den heromhandlede Næringsvei kjendelig er tiltaget.

3. Skovdrift.

Buskeruds Amt indbefatter et samlet Skovareal af 5,449 □ Km. Heraf er 20 Pct. Løvskov, Resten Naaletræer. Af Skovarealet tilhører 191.9 □ Km. det Offentlige eller Kommuner, medens 5,257.1 □ Km. er privat Skov. Af dette sidste Areal falder gjennemsnitsvis paa hver Indbygger en Skovflade af 434 Ar. Af Amtets samlede Fladeindhold udgjør Privatskoven 35.7 Pct., den offentlige og kommunale Skov 1.3 Pct.

Amtets samlede Skovareal er fordelt over Fogderierne saaledes:

Fogderier.	Skovareal. □ Km.	Heraf offentlig og kommunal Skov. □ Km.
Hallingdal	955	21.8
Numedal og Sandsvær . . .	1,178	149.1
Ringerike	1,208	7.8
Buskerud.	2,108	13.2
Amtet . . .	5,449	191.9

Efter de fra Lensmændene indkomne Opgaver meddeles nedenfor en Tabel over Middelprisen i 1880 pr. Favn Alenved af Birk, Furu, Or og Gran. Hvor ingen Pris er anført, er det af vedkommende Lensmand oplyst, at der enten intet Salg foregaar eller at det Salg, der finder Sted, ingen Betydning har for Distriktet. Ligeledes meddeles Opgave over, hvorvidt Skoven inden hvert Lensmandsdistrikt er gaaet frem eller tilbage i Femaaret.

Lensmandsdistrikter.	Middelpris i 1880 pr. Favn Alenved, nedført i Bygden.				Om Skoven i Femaaret er gaaet mærkbart frem eller tilbage.
	Birk. Kr.	Furu. Kr.	Or. Kr.	Gran. Kr.	
Eker	10.00	7.50	7.00	6.50	Noget tilbage.
Modum	12.00	7.00	8.00	6.00	—
Sigdal	-	-	-	-	—
Eggedal	-	-	-	-	Tilbage.
Krødsherred. . . .	8.00	-	7.00	5.00	Noget frem.
Lier	11.50	9.50	8.00	8.50	Heller lidt frem end tilbage.
Røken	12.00	8.00	8.00	7.00	Uforandret.
Hurum	11.00	8.80	9.00	8.00	Mærkbart tilbage.
Norderhov	10.50	7.50	7.50	6.50	Utvivlsomt tilbage.
Lunder	-	-	-	-	Uforandret.
Aadalen	8.00	6.00	6.00	5.00	—
Hole	12.00	8.00	9.00	7.00	Antagelig lidt frem.
Næs	6.00	5.00	5.00	4.00	I betydeligt Omfang tilbage.

(Forts. paa næste Side.)

Lensmandsdistrikter.	Middelpris i 1880 pr. Favn Alenved, nedført i Bygden.				Om Skoven i Femaaret er gaaet mærkbart frem eller tilbage.
	Birk. Kr.	Furu. Kr.	Or. Kr.	Gran. Kr.	
(Forts.)					
Gol	-	3.20	-	3.20	I betydeligt Omfang tilbage.
Aal	6.00	4.80	-	4.00	I ringe Omfang tilbage.
Hol	-	-	-	-	Tilbage.
Sandsvær, ytre . .	8.00	-	-	-	Noget tilbage.
Do. øvre . .	7.40	6.60	6.40	6.40	—
Flesberg	8.00	6.00	4.00	4.00	Fremad.
Rollag	-	-	-	-	Delvis noget tilbage.
Nore	-	-	-	-	Noget frem.
Opdal	9.60	6.40	-	6.40	Mærkbart tilbage.

Ved at sammenligne de for 1880 opgivne Vedpriser med den tilsvarende Opgave for 1875, hvorom henvises til forrige Femaarsberetning, vil det erfares, at Priserne næsten overalt gjennemgaaende ere sunkne. Den betydeligste Prisnedgang har fundet Sted i Eker, Lier, Røken, Hurum, Norderhov, Aadalen og Næs. Kun i Øvre og Ytre Sandsvær, hvor rigtignok Priserne i 1875 vare forholdsvis lavt opgivne, synes de i 1880 at være betydeligt stegne. Salget af Brændeved i det Hele er dog her oplyst at være af ringe Betydning. Ved Sammenligningen mellem de to Opgaver maa det forøvrigt bemærkes, at Prisen i 1875 gjælder Veden paa Hugststedet, men Prisen i 1880 Veden nedkjørt til Bygden.

Af Opgaven over Skovens Frem- eller Tilbagegang i Femaaret vil det sees, at der ikke er mere end 5 Distrikter, hvor Skoven antages at være gaaet frem, og 3, hvor den er paa samme Standpunkt som før, medens den i de øvrige 14 Distrikter oplyses at være i større eller mindre Grad gaaet tilbage. I Gol og Næs er som Grund for den stedfundne betydelige Tilbagegang opgivet en i Høsten 1879 indtruffen Orkan. For Hurums Vedkommende oplyses, at Tilbagegangen især skyldes en hensynsløs Hugst af Pitprops og Minetømmer, hvoraf der blandt andet i 1880 udskibedes ca. 2,000 Kommercelæster alene fra denne Bygd.

Over Mængden af hugget Tømmer haves ikke denne Gang Opgave. Derimod meddeles nedenfor Opgaver for Amtets 3 Hovedvasdrag over de Lastekvanta, der ere fremflødede i Femaaret, sammenholdt med de tilsvarende Opgaver for næstsidste Femaarsperiode.

Numedalslaagens Tømmerdistrikt er delt i to Underafdelinger, øvre og nedre Numedalslaagen. I øvre Distrikt, der strækker sig fra øvre

Ende af Paalsbufjord til Stadshængslet ved Kongsberg, blev efter vedkommende Flødningsbestyrelses Opgave fremflødet:

Aar.	Tylvter.	Aar.	Tylvter.
1871	10,282	1876	18,990
1872	16,922	1877	17,848
1873	26,897	1878	15,425
1874	29,745	1879	7,325
1875	14,510	1880	19,780
Tilsammen 1871—1875	98,356	Tilsammen 1876—1880	79,368

I Opgaverne for Femaaret 1871—1875 er medregnet ca. 16,800 Tylvter Smaalast (ɔ: Tømmer under 6″ Top). I samme Femaar fremflødedes derhos 11,528 og i Femaaret 1876—1880 10,782 Lagter Ved. I øvre Distrikt udgjorde altsaa den gjennemsnitlige Flødning i Femaaret 1871—1875: 19,671 Tylvter Tømmer og 2,306 Lagter Ved og i Femaaret 1876—1880: 15,874 Tylvter Tømmer og 2,156 Lagter Ved aarlig. Den største Del af Tømmeret fra øvre Distrikt optages tilligemed Ved ved Kongsberg, hvor det forædles.

I nedre Distrikt, ɔ: søndenfor Kongsberg, er ifølge Opgave fra Flødningsbestyrelsen fremflødet:

Aar.	Tylvter.	Aar.	Tylvter.
1871	35,162	1876	48,088
1872	52,691	1877	61,725
1873	60,585	1878	52,891
1874	72,017	1879	36,059
1875	46,222	1880	59,177
Tilsammen 1871—1875	266,677	Tilsammen 1876—1880	257,940

I disse Opgaver er indbefattet det gjennem Kongsberghængslet slupne Tømmer, der i 1871—1875 udgjorde tilsammen ca. 33,000 saakaldte „beregnede“ Tylvter og i 1876—1880 ca. 20,700 virkelige Tylvter. Smaa-

lasten, der ligeledes er medregnet i Opgaverne, udgjorde i første Periode gjennemsnitlig 33,000 og i sidste Periode 37,200 Tylvter aarlig.

Ifølge Foranstaaende blev der i nedre Distrikt i Femaaret 1871—1875 fremflødet gjennemsnitlig 53,335 Tylvter og i Femaaret 1876—1880 51,588 Tylvter Tømmer aarlig. Heraf beløb Smaalasten sig gjennemsnitlig i første Periode til 62 og i anden Periode til 72 Pct. aarlig.

Lierelvens Vasdrag omfatter Lier og den mellem dette Dalføre, Tyrifjorden og Drammenselven indesluttede Fjeldmasse, der væsentligst har sit Afløb gjennem Glitrevand og Glitreelven til Lierelven.

I nedenanførte Aar er i dette Vasdrag ifølge Opgave fra vedkommende Flødningsbestyrelse fremflødet:

Aar.	Tylvter.	Aar.	Tylvter.
1871	1,632	1876	3,785
1872	1,992	1877	1,926
1873	3,221	1878	1,701
1874	3,487	1879	771
1875	1,587	1880	1,953
Tilsammen 1871—1875	11,919	Tilsammen 1876—1880	10,136

Den gjennemsnitlige Flødning androg saaledes i Femaaret 1871—1875 til 2,384 og i Femaaret 1876—1880 til 2,027 Tylvter Tømmer aarlig, hvis Middeldimension antagelig kan sættes til 22 Fod $8^1/_2$" Top. Desuden er der over Land til Drammen fremkjørt foruden mindre Last, saasom Minetømmer og Stik, ogsaa stort Tømmer af Dimensioner som det flødede. For sidste Femaar haves ikke herover Opgave. I 1871—1876 udgjorde det paa denne Maade fremkjørte Kvantum 14,872 Tylvter.

Drammenselvens Tømmerdistrikt omfatter Valders, Hadeland og Lands, Ringerikes og Hallingdals Fogderier, Sigdal, Modum og Eker af Buskeruds Fogderi samt Hof og en Del af Botne af Jarlsbergs Fogderi.

Ifølge Opgave fra Trælastdirektionen i Drammen blev der i nedenanførte Aar fremflødet følgende Mængder Tømmer i det heromhandlede Vasdrag:

Aar.	Tylvter.	Aar.	Tylvter.
1871	71,246	1876	128,332
1872	123,175	1877	124,885
1873	170,355	1878	130,139
1874	194,859	1879	44,339
1875	108,941	1880	144,974
Tilsammen 1871—1875	668,576	Tilsammen 1876—1880	572,669

I Opgaverne for 1871—1875 er ikke medregnet 7,501 Tylvter fra den „nederste Del“ af Vasdraget.

Nedenstaaende Tabel udviser, hvorledes de her anførte Tømmerkvanta, herunder indbefattet de nysnævnte 7,501 Tylvter, ere fordelte paa de forskjellige Vasdrag, der danne Underafdelinger af Hovedvasdraget. For forrige Femaarsperiodes Vedkommende omfatter Opgaven kun den samlede Mængde, idet man forøvrigt henviser til forrige Femaarsberetning. For sidste Femaar er derimod de aarlige Kvanta opført.

(Se Tabel Side 16.)

Sammenfatter man de her meddelte Opgaver for Amtets 3 Hovedvasdrag, faar man ud, at der i sidste Femaar skulde være flødet tilsammen 920,113 Tylvter eller i Gjennemsnit 184,023 Tylvter aarlig, mod i forrige Femaar 1,053,029 Tylvter eller gjennemsnitlig pr. Aar 210,606 Tylvter. Der er altsaa en Nedgang fra forrige til sidste Femaar af i det Hele omtrent 13 Pct. For Drammens Vasdrag alene udgjør Nedgangen omtrent 15 Pct. Ved nærmere at undersøge Opgaverne for de enkelte Aar vil det sees, at, ligesom det i forrige Femaar væsentligst kun var Aarene 1873 og 1874, hvori Tømmertrafiken tog et saa ualmindeligt Opsving, saaledes er det nu efter de meddelte Opgaver væsentligt og næsten alene Aaret 1879, der udviser en mere mærkbar Nedgang. Men denne er jo rigtignok ogsaa her overmaade betydelig, idet Tømmermængden i det nævnte Aar, alene med Undtagelse af for nedre Laagens Vedkommende, knapt udgjorde mere end omkring en Tredjepart af det gjennemsnitlige for Periodens 4 øvrige Aar. I disse 4 Aar vare derimod de nedflødede Kvanta temmelig jævnt store og nogenlunde svarende til Middelmængden for næstsidste Femaar.

Formindskelsen i Tømmermængden fra det ene Femaar til det andet viser sig ifølge Ovenstaaende ikke saa betydelig, som man maaske efter de i sidste Femaar herskende lave Tømmerpriser havde kunnet vente. Paa den anden Side er det utvivlsomt, at Tømmerets Dimensioner i Løbet af sidste Femaar gjennemsnitsvis er blevet ikke ubetydeligt mindre. Det kan derfor ogsaa let forklares, at der, som foran anført, kun i ganske faa

(Forts. Side 17.)

Vasdrag.	1871—1875.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	1876—1880.	Gjennemsnitlig aarlig 1871—1875.	Gjennemsnitlig aarlig 1876—1880.
	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.
Randsfjorden	164,731	36,521	39,605	30,476	11,136	38,798	156,536	32,946	31,307
Bægna og Spirillen	97,706	15,276	17,740	24,870	7,025	19,027	83,938	19,541	16,788
Sognedalselven.	69,300	8,103	11,548	13,279	5,225	13,474	51,629	13,860	10,326
Hallingdalselven med Snarumselven . .	75,454	10,951	13,131	11,055	6,275	23,679	65.091	15,091	13,018
Simoa eller Sigdalselven	50,146	4,908	6,702	10,280	3,290	10,486	35,666	10,029	7,133
Tyrifjorden og Hovedelven	130,617	40,147	26,349	31,072	4,772	23,810	126,150	26,123	25,230
Ekern og Fiskumvandene og den nederste Del af Drammens Vasdrag	88,123	12,426	9,810	9,107	6,616	15,700	53,659	17,625	10,732
Tilsammen . . .	676,077	128,332	124,885	130,139	44,339	144,974	572,669	135,215	114,534

(Forts. fra Side 15.)

Distrikter kunde ved Femaarets Udgang spores nogen mærkbar Fremgang i Skovens Bestand som Følge af en mere indskrænket og forstandig Hugst.

Til Slutning indtages en Opgave, i Lighed med den i forrige Femaarsberetning meddelte, over Lastekvanta, transporterede pr. Jernbane til Drammen i sidste Femaar. Det samlede Antal Vognladninger udgjør efter Opgaven 36,453 mod 40,382 i forrige Femaar. Der sees altsaa ogsaa her at have fundet nogen Aftagen Sted i den fremførte Lastemængde.

(Se Tabel Side 18.)

4. Fiskeri og Jagt.

Ifølge Opgave fra vedkommende Lensmænd (Schema No. 11, Post 4—5) udgjorde Udbyttet af Laksefiskeriet ved Hellefos:

i 1876	2,100	B℔	til	Værdi	Kr.	14,800
- 1877	1,561	-	-	—	-	12,509
- 1878	1,084	-	-	—	-	8,692
- 1879	1,171	-	-	—	-	9,344
- 1880	938	-	-	—	-	7,699
Tilsammen 1876—1880	6,854	B℔	til	Værdi	Kr.	53,044

eller i Gjennemsnit pr. Aar 1,371 B℔ til Værdi 10,609 Kr. I forrige Femaarsperiode androg det samlede Udbytte til 12,400 B℔ eller 2,480 B℔ aarlig, der angaves at have givet et Udbytte af 16 à 18,000 Kr. Den ved Hellefos opfiskede Laksemængde er saaledes betydeligt aftaget i sidste Femaar, men paa den anden Side synes Lakspriserne gjennemsnitlig at have været noget større end tidligere.

Ogsaa i Hurum og Lier fiskes endel Laks. Saaledes er der i Femaaret efter Lensmændenes Opgaver opfisket i Hurum 400 B℔ til Værdi 3,600 Kr. og i Lier 100 B℔ samt derhos 600 B℔ Ørret, tilsammen af Værdi 4,300 Kr.

Forøvrigt er Fiskeribedriften i det Hele af ringe Betydning inden Amtet. Kun for et enkelt Distrikts Vedkommende, nemlig Hole, er det af vedkommende Lensmand opgivet, at 10 Familier have sin Ernæring ved Fiskeri, fornemmelig af Sik, der fiskes i Stensfjorden, og hvoraf til visse Aarstider ikke ubetydeligt sendes til Kristiania. Ligeledes drives Fiskeri af Ørret og tildels Sik i nogen Udstrækning, dog kun som Binæring, i Flesberg, Aal, Krødsherred og Eggedal.

Heller ikke for Jagtens Vedkommende kan det siges, at denne har synderlig Betydning for Amtet, idet det kun er enkelte Distrikter, hvor den drives i nogen nævneværdig Udstrækning. I Aal og Hol skydes saaledes adskillige Harer, Ryper og tildels Rensdyr, samt i Lunder, Sigdal, Eggedal og Krødsherred en Del Fuglevildt og Harer, i de to sidstnævnte Distrikter tillige Elgsdyr.

Opgave

over de Lastekvanta — Vognladninger — som i Femaaret 1876—1880 ere transporterede fra de forskjellige Stationer ved Drammen—Randsfjord-Jernbanen samt Lier og Røken Stationer ved Kristiania—Drammen-Jernbanen til Drammen:

	Battens.	Bord.	Planker.	Firhugget Tømmer.	Rundt Tømmer.	Bjælker.	Splitved.	Kult og Pitprops.	Sleepers.	Kub.	Stav.	Stik og Spirer.	Lægter.	Brænde.	Tilsammen.
Driftsaaret 1876	2,828	439	4,048	188	472	64	-	415	-	2	274	16	6	458	9,210
Do. 1877	2,030	147	3,862	110	114	16	-	607	2	7	292	40	12	540	7,779
Halvaaret $^{1}/_{1}$—$^{30}/_{6}$ 1878	552	84	1,080	13	37	-	-	263	4	3	137	5	5	173	2,356
Driftsaaret $^{1}/_{7}$ 1878—$^{30}/_{6}$ 1879	1,144	240	2,576	108	117	-	-	134	48	6	380	5	1	392	5,151
Do. $^{1}/_{7}$ 1879—$^{30}/_{6}$ 1880 . . .	1,236	165	2,959	103	293	-	17	1,696	18	13	334	73	2	478	7,387
Halvaaret $^{1}/_{7}$—$^{31}/_{12}$ 1880	897	215	2,376	87	132	-	109	311	-	-	303	4	1	135	4,570
Tilsammen . . .	8,687	1,290	16,901	609	1,165	80	126	3,426	72	31	1,720	143	27	2,176	36,453

5. Industri og Haandværksdrift.

(Schematisk Opgave No. 10.)

De ved Udgangen af 1875 inden Amtets Landdistrikt existerende Industrianlæg have i det forløbne Femaar modtaget en ikke saa ringe Forøgelse, idet der ved Udgangen af 1880 var af nye kommet til ialt 17 med en samlet Arbeidsstyrke af 297 Mand. Af disse Anlæg kan som de vigtigste fremhæves: Gjethus Papirfabrik med 135 Arbeidere, en Dynamitfabrik i Hurum med 46 Arbeidere, en Trævarefabrik og Dampsag i Lier med henholdsvis 26 og 35 Arbeidere samt endelig et Træsliberi i Norderhov med 19 Arbeidere. Ifølge de indkomne Beretninger har den industrielle Virksomhed inden Amtet i det Hele gjort Fremgang i Femaaret. Fra Modum berettes saaledes bl. a., at de industrielle Anlæg dersteds beskjæftige og give en Arbeidsstok af nær 400 Personer deres gode Udkomme.

Med Hensyn til den stedfindende Haandværksdrift gjælder fremdeles det samme, som i forrige Femaarsberetning blev bemærket, nemlig, at den ikke tilstrækkelig kan forsyne vedkommende Distrikter, ligesom i Regelen heller ingen Afsætning til fremmede Distrikter finder Sted.

Undtagelse herfra danner Hole, der afsætter ikke ubetydeligt af Kjøretøier og Møbler, Aal, hvorfra afhændes endel Hjulmagerarbeide, dog kun ubetydeligt, samt Modum, der afsætter Pindestole.

6. Binæringer.

(Schematisk Opgave No. 11.)

Husfliden antages omtrent at staa paa samme Standpunkt som før. Den drives saaledes fremdeles kun i mindre Omfang, og der tilvirkes i Regelen ikke mere, end hvad der er tilstrækkeligt til Distrikternes eget Behov, oftere ikke engang dette. For Liers Vedkommende berettes det dog, at Halmflaskehylser forfærdiges i ikke saa ringe Maalestok, og at dette Arbeide Aar om andet antages at indbringe mellem 3 og 4,000 Kr. Den samme Industri drives ogsaa tildels i Hole.

Nedenfor indtages en Opgave over Antallet og Fordelingen over de enkelte Herreder af Amtets Forbrugsforeninger ved Udgangen af de to sidste Femaar. Ligeledes meddeles i Opgaven Antallet af Foreningernes Medlemmer samt deres Omsætning i Aarene 1875 og 1880.

(Se Tabel Side 20.)

Af Tabellen sees, at af de Foreninger, der i 1875 vare i Virksomhed, ere 4 nedlagte, medens der i sidste Femaar er kommet 3 nye til. I det Hele er altsaa Antallet i det forløbne Femaar formindsket med 1. Medlemmernes Antal er i sidste Femaar dels aftaget, dels tiltaget, for det meste det første, idet Antallet i Gjennemsnit for hver Forening udgjorde: i 1875 191 og i 1880 183. Omsætningen har ligeledes varieret ikke lidet for de enkelte Foreninger i de to Femaar. Gjennemsnitsvis for det hele

Amt er den aftaget, idet den i 1875 androg til 35,888 Kr. og i 1880 til 33,197 Kr. for hver Forening.

Herreder.	Antal Forbrugsforeninger ved Udgangen af Aaret		Antal Medlemmer ved Udgangen af Aaret		Omsætning i Aaret	
	1875.	1880.	1875.	1880.	1875.	1880.
					Kr.	Kr.
Næs	2	2	757	577	128,572	ca. 54,800
Gol	1	1	400	250	56,380	14,300
Aal	2	2	836	853	80,400	64,152
Øvre Sandsvær	-	1	-	93	-	23,481
Ytre Sandsvær	2	2	347	384	62,000	85,000
Rollag	-	1	-	17	-	23,000
Nore	1	2	142	282	30,676	63,505
Hole	1	-	250	-	16,800	-
Sigdal	2	2	278	231	58,800	67,947
Eker	1	-	107	-	60,000	-
Modum	5	4	433	473	159,940	156,581
Lier	3	2	278	322	64,192	77,983
Amtet . . .	20	19	3,828	3,482	717,760	630,749

7. Om Distriktets Tilstand i Almindelighed.

(Schematiske Opgaver No. 2, 3, 4 og 5 samt 12, 13 og 14.)

Til Belysning af den økonomiske Tilstand i Almindelighed inden Amtets Landdistrikt i det forløbne Femaar meddeles nedenfor Opgaver over thinglæste og aflæste Pantehefteiser, over afholdte Exekutioner og Udpantninger, over Tvangsauktioner over fast Gods og Løsøre, samt over afhændede faste Eiendomme. Til Slutning meddeles derhos en Tabel, der udviser Hovedresultaterne for det hele Amt af disse Opgaver, sammenstillet med de tilsvarende Opgaver for næstsidste Femaar.

Thinglæste og aflæste Panteheftelser i Aarene 1876—1880.

A. Thinglæste Panteheftelser.

Fogderier.	Antal.						Beløb.					
	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen 1876—1880.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen 1876—1880.
Hallingdal	126	164	319	490	423	1,522	140,538	133,077	347,657	379,794	461,451	1,462,517
Numedal og Sandsvær	88	114	137	155	164	658	423,120	231,915	290,647	485,872	337,179	1,768,733
Ringerike	117	110	182	248	177	834	409,421	394,927	756,249	818,733	456,022	2,835,352
Buskerud.	304	323	353	543	458	1,981	1,214,139	1,361,115	1,224,876	1,581,994	1,233,598	6,615,722
Amtet . .	635	711	991	1,436	1,222	4,995	2,187,218	2,121,034	2,619,429	3,266,393	2,488,250	12,682,324

B. Aflæste Panteheftelser.

Fogderier.	Antal.						Beløb.					
	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen 1876—1880.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen 1876—1880.
Hallingdal	90	66	96	123	178	553	73,840	60,525	92,481	136,992	174,843	538,681
Numedal og Sandsvær	125	127	99	83	145	579	167,072	231,710	125,832	106,416	192,484	823,514
Ringerike	97	76	79	107	114	473	463,910	246,519	279,966	717,620	230,720	1,938,735
Buskerud.	275	227	217	307	446	1,472	681,462	662,093	764,910	755,994	1,054,634	3,919,093
Amtet . . .	587	496	491	620	883	3,077	1,386,284	1,200,847	1,263,189	1,717,022	1,652,681	7,220,023

Exekutioner og Udpantninger i Aarene 1876—1880.

A. Exekutioner.

1. Foretagne af Fogderne.

Fogderier.	Antal.						Beløb.					
	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen 1876—1880.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen 1876—1880.
Hallingdal	21	21	112	102	26	282	10,141	13,674	68,210	82,419	28,525	202,969
Numedal og Sandsvær	1	5	9	14	7	36	175	11,573	6,896	10,688	7,093	36,425
Ringerike	21	29	62	61	8	181	24,934	13,968	40,935	62,545	10,194	152,576
Buskerud.	33	41	91	81	35	281	96,713	33,550	79,914	99,389	130,604	440,170
Amtet . . .	76	96	274	258	76	780	131,963	72,765	195,955	255,041	176,416	832,140

2. Foretagne af Lensmændene.

Fogderier.	Antal.						Beløb.					
	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen 1876—1880.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen 1876—1880.
Hallingdal	22	33	88	215	242	600	1,317	3,065	7,027	29,619	37,684	78,712
Numedal og Sandsvær	5	10	9	24	49	97	245	622	533	4,556	9,536	15,492
Ringerike	21	48	52	164	86	371	1,345	3,307	4,061	15,015	8,967	32,695
Buskerud.	56	95	149	263	229	792	4,150	7,107	9,221	28,353	32,574	81,405
Amtet . . .	104	186	298	666	606	1,860	7,057	14,101	20,842	77,543	88,761	208,304

B. Udpantninger.

Fogderier.	Antal.						Beløb.					
	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen 1876—1880.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen 1876—1880.
Hallingdal	262	287	938	1,028	1,167	3,682	6,366	7,265	15,123	17,570	23,213	69,537
Numedal og Sandsvær	328	256	483	496	474	2,037	17,928	14,970	23,549	24,648	27,330	108,425
Ringerike	797	724	957	1,075	678	4,231	12,417	12,069	17,671	28,616	19,475	90,248
Buskerud.	1,813	2,379	2,590	3,526	3,498	13,806	44,630	54,575	62,685	79,033	82,616	323,539
Amtet . . .	3,200	3,646	4,968	6,125	5,817	23,756	81,341	88,879	119,028	149,867	152,634	591,749

Afhændede faste Eiendomme i Aarene 1876—1880.

Fogderier.	Antal.						Beløb.					
	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen 1876—1880.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen 1876—1880.
Hallingdal	104	78	116	135	142	575	175,732	123,015	202,585	238,231	301,970	1,041,533
Numedal og Sandsvær	121	121	104	82	97	525	386,660	411,025	298,590	279,279	406,177	1,781,731
Ringerike	98	83	79	76	58	394	971,477	696,427	521,160	271,337	317,069	2,777,470
Buskerud.	251	234	155	220	219	1,079	1,491,807	1,869,819	1,051,225	1,159,009	1,881,775	7,453,635
Amtet . . .	574	516	454	513	516	2,573	3,025,676	3,100,286	2,073,560	1,947,856	2,906,991	13,054,369

Tvangsauktioner i Aarene 1876—1880.

A. Over fast Gods.

Fogderier.	Antal.						Beløb.					
	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen 1876—1880.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen 1876—1880.
Hallingdal	-	2	4	17	19	42	-	620	8,183	51,668	46,279	106,750
Numedal og Sandsvær	2	2	2	2	5	13	5,256	7,400	9,202	26,950	40,279	89,087
Ringerike	2	3	1	1	5	12	12,098	16,800	28,000	1,905	17,495	76,298
Buskerud.	14	12	19	38	24	107	109,100	93,416	153,175	263,674	106,254	725,619
Amtet . . .	18	19	26	58	53	174	126,454	118,236	198,560	344,197	210,307	997,754

B. Over Løsøre.

Fogderier.	Antal.						Beløb.					
	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen 1876—1880.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen 1876—1880.
Hallingdal	4	1	13	34	35	87	648	100	6,523	9,141	8,684	25,096
Numedal og Sandsvær	-	-	3	2	10	15	-	-	974	2,226	3,309	6,509
Ringerike	17	10	8	27	20	82	2,653	2,304	1,914	4,278	2,482	13,631
Buskerud.	13	24	27	29	23	116	11,735	8,074	25,815	23,869	24,185	93,678
Amtet . . .	34	35	51	92	88	300	15,036	10,478	35,226	39,514	38,660	138,914

Sammendrag for Amtet.

	Antal.		Beløb.	
	1871—1875.	1876—1880.	1871—1875.	1876—1880.
			Kr.	Kr.
Thinglæste Panteheftelser	2,944	4,995	9,185,600	12,682,324
Aflæste Do.	3,737	3,077	8,990,800	7,220,023
Exekutioner foretagne af Fogderne	347	780	495,200	832,140
Do. do. af Lensmændene	585	1,860	44,400	208,304
Udpantninger	15,456	23,756	365,600	591,749
Tvangsauktioner over fast Gods .	138	174	337,600	997,754
Do. over Løsøre . .	139	300	58,000	138,914
Afhændede faste Eiendomme. . .	2,802	2,573	15,321,784	13,054,369

Af de her meddelte Tabeller synes det uimodsigeligt at fremgaa, at den økonomiske Evne inden Amtet i det Hele taget maa være gaaet ikke lidet tilbage i det forløbne Femaar. Medens nemlig de thinglæste Panteheftelser saavel i Antal som Beløb ere betydeligt tiltagne mod i forrige Femaar, er der i Aflæsningerne ikke skeet nogen tilsvarende Forøgelse, idet disse tvertimod ere ikke lidet aftagne. Paa samme Maade sees Exekutioner og Udpantninger samt Tvangsauktioner at have tiltaget i en ganske overordentlig Grad.

Ifølge de Beretninger, der foreligge om den økonomiske Tilstand, nemlig fra Hallingdals og Buskeruds Fogderier, kan der ogsaa med Bestemthed i disse Distrikter paavises en Tilbagegang i økonomisk Henseende, og jeg tvivler ikke paa, at det forholder sig paa lignende Maade ogsaa i den øvrige Del af Amtet. De tidligere høie Priser paa saavel Skovens som Fædriftens Produkter ere, oplyses det, betydeligt faldne, Eiendommene ere sunkne i Værdi og Arbeidspriserne ere gaaede ned. Det maa dog bemærkes, at det især har været de to første Aar af Femaaret, der med sin mislige Høst gav det væsentligste Stød til de senere trykkende Tider, medens de Par sidste for Jordbruget gunstigere Aar vistnok maa antages at have hjulpet noget paa Tilstanden. Det forlyder saaledes fra Hallingdal, at der af de to sidste Aar allerede kan spores nogen Indflydelse til det bedre, ligesom ogsaa Fogden i Buskerud har Indtrykket af, at dette Distrikt med sine gunstige Betingelser for Fremgang under fortsatte bedre Konjunkturer antagelig snart vil kunne vinde igjen, hvad det er gaaet tilbage i Femaaret.

Over Arbeidspriser i 1880 meddeles nedenfor en fogderivis affattet Opgave, hvoraf det vil erfares, at der, som nys anført, fra forrige til

sidste Femaar virkelig har fundet en forholdsvis meget betydelig Nedgang i Arbeidspriserne Sted. — I 1875 udgjorde saaledes Lønnen for en Dagarbeider paa egen Kost gjennemsnitlig for Amtet Kr. 2.00 og derover og noget under for Husmænd, hvortil for 1880 svarede henholdsvis Kr. 1.51 og Kr. 1.28. For en Tjenestedreng var i 1875 den aarlige Løn 200 Kr. og for en Pige 88 Kr., medens den ifølge Opgaven i 1880 androg til henholdsvis Kr. 174 og Kr. 80.

Opgave over Arbeidspriser i Buskeruds Amt i Aaret 1880.

Dagløn.	Hallingdals Fogderi.	Numedal og Sandsværs Fogderi.	Ringerikes Fogderi.	Buskeruds Fogderi.	Amtet.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
a. Husmænd:					
paa egen Kost:					
Sommer.	1.90	1.82	1.08	1.33	1.48
Vinter	1.05	1.30	0.92	1.05	1.08
paa Husbondens Kost:					
Sommer.	1.10	0.98	0.40	0.70	0.81
Vinter	0.41	0.59	0.26	0.41	0.42
b. Almindelige Dagarbeidere, Mænd:					
paa egen Kost:					
Sommer.	2.05	1.85	1.53	1.73	1.80
Vinter	1.03	1.35	1.20	1.30	1.22
paa Husbondens Kost:					
Sommer.	1.40	1.28	0.77	1.02	1.13
Vinter	0.45	0.71	0.47	0.59	0.57
c. Almindelige Dagarbeidere, Kvinder:					
paa egen Kost:					
Sommer.	1.18	1.17	1.03	1.03	1.09
Vinter	0.74	1.04	0.88	0.88	0.86
paa Husbondens Kost:					
Sommer	0.58	0.60	0.40	0.56	0.54
Vinter	0.27	0.38	0.28	0.41	0.34
Aarsløn for Tjenestegutter . . . Kr.	161	178	172	183	174
Do. for Tjenestepiger . . . -	83	80	81	77	80

Man indtager dernæst en Opgave, lignende den i forrige Femaarsberetning meddelte, over Veie i Amtet ved Udgangen af 1880. Af Opgaverne vil sees, at Udstrækningen saavel af Hoved- og Bygdeveie som Rideveie er jævnt tiltaget fra forrige Femaar.

Opgave*) over Veie i Buskeruds Amt ved Udgangen af Aaret 1880.

Herreder.	Hovedvei.	Bygdevei.	Tilsammen.	Ridevei.
	Kilometer.	Kilometer.	Kilometer.	Kilometer.
Næs	64	13	77	14
Gol	82	10	92	53
Aal	26	29	55	-
Hol	9	40	49	6
Hallingdals Fogderi	181	92	273	73
Sandsvær	61	55	116	-
Flesberg	27	69	96	40
Rollag	30	14	44	33
Nore	39	42	81	92
Numedal og Sandsværs Fogderi	157	180	337	165
Hole	36	24	60	-
Norderhov	66	45	111	6
Aadalen	58	42	100	-
Ringerikes Fogderi	160	111	271	6
Sigdal	39	101	140	25
Modum	53	46	99	5
Eker	44	36	80	-
Lier	50	27	77	-
Røken	16	5	21	-
Hurum	7	36	43	-
Buskeruds Fogderi	209	251	460	30
Amtet ved Udgangen af 1880	707	634	1,341	274
Amtet ved Udgangen af 1875	683.4	629.8	1,313.2	233.8

*) Om Lensmændenes Opgaver til Schema 12 No. IV 1 og 2 bemærker Amtsingeniøren, at disse for fleres Vedkommende ere for upaalidelige til at kunne benyttes ved Beregning af, hvad Vedligeholdelsesarbeidet in natura koster.

Ædruelighedstilstanden inden Amtet antages i det forløbne Femaar at være gaaet ikke saa lidet frem. Den væsentligste Aarsag hertil ligger maaske i Mangel paa Midler til i samme Grad som før at tilfredsstille Tilbøieligheden til Nydelsen af stærke Drikke, men kan vel paa den anden Side ogsaa tildels søges i en vaagnende Erkjendelse af Drikfældighedens ødelæggende Indflydelse i moralsk saavelsom i økonomisk Henseende. Kun for Hallingdals Vedkommende berettes det, at der i dette Distrikt desværre som Regel ingen Forandring til det bedre kan spores fra forrige Femaar.

Med Hensyn til Distriktets Tilstand i Almindelighed og navnlig hvad Ædruelighed angaar henvises forøvrigt til medfølgende Udtalelser af Fogderne i Hallingdal og Buskerud af 23de Marts og 4de August 1881.

B. Byerne.

a. Drammen, b. Kongsberg, c. Hønefos og d. Holmsbo.

For disses Vedkommende henvises til vedliggende tabellariske Opgaver og de særskilte Beretninger, hvormed de af vedkommende Magistrater ere ledsagede.

Drammen den 9de Juli 1884.

Underdanigst

Breder.

Beretning

om Kjøbstaden Drammens økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

Territorium, Befolkning og Bebyggelse.

Drammens By's Territorium er i Femaaret ikke undergaaet nogen Forandring, ligesom heller ikke nogen væsentlig Udvidelse af Bebyggelsen har fundet Sted.

Der er i Femaaret ikke indtruffet betydelige Ildebrande; den største, hvorved Husene paa 10 Grund-Numere paa Strømsø nedbrændte, indtraf den 9de Oktober 1880. Ved en mindre Ildebrand i 1878 paa Bragerhagen, hvorunder en Baggaard nedbrændte, indtraf dog det beklagelige Tilfælde, at 3 Menneskeliv gik tabt og 4 Personer forbrændtes.

Indvaanerantallet, der i 1875 udgjorde 18,838, var ifølge en af Sundhedskommissionen udarbeidet Opgave ved Udgangen af Aaret 1880 steget

til 19,582, altsaa en Tilvæxt af 744 Individer. Folkemængden var i 1880 fordelt saaledes paa de forskjellige Bydele:

	a. Bragernæs	10,956
	b. Strømsø	6,153
og	c. Tangen	2,473
	Tilsammen	19,582.

Naar disse Tal sammenholdes med de fra forrige Femaarsperiode, henholdsvis 10,463, 5,776 og 2,599, viser det sig, at Tangen har været den uheldigst stillede Bydel, idet den endog er gaaet tilbage i Indvaanerantal.

Assurancesummen for Byens i den almindelige Brandforsikringsindretning assurerede Bygninger, som ved Udgangen af forrige Femaar eller

	1ste	Januar	1876	udgjorde	16,181,240	Kr., fordelt paa 1,484 Brand-No.,
var	1ste	—	1877	—	17,341,160	-
-	1ste	—	1878	—	18,389,050	-
-	1ste	—	1879	—	19,027,920	-
-	1ste	—	1880	—	19,410,190	-
-	1ste	—	1881	—	19,670,570	-

Assurancesummen sees saaledes at have været i en stadig Stigning, der for Perioden ialt udgjør 3,489,330, men som dog er betydeligt mindre end den Stigning, der fandt Sted i forrige Femaar.

1. Handel.

Trælastomsætningen udgjør fremdeles den uden Sammenligning vigtigste Gren af Handelen her paa Stedet.

Af Trælast har i Femaaret fra Drammens Tolddistrikt været udskibet:

i 1876	 132,666	Ton,
- 1877	 116,024	—
- 1878	 103,609	—
- 1879	 87,773	—
- 1880	 117,270	—

eller i Gjennemsnit aarlig 111,468 Ton, hvilket er en betydelig Nedgang fra forrige Femaar, da Gjennemsnitsudførselen udgjorde 66,433 Komm.-Læster. Det sees ogsaa, at hvert Aar har vist Tilbagegang med Undtagelse af 1880, da der igjen synes at spores et betydeligt Opsving.

Mængden af de forskjellige Slags udskibede Trævarer vil sees af nedenstaaende Tabel:

(Se Tabel Side 30.)

Som det heraf sees, har man mere og mere lagt an paa Trælastens Forædling ved Høvling og det i den Grad, at, medens den høvlede Last i 1871 udgjorde omtrent 8 Pct., i 1875 16 Pct. af det samlede Kvantum, var

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
	Ton.	Ton.	Ton.	Ton.	Ton.
Høvlet Last	30,019	37,024	48,120	47,742	39,372
Skaaren Last	59,361	45,332	29,189	19,531	34,263
Huggen Last (Spirer og Props indbefattet)	31,288	21,707	15,818	10,118	33,104
Skaaren Stav	7,671	8,092	9,351	8,302	8,937
Splitved, Kubber, Brænde etc. . . .	4,327	3,869	1,131	2,080	1,594
	132,666	116,024	103,609	87,773	117,270

den i 1879 steget til ca. 54 Pct.; dette Forhold stiller sig dog mere ugunstigt for Aaret 1880's Vedkommende. Af Høvlerier fandtes hersteds ved Udgangen af 1880 6, der beskjæftigede et Antal af 306 Arbeidere.

Det væsentligste Marked for Trælasten er fremdeles Storbritannien og Irland; derefter kommer Holland, Frankrige og for en mindre Del Danmark. Tyskland, der, indtil Tolden paa høvlet Last sammesteds blev væsentlig forhøiet, efterhaanden var blevet et betydeligt Marked for Exporten herfra, er nu at betragte som udgaaet af Markedernes Række, hvad høvlet Last angaar, og alene som et mindre betragteligt Marked for de simplere Kvaliteter og mindre Dimensioner af skaaren Last.

Den meste Trælast tilflødes fremdeles Byen gjennem det Drammenske Vasdrag. Følgende Opgaver og Udtalelser fra Trælastdirektionen indtages:

„Det gjennem Hovedvasdraget under Fællesflødning nedflødede Kvantum Tømmer har i Femaaret udgjort 519,010 Tylvter 1 Stk., nemlig:

1876 . . . . . 115,905 Tylvter 10 Stkr.

hvoraf har været indtaget til:

Skjærdalen	6,495 Tylvter	3 Stkr.	
Kongssagene	3,104 —	7 -	
og Resten	106,306 —	- -	

er opflaadet ved Hovedindtagsstedet, Tinsjø paa Eker, hvorfra Lasten for hver enkelt Trælasthandlers Regning føres direkte til Udskibningsstedet eller til Sagbrugene i og ved Drammen;

tilsammen 115,905 Tylvter 10 Stkr.

			Transport	115,905	Tylvter	10	Stkr.
i 1877				115,074	Tylvter	7	Stkr.
hvoraf til Skjærdalen	9,464	Tylvter	2 Stkr.				
Kongssagene	2,788	—	3 -				
Tinsjø	102,822	—	2 -				
	115,074	Tylvter	7 Stkr.				
i 1878				121,032	—	2	-
hvoraf til Skjærdalen	7,903	Tylvter	5 Stkr.				
Tinsjø	113,128	—	9 -				
	121,032	Tylvter	2 Stkr.				
i 1879				37,723	—	1	-
hvoraf til Skjærdalen	80	Tylvter	- Stkr.				
Kongssagene	44	—	4 -				
Tinsjø	37,598	—	9 -				
	37,723	Tylvter	1 Stk.				
i 1880				129,274	—	5	-
hvoraf til Skjærdalen	4,109	Tylvter	11 Stkr.				
Skotselven	1,112	—	8 -				
Tinsjø	124,051	—	10 -				
	129,274	Tylvter	5 Stkr.				
Udenfor Fællesflødningen er derhos gaaet gjennem Vasdraget over Vestfossen (reduceret til Rundlast og iberegnet Kult og Smaalast)							
i 1876	12,426	Tylvter	2 Stkr.				
- 1877	9,810	—	2 -				
- 1878	9,106	—	7 -				
- 1879	6,615	—	11 -				
- 1880	15,700	—	7 -				
				53,659	—	5	-
samt fra Hovedvasdragets nederste Del et Kvantum, der kan anslaaes til gjennemsnitlig 1,300 Tylvter aarlig eller				6,500	—	-	-
Den samlede Tømmermængde, der i Femaaret er bleven fremflødet gjennem Drammenselvens Vasdrag, har saaledes udgjort				579,169	Tylvter	6	Stkr.

eller gjennemsnitlig aarlig 115,834 Tylvter.

Hertil kan endnu lægges det ligeledes udenfor Fællesflødningen værende Kvantum Tømmer, der i Femaaret er fremflødet gjennem Lierelven, nemlig:

i 1876	3,784	Tylvter	7	Stkr.
- 1877	1,925	—	7	-
- 1878	1,704	—	11	-
- 1879	771	—	11	-
- 1880	1,952	—	10	-
			10,139 Tylvter 10 Stkr.	

eller gjennemsnitlig aarlig 2,028 Tylvter.

Sammenlignet med Femaaret 1871—75, da det gjennem Drammenselvens Vasdrag fremflødede Kvantum udgjorde 135,215 Tylvter aarlig (Lasten fra Lierelven blev dengang ikke medregnet) mod ovenstaaende 115,834 Tylvter, viser sig altsaa en gjennemsnitlig aarlig Formindskelse af 19,381 Tylvter. Dette er en ligefrem Følge af de senere Aars daarlige Trælastkonjunkturer, hvis Indflydelse stærkest viser sig i Aaret 1879, da det hele gjennem Drammenselven fremflødede Tømmerkvantum, iberegnet hvad der kom over Vestfossen og fra den nedre Del af Eker, kun udgjorde 45,639 Tylvter, medens Kvantumet i et af de inden forrige Femaar liggende Aar, nemlig 1874, gik op i 194,859 Tylvter.

Der er i det Foregaaende ligesaalidt som ved Afgivelsen af forrige Beretning taget Hensyn til det Kvantum skaaren Last, der er bleven fremført paa Jernbanen og hvoraf den overveiende Del — endog bortseet fra hvad der kommer fra Laagens Vasdrag — er tilvirket af Tømmer, der ikke er medtaget i foranstaaende Opgaver, idet samme nemlig er bleven opskaaret dels ved Dampsage ved Randsfjordens Bund af Tømmer, der ikke er kommet ind under Fællesflødningen, dels ved Sage ved Heen og Hønefos af Tømmer, der kun har fulgt Fællesflødningen fra Kongsstrømmen til de nævnte Steder, og dels endelig ved nedenfor liggende Sagbrug af Tømmer, der er fremdrevet til disse paa anden Maade end gjennem Fællesflødningen.

Af foranførte gjennem Fællesflødningen fremdrevne 519,010 Tylvter eller aarlig gjennemsnitlig 103,802 Tylvter er fremført gjennem:

Randsfjordens Vasdrag, omfattende Last fra Valders, Land og Hadeland samt for en Ubetydelighed ogsaa fra Vardal, Birid og Gausdal:

i 1876	36,521	Tylvter	5	Stkr.
- 1877	39,604	—	6	-
- 1878	30,475	—	7	-
- 1879	11,135	—	7	-
- 1880	38,797	—	10	-
tilsammen	156,534	Tylvter	11	Stkr.
eller gjennemsnitlig aarlig			31,307 Tylvter - Stkr.	

				Transport	31,307 Tylvter	- Stkr.
Spirillens og Bægnaelvens Vasdrag, omfattende Last fra Valders og Aadalen samt for en Ubetydelighed fra Hadeland og Land og for 1000 à 1500 Tylvter aarlig fra Hallingdal:						
i 1876	15,275	Tylvter	11	Stkr.		
- 1877	17,740	—	6			
- 1878	24,870	—	2	-		
- 1879	7,024	—	8	-		
- 1880	19,026	—	10	-		
tilsammen	83,938	Tylvter	1	Stk.		
eller gjennemsnitlig aarlig					16,787 —	7 -
Sognedalens Vasdrag, for den overveiende Del fra Sognedalen og med 1,000 à 1,500 Tylvter aarlig fra Krødsherred og Flaa:						
i 1876	8,103	Tylvter	2	Stkr.		
- 1877	11,548	—	1	-		
- 1878	13,278	—	3	-		
- 1879	5,225	—	5	-		
- 1880	13,474	—	6	-		
tilsammen	51,629	Tylvter	5	Stkr.		
eller gjennemsnitlig aarlig					10,325 —	11 -
Hallingdals Vasdrag, Last fra Aal, Gol, Næs, Flaa og Krødsherred:						
i 1876	10,950	Tylvter	1	Stk.		
- 1877	13,131	—	-	-		
- 1878	11,055	—	8	-		
- 1879	6,275	—	4	-		
- 1880	23,678	—	10	-		
tilsammen	65,090	Tylvter	11	Stkr.		
eller gjennemsnitlig aarlig					13,018 —	2 .
Sigdals Vasdrag, Last fra Sigdal og Eggedal:						
i 1876	4,907	Tylvter	10	Stkr.		
- 1877	6,701	—	-	-		
- 1878	10,280	—	10	-		
- 1879	3,290	—	7	-		
- 1880	10,486	—	5	-		
tilsammen	35,666	Tylvter	8	Stkr.		
eller gjennemsnitlig aarlig					7,133 —	4 -
				Lateris	78,572 Tylvter	- Stkr.

Transport 78,572 Tylvter - Stkr.

Hovedelven, Last fra Ringeriksfjordene, Modum, Snarum og en Del af Eker:

i 1876	40,147	Tylvter	5	Stkr.
- 1877	26,349	—	6	-
- 1878	31,071	—	8	-
- 1879	4,771	—	6	-
- 1880	23,810	—	-	-
tilsammen	126,150	Tylvter	1	Stk.
eller gjennemsnitlig aarlig			25,230	— - -

Tilsammen 103,802 Tylvter - Stkr.

Af de fra Randsfjordens Vasdrag kommende 31,307 Tylvter falder alene omkring 1,000 Tylvter og af de fra Bægnaelven og Spirillen kommende 16,787 Tylvter omkring Halvdelen eller 8,500 Tylvter paa Buskeruds Amt; af de i Femaaret gjennem Fællesflødningen aarlig fremdrevne 103,802 Tylvter kommer saaledes omkring 65,200 Tylvter fra Buskeruds Amt og 38,600 Tylvter fra Kristians Amt.

Udgifterne ved Lastens Fremflødning fra Udgangspunkterne i de forskjellige under Fællesflødningen hørende Vasdrag stiller sig ved Udgangen af dette Femaar gjennemsnitlig saaledes:

Randsfjordens Vasdrag			pr. Tylvt	Kr. 2.20
ved Udgangen af 1861—65	Kr. 3.90	(117 Skill.)		
1866—70	- 3.00	(90 —)		
1871—75	- 2.07	(62 —)		
Spirillens Vasdrag			- — -	2.79
ved Udgangen af 1861—65	Kr. 2.93	(88 Skill.)		
1866—70	- 2.27	(68 —)		
1871—75	- 2.80	(84 —)		
Sognedalens Vasdrag			- — -	2.44
ved Udgangen af 1861—65	Kr. 4.60	(1 Spd. 18 Skill.)		
1866—70	- 2.00	(- — 60 —)		
1871—75	- 2.30	(- — 69 —)		
Hallingdals Vasdrag			- — -	1.62
ved Udgangen af 1861—65	Kr. 2.63	(79 Skill.)		
1866—70	- 1.87	(56 —)		
1871—75	- 1.70	(51 —)		
Sigdals Vasdrag			- — -	4.06
ved Udgangen af 1861—65	Kr. 6.50	(1 Spd. 75 Skill.)		
1866—70	- 4.03	(1 — 1 —)		
1871—75	- 3.57	(- — 107 —)		

Flødningsudgifterne vise sig saaledes at stille sig omtrent som ved Udgangen af forrige Femaar.

Antallet af de i Fællesflødningen interesserede Firmaer har været:

i 1876	55
- 1877	52
- 1878	48
- 1879	37
- 1880	30.

Trælastpriserne have i Femaaret undergaaet betydelige Forandringer, saavel hvad Indkjøb som Salg angaar.

Indkjøbspriserne vare ved Udgangen af forrige Femaar:

for	24	Fods	10	Toms	. .	Kr.	52.00	(13	Spd.	- Skill.)
-	24	—	9	—	. .	-	37.20	(9	—	36 —)
-	12	Alens	8	—	. .	-	30.00	(7	—	60 —)
-	12	—	7	—	. .	-	14.40	(3	—	72 —)

De have i det forløbne Femaar med en Middelpris antagelig stillet sig saaledes:

					1876. Kr.	1877. Kr.	1878. Kr.	1879. Kr.	1880. Kr.
for	24	Fods	10	Toms . .	52.50	54.00	46.00	32.80	45.00
-	24	—	9	— . .	38.90	40.20	33.50	21.80	33.50
-	12	Alens	8	— . .	32.40	33.20	27.50	17.50	26.80
-	12	—	7	— . .	17.65	18.50	15.20	10.30	15.33

Middelprisen for det hele Lasteindkjøb for hvert enkelt Aar afhænger naturligvis af det Forhold, hvori Enhver har indkjøbt Last af større og Last af mindre Dimensioner; tilnærmelsesvis kan den antagelig sættes:

for	1876	til	Kr.	26.70
-	1877	-	-	31.00
-	1878	-	-	24.75
-	1879	-	-	15.33
-	1880	-	-	19.60

Salgspriserne for Femaaret kunne, beregnet pr. Petersburg Standard frit leveret ombord, gjennemsnitlig ansættes til:

		1876. Kr.	1877. Kr.	1878. Kr.	1879. Kr.	1880. Kr.
for høvlede Bord,	første Sort	157.00	157.00	130.00	112.00	135.00
	anden —	148.00	148.00	121.00	103.00	126.00
	tredie —	130.00	130.00	103.00	85.00	108.00
- $6\frac{1}{2} \times 2\frac{1}{2}''$ Battens,	anden —	142.50	133.00	122.00	98.00	124.00
	tredie —	126.00	116.00	104.50	81.00	109.50
	fjerde —	110.00	103.00	84.00	64.50	96.50

Medens i tidligere Tider Trælasten herfra for den overveiende Del blev udskibet i huggen Tilstand, væsentlig til Holland, og senere gik over til hovedsagelig at blive udskibet som skaaren Last, er i de seneste Aar dennes videre Forædling bleven mere og mere almindelig. Udskibningen af alle Dimensioner, der ere egnede for saadan Forædling, foregaar derfor nu for den langt overveiende Del som høvlet Last."

Med Hensyn til Handelen forøvrigt bemærkes i Henhold til Handelsforeningens Indberetning, at der herfra drives ikke ubetydelig Engros-Handel, medens Detail-Omsætningen hovedsagelig indskrænker sig til Byen og nærmeste Omegn, idet Landdistrikterne væsentlig kjøbe hos de i stor Mængde existerende Frihandlere, hvilke have bevirket denne Forandring i Handelens Gang. Særlig kan mærkes, at Korn nu mestendels forhandles i Form af Mel. Nogen væsentlig Forandring i Handelens Gang kan forøvrigt i Henhold til Børskomiteens Opgave ikke paapeges. Det pludselige Nedslag i alle Værdier, der paafulgte den ligesaa pludselige Stigen i forrige Femaar, har desværre foraarsaget en Mængde Konkurser, særlig mellem Kolonial- og Manufakturhandlere. Konkursernes Antal har udgjort:

i Aaret	1876	12,	hvoraf	9	vedkom	Handlende,
- —	1877	11,	—	6	—	—
- —	1878	28,	—	19	—	—
- —	1879	57,	—	38	—	—
- —	1880	3,	—	1	—	—

Toldintraderne have dog, tiltrods for Konjunkturerne, holdt sig nogenlunde jævnt. De udgjorde i Aaret:

1876	Kr. 775,039.45
1877	- 730,970.39
1878	- 658,400.11
1879	- 567,891.54
1880	- 719,952.79.

Der er i Femaaret udfærdiget tilsammen 76 Handelsborgerskabsbreve og 46 Handelsrettigheder, og i samme Tid er opsagt henholdsvis 50 Borgerskabe og 20 Handelsrettigheder for Fruentimmer.

2. Skibsfarten.

Denne Næringsvei, der fremdeles hører til Byens vigtigste, har desværre i Femaaret gaaet tilbage, hvilket følgende Opgave fra Toldkammeret udviser:

(Se Tabel Side 37.)

Ved Udgangen af Femaaret udgjorde Flaaden, ligeledes efter Toldkammerets Opgave, et Antal af 369 Fartøier, drægtige tilsammen 100,291 Ton, hvori dog ogsaa medregnet mindre Fartøier i indenrigsk Fart, hvilke

Aar.	Solgte Skibe.		Forliste Skibe.		Tilsammen.		Tilkjøbte og nybyggede Skibe.	
	Antal.	Ton.	Antal.	Ton.	Antal.	Ton.	Antal.	Ton.
1876	5	1,340	9	2,119	14	3,459	2	985
1877	8	1,729	21	4,629	29	6,358	9	4,322
1878	1	612	9	4,168	10	4,780	16	6,225
1879	10	3,012	21	7,061	31	10,073	11	1,918
1880	4	1,184	9	2,963	13	4,147	9	2,354

ikke vare medtagne i forrige Femaars-Opgave. Dampskibsfarten her fra Byen har ikke forøget sig, men tvertimod været i Nedgang. Medens der saaledes ved Udgangen af forrige Femaar havdes 4 Dampere i udenrigsk Fart, var der ved Udgangen af 1880 kun 2 sysselsatte i almindelig Fragtfart. De øvrige Dampskibe her paa Stedet ere kun ubetydelige og væsentlig bestemte for Bugsering. Hvorvidt Skibsfarten i Perioden har været lønnende, er vanskeligt at udtale sig om, da der ingen Opgave haves, hvortil man kan henholde sig. Tiderne have jo for denne Bedrift ligesom for Trælasten været særlig trykkende. Hyrerne i Femaaret anslaaes af Sømandsforeningens Direktion gjennemsnitlig til:

for Skibsførere i Almindelighed aarlig . . . . . Kr. 1,200
- 1ste Styrmænd for 8 Maaneder à 60 Kr. . . . . - 480
- 2den Styrmænd, Baadsmænd og Tømmermænd, 8 Maaneder à 55 Kr. . . . . - 440
- Matros, helbefaren, 8 Maaneder à 45 Kr. . . . . - 360
- Do., halvbefaren, 8 Maaneder à 35 Kr. . . . . - 280

3. Skibsbyggeri.

Skibsbyggeriet har i Begyndelsen af Femaaret været drevet i nogen Udstrækning, men er senere gaaet tilbage i den Grad, at endog samtlige Værfter ved Udgangen af 1880 vare nedlagte af Mangel paa Sysselsættelse. Antallet af hersteds i Femaaret byggede Skibe beløber sig efter Opgave fra Sømandsforeningen til 9 med en samlet Drægtighed af 6,341 Ton, hvoraf kun en Trediedel tilhører Stedet, medens de øvrige ere solgte til andre Byer her i Riget, væsentlig Stavanger.

4. Haandværksdrift.

Haandværksdriften kan hellerikke i denne Periode siges at være gaaet fremad; efter de fra Haandværkerforeningen indkomne Udtalelser har

særlig Dygtigheden blandt Haandværksarbeiderne ikke været i Fremgang, da en stor Del af ældre, dygtige Arbeidere har udvandret paa Grund af Mangel paa lønnende Beskjæftigelse, og Tilgangen af yngre Kræfter ikke har kunnet erstatte Tabet. Haandværkerne ere fremdeles af den Mening, at en „tvungen Prøve for at opnaa Ret til Haandværksborgerskab er en af de mægtigste Faktorer til at anspore til Iver og Dygtighed, og saalænge dette ikke er paabudt ved Lov, antager man, at der ikke vil blive nogen særlig Fremgang.“ Forholdet mellem Arbeidere, Lærlinge og Arbeidsgivere har i det Hele taget været bedre i sidste Femaar. Grunden hertil antages at ligge deri, at der paa andre Felter har været mindre Efterspørgsel efter Arbeidskraft, hvorfor Tilgangen af Læredrenge har været større. Haandværkernes økonomiske Stilling antages at være gaaet betydeligt tilbage. Lønningerne ere gjennemgaaende meget lavere end i forrige Femaarsperiode; dog har nogen Stigning i det sidste Aar fundet Sted. Daglønnen for Haandværkere er for Aaret 1880 opgivet at have varieret mellem noget over 3 Kr. for Bogtrykker- og Mursvende og 2 Kr. for Skræddersvende, medens Daglønnen for almindelige Arbeidere til samme Tid kan antages at have varieret mellem Kr. 2.50 og Kr. 1.25. Den fra tidligere Tid bestaaende Haandværkerforening har fremdeles i Femaaret været i Virksomhed.

Den offentlige Tegneskole, der væsentlig er beregnet paa Haandværkernes Uddannelse, har fremdeles været i Gang. I Skoleaaret 1876—1877 forøgedes Statens Bidrag for de kommende Aar til 1,600 Kr. aarlig, hvorhos Kommunen og Sparebanken bevilgede 800 Kr. hver. Man blev derved istand til at holde 3 Lærere og 1 Assistent, nemlig 1 Lærer i Frihaandstegning, 1 Lærer i geometrisk Tegning og mathematisk Undervisning og 1 Lærer med Assistent i Elementærtegning. Det samlede Antal Personer, der i længere eller kortere Tid have benyttet Undervisningen, var i 1876—77 92 Personer, i 1877—78 123, i 1878—79 136, i 1879—80 119 og i 1880—81 117. Over Halvparten af Elevantallet tilhørte Maler- eller Snedkerprofessionen.

5. Industriel Virksomhed.

Denne Virksomhed maa desværre i Femaaret siges at være gaaet betydeligt tilbage; især viser dette sig med Hensyn til Skibsbyggeriet, da, som tidligere anført, endog samtlige Værfter ved Periodens Slutning vare nedlagte.

Efter deres Art vare Anlæggene følgende i Aaret 1880:

6	Dampsage, ...	som tils.	beskjæft.	257	Arbeidere,
6	Damphøvlerier	- -	—	306	—
2	Cichoriefabriker	- -	—	32	—
7	Tobaksfabriker (hvoraf 2 under Konkurs)	- -	—	99	—
4	Destillationer	- -	—	22	—
3	Malterier og Ølbryggerier	- -	—	62	—

2 Mineralvandfabriker	som tils. beskjæft.	18	Arbeidere,
7 Garverier	- - —	24	—
(hvoraf 1 med 6, 2 med 4, 2 med 3 og 2 med 2),			
Farverier kun i liden Maalestok,			
1 Jernstøberi med mek. Værksted, . .	som tils. beskjæft.	106	Arbeidere,
1 mek. Værksted og Metalstøberi . .	- - —	9	—
2 Sæbesyderier	- - —	9	—
Skibsværfter nedlagte,			
4 Vognfabriker	- - —	47	—
1 Hattefabrik	- - —	24	—
1 Kjæx- og Sukkerbageri	- - —	25	—
1 Geværfabrik	- - —	16	—
1 Gjørtlerfabrik	- - —	3	—
1 Reberbane	- - —	4	—
1 lithografisk Officin	- - —	11	—
1 Gasværk	- - —	12	—
1 Trikotagefabrik	- - —	4	—
1 hermetisk Fabrik (Christiania Preserving Co.)	- —	14	—
1 Skotøifabrik	- - —	30	—

6. Angaaende Byens Forhold forøvrigt.

Sundhedstilstanden maa i Periodens 3 første Aar siges at have været mindre god paa Grund af epidemisk Sygelighed. Fra Begyndelsen af Aaret 1875 til August Maaned 1876, da Sygdommen ophørte, anmeldtes saaledes 472 Tilfælde af Skarlagensfeber med 75 Dødsfald. Af Tyfoidfeber forekom i 1876 85, i 1877 71 og i 1878 390 Tilfælde med tilsammen 48 Dødsfald. I 1877 vare ogsaa Mæslingerne særdeles udbredte, nemlig 737 Tilfælde med 17 Dødsfald, og hertil kom i 1878 ogsaa en Kighosteepidemi. I 1879 og 1880 bedredes Sundhedstilstanden betydeligt og maa i sidstnævnte Aar betegnes som ret gunstig. Der indtraf dog 15 Tilfælde af Børnekopper, men uden noget Dødsfald. Til Indlæggelse af Koppesyge anvendtes Lazarettet paa Tangen, der ikke havde været benyttet siden 1875.

Ædruelighedstilstanden i Femaaret har forbedret sig noget; hertil har vistnok for den væsentligste Del den indskrænkede Fortjeneste virket. I denne Forbindelse bemærkes, at der her i Byen i 1875 blev stiftet et Samlag for Brændevinshandel, hvis Vedtægter, antagne i Generalforsamling den 4de September 1875, bleve stadfæstede ved kongelig Resolution af 6te November s. A. Samlaget begyndte imidlertid sin Virksomhed først i Januar 1877 med 6 Udskjænkningsrettigheder, hvoraf et Par forbundne med Udsalg; denne Virksomhed kan imidlertid endnu ikke antages at have kunnet øve nogen betragtelig Indflydelse til at forebygge Drukkenskaben, da der i Byen findes 5 private Udskjænkningsrettigheder, hvoraf 2 udgaa fra 1ste

Januar 1881, og 11 Udsalg, som Samlaget endnu ikke har kunnet komme i Besiddelse af. Eftersom disse kunne indløses, er det sandsynligt, at Samlaget vil tjene til i høiere Grad at hemme Fylderiet.

Ifølge Opgave fra Politikammeret opgik Antallet af de for Drukkenskab arresterede Personer:

i 1876 til	1,728
- 1877 -	1,511
- 1878 -	1,226
- 1879 -	753
- 1880 -	858.

Arbeidsklassen er efter Fattigkommissionens Udtalelse formentlig paa Grund af de mindre gode Konjunkturer gaaet noget tilbage i Velvære. Især viste Vinteren 1879—80 og Høsten 1880 mere Trang end tidligere. Arbeidsklassens Fordringer til Livet paa Grund af de tilvante Bekvemmeligheder i de særdeles gode Aar 1873, 74 og 75 har vistnok gjort sit til, at Savnet føles stærkere nu end før. Det har ogsaa vist sig, at de i de gode Tider indgaaede tidlige Ægteskaber har medført, at endog flere yngre Familier have maattet ty til Fattigvæsenet i den mindre gode Tid. Forøvrigt er det en gjennemgaaende Erfaring, at de fleste af Arbeidsklassen leve fra Haanden til Munden, og at de færreste opspare noget i de gode Tider til de mindre gode Tider. Oplysningen inden Arbeidsklassen er vistnok gaaet noget frem, hvad boglig Kundskab angaar, men nogen Trang til udvidet Kundskab med Hensyn til Maaden, hvorpaa lettere Erhverv kunde opnaaes, spores ikke. Erhvervskilderne have saaledes været de sædvanlige. — Politikammeret og Arbeiderforeningen have ligeledes udtalt sig i Retning af, at Arbeidernes Kaar have været trykkede paa Grund af de nedadgaaende Tider.

Kravet paa Fattighjælp har i Femaaret været i nogen Stigning, hvortil Grunden maa søges i, hvad der ovenfor er anført om Arbeidernes økonomiske Vilkaar, idet Priserne paa Livets Fornødenheder ikke ere gaaede nedad i samme Forhold som Arbeidslønnen; dog sees Fattigvæsenets Udgifter at have holdt sig nogenlunde jævnt. Antallet af samtlige understøttede Fattige har i hvert af Aarene været følgende:

(Se Tabel Side 41.)

Det bemærkes, at forældreløse Børn i ovenstaaende Tabel ere henførte under enslige Personer, nemlig i 1876 61, 1877 76, i 1878 67, i 1879 68 og i 1880 71; Oplysninger om, hvorvidt de ere egne eller fremmede, fattes.

Ved Bortakkordering har været udsatte i 1876 160, i 1877 150, i 1878 165, i 1879 172 og i 1880 188 Personer. I Fattighuset har været anbragt henholdsvis 154, 149, 147, 162 og 170 Personer og paa Opdragelsesanstalten „Toftes Gave“: 8, 7, 5, 5 og 5. I de 4 første Aar har 1 Person været holdt paa Blindeinstitutet og i de 3 sidste 1 paa Anstalten for aandssvage Børn. Paa Døvstuminstitutet har under den hele Periode 2 Personer været anbragte.

Aar.	Enslige Personer.		Familie-forsørgere.		Familieforsørgeres Børn.		Tilsammen.		Sygehus-patienter.	
	Egne.	Fremmede.	Egne.	Fremmede.	Egne.	Fremmede.	Egne.	Fremmede.	Egne.	Fremmede.
1876.	370	30	239	39	435	52	1,044	121	60	26
1877.	414	40	253	51	461	64	1,128	155	69	26
1878.	399	43	252	45	464	94	1,115	182	77	37
1879.	413	62	333	56	660	111	1,406	229	63	26
1880.	435	76	335	64	714	149	1,484	289	69	13

Fattigskattens Beløb har udgjort:

i 1876 . . . . 67,698 Kroner,
- 1877 . . . . 69,683 —
- 1878 . . . . 62,092 —
- 1879 . . . . 63,263 —
- 1880 . . . . 61,224 —

Fattigkassens andre Indtægter (derunder en Halvdel af Brændevinsafgiften) have ifølge Budgetterne udgjort:

i 1876 . . . . 24,000 Kroner,
- 1877 . . . . 24,000 —
- 1878 . . . . 26,650 —
- 1879 . . . . 28,750 —
- 1880 . . . . 28,000 —

Fattigkassens samlede Udgifter opgik ifølge de vedtagne Budgetter til følgende Beløb:

i 1876 . . . . 88,000 Kroner,
- 1877 . . . . 88,000 —
- 1878 . . . . 88,650 —
- 1879 . . . . 90,750 —
- 1880 . . . . 90,000 —

Fattigvæsenets Udgifter have i Virkeligheden i Aarene 1878, 1879 og 1880 beløbet sig til henholdsvis Kroner 89,816, 89,920 og 108,254, saaat det for sidstnævnte Aar vedtagne Budget sees betydeligt at være overskredet.

Ved Byens Skolevæsen er ingen væsentlig Forandring foregaaet i Femaaret. Skolen for den høiere Almendannelse, der bestaar af Latingymnasium, Middelskole og en Forberedelsesafdeling, var i Begyndelsen af

Aaret 1880 besøgt af 375, hvoraf i Forberedelsesafdelingen 74, i Middelskoleklasserne 275 og i Latingymnasiet 26.

De tvende Almueskoler have fremdeles maattet lade sig nøie med sine tidligere midlertidige Lokaler, idet man endnu ikke er naaet frem til Opførelse af nogen ny Skolebygning. Almueskolernes samlede Elevantal var ved Begyndelsen af Skoleaaret:

1876	2,149
1877	2,248
1878	2,266
1879	2,257
1880	2,392.

Bykassens Tilskud til Bestridelse af Udgifterne ved disse udgjorde:

i 1876	Kr. 43,915.97
- 1877	- 47,416.27
- 1878	- 47,727.97
- 1879	- 52,585.13
- 1880	- 51,123.97.

Pigeundervisningen udenfor Almueskolerne besørges nu som tidligere udelukkende af private Skoler.

Den offentlige Sømandsskole og den offentlige Tegneskole, der tidligere er omtalt, have været i stadig Virksomhed. Videre maa mærkes Byens 4 Asyler, der optage Børn indtil Skolealderen.

Ved Udgangen af Aaret 1880 udgjorde den samlede Længde af Byens Gader og Veie 41 Kilometer, hvoraf brolagt 2.5 Km. Den samlede Længde af Byens Kloaker var 13.5 Km.

Vandværket er i Femaaret undergaaet flere Forbedringer; især maa her mærkes, at Kommunen i 1877 indkjøbte Blegtjern, beliggende i Strømsøaasen, hvorfra Ledning blev lagt ned til Strømsø. Foretagendet kostede Kroner 64,648.37.

Vandværkets Bruttoindtægt udgjorde ifølge Budgetterne:

i 1876	16,400	Kroner,
- 1877	17,600	—
- 1878	18,800	—
- 1879	22,000	—
- 1880	22,000	—

Ved Brandvæsenet er i Femaaret ingen Forandring af Betydenhed indtraadt.

Af vigtigere kommunale Foranstaltninger inden Femaaret kan forøvrigt mærkes:

a. Kommunen, der tidligere var Eier af Gasværket for en Halvdel, erhvervede i Aaret 1877 ogsaa den anden Halvpart ved Ombytning af

de for denne Halvdel udstedte Aktier, Kroner 78,000, med Kommuneobligationer til et tilsvarende Beløb.

b. Regulering af forskjellige Gader, hvoraf særlig fremhæves Regulering af Gade fra Jernbanetorvet til Grønlandsgaden, Kr. 15,109.79; Do. af Gade paa Tangen, Kr. 13,740.33; Regulering og Anlæg af Vei til Svelvikveien og endelig Indkjøb af Gaardene No. 136 og 137 paa Strømsø til Regulering af ny Gade, Kr. 61,692.35.

Ved Havneväsenet har i Femaaret intet nyt Arbeide af Betydenhed været udført med Undtagelse af Anbringelsen af en Del Duc d'Albe'r til samlet Beløb Kroner 10,000.

Bykassens Budget har i Femaaret holdt sig temmelig jævnt, men har dog været betydeligt større end i forrige Periode.

De samlede Udgifter udgjorde ifølge de af Kommunebestyrelsen vedtagne Budgetter:

i 1876	388,400	Kroner,
- 1877	406,400	—
- 1878	416,800	—
- 1879	396,300	—
- 1880	393,410	—

Indtægterne fordelte sig til samme Tid saaledes:

Aar.	Skat af fast Eiendom.	Skat udlignet paa Formue og Næring.	Andre Indtægter.
	Kroner.	Kroner.	Kroner.
1876	48,000	250,000	90,400
1877	50,000	258,000	98,400
1878	63,000	252,000	101,800
1879	58,000	232,000	106,300
1880	59,200	236,800	97,410

Brændevinsafgiften, hvoraf den hele Tid Halvdelen er tilfaldt Bykassen og den anden Halvdel Fattigkassen, udgjorde i hvert af de 4 første Aar 32,000 Kroner (beregnet efter et Pottetal 240,000) og i 1880 30,933 Kroner 34 Øre (Pottetal 232,000).

Ølafgiften, der helt tilfalder Bykassen, indbragte:

i 1876	15,200	Kroner,
- 1877	15,200	—
- 1878	16,500	—
- 1879	14,500	—
- 1880	12,000	—

Beløbet af de faste Eiendommes Taxtværdi var:

i 1876	. . .	14,981,500	Kroner,
- 1877	. . .	15,583,920	—
- 1878	. . ca.	16,480,000	—
- 1879	. . .	17,550,160	—
- 1880	. . .	17,727,520	—

Til Belysning af Skatteforholdene forøvrigt hidsættes følgende Opgave fra Ligningskommissionen:

Aar.	Skattelagt Formue.		Skatbar Næring.	
	Byskat.	Fattigskat.	Byskat.	Fattigskat.
	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.
1876	28,988,000	27,548,000	4,213,216	4,052,564
1877	30,891,000	29,350,000	4,587,346	4,464,542
1878	30,686,000	29,070,000	4,341,366	4,200,402
1879	25,596,000	24,048,000	4,136,102	3,957,020
1880	24,233,000	22,941,000	3,236,264	3,059,398

Skatteøret udgjorde:

	Byskat.	Fattigskat.	Tilsammen.
i 1876	Kr. 5.64	Kr. 1.36	Kr. 7.00
- 1877	- 5.40	- 1.25	- 6.65
- 1878	- 5.50	- 1.15	- 6.65
- 1879	- 5.50	- 1.35	- 6.85
- 1880	- 7.00	- 1.70	- 8.70

Af Foranstaaende sees Skatteøret i de første fire Aar at have holdt sig jævnt, medens det derimod i 1880 gjør et voldsomt Sprang opad; dette maa visselig tilskrives de mange betydelige Konkurser, der fandt Sted i 1879, og hvorved Byens Skatteevne i høi Grad svækkedes.

Byens Gjæld udgjorde ved Udgangen af Aaret 1880 1,621,482 Kroner og er altsaa i Femaaret steget med 354,654 Kroner. Denne betydelige Forøgelse hidrører væsentlig fra de forskjellige Reguleringsarbeider, der i dette Tidsrum ere foregaaede, Indkjøb af den anden Halvdel af Gasværket, samt Udvidelse og Forbedringer af Vandværket. I 1879 maatte der derfor optages et nyt Kommunelaan paa 300,000 Kroner.

Omsætningen af faste Eiendomme er gaaet betydeligt nedad i Sammenligning med Aarene 1874 og 1875, hvilket vistnok er en naturlig Følge af den Synken i Værdi, der indtraadte efter den overdrevne Stigning i

Slutningen af forrige Femaarsperiode. Der er i hvert af Aarene thinglæst Hjemmelsdokumenter i Antal og Værdi, som følger:

	Antal.	Samlet Værdi.
i 1876	194	1,540,659 Kroner,
- 1877	186	1,359,355 —
- 1878	130	935,107 —
- 1879	125	652,552 —
- 1880	138	811,216 —

Thinglæsning og Aflæsning af Pantedokumenter har fundet Sted til følgende Beløb:

Aar.	Thinglæsninger.		Aflæsninger.	
	Antal.	Sum.	Antal.	Sum.
		Kroner.		Kroner.
1876	342	1,222,816	176	416,425
1877	355	1,586,135	243	668,025
1878	342	1,974,040	189	545,928
1879	388	1,404,317	234	675,955
1880	294	701,752	257	928,322

Antal af Tvangsauktioner, ved hvilke Salg har fundet Sted, har været:

Aar.	Over fast Gods.		Over Løsøre.	
	Antal.	Sum.	Antal.	Sum
		Kroner.		Kroner.
1876	7	33,505	8	5,016
1877	5	5,908	12	8,301
1878	14	57,662	9	3,705
1879	21	222,479	14	5,085
1880	43	296,954	16	5,107

Exekutioner og Udpantninger have været afholdte for Beløb, som nedenstaaende Tabel viser:

a. Exekutioner:

i 1876 69 til Beløb 70,750 Kroner,
- 1877 101 - — 68,098 —

i 1878	120	til	Beløb	84,034	Kroner,
- 1879	221	-	—	143,002	—
- 1880	201	-	—	91,756	—

b. Udpantninger, udførte ved Underfogden:

i 1876	250	til	Beløb	6,558	Kroner,
- 1877	176	-	—	3,002	—
- 1878	240	-	—	5,174	—
- 1879	237	-	—	8,490	—
- 1880	144	-	—	4,811	—

c. Udpantninger for Skatter og kommunale Udgifter, udførte ved Skattefogden:

i 1876	2,781	til	Beløb	304,832	Kroner,
- 1877	2,724	-	—	324,489	—
- 1878	3,481	-	—	299,445	—
- 1879	4,532	-	—	415,226	—
- 1880	4,263	-	—	370,196	—

Baade Exekutioner og Udpantninger sees i Femaaret at have været betydelige, hvilket visseligen for den væsentligste Del maa tilskrives de nedadgaaende Tider.

I Byen har i Femaaret en Handelsforening, en Haandværkerforening, en Sømandsforening og en Arbeiderforening som tidligere været i Virksomhed, ligesom ogsaa samtlige øvrige i forrige Femaarsberetning omtalte Foreninger fremdeles bestaa og arbeide for samme Formaal som tidligere.

De samme Bankinstituter og Assuranceforeninger, der fandtes ved Udgangen af forrige Femaar, have ogsaa i nærværende Periode fortsat sin Virksomhed.

Af Legater er der i Femaaret ikke tilkommet noget nyt.

I Femaaret er der oprettet tvende nye Meierier hersteds, nemlig i 1877 Renskougs Meieri og i 1878 Skoger Meieri. Ved Udgangen af 1880 fandtes saaledes hersteds 4 Meierier. Af disse har:

Drammens	Meieri	i	1880	modtaget	365,855	Potter	nysiet	Melk,
Renskougs	—	-	-	—	132,000	—	-	—
Skoger	—	-	-	—	650,340	—	-	—
Strømsø	—	-	-	—	62,000	—	-	—

hertil kommer for Strømsø Meieri 6,240 Potter Fløde og 5,200 Potter skummet Melk.

Drammens Borgermesterembede 10de Juli 1884.

N. Thue,
kst.

Beretning

om Kjøbstaden Kongsbergs økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

I Henhold til det med Hr. Amtmandens Paategning af 20de Januar d. A. modtagne Cirkulære fra det statistiske Centralbureau af 10de December f. A. giver jeg mig herved den Ære at afgive følgende Beretning angaaende Kongsberg By for Femaaret 1876—1880.

Byen havde tidligere, som i min forrige Beretning omhandlet, en meget gammel Vandledning af Trærør, der havde sit Indtag fra det saakaldte Runde-Tjern, der ligger i en temmelig betydelig Høide i Nordvest for den egentlige By. Da denne Ledning i Februar Maaned 1876 blev ødelagt af Frost, blev det ved Repræsentantbeslutning af 16de Mai 1876 besluttet at forny denne Vandledning og dertil at anvende Jernrør, samt at der til Bestridelse af Udgifterne hermed skulde optages et Laan. Ved Repræsentantbeslutning af 20de Juli 1876 og høieste Resolution af 7de Novbr. næstefter blev det bifaldt, at et Vandværk skulde anlægges i det Væsentlige overensstemmende med et af Ingeniør C. Ohlsen afgivet Forslag, og at dertil skulde anvendes 25,000 Spd. eller 100,000 Kr., derunder dog indbefattet, hvad der med Hjemmel af Repræsentantbeslutning af 16de Mai 1876 vilde medgaa til Fornyelse af den gamle Vandledning med Jernrør. I Forbindelse hermed blev det ved Repræsentantbeslutning af 24de Juli 1877 bestemt, at Indtag til det nye Vandværk skulde søges tilveiebragt ved Afdæmning af Underbergsstollen, idet Kommunebestyrelsen ved samme Beslutning vedtog de ved kongelig Resolution af 16de Juni 1877 opstillede Betingelser for Benyttelsen af nævnte Stoll og de dermed forbundne Gruber og Lichtlocher.

Vandværkets Anlæg, der forestodes af Ingeniør C. Ohlsen, blev paabegyndt i Sommeren 1876 og endelig fuldført i Høsten 1879. Arbeidet med Stollen som Indtag for Vandledningen udførtes af Hyttemester Stalsberg, og er udført saaledes, at der, efterat Stollen var renset, og efterat Fjeldet var nøiagtig tilhugget, blev omtrent 160 Fod (50.192 m.) indenfor sammes Aabning og tversover Stollen anbragt en Kilsump af Træ. Gjennem denne Kilsump føres Vandet fra Stollen i en Ledning af 8 og 5 Toms Jernrør — prøvede til et Tryk af omtrent 450 Fod — til Byens forskjellige Dele.

8 Toms-Ledningen har en Længde af 8,061 Fod (omtrent 2,528.7 m.) og 5 Toms-Ledningen har en Længde af 10,944 Fod (3,433.0 m.), saaat den hele Ledning udgjør en Længde af 19,005 Fod (omtrent 5,962 m.), altsaa omtrent 0.53 norsk Mil eller henimod 6 Km.

Ledningen er ført over Laagen Elv til Nymoen i en som Gitterværk bygget Kasse af Planker, der er nedlagt direkte paa Bropillarerne paa Nybroens Østside. Paa Ledningen er anbragt 22 Stkr. Stoppeventiler og 36 Stkr. Brandkummer, hvoraf 18 ere forsynede med Granitrammer og Jernlaag, medens de øvrige 18 iaar ville blive forsynede med Granitrammer og Jernlaag.

Vandværket faar sin Forsyning af Vand fra Underbergsstollen og de til samme stødende Gruber. Desuden er der Adgang til at lede Vandet

fra Runde-Tjern og Tangen-Tjern, hvilke to Tjern staa i Forbindelse med hinanden ved en Bæk. Efter de Beregninger, som ere gjorte, vil der til Byens Forsyning med Vand kunne paaregnes mindst 8,350,000 Kubikfod, der fordelt paa Byens Indvaanere — 4,300 — giver omtrent 5 Kubikfod pr. Individ daglig. Paa Ledningen er 15 offentlige Spring foruden 4 Fontæner og 99 private Indtag. I Stollen skal ikke haves større Vandtryk end 100 ℔ eller 220 Fod, der svarer til et Vandtryk af 135 ℔ eller 297 Fod ved Nybroen.

Anlægget af Vandværket har kostet Kr. 100,917.33, hvoraf 100,000 Kr. — som ovenanført — bleve bevilgede ved Repræsentantbeslutning af 20de Juli 1876, og Resten ved Repræsentantbeslutning af 5te August 1879 til Udførelse af endel Arbeider, som ikke vare paaregnede i det oprindelige Forslag. Af Beløbet medgik til Arbeider i Underbergsstollen for at gjøre den til Indtag for Vandværket omtrent 12,000 Kr.

Som Bidrag til Dækkelse af Kommunens Udgifter i Anledning af Vandværkets Anlæg bevilgedes af Kongsbergs Sparebank ved Beslutning af 24de Oktober 1876 som Gave 40,000 Kr., dog saaledes, at af denne Sum skulde indtil 2,000 Kr. anvendes til Anbringelse af en Fontæne paa hvert af Byens 2de Hovedtorve, og blev overensstemmende hermed i Aaret 1880 anbragt en Fontæne paa Torvet ved Kirken og en Fontæne paa Nymoens Torv, og have begge disse Fontæner kostet tilsammen lidt over 2,000 Kr. Forøvrigt har Kommunen optaget 2 Laan til samlet Beløb Kr. 60,000 til Bestridelse af Udgifter ved Vandværkets Anlæg.

I Forbindelse med Vandværkets Anlæg blev ogsaa Byens Brandvæsen ordnet paa en tidsmæssig Maade. Efter Reglementet af 18de Januar 1879 for Kongsbergs Brandkorps er Brandinspektøren — der tillige er Bestyrer af Vandværket — Brandkorpsets øverste Befalende og er lønnet. Den øvrige faste Betjening ved Vandværket og Brandvæsenet er 1 Vagtmester og 5 Brandkonstabler, der ere fast lønnede, 10 Reservekonstabler, der erholde Betaling hver Gang, de benyttes, samt 3 fast lønnede Taarnvægtere, der udføre Vagttjenesten i Kirketaarnet. Desuden haves nu 3 fastlønnede Vægtere, der i Forening med en af Brandkonstablerne udføre Patrouillering i Byens Gader om Natten. Paa Grund af Byens store Udstrækning holdes desuden Hest til Brandvæsenets Tjeneste. I Raadhuset er Brandvagten, hvor Vagttjenesten baade Dag og Nat udføres af 2 Brandkonstabler. En Brand-Telegraf er anbragt fra Kirketaarnet til Brandvagten i Raadhuset samt til Brandinspektørens og Vagtmesterens Boliger, og er desuden fra Kirketaarnet til nævnte Brandvagt anbragt en Telefon-Indretning. Til Ordningen af Brandvæsenet, derunder ikke indbefattet de faste Lønninger, medgik omtrent 6,600 Kr. Brandkorpset bestaar forøvrigt af udskrevne Mandskaber i forskjellige Afdelinger.

I Juni Maaned 1879 blev Vandværket og Brandvæsenet undersøgt og prøvet af en Kommission, bestaaende af 3 Medlemmer, og ved kongelig Resolution af 10de Novemder 1879 blev der tilstaaet fra 1ste Juli s. A. og indtil Videre en Nedsættelse af 25 Pct. i Brandkontingenten af de i den

almindelige Brandforsikrings-Indretnings Kjøbstad-Afdeling forsikrede Bygninger i Kongsberg.

Ved Byens Kirke er i Aaret 1877 foretaget en væsentlig Udbedring i det Indre. Ved Beslutning af Formænd og Repræsentanter af 7de Novbr. 1876, bifaldt ved høieste Resolution af 20de Februar 1877, blev i dette Øiemed bevilget 3,000 Spd. eller 12,000 Kr., der blev optaget som Laan af Oplysningsvæsenets Fond. Udbedringen bestod væsentlig i, at der blev lagt nyt Gulv i Hovedgangene i Kirken, ved alle Hovedindgangene blev anbragt dobbelte selvlukkende Døre, indvendige Vinduer anbragtes ved Kirkens 63 Fag Vinduer, over Kirkens hele Loft blev nedlagt Asfaltpap og derover fuldstændigt Gulv af sammenpløiede Bord. Endvidere forsynedes Kirken med 4 saakaldte Gurney-Ovne, 2 store og 2 mindre, der tilligemed de fornødne Rør leveredes af Lennartson & Co. i Gøteborg, og kostede Ovnene 2,130 Kr. og Rørene 337 Kr.

Kirken, der tidligere var trækfuld og om Vinteren meget kold, er nu fri for Træk og bliver fuldstændig opvarmet. Selv i denne usædvanlig kolde Vinter har Temperaturen i Kirken om Søndagene ved Gudstjenestens Begyndelse, Kl. 10 Formiddag, været gjennemsnitlig + 11 Gr. Reaumur. Efter en Opgave af Sølvværkets Bygmester har Kirken et Kubikindhold af omtrent 330,000 Kubikfod. Ilægningen af Ovnene paabegyndes i Regelen Kl. 3 Søndag Morgen, og til Opvarmningen, naar alle 4 Ovne benyttes, medgaar gjennemsnitlig omtrent $4^1/_2$ Tønde Cinders.

Efterat man har faaet 2 Præster i Kongsberg, idet der nemlig foruden Sognepræsten tillige er ansat en Kaldskapellan, og der nu foruden Høimessegudstjenesten ogsaa afholdes Aftensangsgudstjeneste hver anden Søndag Eftermiddag, har Kirken i Vinter været oplyst under Aftensangen, dels ved Lamper og dels ved Lys, anbragte i 3 Lysekroner, og har denne Oplysning været nogenlunde tilstrækkelig.

I Aaret 1880 er Gjærdet omkring Kirkegaarden ved Kirken fornyet. Gjærdet, der er 560 Alen langt og opført af Jernstolper med Rækker og Stakitter af Træ samt oliemalet, kostede 1,615 Kr.

Med Hensyn til Kommunikationsvæsenet er ikke noget særdeles Væsentligt foretaget. Den saakaldte Rogstadbakke, der ligger i det mest befærdede Strøg i Byen, er sænket ikke saa ganske ubetydeligt. Efterat Bygningerne paa begge Sider af denne Bakke i Aaret 1876 vare nedbrændte, og det var bleven besluttet, at flere af disse Bygninger ikke skulde opføres igjen, og da flere af Tomterne gik over til Kommunens Eie, kunde Sænkningen af nævnte Bakke foregaa for en nogenlunde rimelig Bekostning.

Efterat man har faaet en lønnet Veiinspektør, har man paabegyndt en mere planmæssig Istandsættelse af Gaderne og derunder Anbringelse af Fortoug i de mest befærdede Gader.

Den samlede Længde af Gader og Veie inden Byens Jurisdiktion udgjør	39,847 Kilom.,
hvortil kommer Sølvværkets Veie, det er Veie, som vedligeholdes af Sølvværket alene, og som ere anlagte af og hovedsagelig kun benyttes af Sølvværket, efter Opgave af Sølvværkets Veiinspektør	21,130 —
Tilsammen . .	60,977 Kilom.

Brolagte Gader haves ikke.

I 1877 undergik Nybroen en væsentlig Udbedring, idet hele Broens Kjørebane samt en stor Del af Strøveden og Rækværkerne bleve fornyede. Denne Reparation medførte en Udgift af Kr. 2,407.37, hvoraf Kommunen erholdt refunderet af Sølvværket Kr. 1,124.88. I 1879 og 1880 blev udbedret den Skade, som den saakaldte Gamlebro havde lidt ved Flommen i Slutningen af Mai Maaned 1879.

I 1878 blev til Opbevaring af Veivæsenets Inventariesager og Materialier opført et Skur, der kostede 955 Kr.

Til Gadebelysningen er anskaffet 32 Lygter, der ere anbragte i de mest befærdede Gader. Den derved tilveiebragte Belysning er nogenlunde tilstrækkelig, men paa Grund af Byens store Udstrækning vil den Gadebelysning, som kan tilveiebringes, altid blive temmelig tarvelig.

Byen har fast Skydsstation, og er Stationsholderen forpligtet til at holde i Maanederne Mai til September, begge inklusive, 8 faste Heste og i den øvrige Del af Aaret 6 faste Heste, samt i Mai til September 2 Reserveheste og i den øvrige Del af Aaret 1 Reservehest.

Stationsholderen har for Tiden et Bidrag af 600 Kr. aarlig, deraf udredes:

af Kongsbergs Kommune	Kr. 150
- Sandsværs Kommune	- 150
og - Statskassen	- 300

Handelsforening findes ikke. Derimod blev den 21de Marts 1880 dannet en Haandværkerforening, og udgjør Medlemmernes Antal 20 med en Bestyrelse af 5 Medlemmer.

Som i forrige Beretning anført, blev 17de Mai 1869 dannet et Arbeidersamfund, der fremdeles bestaar. Medlemmernes Antal ved Udgangen af Aaret 1880 udgjorde 199. Samfundet har en Bogsamling paa 1,200 Bind, der benyttes flittigt. Derhos er der Adgang til Læsning af Aviser og Tidsskrifter samt til af og til at høre Oplæsning og Foredrag, og jeg tror, at Samfundet øver en god Virkning paa Arbeiderne. Samfundet eier fremdeles egen Bygning.

En Haandgjerningsskole for Gutter af alle Samfundsklasser bestaar fremdeles. Den har i indeværende Vinterhalvaar været besøgt af omkring 100 Gutter. Eleverne øves i Spikning, Høvling, Snedker- og Dreierarbeide

samt i Forfærdigelse af Løvsag- og Træskjærerarbeide, og Skolen omfattes med Interesse.

En Haandgjerningsskole for Pigebørn af Almueklassen bestaar ligeledes fremdeles. Denne Skole har imidlertid ikke saa stor Søgning, som man kunde ønske. Begge Skoler bestaa ved Bidrag af Kommunen, idet Undervisningen er fri.

Den i forrige Beretning omhandlede Dameforening bestaar fremdeles, og virker paa den Maade, at den i mindre gode Tider skaffer Arbeide til Kvinder af Arbeidsklassen. Den stiftede ved Gavebrev af 28de Februar 1878 et Legat under Navn af „Kongsbergs Dameforenings Legat" til Fordel for trængende Enker og ugifte Døtre efter Borgere eller Embeds- og Bestillingsmænd af Kongsberg By. Legatet, der er konfirmeret ved høieste Resolution af 5te April 1878, bestyres af Magistraten, Sognepræsten og et af Formandskabets Medlemmer. Legatets Kapital udgjorde ved Udgangen af Aaret 1880 Kr. 2,479.37. Uddeling af Legatets Renter skal ikke finde Sted, forinden Kapitalen er steget til 4,000 Kr.

Den økonomiske Tilstand overhovedet har været mindre god, navnlig i de sidste 3 Aar af Femaaret. Iaar have Forholdene for de Handlende og Haandværkerne ikke været gunstige. For Arbeiderne ved Sølvværket og Vaabenfabriken har det derimod været bedre. For Løsarbeiderne har det især i de 2 sidste Vintre været mindre godt. I 1876—1879 blev en større Del af disse beskjæftigede med Anlægget af Vandværket og andre for Kommunens Regning udførte Arbeider; senere har det derimod om Vinteren været vanskeligt at erholde Arbeide. — Fattigbyrderne ere ogsaa stegne i Femaaret. Den udlignede Fattigskat har udgjort:

for Aaret	1876	Kr.	4,000
- —	1877	-	7,200
- —	1878	-	8,000
- —	1879	-	9,000
- —	1880	-	9,000.

Ædruelighedstilstanden har utvivlsomt .været bedre. Grunden hertil er vel hovedsagelig den mindre gode Fortjeneste for den Del af Befolkningen, som søger Brændevins- og Øl-Udskjænkningsstederne. Dog tør man vel ogsaa for en Del søge Bedringen i den rigeligere geistlige Betjening, som er bleven Kongsberg til Del, og hvorved der er vakt en større religiøs Sands. — Brændevinsafgiften har været:

for Aaret	1876 . . .	Kr.	9,466.64,	til Fattigkassen,
- —	1877 . . .	-	9,866.64,	til lige Deling mellem Bykassen og Fattigkassen,
- —	1878 . . .	-	9,866.64,	ligesaa,
- —	1879 . . .	-	9,866.64,	deraf til Bykassen Kr. 1,226.67, Resten til Fattigkassen,
- —	1880 . . .	-	9,333.36,	til Fattigkassen.

Naar man uagtet den mindre gode økonomiske Tilstand og de stigende Fattigbyrder alligevel har i Femaaret kunnet faa istand Vandværket og Andet, som oven omhandlet, saa grunder dette sig for en væsentlig Del i det betydelige Extra-Bidrag, Kommunen i Femaaret har havt af Kongsbergs Sølvværk. Ved Storthingsbeslutning af 11te Marts og kongelig Resolution af 24de Juli 1876 er det bestemt, at der for Aarene 1876 til 1885, begge inklusive, af Kongsbergs Sølvværk som yderligere Bidrag — udenfor hvad Sølvværket erlægger som Bygningsskat og som kontraktmæssigt Bidrag — skal udredes et Beløb, som i Forening med, hvad Sølvværket, Mynten og Vaabenfabriken har at erlægge som Bygningsskat, udgjør 27 Hundrededele af hvad der, uanseet dette yderligere Bidrag, vilde være Gjenstand for Udligning til Aarets By- og Fattigskat, dels paa Bygningernes Assurancesum og dels paa Formue og Næring. Dette Extra-Bidrag har udgjort:

for	Aaret	1876.	Kr.	5,798.77
-	—	1877.	-	8,168.25
-	—	1878.	-	8,945.20
-	—	1879.	-	9,676.15
og -	—	1880.	-	11,466.41.

I Aaret 1879 dannedes et Selskab til Byens Forskjønnelse, og har Bestyrelsen for dette Selskab paa flere Steder ladet plante Træer, ligesom den ogsaa paa to Steder har anbragt Vandspring.

Som Bilage følge:

Schemaerne No. 10, 15, 16, 17, 18 og 19 i udfyldt Stand.

Kongsbergs Magistratskontor den 25de Marts 1881.

A. D. Eggers.

Beretning
om Kjøbstaden Hønefos's økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

Tidligere har jeg indsendt i udfyldt Stand følgende mig tilstillede Schemaer til statistiske Opgaver for dette Steds Vedkommende:
No. 10, over industrielle Anlæg,
- 15, over visse Klasser af Næringsdrivende ved Udgangen af 1880,
- 16, over Forbrugsforeninger, Meierier samt Assuranceselskaber, Banker m. V. ved samme Tid,
- 17, over Tjenerløn og Arbeidslønninger i 1880,
- 18, over i Femaaret afholdte Exekutioner og Udpantninger og
- 19, vedkommende Kommunikationsvæsen, Vandværk m. V.

I Forbindelse med disse Opgaver tillader jeg mig nu at meddele nedenstaaende Forklaring.

Femaarets mindre gunstige Konjunkturer have ogsaa for dette Steds Vedkommende havt sine uheldige Følger. Handelsforholdene have været flaue, og anden Virksomhed, som har været drevet, har ikke villet trives, men har maattet indskrænkes, endog igjen standses. Selv det herværende Bryggeri skal kun have formaaet at give et tarveligt Udbytte.

Det i forrige Femaarsberetning omtalte mindre mekaniske Værksted maatte igjen nedlægges.

En i Femaaret opført kostbar og, som det maa troes, fuldkommen tidsmæssig Mølle, hvis nærmeste Bestemmelse var at formale Korn til Mel, der skulde bringes i Handelen, synes ikke hidtil fuldtud at have svaret til Hensigten; den har ialfald af og til — i 1878—79 endog i længere Tid — ikke været holdt i Gang, og et, ligeledes i Femaaret, i Forbindelse med Snedkeri samt et grundmuret Damptørrehus indrettet Høvleri — en af Stedets ældre Sage, den saakaldte øvre Sag, blev ombyttet dertil — synes heller ikke at have havt synderlig Trivsel. Sagskuren har været indskrænket til en Sag, benyttet til almindelig Skur, og til en anden benyttet til Kapning og Stavskur.

Forresten har foruden den ovennævnte Mølle kun 2de andre større Kornmøller og en Barkestampe været i Drift. Nogen Forbedring i Næringsforholdene syntes imidlertid at indtræde henimod Femaarets Slutning. Et Meieri, til hvilket Melken for den væsentligste Del dog leveres fra Landdistriktet og til hvilket der forøvrigt knyttes gunstige Forhaabninger, kom da i Gang. Ogsaa et større Træsliberi blev da besluttet anlagt og har senere været under Opførelse.

Flauheden i Næringsforholdene har selvfølgelig ikke kunnet være uden Indflydelse paa Stedets Evne til at iværksætte og fremme nye kommunale Anliggender. Imidlertid ere Gader og Veie blevne forbedrede, og Almueskolen, for hvilken ogsaa en Udhusbygning er bleven opført, samt Kirken har erholdt bedre Udstyr. Efter de Stedet den 12te August 1878 og 16de September 1879 overgaaede Ildebrande er derhos foregaaet Omreguleringer, der have medført forholdsvis ikke ubetydelige Udgifter for

Stedet, men hvorved er opnaaet væsentlige Fordele, ikke blot i sanitær Henseende, men ogsaa derved, at Omreguleringen har givet den Del af Stedet — den nordre — hvorom her er Tale, et ganske andet og mere tiltalende Udseende, end den tidligere havde.

I Slutningen af Femaaret har Kommunen givet Bevilgning til Oprettelse af et Almuebibliothek, som med Bidrag af Statsmidler ventes at ville komme istand. En for Stedet saare vigtig Sag, nemlig Sagen angaaende et Vandværksanlæg hersteds, fik ogsaa da sin Afslutning. Denne Sag har i min Embedstid oftere været Gjenstand for Behandling, men af Hensyn til de betydelige Udgifter, Anlægget vilde foranledige, har man tidligere ikke vovet at skride til dens Gjennemførelse. De Ildebrande, som i Femaaret have herjet Stedet, lærte imidlertid, at her var et Krav at fyldestgjøre, som ikke længere lod sig afvise. I November 1880 besluttede derfor Kommunebestyrelsen Anlæg af et Vandværk, der er beregnet at ville koste ca. 50,000 Kroner. og til Dækkelse af Udgifterne dermed og af ældre Gjæld at optage et Kommunelaan, stort 60,000 Kroner. Ved vedkommende høie Autoritets velvillige Imødekommenhed blev et saadant Laan bevilget af offentlige Midler, og Vandværksanlægget er nu under Udførelse.

Det nævnte Laan er erholdt, som det maa erkjendes, paa særdeles lempelige Betalingsvilkaar, men alligevel er det jo ligefrem, at det for en længere Fremtid vil forøge Stedets Skattebyrde, maaske endog gjøre denne ikke lidet trykkende, men paa den anden Side maa det haabes, at Vandværket i flere Henseender vil medføre saavidt store Fordele for Stedet, at det ikke kan siges at ville blive betalt for dyrt.

Uagtet den ovenomtalte Omregulering har medført, at flere Bygninger ikke ere eller ville blive gjenopførte, var ved Femaarets Slutning forsikret i Landets almindelige Brandkasse en Husværdi af Kr. 939,430 mod Kr. 758,120 ved Femaarets Begyndelse, men ikke alle Husværdier ere forsikrede i bemeldte Brandkasse.

Efter Beregningen over Bygningsskat udgjorde ved Femaarets Slutning Værdien af de Bygninger, over hvilke Brand- eller Skattetakster ere holdte	Kr. 1,124,260
hvortil er at lægge for Distriktsfængsels-, Skole- og Kirkebygningerne, af hvilke ingen Bygningsskat svares . .	- 78,070
Den samlede Husværdi skulde altsaa beløbe sig til . . .	Kr. 1,202,330

mod Kr. 897,500 ved Femaarets Begyndelse. Her viser sig saaledes adskillig Stigning, og det samme vise Ligningsforretningerne. I 1880 udgjorde nemlig den beskattede Indtægt Kr. 143,856, og den beskattede Formue Kr. 1,465,000 mod henholdsvis Kr. 136,756 og Kr. 1,194,000 i 1875.

Det skulde da synes antageligt, at Stedet i økonomisk Henseende er gaaet ikke saa lidet fremad, men jeg er ikke uden Frygt for, at saavel Indtægts- som Formuesansættelsen tildels er noget for høi. Men er Evnen til at betale steget i Femaaret, er det saa meget heldigere, som

ogsaa Skattebyrden er steget; thi medens der i 1875 udlignedes som Byskat Kr. 6,200, og som Fattigskat Kr. 1,200, udgjorde den udlignede By- og Fattigskat for 1880 henholdsvis Kr. 7,800 og Kr. 2,800.

Efter Optælling i Slutningen af 1880 i Anledning af Skatteligningen for iaar er forresten Stedets Folkemængde gaaet noget ned i Femaaret, men dette skriver sig dog neppe fra den Del af Befolkningen, som øver nogen Indflydelse paa Stedets Evne.

Ogsaa Antallet af de Handlende har i Femaaret været noget mindre end i de nærmest foregaaende Aar, uden at det tør siges, at Handelsvirksomheden for dem, der have drevet saadan, netop derfor har været større og bedre. I Stedets Opland har man, navnlig paa Grund af det med Hensyn til Jordbruget mislige Aar 1876 og de stadigen lave Tømmerpriser, været i den Nødvendighed at indskrænke sit Forbrug til det Allernødvendigste. Desuden har Stedet at konkurrere med de mange i Landdistriktet etablerede Landhandlere, og saadanne søge alt mere og mere at sætte sig fast endog i Stedets nærmeste Omegn.

Haandværksvirksomheden staar i det Hele omtrent som tidligere, endskjønt det er ligefrem, at de mindre heldige Konjunkturer ogsaa have maattet udøve sin Indflydelse paa den. Snedkerne have derhos havt at konkurrere med det i Forbindelse med det ovenomtalte Høvleri indrettede mere fabrikmæssige Snedkeri, og Skrædderne, siden i Foraaret 1880, med et af en Handlende oprettet større Skrædderetablissement.

Den i forrige Femaarsberetning omtalte Haandværkerforening bestaar fremdeles. Nogen Arbeiderforening eller andre Foreninger, udenfor Afholdsforening, gives derimod ikke. Angaaende Stedets Landbonæring er intet Nyt at bemærke.

Ved Hønefos Brug existerer en Sygekasse, hvortil Arbeiderne bidrage ved maanedlige Indskud i Forhold til deres Aflønning, hvorimod de i Sygdomstilfælde understøttes med Lægetilsyn, Medicin og Penge indtil 1 Krone daglig. Med Beholdning fra før Kr. 11.13 udgjorde Kassens Indtægter i 1880 Kr. 720.67 og dens Udgifter Kr. 667.21, saaledes at dens Beholdning ved Aarets Udgang beløb til Kr. 53.46. Den ved Lov af 1ste Juni 1876 givne Adgang til at fastsætte, at Smaasalg af Øl kun maa foregaa i den Tid, det efter Lovgivningen er tilladt at udskjænke Brændevin, blev benyttet saa hurtigt, det kunde ske, og Virkningen deraf har ubetinget været heldig; thi Ædrueligheds tilstanden maa i det Hele antages at være forbedret. Dertil kan forøvrigt vistnok ogsaa de lavere Arbeidspriser have bidraget sit, ligesom ogsaa de religiøse Bevægelser paa Stedet og Afholdsforeningerne. Af saadanne har man havt en Good Templar, der dog paa Grund af Uenighed mellem Medlemmerne snart delte sig i 2de og nu formentlig er at anse ophørt, medens den ældre almindelige Afholdsforening fremdeles er virkende.

Ferskvandsfiskeriet har ikke naaet nogen Betydning for dette Sted. Den i forrige Femaars Slutning anlagte kostbare Fangstindretning er ganske sløifet, og Fiskeri drives kun af Enkelte hersteds, hovedsagelig for For-

nøielsens Skyld. Imidlertid har Hønefos Kommunebestyrelse i Forening med Kommunebestyrelsen i Norderhov og Hole andraget om og ved kgl. Resolution af 3 November 1880 erholdt nye og til Fiskens Fredning og Formerelse antagelig hensigtsmæssigere Bestemmelser end de ældre, man havde.

Som den schematiske Opgave No. 18 udviser, er der i Femaaret afholdt 38 Exekutioner for Beløb Kr. 22,497.29 og 339 Udpantninger for Beløb Kr. 9,177.51 mod i foregaaende Femaar 24 Exekutioner for Kr. 72,048.00 og 416 Udpantninger for Kr. 8,696.00.

Den med Almueskolen forbundne Haandgjerningsskole har fremdeles været drevet som før. Nogen Husflidsforening eller Husflidsskole gives forøvrigt ikke.

Hvad der vedkommende Kommunikationsvæsenet herfra kan være at meddele, indeholdes i den schematiske Opgave No. 19.

Betræffende Brandvæsen, Gadebelysning og Fængselsvæsen er intet Væsentligt at føie til, hvad derom er forklaret i foregaaende Femaarsberetning.

Hønefos Magistrat 30te Juni 1881.

O. A. Owren.

Beretning

om Ladestedet Holmsbo's økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

Ædruelighedstilstanden blandt Stedets Indvaanere antages at være nogenlunde tilfredsstillende.

Den økonomiske Tilstand er i Femaaret ingen væsentlig Forandring undergaaet. De væsentligste Næringsveie ere Fiskeri og Skibsfart. Et Ansjosrøgeri er anlagt og giver Anledning til ikke ringe Bifortjeneste om Høsten.

Buskeruds Fogedembede, 21de Juli 1884.

J. Johansen.

VII.

Jarlsberg og Laurviks Amt.

Underdanigst Beretning

om den økonomiske Tilstand i Jarlsberg og Laurviks Amt i Femaaret 1876—1880.

Amtets Matrikulskyld, der den 31te December 1875 udgjorde 12,902 Daler 34 Skilling, var den 31te December 1880 12,886 Daler 45 Skilling som Følge af, at Dele af Sems og Nøterø Herreder efter Lov af 6te Mai 1876 ere udgaaede af Landets Matrikul og indlemmede i Kjøbstaden Tønsbergs Territorium. Folkemængden, der den 31te December 1875 udgjorde 89,320 Individer, er i Femaaret tiltaget noget og antages ved Udgangen af 1880 at have udgjort 92,000 Mennesker.

Jeg skal dernæst gaa over til særskilt at omhandle

A. Landdistriktet.

I. Jordbrug.

Efter Fogdernes Opgaver til Schema No. 1 var Antallet af faste Eiendomme den 31te December 1880:

i Jarlsbergs Fogderi	7,205	af Skyld	8,435	Daler	50	Skill.
- Laurviks	—	3,763 -	—	4,450	—	115	—
Tilsammen i Amtet	10,968	af Skyld	12,886	Daler	45	Skill.

Den gjennemsnitlige Skyld paa hvert matrikuleret Brug bliver saaledes ikke mere end 1 Daler 20 Skilling. Herved maa tages i Betragtning den stærke Udstykning af Eiendomme i Nærheden af Byerne og i Kystdistrikterne søndenfor Horten. Det er saaledes, som udhævet i min forrige Femaarsberetning, kun noget over Halvdelen af Landbefolkningen, hvis Hovednæringsvei er Jordbrug, medens henved Halvdelen lever af andre Næringsveie som Søfart og industriel Virksomhed, hvormed hyppigt er forenet et lidet Jordbrug som Binæring.

Efter de i Schema 6 meddelte Opgaver har den gjennemsnitlige Udsæd og Avl pr. Maal samt Foldighed udgjort i Femaaret:

	Hvede. Vaarsæd.	Rug. Vintersæd.	Byg.	Havre.	Erter.	Poteter.
1. Udsæd pr. Maal i Skjepper	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{8}$	$1\frac{1}{2}$	$2\frac{2}{3}$	$2\frac{1}{2}$	$14\frac{1}{2}$
2. Avl pr. Maal i Tønder	$1\frac{7}{10}$	$1\frac{2}{3}$	$1\frac{2}{3}$	2	$1\frac{1}{2}$	$11\frac{1}{3}$
3. Foldighed	8	11—12	9—10	6—7	6—7	6—7

Dyrkningen af Blandkorn, Hamp og Lin er ubetydelig og i Aftagende.

I Femaaret er ikke optaget noget Nyland, men man har jevnt fortsat med tidligere paabegyndte Grundforbedringsarbeider. Til Jordens Bearbeidelse anvendes velkonstruerede Redskaber, ligesom Maskiner, drevne ved Heste- eller Haandkraft, i Almindelighed anvendes til Slaat og Skur, til Tærskning og Rensning af Korn, til Skjæring af Hakkelse og Rodfrugter og tildels, skjønt mindre almindeligt, til Udsæd.

I de egentlige Skovbygder, Hof, Andebu, Laurdal og den øvre Del af Hedrum, samt i Kystherrederne Nøterø og Tjømø samt i Fredriksværns Præstegjeld er Kornavlingen ikke tilstrækkelig til Behovet, og der bruges nu saa meget Rugbrød i Landhusholdningen, at der maa kjøbes endel Rugmel eller Rugbrød overalt, men af de øvrige Kornsorter og Poteter haves et Overskud, saa Landdistriktet fremdeles brødføder sig selv.

Landhusholdningsselskabet er i Virksomhed paa samme Maade som tidligere og ved dets Foranstaltning er i Femaaret afholdt flere Dyrskuer med Udstilling af Redskaber m. V., hvorom hvert Aar er afgivet Beretninger til Selskabet for Norges Vel og til Amtsformandskabet. Gjennem Amtsgartneren virkes der for Havedyrkningens Fremme og er der i Femaaret over det hele Amt anskaffet og plantet en hel Del Frugttræer, ligesom ogsaa Dyrkningen af Kaal, Gulerødder og andre Urter er i Fremgang, især i Nærheden af Byerne.

2. Fædrift.

Kreaturholdet udgjorde efter de Opgaver, som bleve meddelte i Forbindelse med Folketællingen af 1875:

a. Heste og Føl over 3 Aar gamle	6,073	
— - — under 3 Aar	963	
		7,036
b. Stort Fæ:		
Tyre, Oxer og Stude, 2 Aar gamle og derover	419	
Ungnøt og Kalve	10,460	
Melkekjør	24,539	
Tilsammen		35,418
c. Faar og Lam		15,406
d. Gjeder og Kid (i Tjose Annex til Brunlanæs)		50
e. Svin og Grise		2,679

Nogen væsentlig Forandring i Kreaturholdet er neppe indtraadt i Perioden, medmindre det skulde være, at Melkekjørenes Antal er noget forøget.

Gjennemsnitsprisen er opgiven: paa Arbeidsheste til 400 Kr., Oxer 120 Kr., Ungnøt 60 Kr., Kalve 16, Faar 14 og Gjeder 10 Kr.

Interessen for Anskaffelsen af Kreaturer af forædlede Racer synes i Femaaret at have været i Aftagende. Derimod har man med Iver lagt sig efter Melkeproduktion og Meieridrift, og man finder det fordelagtigere at indkjøbe Melkekjør end selv at opdrætte dem. En hel Del Kjør indkjøbes aarlig fra Telemarken, men for Vedligeholdelsen af de Dyr af blandet Ayrshire-race, som tidligere ere anskaffede, tildels gjennem Landhusholdningsselskabets Foranstaltning, er der ikke sørget tilstrækkeligt ved Indførelsen af nye Stamdyr af ublandet Race og Statens Stamhollænderi paa Flaar er nedlagt siden September 1876, da Dyrene bleve overførte til Aas høiere Landbrugsskole.

De Oplysninger, som i Schema 7 ere meddelte om Fodringen, ere temmelig ubestemte, men hvad der er sikkert, er det, at Landmandens Kreaturer nu i Regelen fodres godt, og at der til Kjørene for Melkens Skyld anvendes en hel Del Kraftfoder, som Melaffald, Oliekager, Oliekagemel og deslige.

Som udhævet i tidligere Femaarsberetninger, har Distriktet Mangel paa gode Havnegange, og det Sæterbrug, som drives i Laugendalen og paa enkelte Gaarde i Jarlsbergs Fogderi, er af underordnet Betydning. Det gjennemsnitlige Melkeudbytte af en Ko om Aaret er i Jarlsbergs Fogderi opgivet til 1,623 Potter, i Laurviks Fogderi til 1,480 Potter og i Gjennemsnit for det hele Amt til 1,583 Potter.

Salg af levende Kreaturer er overalt af nogen Betydning, men man lægger sig mindre efter at producere Kjød til Salg end efter Melkeproduktion, hvorfor ogsaa Afsætningen af Melk til Meierierne og Byerne i Femaaret har været i jevnt Tiltagende. Til 29 Meierier i Landdistrikterne er opgivet at være leveret i 1880 3,401,120 Potter Melk, hvoraf er produceret:

Smør	50,144	Skaalpund.
Nøgelost eller mager Ost . . .	42,280	—
Fed Ost	333,504	—
Mysost eller Primost	377,276	—

Afsætningen af Melk til Byerne er uden Tvivl større end til Meierierne i Landdistrikterne, og der er nu i alle Amtets Byer oprettet Melkeudsalg, som dels eies og drives for enkelt Mands Regning, dels tilhøre Interessentskaber, bestaaende af Jordbrugere fra Omegnen. Ved de større Melkeudsalg i Byerne tilvirkes en Del Smør og Prim eller Myse, forsaavidt man ikke strax kan faa afsat den uskummede Melk. For den skummede Melk har der, saavidt vides, hidtil været Afsætning. Prisen paa uskummet Melk er opgiven til 8 à 10 Øre pr. Pot i Landdistrikterne, medens Prisen i Byerne har været 10 à 12 Øre pr. Pot og til enkelte Tider endnu høiere.

Tilvirkningen af Smør er i den senere Tid gaaet fremad, men Oste-

tilvirkningen lader endnu meget tilbage at ønske; man er endnu ikke kommen saa langt som til at frembringe en ensartet Vare, hvorfor der ikke opnaaes saa gode Priser for norsk Ost som for udenlandsk Vare og Afsætningen i det Hele besværliggjøres.

Til Fremme af Hesteavlen er i Femaaret ingen Foranstaltninger trufne fra det Offentliges Side.

3. Skovdrift.

Efter de i Schema 9 meddelte Opgaver er der i Femaaret i det Hele nedflødet:

Vasdrag.	StortTømmer.	Smaalast.	Tilsammen.
	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.
I Sandeelvens Vasdrag	3,078	6,786	9,864
- Hofs --	6,924	6,925	13,849
- Aulielvens —	21,970	9,537	30,507
- Laugens — nedenfor Vittingfos	54,688	133,065	187,753
- Farris — hvoraf formentlig ⅔ fra Slemdal og Eidanger	25,263	47,877	73,140
Tilsammen	111,923	204,190	315,113

Derimod indeholde Besvarelserne til de i Schema 8 opstillede Spørgsmaal ingen saa bestemte Oplysninger om, hvormeget Tømmer der er fremdrevet overland, at den samlede Hugst deraf til Udskibning kan beregnes. Med Henvisning forøvrigt til Schema 8 bemærkes, at der i Femaaret ingen væsentlig Forandring er foregaaet med Skovdriften i Distriktet. Fra samtlige Herreder opgives det, at Skoven er i Tilbagegang. Jeg tror dog, at man bør være noget forsigtig med at sætte Lid til dette Slags Klager. Skovprodukterne staa i dette Distrikt forholdsvis i en høi Pris, og Almuens økonomiske Kaar ere i Gjennemsnit gode. Derfor betragtes Skoven som en Herlighed, der saavidt muligt bør bevares for Gaardene, og Almuen har i det Hele taget større Agtelse og Omhu for Skoven nu end før, om der end gives endel Mennesker, der behandle sin Skov som sin anden Eiendom med Letsindighed. I de store Skovstrækninger, der tilhøre det forrige Laurviks Grevskab, er i Femaaret foretaget betydelige Arbeider til Lettelse for Flødningen, ligesom Skovene ere stillede under en ordnet forstmæssig Bestyrelse. En af de største Hindringer for Forstvæsenets Virksomhed i disse Skove ere de mange Beitningsrettigheder, der fra gammel Tid hvile som Servituter paa de Eiendomme, hvortil Skovene høre. De klimatiske Forhold i disse forholdsvis lavt liggende Egne ere nemlig gunstige for Sko-

vens Reproduktion, som gaar hurtigt for sig, naar kun Fredning for Beitning finder Sted.

Landdistrikterne bruge hovedsagelig Ved til Brændsel, men i Byerne og deres nærmeste Omegn benyttes en hel Del Stenkul, der ogsaa anvendes til teknisk Brug i Fabriker og Værksteder.

4. Fabriker og industrielle Anlæg.

Med Hensyn til Fabrikdriften i Landdistrikterne har i Femaaret ingen væsentlig Forandring fundet Sted.

1. Af Teglværker findes nogle og tyve, hvoraf kun Stormoens Værk i Skoger og Tønsberg Teglværk paa Gaarden Tejes Grund i Nøterø ere af nogen Betydenhed. Det første har i Sommermaanederne sysselsat 42 Arbeidere og det sidste, som er sat i Drift i 1877, sysselsætter om Sommeren omkring 70 Arbeidere, foruden 1 Bestyrer og 1 Formand. Til Driften benyttes en Dampmaskine paa 12 Hestes Kraft, og er der i 1880 opgivet at være tilvirket 1,450,000 Mursten, 500,000 Tagsten og 100,000 Drænsrør.
2. Mekaniske Værksteder i Forbindelse med Støberier findes:
   a) ved Eidsfos Jernværk i Hof, hvormed er forbundet Filhuggeri, Støbestaalfabrik og Høvlemaskine. Arbeidsstyrken i 1880 var 72 Mand;
   b) paa Gaarden Bakke i Botne med 6 Arbeidere i 1880;
   c) - — Gannestad i Borre med 14 Arbeidere i 1880;
   d) - — Rød i Sandeherred - 27 — - —
   e) - Lerangen eller Barkevik i Brunlanæs med 10 Arbeidere i 1880.
3. Det i forrige Beretning omhandlede Haandvæveri for Uld- og Bomuldsværkener var fremdeles i Drift i 1880 med 7 Arbeidere. Ligesaa findes paa Vallø en Pap- og Uldfabrik med 20 Arbeidere. Produktionen er ikke opgivet.
4. Reberbanen i Fredriksværn var i 1880 i Drift med 28 Arbeidere. Derimod er Reberbanen paa Teje i Nøterø nu indlemmet i Tønsberg Kjøbstads Territorium efter Lov af 6te Mai 1876.
5. Endel Garverier ere fremdeles i Drift i Botne, Nøterø og Tjømø, men de drives alle i saa liden Maalestok, at de ikke kunne betragtes som Fabriker.
6. Sagbrug findes i alle Herreder undtagen i Nøterø og Tjømø. De betydeligste findes ved Udløbene af Vasdragene, og som saadanne kan nævnes:

   i Skoger Herred:

   a) Nøsted Damphøvleri og Sag med en Arbeidsstyrke af 69 Mand i 1880;
   b) Grønvolds Dampsag med en Arbeidsstyrke af 65 Mand i 1880;
   c) Rødskovens Dampsag og Høvleri med en Arbeidsstyrke af 78 Mand i 1880;
   d) Lie Dampsag med en Arbeidsstyrke af 24 Mand i 1880;
   e) Sølfestøens Dampsag med en Arbeidsstyrke af 41 Mand i 1880.

   Disse Brug tilhøre væsentlig Indvaanere af Drammen og drives for deres Regning til Forædling af Last fra Drammens Vasdrag.

I Hofs Herred:

f. Rønneberg Dampsag, som drives med 10 Mand og hvis Produkt føres overland til Holmestrand.

I Sems Herred:

g. Ilene Dampsag ved Aulielven med en Arbeidsstyrke af 24 Mand.

I Sandeherred:

h. Svinæs Dampsag ved Gogsjø med 12 Mand.

I Hedrums Herred:

i. Undersbo Dampsag ved Laugen, der sysselsatte 44 Mand i 1880.

I Fredriksværns Præstegjeld:

k. Risøens Dampsag, tilhørende et Interessentskab af Skoveiere, kaldet „Laugendalens Bolag", med 60 Arbeidere i 1880.

7. Af Skibsværfter var i 1880 følgende i Drift:

I Sems Herred:

a) Et paa Nordre Næs med 29 Arbeidere.

I Stokke Herred:

b) Bakkens Værft med 10 Arbeidere.

I Sandeherred:

c) Et paa Kamfjord med 27 Arbeidere.
d) - - Stub - 20 —
e) - - Grønlien - 11 —
f) - - Rød - 35 —

I Tjølling Herred:

g) Hølens Værft og Kran med 53 Arbeidere;
h) Rekkeviks Værft og Kran eller Laurviks Strandværft med 14 Arbeidere.

8. Ingen Brændevinsbrænderier findes i Amtet og

9. i Landdistriktet findes nu kun et Ølbryggeri med Malteri, nemlig paa Gaarden Dannevik i Skoger, hvilket i 1880 sysselsatte 19 Arbeidere. Teje Ølbryggeri, som fremdeles er i Drift, er nemlig indlemmet i Tønsbergs Kjøbstad ved Lov af 6te Mai 1876.

10. Med Kornmøller er Distriktet forsynet til Formaling af Landmandens Avling. Men fabrikmæssige Anlæg, hvorved formales større Kvanta for Mølleeierens Regning, findes kun paa Falkensten i Borre og i Barkevik i Brunlanæs.

11. Driften af Drammens Glasværk i Skoger og af Vallø Glasværk i Sem var ved Femaarets Udgang indstillet.

5. Binæringer.

1. Havedyrkning. Interessen derfor er ifølge Amtsgartnerens Aarsberetninger i Tiltagende, og man lægger sig efter Frugtavl og Dyrkning af Haveurter i alle Herreder; men Salg af Frugt udenfor Herredet finder i Almindelighed kun Sted fra Strømmen, Sande, Vaale, Borre, Sem, Nøterø, Tjømø og Fredriksværns Præstegjeld. I Sem er et Handelsgartneri med en Planteskole, og derfra kommer ogsaa en Del Kaal

og andre Kjøkkenurter tiltorvs i Byerne." I Fredriksværn er ogsaa et Handelsgartneri.

2. Bærsamling er af ringe Betydning, neppe saa meget af Mangel paa Bær, som fordi andet Arbeide i Sommertiden er fordelagtigere. Dog afsættes en Del Jordbær, Bringebær, Blaabær og Tyttebær i Byerne.
3. Om det daglige Saltvandsfiske henvises til de aarlige Beretninger, som afgives i Henhold til Indredepartementets Cirkulære af 25de Januar 1876 med Bemærkning, at jeg antager Opgaverne altfor lave.
4. Ferskvandsfiskerierne ere, bortseet fra Laxefiskerierne i Laugen, af underordnet Betydning, og Udbyttet kan ikke opgives.
5. Jagten er af ringe Betydning. Fra Skoger, Laurdal, Hedrum og Brunlanæs bringes endel Harer og Fuglevildt tiltorvs i Byerne, men Værdien kan ikke opgives. I Laugendalen er i de senere Aar skudt endel Bjørne og Gauper, hvorimod Ulv ikke, saavidt vides, har været seet i Distriktet i de sidste 15 Aar.
6. Stenbrydning.
   a) Ved Bogen i Botne blev i 1876 sat i Drift et Stenbrud for Tilvirkning af Brolægningssten, hvilket i 1880 sysselsatte 10 Mand i 40 Uger.
   b) Det ældre Stenbrud paa Øen Vestre Bolæren i Nøterø har ikke i de senere Aar været i Drift. Derimod ere 2 mindre Stenbrud i samme Herred optagne paa Gaarden Smidsrød, hvoraf det ene i 1880 har sysselsat 2 og det andet 3 Mand. Stenen er en smuk rødbrun Granit, der tilhugges til Bygningssten og væsentlig afsættes i Tønsberg.
   c) Paa Søndre Rød i Tjømø har i Aarene 1876—1879 i Sommermaanederne været hugget en Del Brolægningssten af 2—3 Mand. Men Driften er indstillet i 1880.
   d) I Hedrums Herred findes en lysegraa Syenitart, hvoraf der i Nærheden af Laurvik i den saakaldte Byskov og paa Gaarden Maanejordets Grund har været brudt en hel Del Sten, der i mere eller mindre bearbeidet Tilstand har været benyttet til forskjellige Bygningsarbeider i Laurvik, navnlig til de betydelige Murarbeider, som i og ved Byen ere udførte for Drammen-Skiensbanens Regning.
7. Torvdrift. Til Husbrug skjæres kun ubetydeligt Torv. Paa Eidsfos har til Brug for Værket i 1878—1880 med 7 Mand aarlig i 4 Uger været skaaret Torv og paa Gaarden Klever i Brunlanæs er med 12 Mand i 10 Uger skaaret Torv, som benyttes i Forbindelse med Stenkul til Driften af Laurviks Glasværk. De større Anlæg for Tilvirkning af Torv til Vallø Glasværk i Slagen og til Gjelstad Teglværk i Hedrum, hvilke ere omhandlede i min forrige Femaarsberetning, vare nedlagte i 1880.
8. Isskur. Paa Drammensfjord ved Svelvik skjæres i enkelte Aar en Del Is, som direkte indlades i Fartøierne. Ligesaa har der i Aarene 1876—1879 paa det saakaldte Strengsdalstjern i Nøterø med 20 Mand i

3 Uger været skaaret til Udførsel aarlig omtrent 1,500 Ton Is. Men af størst Betydning er Isskuren paa en Del Vande i Bergs Sogn i Nærheden af Helgeraaen i Brunlanæs, hvor i 1880 150 Mand vare sysselsatte i 12—14 Uger. Den gjennemsnitlige aarlige Udførsel har været omkring 20,000 Ton, og til Isens Opbevaring benyttes 14 Ishuse.

9. Skibsfart. I Strømmen og Sande ere endel Jagter i 8 à 9 Maaneder af Aaret sysselsatte med Transport af Brænde, Mursten, Sand, Trælast og Hø mellem Drammen og Kristianiafjordens Byer samt Vestlandet. I Hof finder nogen Fragtfart Sted paa Ekeren mellem Eidsfos og Vestfossen med Jern, Trælast og andre Varer. Forøvrigt er den indenrigske Fart ubetydelig. For Nøterø og Tjømø Herreder er udenrigsk Skibsfart deres Hovednæringsvei, og Fartøierne eies fordetmeste af indenbygds Folk. En stor Del af Landbefolkningen saavel fra Kystherrederne som fra de indre Distrikter farer tilsøs paa de i Byerne hjemmehørende Fartøier.

10. Baadbygning. I Strømmen bygges aarlig 60 Pramme af samlet Værdi 1,400 Kr., hvoraf $^3/_4$ sælges udenfor Herredet. I Sande bygges ogsaa enkelte Pramme og Føringsbaade og i Hof nogle Pramme, der benyttes paa Indsøerne. Paa Gaarden Tinvik ved Lodshavnen Ula i Tjølling bygges fremdeles enkelte Lodsbaade med Dæk paa 22—24 Fods Kjøl til en Værdi i fuldt udrustet Stand af 1,400 til 2,000 Kroner.

11. Haandværksdrift. Landdistrikterne ere i Regelen tilstrækkeligt forsynede med Smede, Snedkere, Skræddere, Skomagere, Bygningstømmermænd og Graastensmurere. Andre Haandværkere maa søges i Byerne. Afsætningen af Haandværksfrembringelser fra Landdistrikterne er ubetydelig.

12. Husflid. En Del grove Klædningsstoffe, simpelt Husgeraad samt simplere Gaards-, Arbeids- og Fiskeredskaber tilvirkes i de fleste Herreder. Men meget kjøbes ogsaa i Byerne af Klædningsstoffe og færdigsyede Klæder saavel for Mænd som for Kvinder.

I 1880 fandtes i Strømmen 3 Husflidsskoler for Piger med tilsammen omtrent 70 Elever, der undervistes i almindelig kvindelig Haandgjerning. Skolerne underholdtes ved frivillige Bidrag. I Melsomvik i Stokke var til samme Tid en Husflidsskole for Gutter med 32 Elever, der fik Undervisning i Snedker- og Dreierarbeide, Kurvmageri, Bogbinderi og Løvsagarbeide. Skolen holdtes i Gang ved Bidrag af Stokke Sparebank i Forbindelse med maanedlige Bidrag af Eleverne. I Fredriksværn drives Tilvirkning af Æsker til Agnæs Tændstikfabrik, for en stor Del som Husflidsarbeide.

13. Handel. Ved Udgangen af 1880 var der 129 Personer, som drev almindelig Landhandel efter Bevilling eller Handelsbrev, foruden følgende Forbrugs- eller Handelsforeninger:

Hofs Forbrugsforening i Hof med 392 Medlemmer og en Omsætning af Kr. 33,643.

Eidsfos Forbrugsforening i Hof med 252 Medlemmer og en Omsætning af Kr. 35,247.

Vaale Forbrugsforening i Vaale med 108 Medlemmer og en Omsætning af Kr. 25,000.

Klop Forbrugsforening i Ramnæs med 120 Medlemmer og en Omsætning af Kr. 32,000.

Vivestad Forbrugsforening i Ramnæs med 134 Medlemmer og en Omsætning af Kr. 15,188.

Nøterø Forbrugsforening i Nøterø med 525 Medlemmer og en Omsætning af Kr. 73,142.

I Fredriksværn har 1 Person Ret til Udskjænkning af Brændevin. Forøvrigt finder Udskjænkning eller Smaasalg af Brændevin ikke Sted i Landdistrikterne. Rettighed til Udskjænkning af Øl og Vin er gjort til Gjenstand for Bevilling i de fleste Herreder, og er i Fredriksværn meddelt 4 Bevillinger til Udskjænkning og 10 til Smaasalg, i Tjølling (Østre Halsen) 5 Bevillinger og i de øvrige Herreder tilsammen 8 Bevillinger.

14. Andre Binæringer. Som saadanne kan nævnes Hugst og Kjørsel af Tømmer samt Tømmerflødning i Skovbygderne, Biavl i Vaale, Isskur og Iskjørsel i Brunlanæs, Arbeide ved Værfterne i Sandeherred samt Fiskeri af hjemmeværende Søfolk om Vinteren.

6. Kommunikationsvæsenet.

Af Besvarelserne til de i Schema 12 fremsatte Spørgsmaal vil det sees, at der ved Udgangen af 1880 fandtes 240 Km. Hovedvei og 636 Km. Bygdevei, tilsammen 876 Km. rodelagt Vei, at der i Femaaret er afleveret til Vedligeholdelse af Amtets Veivæsen 43 Km. nyanlagt Hovedvei og 12 Km. Bygdevei, tilsammen 55 Kilometer. Til Anlæg af ny Vei udskrives endnu en Del Naturalarbeide efter Veilovens § 34; men denne Ydelse er meget upopulær, og Veilovens § 34 har i de senere Aar ikke været anvendt i den Udstrækning som tidligere. Hvor stort Bidrag der i Henhold til denne § er udskrevet til Anlæg af nye Veie, lader sig ikke bestemme, og de Opgaver, som ere meddelte om Værdien af det almindelige Vedligeholdelsesarbeide in natura, ere ikke fuldstændige, men det kan neppe ansættes ringere end til 160,000 Kroner. Vedligeholdelsen af Veiene kræver nemlig mere Arbeide eller bliver dyrere i samme Forhold, som Færdselen stiger. Ved Udgangen af 1880 fandtes i Amtet 21 Skydsstationer med 73 faste og 45 Reserveheste. Samtlige Stationer ere faste med forhøiet Taxt, 1 Kr. 60 Øre pr. Mil eller 15 Øre pr. Km. for løs Hest. Paa Indsøen Ekeren holdes om Sommeren et Par smaa Dampskibe i Gang mellem Eidsfos og Vestfossen til Befording af Passagerer og Bugsering af Last. I samme Øiemed anvendes 2 Dampskibe paa Farrisvandet ved Laurvik. Følgende Færgesteder staa under Veivæsenets Kontrol:

a) mellem Svelvik og Hurum. Færgemanden er bosat i Hurum, men til

Færgestedet ydes Bidrag saavel af Strømmens Herred i Jarlsberg som af Hurums Herred i Buskeruds Fogderi;

b) over Tønsbergfjorden mellem Hella i Nøterø og Skjersnæs i Stokke;

c) over Vrængen mellem Kjøbmandsskjær i Nøterø og Færgeodden eller Sundene i Tjømø

d) og følgende Færgesteder over Laugen:

1) ved Evjebakken, 2) ved Hvaara i Hedrum, 3) ved Bergstaa og 4) over Blaalandssund i Laurdal.

I Femaaret er paabegyndt Anlægget af en Jernvei mellem Drammen og Skien, hvilken vil komme til at gjennemskjære Amtet fra Drammen til Grændsen af Bratsbergs Amt i en Længde af omkring 120 Km. Ingen Del af Banen var i 1880 aabnet for almindelig Færdsel.

7. Landdistriktets økonomiske Tilstand i Almindelighed.

Arbeidspriserne i 1880 ere i Gjennemsnit opgivne:

for Husmænd paa egen Kost . . .	Sommer	Kr. 1.30,	Vinter	Kr. 1.06
paa Husbondens — . . .	—	- 0.76,	—	- 0.51
- alm. Dagarbeidere paa egen Kost	—	- 1.80,	—	- 1.33
paa Husbondens —	—	- 1.05,	—	- 0.60
- Kvinder paa egen Kost	—	- 0.97,	—	- 0.71
paa Husbondens —	—	- 0.53,	—	- 0.40

Daglønnen for Tømmerhuggere er opgiven til Kr. 2.02, for Tømmerkjørere til 2.16, Teglværksarbeidere 2.09, Skibstømmermænd 2.30, Sagbrugsarbeidere 2.32, Hustømmermænd og Snedkere 2.32, Tændstikarbeidere 1.60, Jernstøbere 2,26, Rebslagere 2.00 og Murere 3.00 og 4.00.

I Femaaret er opgivet af Lensmanden at være afholdt:

11,647 Udpantninger til samlet Beløb Kr. 175,484.79 og
770 Exekutioner - — — - 86,755.69.
Af Fogderne er afholdt
497 Exekutioner til Beløb . . . - 478,279.74.
Af faste Eiendomme er afhændet 2,457
til Beløb . . . . . - 11,361,361.36.
Af Pantebreve er thinglæst 4,703 til Beløb - 11,753,746.48.
- — - aflæst 2,975 - — - 8,838,106.25.

Af Brandassuranceforeninger er fremdeles i Virksomhed 1 i Hofs Herred for Løsøre alene med en Forsikringssum 31te December 1880 af omkring 750,000 Kroner og 1 i Andebu for Løsøre og Huse med Forsikringssum 31te December 1880 af omkring 600,000 Kr.

Trælastpriser og Fragter have i Femaaret staaet lavt; Skibsrederiet har derfor givet ringe Udbytte. Bygning af nye Skibe er næsten ophørt og Indkjøb af ældre Skibe er indskrænket saa, at Seilskibsflaaden er begyndt at gaa tilbage i Læstedrægtighed, og Værdien af Træskibene er sunken betydeligt. Hyrerne have staaet lavt, og mange Søfolk, især Skippere og Styrmænd, have manglet Sysselsættelse. De uheldige Konjunkturer for Trælast

og Skibsfart have igjen indvirket paa andre Næringsveie, saa Femaaret i det Hele har været en i økonomisk Henseende vanskelig Periode at gaa igjennem for Distriktet. Det har imidlertid i det Store taget vist sig, at Distriktet har formaaet at holde Prøvetiden ud, hvortil nogenlunde heldige Aaringer for Landmanden og et Par gode Fangstaar i Ishavet have bidraget sit. Den trange Tid har medført en større Sparsomhed i alle Retninger og især en mærkbar Indskrænkning i Konsumtionen af stærke Drikke, og man faar haabe, at den større Ædruelighed, som nu er almindelig, for bestandig vil fæste Rod blandt alle Klasser af Befolkningen.

B. Kjøbstæderne og Ladestederne.

Laurvik.

Med Hensyn til Forholdene i denne By henholder jeg mig til Magistratens Beretning af 6te Marts d. A., som følger hermed.

Sandefjord.

Mod Magistratens vedlagte Beretning af 30te September 1881 vides Intet at erindre, hvorfor jeg henholder mig til samme.

Tønsberg.

Magistraten har under 18de August 1881 afgivet vedlagte Beretning, hvortil jeg tillader mig at henvise.

Holmestrand.

Magistraten har under 30te Juli 1881 afgivet vedlagte Beretning, hvortil jeg tillader mig at henholde mig.

Idet de af Magistraterne afgivne Beretninger for Ladestederne

Horten

af 2den Juli 1881,

Svelvik

af 2den December 1881 og

Aasgaardstrand

af 28de Juli 1881

vedlægges, tillader jeg mig at henvise til samme med Bemærkning, at jeg ikke derimod ved Noget at erindre.

Jarlsberg og Laurviks Amtskontor den 30te Marts 1882.

Underdanigst

Hvoslef.

Til
Hr. Amtmanden i Jarlsberg og Laurviks Amt.

Herved har man den Ære at afgive den i Hr. Amtmandens Skrivelse af 11te Januar f. A. begjærede Beretning om Laurviks Kjøbstads økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

Byens Folkemængde er i Femaaret voxet ikke ubetydeligt. Nogen kommunal Folketælling er ikke bleven holdt, men af de meget nøiagtige Tællinger over skolepligtige Børn kan man slutte sig til Antallet af Indvaanere i det Hele. I Henhold til disse Materialier maa Byen ved Udgangen af Aaret 1880 have havt adskilligt over 9,000 Mennesker, rimeligvis omtrent 9,500, medens Tællingen i Januar 1876 gav 7,905 Mennesker. Forøgelsen er for den væsentligste Del foregaaet gjennem Indflytning.

Bebyggelsen er gaaet stærkt fremad. Efter Skatteligningen udgjorde Skattetaxtsummen for samtlige Bygninger ved Femaarets Begyndelse Kr. 4,694,000
men ved dets Udgang . . . . . - 6,932,000.

Det er vistnok muligt, at en Del af denne Stigning hidrører fra, at tidligere opførte Bygninger ved Omtaxter af Hensyn til stegne Priser ere komne op i høiere Beløb, men Tilvæxten hidrører for en overveiende Del fra nye Bygninger eller fra Paa- og Tilbygninger. De Strækninger, som især have været Gjenstand for ny Bebyggelse, ere Kvartalerne ovenfor Jægersborggaden paa begge Sider af den nye Hovedvei til Hedrum (den saakaldte Nyby); en Strækning paa Thorstrand, der ligger paa Opsiden af Veien til Tjølling, nemlig Reberbaneløkken og Undersbo; endelig den øvre Del af Langestrand. For første Gang har der ogsaa vist sig Tegn til forstadsmæssig Bebyggelse, nemlig paa Hedrums Grund strax ved Bygrændsen ved den nævnte nye Vei. Husleien var lige til den sidste Tid af Femaaret i Stigende, da den viste Spor til at falde. De i Femaaret raadende billige Priser paa Materialier og Arbeide have virket meget til, at Byggeforetagenderne have faaet et saadant Omfang, især da samtidigen indtraf aftagende Fortjeneste paa Skibsrederi, saa at Mange foretrak at anbringe ledig Kapital i Bygninger. Blandt Arbeidsklassen er en stærk Drift til at have eget Hus; i dette Øiemed anvender den gjerne sin Spareskilling, saasnart den har naaet et saavidt stort Beløb, at Resten af Husets Kostende kan faaes laant.

Af Foranførte fremgaar, at Stedet, trods de her som andetsteds indtraadte mindre gunstige Vilkaar for Næringsveiene, har udviklet sig. Blandt de hertil virkende Aarsager er ganske vist en forbigaaende, nemlig den betydelige Sysselsættelse af Arbeidskraft, som var forbundet med Anlægget af Jernbanen mellem Drammen og Skien. Men for den større Del have vistnok Aarsagerne været blivende. Man skal blandt disse nævne, at Byens Industri, hvorom mere nedenfor, er tiltaget, og at Byens Omegn, hvor Landbonæringen forhen stod endog overordentlig meget tilbage, unegtelig i den senere Tid er i Opkomst, især efterat de forbedrede Kommunikationer have lettet Bønderne Afsætningen.

Stedets Udførselshandel dreier sig væsentlig om Trælast. De i Femaaret indtraadte mindre heldige Afsætningsforholde have ledet til en noget mindre Udførsel, men Formindskelsen falder dog for en ikke liden Del paa mindre værdifulde Sorter Last. I sidste Del af Femaaret begyndte Træmasse at blive af Betydning som Udførselsgjenstand. Derimod er Udførselen af Øl og Is i noget Aftagende.

Groshandel drives, forsaavidt Kolonialhandel angaar, omtrent i samme Udstrækning som før og af et Par Firmaer. Handelen med Kornvarer er i stærkt Mon tiltaget gjennem Udviklingen af Møllebedriften paa Stedet. I Værdi udgjør Rug omtrent en Trediedel af Byens hele udenlandske Indførsel.

Detailhandelen har paa den ene Side havt vanskelige Forholde i Arbeidsklassens aftagende Fortjeneste, men paa den anden været støttet af Folkemængdensæ Tilvæxt. Den i forrige Femaar benyttede stærke Kreditgivning til Arbeidsfolk paa Forbrugsgjenstande er heldigvis nu betydeligen indskrænket.

Skibsrederi og Søfart har været meget mindre lønnende end tidligere. Første Klasses Skibe have dog jevnligen opnaaet ganske god Fortjeneste, men for middels eller mindre godt udstyrede have Klagerne over Indtægter været stærke og vedholdende, saa at det af og til paastaaes, at, naar alle Faktorer tages i Betragtning, har Farten for deres Vedkommende maaske ikke svaret simple Renter. Hvorledes det end hermed forholder sig, saa er Handelsflaaden under disse Omstændigheder i de senere Aar gaaet noget tilbage i Drægtighed og meget i Salgsværdi. Efterhaanden som Forlis eller Afhændelser indtræffe, bliver Afgangen ikke saa ofte erstattet. Ligeledes levner Fortjenesten ikke Rederierne Adgang til at paakoste Fartøiernes Vedligeholdelse i fuldt Maal. Hyrerne for Mandskaberne er gaaet ned, men især har Skipperklassens Kaar været rammet.

Af Fabrikdriften er Trælastens Forædling den vigtigste. Antallet af Sagbrug inden Byens Territorium er bleven forøget med 1, saa at der nu ialt er 4, hvoraf 3 Dampsage paa Thorstrand. Med tvende af Sagbrugene er forbundet Maskinhøvlerier. Det ene af disse, tilhørende Hr. Kammerherre Treschow, er et meget betydeligt Anlæg, beregnet paa Udførsel i stor Maalestok; de Sagbrugsprodukter, som der forædles, hentes foruden fra Stedets egne Vasdrag tillige for en stor Del fra andre.

Som i forrige Beretning omtalt, har Hr. Kammerherre Treschow opført en mekanisk Træmassefabrik, der egentlig først i Femaaret 1876—1880 begyndte nogen større Virksomhed. Denne Bedrift har ikke saa liden Betydning, da den skaffer Bønderne Afsætning for Aspetømmer, hvormed Omegnen er godt forsynet, men som hidtil kun har været benyttet til Ved.

Hr. Kammerherre Treschows's Møllebygninger ved Farriselven ere i Femaaret undergaaede end yderligere Udvidelse og drives af et Interessentskab under Navn „Fritzø Møller". Tilvirkningen er meget betydelig, og Produkterne afsættes i temmelig vid Omkreds.

Den øvrige Fabrikvirksomhed indskrænker sig til 2de Ølbryggerier,

hvoraf det ene tillige har Malteri, et Glasværk for Flasketilvirkning og en Reberbane samt Tobaksfabrikation. Herom er kun at mærke, at Ølproduktionen er noget i Aftagende sammenlignet med forrige Femaar.

Haandværksdriften har i den senere Tid vist adskillige Tegn til Opkomst. Dette har blandt andet staaet i Forbindelse med de før berørte Byggeforetagender. Men ogsaa i andre Fag er der Bedring. Vanskeligheden ved at faa Svende og Drenge er nu mindre end før, efterat Skibsfarten har ophørt at trække de bedste Kræfter til sig. Men med alt dette staar Haandværksbedriften fremdeles adskilligt tilbage.

Folkemængdens Tilvæxt har stillet mange og store Krav til kommunale Foranstaltninger. By- og Fattigkassens Udgifter tilsammen efter Budgetterne udgjorde i 1875 Kr. 128,836, men er steget til 189,280 i Aaret 1880. Det samlede Beløb af By- og Fattigskat var i førstnævnte Aar Kr. 91,944 og i sidstnævnte Kr. 129,207. Paa Grund af Næringsveienes mindre Afkastning og de Indflyttedes ringe Skatteevne er Skattebyrden tungere. I Aaret 1875 faldt der paa 100 Kr. skatbar Indtægt en Skatteskilling af Kr. 5.30, men i Aaret 1880 Kr. 8.49, By- og Fattigskat regnet underet. Byens faste Gjæld (Kirkekassernes iberegnet) er i disse Aar voxet fra Kr. 239,936 til Kr. 440,539. Det væsentligste af denne Forøgelse er anvendt til Dækkelse af de forfaldne Terminer paa de af Kommunen tegnede Aktier i Grevskabsbanen, af det øvrige er meget anvendt paa Udvidelse af Vand- og Kloakledningerne, Makadamisering af Byens Veie, Udvidelse af Middelskolens Lokaler samt endelig Anlæg af en ny Kirkegaard med Gravkapel.

Af de kommunale Øiemed har Skolevæsenet modtaget adskillig Udvidelse. Den kommunale Pigeskole, bestemt til at bibringe Pigebørnene Almendannelse nogenlunde i Lighed med Middelskolen, er bleven fuldstændigt organiseret, saa den nu har aarligt opadstigende Klasser. Almueskolen er omorganiseret, ligeledes med Klasser for hver Alder og med Indskrænkning af Elevantallet for hver Lærer; en væsentlig Forbedring er truffet ved Ansættelse af en Inspektør. Almueskolens Udgifter er i Femaaret steget fra Kr. 9,580 til Kr. 18,795.

Sømandsskolen har i det Hele taget havt mindre Søgning end før.

Ved privat Godgjørenhed og med Understøttelse af offentlige Fonds bestaa 2 Haandgjerningsskoler for Pigebørn. En Husflidsskole for Gutter har været i Virksomhed i en Del af Femaaret, men er bleven nedlagt.

Ved Gave af Grosserer Jørgen Christiansen samt Konsul Chr. Christiansen og Frue har Kommunen faaet en Bygning til Børneasyl, der underholdes dels ved privat Godgjørenhed, dels ved Understøttelse af Samlaget for Brændevinshandel. Ved privat Godgjørenhed existerer derhos et Hospital for syge eller sygelige Børns Forpleining.

Laurviks Samlag for Brændevinshandel, der er eneste Indehaver hersteds af Ret til Udskjænkning og Smaasalg af Brændevin, antages at have udført sin Opgave vel. Dets Omsætning af Brændevin er fra 96,000 Potter i 1875 gaaet ned til 57,000 Potter i 1880. At Arbeidsklassens aftagende Fortjeneste heri har sin Del, er vistnok saa, men meget er dog at

tilskrive den gode Orden, som Indretningen har indført. Som Følge heraf har det mindre Betydning, at Samlagets Evne til Ydelser i almennyttigt Øiemed er aftaget derved, at Overskudet fra Kr. 32,096 i Aaret 1875 er dalet til Kr. 16,352 i 1880.

Af Sparebanker gives 2 inden Byen, nemlig Laurviks Sparebank, der ved Udgangen af Aaret 1880 forvaltede Kr. 2,086,146, og Hedrums ligesaa Kr. 976,937. En 3die, men ubetydelig Sparebank, nemlig Brunlalanæs Sparebank, der ogsaa havde sit Sæde i Laurvik, kom i Femaaret under Konkurs som Følge af Kassererens Underslæb. Dens Indskydere havde tilgode Kr. 34,339, hvoraf de tabte Kr. 8,619. Boet gav 74.9 pCt.

Laurvik Bys Korporationer have nu hver sin Forening, nemlig en Handels-, en Sømands-, en Haandværker- og en Arbeiderforening.

Laurviks Magistrat den 6te Marts 1882.

Ærbødigst

N. D. Aschehoug.

Indberetning

om Kjøbstaden Sandefjords økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

Handelsvirksomheden maa ansees at staa omtrent paa samme Punkt som i det foregaaende Femaar, og Tilstanden maa i det Hele taget fremdeles ansees for sund.

Den direkte Indførsel er dalet i Perioden, da Toldintraderne er gaaet ned til 23,047 Kr. i Gjennemsnit aarlig mod 24,688 Kr. i forrige Femaar; de vare paa sit høieste i 1876, nemlig 25,673 Kr., og paa det laveste i 1879, nemlig Kr. 20,755. Udførselen af Trælast har i Gjennemsnit udgjort 6,731 Ton eller, beregnet à $2\frac{1}{10}$ Ton pr. Læst, 3,205 Læster aarlig mod 3,897 K.-L. aarlig i forrige Femaar. Den største Udførsel var i Aaret 1876, nemlig 7,639 Ton, og den laveste Udførsel i Aaret 1879, nemlig 5,849 Ton.

Aarsagen til Nedgangen er den formindskede Produktion af Pitprops ved de 2 Dampsage i og ved Gogsjø, formedelst de nedgaaede Priser paa samme Artikel.

Fra disse Sage har der været udsolgt og indført endel Affaldsved af Hoen og Bord, som har været betalt med Kr. 4 pr. Favn foruden Kjørsel, ligesaa tilsøs fra Dampsage i Kragerø og Laurvik, hvilket har været betalt med 6 à 8 Kr. pr. Favn.

Af Stenkul er der indført i Femaaret i Gjennemsnit aarlig 26,568 Hektoliter imod 12,059 Tdr. eller omtrent 16,760 Hektoliter i forrige Femaar. Det høieste Kvantum blev indført i 1880, nemlig 39,761 Hektoliter. Der gaar en betydelig Del af denne Artikel dels til det nærmeste omliggende Landdistrikt og dels til Sælfangerskibe, som ere stationerede her. Prisen har i Detailsalg været fra 2 Kr. til 1 Kr. 40 Øre pr. Tønde.

Byen havde ved Udgangen af 1880 78 Handlende, deraf 13 Kvinder, videre 6 Hoteller, hvoraf dog de to ere temmelig ubetydelige.

Skibsfarten er gaaet lidt nedad i Femaaret.

Ved Udgangen af 1880 udgjorde de i Sandefjords Toldstedsdistrikt hjemmehørende Skibe:

148 i udenrigsk Fart, tilsammen drægtige	. . . . .	42,187 Ton,
8 i indenrigsk — — —	. . . . .	136 -
		42,323 Ton,

imod 162, tilsammen drægtige 18,892 K.-L., i 1875.

Byen har intet Søforsikringsselskab, men Agenter for indenlandske Selskaber i andre Byer.

15de November 1880 oprettedes et Selskab, kaldet „Sandefjords og Omegns Sømandsforening", der ved Aarets Udgang havde 102 Medlemmer, og af hvis Love følger et Exemplar.

Ved Udgangen af 1880 var Skipperborgernes Antal 143, hvoraf 73 bosatte i Byen og 70 udenfor, det sidste efter Opgave fra Formanden i Sandeherreds Ligningskommission.

Haandværksdrift. Antallet af Haandværkere, som have Borgerskab i Byen, var ved Femaarets Udgang 65.

Haandværksstandens økonomiske Stilling antages fremdeles at være god.

Af Fabriker findes der ingen, medmindre man dertil vil regne 2 Meierier. Derhos er der 3 smaa Garverier.

Bergværksdrift finder ikke Sted her.

Skibsbyggeri. Der findes intet Skibsværft paa Byens Grund, men i Nærheden ligge 4 Værfter; paa de 3 af disse ere stadigt Fartøier under Bygning og Reparation, saa at ikke faa Arbeidere have Sysselsættelse dermed saavel Vinter som Sommer; den største Del af Arbeiderne ere hjemmehørende i Omegnen.

Stedets Tilstand i Almindelighed. Husfliden gjør fremdeles ingen synderlig Fremgang. Der er dog i 1880 oprettet 2 smaa Industriskoler for Drenge og Piger af Almueskoleeleverne ved Bidrag af Brændevinssamlagets Midler; Vinteren 1879 til 1880 deltog deri 18 Piger og 12 Gutter.

Byens Sparebank — der ved Udgangen af 1875 havde under Bestyrelse 168,688 Spd. 103 Skill., hvoraf Bankens eget Fond udgjorde (med Grundfond 480 Spd.) 12,374 Spd. 79 Skill. — havde ved Udgangen af Aaret 1880 under Bestyrelse 918,733 Kr. 1 Øre, hvoraf Bankens Fond samme Tid udgjorde 76,611 Kr. 44 Øre, det øvrige er Indskydernes Tilgodehavende. I Anledning af, at Sandeherreds Sparebank ogsaa benyttes af Byens Folk, anføres her den Kapital, som denne Bank ved 1880 Aars Udgang havde under Forvaltning, nemlig Kr. 540,326, hvoraf Banken eiede Kr. 73,899.

Den 31te December 1880 var Antallet af brandforsikrede Huse 297

med Taxtsum 2,337,310 Kroner mod 270 Huse med Taxtsum 460,070 Spd. eller 1,840,280 Kr. ved 1875 Aars Udgang.

Byen har i Femaaret undergaaet 2 ubetydelige Ildebrande, hvoraf Skaden er ansat til Taxt resp. 480 og 420 Kroner.

Der har i Femaaret i Gjennemsnit været foretaget 6 Bygningsforretninger (over nye Bygningers Opførelse) aarlig, og 217 Brandtaxter, deriblandt 2 Skadetaxter og 11 Udbedringstaxter, altsaa i Gjennemsnit 43 aarlig.

Byen har for Tiden 4 Brandsprøiter og i fuldstændig Stand de til Brandslukning hørende Slangevogne, Slanger m. m.

Priserne paa Gaarde og Tomter ere faldne i Femaaret men Husleien er omtrentlig den samme som i forrige Femaar.

Folkemængden, som ved Udgangen af 1875 var 2,462, har ikke senere været Gjenstand for almindelig Tælling, men, efter Opgave over Tallet af Fødte og Døde at slutte, maa den ved 1880 Aars Udgang antages at være 2,680.

Byskatten har i Femaaret udgjort:
1876: Kr. 14,800, 1877: Kr. 18,000, 1878: Kr. 23,000, 1879: Kr. 24,000, 1880: Kr. 22,000, altsaa i Gjennemsnit aarlig 20,360 Kr. mod 2,580 Spd. eller 10,320 Kr. aarlig i forrige Femaar.

Fattigskatten i 1876 og 1877: 2,400 Kr., i 1878: 2,600 Kr., i 1879: 4,400 Kr., i 1880 4,300 Kr., altsaa i Gjennemsnit aarlig 3,220 Kr. mod 1,960 Kr. i forrige Femaar.

Ved de Skjøn, som Ligningskommissionerne afgave, vare Ansættelserne følgende:

Aar.	Samlet Formue.	Skatbar Indtægt.		Skat paa Indtægt.		Skat paa Formue.		Antal Skatteydere.
		Byskat.	Fattigskat.	Byskat.	Fattigskat.	Byskat.	Fattigskat.	
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	
1876..	2,611,600	490,008	485,584	12,190	1,748	2,610	652	473
1877..	2,727,200	496,294	492,006	15,273	1,718	2,727	682	464
1878..	2,895,900	519,437	512,021	20,104	1,876	2,896	724	487
1879..	2,827,800	479,778	473,306	21,172	3,693	2,828	707	519
1880..	2,820,200	460,325	452,413	19,180	3,595	2,820	705	549
Sammenligning for 1875..	2,456,400	446,304	443,396	9,744	784	2,456	620	424

Udgifterne efter Bykasseregnskabet for 1880 udgjorde Kr. 65,064.32.

Som de væsentligste Indtægter i samme Aar foruden det udlignede Beløb bemærkes:

Tilgodehavende af Fattigkassen	Kr. 3,039
Afgift af Brændevins Salg og Udskjænkning	- 3,733
— - Udskjænkning af Øl og Vin m. m.	- 1,387
Leie og Brugsafgifter af faste Eiendomme (Grundleie) . . .	- 1,682
Skolevæsenet, deriblandt af Statskassen 1,000 Kr.	- 5,129
Tilskud af Brændevinsbolaget til Afvikling af Vandværkslaan og Jernbanelaan	- 8,800.

Udgifterne efter Fattigkasseregnskabet for 1880 udgjorde 11,417 Kr. 26 Øre. Blandt Indtægterne, foruden det som Fattigskat udlignede Beløb, bemærkes:

Afgift for Salg og Udskjænkning af Brændevin Kr. 1,600.00.
— - — - — - Øl og Vin - 693.34.

Byen eiede ved 1880 Aars Udgang 7 Pantobligationer til Beløb Kr. 6,253.66, men havde en Gjæld af omtrent Kr. 198,057 imod respektive 2,016 Spd. 32 Skill. og 41,105 Spd. ved 1875 Aars Udgang.

Ædruelighedstilstanden antages at have bedret sig i Femaaret. Det befindes vel, at der i Femaaret er arresteret for Uordener under Drukkenskab i Gjennemsnit aarlig 50 Personer, det største Antal i 1876: 61, det mindste i 1880: 38 Personer, men de færreste have været fra selve Byen. Om Brændevinssamlagets Virksomhed og Indflydelse paa Ædrueligheden eller Moraliteten henholdes til, hvad der er anført i den næstforegaaende Femaarsberetning.

Foruden ommeldte Samlag, som har Eneret til at sælge og udskjænke Brændevin under 40 Potter, havde ved 1880 Aars Udgang 3 Personer almindelig Øl- og Vinudskjænkningsret, hvoraf den aarlige Afgift er for hver 400 Kroner til Byen, og 7 Personer indskrænket Øludskjænkningsret.

I Femaaret (1876) er oprettet et saakaldet Arbeidersamfund, af hvis Statuter et Exemplar vedlægges.

Skolevæsenet. Den saakaldte høiere Almueskole er den 10de Jannar 1878 gaaet over til Borgerskole, hvis Plan er approberet 11te Oktober 1877 af Departementet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Skolen har 3 toaarige Klasser og 1 Forberedelsesklasse, ligeledes toaarig. Ved Udgangen af 1880 havde den følgende Elevantal:

Forberedelsesklassen 16, 1ste Klasse 18, 2den Klasse 21, 3die Klasse 8, tilsammen 63. Den har 4 Lærere og 1 Lærerinde. Skolepengene vare i 1880 Kr. 3,094. Tilskudet af Statskassen er 1,000 Kr. aarlig, Tilskud af Kommunen 2,881 Kr. og Udgifterne i 1880 7,055 Kr.

Almueskolen havde ved 1880 Aars Udgang 5 opadstigende Klasser, hvoraf de 2 øverste ere delte efter Kjøn i 2 Afdelinger hver, altsaa i det Hele 7 Klasser. De 3 nederste søge Skolen hver Dag, i de 4 øverste søges Skolen hver anden Dag. Elevantallet var ved Udgangen af 1880 270; deraf Gutter 133, Piger 137. I Undervisningen i almindeligt Haandarbeide deltog 23 Piger.

Skolen har ingen Indtægter af Skolepenge og ingen andre Indtæg-

ter end Renter af Legater aarlig Kr. 37.50, alle Udgifter udredes af Byen; i 1880 udgjorde disse Kr. 4,690.

Skolen har 3 Lærere og 2 Lærerinder.

Her findes ingen Styrmands- eller Navigationsskole med Tilskud af Statskassen eller Kommunen. Derimod var der ved 1880 Aars Udgang 2 private Skoler af ommeldte Slags. Den ene har i dette Femaar havt gjennemsnitlig aarlig 43 Elever og deraf 15 udexaminerede, og den anden, som begyndte Vinteren 1878—1879, i de forløbne 3 Vintre i dette Femaar i Gjennemsnit aarlig 47, deraf examinerede 32.

Badeanstalten udvides og forbedres fremdeles hvert Aar. For de 3 første Aar i Femaaret har det paa Grund af Omstændighederne ikke endnu været Anledning til at faa Oplysninger om dens Virksomhed, men efter de Meddelelser, der velvilligst ere blevne givne for de øvrige Aar, har Badet:

i 1879 været besøgt af 363 abonnerende Gjæster, deraf 306 fra Norge, 43 fra Danmark, 7 fra Sverige, 5 fra Finland, 1 fra Rusland og 1 fra Amerika; derhos af 17 2den Klasses Badende.

i 1880 af 361 abonnerende Gjæster, deraf 271 fra Norge, 59 fra Danmark, 12 fra Sverige, 14 fra Finland, 3 fra Tyskland, 1 fra Skotland og 1 fra Amerika; derhos af 15 2den Klasses Badende.

I begge Aar have Gratisternes Tal i Gjennemsnit været 12.

Badeanstalten maa fremdeles betragtes som en for Stedet vigtig Næringskilde.

Havnekassens Indtægter have i Gjennemsnit udgjort omkring 3,900 Kr. aarlig, som have været anvendte væsentlig til Opmudring i Havnen og Vedligeholdelse af Bryggerne. 1880 Aars Indtægt var 4,556 Kr.

Totalbeløbet af thinglæste Gjældsbreve og Skifteudlæg mod Pant i faste Eiendomme var efter fremsendt Schema 18 i Femaaret

	Kr. 720,129
af aflæste Gjældsbreve	- 282,803
af solgte faste Eiendomme	- 397,973
samt af Exekutioner og Udpantninger	- 48,765.

Af Tvangsauktioner har der været afholdt over faste Eiendomme i Femaaret 18 til Beløb 115,162 Kr., altsaa gjennemsnitlig aarlig til Beløb 23,032 Kr., og over Løsøre 35 til Beløb 35,753 Kr., eller gjennemsnitlig aarlig til Beløb 7,150 Kr.

Ingen Personer vides i Femaaret udvandrede herfra til Amerika.

Med Hensyn til de kommunale Indretninger og Justits- og Politivæsenet henholdes til forrige Femaarsberetning. Ved 1880 Aars Udgang var Antallet af Stemmeberettigede steget til 207, saaledes at der fra 20de December s. A. er 15 Repræsentanter og 5 Formænd. Byen har fremdeles ikke brolagte Gader, men er derimod bleven forsynet med 1,468 Kilometer regelmæssigt anlagte Fortouge og endel Kloaker. Ved Femaarets Udgang fandtes 220 private Indtag fra Vandledningen, som tilligemed Vand-

værket, oprettet i forrige Femaar, har staaet sin Prøve og er i udmærket god Stand.

Til Gadebelysning anvendes fremdeles Petroleum og Byen har for Tiden 30 Gadelygter.

Saltvandsfiskerier drives ikke her ved Byen i nogen Udstrækning, som kan være at omtale. Fiskeforsyningen til dagligt Brug er jevn hele Aaret igjennem.

Sandefjords Byfogedembede den 30te September 1881.

C. F. Schanche.

Femaarsberetning
for Tønsbergs Kjøbstad for Femaaret 1876—1880.

Tønsbergs Territorium har i den nys sluttede Femaarsperiode modtaget en betydelig Tilvæxt, idet som Følge af Lov 6te Mai 1876 omtrent 950 Maal af det tilgrændsende Jarlsbergs Gods samt af Nøterø Herred siden 1ste Januar 1877 er indlemmet i Byen og udslettet af Landets Matrikul, hvis Skyld derved er formindsket med 18 Daler 9 Skilling revideret eller 16 Daler 15 Skilling urevideret Skyld. Indvaanerantallet er herved forøget med 170 Individer. Hvor stor Forøgelsen i Byens Folkemængde forøvrigt har været, lader sig ikke opgive, da ingen Folketælling i Femaaret har fundet Sted. At den ikke har været mindre end i forrige Periode, er der Grund til at antage. Imidlertid er den i forrige Femaarsberetning paapegede Mangel paa Husrum, der selvfølgelig var en Hindring for Indflytning af Fremmede, nu for en væsentlig Del hævet. I Femaarets Løb er nemlig opført 45 ny Huse, hvis samlede Assurancesum udgjør Kr. 376,740. Disse Huse ere samtlige, ligesom Størsteparten af Byens øvrige Huse, af Træ. Et Par Murbygninger vare under Opførelse men ikke fuldførte ved Periodens Slutning. Den Stilstand saavel i Handel og Skibsfart som overhovedet i de fleste Næringsveie, som var indtraadt allerede før Udløbet af forrige Femaarsperiode og som har vedvaret gjennem alle de sidste 5 Aar, for Skibsfartens Vedkommende endog i næsten uformindsket Grad, har selvfølgelig maattet virke hemmende ogsaa paa denne Byes Udvikling og Fremgang. Ifølge Skattelisterne skulde rigtignok Formue og Indtægt, som for Aaret 1875 var ansat til henholdsvis: 1,672,305 Spd. og 409,925 Spd. eller Kr. 6,689,220 og Kr. 1,639,700, have udgjort:

1876 . . .	Kr.	7,550,940	og	Kr.	1,738,680
1877 . . .	-	9,528,940	-	-	2,099,680
1878 . . .	-	8,603,150	-	-	1,895,610
1879 . . .	-	8,432,100	-	-	1,899,760
1880 . . .	-	8,455,450	-	-	1,983,792,

altsaa have tiltaget ikke ubetydeligt; men herved er for det første at mærke, at en ikke liden Del af Formuen saavelsom af Indtægten skyldes de nye Bydele, som for første Gang ere medtagne i Ligningen for 1877, og dernæst, at der neppe for noget Aar er foretaget en til Virkeligheden svarende Nedsættelse i Skibenes Værdi og Indtægterne af disse. At ialtfald nogen Tilbagegang har fundet Sted, kan neppe betvivles. Det stærke Fald saavel i Formues- som Indtægtsrubriken fra 1877 til 1878 skyldes forøvrigt en enkelt Mands Udflytning fra Byen.

Med Hensyn til de forskjellige Næringsveie bemærkes følgende:

Skibsfarten. Udbytttet for Rederierne her har, som andetsteds, gjennemsnitlig været ringe, tildels knapt nok til simple Renter af den i Skibene henlagte Kapital; men samtlige Skibe have dog været holdte i Fart, og den store Stok af Sømænd, som dels bor i eller ved Tønsberg, dels her søger sit Marked, har derfor ogsaa i disse Aar havt sit Udkomme, skjønt Hyrerne selvfølgelig have været mindre end i den forrige, tildels glimrende, Periode. For en helbefaren Matros var den maanedlige Hyre i 1880 Kr. 36, medens den i 1875 var Kr. 48.

Skibene bestaa fremdeles kun af Træskibe med Undtagelse af 6 Sælfangerskibe samt nogle mindre Fartøier, der gaa i regelmæssig Rute paa Kristiania og hvis Antal er forøget med 1 eller 2, saaledes at der nu det hele Aar igjennem saagodtsom alle Dage haves direkte Dampskibsforbindelse med Hovedstaden.

Sælfangsten. Efter de Oplysninger, jeg har kunnet erholde, hidsættes følgende

Oversigt over Tønsbergs Andel i denne Bedrift i det forløbne Femaar:

Aar.	Antal Dampskibe.	Antal Seilskibe.	Sum.	Besætning.	Skibenes Drægtighed i K.-L.	Fangstudbytte.		Antal Bjørne.	Antaget Bruttoudbytte.
						Antal Skind.	Antal Tønder Spæk.		
				Mand.					Kr.
1876....	6	4	10	445	1,227½	33,589 à Kr. 4.50	5,050 à Kr. 41	10	358,500
1877....	6	2	8	403	1,066	30,820 à Kr. 5.00	5,900 à Kr. 41	12	396,300
1878....	6	1	7	376	990	29,350 à Kr. 4.50	6,293 à Kr. 38	5	364,000
1879....	6	1	7	376	990	37,426 à Kr. 4.00	8,635 à Kr. 38	Ubekj.	477,800
1880....	6	1	7	376	990	41,330 à Kr. 5.00	10,320 à Kr. 30	-	516,300

Bruttoudbyttet for samtlige 5 Aar bliver altsaa tilsammen Kr. 2,112,900.

Disse Oplysninger kunne vistnok ikke gjøre Fordring paa fuldkommen Nøiagtighed, men Udbyttet antages dog neppe for høit ansat. Det vil sees, at Antallet af den fangede Sæl ikke har været ringe, men de lave Priser paa Skind og Tran har i den Grad reduceret Værdien, at Rederiernes Nettogevinst neppe have været særdeles betydelig. Til at beregne denne med nogenlunde Nøiagtighed har jeg ikke de fornødne Materialier, og Beregningen afhænger desuden for den væsentligste Del af den Forfatning, hvori Skibene befindes; men saavidt jeg har kunnet erfare, fjerner man sig ikke langt fra Virkeligheden ved at ansætte Nettoudbyttet til omtrent Halvdelen af det hele Beløb. Forøvrigt kommer ikke alene Rederiernes Part men ogsaa Mandskabernes, der som bekjendt udgjør $^1/_6$ af Bruttoudbyttet, Tønsberg tilgode; thi paa dette Sted eller i dets Omegn høre de fleste Mandskaber hjemme. Dette er for en stor Del ogsaa Tilfældet med Besætningen paa de Skibe, som fra andre Steder udrustes til Sælfangst, og Tønsberg har derfor ogsaa havt sin Andel i disse Skibes Fortjeneste. Udbyttet af denne Bedrift har i ikke ringe Grad bidraget til at lette den Pengemangel, der andre Steder i Landet, især i de første Aar af denne Periode, har virket saa trykkende paa Handel og Omsætning. Med Hensyn til selve Fangstbedriften maa jeg forøvrigt gjentage, hvad jeg allerede i mine aarlige Indberetninger derom har oplyst, nemlig at det Opsving, den i de senere Aar har taget, fornemmelig skyldes Jagten efter Klapmyds, der nu er blevet almindelig og som foregaar, efterat Ungsælfangsten er tilende.

Hvalfangsten. Hvalfangst i Varangerfjorden har siden 1877 været drevet foruden af Svend Foyn, som nu har 2 Fangstskibe, tillige af „Tønsbergs Interessentskab for Hvalfangst". Dettes indbetalte Driftskapital udgjør Kr. 120,000, hvoraf Udbytte har været betalt de to sidste Aar, nemlig 35 pCt. i 1879 og 55 pCt. i 1880. Et Exemplar af Selskabets trykte Aarsberetninger vedlægges. Udbyttet af Svend Foyns Bedrift kan ikke opgives, men hans Fangst skal have været betydeligt større end Interessentskabets. Forøvrigt er Svend Foyn ikke længere Borger af Tønsberg, da han i de sidste Aar har havt sin Bolig udenfor Bygrændsen. Henimod Slutningen af Aaret 1880 stiftedes flere nye Hvalfangerselskaber, men intet af disse var ved Aarets Udgang traadt i Virksomhed.

Handelen. Fra Tønsbergs Handelsforening har jeg modtaget følgende Beretning:

„I Beskaffenheden af Tønsbergs Handel er der i det sidste Femaar ikke indtraadt nogen væsentlig Forandring. Exportartiklerne ere de samme som tidligere; nye saadanne ere ikke tilkomne. Trælasthandelen omfatter som hidtil kun mindre Dimensioner — Props, Lægter og for en Del Planker — men drives ikke i synderligt større Omfang, uagtet der i det forløbne Tidsrum paa Byens Grund er opført 2 mindre Sage, som drives med Damp. Exporten af Trælast over 19 Decim. har i Femaaret været i stadigt Synkende og udgjorde i 1880 kun Fjerdeparten af, hvad der udskibedes i 1876, medens Udskibningen af Trælast under 19 Decim., der i 1876 udgjorde 529 Ton, har været i jevnt Stigende og i 1879 gik op til

2,876 Ton, i 1880 endog til 5,982 Ton. Exporten af Tran gik i 1880 op til omtrent 9,800 Hektoliter, men dreiede sig i hvert af de foregaaende 4 Aar omkring det Halve, medens Udskibningen af Sælskind fra dette Toldsted, der var størst i 1876, senere er sunket og i 1880 kun udgjorde omtrent Sjetteparten af hint Aars. Aarsagen til denne Synken er imidlertid for en Del at søge deri, at Afskibningen ogsaa er foregaaet fra andre Toldsteder for Tønsbergfirmaers Regning. Importen af udenlandske Varer var i Femaarets 4 første Aar i jevnt Aftagende, i 1879 ca. 15 pCt. mindre end i 1876, medens den i 1880 atter gik op nærmest som Følge af Forhøielsen i Tolden paa Tobak, hvilken bevirkede en betydeligt forøget Import af denne Vare.

Af Varer, der i Almindelighed indføres hertil direkte fra Udlandet i nogen Mængde, kan nævnes Manufakturvarer, Jern- og øvrige Kortevarer; de fleste Kolonialvarer indkjøbes derimod fra Grossister i andre Landets Byer, væsentligst Kristiania. Byens Opland maa ansees at være i nogen Grad indskrænket, nærmest ved Anlæg af tidsmæssige Veie fra Distrikter, der tidligere have søgt Tønsberg, til dette Steds Nabobyer, medens Anlæg af nye Kommunikationslinier hertil eller Udbedring af ældre i en længere Aarrække ikke har fundet Sted.

Omsætningen er i Femaaret stadigen bleven mindre, hvad ogsaa Toldintradernes Synken tyder paa, og beløb sig i 1880 neppe til mere end høist $^2/_3$ af Omsætningen i 1876. Antallet af Handlende er imidlertid i samme Tidsrum blevet adskilligt forøget (nemlig med 36, hvoraf 16 kommer paa 1880), hvorfor det reelle Udbytte af Handelen for hver enkelt har været lidet og kan i enkelte Tilfælde vistnok ikke engang have dækket Udgifterne. Nogen Forøgelse af Handelsstandens Formue har ikke fundet Sted i det forløbne Femaar. Skattelisterne vise i saa Henseende en ikke liden Nedgang i Formue og Indtægt, men det antages dog, at Nedgangen i Virkeligheden er meget større, end det fremgaar deraf. Byen har dog ikke havt en eneste Konkurs af nogen Betydning i samme Tidsrum.

Aarsagen til Handelens mislige Gang i Femaaret maa nærmest søges i de slette Vilkaar, hvorunder Skibsfarten har befundet sig. Saagodtsom alle i og ved Tønsberg ere i større eller mindre Grad afhængige deraf, og naar denne lidet eller intet Udbytte giver, berøres enhver og ikke mindst den Handlende føleligt.

Som bidragende ikke lidet til Forringelse af Detailhandelens Udbytte maa ogsaa nævnes den saakaldte Tredivedalerslov, der Aar om andet uforudseet berøver Handelsmanden en Del af hans retmæssige Eiendom. Fremfor alt maa dog paapeges som skadelig for Handelsstanden og hinderlig for Erhvervelse af den økonomiske Kraft, der i Forbindelse med Dygtighed og solide Grundsætninger alene kan skabe sunde kommercielle Forholde, den Lov, der uden samtidigt at kræve Kauteler nedsatte Myndighedsgrændsen til 21 Aar og saaledes aabnede Adgang for Umodenheden til at kaste sig som selvstændig ind i en Virksomhed, der lige meget om ikke

mere end de fleste andre Livsstillinger kræver længere Erfaring og et modent Omdømme.

Nogen betydelig Pengeknaphed kan ikke siges at have fundet Sted. Vistnok har det kjøbende Publikum ikke havt let for at opfylde sine Forpligtelser til Stedets Kjøbmænd, ligesom Omsætningen pr. Kontant paa Grund af de slette Tider har været indskrænket, men Stedets vel funderede Pengeinstituter have i Regelen aldrig manglet Kapital til Udlaan, og nogen Forstyrrelse i Stedets Handelsverden har paa Grund af Mangel paa Adgang til Pengelaan derfor ikke fundet Sted".

Til denne Beretning tror jeg at kunne henholde mig, idet jeg dog maa bemærke, at jeg nærer nogen Tvivl om, at Handelsomsætningen i 1880 kun udgjorde $^2/_3$ af Omsætningen i 1876. Enkelte af de ældre Handelsmænd have vistnok nu mindre Omsætning end før, men hvad disse have tabt, antages for en Del ialfald at være gaaet over paa de yngre. Jeg tør hellerikke udtale nogen personlig Formening om, hvorvidt det forholder sig saa, at Byens Opland er bleven indskrænket.

Haandværksdriften. Jeg tillader mig her at indtage Tønsbergs Haandværkerforenings Besvarelse til nogle af den kgl. Toldkommission i Rundskrivelse af 27de Oktober 1879 fremsatte Spørgsmaal, hvilken Besvarelse, forsaavidt angaar de deri meddelte Opgaver, i alt Væsentligt ogsaa passer paa Forholdene i 1880:

„Snedkere: 14 Mestere med 18 Arbeidere, 7 Frimestere. En stor Del Møbler indføres fra Udlandet, hvilket skader Faget. Se forøvrigt Malernes Udtalelser.

Malere: 7 Mestere med 11 Arbeidere, 8 Frimestere. Uagtet Byens raske Opsving er ikke alene Indtægten men ogsaa Driftens Omfang betydeligt aftaget. Grunden hertil er, at et større Antal af de Arbeidere, man tager i sin Tjeneste, forlader samme for at paatage sig Arbeide for egen Regning, hvilket skader deres egen Uddannelse samt den hele Stand. Det er heller neppe til nogen reel Fordel for Publikum, da Faget derved forfuskes.

Skomagere: 18 Mestere med 60 Arbeidere, 6 Frimestere. Fortjenesten stadigt nedadgaaende. Grund: Frihandelens Tiltagen, forliden Told paa færdigt og naatlet Skoarbeide samt Fuskeres Indgriben i Haandværket.

Skræddere: 13 Mestere med 22 Arbeidere, 3 Frimestere. Indtægten er bleven mindre paa Grund af, at der næsten i hver Butik findes færdigt Arbeide, ligesom Kjøbmændene ogsaa modtage Bestillinger. Syningen udføres dog fordetmeste af Byens Skræddere, men Priserne blive betydeligt nedtrykkede og som Følge deraf Arbeidet saameget slettere udført.

Bundtmagere: 2 Mestere med 3 Arbeidere. Fortjeneste og Drift omtrent som for 10 Aar siden uagtet Byens Tilvæxt. Grunden antages at være en Følge af den Støtte, Indførselstolden i flere Retninger giver Importøren.

Garvere: 6 Mestere med 11 Arbeidere. Da Landet oversvømmes med udenlandsk Læder, staar Garveriet, uagtet Folkemængdens Forøgelse, som for 10 Aar siden.

Farvere: 3 Mestere med 1 Arbeider. Indtægten i stærk Aftagen paa Grund af, at der paa Landet i de senere Aar tilvirkes mindre af Garn og Tøier, hvilket antagelig skriver sig fra, at Tolden paa disse Varer fra Udlandet er alt for lav.

Sadelmagere: 2 Mestere med 6 Arbeidere. Forretningen trykkende paa Grund af Frihandelen samt for lav Told.

Urmagere: 5 Mestere med 5 Arbeidere. Indtægten i de sidste 10 Aar aftaget. Aarsagen synes at ligge i de løse Forhold, der bestaar mellem Mestere, Svende og Lærlinge, samt i den lette Adgang til Borgerskab. At mange Handlende holde Urlager, samt at en Mængde Omreisende gjennemstreife By og Bygd med Ure, har ogsaa havt en skadelig Indflydelse.

Hattemagere: 1 Mester. Saalænge Tolden er saa lav paa Hatte, der indføres fra Udlandet, kan den indenlandske Fabrikation ikke være lønnende.

Handskefabrik med 3 Arbeidere. Fabrikationen i Tiltagende; en Masse Handsker indføres fra Udlandet, saa Konkurrencen er meget stor.

Glasmestere: 1 Mester. Indtægten gaaet stadigt nedad, da Handelsmændene befatte sig med at skjære og indlægge Glas.

Smede: 6 Mestere med 18 Arbeidere.

Mekaniske Værksteder: 2 Mestere, 15 Arbeidere.

Slagtere: 2 Mestere med 6 Arbeidere.

Hjulmagere: 1 Mester.

Bagere: 16 Mestere, 30 Arbeidere.

Dreiere: 1 Mester med 2 Arbeidere.

Seilmagere: 2 Mestere med 8 Arbeidere, 3 Frimestere.

Murere: 3 Mestere med 18 Arbeidere, 1 Frimester.

Kobber- og Blikkenslagere: 4 Mestere, 8 Arbeidere.

Guldsmede: 3 Mestere med 8 Arbeidere.

Bogtrykkere: 2 Mestere med 11 Arbeidere.

Bogbindere: 2 Mestere med 2 Arbeidere.

Bødkere: 1 Mester, 2 Frimestere.

Bøssemagere: 1 Mester med 1 Arbeider.

Kurvmagere: 1 Mester.

Barberere: 2 Mestere med 1 Arbeider.

Fotografer. 2 Mestere med 3 Arbeidere.

For de fleste Haandværks Vedkommende er skeet lignende Udtalelser som ovenfor. Kun Bagerne erklære, at deres Haandværk er gaaet betydeligt fremad. I Tønsberg findes ialt 126 Mestere med 269 Arbeidere samt derhos 30 Frimestere".

Fabrikdriften. Af de herværende Anlæg, hvis Drift i mere eller mindre Grad foregaa fabrikmæssigt, findes de betydeligste, nemlig Tønsbergs Øl-

bryggeri, Teie Reberbane, Fagerheims Skibsværft og Rævoddens Trankogeri, ligge alle paa Nøterø; de ere indkomne under Byen som Følge af Loven af 6te Mai 1876.

Afgiften til Statskassen af det med Tønsbergs Bryggeri forbundne Malteri udgjorde i 1878 Kr. 54,869.49, men sank i 1880 til Kr. 30,946.29. Grunden til Synkningen er formentlig kun tilfældig og forbigaaende. Teie Reberbane er i de sidste Aar betydeligt udvidet og forsynet med tidsmæssige Maskiner, som drives ved Hestekraft. Arbeidsstyrken udgjør 32 Mand og Forbruget af Hamp aarlig 3 à 400 Sk℔.

Fagerheims Skibsværft er nu det eneste, som Byen har tilbage, efterat Kaldnæs Værft er nedlagt og Konsul Christiansens Værft som Følge af Grundens Expropriation til Jernbaneanlægget er flyttet. Det har i de 4 Aar, i hvilke det har hørt under Byen, væsentlig kun været beskjæftiget med Reparationer.

Ved Rævoddens Trankogeri smeltes en Del af det Spæk, Sælfangerne hjembringe. Størsteparten af Spækket gaar til Udlandet i raa Tilstand.

Et ganske nyt Anlæg er Tønsbergs Dampsag, der er beregnet paa at forsyne Byen og nærmeste Omegn med sagede Materialier, men som kun har været i Drift et Aars Tid. Den anden Dampsag paa Byens Grund, som nævnes i Handelsforeningens Beretning, var ved Femaarets Udgang endnu ikke sat i Drift.

Til fabrikmæssige Anlæg kan ogsaa henregnes Tønsbergs Meieribolag. Bolaget opløstes ved Udgangen af 1880 med Tab for Medlemmerne, og Meieriet eies nu af en enkelt Mand, der fortsætter Driften.

Kommunale Forhold.

Bykassens Budget. Det er forstaaeligt, at man i en Periode, da der hviler Tryk over de vigtigste Næringsveie, har været nødt til at iagttage Økonomi ved Fastsættelsen af Byens Budget, og det saameget mere, som Byen netop i disse 5 Aar har havt at udrede flere extraordinære Udgifter, hvoraf kan nævnes: 1) Det subskriberede Beløb til Jernbaneanlægget Drammen-Skien, hvoraf 1ste Termin forfaldt Høsten 1876, og hvorpaa der ved Udgangen af 1880 var indbetalt af Kommunen og private Subskribenter tilsammen Kr. 232,650. 2) Udgifterne ved Anlæg af en ny Indkjørsel til Byen paa dens søndre Side og de i den Anledning og ellers til Gadeudvidelser foretagne Expropriationer og Gaardkjøb. 3) Omtrent 13,000 Kr. til det nye af Amtskommunen opførte Sygehus, hvori Byen er Medeier for en Femtepart. Om nogen Formindskelse i de ordinære Udgifter har der dog ikke kunnet blive Spørgsmaal; tvertimod har netop paa Grund af Tiderne en ikke ubetydelig Tilvæxt fundet Sted, idet de fleste Lønninger ere forøgede, deriblandt navnligen Lønningerne til Lærerne ved begge kommunale Skoler. De øvrige Udgiftsposter have derimod i det væsentligste været de samme som ved Udgangen af Aaret 1875, naar undtages, at Indlemmelsen af de nye Bydele, som venteligt var, har bevirket nogen Forøgelse i Udgifterne til Veivæsenet.

Bykassens Udgifter udgjorde:

1876	Kr.	83,728.13,	hvoraf	dækkedes	ved	Udligning	Kr. 28,800
1877	-	105,390.96,	—	—	-	—	- 38,000
1878	-	103,116.13,	—	—	-	—	- 35,000
1879	-	60,687.92,	—	—	-	—	- 30,000
1880	-	66,241.60,	—	—	-	—	- 30,000.

For 1879 og 1880 er ikke medtaget Kommunens Bidrag til Jernbaneanlægget, der saavel i disse Aar som ogsaa i de foregaaende er dækket ved Brændevinssamlagets Overskud.

Den betydeligste Udgiftspost er Renter af og Afdrag paa Byens Gjæld, der ved Udgangen af 1875 udgjorde . . . . . Kr. 339,061.33
og som i Femaaret er formindsket med . . . . . - 55,178.87

saaledes at der nu rester . . . . . Kr. 183,882.46.

Blandt de andre Udgiftsposter og de Gjenstande, disse omfatte mærkes:

Vei- og Kloakvæsenet, hvortil Aar om andet har været bevilget 8 à 10,000 Kr. Længden af Byens Veie og Gader udgjør nu 15,586 Meter, hvoraf 2,357 Meter ere brolagte. Længden af Fortoug, hvormed ogsaa Veiene tildels ere forsynede, udgjør 7,128 Meter, hvoraf 3,024 Meter ere brolagte. Kloaknettet udvides stadigt og udgjør nu ialt 4,503 Meter.

Vandværket, til hvis Vedligeholdelse aarlig medgaar ca. 1,000 Kr., Vandledningen er udvidet ved Anlæg af en 3-toms Ledning fra Byen til det paa en af Byløkkerne opførte nye Amtssygehus. Længden af samtlige Ledninger udgjør 5,769 Meter. Vandforsyningen har i hele Femaaret vist sig tilstrækkelig, imidlertid er Penge bevilget til Udvidelse af Nedslagsfeltet for Vandværkets Bassiner, hvilket Arbeide allerede er i Gang.

Kommunens Bygninger. I 1880 blev besluttet opført en Bazarbygning paa Torvet med Boder for Udsælgere af Kjød og Grønsager. Til denne Bygning, der er kalkuleret til ca. 20,000 Kr., havdes et opsparet Fond, det saakaldte Torvafgiftsfond, der ved Udgangen af forrige Aar udgjorde Kr. 9,445.55. Resten af Bygningens Kostende agtes tilveiebragt ved Laan, der forventes forrentet og afdraget ved Hjælp af Leien af Boderne og Bygningens 2den Etage.

Skolevæsenet. Den kommunale Middelskole, hvis Elever ved Udgangen af 1880 udgjorde et Antal af 183, derunder indbefattet Eleverne i 2 med Skolen forbundne Forberedelsesklasser, nyder fremdeles det samme Tilskud af Statskassen som før, nemlig 2,000 Kr. aarlig. Kommunens Tilskud, som tidligere gik op til 4,400 Kr., er i de Par sidste Aar, uagtet Lærerlønningernes Forhøielse, gaaet ikke ubetydeligt ned, og udgjorde i 1880 Kr. 2,200. Nedsættelsen er en Følge af en i 1877 besluttet Forhøielse af Skolepengene, der før vare fastsatte til 64 Kr. for samtlige Elever af Middelskolen, men nu udgjør 72 Kr. for de 2 nederste Klasser og 96 Kr. for de 4 øverste.

Af Udgifterne ved Almueskolen opføres kun en mindre Del, ca.

2,000 Kr., paa Bykassens Budget. Resten, nemlig de underordnede Læreres Lønninger, udredes ifølge en i tidligere Tid vedtagen Regel af Fattigkassen. Angaaende Eleverne og Undervisningen m. v. tillader jeg mig dog paa dette Sted at indtage følgende Beretning fra Skolens Bestyrer:

„Ved Udgangen af 1880 havde Almueskolen 488 Elever fordelte i 15 Klasser, 7 for Piger og 8 for Gutter. Mindste Elevantal i en Klasse var 11 (Sinkeklassen), det største 41. Ved Aarets Slutning fandtes i Gjennemsnit 33 Elever i hver Klasse, hvilket Forhold havde holdt sig temmelig uforandret Aaret igjennem. De 5 nederste Pigeklasser og de 3 laveste Gutteklasser samt Sinkeklassen altsaa

9	Klasser	havde daglig Undervisning	18	Timer i Ugen	=	162	Timer
2	Do.	(4de og 5te Gutteklasse) ligeledes	21	— - —	„	42	—
2	Do.	(6te og 7de Gutteklasse) havde i 3 Ugedage . . .	16	— - —	„	32	—
2	Do.	(6te og 7de Pigeklasse) havde i 3 Ugedage . . .	15	— - —	„	30	—
15	Klasser	med et samlet ugentligt Timetal af				266	Timer.

Heri er iberegnet Gutternes Tegne- og Gymnastiktimer, men ikke Pigebørnenes Haandgjerning, der drives ved privat Undervisning med kommunal Understøttelse. Paa samme Maade er der i de sidst forløbne 5 Aar ogsaa etableret for Gutter en Arbeidsskole, der eier en egen efter Omstændighederne vel indrettet Skolegaard og er i Virksomhed 6 Vintermaaneder under Ledelse af 2 à 3 Lærere med et Antal af indtil 80 Elever, hvoraf 50 ere Gratister.

Af Almueskolens Undervisningsdage forsømtes i Gjennemsnit i 1880 6.1 pCt., deraf 1.2 uden almengyldig Grund. Forsømmelsesprocenten er Aar for Aar gaaet nedad. I 1870 var den endda 23.9, i 1875 13.9, i 1879 var den 7.4, i 1880 6.1.

Undervisningen besørges af 7 Lærere og 2 Lærerinder med samlet Løn 10,000 Kr. Almueskolens Budget for 1880 var bevilget med 10,950 Kr. Mod Aarets Slutning blev der af Kommunebestyrelsen endvidere bevilget Løn til en ny Lærerindepost til Deling af de overfyldte Begynderklasser, der tællede indtil 41 Elever“.

De betydeligste Poster paa Budgettets Indtægtsside ere:

1. Afgiften af bortfæstede Løkker, Grunde og Tomter, der er i stadigt Stigende og nu udgjør aarlig Kr. 7,551.
2. Afgift af Indtag af Vand fra Vandledningen i private Huse, der ligeledes aarligen øges og nu udgjør Kr. 5,500.
3. $^2/_3$ af Afgiften af Brændevinsudskjænkningen, som i Modsætning til hine har været i Aftagende paa Grund af det udskjænkede Kvantums stadige Nedsættelse, nemlig fra 110,000 Potter i 1876 til 75,000 Liter i 1880.
4. $^1/_2$ af Ølafgiften, der Aar om andet har været svaret med Kr. 4,160, af 9 almindelige og 3 indskrænkede Rettigheder.

Fattigvæsenet. Arbeidslønnen har som Følge af de knappe Tider været gjennemgaaende lavere i denne Periode end de foregaaende. Arbeidsløshed har dog kun i ringe Udstrækning fundet Sted, naar undtages for Skibstømmermænd, hvoraf kun enkelte have fundet Beskjæftigelse som Hustømmermænd. Antallet af understøttede Fattige har derfor i Femaaret ikke i synderlig Grad været større end tidligere.

Fattigkassens Udgifter udgjorde:

1876	Kr.	33,105.69,	hvoraf	dækkedes	ved Udligning	Kr.	25,200
1877	-	32,800.07,	—	—	- —	-	24,800
1878	-	33,709.05,	—	—	- —	-	26,400
1879	-	42,813.20,	—	—	- —	-	26,400
1880	-	35,204.17,	—	—	- —	-	27,500.

At Udgiften i 1879 var større end ellers, skriver sig væsentlig fra Indfrielsen af et Par midlertidige Laan samt derfra, at enDel gamle Skatterestancer da decideredes til endelig Udgift. Forøvrigt er Grunden til Udgifternes Stigning saavel i 1879 som i 1880 at søge i de forhøiede Lønninger til Almueskolens Lærere, der som før bemærket udredes af Fattigkassen.

Til at holde Fattigkassens Udgifter nede i disse for Arbeidsklassen i ethvert Fald knebne Aar antages i væsentlig Grad at have bidraget den stadige Indskrænkning i Nydelsen af berusende Drikke, hvorom Brændevinsafgiftens Nedsættelse bærer Vidnesbyrd. Grunden til denne Indskrænkning synes vistnok for en Del at maatte søges i den aftagende Evne til at kjøbe, men den væsentligste Aarsag er dog, saavidt jeg gjennem Forespørgsel saavel hos Politiet som hos Andre har kunnet erfare, den Indflydelse, de herværende Afholdsselskaber, nemlig Afholdsforeningen og Goodtemplar-Logen, have udøvet. Mindre direkte, men maaske derfor ikke i mindre Grad, har til samme Maal ogsaa virket den i 1877 reformerede Arbeiderforening, af hvis Love et Exemplar vedlægges. Denne Forening tæller mellem 200 à 250 Medlemmer, der til sine ugentlige Sammenkomster benytte et af Almueskolens Værelser. Den har en særskilt Hjælpekasse og en Bogsamling ca. 1,500 Bind. Den aarlige Kontingent er 2 Kr. pro persona.

Byens fattige Syge forpleies nu paa Amtssygehuset, i hvis Driftsudgifter Byen deltager med en til dens Anpart i samme svarende Kontingent. Det gamle Fattighus er derved bleven ledigt som saadant og bortleies for Tiden til privat Brug.

Af Legater er i Femaaret tilkommet 2 nye, nemlig „Tønsbergs Tusindaarslegat“, der under 19de Juli 1878 erholdt kgl. Stadfæstelse, og Fredrik Foyns Legat, der efter tidligere erholdt Stadfæstelse i 1878 traadte i Virksomhed. Førstnævnte eier for Tiden kun noget over 2,000 Kr., men Meningen er ved stadig Opsparen af Renter og Renters Renter engang i Tiden at faa samlet en betydelig Kapital, der skal anvendes til Byens Bedste. Sidstnævnte Legats Kapitalfond udgjør noget over 10,000 Kr., hvoraf Renterne tilfalde nogle af Testators Slægtninge.

Tønsbergs betydeligste Legat, Anders Madsens og Hustrues Legat

for trængende Enker, har i Femaaret faaet sine Indtægter i væsentlig Grad forøgede derved, at flere af Legatets Gaarde, efterhvert som de bleve bygselledige, ere bortfæstede mod høiere Afgift. Af de 20 Pensioner, som for Tiden ere bevilgede, udbetales ifølge seneste ved kgl. Resolution af 9de November 1878 fastsatte Regulativ 4 med 300 Kr. aarlig, 6 med 250 og de øvrige 10 med 200 Kr.

Blandt kommunale Indretninger maa ogsaa regnes Brændevinssamlaget, over hvis Overskud det ifølge Samlagets Love er overladt Kommunebestyrelsen at forføie. Overskudet, der i disse 5 Aar for Størstedelen er medgaaet til Afbetaling paa Kommunens Aktiebidrag til Jernbanen, er som Følge af Omsætningens Aftagen blevet mindre for hvert Aar, og udgjorde i Aaret 1880 efter Fradrag af 5 pCt. til Aktietagerne Kr. 13.664.06 mod Kr. 28,979.30 i 1876. Aarsberetningen for de foregaaende Aar er tidligere indsendt; den for 1880, der følger denne Beretning, viser, at der i dette Aar solgtes:

i Partier (40 Potter og derover)	489	Potter.
- Detail	54,830	—
Ialt solgt	55,319	Potter.
Det i Samlagets Lokaler udskjænkede Brændevin udgjorde	8,212	—
Altsaa total Omsætning	63,531	Potter.

Private Foranstaltninger. Byens Pengeinstituter ere fremdeles i stadig Fremgang. Tønsbergs Sparebank havde ved Femaarets Udgang under Forvaltning Kr. 3,441,587.26, hvoraf den selv eiede Kr. 329,719.15. Tønsbergs Privatbanks Reservefond, der ved Udgangen af 1875 udgjorde 5,429 Spd., var til samme Tid 1880 voxet til Kr. 73,733, inkl. Delkredere- og Fyldingsfondet. Bankens Totalomsætning udgjorde sidstnævnte Aar Kr. 29,025,864.36. Sidste Aars Beretning vedlægges saavel for denne som for Sparebanken.

For de to Skibsassuranceforeninger, som her have sit Sæde, nemlig den „Vestfoldske“ og den „Østlandske“, vedlægges Aarsberetninger for 1880. Af disse vil sees, at den af førstnævnte Forening overtagne Forsikring ved Udgangen af 1880 udgjorde:

ifølge direkte Indmeldelser:	368	Skibe og Parter til Værdi	Kr. 9,725,677
- Reassurance fra andre Foreninger . . .	345	— - — - —	- 4,550,000
Ialt	713	— - — - —	Kr. 14,275,677.

I den „Østlandske“ var ved Udgangen af 1880 forsikret 391 Skibe til samlet Værdi Kr. 6,700,596.

I 1880 stiftedes „Tønsbergs Fragtassuranceforening“, der ligesom Skibsassuranceselskaberne er grundet paa gjensidig Forsikring, men kun har de indmeldte Skibes Fragt, ikke Skibene selv, til Gjenstand. Foreningens første Aarsberetning vedlægges. Denne viser, at de indmeldte

Skibes Antal udgjorde i Februar dette Aar 204 med indtegnet Beløb Kr. 1,246,100.

Tønsbergs Handelsforening havde ved Udgangen af 1880 46 Medlemmer. Sømandsforeningen tællede 112. Statuter for begge disse Selskaber følge hermed.

Tønsbergs Byfogedkontor 18de August 1881.

Holtermann.

Beretning
om Holmestrands Kjøbstads økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

Handel. Detailhandelen antages at have været tilfredsstillende. Afsætningen er for nogen Del fremhjulpet ved det større Antal Arbeidere ved Jernbaneanlægget, som i Periodens Løb have havt Tilhold i Byen og sammes Nærhed. Dog have flere af de Handlende lidt adskillige Tab ved i for stor Udstrækning at give Kredit. I Aarene 1878 og 1879 ere 7 Handelsboer opgivne til Konkurs, de fleste tildels dog mindre Handlende, og som kun havde drevet Næringen i kortere Tid. Iblandt dem var dog en større Konkurs, bevirket tildels ved det pludselig indtraadte mindre gode Forhold i Skibsfarten samt Tab ved Havari. Som i forrige Femaarsberetning bemærket, bidrage de i stor Mængde ankommende Varepartier til Landhandlere og Forbrugsforeninger til at indskrænke Omsætningen for Byens Handlende, hvis Antal imidlertid er omtrent det samme som tidligere.

Skibsfarten har i Femaaret gjennemgaaende kun givet et tarveligt Udbytte. Aaret 1880 har imidlertid været et godt Aar, bevirket navnligen ved hurtige Reiser trods de lave Fragter, der have varieret mellem 16 og 24 sh. pr. Petersburger Standard til Kulhavnene paa Englands og Skotlands Østkyst, — til andre Steder i Forhold. Udførselen af Trælast, der hovedsagelig har bestaaet af Pitprops, og hvoraf en stor Del har været under 19 Decimeter, har udgjort gjennemsnitlig 12,190 Ton aarlig, der fornemmelig er afskibet til Østkysten af Storbritannien. Den tidligere Udførsel til Holland af Bjælker er nu saagodtsom ophørt, ikke saameget paa Grund af Skovenes Aftagen, som fordi man i den senere Tid har begyndt selv at forædle Virket ved den herværende Dampsag. Udførselen kan ansættes til 4 à 500 Ton om Aaret. Til Danmark gaar ca. 2 à 300 Tylvter Lægter.

Endel Udførsel af Brolægningssten har i de sidste to Aar fundet Sted fra et Par i Byens Nærhed optagne Stenhuggerier, fornemmelig til Frankrige og Tyskland, men heri er for Tiden en Stands.

Vittingfossens Træsliberi udfører en ikke ubetydelig Mængde Træmasse, der for Størstedelen skibes over Kristiania og saaledes ikke til-

fører Byen nogen væsentlig Indtægt. Herfra er gjennemsnitlig direkte udført 191,929 Kg. aarlig.

Hyrerne have varieret mellem 35 à 45 Kr. for helbefarne Matroser.

I Slutningen af Aaret 1877 indtraf nogle tildels større Havarier, der dog paa en Undtagelse nær ikke medførte Tab af nogen Betydenhed.

Skibenes Antal, som ved Udgangen af 1875 i indenrigsk og udenrigsk Fart tilsammen var 68, udgjorde ved Slutningen af Aaret 1880: 65, med en Nedgang i Drægtigheden af 1,000 Ton.

Haandværksdrift. Herom henholdes i det Væsentlige til forrige Indberetning.

Fabrikdrift haves ikke her paa Stedet, medmindre man hertil vil henregne nogle industrielle Anlæg, saasom 2 Garverier, 2 Tobaksspinderier og 1 Dampsag.

Bergværksdrift forefindes ikke.

Skibsbyggeri har ikke fundet Sted i Femaaret, kun enkelte Skibsreparationer ere foretagne ved den saakaldte Kran.

Jordbrug. Stedet har ingen Bymark, kun et Par mindre Løkker, der bortforpagtes.

Stedets Tilstand i Almindelighed. Ifølge Fattigvæsenets Rodeprotokoller for November 1880 udgjorde Folkemængden 2,368 Individer, heri dog iberegnet Antallet af Jernbanearbeiderne med respektive Familier. Hvorvidt Byen i økonomisk Henseende har gjort Fremgang, er vistnok tvivlsomt, dog synes Velstanden blandt Arbeidsklassen at have tiltaget, navnligen ved Udleie af Husrum til Jernbanearbeidere, ligesom Expropriationen til Jernbaneanlægget har forskaffet Flere en upaaregnet Gevinst. Nogen Arbeidsløshed har egentlig ikke været følt.

Ædruelighedstilstanden formenes at have været ret god. Et i Femaaret oprettet Brændevinssamlag, der fra Periodens Slutning vil komme til at arbeide alene, har vistnok virket til Forbedring, ligesom religiøse Bevægelser have medvirket i samme Retning.

Eiendomspriserne steg ved enkelte Handeler ikke ubetydeligt, men i de Par sidste Aar er Tilbagegang heri skeet.

Husfliden indskrænker sig som hidtil til Familiens eget Behov og giver neppe Noget til Afsætning. Ved Sammenskud af Byens Borgere er en Husflidsskole for Børn oprettet; den har virket et Par Aar.

Fiskeri drives som tidligere med Bakke, Line og Not.

I Aaret 1878 omdannedes den Tordenskjoldske Borgerskole til kommunal Middelskole, med aarligt Statsbidrag stort Kr. 2,000. Af Legatet, det saakaldte Tordenskjoldske, oppebærer Skolen 2,600 Kr. aarlig, saa at Kommunen, foruden at holde frit Lokale, kun har tilskudt det ringe Beløb af gjennemsnitlig 600 Kr. pr. Aar. Paa Grund af dette Legat har Skolen ogsaa et i Forhold til sin Størrelse særdeles stort Antal Fripladse, 16 hele, som uddeles af Forstanderskabet og i Regelen ere optagne, hvorved flere af Byens mindre bemidlede Indvaanere sættes istand til at give sine Sønner en fordelagtig Skolegang.

Samtidigt med Overgangen til Middelskole oprettedes en 2-aarig Forberedelsesklasse, der staar under samme Bestyrelse som Middelskolen.

Det samlede Elevantal ved Skolen og dens Forberedelsesklasse har i de 2 Aar, den har bestaaet, gjennemsnitlig været 63, hvoraf 11 have hørt hjemme i de tilgrændsende Bygder. Afgangsexamen er i samme Tidsrum bleven absolveret af 9 af Skolens Elever og 6 Privatister.

Uden at fuldende Middelskolens Kursus have 16 Elever forladt Skolen, et Misforhold, der vistnok for en stor Del maa tilskrives den uheldige Omstændighed, at mange Elever ere blevne satte for sent ind paa Skolen til i en passende Alder at kunne gjennemgaa den fuldstændigt.

Angaaende den herværende Sømandsforenings Virksomhed vedlægges en Indberetning fra Foreningens Formand, Kæmner, forhenværende Skibsfører, Schouverøe.

Holmestrands Badeanstalt virker fremdeles og har stadigt været besøgt af tilreisende Badegjæster ligesom af Byens Folk. Noget Nettoudbytte afgiver den ikke.

Af vedlagte Extrakter over Sparebankens Virksomhed i Femaaret 1876—1880 fremgaar følgende Resultater:

Indskudskapitalen, som 31te December 1875 udgjorde Spd. 156,603 =	Kr. 626,412,
udgjorde den 31te December 1880	- 622,480
Skarebankens Fond, som 31te December 1875 var Spd. 21,536 =	- 86,144,
udgjorde den 31te December 1880	- 117,250.
Banken havde under Forvaltning den 31te December 1875 Spd. 178,140 = ...	- 712,560
og den 31te December 1880	- 739,730.

Antallet af brandforsikrede Bygninger var ved Udgangen af Aaret 1875 229, forsikrede for 269,610 Spd. = Kr. 1,078,440; ved Udgangen af Aaret 1880 243, forsikrede for Kr. 1,288,400.

Angaaende Skattevæsenet kan anføres: I Periodens Løb har været udlignet:

	Byskat:	Fattigskat:
1876	Kr. 16,662.33	Kr. 8,013.33
1877	- 20,031.63	- 8,997.20
1878	- 21,059.14	- 10,041.66
1879	- 23,695.74	- 14,265.38
1880	- 25,616.79.	- 15,488.72.

Derhos er udlignet som Feierskat paa Brandassurancesummen aarlig 1,200 Kr. Den beskattede Formue i Femaaret har været gjennemsnitlig Kr. 1,820,040.

Byens Gjæld ved Udgangen af Aaret 1880 udgjorde Kr. 152,475.93.

Holmestrands Byfogedkontor den 30te Juli 1881.

Schenck.

Beretning
om Ladestedet Hortens økonomiske Tilstand m. V. i Femaaret 1876—1880.

Handel. Saaledes som i sidste Femaarsberetning anført, er Stedets Handel fremdeles noget i Tiltagende, skjønt den endnu maa siges at være mindre betydelig. De Handlendes Antal er i de senere Aar noget tiltaget, og Stedets Forsyning med de vigtigste Nødvendighedsartikler sker nu for Størstedelen ved Stedets egne Handlende. Den tidligere Trafik af omreisende Handelsmænd, som drive Handel for nogle Dage og derefter opsige sit Handelsborgerskab, er i stærkt Aftagende. Da Torvtrafiken ogsaa synes at være i Tiltagende, efterat Stedet i 1878 har faaet et mere bekvemt liggende Torv, antages det, at dette vil noget mere bidrage til, at det omliggende Landdistrikt i høiere Grad end tidligere nu vil blive forsynet med Varer fra dette Sted. Efter Opgave fra Toldkammeret i dette Aar have de vigtigste Indførselsartikler i Femaaret været Stenkul, Malt, Mel og Tobak.

Toldintraderne have i 1880, ligeledes efter Opgave fra Toldkammeret, udgjort i det Hele Kr. 47,265. Brændevinshandelen er nu overtaget af et Samlag, der begyndte sin Virksomhed i 1878, og som driver denne gjennem 3 Udsalgssteder, hvorfra tillige Udskjænkning foregaar; derhos er tillige Værten ved Karljohansværns Klubselskab meddelt Tilladelse til at udskjænke Brændevin og deraf tilberedet Drik til Selskabets Adgangsberettigede.

Ved Udgangen af forrige Aar havde 17 almindelig Udskjænkningsret af Øl, Vin og Cider efter Lov 12te Juni 1869 § 1, og 3 Personer efter samme Lovs § 3. Af de 17 almindelige Udskjænkningsrettigheder disponeredes ved Udgangen af 1880 2de af Brændevinssamlaget. Det synes, at Ordningen af Brændevinshandelen ved et Samlag har bidraget, om just ikke til at indskrænke Brændevinsdrikken, dog til, at denne foregaar paa en sømmeligere Maade end tidligere. Den Adgang, som Loven af 1ste Juni 1876 giver til at indskrænke Øltrafiken, og som af Kommunerepræsentationen er bleven benyttet, synes at have havt en gavnlig Indflydelse til at hemme Nattefylderi.

Stedet har som tidligere kun et Apothek.

Skibsfart. Stedets Skibsfart er kun liden. Det samlede Antal af de selve Horten tilhørende Fartøier udgjorde ved Slutningen af forrige Aar efter Toldkammerets Opgave i udenrigsk Fart 12, i indenrigsk Fart 10, tilsammen 22 med Drægtighed 2,631 Ton. Nogen Sømandsforening eller anden Indretning til Skibsfartens Fremme findes fremdeles ikke paa Stedet.

Haandværksdrift. Som forrige Gang anført, vil det ikke kunne opgives med nogen Nøiagtighed, hvormange der driver Haandværk som Mestere, da Enhver, som har nogen Indsigt, kan drive saadan Virksomhed, uden at dertil behøves nogen Tilladelse eller offentlig Bemyndigelse. Stedet har 1 Guldsmed og 3 Bogtrykkere.

Nogen Udførsel af Haandværksarbeide finder i den senere Tid neppe Sted. Nogen Forening til Haandværksdriftens Fremme haves ikke.

Fabrikdrift. Udenfor den Fabrikdrift, som drives ved Værftet og af 2de Ølbryggerier, hvis Forretninger drives saa vidt i det større, at de vel maa benævnes Fabrikdrift, kan nogen saadan neppe siges at existere her. Det ene Bryggeri har produceret noget Exportøl til Udførsel, men i den sidste Tid ikke i noget særdeles betydeligt Kvantum. Her drives et Garveri, men neppe af den Betydenhed, at det bør benævnes Fabrikvirksomhed.

Bergværksdrift har Stedet ikke.

Skibsbyggeri drives fremdeles ikke udenfor Statens Regning ved Karljohansværns Værft. Benyttelsen af Marinens Dok til Reparation af private Fartøier er nu meget sjeldnere end tidligere og kan næsten siges i den sidste Tid at være ophørt.

Fiskeri beskjæftiger ikke nogen væsentlig Del af Stedets Befolkning. De egentlige Fiskeres Antal kan neppe anslaaes til mere end 10 à 12 Personer. Noget betydeligt Opsving kan saaledes denne Næringsvei, der forresten synes ganske naturlig for dette Sted, ikke have taget. Laxe- og Ørretfiskeriet er kanske noget i Fremgang, uden at Udbyttet dog endnu kan siges at give nogen særdeles betydelig Indtægt. Gjenstanden for Fangst er fremdeles de samme Arter, som tidligere nævnt, nemlig Torsk, Flyndre, Aal og Hvitting, Lange, Haa og især Kolje. Krabber og Hummer fanges ogsaa, dog mere af Fiskere fra Landdistriktet. De almindelige Fangstredskaber ere Drivgarn, Teine, Haandsnøre og Bakke. Ferskvandsfiskeri findes ikke indenfor Ladestedet.

Jordbrug. Byen har ingen Bymark, men da en større Del af Byens Areal ikke er bebygget, drives der paa de ubebyggede Marker et ikke saa ganske ubetydeligt Jordbrug, omtrent i samme Udstrækning som tidligere, dog maaske de sidste Aar i noget mindre Udstrækning, da et større Areal efter Branden i 1878 er bleven bebygget.

Daglønnen for en Arbeidskarl kan ansættes til 2 Kr. og den aarlige Løn for en Tjenestekarl er fra 220 til 240 Kr. Heller ikke i dette Femaar er her paa Stedet afholdt nogen Landbrugsudstilling. Til Forædling af den i Byens Omegn producerede Melk findes 2 Meierier, af hvilke det ene i 1880 har leveret 1,850 ℔ Smør og det andet 1,200 ℔ Smør, 1,700 ℔ Nøgelost og 1,700 ℔ Prim. Til disse 2 Meierier og 2de Melkesalg er i det Hele leveret i 1880 235,000 Potter nysiet Melk, deraf er afhændet som nysiet 16,000 Potter, som Fløde 11,660 Potter og som skummet Melk 202,800 Potter.

Stedets Tilstand i Almindelighed. Stedet har siden 1858 havt sit eget Formandskab, der nu tæller 6 Medlemmer istedetfor tidligere kun 5. Nogen Formindskelse antages at være skeet i Folkemængden paa Grund af Fraflyttelse og Udvandring, da Arbeidsforholdene beklageligvis i de Par sidste Aar have været mislige, idet Værftet har været nødt til, paa Grund af formindskede Bevilgninger til Marinen, at indskrænke Driften ved

Værkstederne. Da ingen Folketælling i Femaaret har fundet Sted, og Udvandring ikke sker direkte herfra, haves ingen Oplysninger, som kan med nogen Paalidelighed belyse Forholdene.

Hvad Ædrueligheds tilstanden angaar, maa denne ansees at have i væsentlig Grad bedret sig. Grunden hertil maa formentlig søges deri, at Evnen til Konsumtion paa Grund af de slette Tider for Arbeidsklassen hersteds er i høi Grad indskrænket. Uden Indflydelse har formentlig heller ikke været Stiftelsen af en Totalafholdsforening, som har ikke faa Medlemmer, og som antages at have udøvet en gavnlig Indflydelse paa ikke Faa.

Som Bidrag til Bedømmelse af Sædelighedstilstanden indtages her følgende Opgave meddelt af Sognepræsten efter Ministerialbogen:

1876	af	156	Fødsler	9	uægte,	altsaa	5.7 pCt.
1877	-	171	—	10	—	—	6.4 -
1878	-	182	—	12	—	—	6.6 -
1879	-	219	—	11	—	—	5.1 -
1880	-	222	—	20	—	—	9.0 -

Disse noksaa heldige Tilstande maa formentlig tilskrives de samme Aarsager som i sidste Beretning anført.

Den i forrige Beretning omhandlede Arbeiderforening existerer fremdeles og virker i den samme Retning. Det har været paatænkt, at den skulde erholde sit eget Lokale, og har der ihærdigt været virket fra sammes Bestyrelse i denne Retning. Hans Majestæt Kongen har ogsaa i denne Anledning skjænket et større Bidrag. Da der imidlertid ikke endnu er samlet en saa stor Kapital, at Foretagendet kan paabegyndes, uden at der maatte laanes et for stort Beløb, og Stedets Forholde i det Hele for Tiden ere fortrykte, er Byggeforetagendet udsat til heldigere Tider.

Af Understøttelsesselskaber af forskjelligt Slags virke fremdeles de i forrige Beretning nævnte. Ved Udgangen af 1880 udgjorde Søetatens Understøttelsesindretnings Fonds Kapital Kr. 130,085.17.

Til Udbredelse af Oplysning inden Ladestedet haves:

1) En Middelskole, hvormed er sat i Forbindelse en Pigeskole samt en Forberedelsesskole. Middelskolen nyder et aarligt Bidrag af Staten stort 3,200 Kr. Ved Udgangen af 1880 havde Skolen følgende Lærerpersonale, nemlig: 1 Inspektør og Bestyrer, aflønnet med Kr. 2,800; 2 Lærere med Løn hver Kr. 1,800, 1 med Kr. 1,600, 1 med Kr. 1,400, 1 med Kr. 1,200, 1 Timelærer med ca. Kr. 1,100; 3 faste Lærerinder med en Aflønning af respektive Kr. 960, 700 og 440, 3 Lærerinder efter Timebetaling med respektive Kr. 640, 500 og 360; derhos en Gymnastiklærer med Kr. 400 og Lærerinde i Gymnastik med Kr. 144. Elevernes Antal udgjorde den 31te Decbr. 1880 i Middelskolen 97, i Pigeskolen 51 og i Forberedelsesskolen 50, altsaa tilsammen 198, hvoraf 127 Gutter og 71 Piger.

2) a. En Almueskole, der underholdes af Kommunen med et Lærerpersonale af 5 Lærere, der have følgende Aflønning: 2 hver Kr. 1,160, 2 hver Kr. 1,060 og 1 Kr. 900; 3 Lærerinder i fulde Poster, hvoraf 2 aflønnede med

Kr. 572 hver og 1 med Kr. 520; 2 Lærerinder i halve Poster med en Aflønning hver af Kr. 280, hvorhos Lærere og Lærerinder i fulde Poster efter 10 Aars Tjeneste, naar de dertil anbefales af Skolekommissionen, erholde et Alderstillæg af Kr. 100 og efter 5 Aars Forløb Kr. 50. Ved Skolen haves et Skolebud, der tillige fungerer som Pedel med en aarlig Aflønning af Kr. 600 foruden fri Bolig og Brænde. Elevantallet var 31te December 1880 460, hvoraf 227 Gutter og 233 Piger, fordelte i 18 Klasser.

b. En Almueskole, der underholdes af Staten for de militære Mandskabers Børn. Den har 3 Lærere og havde 31te December 1880 et Elevantal af 162, hvoraf 76 Gutter og 86 Piger, fordelte i 6 Klasser, hver med 3 Skoledage i Ugen.

3) 2 Haandgjerningsskoler, hvoraf den ene underholdes ved private Tilskud samt af et Legats Midler. Sparebanken har ogsaa i længere Tid ydet Bidrag til denne Skole. Den anden, der er af mindre Betydning, har tildels nydt Bidrag af Brændevinssamlagets Overskud.

4) Et Børneasyl, hvis Oprettelse væsentlig skyldes Kommandør Rosenqvists Initiativ og Frikostighed. Det underholdes ved Bidrag fra Stedets Indvaanere samt fra Sparebanken og af Brændevinssamlagets Overskud. I samme var der den 31te December 1880 optaget 40 Børn under 7 Aar.

Ved Marinens Hovedstation paa Karljohansværn haves:

1) En Søkrigsskole til Uddannelse af faste Officerer og Reserveofficerer. Efter den nu gjældende Plan er Kursuset for Reserveofficerer bestemt til 3 Aar og for Aspiranter til de faste Officersposter 5 Aar.

2) en Korpsskole til Uddannelse af Underofficerer og Søartillerister.

I Forbindelse med det mekaniske Værksted er sat en teknisk Skole.

Til Marinen hører et offentligt Bibliothek, der bestyres af en af Marinedepartementet udnævnt ulønnet Kommission bestaaende af 3 Medlemmer. Bibliotheket har en lønnet Bibliothekar, der nyder en Løn af 400 Kr. Det har et aarligt Bidrag af Søkadetkorpsets Fond stort 2,400 Kr., der anvendes til Indkjøb af Bøger og Tidsskrifter.

Ladestedet har en Sparebank, som ved Udgangen af 1880 (35te Driftsaar) eiede en Kapital af Kr. 65,394.36 foruden sin egen Gaard, brandtaxeret for Kr. 14,000, samt Inventarium assureret for Kr. 2,000. Den eiede derhos 20 Aktier i Hortens Badeanstalt, hvilke imidlertid hidtil ikke have givet noget Udbytte. Under Forvaltning havdes til samme Tid Kr. 719,134.08.

Efter en af Kæmneren meddelt Opgave hidsættes omstaaende Oplysning om Skatteforholdene:

Aar.	Taxt af fast Eiendom.	Formue.		Skatbar Indtægt.		Skat paa Indtægt.	Skat paa Formue.	Feierskat udlignet paa Hus-eierne.	Bygningsskat, $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{2}$ af Assurancesummen af de Huse, hvis Eiere ikke bebo Stedet.	Byskat.	Fattigskat.	Antal Skatteydere.	
		Byskat.	Fattigskat.	Byskat.	Fattigskat.							By-skat.	Fattig-skat.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.		
1876.....	2,159,760	1,756,000	1,922,600	870,944	866,536	35,779	1,896	1,702	364	19,532	20,208	1,494	1,422
1877.....	2,439,820	2,016,500	2,026,700	770,241	762,811	36,002	2,023	1,682	312	19,058	20,071	1,602	1,520
1878.....	3,546,370	2,144,800	2,153,200	770,381	762,951	33,825	2,077	1,746	246	19,494	18,400	1,714	1,712
1879.....	2,724,378	2,071,000	2,069,400	984,516	976,100	40,545	2,070	2,101	255	26,361	18,610	1,805	1,776
1880.....	3,089,838	2,396,000	2,386,700	867,927	862,161	40,138	2,392	2,100	362	26,556	18,427	1,674	1,571

Brændevinsafgiften udgjorde for 1880 Kr. 6,666.67, der fordeltes lige mellem Kommune- og Fattigkassen. Afgift af Hunde er opført med Kr. 400, Do. af Øl- og Vinudskjænkning med 2,720 Kr., der deltes lige mellem Kommune- og Fattigkassen.

Bykassens Gjæld var ved Udgangen af 1880 Kr. 85,467. Deraf er 80,000 Kr. paadraget ved et optaget Laan til de nye Skolebygninger. Havnekassens Gjæld udgjorde til samme Tid Kr. 8,400 og Fattigkassens Gjæld Kr. 8,400.

Ladestedets økonomiske Forfatning, der ved Begyndelsen af Femaaret var i god Fremgang, er i sidste Aar af denne Periode i Tilbagegang som en Følge af, at Virksomheden ved Værftet paa Grund af mindre Bevilgninger i de sidste Aar har lidt en betydelig Indskrænkning. Dette har bevirket, at Værftet har været nødt til dels at afskedige et stort Antal Arbeidere, dels at indskrænke Arbeidet for et betydeligere Antal til kun 3 à 4 Arbeidsdage om Ugen. Derved er naturligvis frembragt en Tilbagegang i Arbeidsklassens Kaar, som igjen har medført, at et større Antal Arbeidere, der ikke vare bundne til Kommunen ved fast Eiendom, have søgt andetstedshen, navnlig antages flere at være udvandrede til Amerika. Herom kan, som før bemærket, imidlertid ingen bestemt Oplysning meddeles, da Udvandringen ikke sker direkte herfra, men over Kristiania. Under disse Omstændigheder falde de Anstrengelser, som Kommunen har gjort for at ophjælpe sit Skolevæsen, navnlig ved Opførelsen af 2 nye større Bygninger for Middelskolen og Almueskolen, ikke lidet trykkende for Kommunen, uagtet de Bidrag, som ydes Kommunen fra Statens Side, i de Par sidste Aar er noget forhøiet og i 1880 udgjorde 5,400 Kr. Dette Bidrag staar dog neppe endnu i det rette Forhold til, hvad Staten som Skatteyder maatte antages at ville komme til at yde, hvis den lige med Kommunens Indvaanere kunde ilægges Kommune- og Fattigskat.

Eiendomspriserne staa nu omtrent paa det samme Trin som ved Slutningen af forrige Femaarsperiode. Stedet har i den senere Tid været stærkt udsat for Ildebrande, og navnlig var den Ildebrand, som overgik Stedet den 10de Mai 1877, ødelæggende, da der ved samme gik ikke ubetydelige Værdier tilspilde saavel af Bygninger som Løsøre. Efter Branden har det brandlidte Strøg været Gjenstand for nogen Omregulering, hvorved man har haabet, at en større Sikkerhed skulde opnaaes. Den afbrændte Del er igjen opført*), og har en tiltagende Bebyggelse, navnlig i 1877, fundet Sted. De forhaandenværende Omstændigheder have fremkaldt stærk Mistanke om, at flere Ildebrande have været paasatte, og har der i 2de Tilfælde været dekreteret Aktion, som har ledet til Domfældelse i et Tilfælde. Forsaavidt den omhandlede Mistanke virkelig skulde være begrundet, turde muligens de mislige økonomiske Forholde, som nu ere raadende paa Stedet, yde nogen Fristelse til denne Forbrydelse, som frembyder saa store Vanskeligheder med Hensyn til Opdagelse. Imidlertid turde det dog være et

*) Atter iaar, 1881, er det nyopbyggede Strøg rammet af en betydelig Ildebrand.

Spørgsmaal, om ikke Grunden hertil væsentlig maa søges i den Maade, hvorpaa Assurancevæsenet fortiden er ordnet, idet samme formelig lokker samvittighedsløse Personer til at spekulere i Ildebrand, og det synes, at den sidste Tids Foreteelser i denne Retning ikke alene paa dette Sted, men ogsaa andetsteds kunde opfordre til at tage den heromhandlede Lovgivning under Behandling, forat det kunde bringes under nærmere Overveielse, om ikke Noget burde gjøres for at hindre en saadan samvittighedsløs Spekulation. Her paa Stedet er Tegningen af Assurance tiltaget i en overordentlig Grad, og medens det tidligere hørte til en Sjeldenhed, at Arbeidere og med dem ligestillede havde assureret, saa er det nu Tilfældet, at Assurance benyttes i stærk Udstrækning af alle Borgerklasser. Efter Opgave fra 11 Assuranceselskaber udgjorde saaledes den forsikrede Sum ved Udgangen af 1880 Kr. 2,488,601, hvori dog maa gjøres et større Afslag for Reassurance, som for flere Selskabers Vedkommende ikke var opgivet.

Ladestedet anløbes af et stort Antal Dampskibe, navnlig indenlandske, og staar i en jevn Forbindelse med Ind- og Udlandet. Denne Forbindelse vil erholde en Udvidelse ved Grevskabsbanen, som formentlig vil blive aabnet i Slutningen af 1881.

Stedet har en fast Skydsstation, der nyder et mindre Bidrag af Kommunen, og er pligtig at holde 4 Heste.

Væsentlige Fremskridt med Hensyn til Udvikling af de kommunale Indretninger er paa Grund af manglende Resourcer ikke skeet i indeværende Termin. Det burde kanske nævnes, at Antallet af Gadelygter er noget forøget og endel Træplantninger sat iværk navnlig ved det efter Ildebranden udlagte Torv, ligesom sammesteds er opført for Kommunens Regning en Basarbygning, indeholdende Boder, hvorfra Salg foregaar af Kjød og Grønsager. Den Kommunen tilhørende Brygge, der blev opført for Havnekassens Regning ved Hjælp af et Laan stort 2,500 Spd., blev ved Isgang saaledes ødelagt, at den maatte sløifes, og af samme er saaledes kun tilbage de indbjergede Materialier. Den samme Mangel, som paapegedes i forrige Indberetning, nemlig den ringe Adgang til Vand, er endnu tilstede og er især følelig i Ildebrandstilfælde. Sagen har imidlertid oftere været under Overveielse, om ikke Noget maatte kunne udrettes i denne Henseende, og er der Haab om, at der, uagtet det skorter paa Midler til paa en ganske fyldestgjørende Maade at afhjælpe Manglerne, dog vil blive sørget for nogenlunde at raade Bod paa dem.

Den i forrige Beretning omnævnte Badeanstalt har virket til Gavn for Stedet, men har desvære af Mangel paa Kapital ikke kunnet udvide sin Drift saaledes, at den har kunnet bringe Interessenterne nogen Fordel, og det har været nødvendigt ved Bidrag navnlig af Brændevinssamlaget at støtte dens Virksomhed.

Den paa Stedet værende Tvangsarbeidsanstalt har fremdeles været i Virksomhed omtrent i den samme Udstrækning som nævnt i forrige Beretning, og tør man tro, at den har virket heldigt til at hemme Betleri, navnlig af fremmede Omstreifere, som oftere ere blevne indsatte i samme.

Det tidligere omtalte Samlag for Brændevinshandel har ydet Bidrag i flere gavnlige Øiemed. Saaledes er i 1880 af Overskudet i 1879 bleven bevilget følgende Beløb:

a)	til Børneasylet	Kr. 500
b)	- Hortens Badeanstalt	- 200
c)	- Arbeiderforeningens Bibliothek	- 100
d)	- Hortens Arbeider-Hjælpe- og Understøttelsesforening . .	- 100
e)	- den frivillige Haandgjerningsskole	- 100
f)	- det mekaniske Værksteds Syge- og Understøttelseskasse .	- 100.

Hortens Magistratskontor den 2den Juli 1881.

C. C. Schmidt.

Angaaende Ladestedet Svelviks økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880 giver jeg mig herved ærbødigst den Ære at meddele:

Den vigtigste Næring er Skibsfart og Rederi, som i Femaaret kun har givet ringe Udbytte, idet Fragterne have været lave og Hyrerne betydeligt under dem, der betaltes i de gode Aaringer. Følgen heraf har været, at Skibenes Antal ikke er forøget, tvertimod er det formindsket med et større Skib paa 653 Ton, saa den samlede Tonnage nu er gaaet ned til 5,030 Ton. De tilbageværende Skibe ere gjennemsnitlig gaaede ned i Værdi, ikke alene paa Grund af Slitage i Femaaret, men fornemmelig formedelst den almindelige Synken af disse Værdier under Tidernes Tryk og Tvivl om Seilskibenes Evne til at udholde Konkurrencen med Dampskibe, af hvilke Stedet ikke er i Besiddelse af noget. Virksomheden paa Stedets 3 Skibsværfter har selvfølgelig været langt ringere end før, idet den har været indskrænket til Reparationer, som i Regelen kun have givet Sysselsættelse i Vintermaanederne.

Stedets Kommunikationer ere tilfredstillende, da det, saalænge Farvandet til Drammen er aabent, befares af 5 Dampskibe, der anløbe Stedet næsten daglig, flere 2 Gange om Dagen. Den nye Landevei gjennem Næsbygden til Drammen har naturligvis forøget Færdselen og Rørelsen fornemmelig paa de Tider, da Dampskibene ikke kunne gaa. Stedets Handelsomsætning antages dog at være noget aftaget netop formedelst denne Vei, da den lettere Adkomst til det større Omsætningssted Drammen bevirker, at mange Indkjøb nu foregaa der, som ellers vilde have fundet Sted i Svelvik. Ikke alene af denne Grund, men ogsaa paa Grund af de flauere Tider antages Vareomsætningen at være gaaet tilbage, hvorimod de Handlendes Antal er forøget, saa her nu er 10 Handlende.

Her er ingen Fabrikdrift, heller ingen Bergværksdrift. Isudskibningen har været:

i 1876	. . . .	ingen.
- 1877	. . . .	3,500 Ton.
- 1878	. . . .	12,000 —
- 1879	. . . .	3,500 —
- 1880	. . . .	500 —

Haandværksdriften er ikke betydelig, men omtrent tilfredsstillende for Stedets Behov. Husfliden er ringe.

Fiskeriet er af ringe Betydning for Stedet, forsaavidt som det ikke drives synderligt af dets Indvaanere, der dog rigelig forsynes med Fisk af Fiskere fra Omegnen. De væsentligste Redskaber ere Bakke og Sættegarn og for en Del Bundgarn og Ruse.

Inden Ladestedet ligger endel Jord, men Agerbruget er naturligvis uvæsentligt, dog antages Havedyrkningen at give ikke uvæsentlige Bidrag til Husholdningerne; her dyrkes som Regel ikkun Grønsager.

Ifølge vedlagte Opgave over Skatteligningen var Skatteydernes Antal i Aaret 1876 491, samlet Indtægt 434,420 Kr. og Formue 1,287,400 Kr., men i — 1880 475, — — 337,140 - - — 1,132,000 -.

Sparebanken har meddelt vedlagte Oversigt over dens Virksomhed, hvoraf fremgaar, at i Begyndelsen af 1876 havde 378 Indskydere tilgode Kr. 102,041.78; det følgende Aar gik Indskydernes Antal noget ned, medens Indskudssummen gik op Kr. 1,555.26, men i de følgende Aar er saavel Indskydernes Antal som deres Tilgodehavende stadigt gaaet ned til i 1880, da ikkun 330 Indskydere havde tilgode Kr. 78,082.97.

De oven meddelte Opgaver og en ikke ubetydelig Nedgang i Eiendomspriserne vise en Tilbagegang i Formue og Næring, der er en naturlig Følge af de trykkede Tider. Dog ere de faste Eiendommes samlede Værdi efter Skattetaxterne stadigt i Stigende fra Kr. 613,480 i Aaret 1877, da den første Taxering fandt Sted, til Kr. 640,640 i 1880.

Kommunens Gjæld er gaaet op fra Kr. 42,610.00 i 1876 til Kr. 49,519.35. Stedet har dog uden væsentlige Forrykkelser baaret Tidernes Tryk, som nu forhaabentlig vil afløses af bedre Tider.

I Femaaret antages ikkun 6 Personer at være emigrerede, og nogen Til- og Fraflytning forøvrigt har ikke fundet Sted i nogen bemærkelig Grad.

Havnen er holdt vedlige navnlig ved Uddybning af Renden i Strømmen.

Skolevæsenet er efter Stedets Forhold tilfredsstillende ordnet; der er ved Tilskud af Oplysningsvæsenets Fond oprettet en Afdeling for videregaaende Undervisning, der er forenet med Almueskolen; denne er i Femaaret forøget med 1 ny Klasse, saa her nu er 5 opadstigende Klasser; i den ene af disse undervises endog i Engelsk i 2 og i Geometri i 1 Time om Ugen.

Nydelsen af stærke Drikke er aftaget vel væsentlig paa Grund af de trykkede Tider, og Ædruelighedstilstanden skal være upaaklagelig.

Vedlagt følger ligeledes en Beretning fra Understøttelsesindretningen for uheldige Søfolk, hvis Midler ere forøgede i Femaaret. Interessen for den her virkende Sømandsforening synes at være gaaet tilbage, idet Antallet af Medlemmer fra 54 er gaaet ned til 39.

Svelviks Magistratskontor den 2den December 1881.

Julius Blom.

Fra
Fogden i Jarlsberg.

Idet jeg til Afbenyttelse ved Hr. Amtmandens Femaarsberetning har den Ære at fremsende de Ladestedet Aasgaardstrand vedrørende Schemata i udfyldt Stand, skal jeg ikke undlade at oplyse, at Ladestedets Folkemængde, der efter den sidste Femaarsberetning var 529 Individer, ved Udgangen af forrige Aar udgjorde 540. Ladestedets fornemste Næringskilder ere Søfart og Fiskeri, hvilket sidste dog kun drives som Bisyssel. Handelsomsætningen antages aarlig at udgjøre 120,000 Kr. Udskibning af endel Pitprops finder aarlig Sted. Skibsrederi af nogen Betydning har Ladestedet ikke. Da Ladestedets Befolkning for den største Del bestaar af Søfolk, have de senere Aars ugunstige Konjunkturer for Skibsfarten øvet hemmende Indflydelse paa dets økonomiske Fremskridt, hvorfor det er et Held, at Stedet — især da der hverken indenfor samme eller i den nærmeste Omegn findes nogen Bedrift, som kan yde Befolkningen stadig Beskjæftigelse — har vundet Anseelse og Søgning som Badested, hvorved der er aabnet Adgang til paa forskjellig Maade at erhverve Fortjeneste.

Gannestad pr. Horten den 28de Juli 1881.

R. Onsum.

Til
Hr. Amtmanden i Jarlsberg og Laurviks Amt.

VIII.
Bratsbergs Amt.

Underdanigst Beretning
om den økonomiske Tilstand i Bratsbergs Amt
i Femaaret 1876—1880.

A. Landdistriktet.

I. Jordbruget.

Jordbruget har i Femaarsperioden gjennemsnitlig givet et antageligt Udbytte, idet de gunstigere Aar 1878 og 1880 have opveiet de mindre gode, og Jordbrugets ogFædriftens Produkter derhos have holdt sig i jevnt høie, i tidligere Tider ukjendte Priser. Samtidigt har imidlertid Dagløn og Tjenerløn været saa høie, at saadanne Arbeider som Opbrydning af Nyland ikke ere blevne fremmede i samme Udstrækning som tidligere under lavere Arbeidspriser og lettere Adgang til Arbeidshjælp.

Paa den anden Side har man i den senere Tid anvendt mere Flid og Omtanke i Bearbeidelsen og Benyttelsen af den allerede før dyrkede Jord, i hvilken Henseende Virkningen af det af de enkelte større, i længere Tid mere rationelt drevne Jordbrug i Amtet givne Exempel spores. Det er dog kun i nedre Telemarkens og Bamble Fogderi, at Forholdene tillade Ordningen af en mere regelmæssig Væxtfølge. I øvre Telemarken bliver Driften i det Store, som den har været fra gammel Tid, idet de med større Bekostning opbrudte, for den store Masse af Sten befriede Dele af Eiendommene mere stadigt benyttes til Ager, medens til England benyttes den uopbrudte Del, der høist er ryddet noget for de større Stene i Overfladen, idet man ved Siden deraf tilveiebringer en større Del af Vinterfoderet fra sine Sætervolde, Skogslaatter og bedre Myrer.

Den vanskeligere Adgang til Arbeidshjælp har medvirket til at fremme Brugen af Landbrugsmaskiner, som derhos ved de senere Tiders Fremskridt i Forarbeidelsen deraf ere blevne saa meget billigere, at ogsaa de mindre Jordbrugere for en Del have kunnet indlade sig paa deres Anskaffelse. Saaledes er f. Ex. Brugen af Tærskemaskinen, navnlig for Haandkraft, i denne Periode tiltaget saa meget, at der nu neppe findes mange Jordbrugere i Amtet, som ikke enten alene eller sammen med sine Naboer have anskaffet en saadan. Ligesaa have Hakkelse- og Kornrensemaskiner, hvoraf der nu er rig Tilgang paa baade hensigtsmæssige og billige Sorter, fundet almindelig Udbredelse. Slaatte- og Meiemaskiner ere, fornemmelig dog de første, heller ikke saa lidet benyttede, forsaavidt nedre Telemarkens og Bamble Fogderier angaar, medens derimod Forholdene i øvre Telemarken lidet tillade saadanne Maskiners Anvendelse. Bedre og kraftigere Plouge, Harve o. s. v. ere ligeledes mere almindeligt udbredte. At Brugen saavel af Landbrugsmaskiner som af bedre og hensigtsmæssigere Jordbrugsredskaber har tiltaget som anført, skyldes for en ikke liden Del den i Høsten 1879 ved Skien afholdte Udstilling, hvor særlig Maskiner, skikkede for mindre Gaardsbrug, bleve udstillede og prøvede i Paasyn af den Klasse Jordbrugere, der i Almindelighed ikke har Anledning til at besøge vore større Landbrugsudstillinger.

Den i Amtet beskjæftigede Udskiftningsformand er mere end fuldt optaget med at efterkomme de indløbende Begjæringer om Udskiftning.

For Havevæsenet, der, fornemmelig hvad Frugtavlen betræffer, særlig i Bamble og enkelte Egne af nedre Telemarken synes i tidligere Tid at have staaet ikke saa lidet høit, efter de mange gamle Frugthaveanlæg at dømme, synes igjen i den senere Tid Interessen at have tiltaget, da Plantning af Frugttræer ved Gaardene igjen bliver almindeligere og Gartnerhjælp tildels benyttes saavel til Anlæg af Kjøkkenhaver som til Plantning af Træer.

2. Fædriften.

Fædriften er overalt i Amtet i den senere Tid gaaet betydeligt fremad. Hertil have de i Silgjord og Saudland i flere Aar efter Statsbevilgning stedfundne Kvægudstillinger og de mange nu ligeledes i en Række af Aar rundt om i de fleste af Amtets Herreder afholdte mindre Dyrskuer bidraget særdeles meget. Saavel den ved disse Anledninger stedfundne Præmieuddeling som navnlig den derved fremkaldte livlige Afsætning til andre Egne af Landet til tidligere ukjendte Priser af gode Brugs- og fremragende Avlsdyr har medført, at der anvendes en større Omhu ved Valget af de sidste, ligesom ogsaa en langt bedre Fodring og et i det Hele taget bedre Stel er bleven indført. Til Vinterfoder for Dyr regner man nu ligetil en Fjerdedel eller endog en Trediedel mere Hø og Halm end for længere Tid tilbage, da det kun gik ud paa at livnære det størst mulige Antal

Dyr Vinteren over for, som det hed, om Sommeren at drage den størst mulige Fordel af de rige Fjeldbeiter. Og ved Siden deraf anvender man nu ikke saa lidet af Kraftfodermidler, fornemmelig Klid og i øvre Telemarken Poteter, ligesom den største Del af Havren i nedre Telemarken nu bliver anvendt til Kreaturer og Heste istedetfor tidligere som Menneskeføde. Efter den saaledes efterhaanden indførte bedre Fodring har Udbyttet af Melk sikkerlig flerdoblet sig. Dette viser sig forøvrigt neppe saa meget i en større Afsætning af Meieriprodukter til Byerne som i det langt større Forbrug deraf i Husholdningerne i Sammenligning med det tidligere meget tarvelige Levesæt. Med at behandle Melken paa en mere rationel Maade for at skaffe sig et større Udbytte deraf staar man imidlertid i Telemarken paa ganske enkelte Undtagelser nær endnu meget tilbage. Sæterstellet er, som det har været for lang Tid siden. Der haves intet særskilt Hus paa Sæteren til Opbevaring af Melken, hvorimod denne fremdeles behandles og hensættes i den Stølsbod, hvor Sæterfolkene have sit daglige Stel og sit Natteleie, og hvor den er udsat for Røg, hvorfor Produktet heller ikke lettelig bliver af første Sort og paa Markedet ogsaa kun betales derefter. Det er derhos en væsentlig Mangel ved de telemarkske Sætre, at der ikke haves Fjøs, hvor Kreaturerne om Natten samt i Kulde og Uveir kunne finde Ly. Følgen heraf er, at Dyrene ved Ankomsten til Fjeldbeiterne, da de ere mest ømfindtlige for Kulden, aftage saa meget i at give Melk, at det neppe gjennem hele Sætertiden ganske gjenoprettes, og at Afdraatten antages at blive betydeligt mindre, end den ellers vilde være.

Et Par Meierier have, efterat de atter og atter have været nedlagte, igjen været i Gang i Bø. Saadanne have ogsaa været paatænkt oprettede i Bygder i øvre Telemarken, hvor Gaardene ligge saa samlede, at der kunde skaffes en tilstrækkelig daglig Melkemængde for et Fællesmeieri, som f. Ex. Silgjord og Hviteseid; men man har været i Tvivl, om en ordnet Meieridrift vilde kunne forenes med det nuværende Sæterstel, der vilde være til Hinder for Tilveiebringelsen af det fornødne Kvantum Melk i den for Driften bedste og heldigste Tid. I Skien er i Femaarsperioden oprettet et tredie Meieri, „Solums“, hvortil der væsentlig leveres Melk fra det nævnte Herred. Bedriften er ved samtlige 3 Meierier i Skien saavelsom ved Meieriet i Porsgrund i god Orden.

Med Faare- og Svineavlen vides ingen væsentlig Forandring at være indtraadt.

3. Skovdriften.

I Femaaret er følgende Antal Tylvter Trælast nedflødet gjennem efternævnte Vasdrag:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	1876—80.
Skiens Vasdrag	66,310	67,405	59,914	55,439	74,406	323,474
Skifjeldelven i Gjerpen . .	1,604	485	-	-	-	2,089
Lerkupelven i Gjerpen . .	-	313	661	971	596	2,541
Slemdals Vasdrag	9,770	9,160	5,910	6,690	7,570	39,100
Kilevandets eller østre Herre Vasdrag i Bamble . .	7,035	6,627	5,210	4,391	5,601	28,864
Vestre Herre Vasdrag i Do.	7,007	5,437	5,839	4,915	7,811	31,009
Bjerkeset Elv i Do. . . .	1,408	783	879	316	399	3,785
Kragerø Vasdrag.	35,375	38,329	35,900	20,385	31,864	161,753
Vedkommende Arendalske Vasdrag:						
Nissedals Vasdrag	7,948	6,853	6,619	7,343	7,191*)	35,954
Fyresdals Vasdrag	7,500	7,000	6,600	5,000	6,376	32,476
Tilsammen	143,957	142,392	127,532	105,450	141,814	361,045

Til ovenstaaende Kvanta kommer derhos ikke saa ubetydelige Mængder Last, der ere leverede langs Strandene ved Søen, men hvorover ikke Opgave haves.

Den skaarne Last fra de større Brug ved Ulefos i Hollen og Fossum i Gjerpen nedtransporteres i Føringspramme og er saaledes ikke medregnet i foranførte Opgaver.

Som i forrige Femaarsberetning berørt, indtraadte en Tilbagegang i Priserne for Skovprodukter og Trælast i 1874. Denne Tilbagegang vedvarede endnu et Par Aar, og i denne Periode faldt nogle af de vanskeligste Konjunkturer baade for Skoveierne og Trælasthandlerne. I 1873 havde gjennemgaaende alle Priser paa Skovprodukter naaet en forhen ukjendt Høide, og Følgen heraf havde været, at mange Spekulationer vare grundede i den Forventning, at de florissante Tider skulde vedvare, hvilket bragte mange Skuffelser; thi i 1877 og 1878 faldt Trælastpriserne endnu yderligere, saa at store Tab derved paaførtes næsten Alle, der befattede sig med Trælast og Skovdrift. Under disse Forhold skulde man ventet, at Mange vilde være blevne ruinerede; men takket være den i Landet i de senere

*) Er paa Grund af manglende Opgaver ansat efter Skjøn.

Aar opsamlede store Kapital, gik Krisen mærkværdig godt over. Da Adgangen til Pengelaan forholdsvis var let, havde Eierne af Skove og Skovprodukter det i Regelen i sin Magt at oppebie noget gunstigere Konjunkturer og derved undgaa det Tab, som vilde være den nødvendige Følge af Realisation under de laveste Priser. Allerede i 1879 indtraadte der en Bedring i Prisforholdene paa de udenlandske Markeder, hvilket snart influerede paa Priserne paa Skovprodukter her i Landet, og 1880 maa karakteriseres som et godt Middelsaar for Skovdriften.

Tylvtetallet paa den gjennem Amtets Vasdrag fremdrevne Trælast sees ikke at være tiltaget, medens derhos Dimensionerne ere nedadgaaende.

De store og seilbare Indsøer saavelsom de godt istandsatte Hovedvasdrag tillade i stor Udstrækning at fremdrive med Fordel smaa Dimensioner af Skovene, og saalænge dertil blot tages, hvad der under en fornuftig Drift bør fjernes fra Skoven, kan man ikke andet end glæde sig over, at saa er Tilfældet. Men det kan desværre ikke nægtes, at denne Anledning undertiden misbruges, og at Skovene hugges snauere end stemmende med en fornuftig Drift. Med de forbedrede Konjunkturer ere de skadelige Udhugstkontrakter igjen begyndt at vise sig. Amtets Skove maa vistnok siges at have gaaet noget tilbage i Femaaret, ihvorvel ikke i den Grad som flere andre Steder i Landet, hvilket har sin Grund dels i, at de i usædvanlig Grad ere paa gode Hænder, dels i, at den nedre Del af B rats bergs Amt ligesom den nedre Del af Nedenæs Amt antagelig hører til Landets stærkest reproduktive Skovdistrikter. Naar Hugsten foretages med noget Øie for Fremtiden, kunne derfor Skovene taale en forholdsvis stor Beskatning. Betydningen af Ungskovens Fredning synes ogsaa i den senere Tid at være bleven noget mere erkjendt. Fjeldskovene ere her i Amtet som ellers lignende Steder i Landet i Tilbagegang; men til Gjengjæld frembyde Amtets geografiske Forhold liden eller ingen Fare for Skoven fra Søsiden. Af ikke liden Betydning for Skovdriften er den i de senere Aar særdeles betydeligt tiltagne Produktion af Træmasse, hvortil Skovprodukter af ringere Værdi afsættes til høiere Priser, end der paa anden Maade lader sig opnaa for samme. Af Træsliberier har i Femaaret i Landdistriktet været drevet: Tinfos Papirfabrik i Hiterdal, der forøvrigt væsentlig producerer Trykpapir og kun for en mindre Del Træmasse, samt Skotfos Træsliberi med en Produktion af ca. 20 Ton ugentlig af vaad Træmasse. Priserne paa Træmasse vare i Aarene 1876—79 middels, men steg i 1880 og 1881, saa Bedriften da var meget lønnende.

Af større Arbeider til Flødningens Fremme ere ingen foretagne i Amtet i Femaaret. Den i sidste Beretning omtalte Undersøgelse af det vestfjeldske Hovedvasdrag er nu afsluttet med et Forslag til en fuldstændig Kanalisering af den 22 Kilometer lange Elvestrækning mellem Vestvandene (Bandaks-, Hviteseid- og Flaavandene) og Nordsjø. Forhandlinger om Tilveiebringelse af de fornødne Pengemidler hertil ere i Gang.

Af den gjennem Skiensvasdraget nedflødede Last er omtrent 92 Pct. gaaet gjennem Sluserne ved Løveid. Kuns naar Nordsjø—Skienskanalen ikke har kunnet række at gjennemsluse Trælasten, inden Isen om Vinteren vanskeliggjør Omflødningen, har Tømmeret været sluppet paa Skotfossen; men dette Forhold bliver nu sjeldnere og sjeldnere.

4. Fiskeri.

Laxefiskeriet i Skienselven, der navnlig foregaar i Strækningen mellem Skien og det et Par Kilometer nedenfor liggende Strandsted Graaten, antages i Femaaret at være gaaet noget fremad. Det finder i det Væsentlige Sted i Maanederne Juli og August og saagodtsom udelukkende ved Hjælp af Garn, samt sysselsætter indtil ca. 70 Mand, navnlig om Natten, men for de Flestes Vedkommende kun som Bierhverv. Vandstanden har betydelig Indflydelse paa Fisket, idet dette ikke med Fordel kan paabegyndes, før Flommen er forbi. Værdien af det opfiskede aarlige Kvantum kan maaske gjennemsnitlig ansættes til 5 à 6000 Kroner, noget mere i den sidste Del af Femaaret og noget mindre i den første.

Det antages, at Laxefisket vilde komme til at tiltage i særdeles betydelig Grad, dersom der ved Laxetrapper eller andre Foranstaltninger blev givet Laxen Adgang til at komme forbi den omtrent 5 Kilometer ovenfor Skien liggende Skotfos og op i Nordsjø, Sauerelven og Hiterdalsvandet samt de hermed i Forbindelse staaende Elvemundinger.

Fisket paa Bamble Fogderis Kyster af Lax og Søørret har holdt sig nogenlunde jevnt. I Eidanger, Bamble og Sandøkedal drives derhos noget Fiske af de øvrige sædvanlige Saltvands-Fiskesorter til Salg, hvoriblandt til Fiskekvaser og Opkjøbere fra Kristiania, ligesom endel Hummer sælges til Udlandet; men dette Fiske antages i det Hele snarere at være i Aftagende end i Tiltagende. Hummerfisket antages i Gjennemsnit at have givet et Udbytte af omkring Kr. 10,000 aarlig.

Udbyttet af Makrelfiskeriet har paa Grund af forskjellige Forhold varieret meget i de forskjellige Aar.

5. Forskjellige økonomiske Forhold.

Skibsbyggeriet, der tidligere har været en meget vigtig Ting for Amtet, baade fordi det skaffede god Arbeidsfortjeneste og af den Grund, at de til samme tjenlige Dimensioner af Skovprodukter bleve saa meget bedre betalte end al anden Last, har i Femaarsperioden været drevet i et stadigt aftagende og betydeligt mindre Omfang end i den foregaaende Periode. Aarsagen hertil er dels de flaue Fragtkonjunkturer, dels Frygten for Konkurrencen med Dampskibene, hvoraf navnlig Englænderne i denne Periode have bygget et stort Antal. Noget egentlig Forsøg med Indkjøb

af Fragtdampskibe har imidlertid ikke været gjort her fra Distriktet i nævnte Tidsrum. Det er først i forrige Aar, at en Begyndelse dermed er gjort. Den ved Skibsbyggeriets betydelige Indskrænkning ledigblevne Arbeidsstok hsr dels været beskjæftiget ved Reparation af ældre Fartøier, navnlig i Vintertiden, dels ved Opførelse af nye Huse og ved Søfart, og nogen egentlig Arbeidsløshed har ikke fundet Sted.

Efter de gunstige Iskonjunkturer i Begyndelsen af Syttiaarene, og især efterat Ispriserne Vaaren og Sommeren 1874 vare stegne op til en dengang ukjendt Høide, idet der da betaltes op til 15 à 16 Spd. pr. Kommercelæst, blev der saagodtsom overalt, hvor dertil fandtes Anledning, opført Isdamme og Ishuse. Herved opstod strax Overproduktion, og denne forøgedes end mere ved de stadige kolde Vintre fra 1876—1880, der ei alene bevirkede, at Isen opnaaede betydelig Tykkelse, men endog, at man paa mange Steder skar Is paa samme Damme 2 Gange i Vinterens Løb. Ved Overproduktionen og især ved, at Vintrene ogsaa i England, Tyskland og endog i Frankrige vare saa kolde, at der i disse Lande indsamledes betydelige Kvanta Is, sank Priserne hurtigt ned og have i det Hele taget i Femaaret havt en nedadgaaende Tendents, saa Is endog har været solgt frit ombord for en 2 Kr. pr. Kommercelæst for Vaarskibning, og for Sommerskibning ligeledes frit ombord lige ned til 4 Kr. Læsten. Lidt bedre har Forholdet været, hvor Isproducenterne selv have skibet sin Vare og leveret samme paa Forretningsstedet; men selv i disse Tilfælde have Priserne været lave, og Forretningen maa i det Hele taget betegnes som tilbagegaaende i det nævnte Tidsrum.

De heldigst situerede Producenter vare de, som benyttede de før omeldte gode Konjunkturer i 1872, 73 og 74 til at afslutte Kontrakter for Leverance til England — især Grimsby og Hull — for flere Aar; der var saaledes ikke faa i Skiensfjorden, som i disse Aar solgte ved 5aarlige Kontrakter til en Pris af 5 Shilling Sterling pr. Ton (eller vel 12 Kr. pr. Kommercelæst) frit ombord paa Lastestedet; men eftersom de gamle Kontrakter løb ud, sank Priserne ogsaa for disse fleraarlige Leverancer først til 3 sh. 6 d. pr. Ton og senere endog til 2 sh. 6 d. Foruden i ovennævnte Tilfælde, hvor fleraarige Salg have fundet Sted til gode Priser, have formentlig ogsaa ellers flere Isetablissementer med dygtige Disponenter og heldig Beliggenhed, og som paa Grund heraf ikke have havt nogen synderlig høi Anlægskapital, havt jevn, god Indtægt. For Arbeidsklassen i Kystdistriktet har Istrafiken i den nævnte Periode været til stort Gavn.

Trafiken gjennem Nordsjø—Skienskanalen er i det hele taget foregaaet paa samme Maade og i samme Udstrækning som i forrige Femaar, idet baade Trafik og Indtægter, trods de mindre heldige Konjunkturer, have holdt sig omtrent paa samme Trin som i nævnte Periode; Forskjellen er egentlig kun den, at man i dette Femaar ikke kan paavise den tidligere betydelige Progression. Dampskibsfarten paa Nordsjø foregik ligeledes i omtrent samme Skala som tidligere og udførtes ved om-

trent det samme Antal Dampskibe. Det samme kan ogsaa siges om Dampskibstrafiken paa Indsøerne i Telemarken.

Kanalafgiften — Afgiften for Benyttelsen af Sluserne ved Løveid og Skien — udgjorde:

i 1876	Kr.	34,052.13
- 1877	-	32,621.90
- 1878	-	30,206.70
- 1879	-	27,654.99
- 1880	-	34,511.43

Kanalens Beholdning udgjorde den 31te December 1880 Kr. 37,675.40.

I Femaaret er Kanalens Anlægs- eller Kapitalkonto forøget med Kr. 26,984.18 og udgjorde den 31te December 1880 Kr. 1,056,752.14. Forøgelsen hidrører væsentlig fra Opførelse af en ny større Kontorbygning ved Løveidsluserne og fra forskjellige Expropriationer dels ved Løveid og dels ved Skien.

Kanalens Pensionskasse havde ved Udgangen af 1880 en Beholdning stor Kr. 3,850.75.

I Femaaret have følgende Kvanta af Kornvarer og Poteter passeret Sluserne ved Løveid:

i 1876	43,138	Tønder
- 1877	48,070½	—
- 1878	33,128¾	—
- 1879	29,343¼	—
- 1880	40,197¼	—

Heraf er neppe 5 Pct. Poteter, som gaa fra Telemarken og nedover. Resten er Kornvarer, som saagodtsom udelukkende gaa opover til Telemarken.

Jernmalmtrafiken fra Fensgruberne ved Ulefos indstilledes ved Udgangen af Aaret 1876. Transporten gjennem Kanalen af Raakobber (Kobbermalm) fra Omdals Kobberværk i Skafse androg:

i 1876	6,804	Skꝑ
- 1877	7,191	-
- 1878	4,911½	-
- 1879	4,284	-
- 1880	3,799	-

Af Øl transporteredes gjennem Kanalen til Telemarken:

i 1876	177,540	Flasker
- 1877	194,675	—
- 1878	204,705	—
- 1879	140,450	—
- 1880	165,064	—

Særskilt Konto for Brændevinstransporten gjennem Kanalen har i Femaaret ikke været ført.

Ædruelighedstilstanden har været bedre end tidligere, dels vel paa Grund af de mindre gode økonomiske Forhold, men, som det er antaget, tillige paa Grund af den voxende Oplysning og Sædelighedsfølelse.

Ved Femaarets Slutning havde Amtet 1569 Kilometer rodelagt Kjørevei og 184 Kilometer Ridevei, hvis nærmere Beskaffenhed vil erfares af nedenanførte Oversigt:

Veilængde i Kilometer.	Slet.	Maadelig.	Antagelig.	God.	Hele Veilængden.	Deraf i Femaaret	
						nyanlagt.	omlagt.
Hovedvei. . . .	95	122	119	282	618	60	4
Bygdevei. . . .	317	301	56	277	951	73	28
Ridevei.	79	75	11	19	184	-	-

Af nyanlagt Hovedvei falder 5 km. paa Veianlægget fra Heibø til Skjellerud i Hiterdal, 20 paa Haukelidveien, 7 paa Veien i Fyresdal fra Folset Bro til Fyresdals Kirke og 28 paa den nye Vei i Drangedal fra Grændsen mod Sandøkedal til nedre Tørnæs Bro. Af nye Bygdeveisanlæg falder 24 km. paa Sandøkedal, 20 paa Tinn, 12 paa Fyresdal, 6 paa Mo, 4 paa Laardal, 4 paa Gjerpen og 3 paa Drangedal, og af Omlægninger af Bygdeveie 8 km. paa Hiterdal og 6 km. paa hvert af Herrederne Hjertdal, Grandsherred og Slemdal. Vedligeholdelsesarbeidet er i Sandøkedal, og i de senere Aar i Drangedal og paa Veien gjennem Hollen og Lunde mellem Ulefos og Strengen foregaaet ved faste Veivogtere.

Blandt nyere Foretagender i Amtet fortjener særlig her at omtales det franske Grubekompagnis Apatitværk ved Ødegaarden i Bamble, der fremdeles er i Fremgang:

i 1877	produceredes	med	97	Mand	1500	Ton
- 1878	—	-	161	—	2348	-
- 1879	—	-	267	—	5621	-
- 1880	—	-	266	—	4465	-

Det samlede Antal faste Eiendomme udgjorde ved Udgangen af 1880:

I Bamble Fogderi	2920	med en	Matr.-Skyld af	3918	Dlr.	1	$8^1/_2$
- Nedre Telemarkens do.	2636	—	—	- 4759	-	2	20
- Øvre — do.	3380	—	—	- 4972	-	4	9
	8936			13,650	Dlr.	3	$13^1/_2$

Af Pantcheftelser er i Femaaret i Landdistriktet thinglæst til et Beløb af. . . . . Kr. 9,004,959
og aflæst . . . . . - 6,232,461

altsaa thinglæst mere end aflæst . . Kr. 2,772,498

I Landdistriktet er afholdt følgende Antal Exekutioner for efternævnte Beløb:

i 1876	86	for	et Beløb	af Kr.	58,926.95
- 1877	90	—	—	-	50,218.93
- 1878	226	—	—	-	170,808.60
- 1879	223	—	—	-	198,067.42
- 1880	46	—	—	.	58,833.33

I Amtet fandtes i 1880 22 Forbrugs- og Handelsforeninger, hvoraf de fleste have havt en ikke ubetydelig Omsætning.

Folkemængden i Landdistriktet udgjorde ved Periodens Begyndelse:

i Bamble Fogderi	21,959
- Nedre Telemarkens do.	19,360
- Øvre — do.	24,669
Tilsammen	65,988

Udvandringen til Amerika, der i næstforegaaende Femaarsperiode var meget mindre, end den tidligere havde været, gik i sidste Femaar yderligere ned, formodentlig fordi Forholdene i Amerika, ialfald indtil 1880, have været anseet for ugunstige; i sidstnævnte Aar steg den ogsaa atter betydeligt.

Aarslønnen for Tjenestedrenge har i Gjennemsnit været Kr. 170, den høieste Løn Kr. 360 og den laveste Kr. 120, og Gjennemsnitslønnen for Piger Kr. 77, den høieste Kr. 110 og den laveste Kr. 48.

En Gjennemsnitsberegning af den almindelige Dagløn efter Lensmændenes Beretninger giver følgende Resultat:

	Paa egen Kost.		Paa Husbondens Kost.	
	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.
For Husmænd	Kr. 1.87	Kr. 1.39	Kr. 1.09	Kr. 0.64
- alm. Dagarbeidere: Mænd. .	- 2.01	- 1.48	- 1.28	- 0.77
- - — Kvinder .	- 1.16	- 0.91	- 0.60	- 0.40

Den har forøvrigt været meget forskjellig i de forskjellige Distrikter og har varieret mellem nedenanførte Ydergrændser:

	Paa egen Kost.		Paa Husbondens Kost.	
	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
For Husmænd	1.20—2.60	1.00—2.00	0.53—2.00	0.27—1.20
- alm. Dagarbeidere: Mænd . .	1.20—2.60	1.00—2.00	0.60—2.00	0.50—1.60
- - — Kvinder .	0.90—1.60	0.50—1.20	0.40—1.20	0.30—1.00

Repartitionsplakaterne udvise en Udgift for Amtskommunen:

	Kr.			Kr.		Kr.	
i 1876	af 123,923.30,	hvoraf	til Veivæsenet	39,923.30	og udlignet	8.67	pr. Skyldd.
- 1877	- 121,065.19,	—	—	37,665.19	—	8.70	- —
- 1878	- 126,879.85,	—	—	41,000.00	—	8.70	- —
- 1879	- 129,890.00,	—	—	48,700.00	—	8.70	- —
- 1880	- 140,955.38,	—	—	40,955.38	—	10.00	- —

De budgetterede aarlige Udgifter til Syge- og Medicinalvæsenet, Vakcination og Jordemoder-Lønninger have varieret mellem Kr. 55,000 og Kr. 70,000. De for Amtets Regning forpleiede fattige Sindssyges Antal har været i 1875—76 160, 1876—77 174, 1877—78 179, 1878—79 186, 1879—80 194. Ved Periodens Udgang havde 11 Døvstumme et Amtsbidrag af hver Kr. 144 aarlig til Ophold i Døvstummeskolen i Kristianssand og 4 aandssvage Børn et Bidrag af hvert Kr. 240 til Ophold i Skolen for Abnorme.

I 1880 fandtes i Landdistriktet følgende Forsikringsindretninger:

			Forsikringssum for Huse.
Drangedals gjensidige Brandassuranceselskab, oprettet	1880 . .	Kr.	369,480
Mælums Brandforsikringsforening	- 1865 . .	-	182,554
Hollens Brandassuranceforening	- 1868 . .	-	268,765
Vinje Brandforsikringsselskab	- 1864 . .	-	481,726
Fyresdals Do.	- 1877 . .	-	114,744

For Løsøre havde derhos Drangedals Assuranceselskab en Forsikring af Kr. 21,783 og Fyresdals af Kr. 2,912.

Amtet havde i 1879 20 Sparebanker med tilsammen en Formue af Kr. 1,002,484 og 11,047 Indskydere, hvis Tilgodehavende udgjorde Kr. 6,794,919 eller Kr. 615 for hver. Heraf falder paa Landdistriktet 14 Ban-

ker med en Indskudskapital af tilsammen Kr. 4,236,414. Den ene af disse er oprettet i Femaaret, nemlig Hollens, hvis Plan er approberet ved høieste Resolution af 8de Mai 1877.

Af Postaabnerier underholdes i Amtets 49 Sogne, 24 Herreder, 33, hvoraf Bolviks i Kilebygdens Annex til Solums Præstegjeld er oprettet i Femaaret, nemlig ved kongelig Resolution af 12te Oktober 1878.

B. Byerne.

Skien.

Jeg tillader mig at henholde mig til Byfogdens Beretning af 31te Marts d. A., der er saalydende:

„Idet jeg henviser til de tidligere afgivne schematiske Tabeller vedkommende Byens Tilstand i Femaaret 1875—80, har jeg desangaaende kun at meddele Følgende:

Uagtet Konjunkturerne for de fleste af Byens Næringsveie have været mindre gode, har Byen i Femaaret gjort jevne, om end ikke store, Fremskridt. Dette antages væsentligst begrundet dels ved, at der under foregaaende Aars gode Konjunkturer var samlet ikke liden økonomisk Styrke, og dels derved, at Vandfaldene i Skien nu mere og mere optages af Fabrikdrift, der skaffer en jevnere Virksomhed og Beskjæftigelse for et større Antal Arbeidere. En enkelt Gren af denne Fabrikdrift, Fabrikation af Træmasse, har i Femaaret endog havt en noksaa god og stigende Konjunktur, saa at den antages at have afgivet et godt Udbytte.

Eftersom Sagbrugene efterhaanden have maattet vige Pladsen for Fabrikanlæg, er Trælasthandelen gaaet noget tilbage og overført til Porsgrund, som i sin bedre Forsyning med Tomter og Lastepladse besidder gode Betingelser for denne Bedrift. Nedgangen for Skien staar dog ikke i Forhold til de nedlagte Sagbrugs Antal, da de gjenværende af disse ere udviklede til en større Produktionsevne.

Trælasthandelens Udbytte har imidlertid i Perioden været lidet tilfredsstillende, og der klages fra Trælasthandlernes Side over, at flere af disse Aar bragte ligefrem Tab, som imidlertid har kunnet bæres uden nogen alvorlig Forstyrrelse derved, at der i foregaaende Aars særdeles florissante Tider var lagt en god økonomisk Grundvold, og ved, at der har været god Tilgang paa Pengemidler.

Denne Trælasthandelens mindre tilfredsstillende Tilstand har virket tilbage paa Landdistrikternes økonomiske Forhold, og disse igjen paa Byens Handel. Den svækkede Kjøbeevne i Forbindelse med, at Landdistrikternes Vareforsyning nu paa Grund af de forbedrede Kommunikationer mere og mere optages af Handlende fra andre Byer, har bevirket, at Skiens Vare-

handel ikke har gjort den Fremgang, som Forholdenes Udvikling ellers kunde berettige til at vente. Men nogen Tilbagegang antages imidlertid heller ikke at være indtraadt.

Skibsrederiet har her, som overalt, arbeidet under trange Vilkaar, og antages at være i Tilbagegang, da Indkjøb af Fartøier sjelden foregaar og Skibsbyggeri er aldeles ophørt.

Skolevæsenet har i Femaaret ikke undergaaet nogen væsentlig Forandring, men der har i Tidsrummet været arbeidet paa at faa den gamle Latinskoles Bygninger ombyttet med nye. Nye Bygninger ere nu ogsaa opførte og tagne i Brug, men dette falder udenfor Femaarsperioden.

I denne har her været de samme Skoler som i det forrige Qvinqvennium. Den høiere Almenskole har været frekventeret af 130 à 150 Elever. Den private Pigeskole for høiere Undervisning har i 5 Klasser havt 70 à 80 Elever. Et Forslag om at lade denne gaa over til kommunal høiere Pigeskole blev ikke bifaldt af Kommunebestyrelsen. Almueskolen har faaet adskillig Udvidelse. I 1877 havde den 18 Klasser, 9 for Gutter og 9 for Piger og et Elevantal af 612; i 1881 var Elevantallet 717, fordelte i 21 Klasser. Nu er Elevantallet yderligere noget forhøiet og fordelt i 24 Klasser, 12 Gutte- og 12 Pigeklasser. Tegneskolen har været i Virksomhed om Vinteren.

Arbeidsfortjenesten har gjennem hele Perioden været forholdsvis god, og der har sjelden vist sig Mangel paa Arbeide for dem, som have søgt det. Arbeidsklassens Sædelighed og Ordenssands og derved dens økonomiske Velvære er uden Tvivl gaaet betydeligt fremad. Derom vidner det ikke ubetydelige Antal nye og nette Huse, som Arbeiderne Aar for Aar opføre. Brændevinsdrikken blandt Byens Befolkning er kjendelig aftaget. Forberedende Arbeider til at danne Samlag for Brændevinshandelen ere i Femaaret foregaaede, og Samlag er ogsaa senere oprettet.

Af Vigtighed for Byens Fremtid er Ordningen af Jernbanevæsenet. I forrige Aar — altsaa efter Udløbet af den Femaarsperiode, som nærværende Beretning omfatter — er Jernbanen Drammen-Skien aabnet for Færdselen. Hvad Indflydelse denne vil have paa Byens Fremtid, lader sig endnu ikke sige. Forventningerne ere store, og der er ikke Grund til at antage andet, end at den vil medføre store Goder og blive Løftestang for Fremgang, dersom de oprindelige Forudsætninger fastholdes. Disse var, at den vordende Jernbane til Vestlandet skulde fortsættes fra Skien, men i den senere Tid har der hævet sig Røster og været gjort Bestræbelser for, at Jernbanen i Porsgrund skulde føres over Skienselven og videre vestover. Herved vilde Skien komme udenfor Jernbanens Hovedlinie og henvises til en Sidelinie. Dette vilde være uheldigt nok, men naar det ingen anden Konsekvents medførte, vilde det ikke være af nogen egentlig Fare for Byen. Men en saadan Foranstaltning vilde medføre andre Følger, som vilde være ødelæggende.

For det Første vilde Skibsfarten til Byen ved en Bro mellem østre og vestre Porsgrund lægges saadanne Hindringer iveien, at det er at forud-

se, at de fleste Fartøier vilde betænke sig paa at overvinde dem, men betinge sig Ret til at lade og losse i Porsgrund. Derved vilde Skien tabe sin egen Havn, og det vilde bringes derhen, at Porsgrund kom til at danne Havn for Skien. Men dette vilde ikke blive det Hele. Forholdene vilde sandsynligvis udvikle sig derhen, at de Forretninger, som vedkom Skibsfarten til Skien, vilde finde det fordelagtigere at etablere sig i Porsgrund og derved bringe Tilbagegang for Skien. Men endnu skadeligere for Skien vilde det blive, at en stor Del af Skiens Opland vilde under disse Forhold finde det nødvendigt at skaffe sig Forbindelse med Porsgrund istedetfor de nuværende med Skien, og dette vilde igjen føre til, at Skien tabte væsentlige Dele af det Opland, hvoraf Byens Velvære afhænger, og trykke Byen ned fra at være et Centralpunkt for et stort Distrikts Handel og Omsætning til at blive en Fabrikby, hvis Tilværelse afhænger af Konjunkturerne for de Industrigrene, som Byen har optaget. Det er derfor naturligt, at dette Spørgsmaal er af overordentlig Betydning for Byens Fremtid, ikke alene for Bevarelsen af en uhindret Forbindelse med Havet, men ogsaa for Bevarelsen af dets Opland, og derfor er ogsaa Opmærksomheden paa dette Spørgsmaal Gjenstand for Overveielser inden Byens Styrelse. Disse Betragtninger høre vistnok ikke ind under Beretningen for det her foreliggende Tidsrum, men jeg har troet at burde henlede Opmærksomheden derpaa allerede nu, da Ordningen af disse Forhold forberedes og utvivlsomt vil have afgjørende Indflydelse paa Skiens Fremtid.

Sluttelig skal jeg meddele følgende Opgave over den Indtægt og Formue, hvorefter Byskatten har været udlignet:

	Indtægt.	Formue.
i 1876. . . Kr.	2,231,956	Kr. 7,001,040
- 1877. . . -	2,056,325	- 7,276,100
- 1878. . . -	2,097,390	- 7,642,600
- 1879. . . -	2,015,050	- 7,775,700
- 1880. . . -	1,868,650	- 8,023,900

Ligesaa skal jeg oplyse, at Forsikringssummen af brandforsikrede Eiendomme, der den 1ste Januar 1876 udgjorde for Kjøbstadsafdelingens Vedkommende 3,768,280 Kr. og for Landafdelingen 75,800 Kr. med Kontingent respektive Kr. 8,900.80 og Kr. 31.03 halvaarlig, ved Udgangen af 1880 var steget til Kr. 4,535,780 og Kr. 117,800 med Kontingent Kr. 10,755.56 og Kr. 48.76. I Tidsrummet blev opført omtrent 70 nye Bygninger.

Tilsidst skal jeg fremhæve, at, efterhaanden som Byen bliver en industridrivende By, føles Trangen større til at faa reguleret Vandføringen saaledes, at Vandkraften kan tilføres mere jevnt det hele Aar og saaledes, at den ikke, som ofte nu, afbrydes for længere Tidsrum. I denne Hensigt har det længe været Gjenstand for Overveielse at tilveiebringe en Regulering i Forbindelse med en Kanalisation af Vasdraget mellem Ulefos og Strengen, hvorved store Distrikter af Skiens Opland vilde sættes i seilbar

Forbindelse med Havet. Disse Undersøgelser ere i Femaarsperioden ikke afsluttede, men ere senere bragte saavidt, at der nu foreligger Forslag til et Kanalanlæg, som for en overkommelig Sum synes skikket til at fremme begge Øiemed.

I det Hele taget maa det vel siges, at Skien ved sin centrale Beliggenhed har de naturlige Betingelser for en stærk Udvikling, men Byen mangler de pekuniære Betingelser for ved egen Hjælp at tilgodegjøre sig disse Betingelser, og der er Fare for, at dette kan bevirke, at konkurrerende Byers Bestræbelser for at lede Strømmen i andre Retninger kunne frembringe Foranstaltninger, som ere til Byens Skade, uden at de fuldt ud ville være til Gavn for det Hele."

Porsgrund.

Jeg tillader mig at henvise til den konstituerede Byfogeds Beretning:

„Det forrige Femaars florissante Tider vare allerede i dets sidste Aar 1875 dalede og gik i dette Femaars første Aar fremdeles ned, men endda var der forholdsvis gode Tider; senere gik Konjunkturerne i saa at sige al Rørelse stadigt ned indtil i 1879, da der indtraadte en ren Misère, som har virket i høi Grad lammende paa de fleste Forhold, og som vistnok først sent vil tabe sine Virkninger.

Den egentlige Varehandel er paa Grund af Byens Beliggenhed og Mangel paa Opland af mindre Betydning for dens Økonomi. Den direkte Import fra Udlandet er vistnok høist ubetydelig, da de fleste af Byens Handlende forsyne sig med de nødvendige Varer for den største Del fra Kristiania, hvortil Forbindelsen som en Følge af den direkte Damskibsfart og udviklede Konkurrence mellem Dampskibene bliver baade let og billig. Da de over Kristiania gaaende Varer som oftest fremkomme fortoldede, kunne Toldlisterne ikke afgive nogen paalidelig Maalestok for Byens Vareomsætning.

Indførselen og Omsætningen af Korn, der i ældre Tider ikke var ganske uvæsentlig, er i de senere Aar reduceret til en Ubetydelighed, for ikke at sige ganske ophørte. De store Mølleforretninger i Skien, Laurvik og tildels Moss have nemlig bevirket, at Bagere og andre Konsumenter, istedetfor at indkjøbe Korn og formale det selv, nu indkjøbe Kornet i formalet Tilstand.

De vigtigste Næringsveie, de, der betinge Porsgrunds Existence, ere fremdeles Skibsfarten og Trælasthandelen, hvortil i de senere Aar er kommet en Bedrift, der er bleven en meget vigtig Faktor i det kommercielle Liv, nemlig Isexporten.

Først blandt disse Næringsveie staar nu som før Skibsfarten; hvad denne angaar, maa Femaaret 1876—80 henregnes til de „magre Aar".

Vel var der endnu i 1876 og tildels i 1877 en og anden Fragt, som mindede noget om de høie Fragtkonjunkturer, der i de næst foregaaende Aar havde været saa favorable for Skibsrederiet; imidlertid var Tendensen nedadgaaende allede i 1876 og vedvarede til 1879, da Lavmaalet for de fleste Farvandes Vedkommende var naaet. Fragtreduktionen har dog været meget forskjellig for de forskjellige Farvande, idet Trælastfarten fra Nord- og Østersøen, Canada og Hvidehavet, samt Korn-, Petroleums- og Bomuldsfarten fra de forenede Stater har været særlig udsat for Trykket, hvilket derimod ikke i den Grad kan siges om Farten paa Mexiko og Vestkysten af Amerika, hvorfra Fragterne forholdsvis have holdt sig bedst. Aarsagerne hertil kunne være mange og ligge formentlig for Mexikos Vedkommende dels deri, at denne Fart er udsat for megen Risiko og kræver adskillig Erfaring og Kyndighed, dels deri, at disse Felter have været uberørte af Konkurrencen med Dampskibene.

At Skibsfartsudbyttet i disse Aar i det Store og Hele taget har været mindre godt og i mange Tilfælde negativt, er vistnok en bekjendt Sag. At Skibsrederiets Afkastning for Enkelte, der tilfulde forstaa Bedriften, ogsaa i disse Aar har været ganske respektabel, er imidlertid ogsaa vist, og jeg har af Skibsredere hørt, at deres førsteklassige Skibe selv i de flaue Tider have givet et aarligt Nettoudbytte af 12—15 Pct. beregnet af Skibsværdierne forinden Taxtreduktionerne. Hvor Skibsrederiet for en væsentlig Del har været baseret paa laant Kapital, hvilket de foregaaende Aars lette Adgang til Penge og glimrende Udsigter til Fortjeneste jo for en stor Del gav Anledning til, have disse Aar været tildels ruinerende, da i Forbindelse med slet Konjunktur for Forretningen indtraadte Pengeknaphed og høi Rentefod. De af de gjensidige Assuranceforeninger foranledigede betydelige Taxtnedsættelser, der vare en simpel Følge af de virkelige Forhold, have vel ogsaa bidraget hertil, idet Kapitalen vel i mange Tilfælde er bleven reduceret til og under de paa Skibet hvilende Heftelser. For de Skibsrederes Vedkommende derimod, der kun for en mindre Del arbeidede med fremmed Kapital, havde disse Taxtnedsættelser kun tilfølge, at Kapitalkontoen blev beklippet, hvorimod den aarlige Indtægt naturligvis heller blev forøget, idet Assurancepræmien, der jo beregnes efter Skibets Taxt, blev saameget mindre. Hertil kommer, at ligeoverfor en mindre Kapital repræsenterer den samme Fortjeneste jo en større Rente. Man vil vel ogsaa i Almindelighed have det Indtryk, at Skibsfarten i 1880 gav et upaaklageligt Udbytte.

I Forbindelse hermed undlader jeg ikke at meddele en Oversigt over de her i Byen værende Skibsassuranceforeningers Virksomhed i Femaaret, som her paa Grund af manglende Opgaver for Aaret 1880 beregnes fra 1875—79:

Den første norske Assuranceforening.

Aar.	Antal af assurerede Skibe.	Garantisum.	Præmiebeløb.	Renteindtægt.	Totale Tab.	Partielle Tab.	Samtlige Udgifter.	Overskud.	Tilskud. Pct.	Den hele Assurances gjennemsnitlige Kostende for alle Klasser og den hele Fart.
1875	1,188	31,250,616	1,326,860	34,000	38	384	1,517,116		$^1/_2$	4.75
1876	1,149	32,106,640	1,405,748	41,480	38	383	1,848,560		$1^1/_4$	5.63
1877	1,081	30,357,925	1,255,000	38,950	34	338	1,446,240		$^1/_2$	4.59
1878	1,026	28,513,121	1,138,976	35,381	14	275	1,174,358	0	0	3.99
1879	971	24,292,769	1,018,208	14,239	30	269	1,072,936		$^1/_6$	4.33

Det norske Lloyd.

Aar.	Antal af assurerede Skibe.	Garantisum.	Præmiebeløb.	Renteindtægt.	Totale Tab.	Partielle Tab.	Samtlige Udgifter.	Overskud.	Tilskud. Pct.	
1875	929	27,716,820	1,095,380.90	25,696.70	27	261	1,204,228.07		$^3/_{10}$	
1876	950	29,371,368	1,178,658.77	30,491.00	37	329	1,502,863.45		1	
1877	939	29,701,465	1,125,050.36	30,650.60	26	300	1,244,805.35		$^3/_{10}$	
1878	901	28,675,413	1,020,768.64	19,421.38	28	251	1,040,190.02	0	0	
1879	822	25,301,065	944,080.98	19,774.03	31	251	1,267,467.79		$1^2/_{10}$	

Den betydelige Nedgang i begge Assuranceforeningers Hovedassurancesum er en Følge af de foran berørte betydelige Taxtnedsættelser.

Den 1ste Januar 1879 begyndte den Aaret iforveien stiftede gjensidige Skibsassuranceforening „Reform“ sin Virksomhed med Hovedkontor her. Denne Forening, der er bygget paa Selvassuranceprincipet og saaledes tildels væsentlig forskjellig fra de øvrige indenlandske Assuranceforeninger, havde efter de Beretninger, der fra samme foreligge, den 31te December 1880 en løbende Nettoforsikring af Kr. 1,091,400 paa 110 Skibe.

Søforsikringsselskabet i Porsgrund har i Femaaret arbeidet med følgende Resultat:

Den samlede Forsikringssum udgjorde:

i 1876	Kr.	23,292,579.30
- 1877	-	22,503,419.09
- 1878	-	19,636,657.58
- 1879	-	16,691,887.56
- 1880	-	15,407,757.00

og det samlede Præmiebeløb:

i 1876	for	4806	Forsikringer	. . .	Kr.	330,880.01
- 1877	-	4516	—	. . .	-	303,890.21
- 1878	-	4391	—	. . .	-	252,244.16
- 1879	-	3969	—	. . .	-	236,080.99
- 1880	-	3950	—	. . .	-	228,636.96

Det til Aktionærerne i disse Aar udbetalte Udbytte har udgjort gjennemsnitlig pr. Aar Kr. $27^2/_5$ pr. Aktie, hvorpaa oprindelig indbetalt 100 Kroner.

De flaue Tider for Skibsfarten have havt til Følge, at Skibsbyggeriet, der en Række af Aar har spillet en meget betydelig Rolle i Porsgrunds Økonomi, og hvorfor Byen har en ganske særegen gunstig Beliggenhed, i det forløbne Femaar har gaaet tilbage i en sørgelig Grad og været drevet tildels vel endog med Tab. Medens man igjennem hele forrige Femaarsperiode, ved at passere opover Elven, i Porsgrunds Tolddistrikt altid saa en Flerhed af Skibe under Bygning eller Tilrigning og som Følge deraf en Færdsel og en Rørelse, der spaaede godt baade for Arbeidsherrer og Arbeidere, have nu i længere Tid de fleste Skibsværfter ligget øde uden nogen Virksomhed.

Ved Porsgrunds Toldsted ere i Perioden af nybyggede Skibe maalte:

i 1876. . . .	9 Stkr.	med samlet	Drægtighed	4003 Ton
- 1877. . . .	5	—	—	2168 -
- 1878. . . .	6	—	—	2283 -
- 1879. . . .	6	—	—	1966 -
- 1880. . . .	4	—	—	1452 -

Under Bygning forefandtes ved Femaarets Slutning neppe over 4 Fartøier, hvoraf nogle endog have staaet paa Stabel i flere Aar, medens det i forrige Femaar ingen Sjeldenhed var at se 12 à 14 Skibe ad Gangen under Bygning. Desværre er der vel neppe nogen Udsigt til, at denne Bedrift, der i lange Tider har skaffet en stor Arbeidsstok en stadig og god Fortjeneste, igjen skulde tage Opsving, naar Tiderne igjen gaa op, da Jern og Damp vistnok ville blive for stærke Konkurrenter for Træ og Seil i den store Fart. Man opgiver imidlertid nødig Tanken om Seilskibenes fulde Berettigelse ialfald paa enkelte Farvande. Til Fart med Træ og Kul paa Østersøen og Middelhavet har et Interessentskab her nu under Bygning i Udlandet et Lastedampskib paa ca. 1400 Ton.

Fjordtrafiken besørges nu som tidligere af mindre Dampskibe, hvoraf flere i de sidste Aar ere anskaffede. Den stærke Konkurrence, som disse have skabt, har vistnok bevirket, at Fortjenesten kun har været liden; Muligheden af, at de fleste af Smaadampskibene slaa sig sammen til et Kompagni, forat Farten kunde reguleres paa en mere fornuftig Maade, er vistnok nu ikke fjern. En lignende Sammensmeltning har i det forløbne Aar fundet Sted mellem tvende Bugserdampskibsselskaber, der under Firma „Langesundsfjordens Bugserdampskibsselskab“ nu udfører i det væsentlige Bugseringen i Fjorden og paa Kysten i temmelig stor Udstrækning.

Trælastbedriften, der i Forbindelse med Skibsfarten altid har udgjort en af Byens Hovednæringskilder, og som særlig i forrige Femaars gunstige Konjunkturer var særdeles indbringende med høie Priser for Trælasthandlerne og stadigt og godt betalt Arbeide for Arbeidsklassen, har i afvigte Femaarsperiode kun bragt liden eller ingen Fortjeneste, ja for adskillige vel endog et ikke ubetydeligt Tab. I Femaarets første Aar, da Konjunkturerne, der allerede Aaret forud havde vist en nedadgaaende Tendents, fremdeles vare dalende, levnede Forretningen endda nogen Fortjeneste; senerehen faldt Priserne stadigt til i Slutningen af 1879, Efterspørgselen var liden og Omsætningen indskrænkede sig til det mindst mulige for dem, der kunde holde igjen, medens den i enkelte Tilfælde vistnok dreves som en ruinerende Parforceudskibning for at vedligeholde skrøbeligt funderede Forretninger. I Slutningen af 1879 fik man igjen en Konjunktur væsentligt paa skaaren Last, og om den end ikke holdt sig, vare vistnok Priserne gjennem 1880, uagtet fremdeles flaue, dog bedre end i Periodens tidligere

elendige Aar. Nogen Fortjeneste har vistnok i det Hele taget Vaarskibningen indbragt, thi da Vinterflaaden for at faa Udfragter har akcepteret Fragtsatser, som hidtil have været uhørt lave, har Afskiberen havt en Favør, som har levnet noget Udbytte.

Som allerede tidligere nævnt, maa Isexporten nu regnes til en af Porsgrunds fornemste Næringsveie. 1873 og 1874 Aars særdeles gunstige Konjunkturer for denne Bedrift havde i høi Grad opmuntret Spekulationen og bevæget en Flerhed af Byens Borgere — for en væsentlig Del, som naturligt var, Næringsdrivende — til at kaste sig over Isforretninger, og man saa ogsaa i en kort Tid det ene Ishus reise sig efter det andet. Den store Konkurrence i en Artikel, der som Is kan tilveiebringes i hvilkensomhelst Mængde, og for hvis Produktion der næsten ingen Grændse er, samt flere uheldige Aar have vistnok bragt adskilligt Tab og som Følge deraf allerede bevirket Nedlæggelsen af flere etablerede Isforretninger, men inden Porsgrunds Tolddistrikt drives og har gjennem hele Femaaret været drevet Isforretninger efter stor Maalestok og af Enkelte utvivlsomt med adskillig Fortjeneste, hvilket foruden i en af mangeaarig Erfaring fremgaaet rationel og omhyggelig Driftsmaade muligt ogsaa har sin Grund i allerede, forinden de rigtig slette Tider indtraadte, afsluttede Kontrakter om Leverance af Is til nogenlunde antagelige Priser, der yderligere støttedes ved lave Arbeidspriser og billigt Skibsrum til fornøden Transport. Foruden de enkelte Exportører har Isforretningen ogsaa skaffet vore Arbeidere Beskjæftigelse og adskillig Fortjeneste, og det som oftest netop paa en Tid, da Arbeidsfortjenesten ellers er liden. En ikke ringe Del af Skibsflaaden er desuden ved Isexporten skaffet Udfragter, om end til lave Rater.

Af industrielle Anlæg er Porsgrunds mekaniske Værksted drevet gjennem hele Femaaret, de 2 næstsidste Aar dog med Tab og en Tid med indskrænket Arbeidstid. Tabet for 1878 Aars Vedkommende angives væsentlig at være fremkommet ved Differencen i de da opførte Priser for Raamaterialier og de øvrige Beholdninger samt ved betydeligt mindre Afsætning end de tidligere Aar, og, hvad 1879 angaar, nødsages man til at afskrive som Tab et hos en Funktionær tilgodehavende betydeligt Beløb, der, om erholdeligt, vilde have givet et anseeligt Udbytte. Det sidste Aars Regnskab udviser igjen Overskud.

En Reberbane, der for Porsgrunds Borgeres Regning var anlagt i Solum lige ved Bygrændsen, blev i nogle Aar drevet med Tab, hvorefter Driften endelig er indstillet.

Forøvrigt findes her ikke andre industrielle Anlæg end 4 Dampsage, hvis Drift og Trivsel væsentlig er afhængig af Trælastkonjunkturerne.

Som Følge af Tilbagegang i Næringen er ogsaa Formuen gaaet tilbage. Ikke destomindre viser Skatteligningen for Femaaret, at Indtægt og Formue er ansat saaledes:

	Indtægt.	Formue.
1876. . . .	Kr. 1,016,290	Kr. 5,085,200
1877. . . .	- 1,017,276	- 5,684,300
1878. . . .	- 931,976	- 5,954,300
1879. . . .	- 817,398	- 5,404,100
1880. . . .	- 841,360	- 5,475,300

men det bør bemærkes, at begge Dele her i Byen altid er ansat saa høit som det nogenlunde har kunnet gaa an.

Af Aarsopgjørene for Brændevinssamlaget for Aarene 1876—1880 sees det, at Omsætningen af Brændevin er gaaet ned fra 31,385 Potter i 1876 til 15,541 Potter i 1879, altsaa under Halvparten. I 1880 er Omsætningen igjen steget til 16,222 Potter.

Det maa antages, at ikke alene de flaue Tider have bidraget betydeligt til denne Nedgang i Omsætningen, men at ogsaa Bestræbelserne for at indskrænke Brændevinsdrik ad Frivillighedens Vei, der fornemmelig er udvist af Good Templar-Ordenen, utvivlsomt have virket betydeligt hertil.

Periodens flaue Tider have været trykkende i det Hele, men især for Arbeidsklassen, der fra udmærket Arbeidsfortjeneste er gaaet ned til indskrænket Arbeide med lave Arbeidspriser; nogen Hjælp har der været deri, at Enkelte have anvendt sine i de gode Tider opsamlede Spareskillinger til i de trange at opføre Huse, hvorved Arbeidet i noget Mon er forøget; der er saaledes i Femaaret taxeret nye Huse saaledes:

1876	under	11	Forretninger	til samlet Beløb	Kr.	45,640
1877	—	8	—	—	-	22,500
1878	—	6	—	—	-	14,840
1879	—	11	—	—	-	90,190
1880	—	11	—	—	-	84,470
		47			Kr.	257,640
Da der af disse kun er 4 store Bygninger til Beløb					-	126,830
				Igjen. .	Kr.	130,810

give de øvrige en Gjennemsnitsværdi af 3,042 Kr.

Tilskudet af Bygningernes Værdi, fremkommet ved Forbedringstaxter, er ikke beregnet.

Det maa udhæves, at Arbeidsklassen agtværdig har udholdt Trykket af de daarlige Tider.

Inden Handelsstanden har der været flere Konkurser, hvoraf dog kun en af større Betydning.

Den lette Adgang til Penge i forrige Femaar blev afløst af en stor Pengemangel med høi Diskonto gjennem hele Perioden; selv de bedste Papirer havde vanskeligt for at blive antagne til Diskontering.

De to herværende Bankinstituter, Porsgrunds Sparebank og Porsgrunds Sparekasse, hvilken sidste blev oprettet i 1876, væsentlig for at understøtte de mindre Næringsdrivende med Diskonto- og Pantelaan, har af sin Virksomhed følgende Resultat:

Sparebanken.

Aar.	Netto Fortjeneste.	Eiendom	Forvaltnings-Kapital.	Indskudt.	Udtaget.
	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.
1876.	12,936.43	90,798.57	659,786.77	144,088.50	195,688.87
1877.	9,252.67	97,799.47	635.220.60	129,069.23	190,900.70
1878.	10,558.66	104,132.75	610,342.05	140,181.00	209,292.47
1879.	8,067.20	111,551.41	628,175.29	132,600.63	158,410.55
1880.	7,657.91	117,277.63	669,306.70	165,296.32	161,214.78

Sparekassen.

Aar.	Netto Fortjeneste.	Eiendom.	Forvaltnings-Kapital.	Indskudt.	Udtaget.
	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.	Kroner.
1876.	14.95	114.80	8,588.70	9,323.81	1,005.47
1877.	130.19	244.99	9,014.56	3,389.19	3,353.03
	Underbalance				
1878.	100.08	144.91	6,248.97	1,124.95	4,153.20
1879.	37.10	182.01	7,032.40	6,475.05	6,007.32
1880.	614.88	796.89	83,662.76	203,148.09	128,722.45

Porsgrund og Omegns Sømandsforening og de under den staaende Indretninger have i Femaaret fremdeles virket; fra Foreningen er mangt et Initiativ fremgaaet til maritime Fremskridt, ligesom Foreningen har afgivet

Betænkning over en Flerhed af Sager, der af Autoriteterne ere sendte den til Behandling.

Den under Sømandsforeningen staaende Understøttelseskasse har i Perioden virket under følgende Vilkaar:

Aar.	Kassens Eiendom.	Kassens Forøgelse.	Kassens Formindskelse.	Udbetalt i Sygdomstilfælde.	Udbetalt til forliste Søfolk.	Udbetalt til gamle Søfolk og Enker til Jul.	Indtægt.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1876	14,332	88	-	224	456	772	1482
1877	14,277	-	55	207	361	702	1617
1878	14,908	631	-	146	207	680	1707
1879	15,598	690	-	100	141	758	1848
1880	15,530	-	68	93	962	583	1730

I Lovene for Sømandsforeningens Assuranceindretning for Sømænds Tøi er i 1880 foretaget endel Forandringer, hvorved Skibsførere kunne tegne Forsikring af Hjemreisepenge efter Forlis for indtil et Beløb af 400 Kroner, en Forandring, som forhaabentlig i vid Udstrækning vil blive benyttet af de mange Skibsførere, for hvem ofte et Forlis i fjerne Farvande medfører et ganske betydeligt økonomisk Tab.

Porsgrunds offentlige Navigationsskole, der fremdeles har et aarligt Statsbidrag af 600 Kroner, har i Femaaret arbeidet med følgende Resultat:

Aar.	Antal Elever.	Dimitterede fra Skolen.	Karakter Bekvem.	Karakter Ei ubekvem.	Rejiceret.
1875–76.	83	39	20	13	6
1876–77.	79	44	35	6	3
1877–78.	74	43	31	7	5
1878–79.	68	29	19	8	2
1879–80.	54	37	29	8	-

Byens Borgerskole overgik i 1879 til kommunal Middelskole med Engelsklinie med et Statstilskud af 3,000 Kroner aarlig. Middelskolen, hvormed er forenet en Pigeskole, har 7 Lærere og 4 Lærerinder, og er det samlede Elevantal fra 148 i 1876 gaaet op til 170. Allerede det følgende Aar 1880 kunde Skolen afholde sin første Afgangsexamen for 7 Elever med samme Virkning som ved offentlige Middelskoler.

Til Gaders og Veies Forbedring har der gjennem hele Femaaret været anvendt Midler; af større Arbeider er ingen udført, dog er Vandværket noget udvidet ved en Ledning inden Byen, ligesom en af Opsamlingsdammene er fordybet og Strækninger omkring den nedre Dam ere indkjøbte og indhegnede for at hindre Gravning i Bredderne umiddelbare Nærhed.

Et Arbeide, der, om end ikke udført af Kommunen, dog for denne vil faa en stor Betydning, er i Femaaret paabegyndt, nemlig Jernbaneanlægget Drammen—Skien, der, som bekjendt, gaar over Porsgrund. I Sommeren 1878 blev Arbeidet sat i Gang i Byen og dens Omegn og er senere fortsat, og vil efter Beregningen Jernbanen, der indeværende Aars Høst aabnes for den almindelige Færdsel mellem Drammen og Laurvik, antagelig først et Aar senere blive færdig i hele sin Udstrækning. Til det nævnte Jernbaneanlæg er mod Aktier i samme af Kommunen bidraget Kr. 153,700 og af Private Kr. 135,200.

Til flere større Byggeforetagender, saaledes mulig Bro over Elven, nye Bygninger for Middel- og Almueskolen o. fl. har Kommunen ved kongelig Resolution af 11te September f. A. erhvervet Bemyndigelse til for et Beløb af indtil 500,000 Kroner at udstede rentebærende Gjældsbreve lydende paa Ihændehaveren. Af de nævnte Byggeforetagender er indtil nu besluttet Opførelse af de nævnte Skolebygninger, der ville paakræve en Udgift af ca. 130,000 Kroner. Kommunelaanet er imidlertid endnu ikke optaget.

Af Fattig- og Byskat er i Femaaret udlignet:

Aar.	Fattigskat.	Byskat.
	Kr.	Kr.
1876	6,269	42,987
1877	10,559	49,669
1878	16,939	48,140
1879	17,000	46,635
1880	15,480	45,150

hvilket efter den antagelige Formue og Indtægt viser følgende Skatteskilling:

1876	$^1/_2$ Øre pr. Kr.	$3^1/_{10}$ Øre pr. Kr.
1877	$^9/_{10}$ - - -	$3^7/_{10}$ - - -
1878	$1^7/_{10}$ - - -	4 - - -
1879	2 - - -	$4^{25}/_{100}$ - - -
1880	$1^7/_{10}$ - - -	$4^{25}/_{100}$ - - -

Brevik.

Den konstituerede Byfogeds Beretning er saalydende:

Den økonomiske Tilstand, der i forrige Femaar havde gjort Fremskridt, maa vistnok siges at være gaaet tilbage i Femaaret 1876—1880. Konjunkturerne, specielt for Skibsfart og Trælasthandel, Byens Hovednæringsveie, der i Begyndelsen af Femaaret vare gode, have i den største Del af samme været meget daarlige. Et Udslag heraf havde man ved det store Antal (11) Fallitter, der fandt Sted i 1879. Enkelte af disse havde vistnok tildels sin Grund i en ved de heldige Tider i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Femaar fremkaldt ufornuftig Overspekulation, hvorhos enkelte bleve dragne med af Andre paa Grund af Endossementsforpligtelser; men Hovedaarsagen til Katastrofen maa dog tilskrives de uheldige Konjunkturer.

Den skatbare Formue og Indtægt, der i 1876 udgjorde respektive Kr. 1,616,600 og Kr. 718,450, var i 1880 gaaet ned til Kr. 1,311,100 og Kr. 574,900.

Ædruelighedstilstanden maa betegnes som meget god og antages at have forbedret sig, i hvilken Henseende de daarlige Tider maa tillægges en væsentlig Betydning, hvorhos ogsaa Brændevinssamlaget, der har været i Virksomhed i henved 6 Aar, udentvivl har havt en meget heldig Indflydelse i denne Retning.

Arbeidsklassen maa gives et godt Skudsmaal, og dens økonomiske Tilstand siges at være noksaa god og har maaske gaaet noget fremad, væsentlig paa Grund af en fornuftigere Økonomi, specielt med Hensyn til Brugen af berusende Drikke.

Af Foreninger findes kun en Sømandsforening, der dog kun nyder liden Interesse og saagodtsom kun bestaar i Navnet.

I Femaaret er bygget en ny Trækirke, der kostede Kr. 64,000. Byens Dampskibsbrygge er bleven udvidet, og en ny Vei (Brevik—Ørvik) anlagt, hvortil Brevik bidrog ca. Kr. 8,000.

De betydelige Bevilgninger hertil have bevirket, at Skatterne ere blevne temmelig trykkende.

Folkemængden, der ved Folketællingen i 1875 udgjorde 2269, kan nu formentlig anslaaes til ca. 2350.

Kragerø.

Byfogden anfører i sin Beretning Følgende:

For Byens Næringsveie have de forløbne fem Aar i det Hele taget været mindre heldige. Hvad Trælasten angaar, holdt Indkjøbspriserne for Lasten sig i 1876 og 1877 omtrent uforandret som i de næst foregaaende Aar; men i 1878 faldt de omtrent 25 Pct. og gik endog ned til Halvdelen. I Aaret 1879 holdt de sig fremdeles lave, hvorimod de i Aaret 1880 igjen stege adskilligt, uden dog at naa den Høide, som de havde i 1876 og 1877. Kvantumet, som huggedes i Vasdraget, har i Femaaret været aftagende indtil Høsten 1880, da Hugsten paa Grund af de stigende Priser igjen tiltog og tildels forceredes. Afsætningen til Udlandet var træg og Priserne nedadgaaende indtil 1879, og var det det vedblivende Misforhold mellem Indkjøbs- og Salgspriser, som endelig fremkaldte det pludselige Fald for de første i 1878. Beholdningerne af Salgslast aftog efterhaanden, og da der Vaaren 1880 indtraadte livligere Efterspørgsel fra Udlandet, fremkaldte dette den da indtrædende væsentlige Stigning i Indkjøbspriserne. Aaret 1880 var for Trælasthandlerne et noksaa gunstigt Aar, medens de foregaaende Aar i Perioden heller bragte Tab end Overskud. For Isudskibningens Vedkommende vare de sidst forløbne fem Aar ikke ugunstige. Vistnok var Aaret 1879 et daarligt Aar med liden Afskibning paa Grund af den ubetydelige Sommervarme, men saa var der i 1877 igjen et meget gunstigt Aar for Istrafiken, og de øvrige tre Aar vare ogsaa ret gunstige for denne Bedrift. For Skibsrederiet her fra Stedet vare de sidst forløbne fem Aar i det Store og Hele taget ugunstige, navnlig for Skibe af lavere Klasse. Hvad der har været tjent, har gjennemsnitlig taget neppe udgjort mere, end hvad der maatte til for at dække den Nedgang i Værdi, som Skibene have lidt, dels paa Grund af Alder og Slitage, dels paa Grund af Eiendomsværdiernes Synken i det Hele. Hyrerne have i Femaaret været nedadgaaende, saa at de, medens de i 1876 for en Matros vare 44—48 Kroner, ved Udgangen af 1880 vare sunkne til 36—40 pr. Maaned.

Lønnen for Haandværksarbeidere er gaaet nedad og Haandværksdriften har været under et uheldigt Tryk, bevirket ved den stigende Konkurrence saavel Mestrene indbyrdes som med tilreisende Udsælgere.

I sin Almindelighed tror jeg at maatte udtale, at denne Kjøbstad i det sidst forløbne Femaar ikke er gaaet fremad i økonomisk Henseende, men snare antages at være gaaet noget tilbage.

Med Hensyn til Ladestederne Langesund og Stathelle har den konstituerede Byfoged i Brevik udtalt sig saaledes:

Langesund.

Med Hensyn til Konjunkturerne gjælder det samme for Langesund som for Brevik. At Stedet er gaaet tilbage i økonomisk Henseende, kan dog ikke antages, hvorimod Fremgangen har været liden.

Arbeidsklassens Kaar maa ansees for gode, ligesom dens Forhold forøvrigt formenes at være godt.

Ædruelighedstilstanden har været upaaklagelig og er vistnok gaaet fremad, hvortil Aarsagen maa søges i de daarlige Tider, foruden at Brændevinssamlaget ogsaa her har virket gavnligt i denne Henseende.

Af Foreninger findes en Sømandsforening.

Den skatbare Formue og Indtægt udgjorde i 1876 respektive Kr. 982,360 og Kr. 160,544, og i 1880 Kr. 1,124,500 og Kr. 140,039.

Folkemængden, der i 1875 beløb sig til 1060, antages steget til ca. 1100.

Stathelle.

Den økonomiske Fremgang antages at have været liden eller ingen, idet de daarlige Konjunkturer ogsaa her have havt den sædvanlige Indflydelse.

Stedets Formue og Indtægt, der i 1876 udgjorde Kr. 1,143,640 og Kr. 102,404, og som i 1877 var forøget til Kr. 1,916,952 og Kr. 132,732, var i 1880 gaaet ned til Kr. 1,825,730 og Kr. 98,568.

Nogen Forening af Haandværkere, Arbeidere etc. findes ikke.

Ædruelighedstilstanden maa ansees for god, og har muligens forbedret sig lidt.

Folkemængden, der i Tiaaret 1866—1875 var gaaet ned fra 501 til 448, antages fremdeles at være i Aftagende.

Bratsbergs Amtskontor den 4de April 1883.

Underdanigst

Chr. Arneberg.

Bilag til Femaarsberetningen for Bratsbergs Amt.

Opgave over Længden og Tilstanden af Veiene i søndre Veiinspektørdistrikt af Bratsbergs Amt ved Udgangen af Aaret 1880.

Herred.	Veienes Tilstand.				Hele Veilængden.	Heraf i de sidstforløbne 5 Aar.	
	Slet.	Maadelig.	Antagelig.	God.		Nyanlagt Vei.	Omlagt Vei.
Sandøkedal.							
a. Hovedvei:							
1. Hovedvei fra Grændsen mod Bamble — Kragerø	-	-	-	14 Kilom.	14 Kilom.	-	-
2. Hovedvei fra Aarøsvingen — Grændsen mod Drangedal	-	-	-	16 —	16 —	-	-
3. Hovedvei fra Veidelet ved Refshalen — Nedenæs Amtsgrændse	-	8 Kilom.	-	3 —	11 —	-	-
Tilsammen	-	8 Kilom.	-	33 Kilom.	41 Kilom.	-	-
b. Bygdevei:							
1. Fra Hovedveien ved Tangenmyren — Barland	-	-	-	11 Kilom.	11 Kilom.	11 Kilom.	-
2. Fra Stabbestad — Nedenæs Amtsgrændse .	-	11 Kilom.	-	4 —	15 —	4 —	-
3. Paa Skaatø	-	-	-	6 —	6 —	6 —	-

4. Fra Hovedveien ved Tyvand — Gundaas .	-	-	-	3 Kilom.	3 Kilom.	3 Kilom.	-
5. Fra Hovedveien ved Gjerdemoen — Farsjøbygden	-	2 Kilom.	-	3 —	5 —	-	-
6. Fra Hovedveien ved Mo — Drangedalsgrændsen	-	-	4 Kilom.	-	4 —	-	-
Tilsammen	-	13 Kilom.	4 Kilom.	27 Kilom.	44 Kilom	24 Kilom.	-
Drangedal.							
a. Hovedvei:							
Fra Grændsen mod Sandøkedal — nedre Tørnæs Bro	-	-	-	28 Kilom.	28 Kilom.	28 Kilom.	-
Tilsammen	-	-	-	28 Kilom.	28 Kilom.	28 Kilom.	-
b. Bygdevei:							
1. Fra nedre Tørnæs Bro — To samt fra Holtan Bro — Sneaas Veiskille	35 Kilom.	-	-	-	35 Kilom.	-	-
2. Fra Præstestranden — Singusdal	-	-	-	22 Kilom.	22 —	-	-
3. Fra Heldøla Bro paa Hovedveien — Sandøkedals Grændse	5 —	-	-	5 —	10 —	3 Kilom.	-
Tilsammen	40 Kilom	-	-	27 Kilom.	67 Kilom.	3 Kilom.	-

(Forts. paa næste Side.)

(Forts. fra frgd. Side.)

Herred.	Veienes Tilstand.				Hele Veilængden.	Heraf i de sidstforløbne 5 Aar.	
	Slet.	Maadelig.	Antagelig.	God		Nyanlagt Vei.	Omlagt Vei.
c. Ridevei:							
1. Fra Bygdeveien ved Naas—Grændsen mod Lunde	-	-	11 Kilom.	-	11 Kilom.	-	-
2. Fra Bygdeveien ved Pladsen Kaasene—Gautefald	-	-	-	11 Kilom.	11 —	-	-
3. Fra Bygdeveien ved Grave—Kleppe . . .	-	8 Kilom.	-	-	8 —	-	-
Tilsammen	-	8 Kilom.	11 Kilom.	11 Kilom.	30 Kilom.	-	-
Bamble.							
a. Hovedvei:							
Fra Stathelle — Grændsen mod Sandøkedal .	20 Kilom.	-	-	5 Kilom.	25 Kilom.	-	-
Tilsammen	20 Kilom.	-	-	5 Kilom.	25 Kilom.	-	-
b. Bygdevei:							
1. Fra Hovedveien ved Bamble Kirke—Grændsen mod Solum	20 Kilom.	-	-	-	20 Kilom.	-	-
2. Fra Hovedveien ved Græsmyr—Langesund	-	-	-	4 Kilom.	4 —	-	-
3. Fra Hovedveien ved Tangvaldskleven — Skolehuset paa Eg	2 Kilom.	-	-	-	2 —	-	-
4. Fra Hovedveien ved Bamble Kirke—Nensetstranden	-	13 Kilom.	-	-	13 —	-	-

5. Fra Hovedveien ved Aaby — Finmarkhagen	-	8 Kilom.	-	-	8 Kilom.	-	-
6. Fra Hovedveien ved Fostvet — Rørholtstranden	-	9 —	-	-	9 —	-	-
Tilsammen	22 Kilom.	30 Kilom.	-	4 Kilom.	56 Kilom.	-	-
Eidanger.							
a. Hovedvei:							
1. Fra Porsgrund — Grændsen mod Jarlsberg og Laurviks Amt	-	-	-	15 Kilom.	15 Kilom.	-	-
2. Fra Hovedveien ved Vallerlandet — Brevik	-	8 Kilom.	-	2 —	10 —	-	2 Kilom.
Tilsammen	-	8 Kilom.	-	17 Kilom.	25 Kilom.	-	2 Kilom.
b. Bygdevei:							
1. Fra Hovedveien ved Landgangsbroen — Kjendalen	-	7 Kilom.	-	-	7 Kilom.	-	-
2. Fra Hovedveien ved Lillegaarden — Berg	-	5 —	-	-	5 —	-	-
3. Fra Hovedveien paa Præstemoen — Buer .	-	7 —	-	-	7 —	-	-
4. Fra Hovedveien ved Ørstvet — Porsgrund og fra Porsgrund — Herøen	7 Kilom.	-	3 Kilom.	-	10 —	-	-
Tilsammen	7 Kilom.	19 Kilom.	3 Kilom.	-	29 Kilom.	-	-
Gjerpen.							
a. Hovedvei:							
Fra Porsgrund — Skien	-	-	7 Kilom.	-	7 Kilom.	-	-
Tilsammen	-	-	7 Kilom.	-	7 Kilom.	-	-

(Forts. paa næste Side.)

(Forts. fra frgd. Side.)

Herred.	Veienes Tilstand.				Hele Veilængden.	Heraf i de sidstforløbne Aar.	
	Slet.	Maadelig.	Antagelig.	Gød.		Nyanlagt Vei.	Omlagt Vei.
b. Bygdevei:							
1. Fra Porsgrund — Skilleveien ved Ris . .	-	3 Kilom.	-	-	3 Kilom.	-	-
2. Fra Hovedveien ved Borge — Flotterød .	4 Kilom.	-	-	-	4 —	-	-
3. Fra Hovedveien ved Bratsberg — Rising .	-	-	-	3 Kilom.	3 —	-	-
4. Fra Skien — Grændsen mod Slemdal . .	-	8 Kilom.	-	-	8 —	-	-
5. Fra Bygdeveien ved Semb — Berreberg Grind	-	-	2 Kilom.	-	2 —	-	-
6. Fra Bygdeveien ved Frogner — Sneltvet	-	-	-	2 Kilom.	2 —	2 Kilom.	-
7. Fra Bygdeveien ved Bratsberg — Løberg	2 Kilom.	-	-	-	2 —	-	-
8. Fra Skien — Fjeldvandet	-	3 Kilom.	-	14 Kilom.	17 —	-	-
9. Fra Skien om Fossum — Jønnevald og Stykket fra Venstøb — Rising	-	-	6 Kilom.	4 —	10 —	-	-
10. Fra Skien — Grændsen mod Solum. . .	4 Kilom.	-	-	-	4 —	-	-
11. Fra Luxefjeld Bro — Pladsen Aamot . .	-	-	-	2 Kilom.	2 —	2 Kilom.	-
Tilsammen	10 Kilom.	14 Kilom.	8 Kilom.	25 Kilom.	57 Kilom.	4 Kilom.	-
c. Ridevei:							
1. Fra Fjeldvandets søndre Ende — Luxefjeld Bro	8 Kilom.	-	-	-	8 Kilom.	-	-

2. Fra Pladsen Aamot — Grændsen mod Buskeruds Amt	-	-	-	8 Kilom.	8 Kilom.	-	-
Tilsammen	8 Kilom.	-	-	8 Kilom.	16 Kilom.	-	-
Slemdal.							
a. Bygdevei:							
1. Fra Moholt Værk — Hogstad	-	5 Kilom.	-	12 Kilom.	17 Kilom.	-	6 Kilom.
2. Fra Bygdeveien ved Sagbroen — Gjerpens Grændse	-	4 —	-	-	4 —	-	-
Tilsammen	-	9 Kilom.	-	12 Kilom.	21 Kilom.	-	6 Kilom.
b. Ridevei:							
1. Fra Bygdeveien ved Øvrebø — Grændsen mod Jarlsberg og Laurviks Amt	-	3 Kilom.	-	-	3 Kilom.	-	-
2. Fra Bygdeveien ved Hogstad — Vaneboen	-	5 —	-	-	5 —	-	-
Tilsammen	-	8 Kilom.	-	-	8 Kilom.	-	-
Solum.							
a. Hovedvei:							
1. Fra vestre Porsgrund — Skien	-	8 Kilom.	-	-	8 Kilom.	-	-
2. Fra Skien — Grændsen mod Hollen . . .	-	14 Kilom.	2 Kilom.	-	16 Kilom.	-	2 Kilom.
Tilsammen	-	22 Kilom.	2 Kilom.	-	24 Kilom.	-	2 Kilom.

(Forts. paa næste Side.)

(Forts. fra frgd. Side.)

Herred.	Veienes Tilstand.				Hele Veilængden.	Heraf i de sidstforløbne 5 Aar.	
	Slet.	Maadelig.	Antagelig.	God.		Nyanlagt Vei.	Omlagt Vei.
b. Bygdevei:							
1. Fra Hovedveien ved Trommedalen — Grinden ved Tørrefindal	-	4 Kilom.	-	-	4 Kilom.	-	-
2. Fra Bygdeveien ved Tørrefindal — Grændsen mod Bamble	7 Kilom.	-	-	-	7 —	-	-
3. Fra Bygdeveien ved Vold — { a. Kongstvet / b. Fjeldet }	-	10 Kilom.	-	1 Kilom.	11 —	-	1 Kilom.
4. Fra Hovedveien ved Moen om Solum Kirke — Klovholtstranden	-	6 —	-	-	6 —	-	-
5. Fra Hovedveien ved Bergan — Fjeldvandet	7 Kilom.	-	-	-	7 —	-	-
6. Fra Hovedveien ved Bergan — Berganbryggen	-	1 Kilom.	-	-	1 —	-	-
7. Fra Grændsen mod Gjerpen — Vasdalen .	8 Kilom.	-	-	-	8 —	-	-
Tilsammen	22 Kilom.	21 Kilom.	-	1 Kilom.	44 Kilom.	-	1 Kilom.

Hollen.							
a. Hovedvei:							
1. Fra Grændsen mod Solum — Ulefos . . .	12 Kilom.	-	-	-	12 Kilom.	-	-
2. Fra Ulefos — Grændsen mod Lunde . . .	-	-	7 Kilom.	-	7 —	-	-
3. Fra Ulefos — Grændsen mod Saude . . .	7 Kilom.	-	-	-	7 —	-	-
Tilsammen	19 Kilom.	-	7 Kilom.	-	26 Kilom.	-	-
b. Bygdevei:							
Fra Hovedveien ved Sverje Bro — Grændsen mod Lunde	7 Kilom.	-	-	-	7 Kilom.	-	-
Tilsammen	7 Kilom.	-	-	-	7 Kilom.	-	-
c. Ridevei:							
I Hvalebø fra Grændsen mod Saude—Grændsen mod Gjerpen	-	18 Kilom.	-	-	18 Kilom.	-	-
Tilsammen	-	18 Kilom.	-	-	18 Kilom.	-	-
Lunde.							
a. Hovedvei:							
Fra Grændsen mod Hollen — Strengen . .	-	-	14 Kilom.	-	14 Kilom.	-	-
Tilsammen	-	-	14 Kilom.	-	14 Kilom.	-	-

(Forts. paa næste Side.)

(Forts. fra frgd. Side.)

Herred.	Veienes Tilstand.				Hele Veilængden	Heraf i de sidstforløbne 5 Aar.	
	Slet.	Maadelig.	Antagelig.	God.		Nyanlagt Vei.	Omlagt Vei.
b. Bygdevei:							
1. Fra Færgestedet ved Lundefaret — Grændsen mod Bø	10 Kilom.	-	-	-	10 Kilom.	-	-
2. Fra Færgestedet ved Lundefaret — Grændsen mod Saude	6 —	-	-	-	6 —	-	-
3. Fra Hovedveien ved Lundefaret til Gaarden Hægland, samt Stykket fra denne Gaard — Grændsen mod Hollen	13 —	-	-	-	13 —	-	-
Tilsammen	29 Kilom.	-	-	-	29 Kilom.	-	-
c. Ridevei:							
Fra Gaarden Hægland — Grændsen mod Drangedal	-	5 Kilom.	-	-	5 Kilom.	-	-
Tilsammen	-	5 Kilom.	-	-	5 Kilom.	-	-
Bø.							
a. Hovedvei:							
Fra Grændsen mod Saude — Grændsen mod Sigjord	9 Kilom.	-	3 Kilom.	-	12 Kilom.	-	-
Tilsammen	9 Kilom.	-	3 Kilom.	-	12 Kilom.	-	-

b. Bygdevei:							
1. Fra Grændsen mod Lunde — Hovedveien .	-	-	4 Kilom.	-	4 Kilom.	-	-
2. Fra Veiskillet ved Klokkerstuen — Tveten Bro	4 Kilom.	-	-	4 Kilom.	8 —	-	-
3. Fra Hovedveien — Oterholt Bro	-	3 Kilom.	-	-	3 —	-	-
4. Fra Hovedveien om Manne Bro — Eriksten samt Stykket fra Hovedveien — Hvidsand Bro paa Grændsen mod Saude.	10 Kilom.	-	2 Kilom.	-	12 —	-	-
5. Fra Veiskillet ved Haugeland om Vatner- og Stoklandsheien — Oterholt Bro . . .	15 —	-	7 —	1 Kilom.	23 —	-	1 Kilom.
6. Fra Veiskillet ved Østerlid — Østerlid Gaard	1 —	-	-	-	1 —	-	-
7. Fra Veiskillet ved Belakjønbakken — Roem	2 —	-	-	-	2 —	-	-
Tilsammen	32 Kilom.	3 Kilom.	13 Kilom.	5 Kilom.	53 Kilom.	-	1 Kilom.
Saude.							
a. Hovedvei:							
1. Fra Grændsen mod Hollen om Søboden — Grændsen mod Bø	6 Kilom.	-	5 Kilom.	-	11 Kilom.	-	-
2. Fra Søbodbroen — Grændsen mod Hiterdal	26 —	-	-	-	26 —	-	-
Tilsammen	32 Kilom.	-	5 Kilom.	-	37 Kilom.	-	-

(Forts. paa næste Side.)

(Forts. fra forrige Side.)

Herred.	Veienes Tilstand.				Hele Veilængden.	Heraf i de sidstforløbne 5 Aar.	
	Slet.	Maadelig.	Antagelig.	God.		Nyanlagt Vei.	Omlagt Vei.
b. Bygdevei:							
1. Fra Hovedveien — Grændsen mod Lunde .	-	2 Kilom.	-	-	2 Kilom.	-	-
2. Fra Hvidsand Bro paa Grændsen mod Bø—Veiskillet ved Holtan samt Stykket fra Hovedveien — Gaarden Gunem	-	9 —	-	-	9 —	-	-
3. Fra Hovedveien om Næs Kirke — Aslaksborg	-	-	1 Kilom.	-	1 —	-	-
4. Fra Hovedveien — Akerhaugen	-	1 Kilom.	-	-	1 —	-	-
5. Fra Hovedveien ved Farvolden — Grændsen mod Hiterdal	9 Kilom.	-	-	-	9 —	-	-
6. Fra Hovedveien — østre Akerhaugen paa Østsiden af Sauerelven	-	11 Kilom.	-	-	11 —	-	-
Tilsammen	9 Kilom.	23 Kilom.	1 Kilom	-	33 Kilom.	-	-
For hele Veidistriktet.							
a. Hovedveie	80 Kilom.	38 Kilom.	38 Kilom.	83 Kilom.	239 Kilom.	28 Kilom.	4 Kilom.
b. Bygdeveie	178 —	132 —	29 —	101 —	440 —	31 —	8 —
c. Rideveie	8 —	39 —	11 —	19 —	77 —	-	-

Opgave over Længden og Tilstanden af Veiene i øvre Veiinspektørdistrikt af Bratsbergs Amt i Femaarsperioden 1876–1880.

Thinglag.	Veienes Tilstand.				Hele Veilængden.	Deraf i Femaaret.	
	Slet.	Maadelig.	Antagelig.	God.		Nyanlagt Vei.	Omlagt Vei.
Hiterdal.							
a. Hovedvei:							
1. Grændsen mod Hjertdal—Skjellerud . .	-	-	14 Kilom.	-	14 Kilom.	-	-
2. Skjellerud—Høibø	-	-	-	6 Kilom.	6 —	5 Kilom.	-
3. Høibø—Grændsen mod Buskeruds Amt .	-	14 Kilom.	-	-	14 —	-	-
4. Vaalemoen—Grændsen mod Saude . . .	8 Kilom.	-	-	-	8 —	-	-
5. Ørvella—Do. mod Grandsherred	-	5 Kilom.	-	-	5 —	-	-
Tilsammen	8 Kilom.	19 Kilom.	14 Kilom.	6 Kilom.	47 Kilom.	5 Kilom.	-
b. Bygdevei:							
1. Vaalemoen—Lilleherreds Kirke	7 Kilom.	-	-	-	7 Kilom.	-	-
2. Yli—Grændsen mod Saude	-	-	10 Kilom.	-	10 —	-	8 Kilom.
Tilsammen	7 Kilom.	-	10 Kilom.	-	17 Kilom.	-	8 Kilom.

(Forts. paa næste Side.)

(Forts. fra frgd. Side.)

Thinglag.	Veienes Tilstand.				Hele Veilængden.	Deraf i Femaaret.	
	Slet.	Maadelig.	Antagelig.	God.		Nyanlagt Vei.	Omlagt Vei.
Hjertdal.							
a. Hovedvei:							
1. Grændsen mod Hiterdal — Grændsen mod Silgjord	-	25 Kilom.	-	-	25 Kilom.	-	-
2. Bakken—Tinnoset	-	-	14 Kilom.	-	14 —	-	-
Tilsammen	-	25 Kilom.	14 Kilom.	-	39 Kilom.	-	-
b. Bygdevei:							
1. Saulands Kirke—Tuddals Kirke	8 Kilom.	-	-	14 Kilom.	22 Kilom.	-	6 Kilom.
2. Omnæs—Bakken	-	8 Kilom.	-	-	8 —	-	-
3. Nymoen over Bolkesjø — Grændsen mod Buskeruds Amt	-	20 —	-	8 Kilom.	28 —	-	6 Kilom.
Tilsammen	8 Kilom.	28 Kilom.	-	22 Kilom.	58 Kilom.	-	12 Kilom.

c. Ridevei:							
Bøen—Bondal	14 Kilom.	-	-	-	14 Kilom.	-	-
Tilsammen	14 Kilom.	-	-	-	14 Kilom.	-	-
Tinn.							
b. Bygdevei:							
1. Aastein—Vaa i Vestfjorddalen	-	39 Kilom.	-	27 Kilom.	66 Kilom.	5 Kilom.	-
2. Rus Bro—Tessungdalen	-	12 —	-	10 —	22 —	6 —	-
3. Marum—Gausetdalen	-	14 —	-	8 —	22 —	5 —	-
4. Præstegaarden—Jøsdal	-	4 —	-	7 —	11 —	4 —	-
5. Ullern Bro—Husvolddalen	8 Kilom.	-	-	-	8 —	-	-
Tilsammen	8 Kilom.	69 Kilom.	-	52 Kilom.	129 Kilom.	20 Kilom.	-
Silgjord.							
a. Hovedvei:							
1. Grændsen mod Hjertdal—Grændsen mod Hviteseid	-	-	-	23 Kilom.	23 Kilom.	-	-
2. Grændsen mod Bø—Silgjords Fladbygd .	-	-	-	20 —	20 —	-	-
Tilsammen	-	-	-	43 Kilom.	43 Kilom.	-	-

(Forts. paa flgd. Side.)

(Fortsat fra sidste Side.)

Thinglag	Veienes Tilstand.				Hele Veilængden.	Deraf i Femaaret.	
	Slet.	Maadelig.	Antagelig.	God.		Nyanlagt Vei.	Omlagt Vei.
b. Bygdevei:							
1. Sande—Veiler	8 Kilom.	6 Kilom.	-	-	14 Kilom.	-	-
2. Nesbyrdet—Hvalsgaard	6 —	-	-	-	6 —	-	-
3. Ulnesjuvet—Kirkemoen	-	-	-	14 Kilom.	14 —	-	-
Tilsammen	14 Kilom.	6 Kilom.	-	14 Kilom.	34 Kilom.	-	-
c. Ridevei:							
1. Mandal—Vasen	13 Kilom.	-	-	-	13 Kilom.	-	-
2. Kirkemoen—Grændsen mod Rauland	19 —	-	-	-	19 —	-	-
3. Sandbakken—Nordre Lien	4 —	-	-	-	4 —	-	-
Tilsammen	36 Kilom.	-	-	-	36 Kilom.	-	-
Hviteseid.							
a. Hovedvei:							
1. Grændsen mod Silgjord—Grændsen mod Nissedal	-	-	7 Kilom.	39 Kilom.	46 Kilom.	-	-
2. Brunkeberg Kirke—Mostue	-	-	10 —	-	10 —	-	-
Tilsammen	-	-	17 Kilom.	39 Kilom.	56 Kilom.	-	-

b. Bygdevei:							
1. Mostue—Dampedalsbro	-	14 Kilom.	-	-	14 Kilom.	-	-
2. Dampedalsbro—Apalstøa	-	-	-	8 Kilom.	8 —	-	-
3. Do. —Holtan	-	-	-	2 —	2 —	-	-
4. Eidstad—Vraalidosen	17 Kilom.	-	6 Kilom.	-	23 —	-	-
5. Haugeland—Kvalset	5 —	-	-	-	5 —	-	-
Tilsammen	22 Kilom.	14 Kilom.	6 Kilom.	10 Kilom.	52 Kilom.	-	-
Nissedal.							
a. Hovedvei:							
Grændsen mod Hviteseid — Grændsen mod Aamli	-	-	-	50 Kilom.	50 Kilom.	-	-
Tilsammen	-	-	-	50 Kilom.	50 Kilom.	-	-
b. Bygdevei:							
1. Fjone—Dale	-	11 Kilom.	-	-	11 Kilom.	-	-
2. Nybufeta—Drang	12 Kilom.	-	-	-	12 —	-	-
3. Tvetsund—Grændsen mod Gjerestad . . .	29 —	-	-	-	29 —	-	-
Tilsammen	41 Kilom.	11 Kilom.	-	-	52 Kilom.	-	-

(Forts. paa næste Side.)

(Forts. fra frgd. Side.)

Thinglag.	Veienes Tilstand.				Hele Veilængden.	Deraf i Femaaret.	
	Slet.	Maadelig.	Antagelig.	God.		Nyanlagt Vei.	Omlagt Vei.
Laardal.							
a. Hovedvei:							
1. Grændsen mod Hviteseid—Grændsen mod Vinje	-	22 Kilom.	-	-	22 Kilom.	-	-
2. Mogen—Triset	-	12 —	-	-	12 —	-	-
Tilsammen	-	34 Kilom.	-	-	34 Kilom.	-	-
b. Bygdevei:							
1. Oftebro—Rusland	-	-	-	2 Kilom.	2 Kilom.	-	-
2. Dalen—Eidsborgs Kirke	-	-	-	7 —	7 —	4 Kilom.	-
Tilsammen	-	-	-	9 Kilom.	9 Kilom.	4 Kilom.	-
c. Ridevei:							
1. Aaslandsli—Føiresdøl	-	5 Kilom.	-	-	5 Kilom.	-	-
2. Eidsborgs Kirke—Mogen	-	10 —	-	-	10 —	-	-
3. Do. —Grændsen mod Vinje. .	-	7 —	-	-	7 —	-	-
Tilsammen	-	22 Kilom.	-	-	22 Kilom.	-	-

Mo.							
a. Hovedvei:							
Bandaksli – Grændsen mod Fyresdal . . .	-	6 Kilom.	-	4 Kilom.	10 Kilom.	-	-
Tilsammen	-	6 Kilom.	-	4 Kilom.	10 Kilom.	-	-
b. Bygdevei:							
1. Grændsen mod Næsland—Mo Kirke . . .	4 Kilom.	4 Kilom.	-	-	8 Kilom.	-	-
2. Rekublad—Børteosen.	12 —	-	-	-	12 —	-	-
3. Børteosen—Aasland	8 —	-	-	7 Kilom.	15 —	1 Kilom.	-
4. Froland—Fælland	-	-	-	6 —	6 —	5 —	-
5. Aasland—Blekum	11 Kilom.	-	-	5 —	16 —	-	-
Tilsammen	35 Kilom.	4 Kilom.	-	18 Kilom.	57 Kilom.	6 Kilom.	-
Vinje.							
a. Hovedvei:							
Grændsen mod Laardal—Grændsen mod Søndre Bergenhus Amt	-	-	30 Kilom.	50 Kilom.	80 Kilom.	20 Kilom.	-
Tilsammen	-	-	30 Kilom.	50 Kilom.	80 Kilom.	20 Kilom.	-

(Forts. paa næste Side.)

(Forts. fra frgd. Side.)

Thinglag.	Veienes Tilstand.				Hele Veilængden.	Deraf i Femaaret.	
	Slet.	Maadelig.	Antagelig.	God.		Nyanlagt Vei.	Omlagt Vei.
b. Bygdevei:							
1. Espestøl—Bru	-	19 Kilom.	-	-	19 Kilom.	-	-
2. Lofthus—Kostvet	-	8 —	-	-	8 —	-	-
Tilsammen	-	27 Kilom.	-	-	27 Kilom.	-	-
Rauland.							
b. Bygdevei:							
Grændsen mod Laardal—Raulands Kirke	10 Kilom.	-	-	20 Kilom.	30 Kilom.	-	-
Tilsammen	10 Kilom.	-	-	20 Kilom.	30 Kilom.	-	-
c. Ridevei:							
Raulands Kirke—Ødegaarden	21 Kilom.	-	-	-	21 Kilom.	-	-
Tilsammen	21 Kilom.	-	-	-	21 Kilom.	-	-

Fyresdal.							
a. Hovedvei:							
Folset Bro—Fyresdals Kirke	7 Kilom.	-	6 Kilom.	7 Kilom.	20 Kilom.	7 Kilom	-
Tilsammen	7 Kilom.	-	6 Kilom	7 Kilom.	20 Kilom.	7 Kilom.	-
b. Bygdevei:							
1. Øiene—Søndre Spokeli.	-	-	2 Kilom.	-	2 Kilom.	-	-
2. Metvet—Landsmark	-	-	9 —	-	9 —	-	-
3. Fyresdal Kirke—Momerak	4 Kilom.	-	-	3 Kilom.	7 —	3 Kilom.	-
4. Suarteland—Brevik	-	-	-	13 —	13 —	-	-
5. Brevik—Nedre Birtedalen	-	-	-	8 —	8 —	5 —	-
6. Tveten—Store Rui.	-	-	-	7 —	7 —	4 —	-
Tilsammen	4 Kilom.	-	11 Kilom.	31 Kilom.	46 Kilom.	12 Kilom.	-
c. Ridevei:							
1. Sundsli—Grændsen mod Nissedal	-	7 Kilom.	-	-	7 Kilom.	-	-
2. Nedre Birtedalen—Øvre Birtedalen . . .	-	9 —	-	-	9 —	-	-
Tilsammen	-	16 Kilom.	-	-	16 Kilom.	-	-

(Forts. paa næste Side.)

(Forts. fra frgd. Side.)

	Veienes Tilstand.				Hele Veilængden.	Deraf i Femaaret.	
	Slet.	Maadelig.	Antagelig.	God.		Nyanlagt Vei.	Omlagt Vei.
For hele Veidistriktet.							
a. Hovedvei	15 Kilom.	84 Kilom.	81 Kilom.	199 Kilom.	379 Kilom.	32 Kilom.	-
b. Bygdevei	139 —	169 —	27 —	176 —	511 —	42 —	20 Kilom.
c. Ridevei	71 —	36 —	-	-	107 —	-	-

IX.

Nedenæs Amt.

Underdanigst Beretning

om Nedenæs Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

Med Hensyn til Næringsveienes almindelige Vilkaar i Amtsdistriktet tillader jeg mig at henvise til de nærmest foregaaende Beretninger. Nedenstaaende Beretning kommer derfor, paa en og anden supplerende Bemærkning nær, kun til at beskjæftige sig med Opgaver, der særlig vedkomme det forløbne Femaar. Som forrige Gang forbigaaes Bergværksdriften, hvorom Opgaver paa anden Vei afgives.

A. Landdistrikterne.

Amtsdistriktet er fra 1ste September 1880 formindsket med Aaserals Herred, der i Henhold til Lov af 29de Mai 1880 er henlagt fra Sætersdalens til Mandals Fogderi, Lister og Mandals Amt. Landdistriktets Folkemængde ifølge Tællingen af 1875 bliver efter denne Fragang 63,103, hvoraf 54,386 i Nedenæs og 8,717 i Sætersdalens Fogderi. Matrikulskylden var ved Femaarets Udgang 9,467 Daler 1 Ort 11½ Skill., hvoraf 7,554 Daler 4 Ort 14½ Skill. i Nedenæs og 1,912 Daler 1 Ort 21 Skill. (urevideret) i Sætersdalens Fogderi. Antallet af særskilt skyldsatte Brug (Løbe-No.) var ifølge Fogdernes Kassebøger 8,093, hvoraf i hvert Fogderi henholdsvis 6,869 og 1,224.

Folkemængden og Grundværdien er meget ulige fordelt mellem Kysten og Indlandet. De Herreder, som berøre Kysten, omfatte kun omtrent en Ottendedel af Amtets Fladeindhold, men henimod syv Tiendedele af Landdistriktets Folkemængde samt over Halvdelen af Matrikulskylden og den af Amts-Matrikuleringskommissionen antagne Grundværdi.

I. Jordbrug.

Under det Tryk, som har hvilet paa Distriktets Hovednæringsveie, Skovbrug, Skibsfart og Skibsbyggeri, vises der Jordbruget større Interesse end før. Dette kommer paa flere Maader for Dagen, om der end fremdeles

ikke er Tale om betydeligere Fremskridt og Resultater, og om end de knappe Tider medføre Udsættelse af et og andet Arbeide, som kræver Leiehjælp.

I 1876 gjenoprettedes efter længere Tids Hvile Amtets Landhusholdningsselskab. Det tog en liden Restkapital i Arv efter det gamle Selskab og hæver et aarligt Tilskud fra Statskassen og Amtskommunen. Det er bleven omdannet nærmest efter Forbillede fra Buskeruds Amt, saaledes at Amtsformandskabet vælger en Bestyrelse, der med Amtmanden som Formand gjennemfører de Foranstaltninger for Landbruget, som Amtsformandskabet maatte beslutte, og ellers anvender efter bedste Skjøn de Midler, som stilles til dets Raadighed. Selskabet danner en Underafdeling af det kongelige Selskab for Norges Vel, og Bestyrelsen er Mellemmand i de Foranstaltninger, dette yder Understøttelse; selv virker den fornemmelig gjennem de Bygdeforeninger, som efterhaanden danne sig omkring i Distrikterne som Underafdelinger af Amtsselskabet. Af saadanne Foreninger ere for Tiden 8 i Virksomhed, 5 i Nedenæs og 3 i Sætersdalens Fogderi; flere af dem have ikke gjort ringe Nytte i sine Kredse, dels ved selvstændig Virksomhed og dels ved Samarbeide med Amtsselskabet. Til Organ for Meddelelser og Diskussion om Landboanliggender inden Amtet tjener en liden billig Landbotidende, der udgives under Bestyrelsens Tilsyn.

Selskabet har indkjøbt og uddelt endel Smaaskrifter om Landbrug og været Mellemmand ved Indførelsen af endel forbedrede Agerbrugsredskaber, mest Plouge, der ogsaa paa andre Veie vinde Udbredelse. En Hovedgjenstand for Opmærksomhed har været Udbredelse af Kundskab i Havedyrkning, som navnlig kan faa Betydning i Kystdistriktet med sit kuperede Jordsmon, utilstrækkelige Arbeidskraft til det tungere Jordarbeide og gode Afsætningssteder i de mange Byer. Amts- og Bygdeselskaberne have begyndt i Forening at bevilge Stipendier til Skolelærere og Andre for at gjennemgaa et Kursus hos en Gartner. Paa to Steder, nemlig i Holt og Fjære, har man i 1880 med Tilskud ogsaa fra Selskabet for Norges Vel lønnet Gartnere, som have taget anviste Jordstykker under Behandling. I Fjære er Sagen anlagt i noget større Maalestok, og et fast Udsalg af Haveprodukter oprettet i Arendal, ligesom Elever fra forskjellige Dele af Amtsdistriktet have Stipendier til Oplærelse der. Andre Gjenstande for Landhusholdningsselskabets Virksomhed ville blive nævnte under andre Poster i denne Beretning.

Med Hensyn til Brugsmaaderne vides ingen mere gjennemgribende Forandring at være indtraadt. I Sætersdalens Fogderi ophører man dog efterhaanden med at anvende det samme Jordstykke uafbrudt til samme Slags Sæd, skjønt man endnu vedbliver dermed mangesteds, især i de øverste Fjeldbygder.

Af Maskiner have Tærske- og Rensemaskiner i Femaaret vundet større Udbredelse i de nedre Bygder.

Ved Landviks- og Redalsvandenes Sænkning ere værdifulde Jordstrækninger gjenvundne for Dyrkning. Dyrkningslandet udvides derhos lidt

i de fleste Distrikter ved Optagning af Nyland; i nogle Herreder anslaaes Udvidelsen i Femaaret ialt til 40—50 Maal, i et enkelt endog til 500. Tildels er det bemærket, at man finder det mere lønnende at forbedre det ældre end at optage nyt Land. Myrdyrkning har man i mange Aar hørt lidet eller intet til, efterat der for et Snes Aar siden var gjort endel Forsøg, hvormed man fandt sig mindre tilfreds.

Høsten faldt i det Hele mindre heldigt ud i Periodens to første Aar, men bedre i de tre sidste. Navnlig var den god i 1878 og 1880.

2. Fædrift.

Dyrskuet i Sætersdalen har været regelmæssig holdt undtagen i 1879, da Storthinget havde negtet det sædvanlige Statsbidrag. Der har kun foregaaet ganske ubetydeligt Salg af Kreaturer under Udstillingen, og Forventningen om, at denne vilde udvikle et Kvægmarked, har saaledes ikke hidtil slaaet ind. Dyrskuet blev i 1880 flyttet ned til Ose, det nordlige Endepunkt for Dampskibslinien paa Byglandsfjorden, hvorved man har lettet Adkomsten for Tilreisende, medens man samtidigt derved giver Afkald paa i Regelen at faa Dyr udstillede fra Bykle og vel ogsaa Valle Hovedsogn, ialfald for en Del. For disse nordligste Trakter vil der senere, maaske ved Landhusholdningsselskabets Hjælp, kunne istandbringes en særskilt, dog ikke aarlig, Udstilling.

Dyrskuet har udbredt større Kyndighed i at bedømme Dyr. Udstillingen af Kjør og Kviger er bedre og jevnere end fra først af. Derimod har det endnu ikke villet lykkes at vække tilstrækkelig Sands for Nødvendigheden af et skjønsomt Udvalg af Oxer, hvilke fremdeles i Almindelighed ere daarlige og bruges for unge. Et Par større Extrapræmier for Oxer, som Landhusholdningsselskabet har udsat i de seneste Aar, have Prisdommerne ikke fundet at kunne tildele nogen.

I Hordnæs, sydligere i Otteraaens Dalføre, istandbragte Landboforeningen, med Bidrag af Amtsselskabet, i 1879 en Udstilling for Evje Præstegjeld, der gav et overraskende godt Resultat, idet der neppe ved noget Dyrskue i Amtet har været fremstillet et saa jevnt godt Udvalg (ca. 100 Stkr.) Hornkvæg. Præmiedyr fra denne Udstilling ere solgte til Priser, som før have været ukjendte paa de Kanter. Det betydelige Fremskridt, der for en stor Del skyldes en enkelt Mands mangeaarige Arbeide for Sagen, kan maaske skjærpe Iveren i de nordlige Dele af Sætersdalens Fogderi, som have meget bedre naturlige Betingelser for Kvægavlens Udvikling end den sydlige Del.

I Hordnæs og Hyllestad lod Landhusholdningsselskabet i 1877 stationere 2 Oxer, som ved Amtsagronomen vare indkjøbte i Telemarken. Af deres Afkom er adskillige lovende Oxe- og Kviekalve opdrættede især i Evje Præstegjeld.

Ogsaa med Fodringen og Fjøsenes Udstyr gaar det mærkbart frem i forskjellige Dele af Amtsdistriktet. I Evje er Brugen af Kraftfoder bleven

almindeligere, og for at modarbeide Benværk hos Kreaturerne, har man med god Virkning begyndt at prøve Tilsætninger til Skovhøet efter Anvisning fra Kemikeren ved Aas høiere Landbrugsskole, hvorhen Prøver af Skovhøet er sendt til Undersøgelse. Ved Opførelsen af nye Fjøsbygninger er det udenfor den egentlige Sætersdal bleven almindeligt at gjøre dem lyse, rummelige og i det Hele hensigtsmæssige. Omkring i Nedenæs Fogderi ser man en hel Del anseelige sammenbyggede Udhuse fra de senere Aar.

Selskabet for Norges Vel har overladt Landhusholdningsselskabets Bestyrelse at besætte først en Plads ved Tom Meieriskole og senere 2 Pladse ved Aasnæs Meieriskole; af de sidste blev dog af Mangel paa Konkurrence kun den ene besat. Eleven fra Tom, en Sæterdalspige, har efter sin Hjemkomst været beskjæftiget med Veiledning i Melkestel omkring paa Gaarde i Sætersdalen og Evje. I det samme Dalføre havde tidligere ogsaa en af Selskabet for Norges Vel efter Amtsselskabets Begjæring opsendt Meierimester meddelt Veiledning.

Den i 1869 udbrudte eller ialfald da første Gang erkjendte Miltbrandssygdom blandt Husdyrene har vedblevet at forekomme, dog indtil Femaarets Udløb fremdeles kun i Trakten omkring Arendal. I forrige Beretning er indtaget en Tabel, hvorefter de kjendte Tilfælde, der samtlige have været dødelige, indtil og med August 1877 havde udgjort 70 Kjør, 5 Heste, 4 Svin og 26 Faar. Blandt de flere Tilfælde, hvori Miltbrand senere har været befrygtet, er den inden Femaarets Udløb kun forefundet i 4, nemlig hos 1 Ko i 1878 og hos 2 Kjør og 1 Hest i 1880. Efter Femaarets Udløb, i sidste Sommer, har derimod Sygdommen igjen gjort et betænkeligt Tiltag og udbrød ogsaa i Aardals Sogn i Sætersdalen.

Skabsyge blandt Faarene har vistnok forekommet i enkelte af de vestlige Distrikter, men har ikke naaet nogen større Udbredelse.

3. Skovdrift.

I de af Skovkommissionen erhvervede Opgaver ansættes Skovarealet i Nedenæs Fogderi til noget over 23 norske Kvadratmile eller omtrent 71 Procent af Fogderiets Fladeindhold og i Sætersdalens Fogderi til henimod 11 Kvadratmile (ca. 22 Procent), tilsammen lidt over 34 Kvadratmile eller henimod 42 Procent af Amtsdistriktets hele Fladeindhold. Med Hensyn til Skovens naturlige Tilvæxt maa Amtet, efter hvad derom ved tidligere Leiligheder er bemærket, i det Hele taget høre idetmindste til de bedre i Landet. Noget Forsøg paa at beregne, hvormeget Amtets Skove voxe til i Kubikmasse om Aaret, er vistnok ikke gjort; men om man end kun holder sig til den antagne Gjennemsnitstilvæxt i de fem sydlige Stifters Skove, nemlig 5 eller henimod 5 Kubikfod Træ pr. Maal om Aaret, bliver dog Tilvæxten paa Amtets Skovareal ikke under 22 Millioner Kubikfod eller henimod det dobbelte af, hvad der regnes at medgaa til Brænde, Bygningsvirke, Gjærder og andet Gaardsbrug, nemlig noget over $11\frac{1}{2}$ Million Kubikfod.

Dette er gunstigere Forholdstal for Skoven, end noget af de øvrige Amtsdistrikter opviser.

I de nu indhentede Opgaver fra Herrederne forklares Skoven fremdeles i de fleste at være gaaet mere eller mindre tilbage og tildels betydeligt, ialfald hvad Dimensionerne angaar. Driften af Smaalast har været i Tiltagende. I det Hele kan der dog ikke, navnlig efter den Bekræftelse derpaa, man har faaet gjennem Skovkommissionens Opgaver, være nogen Tvivl om, at de almindelige Skovtilstande fremdeles ere heldige i dette Amtsdistrikt, eller ialfald i Nedenæs Fogderi, sammenlignet med de øvrige eller de allerfleste andre Distrikter. Imidlertid er det at mærke, at Tilbagegangen i Skibsbyggeriet, hvis denne viser sig vedvarende, maa antages at ville virke uheldigt paa Skovstanden, hvilken Skibsbyggeriet nemlig i ikke ringe Grad har tjent til at opretholde ved at tilskynde Skoveierne til at producere det svære Skibstømmer.

Trælastpriserne have holdt sig lave i Sammenligning med den forudgaaende glimrende Periode. En ganske anseelig Stigning, som indtraadte i Vaaren 1880, blev kun kortvarig.

Her skal meddeles et Uddrag af Opgaver, som foreligge angaaende Flødningsmængderne m. v. i nogle, hvoriblandt de vigtigste, Vasdrag:

1. I Arendals Vasdrag, hvis øvre Del tilhører Telemarken, har Mængden, optalt ved Messel Bom i Froland, naar 3 Tylvter Smaalast regnes for 1 Tylvt almindelig Last, efter Opgave fra Flødningsbestyrelsen udgjort:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen.
Tylvter	$37,883\frac{9}{12}$	$65,811\frac{10}{12}$	$65,896\frac{10}{12}$	$44,720\frac{7}{12}$	$27,361\frac{5}{12}$	$241,674\frac{5}{12}$
Deraf reduceret Smaalast.....	$2,887\frac{7}{12}$	$4,931\frac{1}{12}$	$8,902\frac{8}{12}$	$8,807\frac{8}{12}$	$8,099\frac{7}{12}$	$33,628\frac{7}{12}$

Den samlede Mængde i Femaaret er altsaa, iberegnet den reducerede Smaalast, 241,674 Tylvter eller i Gjennemsnit aarlig 48,335 Tylvter. I forrige Femaar var den samlede Mængde 178,968 Tylvter eller i Gjennemsnit aarlig 35,793, og i næstforrige Femaar 165,219 eller i Gjennemsnit aarlig 33,044, altsaa for hvert Tidsrum stadig Forøgelse, der navnlig har været stærk i det sidste.

Over Lasten fra Telemarken haves fra Flødningsbestyrelsen omstaaende særskilte Opgave, som dog deri skiller sig fra ovenstaaende, at den for Strækningerne ovenfor Nisser- og Drangsvandenes Udløb er bygget paa Tællinger ved Udløbene, og for Strækningerne mellem disse og Amtsgrændsen uddraget af Talbøgerne, der vise hvert Aars Slipning. Denne Forskjel har Betydning med Hensyn til Last, som ikke kommer ned samme Aar, hvori den er sluppen paa Hovedelven.

Elvedistrikt.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen.
Vraavand – Nisservand..	$7,948\frac{6}{12}$	$6,853\frac{2}{12}$	$6,619\frac{11}{12}$	7,343	ca. 7,000	ca. $35,764\frac{7}{12}$
Tvetsund – Amtsgrændsen	$283\frac{9}{12}$	511	$401\frac{4}{12}$	$556\frac{6}{12}$	$747\frac{8}{12}$	$2,500\frac{3}{12}$
Rødelv.....	$61\frac{2}{12}$	$94\frac{9}{12}$	$248\frac{11}{12}$	$82\frac{6}{12}$	$136\frac{4}{12}$	$623\frac{8}{12}$
Fyriselv.....	$10,659\frac{9}{12}$	$10,087\frac{5}{12}$	$6,513\frac{7}{12}$	$7,324\frac{9}{12}$	$5,489\frac{11}{12}$	$40,075\frac{5}{12}$
Espelielv.....	$716\frac{9}{12}$	$958\frac{7}{12}$	$591\frac{4}{12}$	$704\frac{4}{12}$	$251\frac{8}{12}$	$3,222\frac{8}{12}$
Heimdøl	$1,302\frac{10}{12}$	$339\frac{1}{12}$	$1,130\frac{8}{12}$	1,079	$461\frac{1}{12}$	$4,312\frac{8}{12}$
	$20,972\frac{9}{12}$	18,844	$15,505\frac{9}{12}$	$17,090\frac{1}{12}$	$14,086\frac{8}{12}$	$86,499\frac{3}{12}$

En lignende, af Talbøgerne uddraget Opgave hidsættes for Aamli Herred:

Elvestykker.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen.
Hovedvasdraget:						
Amtsgrændsen – Aamfos	$1,099\frac{10}{12}$	$753\frac{5}{12}$	$1,036\frac{1}{12}$	$752\frac{2}{12}$	$953\frac{5}{12}$	$4,594\frac{11}{12}$
Aamfos—Neloug	$1,822\frac{7}{12}$	$956\frac{2}{12}$	$1,041\frac{7}{12}$	$979\frac{11}{12}$	$306\frac{7}{12}$	$5,106\frac{10}{12}$
Neloug	$3,306\frac{10}{12}$	$1,106\frac{4}{12}$	$1,895\frac{4}{12}$	$2,023\frac{6}{12}$	$1,249\frac{5}{12}$	$9,581\frac{5}{12}$
Bivasdrag:						
Stigvadselv	$271\frac{6}{12}$	$322\frac{8}{12}$	$341\frac{6}{12}$	$157\frac{7}{12}$	$200\frac{3}{12}$	$1,293\frac{6}{12}$
Vestre Fiskevadselv ...	$2,800\frac{6}{12}$	$1,024\frac{6}{12}$	$927\frac{8}{12}$	$622\frac{1}{12}$	$71\frac{8}{12}$	$5,446\frac{5}{12}$
Gjævelv.....	$2,528\frac{3}{12}$	$2,859\frac{11}{12}$	$1,939\frac{7}{12}$	$1,614\frac{9}{12}$	$1,852\frac{3}{12}$	$10,794\frac{9}{12}$
Gangsheibæk.....	$506\frac{7}{12}$	$620\frac{8}{12}$	$97\frac{2}{12}$	$607\frac{6}{12}$	$676\frac{9}{12}$	$2,508\frac{8}{12}$
Østre Fiskevadselv	1,002	$1,060\frac{6}{12}$	454	$357\frac{10}{12}$	$145\frac{6}{12}$	$3,019\frac{10}{12}$
Kateraaselv.....	861	$1,906\frac{1}{12}$	$1,453\frac{4}{12}$	$1,411\frac{9}{12}$	$330\frac{8}{12}$	$5,962\frac{10}{12}$
Karlselv	$1,302\frac{3}{12}$	$704\frac{10}{12}$	$653\frac{10}{12}$	$154\frac{9}{12}$	$317\frac{6}{12}$	$3,133\frac{2}{12}$
	$15,501\frac{4}{12}$	$11,315\frac{1}{12}$	$9,840\frac{1}{12}$	$8,681\frac{10}{12}$	6,104	$51,442\frac{4}{12}$

En mindre Del af Lasten i 3 af Bielvene er hugget i Telemarken.

Fra Froland, hvor Skovdriften hovedsagelig har været anlagt paa Skibsbrug, haves kun en af Lensmanden erhvervet Opgave, hvorefter der i 1880 har været sluppet paa Elven ca. 3,300 Tylvter, hvoraf 1,600 Tylvter Smaalast, Dimensionerne for Tømmer 10 Alen 8 Tommer midt og for Smaalast 7 Alen 5 Tommer midt.

Fra Messel Bom er udtaget til Grimstad:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen.
Tylvter	$1,297\frac{3}{12}$	$2,819\frac{4}{12}$	$3,906\frac{10}{12}$	$1,941\frac{8}{12}$	$804\frac{7}{12}$	$10,769\frac{8}{12}$

2. Topdalsvasdraget er inddelt i 3 Hoveddistrikter, hvoraf det 1ste omfatter Alt, hvad der er ovenfor Flaksvandet i Birkenæs. Til dette Distrikt hører saaledes bl. A. det betydelige vestlige Sidevasdrag, Uldalselven, der falder ud øverst i Heirefjorden, og desuden den mindre Flakselv, der falder i selve Flaksvandet. Fra dette gaar 2det Distrikt ca. 11 Kilometer ned til Sandnæsevjen i Tvet Sogn (Mandals Fogderi), hvor Lasteeiernes Mærker for Tiden udskilles og hvor navnlig en betydelig Del (se nedenfor) afgaar til det nærliggende Boens Sagbrug. 3die Distrikt er den ca. 3 Kilometer lange nederste Strækning til Rendeklev.

Fra 1ste Distrikt kom til Flaksvandet:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen.
Tylvter	15,861	$18,695\frac{11}{12}$	$24,764\frac{1}{12}$	$21,363\frac{7}{12}$	18,837	$99,521\frac{7}{12}$

eller i Gjennemsnit aarlig 19,904 Tylvter. Af den samlede Mængde, hvoraf $10,636\frac{5}{12}$ Tylvter var 16 Fod 5 Tommer og derunder, antager Flødningsbestyrelsen omtrent 36,000 Tylvter at være fra Hovedvasdraget ovenfor Heirefosfjorden (Sognene Heirefos, Mykland, Lille Topdal og tildels Aamli), ca. 54,000 Tylvter fra Uldalselven (Heirefos, Mykland og tildels Veigusdal) og ca. 9,500 Tylvter fra Heirefosfjorden og nedenfor (Heirefos og Birkenæs).

Foruden ovennævnte . . . . . $99,521\frac{7}{12}$ Tylvter kom i Flaksvandet fra Flakselven:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.			
Tylvter	$3,009\frac{8}{12}$	$2,564\frac{2}{12}$	$1,139\frac{7}{12}$	$2,385\frac{7}{12}$	$1,898\frac{2}{12}$	ialt	$10,997\frac{7}{12}$	—

hvoraf Smaalast af nævnte Dimensioner $3,304\frac{9}{12}$ Tylvter,

hvorhos leveredes i Flaksvandet . . . . . $2,631\frac{11}{12}$ —

deraf $898\frac{11}{12}$ Tylvter Smaalast.

Fra Flaksvands Bom udgik saaledes i Femaaret $113,150\frac{8}{12}$ Tylvter eller i Gjennemsnit 22,630 Tylvter aarlig (i forrige Femaar gjennemsnitlig 18,199 Tylvter og i næstforrige, den nedenfor Flaksvandet tilkommende Last medregnet, 17,870 Tylvter).

I 2det Distrikt leveredes . . . . . $4,790\frac{2}{12}$ —

saa at der i Sandnæsevjen udskiltes ialt . . . . . $117,940\frac{10}{12}$ Tylvter hvoraf $16,649\frac{9}{12}$ Tylvter var Smaalast.

Transport $117,940\frac{10}{12}$ Tylvter.

Til Boens Sagbrug afgik:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.		
Tylvter	$7,090\frac{7}{12}$	$6,922\frac{6}{12}$	$9,153\frac{11}{12}$	$8,195\frac{3}{12}$	$7,411\frac{3}{12}$	ialt	$38,773\frac{6}{12}$ —

hvoraf $2,064\frac{9}{12}$ Tylvter Smaalast.

Gjennem 3die Distrikt nedflødedes altsaa . . $79,167\frac{4}{12}$ Tylvter, hvoraf 14,585 Tylvter Smaalast.

Nedenfor Sandnæsevjen leveredes . . . . . $11,727\frac{11}{12}$ — hvoraf $6,031\frac{2}{12}$ Tylvter Smaalast,

saa at der til Rendeklev flødedes . . . . . $90,895\frac{3}{12}$ Tylvter, hvoraf $20,616\frac{2}{12}$ Tylvter Smaalast. Med det til Boens Sagbrug afgivne Kvantum havde altsaa Fællesflødningen under Behandling i Femaaret $129,668\frac{9}{12}$ Tylvter, hvoraf $22,680\frac{11}{12}$ Tylvter Smaalast. Desuden nedflødedes endel særskilt i de saakaldte Smaafølger.

Den almindelige Dimension opgives fra Mykland og lille Topdal til 12 Alen 8″ Top, ingen Smaalast, fra Heirefos til 12 Alen 7″ Top (5 pCt. Props, dansk Last osv.) og fra Birkenæs 6—9 Alen 7—16″ Top, Smaalast 6—18 Alen 3″ Top.

3. For Otteraaen (de nederste 3—4 Mil tilhøre Mandals Fogderi) har Flødningsbestyrelsen meddelt følgende Opgave:

Flødningsdistrikt.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen.
	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.	Tylvter.
2det (Sarvfos i Bykle til Flaarenden i Valle)	1,237	508	306	537	474	3,062
3die (til Strømmen)	6,082	3,796	3,572	3,367	3,213	20,030
4de (til Guldsmedmoen)...	3,242	2,958	2,313	1,380	1,317	11,210
5te (til Faret)	656	689	661	774	986	3,766
6te (til Kile)	7,115	6,650	4,932	2,477	4,527	25,701
7de (til Venneslands Bom)	9,957	7,660	4,524	3,946	5,788	31,875
8de (til Stray Bom)	183	-	327	522	970	2,002
Tilsammen.....	28,472	22,261	16,635	13,003	17,275	97,646

Af de i de 4 nederste Flødningsdistrikter i Femaaret flødede 63,344 Tylvter var 36,663 Smaalast. Ovenfor kan Forholdet ikke oplyses, da der ikke gives nogen Moderation i Omkostningerne for Smaalast, hvoraf der hidtil har været flødet lidet fra den øvre Del af Vasdraget.

I Gjennemsnit falder paa hvert af Periodens fem Aar ialt 19,529 Tylvter imod 22,835 i forrige og 29,803 i næstforrige Femaar, altsaa fremdeles aftagende Lastemængde samtidigt med Forøgelsen i Nidelvens og Topdalselvens Vasdrag. Forresten gaar adskillig Last fra de ydre Distrikter udenfor Fællesflødningen; i næstforrige Femaar antoges Mængden deraf at udgjøre henimod 7,000 Tylvter aarlig, smaat og stort, hvilke saaledes ere holdte udenfor foranførte Opgaver.

4. I Gjerestad- og Søndeledselven med Bielve blev der ifølge Opgave fra Hr. Prebensen i Risør sluppet paa Vandet:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen.
Tylvter	5,067	6,993	6,385	5,260	6,449	30,154

hvoraf antagelig de tre Fjerdedele Smaalast, 20′ 4″ Top og derunder; den almindelige Tømmerdimension opgives til 20′ 7″ Top. Fra Rukanelven, hvorfra ligeledes Risør udskiber, er der i Femaaret flødet noget over 4,000 Tylvter.

Af Gjerestadelvens Kvantum er ifølge Opgave fra Lensmanden i Gjerestad kommen i Vasdraget ovenfor Tangen Bom ved Gjerestadvandets øvre Ende tilsammen i Femaaret (mest i 1876 og mindst i 1878) 6,773 Tylvter Rundved, 771 Tylvter Tømmer og 3,228 Tylvter Smaalast, hvori dog ikke er medregnet et Høsten 1880 paasluppet Kvantum af forskjellig Last. Den Mængde, som fra Gjerestad Sogn er kommen i Vasdraget nedenfor Tangen Bom, antages at være henimod ligesaa stor som den ovenfra komne.

5. I Vegarsheiens (Næsværkselvens) Vasdrag er i Fællesflødningen ifølge Bestyrelsens Opgave gaaet:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen.
Tylvter	ca. 10,000	9,700	9,000	8,300	ca. 8,000	ca. 45,000

deraf omtrent tre Femtedele Smaalast og Resten Bjælker, Rundved og Tømmer, hvorhos der antages at være særskilt flødet fra den nedre Del af Vegarsheien og fra Holt ikke ubetydelige Partier Smaalast, der anslaaes til 4—5,000 Tylvter aarlig.

Særskilt fra Vegarsheiens Sogn opgiver Lensmanden at være sluppet i dette Vasdrag:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Tilsammen.
Tylvter	5,827	4,964	5,434	5,328	12,237	33,790

hvoraf omtrent tre Femtedele Smaalast. Den almindelige Tømmerdimension opgiver Lensmanden til 25′ 7″ Top.

4. Skibsbyggeri og Skibsrederi.

Herom har Fogden i Nedenæs meddelt nedenstaaende Fremstilling. Den er i Lighed med Fogdens to forrige Beretninger om samme Emne velvilligt bleven gjennemgaaet af en Sagkyndig, som ikke har fundet Noget at bemærke ved de deri opstillede Gjennemsnitstal.

„Næst at henholde mig til mine i forrige Beretninger meddelte Oplysninger, skal jeg foreløbigt bemærke, at disse Næringsgrene, uagtet den i de sidste 5 Aar foregaaende Formindskelse saavel i Skibsbyggeri som i Fragtfartens Udbytte, dog fremdeles maa regnes blandt Distriktets fornemste, hvoraf Velstanden i høi Grad er afhængig, indtil nye Næringsgrene maatte aabnes, der for en Del kunde erstatte Nedgangen, og jeg skal i saa Henseende paapege Fiskerierne i Nordsøen, som synes at tiltrække sig de Næringsdrivendes Opmærksomhed.

Ifølge mig meddelte Opgaver fra Selskabet „Veritas"'s Tilsynsmænd er i Femaaret 1876—1880, Byerne iberegnet, bygget 162 Skibe med en samlet Drægtighed af 75,822 Ton, medens i næstforegaaende Femaar blev bygget 260 Skibe med en Drægtighed af 48,976 Læster eller 97,952 Ton; følgelig er i heromhandlede Femaar bygget 98 Skibe færre end i forrige med en mindre Drægtighed af 22,130 Ton.

Til Bygning af Skibe medgaar ifølge meddelte Oplysninger:

Af Træmaterialier pr. Reg.-Ton	Kr.	46.00
Til Arbeidsløn og Mesterløn samt Værftspenge	—	49.00
Jern, Metal og Smedearbeide, Drev, Beg, Tjære, Harpix m. m.	—	20.00
	Kr.	115.00

Til Skrogets Bygning:

Staaende og løbende Rig samt Fortøiningsgods	—	13.00
Ankere og Kjettinger	—	11.00
Seil og Seilsyning	—	13.00
Smede- og Blokmagerarbeide, Støbegods, Arbeidsløn med Tilrigning og Indredning, Inventar til Kahyt og Kabys, Kompasser, Flag og Kikkerter, Malerløn, Vandfade og Jernbeholdere til Vand, Baade m. m.	—	28.00
tilsammen	Kr.	180.00

pr. Ton.

Bygningen og Tilrigningen m. v. af foranstaaende 162 Skibe have saaledes tilsammen kostet Kr. 13,647,960.

Af foranstaaende Kr. 180.00 antages Kr. 92.00 at være udbetalt i Arbeidsløn. Denne beløber følgelig i det Hele til Kr. 6,975,624. Ansættes Arbeidslønnen til Kr. 2.20 pr. Dag, udkommer 3,170,738 Arbeidsdage, og regnes de medtagne Arbeidsdages Antal til 290, har i Femaaret omtrent 2,187 Arbeidere hele Aaret været beskjæftigede ved Skibsbyggerierne.

Nogen paalidelig Opgave over tilkjøbte Fartøier i Femaaret har jeg ikke kunnet overkomme. Af det statistiske Bureau er opgivet i Aarene

1876, 1877, 1878 og 1879 at være indkjøbt fra Indlandet 21 Skibe af Drægtighed 6,191 Ton og fra Udlandet 2, af Drægtighed 480 Ton.

Ifølge Meddelelse fra det statistiske Bureau udgjorde Handelsflaaden i Distriktet i Aaret 1880 et Antal af 792 Skibe med en Drægtighed af 306,541 Ton og bemandet med 9,217 Mand. Dampskibene ere her ikke medtagne. Ved Udgangen af Aaret 1875 udgjorde den 1,002 Skibe med en Drægtighed af 321,815 Ton. Handelsflaaden er følgelig i Femaaret aftaget med 210 Skibe og i Drægtighed 15,274 Ton.

Værdien af den i Distriktet hjemmehørende Handelsflaade bliver, naar samme ansættes til en Værdi af 100 Kr. pr. Ton, 30,654,100 Kr.

Den gjennemsnitlige Maanedshyre for Mandskaberne kan ansættes til 38 Kr. Anslaaes Aarsfarten for hvert Skib til 9 Maaneder, oppebærer hvert Mandskab om Aaret 342 Kr. Sættes derhos Kosten til omtrent 1 Kr. pr. Dag, bliver Kostholdet at beregne efter en 9 Maaneders Fart til 270 Kr. aarlig pr. Mand, altsaa som Hyre og Kost tilsammen 612 Kr. aarlig. Besætningen, 9,217 Mand, skulde som Følge heraf oppebære aarlig Kr. 5,640,804.

Afkastningen pr. Reg.-Ton er mig opgivet at kunne ansættes saaledes pr. Fartmaaned:

for Aaret	1876	. . . . .	Kr. 1.60	pr.	Ton
- —	1877	. . . . .	- 1.00	-	—
- —	1878	. . . . .	- 2.00	-	—
- —	1879	. . . . .	- 1.70	-	—
- —	1880	. . . . .	- 1.70	-	—
		tilsammen	Kr. 8.00	pr.	Ton

eller gjennemsnitlig aarlig i 5 Aar Kr. 1.60 pr. Ton. Anslaaes den aarlige Fart til 9 Maaneder, udgjør Nettofortjenesten, Forringelsen iberegnet, Kr. 14.40 pr. Ton om Aaret. Indtægten af Handelsflaaden skulde saaledes omtrentlig have udgjort aarlig Kr. 4,414,190.40, eller omtrent 14 pCt. af Kapitalværdien. Fradrages heri Forringelsen, der kan ansættes til 5 pCt., bliver Nettoprocenten 9".

Med Anbringelse af Dampskib i den større Fragtfart vides i Femaaret kun et enkelt Forsøg at være gjort i Arendal.

5. Andre Næringsveie.

Med Hensyn til Saltvandsfisket, hvorover aarlige Opgaver indsendes, vides ingen væsentlig Forandring at være foregaaet. Østersfangsten er efterhaanden svundet saaledes ind, at den neppe længer er nævneværdig Under de flaue Skibsfartstider har man henimod Periodens Slutning, som foran bemærket, begyndt at fæste Opmærksomheden paa Nordsøfiskerierne, og enkelte Rederier have sat sig i Bevægelse med Udrustning af Fartøier for at deltage i dem.

Ferskvandsfiskeri er fremdeles forholdsvis af mindre Betydning. Størst Vigtighed for Husholdningerne har det i Sætersdalens Fogderi, hvor

det dog overalt, undtagen i Valle, hvor man har Fredningsbud, drives paa ødelæggende Maade og er i Aftagende. Laxefisket har dog i de seneste Aar tiltaget i den nederste Strækning af Nidelven (nedenfor Rygenefos), hvor der i nogle Aar har været et Udklækningsapparat, som i Forbindelse med Fredning har begyndt at vise sin Virkning gjennem forøget Fiskemængde. Ogsaa i Næsværkselven, hvor ligeledes kunstig Yngel er sluppen og hvor der føres Opsyn, anføres Laksefisket at være i Tiltagende.

Jagt drives fremdeles kun lidt udenfor Valle i Sætersdalen, hvor det aarlige Udbytte ansættes til 30—40 Rensdyr, 3—6 Bjørne, 50 Harer og Ræve, 400 Tylvter Ryper og 20 Tylvter Storfugl.

De 55 Skibsværfter, som ved forrige Femaars Udløb dreves paa Landets Grund (deraf 1 i den senere i Grimstad indlemmede Del af Fjære), have vedblevet at bestaa ind i Perioden, i Regelen med aftagende Arbeidsstyrke. I 1880 blev mindst 15 nedlagte.

Ved Sagbrugene (her medregnes kun de, der almindelig skjære mindst 50 Tylvter om Aaret) er Arbeidsstyrken nogenlunde uforandret, tildels lidt formindsket eller forøget; Antallet ved Femaarets Udløb opgives til 71 Vandsage og 10 Dampsage, af hvilke sidste de 5 ere i Arendals Omegn og af disse 3 forsynede med Høvlemaskine. Ogsaa i Søndeled er et Høvleri. Af Kornmøller findes 29, hvoraf 2 med Dampkraft.

Produktionen paa Næs og Egelands Værker af Stangjern, Staal og Staalværktøi har været fortsat og har, uagtet de mindre gunstige Konjunkturer, endog været i stadig Fremgang. Raajernet fremstilles paa Egeland og forarbeides paa Næs til smedet og fra 1880, da et Valseværk sattes i Gang, tillige til valset Stangjern og Staal. Afsætningen gaar hovedsagelig til Udlandet; dog har ikke lidet Stangjern, siden Valseværket kom i Drift, været solgt indenlands.

Af de øvrige i forrige Beretning ommeldte industrielle Anlæg er 1 Træmasse- og 2 Snellefabriker nedlagte, 2 af Anlæggene efter at være nedbrændte.

I Sætersdalens Fogderi findes ikke andre industrielle Anlæg end 4 Vandsage og 2 Kornmøller, samtlige i Evje Præstegjeld.

Driften efter Feldspath i Arendals Omegn og i Dybvaag har i Femaarets Slutning tiltaget ikke lidet, og skaffer for Tiden ikke faa Hænder nogenlunde lønnende Arbeide. Navnlig have Folk, som ere blevne ledige ved Skibsbyggeriets Indskrænkning, kastet sig paa denne Drift.

Et Aktieselskab, som i 1877 stiftedes for Tilvirkning af Brændetorv fra Brækkestø i Vestre Moland, ophørte med Virksomheden efter et Par Aars Forløb. Derimod har en mindre Torvdrift til Salg i nogle Aar været drevet en Mils Vei øst for Arendal.

I Søndeled fandtes ved Femaarets Udgang 8 Ishuse, der beskjæftigede 280 Mand i 10—12 Uger. I Dybvaag har Driften været fortsat, dog fremdeles i mindre Omfang (25 Mand). Ogsaa paa Tromø har man i flere Aar, dog i endnu mindre Udstrækning, drevet paa dette Erhverv.

Baadbyggeriet har maaske ikke været betydeligt formindsket fra forrige Femaar, uagtet Salgsudbyttet paa Grund af de faldne Priser har

været meget mindre. Efter de i forrige Beretning indtagne Opgaver, skulde der i Femaaret 1871—1875 være solgt Baade aarlig for ca. Kr. 72,000, eller ialt for ca. Kr. 360,000 (den herfra afvigende Opgave, som findes i Aftrykket, maa være indkommen ved en Afskrifts- eller Trykfeil), medens der i sidste Femaar er solgt aarlig for ca. Kr. 54,000 eller ialt Kr. 270,000. Baadbyggeriet drives for Tiden stærkest i Øiestad, hvor der dog i de seneste Aar fordetmeste kun har været bygget Skjægter og Pramme; af Skibsbaade er i sidste Femaar kun solgt aarlig 20 à Kr. 120 imod 150 à Kr. 160 i forrige Femaar. Bygning og Salg af større Baade eller Skøiter nævnes kun fra Søndeled, hvor der i Gjennemsnit har været bygget til Salg 7 Lodsbaade aarlig à ca. Kr. 1,100.

Med Hensyn til Haandværksdriften vides intet væsentligt Fremskridt at være gjort.

Til Fremme af Husflid har Landhusholdningsselskabet meddelt nogle Stipendier til Kursus ved Øde's Husflidsskole i Drammen. Om Husflid i Sætersdalen ytrer Fogden:

„Den dyrkes især af Kvinderne, der siges at være nogenlunde flittige med sin Vævning, Spinding o. lign. i Vintertiden, naar Arbeiderne udenfor Huset ere standsede. Af Mændene bliver derimod i denne Tid udenfor den korte Tid af Døgnet, hvori Dagslyset varer, kun arbeidet meget lidet, og som oftest tilbringe de efter Tusmørkets Indtræden om Eftermiddagen sin Tid i Ledighed. Til Belysning i de lange Vinteraftener bruges ogsaa mangesteds fremdeles kun de saakaldte „Spik" (firkløvet Tyrived), i hvis uklare, blaffende Skin alt finere Arbeide er umuligt, — tildels endog kun Skinnet fra Kakkelovnen eller „Spisen". De billige Paraffinlamper vinde dog mere og mere Indgang, og antagelig vil Befolkningen ved deres Hjælp efterhaanden lære at benytte sine Kveldstunder bedre. Hvad der tilvirkes ved Husflid er væsentlig grove Klædningsstoffe samt endel simple Gaardsredskaber, og er nogenlunde tilstrækkeligt for Bygdernes Behov".

Antallet af Landhandlere var ved Udgangen af Femaaret 157 eller 30 mere end ved Udgangen af forrige Femaar. Forøgelsen kommer paa Nedenæs Fogderi, hvor Antallet er steget fra 81 til 124, medens det i Sætersdalens Fogderi er gaaet ned fra 46 til 33, af hvilke desuden nogle — i Valle 4 af 9 — ikke gjøre Brug af sin Handelsret. Af Forbrugsforeninger fandtes ved Femaarets Udløb ifølge Opgaverne 2 i Øiestad og 1 i Gjerestad.

Udskjænkning og Smaasalg af Øl og tildels af Vin er ifølge derom fattede Beslutninger i de fleste Herreder ikke tilladt uden Formandskabets Bevilling, og af saadanne Bevillinger er i flere Herreder ingen udstedt. Brændevin maa fremdeles ikke sælges eller udskjænkes nogetsteds i Landdistriktet.

6. Kommunikationsvæsen.

Den tidligere begyndte forholdsvis betydelige Virksomhed paa Veibygningens Omraade har været jevnt fortsat baade hvad Hoved- og Bygdeveie

angaar. Den største Del af Amtsdistriktet er uredigt og kuperet Terræn med Smaadele paa Kryds og Tvers, skilte ved lave Heier, over hvilke Bebyggelsen er spredt. Disse Naturforhold medføre, at Trangen til Kommunikationer, der i senere Aar overalt gjør sig kraftigt gjældende, for en stor Del maa afhjælpes ved Veie, som efter Veilovens System afgjort eller nærmest egne sig til at klassificeres som Bygdeveie. Disse faa derfor større Betydning for dette end for mange andre Distrikter, og maa i Regelen, da de ialfald i Indlandet skulle bære en tung Transport af Skovprodukter og tildels Mineralier, bygges solidere og med bedre Stigningsforhold, end man tidligere nøiede sig med for Bygdeveie. Deres Bygning har siden 1868 været forestaaet af en Ingeniør, der er Amtets Veiinspektør. En Bygdevei, der anlagdes for at undgaa den bekjendte Byklestig, er helt bekostet af Statskassen, og en anden bygget med et betydeligt Statsbidrag. Uden saadant vil der neppe med enhver rimelig Anstrengelse fra Distriktets Side blive muligt paa en nogenlunde fyldestgjørende Maade at imødekomme de mange Krav paa Bygdeveie, som Forholdene stille, og hvorover der nu ved Amtsformandskabets Foranstaltning er udarbeidet en Plan.

Den Del af den vestlandske Hovedvei, som fører langs Kysten gjennem Amtet, er nu omlagt paa en kortere Strækning nær, som støder til Bratsbergs Amtsgrændse, samt Strækningen mellem Grimstad og Lillesand; af Dobbeltlinien mellem Arendal og Grimstad staar derhos den øvre Linie tilbage. For den indre Færdsel ligger der større Vægt paa de Veilinier, som sætte Indlandstrakterne i Forbindelse med Kysten enten direkte eller ved at munde ud i de større Hovedlinier for Oplandsfærdselen. Af saadanne Hovedlinier er den ældste Sætersdalsveien fra Valle ned til Kristianssand. Fra Telemarken gjennem Aamli og forbi Næs Værk fører Hovedvei til Tvedestrand og Arendal, og fra Veigusdal er under Oparbeidelse og paa den øverste Del nær fuldført en Hovedlinie, der gjennem Mykland og Froland fører til Arendal, med flere som Bygdeveie oparbeidede Sidelinier af stor Betydning for et vidtstrakt, før saagodtsom veiløst Indland; fremdeles er under Oparbeidelse en Hovedvei fra Heirefosfjordens Sydende til Rorevandet, hvorfra haves en ældre 3 Kilometer lang Hovedvei ned til Grimstad. Endelig udgaar fra den vestlandske Hovedvei i Søndeled en Hovedveislinie mod Syd til Risør. Samtlige andre Veie i Amtsdistriktet er hidtil klassificerede som Bygdeveie.

Den senere Tids Arbeidsvirksomhed har fordetmeste været samlet i Nedenæs Fogderi, hvor baade Interessen tidligere vaktes tillive og hvor de vigtigste, tildels gjennem lange Aarrækker omtvistede, Veispørgsmaal forelaa. Hertil har i de seneste Aar ogsaa medvirket, at enkelte Arbeider i Sætersdalens Fogderi have maattet henstaa efter det for Tiden under Afgjørelse værende Spørgsmaal om et Jernbaneanlæg fra Kristianssand til Byglandsfjorden.

Gaardbrugernes Naturalarbeide til Veienes Vedligeholdelse er efterhaanden bortfaldt i en stor Del Herreder, idet Vedligeholdelsen bortliciteres eller foregaar ved Leiehjælp for Herredskassernes Regning. Næsten

overalt paa Hovedveiene og paa en stor Del Bygdeveie gjælder derhos Forbud mod Brug af smalfælgede Hjulredskaber til tungere Færdsel, og flere af de nye Hovedveistrækninger tilsees af faste Veivogtere, som, saavidt deres Tid tilstrækker, udføre Vedligeholdelsesarbeidet paa vedkommende Strækninger. Disse sidste, hvis Antagelse i Begyndelsen vakte adskillig Modbør, har man efterhaanden fundet sig meget vel tjent med, hvor man har prøvet dem, idet man har erfaret, at de holde Veiene i bedre Stand med mindre Udgift for Herrederne. Til Anskaffelse af Puksten til Vedligeholdelse af forskjellige Veistrækninger bevilger Amtsformandskabet aarlig mindre Beløb, i Regelen mod tilsvarende Tilskud fra Distrikterne. Det er utvivlsomt, at de forskjellige her berørte Foranstaltninger have betydeligt forbedret vedkommende Veies Stand, der efterhaanden tildels var bleven mærkbart forværret paa Grund af utilstrækkeligt Tilsyn og Arbeide.

Efter Indførelsen af det metriske System er nøiagtig Opmaaling foretaget af samtlige offentlige Veie, hvorved mange feilagtige Længdeopgaver ere berigtigede. De samlede Længder af Kjørevei ere for Tiden 384.9 Kilometer Hovedvei og 473.7 Kilometer Bygdevei, tilsammen 858.6 Kilometer; deraf er i Femaaret anlagt fra nyt 43.5 Kilometer Hovedvei og 53 Kilometer Bygdevei samt omlagt 7 Kilometer Hovedvei, tilsammen nybygget 103.5 Kilometer. Af offentlig Ridevei findes 165 Kilometer. Til Vedligeholdelsen medgaar i Penge og Naturalarbeide, ansat i Penge, ca. Kr. 61,500, saaledes som Alt nærmere vil sees af nedenstaaende af Veiinspektøren opgjorte Tabel:

Herreder.	Kilometer.				I Femaaret 1876-1880.			
					Ny anlagt		Omlagt	
	Hovedvei.	Bygdevei.	Tilsammen.	Ridevei.	Hovedvei.	Bygdevei	Hovedvei.	Bygdevei.
Søndeled	25.0	18.0	43.0	19.0	-	6.0	4.0	-
Dybvaag	-	-	-	-	-	-	-	-
Holt	27.1	11.4	38.5	-	-	-	3.0	5.0
Vegarsheien	9.2	27.5	36.7	24.1	-	-	-	-
Gjerestad	12.0	21.0	33.0	25.3	-	-	-	3.0
Østre Moland	16.0	15.0	31.0	-	-	5.3	-	-
Barbo, Tromø	6.6	30.3	36.9	-	3.3	-	-	-
Øiestad	25.0	28.0	53.0	-	10.0	-	-	-
Froland	20.6	31.0	51.6	-	-	4.8	-	-
Aamli	44.0	56.0	100.0	-	-	11.0	-	-
Mykland	27.8	2.0	29.8	34.0	21.5	2.0	-	-
Fjære	23.5	1.3	24.8	-	8.7	-	-	-
Eide	2.1	14.4	16.5	-	-	-	-	-
Landvik	8.4	6.3	14.7	-	-	-	-	-
Heirefos	-	13.5	13.5	12.3	-	10.6	-	-
Vestre Moland	13.0	18.4	31.4	-	-	-	-	-
Høivaag	-	19.4	19.4	-	-	2.0	-	-
Birkenæs	15.8	29.3	45.1	-	-	11.0	-	-
Nedenæs Fogderi	276.1	342.8	618.9	114.7	43.5	52.7	7.0	8.0
Evje, Veigusdal	-	53.6	53.6	7.3	-	-	-	-
Hordnæs og Iveland	28.2	46.3	74.5	10.0	-	0.3	-	-
Bygland	57.6	-	57.6	-	-	-	-	-
Valle	23.0	31.0	54.0	33.0	-	-	-	6.0
Sætersdalens Fogderi	108.8	130.9	239.7	50.3	-	0.3	-	6.0
Nedenæs Amt	384.9	473.7	858.6	165.0	43.5	53.0	7.0	14.0

Aarlig Værdi af Vedligeholdelse i Kroner.				Antal.		Anmærkning.
Naturalarbeide.		Udlignet i Penge.	Sum.	Dampskibsanløbssteder.	Færgesteder.	
Sommer.	Vinter.					
160	100	2,400	2,660	2	-	
-	-	448	448	2	-	Udligningen gaar til Amtsveikassen.
-	-	3,059	3,059	2	-	
800	572	1,500	2,872	-	-	
900	475	2,040	3,415	-	-	
				-	-	
1,000	600	2,200	3,800		1	Forskjellige Dampskibsanløbssteder langs Tromøsund.
					-	
2,670	2,130	1,200	6,000	11	1	
-	813	2,337	3,150	-	-	
7,700	2,300	400	10,400	-	2	
473	800	987	2,260	-	(1)	
1,100	800	100	2,000	2	-	
600	500	-	1,100	1	-	
1,200	900	100	2,200	-	-	
300	-	600	900	-	1	
-	-	1,900	1,900	1	1	
360	-	250	610	2	1	
1,600	900	600	3,100	-	-	
18,863	10,890	20,121	49,874	23	7	
800	600	800	2,200	-	1	
1,800	1,100	600	3,500	2	2	
1,700	1,200	-	2,900	11	(1)	
2,000	1,000	-	3,000	-	-	
6,300	3,900	1,400	11,600	13	3	
25,163	14,790	21,521	61,474	36	10	

Af Vandbygningsarbeider er med Bidrag af Statskassen og under Kanalvæsenets Bestyrelse inden Femaarets Udløb paa det nærmeste fuldført Sænkningen af Landviks- og Redalsvandene med Kanalisation mellem begge Vande og fra Landviksvandet til Søen. Udgiften har været ca. Kr. 56,700 foruden Expropriationsudgifter. Ved denne Kanalisation og ved en i 1881 udført Oprensning af Engekilsundet i Eide er der aabnet Rute for et lidet Dampskib fra Grimstad op til Redal samt til Eide Sogns Kirkebygd.

Da de i Arendals Vasdrag 1860—66 udførte Forbygninger vare blevne stærkt beskadigede under en stor Flom i 1875, har der senere været arbeidet paa deres Ombygning og Fuldstændiggjørelse, hvortil hidtil er medgaaet ca. Kr. 82,000. Til en mere gjennemgribende Regulering af Vasdraget, hvortil Plan foreligger, kunne Midler neppe for det Første ventes tilveiebragte, da de Flestes Tanker i Skovbygderne ere rettede paa Jernbaneanlæg (ved at føre den ventede Fortsættelse af Vestlandsbanen gjennem disse Trakter). Gjævelvens Sidevasdrag er bleven reguleret for Tømmerflødning for en Udgift af ca. Kr. 57,700.

Til Topdalselvens Regulering, der paabegyndtes i 1870 og senere har været fortsat, er ialt hidtil medgaaet ca. Kr. 106,000. I Uldalselvens Sidevasdrag ere Reguleringsarbeider udførte for henimod Kr. 22,000.

Samtlige de anførte Elvedragsarbeider ere udførte ved Hjælp af Afgifter paa det flødede Tømmer, dog med fri Ingeniørhjælp, der er afgiven af Kanalvæsenet.

Passager- og Godsfærdselen langs Kysten besørges af flere vel udstyrede, i og udenfor Distriktet hjemmehørende Dampskibe, der gaa i Rute mellem Kristiania og Kristianssand eller fjernere Kystbyer. Derhos befares saavel Dele af Kysten med Fjorde som den nederste Del af Nidelven af forskjellige Smaadampskibe i regelmæssige Ruter. Ruten paa Sætersdalsfjordene holdes fremdeles af 2 smaa Dampskibe, der oppebære et aarligt Statsbidrag.

7. Den økonomiske Tilstand i Almindelighed.

Fragterne og Trælastpriserne vare allerede imod Slutningen af forrige Femaar faldne ned fra den usædvanlige Høide, hvorpaa de en Tid havde staaet, og nogen varig Bedring er ikke senere indtraadt. Disse Konjunkturer gribe dybt ind i Amtets, baade Byernes og Landdistriktets Økonomi, og denne har saaledes nu længe været under Tryk. Ved at sammenholde nogle af de foran og her nedenfor meddelte Opgaver med de tilsvarende i forrige Beretning vil man se, at Nedgangen repræsenterer forholdsvis betydelige Værdier; men det maa paa den anden Side vel mærkes, hvad man i det daglige Liv let glemmer, at Sammenligningen gjøres med en enkelt særdeles heldig Periode, og at den vilde falde bedre ud ligeoverfor Gjennemsnitsopgaver for et længere Tidsrum. Hvad der fornemmelig kan vække og nu ogsaa hos de Fleste vækker Bekymring for Fremtiden, er

Spørgsmaalet om, hvilken Rolle paa Fragtmarkedet det i Længden vil lykkes at bevare for Seilskibene, som hidtil Aar for Aar trænges ud af flere Ruter ved Jerndampskibene.

Opgaverne over thinglæste og aflæste Panteheftelser vise en iøinefaldende Forskjel fra forrige Femaars. I 1871—75 var Totalbeløbet af hvert Slags nemlig mellem 5 og 6 Millioner Kroner, og der aflæstes for ca. 380,000 mere, end der thinglæstes af nye Heftelser; i Femaaret 1876—80 thinglæstes derimod Heftelser for over 9,800,000 Kr., medens Aflæsningernes Beløb var ca. Kr. 4,100,000 eller ikke lidet under Halvdelen. Udpantninger og Exekutioner ere i Femaarets Løb afholdte for noget over Kr. 700,000 og Tvangsauktioner for ca. Kr. 535,000 mod ca. Kr. 172,000 i forrige Femaar.

Antallet af Sparebanker er uforandret 13, hvis samlede Forvaltningskapital ved Udgangen af 1880 var ca. 1¼ Million Kroner mod ca. 1½ Mill. ved Udgangen af 1875. Forresten benyttes Byernes Banker naturligvis ogsaa af Landdistriktet.

Af Brandforsikringsselskaber findes 3, i Holt, Søndeled og Gjerestad, den første med ca. 1,850,000 Kr. og hver af de to sidste med Kr. 4—500,000 Forsikringssum ved Femaarets Udgang. I Dybvaag Herred bestaar et Søforsikringsselskab med Forsikringssum Kr. 800,000 og to Foreninger for Assurance af Sømænds Tøi tilsammen med henimod Kr. 200,000 Forsikringssum samt i Høivaag en Assuranceforening for Smaafartøier med Forsikringssum ca. Kr. 26,000.

Af den i forrige Beretning indtagne Sammenstilling af Arbeidspriser i Aarene 1870 og 1875 viste der sig gjennemgaaende en betydelig Stigning. For det meste vise Priserne i 1880 vistnok ogsaa igjen et Fald, men staa dog høiere end for 10 Aar siden. I de i forrige Beretning exempelvis nævnte Klasser har man følgende Gjennemsnitstal for de enkelte Distrikter i Nedenæs Fogderi:

	1870.	1875.	1880.
En almindelig Dagarbeider paa Husbondens Kost om Sommeren	Kr. 1.02	Kr. 1.72	Kr. 1.21
Aarsløn for en Karl	167	239	182.5
— - - Pige	64.6	78.4	75

For Sætersdalens Fogderi stiller Forholdet sig saaledes:

	1870.	1875.	1880.
En almindelig Dagarbeider paa Husbondens Kost om Sommeren	Kr. 1.09	Kr. 1.41	Kr. 1.08
Aarsløn for en Karl	116	188	152
— - - Pige	45	55	63

Maanedshyren for Skibsmandskaber, Kapteinen uberegnet, er gjennemsnitsvis ansat af Fogden i Nedenæs for næstforrige Femaar til Kr. 40, for forrige til Kr. 52 og for det nu forløbne, som foran anført, til Kr. 38.

Ædruelighedstilstanden antages ogsaa i det forløbne Femaar i det Hele taget at være gaaet fremad, om der end fra enkelte Herreder, navnlig Gjerestad, tales om tiltagende Udskeielser blandt Ungdommen. Som medvirkende til Forbedringen nævnes i de forskjellige Beretninger de knappe Pengetider, fremskridende Oplysning og Exemplets Magt, Paavirkning af Geistlighed og Lægprædikanter, Totalafholdsforeningerne, den strengere Kontrol ved Salget fra Byernes Samlag. Varigheden af Bryllupper og Begravelser siges tildels at indskrænkes og den dermed forbundne Brændevinsdrik at aftage, ligesaa den Uskik at nøde Brændevin paa Besøgende. Sammenligner man den hele Tilstand nu og for 10 Aar siden, er der ingen Tvivl om, at der viser sig et betydeligt Fremskridt; i enkelte Indlandsdistrikter er Forskjellen mellem før og nu slaaende, og i flere Herreder maa Ædruelighedstilstanden kaldes meget god.

Fantefølger synes at have vist sig hyppigere i de seneste Aar end før siden Tvangsarbeidsanstaltens Oprettelse. Der er dog ingen Grund til at betvivle, at dennes Tilværelse og den Brug, som leilighedsvis kan gjøres af Fattiglovens Bemyndigelse til under visse Betingelser at indsætte landstrygende Fanter paa Tvangsarbeide, fremdeles bidrager væsentlig til at indskrænke Uvæsenet for dette Amtsdistrikts Vedkommende.

B. Byerne.

(Magistraternes Beretninger, tildels i Uddrag.)

Arendal.

(Magistratens Beretning har været forelagt Formandskabet, som Intet derved har fundet at bemærke.)

Indbyggerantallet var efter Tællingen ved Udløbet af 1875 . .	4,112
Ifølge Opgaver fra vedkommende Ministerialbogsførere er der i Femaaret et Overskud af Fødte over Døde af	377
hvorefter Indbyggerantallet altsaa nu skulde være	4,489

Men heri kunne dog ikke ringe Forandringer være indtraadte navnlig ved Ind- og Udflytninger, som jevnlig foregaa mellem Byens og dens nærmeste Omegn, der især paa dens vestre Side i de senere Aar har modtaget en meget betydelig Bebyggelse.

Med Hensyn til Byens Bebyggelse er der ikke foregaaet nogen væsentlig Forandring; der er fremdeles fordetmeste bygget af Træ udenfor den i 1868 bestemte Murgrændse. En Ildebrand, der i December 1880 lagde 17 Huse i Bydelen Blødekjær i Aske, har foranlediget Murtvangens Udvidelse til det hele Byterritorium, hvorom dog Bestemmelse er afgivet efter Femaarets Udgang.

Nogen anden Ildebrand af større Betydenhed er ikke indtruffet, medens mindre Brande ikke have været sjeldne.

Til den offentlige Skole for høiere Almendannelse er i Løbet af Femaaret opført og i 1881 taget i Brug en ny Bygning, der med de forbundne Planeringsarbeider m. v. har kostet Kr. 240,000, hvoraf vel Halvparten er skjænket af Byens Sparebank. Den afgiver et i enhver Henseende tidsmæssigt Lokale for Undervisning af indtil 300 Elever saavelsom for Tegneskole og for Byens Museum. Almueskolen holdes i en for et halvt Snes Aar siden opført, ligeledes tidsmæssig Bygning med Plads for ca. 330 Elever. Til Udvidelse af Byens Kirkegaard er henlagt et betydeligt Areal af den tilstødende, af Byen indkjøbte Gaard Høgedal.

De paa Budgettet for 1880 opførte Udgifter til kirkelige samt Skolevæsenets Anliggender udgjorde med Fradrag af de derhen hørende Byen tilfaldne Indtægter henholdsvis . . . . . Kr. 4,864.40
og . . . . . - 11,750.00

tilsammen Kr. 16,614.40

I Byens Justits- og Politivæsen er ingen væsentlig Forandring i Femaaret indtraadt. Byens Udgifter paa denne Konto, hvilke i Budgettet for 1876 vare opførte med tilsammen 2,976 Spd. eller 11,904 Kr., ere stegne til Kr. 13,104.12 for 1880, tildels paa Grund af en mindre Omordning i Politipersonalets Organisation. Det bestaar nu, foruden af Politi-

mesteren, af en Politibetjent og 10 Politikonstabler, af hvilke en tillige fungerer som Bytjener.

De under Stadsingeniøren henhørende Indretninger og Arbeider have i det heromhandlede Tidsrum gaaet sin jevne Gang uden væsentlige Nyarbeider. Kun maa bemærkes, at den over „Strømmen“ førende Bro, der som en Del af Veianlægget Arendal—Grimstad forener Øiestad Præstegjeld paa Fastlandet med Hisøen, i Femaaret er fuldført og overleveret til Arendals Kommune, der har overtaget at besørge dens Vedligeholdelse og Pasning.

Indenfor Byens Grændser, der omfatte et Areal af 334.7 Maal, opgaar den samlede Længde af Gader og Veie til 6.7 Kilometer og af Skibsbrygger og Kaier til 0.933 Kilometer. Den samlede Længde af Byens Vandledning er 9.099 Kilometer og af Kloakledninger 2.299 Kilometer.

Den samlede Udgift til de under Stadsingeniøren henhørende Indretninger og Arbeider var paa Budgettet for 1880 opført med Kr. 24,394.24, medens Indtægten af Vandværket var opført med Kr. 6,150.

Af Handelsberettigede havde Byen ved Femaarets Slutning 129, af Haandværksborgere 73, og af Personer, der havde baade Handels- og Haandværksborgerskab, tilsammen 26, samt af Skipperborgere, bosatte inden Byens Grændser, 90.

Af Fabriker og industrielle Anlæg fandtes i Byen ved Femaarets Udgang kun 3, nemlig 1 Tobaksfabrik, 1 Ølbryggeri og 1 Gasværk, hvilke Anlæg tilsammen sysselsatte 52 Arbeidere.

„Byens økonomiske Forhold kunne ikke siges i Femaaret at have været heldige. Fragterne, som for et Sted med en Skibsfart af den Betydenhed som Arendals, er en saa væsentlig Faktor, gik i Aarene 1876, 1877, 1878 og en Del af 1879 i det Hele taget stadigt nedover; en liden Standsning føltes i Slutningen af 1879 og en Del af 1880, men derefter indtraadte Synkningen paany. Imidlertid ere ogsaa Hyrerne saavelsom Priserne paa Skibsfornødenheder noget sunkne, og Fragtfarten har for Arendals By i Femaaret givet et Udbytte, der vistnok ikke kan kaldes „nogenlunde godt“, men dog maa siges nærmest at kunne karakteriseres som efter Omstændighederne ikke saa galt.

Det formindskede Fragtudbytte har vel ligesaa lidt som den, vistnok først i den senere Tid for Alvor, indtraadte Frygt for Seilskibenes Fortrængen af Dampskibe formaaet at hindre, at Handelsflaaden i Arendals Tolddistrikt i Femaaret er end yderligere forøget, saavel med Hensyn til Antal af Skibe som til Drægtighed. Ifølge den herover fra Toldkammeret erhvervede Opgave udgjorde Antallet af Skibe i Distriktet ved Udgangen af 1880 ikke mindre end 520 med en samlet Drægtighed af 194,632 Ton, medens Distriktet ved Udgangen af 1875 havde et Antal af 479 Skibe med en samlet Drægtighed af 76,839 Kommercelæster eller ca. 161,362 Ton. Den i Femaaret skeede Tilvæxt udgjør altsaa 33,270 Ton, hvoraf antagelig omtrent en lige stor Del skyldes Indkjøb fra Udlandet som Nybygning. Skibenes Værdi er imidlertid i det Store taget ikke saa lidet sunken, og navn-

lig dette har havt en ikke uvæsentlig Indflydelse paa Byens samlede Formue, der ifølge Ligningskommissionens Ansættelse fra ca. 16,000,000 Kr. i 1875 er gaaet ned til ca. 14,000,000 Kr. i 1880. Ogsaa den lignede Indtægt er gaaet ned fra ca. Kr. 2,400,000 i 1875 til ca. 2,000,000 Kr. i 1880".

Bykassens Gjæld udgjorde ved Udgangen af 1880 ialt Kr. 523,171.50, til hvis Forrentning og Afdragning der paa Budgettet for 1881 er opført en Sum af Kr. 44,574.24. Det samlede Budget for Bykassen for Aaret 1880 opviste en Udgift af ca. Kr. 138,000 og en Indtægt af ca. Kr. 23,000, saaledes at Byskatten for nævnte Aar udgjorde Kr. 115,000, hvoraf $\frac{1}{6}$ udlignedes paa de faste Eiendomme, hvis Skattetaxt i Henhold til Lov af 6te Marts 1869 ved Udgangen af 1880 udgjorde Kr. 6,860,000.

Brandforsikringssummen for samtlige Byens Huse udgjorde ved Udgangen af 1880 Kr. 6,353,510.

Toldintraderne af Arendals By have ifølge Opgave fra Toldkammeret udgjort i 1876: Indførselstold Kr. 185,474, Udførselstold Kr. 21,889. Den førstnævnte sank stadigt indtil 1879, da den alene udgjorde Kr. 133,112, men steg derpaa i 1880 ligetil 186,702 Kr. Udførselstolden er derimod i samtlige Tidsrummets 5 Aar jevnt steget og udgjorde i 1880 Kr. 39,198.

Salg af faste Eiendomme, der i 1876 udgjorde 27 til et Beløb af ca. Kr. 142,000, var i 1878 kun 18 til et Beløb af Kr. 32,374, men steg i 1879 til 42 til Beløb noget over Kr. 319,000, hvorefter i 1880 nogen Synkning indtraadte.

Af Panteheftelser thinglæstes i Femaaret for et Beløb af ca. Kr. 2,631,000 og aflæstes for et Beløb af noget over Kr. 872,000.

Af Tvangsauktioner over fast Gods er i det hele Femaar afholdt 14 for et Beløb af Kr. 164,870 og af Tvangsauktioner over Løsøre ligesaa 13 for et Beløb af Kr. 9,420.

Af Exekutioner holdtes i Femaaret 102 for tilsammen noget over Kr. 106,000 og af Udpantninger 143 for tilsammen Kr. 19,261.

Det maa bemærkes, at Fattigskatten, der tidligere i Arendal har været saagodtsom ingen, i de senere Aar er stegen noget, saaledes at der i 1880 som Fattigskat er udlignet et Beløb af ca. Kr. 9,600. Skatteydernes Antal var i nævnte Aar 905.

„Arendals By danner Middelpunktet for en over flere tilgrændsende Distrikter med tildels næsten bymæssig Bebyggelse sig strækkende Virksomhed. Disse Distrikter, af hvilke skal nævnes: Barbo, Strømsbo, Kolbjørnsvik, beliggende paa Hisøen, Sandviken sammesteds og Havstad paa Fastlandet, have foruden flere mindre Ansamlinger af Huse optaget en meget stor Virksomhed, saavel Skibsbyggeri som mindre mekaniske Værksteder-Dampsage m. m. Da disse Distrikters Indvaanere samtlige hente sin Forsyning af Fornødenheder af alle Slags i Arendal og i det Hele taget der have sine Forbindelser, bliver der i denne By et Liv og en Virksomhed, som langt overstiger hvad der sædvanlig vil findes i en By med ikke større Folkemængde".

Østerrisør.

Handel. Byen har 37 Personer med Handelsborgerskab, 5 Personer, der samtidigt have Handels- og Haandværksborgerskab, og 8 Kvinder, der have Handelsret. Dette Antal er snarere for stort end for lidet i Forhold til Omsætningen, og Magistraten antager derfor, at, ligesom der i den sidste Tid blandt de mindre Handelsmænd er indtruffet nogle enkelte Tilfælde af offentlig Konkurs og Underhaandsakkord, saaledes er der al Udsigt til, at lignende Tilfælde i den nærmeste Fremtid kunne indtræffe.

Detailhandelen kan paa nogle faa større Forretninger nær karakteriseres som Høkerhandel, der omfatter saavel Manufaktur- som Kolonial- og Viktualiehandel. Detailhandlerne forsynes væsentligst fra Kristiania.

Der finder vistnok adskillig Handel Sted med det nærliggende Opland, der forøvrigt ikke er betydeligt, især for nogle enkelte større Handlendes Vedkommende, men det maa forøvrigt antages, at de mange Landhandlere, der i den senere Tid have etableret sig, i betydelig Grad have formindsket Stedets Handel med Oplandets Bønder. Betingelserne for Detailhandelens Opkomst her synes saaledes ikke gunstige.

De væsentligste Exportartikler er Trælast og Is.

Der findes i Stedets umiddelbare Nærhed 2 Dampsage, hvoraf især den ene tilvirker en betydelig Mængde Træmaterialier. Trælasten gaar væsentligst til Holland, England og Frankrige og endel Skurlast, som Bord, til Vestlandet.

Ligningskommissionen har i Femaaret som en gjennemsnitlig Fortjeneste paa exporteret Trælast sat Kr. 3.00 pr. Ton for Udførsel til Frankrige, Kr. 2.50 til England og Kr. 3.00 til Holland.

Endel Birkelast udføres ogsaa til Skotland til Brug ved Tilvirkning af Tønder til Sildefiskerierne sammesteds. Den samlede Export har i Femaaret andraget til ca. 35,000 Reg.-Ton.

Endel Lax og Hummer opkjøbes af herboende Handelsmænd og forsendes til Kristianssand til Udførsel til Udlandet, men denne Export formenes ikke at være af nogen stor Betydenhed.

Skibsfart. Byen har, hvad denne Stedets vigtigste Indtægtskilde angaar, delt Skjæbne med andre Søfartsbyer, „idet Fragterne have været gjennemgaaende lave og i Almindelighed kun have givet et Udbytte, der langtfra svarer til den i Skibene nedlagte Kapital og den Værdiforringelse, hvorfor Skibe mere end andre Eiendomme ere udsatte“.

De fleste af Stedets Klasseskibe ere beskjæftigede i transatlantisk Fart paa Amerika til England eller Kontinentet, og Skibe, der have lavere Klasse, i Trælastfart paa Østersøen. Kun ganske faa Skibe ere anvendte i Fart paa Ostindien eller Afrika.

Ved Udgangen af 1880 udgjorde den samlede Tonnage ved Risørs Toldsted 40,751 Register-Ton, fordelte paa 124 Fartøier, hvoraf 7 Fartøier for udelukkende indenrigsk Fart, nemlig 2 Dampbaade paa tilsammen 41 Reg.-Ton og 5 Seilfartøier, tilsammen 71 Reg.-Ton.

Ved Udgangen af 1875 udgjorde Toldstedets samlede Tonnage

38,260 Reg.-Ton, fordelte paa 127 Fartøier. I Femaaret er Tonnagen forøget med . . . . . 12,064 Reg.-Ton
paa 30 Fartøier,
formindsket med . . . . . 9,573 — —
paa 33 Fartøier.

Forøgelsen altsaa 2,491 Reg.-Ton.

I disse Tal er, som anført, indbefattet Risørs hele Tolddistrikt, altsaa ogsaa Lyngør og nærmeste Omegn.

Risør, Søndeled og Lastepladsen Laget i Holt Sogn havde særskilt ved Udgangen af 1880 90 Fartøier af Tonnage 30,690 Reg.-Ton, deraf 1 Dampskib paa 24 Reg.-Ton.

Lyngør og nærmeste Omegn havde samme Tid 34 Fartøier paa 10,061 Reg -Ton, hvoraf 1 Dampskib paa 17 Reg.-Ton. En stor Del af de i Tolddistriktet hjemmehørende Fartøier eies af en Flerhed af Redere, hvoraf ikke faa Bønder. En enkelt Skibsreder i Risør har i Løbet af 2 à 3 Aar for egen Regning bygget 3 større Fartøier af samlet Drægtighed ca. 1,700 Ton. Forøvrigt staar der nu inden Byens Grændser intet Fartøi paa Stabelen, og i de nærmest tilstødende Fjorddistrikter vides ikke flere end 1 à 2 Fartøier at være under Bygning.

„Løsningen af Tidens brændende Spørgsmaal — Seil eller Damp — og de uheldige Fragtkonjunkturer ville visselig i den nærmeste Fremtid hindre, at Kapital anvendes til nye Skibsbygninger eller Indkjøb af ældre Fartøier“.

Med Hensyn til en af de vigtigste Ruter i Fragtfarten — Amerika-Europa, med Korn eller Petroleum — viser sig en betydelig Nedgang i Femaaret, i Kornfragterne ca. 1 sh. 4 d. pr. Qvarter og i Petroleumsfragterne ca. 1 sh. 3 d. fra 1876 til 1880.

Her findes intet Dampskib til Anvendelse i udenlandsk Fragtfart. I et efter Initiativ fra en Skibsfører i Lyngør under Bygning i Skotland værende Dampskib paa ca. 2,000 Ton til et Kostende af Kr. 400,000 er i Byen kun tegnet Aktier af Beløb tilsammen Kr. 5,000.

I det forløbne Femaar ere Skibene af Ligningskommissionen ansatte i Indtægt efter følgende Regler:

1876. Fartøier paa 80 K.-L. og derover 7 Spd pr.. Læst og 12½ pCt. af Taxtsummen. Disse Beløb lægges sammen og Middeltallet deraf sættes som Indtægtsbeløb. Mindre Fartøier faa Afslag ved begge Ansættelser.

1877. Fartøier paa 160 Ton og derover Kr. 13 pr. Ton og 12½ pCt. af Taxtsummen, beregnet paa samme Maade og med Afslag for mindre Fartøier.

1878. Kr. 13 pr. Ton og 10 pCt. af Taxtsummen, beregnet paa samme Maade.

1879 og 1880. 11 pCt. af Taxtsummen og Kr. 12 pr. Ton.

Ansættelsen er dog efter Magistratens Mening for høi for de sidste Aars

Vedkommende, og det antages, at Skibenes Nettofortjeneste i Almindelighed ikke har kommet til Ligningskommissionens Satser.

I Byen ere bosatte 65 Skippere, og ca. 28 Skippere, der føre Fartøier fra Byen og dens nærmeste Omegn, ere bosatte udenfor Byens Grændser.

Paa den saakaldte Badskjærsholme inden Byens Grændser findes et Skibsværft, der eies af et Interessentskab og som beskjæftiger ca. 30 Arbeidsfolk. For Tiden er Værftet kun beskjæftiget med Reparationer, men der er i de sidste Aar bygget 2 mindre Fartøier af tilsammen ca. 450 Tons Drægtighed.

Haandværk m. v. Af Haandværkere med Borgerskab findes her 27 foruden 5 Personer, der baade have Handels- og Haandværksborgerskab samt 1 til Haandværksdrift berettiget Kvinde. Haandværket staar i det Hele ei paa noget høit Trin. En større Del færdige Klæder og Skotøi sælges her af tilreisende Handelsmænd og Haandværkere, og antages disses Varer saavel i Prisbillighed som Godhed at staa ligesaa høit, om ikke over, hvad der forfærdiges paa Stedet. Fabrikdrift gives ikke, ligesom enkelte Haandværksgrene ei ere repræsenterede, f. Ex. Farveri og Garveri.

Dagløn for en Haandværkssvend kan i Gjennemsnit ansættes til Kr. 2.50, Aarsløn for en Tjenestegut Kr. 160 og Tjenestepige Kr. 72. Her findes et i 1879 etableret Meieri, der i 1880 solgte af nysiet Melk ca. 12,000 Potter, Fløde 2,500 Potter og skummet Melk 37,000 Potter og tilvirkede ca. 250 ℔ Smør, 250 ℔ Mysost og Prim og 500 ℔ Pultost.

Angaaende den økonomiske Tilstand i Almindelighed. Folkemængden var ved Udgangen af 1875 2,635 og antages ei i Femaaret forøget i noget væsentligt Mon.

I Femaaret er thinglæst Panteheftelser for	Kr.	456,318.34
og aflæst	—	155,949.87
	Kr.	300,368.47

hvormed Pantegjælden er forøget. Herved maa dog bemærkes, at Kjøb af faste Eiendomme ofte medføre Pantsættelse, og at saaledes saadanne Obligationer ikke vise en Forøgelse i Stedets Gjæld, men ækvivaleres af en Eiendomserhvervelse, ligesom ogsaa, at betalte Kapitalafdrag ei aflæses. En større Pantobligation, 40,000 Kr., er i Femaaret thinglæst for Kommunens Laan af Kongsberg Sølvværks Driftsfond til Fuldførelse af Stedets Vandværk.

Tvangsauktioner og Exekutioner forekomme sjeldent. I Femaaret ere afholdte 5 Tvangsauktioner over fast Gods og 8 over Løsøre samt 44 Exekutioner af samlet Beløb Kr. 3,840, Kr. 2,980.25 og Kr. 36,208.46.

Ædruelighedstilstanden inden selve Stedet maa ansees meget god, og antages det herværende Brændevinssamlag i saa Henseende at have øvet en god Virkning.

Antallet af Arrestationer for Drukkenskab udgjør gjennemsnitlig pr. Aar ca. 50. De fleste Arresterede ere fremmede Haandværkssvende og Søfolk.

Med Hensyn til den beskattede Formue og Indtægt opgives Følgende:

Aar.	Beskattet Formue. Kr.	Beskattet Indtægt. Kr.
1876 . . .	4,216,800	472,416
1877 . . .	4,445,600	490,494
1878 . . .	3,326,000	431,511
1879 . . .	3,634,400	450,701
1880 . . .	3,877,300	442,910

Med Hensyn til den pludselige Synken i Formue fra 1877 til 1878, ca. Kr. 1,100,000, bemærkes, at Grunden hertil er, at Stedets største Kapitalist da flyttede til Kristiania.

Til Bykassen udlignes aarligt i Gjennemsnit ca. Kr. 28,000 og til Fattigkassen ca. Kr. 13,000.

Stedets Sparebank, der hovedsagelig beskjæftiger sig med Laan paa Vexelobligationer, havde ved Femaarets Udgang under Forvaltning noget over Kr. 650,000, hvoraf egen Formue ca. 106,000.

„Stedet har, som anført, lidet Opland, og dets vigtigste Næringskilder er, som før anført, Skibsfart og Trælasthandel. Naar begge disse Forretninger, som nu er Tilfældet, ligge nede, er det let at indse, at Stedet ei kan gaa frem i økonomisk Henseende. Formuen, der bestaar i Seilskibe, kan for Øieblikket næsten kaldes nominelle Værdier, og deres Afkastning er som Følge af Konjunkturerne ringe“.

Stedet er saaledes efter Magistratens Opfatning i økonomisk Henseende stagnerende, om ei i Tilbagegang.

Endelig oplyses, at Stedets Vandværk blev færdigt i 1879 med en Udgift af ca. Kr. 42,000, og erholdtes $16\frac{2}{3}$ pCt. Nedsættelse i Brandkontingent. Denne udgjør nu pr. Halvaar Kr. 3,272.81 af Forsikringssum Kr. 1,468,930.

Grimstad.

Hele Tolddistriktets Handelsflaade er forøget fra 189 Fartøier og 24,475 Kommercelæsters Drægtighed ved Udgangen af 1875 til 192 Fartøier og 67,698 Reg.-Tons Drægtighed ved Udgangen af 1880, hvoraf 119 Fartøier og 43,984 Ton falde paa Grimstad By.

Medens Skibsfarten i forrige Femaar havde en af dens gunstigste Perioder, har i det sidstforløbne Femaar det almindelige Tryk paa Forretningslivet næsten over hele Kloden i Forbindelse med Dampskibsbyggeriets stærke Udvikling ikke kunnet andet end yderligere formindske Udbyttet af denne Byens Hovednæringskilde, hvis Afkastning allerede siden Høsten 1874 havde været tarvelig nok. „Det turde imidlertid ikke være usandsynligt, at det stærke Byggeri af udelukkende store Dampskibe atter turde fremkalde stærkere Efterspørgsel paa Trælastmarkederne efter vore middelsstore norske Fartøier, hvoraf Tilgangen i de senere Aar har været i stærkt Aftagende, ligesom Afgangen ved Forlis, navnlig i sidstafvigte Aar, har antaget ganske

usædvanlige Dimensioner. Denne Omstændighed, der i Øieblikket paa Grund af, at vore Skibe forsikres paa Basis af Gjensidighedens Princip, har bragt Skibsindtægterne end yderligere ned, turde saaledes senere komme Skibsfarten tilgode. Bemærkningen om Behovet for middelsstore Seilskibe gjælder vistnok navnlig Farten paa Nordamerika med Korn og Olie, men turde ogsaa kunne gjøres gjældende i Trælastfarten saavel og navnlig paa Østersøen som ogsaa paa Kanada, da Kjøbmændene i de mindre Havne i England og paa Kontinentet ikke ville opgive sin selvstændige Handel og direkte Import af mindre Ladninger, men fortsætte Konkurrencen med de store Stapelstæder, til hvilke de store Dampskibe saagodtsom udelukkende ere henviste for at erholde Fragt. Gransker man saaledes Nutidens Fragtlister, vil man finde, at Behovet for Skibe i Farten paa de Forenede Stater har stor Forkjærlighed for Størrelser paa 3 til 4,000 Qvarters, og at finde Behov for Trælastfartøier i Østersøfart paa over 300 Standards er ikke hyppigere end tidligere. Hvad denne sidste Fart angaar, har afvigte Femaar med Undtagelse af 1880, der paa Grund af tidlig Vaar og storartet Udskibning af Trælast bragte godt Udbytte, dog meget ringe Resultater at opvise. Ihvorvel saaledes denne Forretningsgren har havt en haard Prøve at bestaa i Tidsrummet 1876—1880 og Udbyttet endnu kun er ringe, turde det dog ikke være urimeligt, at med fornyet Liv i Verdensomsætningen ogsaa denne Bedrift turde have Forudsætninger for i en ikke fjern Fremtid atter at tage noget Opsving". Skibenes aarlige gjennemsnitlige Afkastning kan efter en Magistraten meddelt Opgave anslaaes, naar Gjennemsnitsfarten anslaaes til 10 Maaneder,

for	1876	til	15	Kroner	pr.	Ton,
-	1877	-	10	—	-	—
-	1878	-	17	—	-	—
-	1879	-	16	—	-	—
-	1880	-	16	—	-	—

Udbyttet i 1880 vilde vistnok have stillet sig ulige gunstigere, om ikke den bekjendte „Grain Ring" i Vinteren 1879—1880 havde holdt betydelig Tonnage i de Forenede Staters Havne uden Beskjæftigelse indtil et Fjerdingaar.

Handelsvirksomheden er fremdeles i Tiltagende, nye Huse ere etablerede; nogen Konkurs af Betydenhed har ikke fundet Sted.

Haandværksdriften staar fremdeles i mindre heldig Stilling. Den af Haandværkerforeningen oprettede Sparebank gaar fremdeles fremad, og dens Skole er nu som før godt besøgt.

Sømandsskolen, der nyder aarligt Bidrag Kr. 800.00 af Statskassen og et lignende af Grimstads Sparebank, har som før været godt besøgt og har vist heldige Resultater.

I Femaaret er her stiftet 2de nye Assuranceforeninger, nemlig Grimstads Fragtassuranceforening og Dampskibsassurance-selskabet „Nora".

Vandværket og alt til Brandvæsenet henhørende Materiel antages at være i særdeles god Stand. Den i forrige Femaarsberetning om-

handlede Hjælpestem er i dette fuldført og taget i Brug; en ny Sprøite er anskaffet.

Til Gadebelysningen anvendtes noget over 70 Petroleumslygter.

Ifølge Lov af 26de Mai 1877 er en Strækning af Fjære Herred fra 1ste Januar 1878 indlemmet i Byen, hvis Folkemængde derved er forøget med omtrent 50 pCt. Det er en Selvfølge, at denne Udvidelse paa mange Maader har maattet indvirke paa Byens Økonomi og volde forøgede Byrder, hvoriblandt navnlig, da den gamle Kirke ikke havde lovbefalet Plads for den større Folkemængde, Opførelse af ny Kirke samt Udvidelse af Almueskolen. Den nye Kirke, en anseelig og smuk Træbygning, hvis Kostende antages at nærme sig Kr. 100,000, er taget i Brug. Almueskolens Elevantal er forøget fra 192 ved Udgangen af forrige Femaar til 317 ved Udgangen af sidste, med tilsvarende Forøgelse af Lærerkræfterne. Fremdeles maa som dels indtraadte og dels forudseelige Følger af Udvidelsen nævnes forøgede Udgifter til Politiopsyn, Belysning, Kloakledninger o. s. v. og til Reguleringer. Skatter og Udredsler ere derfor stegne. Medens saaledes Byskatten og Fattigskatten ved forrige Femaars Udgang var henholdsvis 5,085 Spd. 117 Skill. og 1,300 Spd., udgjorde disse Skatter for Aaret 1880 Kr. 40,000 og Kr. 12,000.

Den antagne Indtægt eller Næring var Kr. 976,080 og den skatbare Del deraf Kr. 475,990, medens Formuen antages at være Kr. 3,990,800.

Den 31te December 1880 havde Byen 764 indenbys og 17 udenbys Skatteydere samt 268 Stemmeberettigede.

De fleste Arbeidslønninger ere faldne; ogsaa Eiendomspriser og Husleie vise Tendents til Dalen.

I Femaaret thinglæstes Panteheftelser for ca. Kr. 597,500, aflæstes for ca. Kr. 291,700 og afholdtes Tvangsauktioner over fast Eiendom og Løsøre for ca. Kr. 59,000.

Brændevinsdrik har fremdeles været i Aftagende, og kun faa Uordener have forefaldt, skjønt der næsten i hele Femaaret har været samlet større Arbeidsstyrker ved Veianlæg i Byens Nærhed.

Uagtet de mindre gode Konjunkturer anser Magistraten Byens økonomiske Tilstand fremdeles i det Hele for god.

Ladestedet Tvedestrand.

Handel. Foruden hvad der gjennem dette Sted udskibes af Næs Jernværks Produkter, hvilken Produktion i Femaaret formenes at have tiltaget noget, har en ikke ganske ubetydelig Export af Trælast fundet Sted. Lasten er udskibet dels som Rundlast, dels som Planker og Bord, tilskaaret for en Del paa en inden Byen liggende Sag, tildels ogsaa paa flere i Ladestedets Nærhed beliggende, Byens Indvaanere tilhørende Sagbrug og endelig ogsaa fra Næs Jernværks Sage. Konjunkturerne for Trælasten have i Femaaret været mindre fordelagtige end i den nærmest foregaaende Periode; men det udskibede Kvantum antages ikke desto mindre paa samme Tid at være

voxet til mere end det dobbelte. Af Lasten, der for den væsentligste Del har været udført i norske, men tildels ogsaa i fremmede, Nationers Fartøier, er Rundlasten væsentlig bleven udskibet til England, medens den skaarne Last næsten udelukkende er gaaet til Frankrige.

Krambodhandelen har i det Hele foregaaet som tidligere, men det antages, at der forsaavidt i Periodens sidste Aar har fundet nogen Tilbagegang Sted, som Befolkningens økonomiske Evne for nogen Del formenes aftaget og Forbruget som en naturlig Følge deraf formindsket. Som en Omstændighed, der ogsaa i ikke uvæsentlig Grad har bidraget til denne Handelens Tilbagegang, kan nævnes Oprettelsen af nye Landhandlerier i Byens nærmeste Omegn, der, om de end selv mangen Gang kun have fristet en kummerlig Tilværelse, ikke antages lidet at have bidraget til Indskrænkning i Byens Afsætning til Almuen. En herhen virkende Grund er ogsaa for et enkelt Distrikts Vedkommende den lette Adkomst, hvori dette Distrikt i den senere Tid er kommet til Arendal, hvorhen derfor naturligen en Del af Ladestedets tidligere Handel er trukket. Som en naturlig Følge af de mange Faktorer, der i Femaaret saaledes have bidraget til at indskrænke Afsætningen, i Forbindelse med manglende Kapitalstyrke til at begynde og vedligeholde en rationel Handel, har der navnlig i Femaarets sidste Del fundet flere Konkurser Sted, hvoriblandt et Par ikke ganske ubetydelige, men disse sidste have dog væsentligt havt sin Grund i andre Aarsager, navnlig i Overspekulation i Skibsbyggeri.

Skibsfart. Uagtet Stedets Handelsflaade i Femaaret i det Hele maa antages at være forøget, har dog det økonomiske Udbytte af Skibsfarten paa samme Tid betydeligt aftaget paa Grund af de lave Fragter, der gjennemgaaende i saagodtsom hele Perioden have været tilstede paa Markedet. En i Femaaret forsøgt Anvendelse af Skibe til Fiskeri i Nordsøen svarede ikke til Forventningerne og blev derfor snart opgiven.

Skibsbyggeri foregaar inden selve Ladestedets Grændser kun paa et eneste Værft. Derimod har der i Femaaret i den nærmeste Omegn været drevet adskilligt Skibsbyggeri for en væsentlig Del for Regning af Ladestedets Indvaanere. Skibsbyggeriet har dog i væsentlig Grad været mindre end i den nærmest foregaaende Periode, har i Femaaret stadigt været i Aftagende og kan i det sidste Aar siges at være saagodtsom ophørt.

Tilstanden i Almindelighed. Konjunkturerne have i hele Femaaret været mindre gode og specielt har Skibsfarten, der udgjør Ladestedets fornemste Næringskilde, arbeidet under trykkende Forhold. Naar hertil kommer, at man i den nærmest foregaaende Periode, der var særdeles god, har været altfor tilbøielig til at bygge og fra Udlandet indkjøbe Skibe uden altid at have været i Besiddelse af den fornødne økonomiske Evne og Kapitalstyrke, have Tiderne for Mange ikke været uden Bekymring. Som en væsentlig Følge, navnlig af altfor dristige Spekulationer i Skibsbyggeriet, har derfor ogsaa i Femaaret et Par ikke ubetydelige Konkurser fundet Sted, men det maa dog antages, at den økonomiske Tilstand i det Hele er meget god, ligesom Kommunens Gjæld i Femaaret er betydeligt formindsket.

Ædruelighedstilstanden antages i Femaaret at have bedret sig, maaske dog ikke saameget paa Grund af en bedre Erkjendelse og større Oplysning som foranlediget ved, at Evnen til Udgifter i denne Retning paa Grund af de knappe Tider er formindsket. Brændevinssamlaget antages ogsaa i nogen Grad at have bidraget til Brændevinsdrikkens Indskrænkning.

Med Hensyn til Kommunikationsvæsenet kan bemærkes, at der ogsaa i Femaaret er sat igang et lidet Fjorddampskib paa Lyngør med forskjellige Anløbssteder ud ad Fjorden. I Femaaret er Vandværket fuldendt, ligesom ogsaa Stedet i 1880 har erholdt en kommunal Middelskole, som nyder et Tilskud, stort Kr. 2,000 aarlig, af det Offentlige.

I Femaaret thinglæstes Panteheftelser for ca. Kr. 598,000, aflæstes for ca. Kr. 160,000 og afholdtes Tvangsauktioner over fast Gods og Løsøre for ca. Kr. 44,000.

Ladestedet Lillesand.

Paa Grund af de mislige Tider have de økonomiske Vilkaar i Ladestedet været mindre gunstige og den beskattede Formue i Aftagende. Den har saaledes i Aarene 1878—1881 været anslaaet til henholdsvis Kr. 2,874,400, 2,848,200, 2,502,000, 2,431,300. Fattigskatten har i samme Aar været Kr. 7,265, 9,300, 7,803, 7,860.

Af Mdm. Stenersens Legat for Trængende i Lillesand, stort Kr. 41,360, har været uddelt aarlig Kr. 2,072.60.

I Femaaret er thinglæst Panteheftelser for ca. Kr. 714,000, aflæst for henimod Kr. 222,000 og afholdt Tvangsauktioner for ca. Kr. 202,000.

Stedets Vandværk har fremdeles vist sig tilfredsstillende, men paatænkes alligevel udvidet.

Gadebelysningen besørges upaaklageligt ved 24 Lygter. Det i forrige Femaarsberetning omhandlede Dampskib er solgt med Tab.

Fra Femaarets Begyndelse er en kommunal Middelskole traadt i i Virksomhed i nybygget Lokale.

Nedenæs Amtskontor, Arendal 15de Marts 1882.

Underdanigst

N. Bonnevie.

X.

Lister og Mandals Amt.

Underdanigst Beretning

om den økonomiske Tilstand i Lister og Mandals Amt i Femaaret 1876–1880.

Amtets Folkemængde udgjorde ifølge Folketællingen ved Udgangen af 1875:

i Mandals Fogderi	28,358	Indvaanere,	
- Listers Fogderi	28,042	—	
	56,400	Indvaanere;	
- Byerne	18,721	—	
Hele Amtets Befolkning			75,121.

Ved Folketællingen i 1865 var Folkemængden:

i Mandals Fogderi	27,505	Indvaanere,	
- Listers Fogderi	28,524	—	
	56,029	Indvaanere;	
- Byerne	17,756	—	
Tilsammen			73,785.
Altsaa Forøgelse			1,336.

Medens altsaa Folkemængden i Tiaaret 1866—1875 havde tiltaget i Mandals Fogderi og i Byerne, havde den aftaget i Listers Fogderi. Siden 1ste September 1880 er Aaserals Præstegjeld og Herred henlagt fra Nedenæs Amt til Lister og Mandals Amt ifølge Lov 29de Mai 1880, hvorved Amtets Befolkning er bleven forøget med 1,428 Individer.

Amtets Matrikulskyld udgjorde ved Udgangen af 1875 9,451 Skylddaler 4 Ort $13^4/_7$ Skilling, men var ved Udgangen af 1880, som en Følge af Aaserals Overgang, 9,698 Skylddaler 4 Ort $9^4/_7$ Skilling. Amtets Fladeindhold er 6,399 Kvadratkilometer, og de særskilt skyldsatte Eiendomme udgjorde i 1880 12,300 af en samlet Værdi efter Skylddalerens Salgsværdi i Aarene 1876—1879 af 33,015,000 Kroner.

Distriktets administrative, judicielle og geistlige Inddeling er i Femaaret ikke undergaaet nogen anden Forandring end den, som er en Følge af Aaserals Overgang til dette Amt.

Der er saaledes 16 Thinglage, 23 Lensmandsdistrikter og 22 Herreder.

A. Landdistrikterne.

I. Jordbruget.

Den største og mest gjennemgaaende Forandring i de sidste Aars Jordbrugsforhold er utvivlsomt, at Driftsmaaden i Almindelighed er mere intensiv, hvad enten der sees hen til det egentlige Agerbrug eller Kvægavlen; Jordbruget har ogsaa gaaet i Retning af en omhyggeligere og udvidet Engdyrkning og formentlig ogsaa i en forøget Potetesdyrkning.

De naturlige Betingelser for et rationelt Agerbrug findes kun undtagelsesvis inden dette Amtsdistrikt, og af denne og andre Grunde kan Jordbruget i heromhandlede Femaar ikke siges at have gaaet fremad i noget stort og forønsket Mon. At disse mere ugunstige Jordbrugsforhold har liden Tillokkelse, fordi de vise sig mindre lønnende, følger af sig selv, og naar hertil kommer, at Adgangen til Binæringer er forholdsvis stor, er det naturligt, at Jordbruget bliver tilsidesat og mindre paaagtet.

I Kystdistrikterne er den overveiende Del selv af Gaardbrugerstanden henvist til forskjellige Fiskerier som Binæring, og Ungdommen til Søfarten, og dette trækker ikke alene Arbeidskraft bort fra Jordbruget, men det svækker ogsaa Interessen for dette. Det Hasardiøse i Fiskeribedriften har en forunderlig Tillokkelse selv for de Gaardbrugere, som have Øie for og Interesse af Jordbruget. I de indre Distrikter, navnlig i Mandals og Dele af Listers Fogderi, er det især Skovdriften, som tager den betydeligste Arbeidskraft bort fra Jordbruget, der som den sikreste Næringsvei vanskelig kan konkurrere med de mere fluktuerende, selv om disse i Almindelighed give et Gjennemsnitsudbytte, der maaske er mindre end af Jordbruget. Fortjenesten falder desuden snarere og mere kontant. At Distriktets mange og mangeartede Binæringer har øvet en væsentlig Indflydelse paa Gaardenes Udstykning, idet Gjennemsnitsskylden for hvert Brug er 3 Ort 3 Skilling, er mere end sandsynligt, og er Udstykningen allerede foregaaet i saadan Udstrækning, at man kun undtagelsesvis og i Nærheden af Byerne finder Gaardbrug, som kunne føde en Familie. Binæring er altsaa — paa Grund af Udstykningen — bleven en Nødvendighed ogsaa for Gaardbrugeren; men en naturlig Følge heraf er da ogsaa den, at Interesserne deles og at Jordbruget som Følge heraf mindre paaagtes.

Naar undtages Vanse — Amtets største Fladbygd — og mindre Dele af Kystdistrikterne, udgjør Amtet en Række Dalfører, adskilte ved Fjeldrygge, udvidede ved Kysten og samlende sig i Høifjeldet eller det saakaldte Hækfjeld. At de klimatiske Forhold blive meget forskjellige i Dalene og

paa Heiegaardene, er en Selvfølge, og denne Forskjel i Jordbrugsvilkaar bliver saameget større derved, at Jordbundens Beskaffenhed er ogsaa meget forskjellig. Paa Heiegaardene bestaar Agerjorden i Regelen af Myr- eller Muldjord; i Dalene er derimod Sandjord fremherskende. Under saadanne Forhold fordrer Jordbruget megen Gjødning. Mangel paa tilstrækkelig Gjødning er og bliver derfor altid den største Hindring for Jordbrugets Fremme, og denne Hindring har saameget større Betydning for dette Distrikt, hvor Tilgangen paa Hjælpegjødningsmidler i Almindelighed er liden og Behovet stort. En Undtagelse herfra danner dog Byernes Nærhed og Dele af Kystdistrikterne, navnlig Vanse, hvor Tilgang paa Tang maa siges forholdsvis rig.

Med Undtagelse af Siredalens, Fjotlands og for en Del Hægebostads og Bjellands Præstegjeld, ere ogsaa Havnegangene i det Hele ikke alene utilstrækkelige for Behovet, men paa faa Undtagelser nær ogsaa af daarlig Beskaffenhed. Grunden hertil maa vel her som andetsteds for en Del søges i, at Skoven, som skulde dække Bunden, er udtyndet og forringer Beiteværdien. Men Hovedgrunden ligger dog i Jordbundens naturlige Beskaffenhed, idet Lyngen ikke alene er den ulige fremherskende, men saaatsige Havnegangens eneste Plantevæxt. I denne fremherskende Lyngvæxt vil man maaske finde den egentlige Forklaringsgrund til den her i Amtet saa almindelige og fra ældre Tider nedarvede, men i sig selv skadelige Lyngbrænding, navnlig i Listers Fogderi, men som dog nu, efterat Forbudet herom er bleven skjærpet, er i betydelig Aftagen, — i Førstningen vistnok til nogen Indskrænkning i Beiterne men til Fordel for Skovbunden, som ogsaa flereste steds i glædeligt Mon udvides, endog paa Steder, hvor der for faa Aar tilbage ikke saaes en Plante hverken af Furu eller andre Træer.

De klimatiske Forhold ere i det Hele taget gunstige ikke alene for Agerbrug og Kvægavl, men flereste steds ogsaa for Frugtavl; frostlændte Gaarde høre til Undtagelser, og som Følge heraf lider man sjelden, for ikke at sige aldrig, af egentlige Misvæxtaar. Hertil bidrager ogsaa for Amtsdistriktet i sin Helhed Uligheden i Jordbund og Klima mellem Heie- og Dalgaardene; thi medens førstnævnte begunstiges i tørre og varme Somre, ønsker man for sidstnævntes Vedkommende helst regnfulde. Kystdistrikterne lide i Regelen mindre i begge Tilfælde. De klimatiske Forhold — tidlig Vaar og sen Høst — navnlig i Kystdistrikterne, give Jordbrugerne lang Arbeidstid til Oprydningsforetagender. Den Lethed, hvormed Sandjorden lader sig bearbeide, fordrer liden Hestekraft, færre og enklere Agerbrugsredskaber, med andre Ord, Jorden maa i Almindelighed kaldes meget letbrugt. Poteter trives godt og er af god Kvalitet. Landmandsprodukter finde i Regelen god Afsætning i Amtets Kjøbstæder og Ladesteder, og de forbedrede Kommunikationer ere ogsaa i denne Henseende komne Jordbruget tilgode.

At Jordbrugets Fremvæxt væsentligt betinges af den Gjødsel, som med Fordel kan tilveiebringes, er allerede fremhævet, og med Undtagelse af Tang findes ikke, saavidt vides, Mergel eller deslige Hjælpegjødningsmidler af væsentlig Værd inden dette Amtsdistrikt. Derimod haves i Al-

mindelighed god Adgang til Gjødselblanding med god Myrjord, en Adgang, som tiltagende bliver benyttet, og denne kan saaledes betragtes som et væsentligt og værdifuldt Gjødselblandingsmiddel. Men Jordbrugets Fremvæxt ogsaa paa dette Omraade kommer ikke alene tilsyne i en bedre Udnytning af den paa Gaardene faldne Gjødsel af alle Slags og i bedre Indretninger til Samling af Gjødning o. s. v., men ogsaa i en tiltagende Brug af kunstig Gjødning, saasom Kalk, Pudret, Benmel, Fiskeguano o. a. l. Bevidstheden om, at det, naar Jorden ellers er godt afgrøftet og bearbeidet, væsentlig er Gjødselen, det kommer an paa, om man kan vente gode Afgrøder, vinder stedse mere Tilslutning blandt Gaardbrugerne, og dette og en udvidet Dyrkning har havt tilfølge en betydelig Forøgelse i Gjødselforbruget ogsaa som Overgjødning paa Eng.

Paa Grund af sin naturlige Beskaffenhed har Distriktet en stor Rigdom paa rindende Bække og Kildevand, som ved sine naturlige Gjennemløb i det Hele bidrager ikke lidet til Forøgelse af Græsvæxten og som Følge heraf til mere Foder. Engenes Forbedring ved Engvanding er saavel tidligere som i senere Aar foregaaet i ikke liden Udstrækning, og deres Tilgodegjørelse bliver for hvert Aar betydeligt udvidet.

Saavel paa denne Maade som ogsaa ved Opdyrkning af Nyland, Opdyrkning og Afgrøftning af Myr o. a. l. er det utvivlsomt, at Jordbruget har gjort ikke ubetydelige Fremskridt — maaske mest i Listers Fogderi — og gjennem flere Sænkningsforetagender og — efter Forholdene her — større fælles Afgrøftningsarbeider er her bleven indvunden til bedre Dyrkning megen Jord af tildels ret god Beskaffenhed. Da Landmændene have faaet mere Øie for Betydningen af Afgrøftning, er saadan Grundforbedring ogsaa af tidligere dyrkede Agre og Enge foretaget i ikke ringe Mon, og en mere almindelig Brug af forbedrede Agerbrugsredskaber, navnlig Plouge, har havt til Følge, at stenbundne Agre blive mere rensede for større Sten, stundom med betydelige Mineringsudgifter; Nybrudsarbeider udføres i Regelen ogsaa fuldstændigere, baade hvad Rydning for Sten og Afgrøftning angaar.

Fremskridt i Jordbruget mærkes ogsaa i andre Henseender; blandt Andet derved, at man har faaet Øie for Betydningen af Frøskiftning. Navnlig begynder ædlere og bedre Sædhavre at vinde i Udbredelse, og Agrenes Tilsaaning med Græsfrø under Udlægning til Eng er i Tiltagende inden hele Amtet. Haandredskaber for Agerbruget, saasom Spader, Høgafler og Staalgreb, have vundet megen Indgang, sidstnævnte — de saakaldte amerikanske Staalgreb — endog ret betydelig. Plouge af Jern og Staal, dels forarbeidede inden Amtet, dels indforskrevne, fornemmelig fra Sverige, vinde for hvert Aar Udbredelse. De bedste her i Amtet forfærdigede Plouge findes — saavidt skjønnes — i Mandalen og Undalen, men det falder vanskeligt for vore Plougfabrikanter at kunne konkurrere med Sverige, baade i Prisbillighed og Godhed, trods Fragttillægget.

Tærskemaskiner med Vand-, Vind-, Heste- eller Haandkraft ere temmelig almindelige omkring i hele Amtet; især ere Vandkraftmaskinerne

komne i Brug, siden man er kommet efter, i hvilke Længder man ved Hjælp af Snorledninger kan benytte Vand som Drivkraft.

Kornrensningsmaskiner forekomme sparsomt, Hakkelsemaskiner ligesaa; men Indførelsen af disse er i Tiltagende, stundom paa den Maade, at flere Gaardmænd slaa sig sammen om Anskaffelse af saadanne.

Høstemaskiner vinde liden Indgang her i Amtet, en rimelig Følge af Gaardenes Udstykning og Terrænforholdene.

Damptærskemaskiner haves, saavidt vides, ikke, men i Undalen benyttes et Lokomobil, anskaffet i andet Øiemed, af Flere som Drivkraft for Tærskemaskiner, som tidligere have været anskaffede, dels som Vand-, dels som Haand- eller Hestekraftsmaskiner.

Gartneriet, hvortil Forholdene flereste ds synes at egne sig fortrinligt, har i Femaarets sidste Del vundet større Tilslutning end i tidligere Periode, navnlig Dyrkning af Frugttræer og Kjøkkenvæxter, og til Fremme af Frugtavlen har Landhusholdningsselskabet foranstaltet Udsalg af forædlede Frugttræer i samtlige Kjøbstæder og Ladesteder inden Amtet, og denne Forføining har havt tilfølge, at Gaardbrugerne ikke alene fra Udsalgsstederne men ogsaa andetstedsfra have anskaffet sig en Mængde af forædlede Frugttræer, og saavel paa denne Maade som ved Podning af Vildstammer er der skeet en betydelig Forøgelse i Frugttræstanden.

I det Hele taget er Interessen for Jordbrugets Fremme steget i Femaaret. Et Udtryk herfor er det saaledes, at, efterat Amtsagronomposten i 1869 var bleven nedlagt, er den igjen bleven oprettet fra 1ste April 1876, og en dygtig Amtsagronom virker nu i Amtets Tjeneste. Han benyttes ogsaa af Befolkningen i en saa vid Udstrækning, at han har Vanskelighed for at afse Tid til alle de Forlangender, som indløbe om hans Bistand. I 1877 blev der af Amtsformandskabet oprettet et Landhusholdningsselskab for Amtet med Amtmanden som Formand og 3 af Amtsformandskabet for 2 Aar valgte Mænd som Bestyrere. Dette Selskab har Underafdelinger i Landboforeningerne i Halsaa, Nordre Undal, Vanse, Kvinesdal, Næs og Hiterø. Ved disse to Institutioner er der givet nye Impulser til Foretagender, som kunne fremme Jordbrugets Opkomst.

Den gjennemsnitlige Udsæd og Avl pr. Maal à 2,500 Kvadratalen samt Foldighed har i Femaaret været:

1. Udsæd pr. Maal i Skjepper af:

Hvede.	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Erter.	Poteter.
1.9	1.6	2.6	3.6	4.4	-	15.6

2. Avl pr. Maal i Tønder af:

1.9	1.5	2.4	3.0	3.6	-	14.7

3. Foldighed af:

8.0	7.7	7.7	5.8	6.7	-	7.6

2. Fædrift.

Ved Begyndelsen af Aaret 1876 var der i Amtet 3,257 Heste,

40,480 Storfæ, 49,806 Faar, 12,068 Gjeder og 953 Svin. Den gjennemsnitlige Værdi har for hele Amtet været:

for Arbeidsheste	pr.	Stykke	213	Kroner,
- Oxer	-	—	58	—
- Kjør	-	—	76	—
- Ungnøt . . .	-	—	40	—
- Kalve	-	—	9	—
- voxne Faar .	-	—	9	—
- voxne Gjeder	-	—	9	—

Det aarlige Melkeudbytte pr. Ko har været

for Mandals Fogderi . . .	1,094	Potter,
- Listers Do.	1,021	—
for Amtet	1,063	Potter.

Gjennemsnitsprisen for en Pot nysiet Melk har været 9 Øre og for et B℔ Smør Kr. 9.52. Til Vinterfoder har der været brugt af Hø gjennemsnitlig i Amtet:

for Hest	17.5	Sk℔,
- Ko	9.5	—
- Sau	2.1	—
- Gjed	1.8	—

og af Halm:

for Hest	2.5	Sk℔,
- Ko	2.1	—

Forholdet mellem Heste, Storfæ, Faar, Gjeder og Svin har neppe undergaaet nogen væsentlig Forandring i heromhandlede Tidsrum; dog antages det, at Antallet af Storfæ i det Hele taget forholdsvis er tiltaget, og at Heste og Faar men fornemmelig Gjeder og Svin er i Aftagende. Men medens Forholdet mellem Husdyrene antages at pege i ovennævnte Retning, er det sandsynligt, skjønt Opgaver mangle, at Antallet i det Hele taget snarere har aftaget end tiltaget. Dette vil da være et Bevis for, at nu bedre og mere lønnende Behandlingsmaade af Husdyrene er bleven mere almindelig for en større Flerhed blandt Gaardbrugerne, og at der i denne Henseende virkelig er indtraadt en ikke uvæsentlig Forandring, kan ikke betvivles, fortrinsvis med Storfæ, men ogsaa med de øvrige Husdyr og da nærmest Heste og Faar. Med andre Ord, Kreaturstellet har saavelsom Jordbruget gaaet i intensiv Retning. Jordbrugets Fremskridt, navnlig ved en udvidet Engdyrkning, kommer derfor ikke saameget tilsyne gjennem et forøget Antal af Husdyr som i større Værd og Afdraat af disse. Men om der end i Kreaturernes Behandlingsmaade, navnlig hvad Vinterfodring angaar, er skeet ikke liden Fremgang, og Sultefodring nu hører til Undtagelser, saa er dog for knap Fodring endnu det almindeligste, men alligevel efter Forholdene her, hvor underligt det end kan synes, maaske det mest landøkonomisk rigtige. Det maa nemlig fastholdes, at Havnegangene, som i Regelen ere meget daarlige og indskrænkede, ikke kunne give velfodrede

Kreaturer det tilvante Underhold, og disse aftage derfor somoftest om Sommeren paa Havnegange, hvor tarveligere tilvante Dyr tiltage baade i Huld og Afkastning. Ogsaa Vinterfoderet er paa de fleste Steder saaledes, at en god Fodring af Storfæ, som her nærmest tilsigtes, bliver saare vanskelig at iværksætte. Hø fra beskyggede og myrlændte Udslaatter danner i Regelen Hovedmassen af Vinterfoderet, og dette maa dertil drøies med andre Fodersurrogater, saasom Lyng, Løv, Skav o. a. l., og hvor saadant Foder danner Hovedmassen, siger det sig selv, at der, selv hvor der er et omhyggeligt Tilsyn, ikke kan ventes stort Udbytte hverken i Melk eller Tilvæxt. Der maatte under slige Forhold anvendes betydelige Mængder af Kraftfoder, naar omhandlede Foder skulde bringes til en Foderværdi svarende til godt Hø; men dette finder Flerheden ikke lønnende. Brugen af Kraftfoder, især Havremel, Klid, Lin- og Rapskagemel, vinder dog større og større Udbredelse ogsaa blandt den almindelige Gaardbrugerstand.

Opdræt af Heste, forsaavidt saadant drives inden dette Distrikt, sker helst paa den Maade, at der kjøbes Ungheste, helst mellem $^1/_2$ og 1 Aars Alder fra Stavanger Amt, og de tjene da som Brugsdyr for Opdrætteren, indtil de ere i 2, 3 eller 4 Aars Alderen, efter hvilken Tid de i Regelen afsendes, helst østover, for at udfylde Behovet af Brugsheste. Opdræt af Føl hører endnu mere til Undtagelser og forekommer saaatsige udelukkende kun inden Listers Fogderi. Under saadanne Forhold siger det sig selv, at her er ingen Interesse for eller Opfordring til nogen positiv Forføining til Hesteavlens Fremme, og, naar Fremskridt ogsaa paa dette Omraade alligevel er mærkbart, saa maa dette tilskrives en bedre Behandling og et bedre Slags blandt de indførte Ungheste, vel nærmest som en Følge af de Forføininger, som i denne Henseende ere trufne inden Stavanger Amt, hvorfra man her udelukkende kjøber Opdrætsdyr.

Af Foranstaltninger til Kvægracens Forbedring kan nævnes, at Lister Landboforening i 1879, med Bidrag af Amtets Landhusholdningsselskab, har anskaffet en Stamtyr af ren Ayrshirerace fra Aas høiere Landbrugsskole, at Hiterø Landboforening i 1878 paa samme Maade har faaet en Stamtyr af Ayrshireracen, og at Næs Landboforening i 1880 med Bidrag af Stat og Amt har faaet en Stamhjord af Telemarkskvæg paa 8 Kjør og 1 Oxe stationeret paa Gaarden Søiland i Næs Sogn ved Flekkefjord. At der af disse Forføininger ikke haves noget Udbytte inden denne Beretningstermin, følger af sig selv, men de tyde dog paa en vaagnende Sands blandt Jordbrugerne i denne Retning, og dette igjen paa, hvad allerede er fremholdt, en bedre Behandling.

Ogsaa andetsteds er man igang med lignende Foranstaltninger (navnlig Stationering af gode Stamtyre), uden at saadanne endnu ere komne istand. Forøvrigt har man hidindtil indskrænket sig til, at En og Anden forsøgsvis har ladet anskaffe Kjør og Oxer dels fra Telemarken, dels fra Sætersdalen, og disse Forsøg synes i de fleste Tilfælde at have givet tilfredsstillende Resultater.

Det er ellers en almindelig Antagelse, at der fra Amtets vestlige

Del, og da navnlig fra Vanse, Herod og Lyngdals Præstegjeld, erholdes meget gode, tildels endog udmærkede Melkekjør. Opdræt af Melkekjør foregaar nemlig mest i Listers Fogderi, og fra denne Del af Amtsdistriktet sælges til og omkring Byerne i Amtets østlige Del flere Melkekjør aarlig, og naar de hersteds erholde en rigere Fodring, ere de i Almindelighed anseede for meget melkegivende Kjør.

Meierier ere i heromhandlede Tidsrum ikke oprettede inden Amtet; derimod er der i Farsund oprettet et Melkebolag, hvor Omegnens Gaardbrugere, der ere Medlemmer, levere sin Melk, og hvor den, behandlet efter Koldtvandssystemet, sælges, mest som skummet, og kun undtagelsesvis behøver man at tilberede Ost. Dette og et ældre Meieri i Søgne Sogn ere de eneste i dette Slags inden Amtet. Indtægten af Storfæ indskrænker sig derfor for Landdistrikterne til Afkastning af Smør og Ost, tildels Fodring af Kalve samt Opdræt af Livkreaturer og Slagtekvæg.

Til Faareavlens Forædling er enkeltvis Cheviotracen bleven indført til Krydsning med Distriktets almindelige Faar. Saadanne Krydsninger ere forsøgte navnlig paa Lister og ved Mandal, for en Del ogsaa i Øvrebø Præstegjeld, og saavel fra disse Steder som ogsaa fra Stavanger Amt haves Cheviotblanding enkeltvis i Siredalen og tilgrændsende Sogne, og, saavidt vides, er man overalt tilfreds med dette Slags Krydsning.

Skabsyge blandt Faar, som tidligere var meget udbredt navnlig i Hægebostads Herred, har man i Femaaret sporet lidet til, efterat man havde truffet kraftige Foranstaltninger til dens Udryddelse.

Til Svineavlens Forbedring vides Intet at være gjort inden dette Amtsdistrikt, og det synes, som om denne Del af Husdyravlen interesserer Jordbrugerne mindst. Man indskrænker sig i Regelen kun til at holde et Slagtesvin til Husbehov. Distriktet, og da navnlig den østlige Del, har ogsaa let for at faa Grisunger fra Danmark, hvorfra der indføres hundredevis aarlig.

Nogen Amtsdyrlæge har ikke været ansat i Femaaret. I Mandal har der boet en privat praktiserende Dyrlæge, men forøvrigt har der ikke været nogen Dyrlæge. Savnet af Dyrlæger har derfor været saa føleligt, at en Amtsdyrlægepost i 1881 er bleven oprettet.

Af Dyrskuer har været afholdt et i Næs Sogn i 1877, og et i Vanse Sogn i 1879, ligesom der er paabegyndt Fjøsskuer, i Hiterø i 1879 og i Næs Vaaren 1880.

3. Skovdrift.

Skovarealet i Lister og Mandals Amt uden Aaseral udgjør 1,834 Kvadratkilometer. Den overveiende Del heraf falder paa Mandals Fogderi. Skovdrift er derfor af megen Vigtighed for de fleste af dette Fogderis Herreder. I det Indre bestaar Skoven fornemmelig af Furu, men, eftersom man nærmer sig Kysten, bliver Løvskoven, Eg, Birk, Asp og Older, mere fremtrædende. Paa Grund af de usædvanligt høie Priser i den forrige Femaarsperiode bleve Furuskovene visseligen stærkt medtagne. Virkningerne

have tildels strakt sig udover denne Periode, idet de høie Priser ledede til, at Skov blev solgt til Udhugst i stærkere Grad end tilforn, og Afvirkningen har strakt sig ud ogsaa over dette Femaar. Skoveiere have derhos i den ugunstige Periode været nødte til at angribe Skoven for at klare sig. Indberetningerne fra de fleste Herreder i Mandals Fogderi lyde paa, at Skoven er gaaet tilbage med Hensyn til Dimensioner. Fra Nordre og Søndre Undal heder det, at Dimensionerne vistnok ere aftagne, men at Bestanden er tiltaget i Væxterlighed og Mængde. Paa Grund af de gunstige klimatiske Forhold er Skovens Reproduktionsevne selv paa tarvelig Jordbund stærk.

I hele Listers Fogderi er det kun nogle enkelte af de indre Bygder, navnlig Hægebostad og Kvinesdal, hvor Skovdriften er af nogen Betydning. Med Undtagelse af selve Listerlandet hører der vistnok store Udmarksstrækninger til Gaardene i hele Fogderiets nedre Del. Men disse ere for lang Tid siden blevne afskovede, og da det for Beitningens Skyld har været stadig Brug at brænde Lyngen af, har Skoven aldrig formaaet at komme frem igjen. Fra det Offentliges Side har man i de senere Aar strengt paaseet overholdt Lovgivningens Forskrifter om Fremgangsmaaden ved Braatebrænden og Lyngsvidning. Følgen heraf har været, at Lyngsvidningen er bleven betydeligt indskrænket og at Skoven paa flere Steder er begyndt at vise sig.

Herved er Befolkningens Opmærksomhed bleven henvendt paa, at man ved at stanse med Lyngsvidningen paa mange Steder vil kunne erholde Skov, der vilde blive en stor Herlighed ved Gaardene. For Lyngdals Herred angives saaledes Skoven at være gaaet noget frem, for Hægebostad, at Skoven er gaaet tilbage med Hensyn til Dimensioner, men frem med Hensyn til Bestand, fra Næs og Hiterø, at Skoven i begge Henseender antagelig er gaaet fremad, fra Bakke og Gyland, at Ungskoven har udvidet sig betydeligt, men at Skovens Dimensioner ere aftagne. Hvis det i Aarenes Løb virkelig skulde kunne lykkes at faa de udstrakte Fjeldstrækninger i Lyngdalen, Kvinesdalen, Næs og Hiterø samt Bakke og Gyland delvis bevoxede med Skov, vilde visseligen Befolkningens Livsvilkaar i væsentlig Grad blive forbedrede. Naar undtages de mest vindhaarde Strækninger, er Betingelsen for en kraftig Væxt ialfald af Løvskov tilstede.

Om end i det Smaa og for den løsere Betragtning næsten umærkeligt, er dog Interessen ogsaa for Plantning af Skov i Tiltagende, saavel inden de skovløse Egne som i Skovdistrikterne. Hertil har ikke alened en af Forstvæsenet paa Lister oprettede Planteskole bidraget, saavel ved en lettere Adgang til billige Planter som ved Exemplet; men Forbudet mod Lyngbrænding og den deraf følgende Udvidelse af Skovbunden ved naturlig Besaaning har ogsaa bidraget til at henlede Opmærksomheden paa Skovens Betydning.

Efter Lensmændenes Opgaver sees Skovene som anført at skulle være i Tilbagegang, hvad Dimensioner angaar, hvorimod Skovbundens Udvidelse sees at være i Fremgang. Det er ogsaa en Kjendsgjerning, at Skovbunden udvider sig næsten overalt inden Amtsdistriktet, og hvad der end kan siges mod Hugst af Ungskov (mindre Dimensioner), saa synes Erfaringen tilstrækkeligt at godtgjøre, at ny Fremspiring af Bunden efter

saadan Hugstmaade kommer meget snarere og giver en tættere Skovbestand, end naar gammel og udvoxen Skov udhugges. Da der her i Amtet er bleven opført en Mængde Cirkelsage, endog langt oppe i Indlandsdistrikterne og som oftest inde i selve Skoven, hvorved de mindre Dimensioner blive forædlede, helst til Tøndestav, bliver Tabet ved Hugst af Smaaskov maaske ikke saa stort, som man ved en løsere Betragtning skulde antage.

Man har Grund til at tro, at der ikke fra det Offentliges Side er paa lange Tider truffet en saa nyttig Foranstaltning som Indskjærpelsen af Forordningen af 4de April 1781 om Braatebrænden og Lyngsvidning. Grunden til, at Skovbunden udvider sig, kan imidlertid ogsaa ligge i, at der har været en for Skovens Væxt gunstig Periode, og at Antallet af Gjeder er bleven indskrænket.

Af Amtets Herreder er det kun Aaseral og Siredalen samt den øverste Del af Hægebostad, Kvinesdal og Fjotland, hvor Høiden over Havet er saa stor, at den vanskeliggjør Skovens Reproduktion. Beretningerne saavel fra Aaseral som Siredalen udtale, at Skoven der er gaaet mærkbart tilbage.

Skovprodukterne blive for en ikke liden Del forædlede i vedkommende Distrikter, hvor Kommunikationen med Søen paa nogen Maade tillader det. Det er fornemmelig Tilvirkning af Bord og Stav, hvorom der er Spørgsmaal. For denne Tilvirknings Skyld findes der saaledes i Øvrebø og Hægland 43 smaa Sagbrug; i Søgne og Grebstad 8 Vandsage og 2 Dampsage, i Øslebø og Løvdal 13 Vandsage, i Nordre Undal 6 og i Søndre Undal 11. Endog fra Bjelland, ca. 40 à 50 Kilometer ovenfor Mandal, kjøres der nu ad den ny anlagte fortrinlige Chaussée Stav til Mandal. Paa denne Maade vinde mange flere Herreder Sysselsættelse, end hvor Lasten sælges til de større Sagbrug ved Vasdragenes Munding. Hvor Adgang til Søen eller seilbart Vasdrag er let, er Hugst og Fremdrift af den fornødne Ved til Byernes Forsyning af ikke ringe Betydning. Priserne paa Brænde ere endnu ikke stegne til den Høide, at man i Byerne kan finde Afsætning for Torv.

I de ydre Bygder af Mandals Fogderi er Barkfletning en ikke uvæsentlig Indtægtskilde. Egen voxer meget hurtigt i de første 15 à 20 Aar, og da den forplanter sig ved Rodskud, har den en meget stærk Reproduktionsevne. Egebark har en meget betydelig Salgsværdi.

Af Bark udførtes der til Udlandet fra Amtets 4 Byer:

i 1876	1,171,900	Kilogram,
- 1877	915,700	—
- 1878	498,100	—
- 1879	1,236,280	—
- 1880	877,540	—
Gjennemsnitlig . .	939,904	Kilogram.

Efter en Gjennemsnitspris af 11 Kroner pr. Skippund eller pr. 160 kg. giver dette en aarlig udført Værdi af ca. 64,600 Kr. Men hertil kommer, hvad der benyttes til 6 Garverier og til Tilberedning af Skind inden Amtet forøvrigt, hvilket antagelig er væsentligere, end hvad der udføres. Saaledes kjøber alene et af disse Garverier Bark for ca. 50,000 Kr. aarlig.

Af Tømmer er der flødet gjennem Vasdragene følgende Antal Tylvter:

Vasdrag.		1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	1876—1880.
Otteraaens	Vasdrag	25,281	29,693	29,939	23,728	18,489	127,130
Søgneelvens	do.	14,212	12,274	7,210	3,343	5,000	42,039
Lundeelvens	do.	1,000	800	1,000	1,140	1,100	5,040
Mandalselvens	do.	18,024	14,974	10,742	10,631	12,721	67,092
Undalselvens	do.	4,730	4,322	2,248	2,375	2,782	16,457
Lyngdalselvens	do.	1,173	3,343	1,034	1,257	327	7,134
Kvineselvens	do.	1,050	1,050	1,050	1,280	1,280	5,710

Omtrent $^2/_3$ af den Last, som ovenfor er anført at være flødet gjennem Otteraaens Vasdrag, kommer fra Sætersdalens Fogderi og vedkommer altsaa ikke dette Amt. I forrige Femaar flødedes der igjennem Otteraaens Vasdrag 114,174 Tylvter. Flødningsmængden har altsaa steget noget. I Femaaret er intet Væsentligt foretaget til videre Oprensning af Amtets Elve. Ved de tidligere udførte Elverensningsarbeider i Otteraaen mellem Kilefjorden og Kristianssand er Elven inden dette Amt antagelig godt oprenset. Mandalselven er forholdsvis let flødbar. Dette er derimod ikke Tilfælde med Undalselven, som er for grund. Af Smaalast flødes lidet gjennem dette Vasdrag, idet Lasten i Regelen ved de mange Sagbrug, som findes i Distriktet, skjæres til Stav og kjøres ned Dalen, for at afsendes videre til Stavanger, Haugesund og Bergen.

I Otteraaens, Mandalselvens, Søgneelvens og Undalselvens Vasdrag er der Fællesflødningsforeninger.

Til Udlandet har der været udskibet af Trælast fra Amtets Byer:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
	Ton.	Ton.	Ton.	Ton.	Ton.
Kristianssand	38,289	34,334	39,929	41,994	53,739
Mandal	11,818	10,792	8,337	8,755	8,871
Farsund	576	370	522	225	316
Flekkefjord	93	-	21	19	-
Sum	50,776	45,496	48,809	50,993	62,926

Herved bemærkes, at af den fra Kristianssand udførte Trælast vedkommer en Del Topdalens Vasdrag i Nedenæs Amt. Af Træmasse udskibedes der i 1880 fra Kristianssand 1,347,100 Kilogram.

4. Bergværksdriften

har ikke nogen Betydning for dette Amt.

5. Handelen,

som i Femaaret 1870—1875 havde taget et stærkt Opsving, har i det Tidsrum, hvorom her handles, lidt under et stærkt Tryk.

Trælasthandelen, der for dette Distrikt er af stor Betydning, har i Femaaret været lidet lønnende. Priserne paa Trælasten, som allerede i 1875 vare gaaede betydeligt ned, vedbleve at dale og naaede sit Minimum i 1879.

Udskibningsmængden af Planker, Battens og Bord har imidlertid ikkedestomindre været jevnt stigende med Undtagelse af Aaret 1879, ligesom Pitprops, saavel lange som korte, gjennem den hele Periode har været udført i stedse stigende Mængde. Derimod har der indtil 1878 vist sig væsentlig Nedgang i Udførselsmængderne af Skov, Bjælker og dansk Last. Der er i Femaaret foregaaet en større fabrikmæssig Forædling af Trælast end tidligere, men dette er anvendt, om ikke udelukkende, saa dog hovedsageligt til indenlandsk Forbrug. Udførselen af Træmasse fra Kristianssand har i Femaaret været jevnt stigende, og have de væsentligste Markeder for denne Vare været England, Frankrige og Belgien. Udførselen af Fiskevarer, navnlig Makrel og Lax i Is, har rettet sig efter de opfiskede Mængder og er bleven et fast Led i Distriktets og væsentlig i Kristianssands Omsætning med Udlandet. Opkjøbet og Afskibningen er i Femaarets Løb mere og mere gaaet over paa norske Hænder, medens engelske Fiskeopkjøbere tidligere i temmelig stor Udstrækning deltoge i Exporthandelen her. Det samme gjælder Afskibningen af Hummer. Det Tryk, hvorunder Exporthandelen og Skibsfarten har lidt i heromhandlede Periode, har virket stærkt tilbage paa Indførselen til dette Amt, og er det væsentlig Manufakturisterne, som i Femaaret have lidt under Mangelen paa Omsætning. En Bedring synes dog i 1880 i denne Henseende som i Handelen forøvrigt at være indtraadt.

Antallet af de Personer, som i Amtets Landdistrikt ved Udgangen af 1880 drev almindelig Landhandel efter Bevilling eller Handelsbrev, var tilsammen 155 mod 161 i 1875, altsaa en Formindskelse af 6.

Af Handelsforeninger var der 6 i 1880.

6. Skibsfart.

Handelsflaaden udgjorde ved Udgangen af Aaret 1879:

i Mandals Fogderi	101	Fartøier	med en	Drægtighed	af	6,083 Ton	og en Bemanding af 401	Mand,
- Listers do.	85	—	—	- —		- 10,458	— - 475	—
i Amtets Landdistrikt	186	Fartøier	med en	Drægtighed	af	16,541 Ton,	876	Mand.
I Kristianssand	146	—	—	- —		- 39,516	1,376	—
- Mandal.....	119	—	—	- —		- 30,283	984	—

i Farsund	22 Fartøier	med en Drægtighed af	3,794 Ton,	147	Mand,
- Flekkefjord ..	24 —	— - —	- 4,453 —	175	—
For hele Amtet	497 Fartøier		94,587 Ton,	3,558	Mand.

Af disse Fartøier er kun 15 Dampskibe med en Drægtighed af 2,328 Ton og en Besætning af 143 Mand, hvilke samtlige Dampskibe ere hjemmehørende i Amtets Byer.

Ved Udgangen af 1875 udgjorde Handelsflaaden:

i Mandals Fogderi ..	110	Fartøier,	2,798 Kommercelæster,	423	Mand,
- Listers do. ..	77	—	3,443 —	388	—
- Amtets Landdistrikt	187		6,241 —	811	—
- Byerne	266		29,863 —	2,215	—
Dampfartøier	12		811 —	112	—
	465	Fartøier,	36,915 Kommercelæster,	3,138	Mand
			eller 77,522 Ton.		

I Løbet af de 4 Aar er altsaa Handelsflaaden i dette Amt forøget med 32 Fartøier, hvoraf 3 Dampfartøier, og med en Drægtighed af 17,065 Ton. Denne Forøgelse kunde vistnok synes at tyde paa, at Skibsfarten i denne Periode havde arbeidet under heldige Vilkaar. Ikkedestomindre antages det, at Skibsfarten, som i det foregaaende Femaar havde en blomstrende Tid, har arbeidet under trykkede Forhold, og at Dampskibenes stedse stigende Deltagelse i Verdensfarten har givet denne for Distriktet saa betydelige Næringsvei et meget haardt Stød; Forøgelsen af Handelsflaaden antages at kunne forklares dels ved, at Skibe, som stode paa Stabelen i det foregaaende Femaar, ere blevne færdige, og dels ved, at de billige Priser paa Fartøier, som solgtes i Udlandet, have lokket til et større Indkjøb her til Landet, ofte for at skaffe ledige Skibsførere Empløi. Skibsbygningen, som navnlig for Kristianssands og Omegns Vedkommende i Løbet af Femaaret 1870—1875 havde faaet et godt Fremstød, er i Femaaret 1876—1880 gaaet stærkt tilbage, i hvilken Henseende Oplysninger tildels indeholdes i Kristianssands Magistrats neden anførte Beretning.

7. Fiskerierne

bestaa i: a. Makrelfiskeri, b. Lax- og Søørretfiskeri, c. Hummerfangst, d. andet Saltvands- og Ferskvandsfiskeri.

a. Af Makrel er der opfisket:

i 1876	af	388	Baade	med	1,233	Mands	Besætning	1,761,620 Stkr.	af Værdi 256,440 Kr.
- 1877	-	319	—	—	1,093	—	—	1,734,670 -	263,526 -
- 1878	-	310	—	—	1,106	—	—	2,365,264 -	263,785 -
- 1879	-	296	—	—	1,057	—	—	2,407,940 -	265,270 -
- 1880	-	314	—	—	1,156	—	—	2,115,400 -	263,600 -

Fra Toldstederne i Amtet er der i Femaaret udført:

i 1876	for en	Værdi	anslaaet	til	218,556	Kroner,
- 1877	- -	—	—	-	218,942	—
- 1878	- -	—	—	-	219,780	—
- 1879	- -	—	—	-	197,440	—
- 1880	- -	—	—	-	229,617	—

Deltagelsen i Makrelfisket ligesom ogsaa Udbyttet af dette har i Femaaret været temmelig jevn. I Forhold til det foregaaende Femaar er Antallet af Baade formindsket, idet dette i 1871 beløb sig til 592 Baade. Dette hidrører formentlig for en Del fra den Omstændighed, at der nu benyttes saagodtsom udelukkende Dæksbaade, medens tidligere aabne Baade vare mere almindelige. Men Udrustningen af Dæksbaade udfordrer selvfølgelig en større Kapital end de sidste. Fisket har koncentreret sig mere og mere til Kyststrækningerne udenfor Lister (Vanse) og ytre Flekkerø og Randøsund, ca. 2 à 6 Mil fra Land. Der benyttes nu større Garnlænker end tidligere. Fisket varer i Almindelighed henimod et Par Maaneder, fra Midten af Mai til henimod Midten af Juli, og giver Anledning til betydelig Liv og Rørelse. Paa den østlige Kyststrækning løbe Fiskebaadene med Nattens Fangst ind til de Udhavne, hvor de høre hjemme, og hvor Fangsten fra flere Baade bliver samlet og sendt med mindre Baade, der i Almindelighed roes eller styres af Fruentimmer, ind til Kristianssand. Her bliver Makrelen kjøbt af norske Fiskeopkjøbere. Udskibningen foregaar navnlig i Dampskibe, men ogsaa i engelske Fiskesmakker, til Udlandet, væsentlig til England. Fra Kristianssand udskibes der imidlertid ogsaa Makrel, som er opfisket paa andre Kyststrækninger.

Paa Lister bliver derimod Makrelen fra Fiskeskøiterne i Almindelighed direkte ført til Opkjøberne. Navnlig finder dette Sted ved Brækneholmen, omkring hvilken over 100 Skøiter ere hjemmehørende, og hvor en større Udskiber har sit Udskibningssted. Fiskeopkjøberne antages at have havt god Fortjeneste paa Udskibningen.

b. Udbyttet af Lax- og Søørretfisket var:

i 1876	anslaaet	til	111,720	Kr.	og fra	Toldstederne	udskibedes	for	215,449 Kr.
- 1877	—	-	136,680	—	—	—	—	-	272,194 —
- 1878	—	-	103,750	—	—	—	—	-	177,204 —
- 1879	—	-	66,640	—	—	—	—	-	134,205 —
- 1880	—	-	118,810	—	—	—	—	-	200,420 —

Udbyttet af Laxefiskerierne er gaaet tilbage i Sammenligning med tidligere. Dette er ogsaa rimeligt, da Lax og Søørret paa Grund af sin stigende Værdi har været udsat for større Efterstræbelser end forhen, medens paa den anden Side de Foranstaltninger, som ere trufne til dette Fiskeris Opkomst, dels ikke have været tilstrækkelige og dels ikke have faaet Tid til at vise sine Virkninger. Laxefisket drives som bekjendt væsentligst ved de saakaldte Kilenøter. Af disse var der i Amtet i 1876

343 Stykker, i 1877 356 og i 1879 451. Antallet i 1878 og 1880 ved man ikke. Men naar saaledes Kilenøternes Antal voxer, maa ogsaa Fangsten blive større og Laxemængden formindskes. For at danne en Modvægt herimod blev efter Andragende fra Amtsformandskabet i 1878 ved kongelig Resolution af 19de April 1879 den ugentlige Fredningstid udvidet til at gjælde fra Fredag Aften Kl. 6 til Mandag Aften Kl. 6, forsaavidt Fiskeriet langs Kysten angik. I Elvene var der dengang efter Lovgivningen ikke Adgang til at gjøre en lignende Fredningsbestemmelse gjældende. Dette skete ved Lov af 15de Juni 1878. Om at bringe denne i Anvendelse paa Laxefiskerierne i Elvene føres der fremdeles Underhandlinger. En anden Foranstaltning sigtende til dette Fiskeris Opkomst er, som bekjendt, ogsaa bleven truffen i Femaaret, nemlig Dannelsen af Aktieselskabet „Aaen-Sires Laxefiskeri" den 20de og 21de Januar 1880 i Hensigt at bringe Laxen op igjennem Sireaaen i Lundevandet og videre i Siredalsvandet ved Anbringelse af Laxetrapper i Sireaaen og Anbringelse af Udklækningsapparat. Aktiekapitalen udgjør 50,000 Kroner, nemlig 100 Aktier paa 500 Kr. Resultatet af dette Foretagende vil imidlertid først vise sig senere, saaat der i denne Femaarsberetning ikke kan udtales noget derom. Forøvrigt er der ikke i Femaaret truffet nogen Foranstaltning, sigtende til Fremme af dette saa vigtige Fiskeri. Hvad her navnlig mangler, er et kraftigt og for dette Fiskeri særskilt Opsyn, som kunde paase de gjældende Lovbestemmelser opretholdte. Der har af Amtmanden og Fiskeriinspektøren været holdt Møder rundt om i Amtet i denne Hensigt, men der viste sig en ihærdig Modstand mod Opsyn, og saalænge saadant ikke tilveiebringes, ville de øvrige Foranstaltninger, som træffes, ikke bære den tilsigtede Frugt. Det vilde derfor vist være særdeles nyttigt, om Opsyn blev paabudt ved Lov. Af Udklækningsapparater har, saavidt vides, ikke noget været i Gang i Femaaret.

Af anden Ferskvandsfisk fiskes Ørret i de mange i Amtet værende Ferskvande, uden at dog Udbyttet paa ganske enkelte Steder nær yder noget betragteligt Bidrag til Befolkningens Ernæring.

c. Hummerfangsten.

Af Hummer har der været fanget:

i 1876	268,500	Stkr.	af	Værdi	88,590	Kr.	og	udskibet	465,156	Stkr.
- 1877	203,160	—	-	—	60,980	—	-	—	390,059	—
- 1878	259,040	—	-	—	74,470	—	-	—	409,136	—
- 1879	207,700	—	-	—	71,720	—	-	—	325,887	—
- 1880	189,900	—	-	—	68,890	—	-	—	347,479	—

Forøvrigt bemærkes angaaende dette Fiskeri, at Fredningstiden for Hummer blev ved kongelig Resolution af 12te September 1879 for dette Amts Vedkommende udvidet til at gjælde fra 1ste Juli til Udgangen af Oktober.

d. Andre Saltvandsfiskerier.

Langs Amtets Kyststrækning fiskes der til dagligt Husbehov anden Saltvandsfisk, saasom Torsk, Lange, Sei, Hvitting m. v., uden at man dog tilnærmelsesvis kan opgive Mængden. Udbyttet yder dog ikke noget be-

tragteligt Bidrag til Befolkningens Ernæring. Det antages snarere at være i Aftagende end i Tiltagende. Noget af denne Fisk udskibes ogsaa til Udlandet. Østersfangsten er høist ubetydelig. Deltagelsen i Revtorskfiskeriet har været ringe i Femaaret og indskrænket sig til endel (antagelig omkring 20) Skøiter fra Søndre Undal og Lyngdal. Fra Ladestedet Mandal har der været drevet Fiskeri under Island. I 1880 har der været afsendt 2 Notbrug, hvert paa 16 Mand. Udbyttet var 16,000 Tønder Sild, hvis Værdi paa Fangststedet ansættes til 8 Kr. pr. fiskepakket Tønde. Silden er bleven saltet paa Fangststedet, hvorfra den derefter er bleven afhentet, med Undtagelse af 1,200 Tønder, som ere blevne solgte paa Stedet.

8. Andre Næringsveie.

Fabrikdrift. Af industrielle Anlæg fandtes i Femaaret:

Anlæggenes Art.	Samlet Antal.		Deraf anlagte efter 1875.	
	Antal.	Arbeidere.	Antal.	Arbeidere.
a. Landdistriktet.				
Kalkbrænderi	1	5		
Teglværk	1	15		
Jernstøberi	1	4		
Skibsværfter	3	29	1	3
Fyrstikfabriker	3	41	2	29
Benmølle	1	1		
Sæbesyderi	1	3		
Spinderi	1	50		
Træstoffabrik	1	21	1	21
Papirfabrik	1	111		
Garverier	6	77		
Dampsage	6	74		
Vandsage	111	528	2	14
Snelle-og Dreiefabriker	2	7		
Møllebrug	22	44	2	2
Ialt	161	1010	8	69
b. Byerne.				
Kristianssand.				
Mekanisk Værksted	1	70		
Skibsværfter	4	69		
Gasværk	1	8		
Reberbane	1	15		
Dampsage og Høvlerier	3	65		
Møllebrug	1	29		
Ølbryggeri	1	47		
Dampbagerier	2	16		
Tobaksfabriker	3	140		
	17	459		
Mandal.				
Vognfabrik	1	6		
Skibsværft	1	20		
Reberbane	1	6		
Dampsage	4	47		
Korkefabrik	1	12		
Sagbrug og Møllebrug	1	11		
Hermetisk Fabrik	1	15		
	10	117		
Farsund.				
Reberbane	1	9		

Tilsammen i Amtet er der altsaa 189 industrielle Anlæg med 1,595 Arbeidere. Af disse er der tilkommet efter 1875 8 Stykker med 69 Arbeidere. Hvorledes disse mangeartede Anlæg i Femaaret have arbeidet, kan selvfølgelig ikke underet karakteriseres. Men da Femaaret i det Hele taget har været en Tilbagegangsperiode i økonomisk Henseende i Forhold til det foregaaende Femaar, er det selvfølgeligt, at ogsaa Fabrikdriften har

lidt derunder. Denne er dog ikke i dette Amt saa udviklet, at den spiller en væsentlig Rolle i Amtets Økonomi, naar der bortsees fra Sagbrugene og i det Hele de Anlæg, som tjene til Forædling af Skovprodukter, og hvorom ovenfor tildels er handlet. For Flekkefjord og Omegn ere Garverierne af væsentlig Betydning. Disse have arbeidet under vanskelige Forhold.

Haandværksdrift drives foruden i Byerne ogsaa i Landdistrikterne, navnlig af Smede, Bagere, Skræddere, Skomagere og Bødkere, uden at dog Antallet af disse kan opgives. Men de antages dog i det Hele at være tilstrækkelige for at forsyne Behovet. Haandværksfrembringelser sælges ikke i nogen betydelig Udstrækning udenfor Hjemstedet. Haandværksdriften antages i det Hele taget ikke at staa meget høit i Landdistrikterne.

Husfliden er i det Hele taget ikke meget udviklet, men der tilvirkes dog i de fleste Herreder tilstrækkeligt af grovere Klædningsstoffe og simpelt Husgeraad, samt af Gaards-, Fiske- og andre Arbeidsredskaber. Derimod foregaar der ikke Salg af Husflidsfrembringelser i nogen betydelig Udstrækning udenfor vedkommende Herred. Husfliden er i Femaaret snarere gaaet tilbage end frem. Symaskiner antages at vinde mere og mere Udbredelse. I Kristianssand er der et Husflidsudsalg, hvorved Adgangen til at faa afsat Husflidsgjenstande er bleven lettet.

Jagtudbyttet er ubetydeligt undtagen i Øvrebø og Hægland, Aaseral, Nordre Undal, Hægebostad, Fjotland og Siredalen, hvor der ved Faldstokke, Snarer og Skud dræbes Aarfugl, Tiur, Røi, Rype og Hare. I Siredalen skydes desuden Bjørn. Udbyttet antages at have været omtrent som før. Fra Kristianssand udskibes aarligaars en Mængde Fugl til Udlandet, navnlig til England.

I det statistiske Centralbureaus Tabeller vedkommende Norges Handel i Aaret 1880 er Værdien af de fra Kristianssand udførte Madvarer af Dyr opgivet til 125,500 Kroner.

Isskur har fundet Sted omkring de Steder, hvorfra fersk Fisk udføres til Udlandet, for at benyttes til Nedlægning af Fisken, ligesom ogsaa omkring Kristianssand til Forsyning af et Ølbryggeri og noget til Husbrug, men forøvrigt har der ikke foregaaet nogen Skur af Is til Udførsel.

Baadbygning foregaar i Søgne, Valle, Spangereid, Lyngdal, Vanse samt Næs og Hiterø. I Søgne, hvorfra den saakaldte Søgnefaçon har sin Oprindelse, er Baadbygningen imidlertid næsten ophørt, og i de andre nævnte Distrikter drives den ogsaa i ringe Maalestok undtagen paa Lister (Vanse). Af Valle Lensmand opgives Antallet af byggede Baade saaledes: 2 Dæksbaade, 15 Mellembaade og 5 Skjægter, af hvilke 6 solgte udenfor Herredet. Derimod drives der paa Listerlandet et betydeligt Baadbyggeri. Som bekjendt, have Listerbaadene som gode Seilere og Søbaade vundet Ry udover Landet, saameget mere som de ogsaa have en smuk Façon. Efterspørgselen efter dem er derfor ikke ubetydelig. Af Vanse Lensmand opgives der at være bygget i Femaaret:

1. Listerskøiter (med Dæk) 87 Stykker til Værdi 52,200 Kroner, hvoraf solgtes udenfor Herredet 58 Stykker til Værdi 34,800 —

2. Listerskøiter, større, 2 Stykker til Værdi ..... 2,200 Kroner,
hvoraf solgtes udenfor Herredet 2 Stykker til Værdi 2,200 —
3. Listerbaade uden Dæk 10 — - — 2,000 —
hvoraf solgtes udenfor Herredet 6 — - — 1,200 —

Prisen beregnet for Skrog med Jernbolter og Rundholter er pr. Stykke for No. 1 600 Kroner, for No. 2 1,100 Kroner og for No. 3 200 Kroner. Af No. 1 er en Trediedel solgt i seilbar Stand for 1,100 Kr. pr. Stykke.

9. Den økonomiske Tilstand i Almindelighed.

I Femaaret er der i By- og Landdistriktet tilsammen afhændet 2,542 faste Eiendomme for en Kjøbesum af 8,006,655 Kroner.

Af Panteheftelser er der thinglæst:

i Mandals Fogderi	3,053	til Beløb. . .	3,410,260 Kroner,
- Listers —	2,674	- — . . .	1,621,289 —
	5,727	til Beløb. . .	5,031,549 Kroner.

For Femaaret 1871—1875 blev der thinglæst Panteheftelser for . . . . . 3,135,768 Kroner,
For Femaaret 1876—1880 er der i Amtets Byer thinglæst 1,482 Panteheftelser for . . . . . 3,823,364 —

Aflæst er der af Panteheftelser:

i Mandals Fogderi	1,536	til Beløb. .	1,580,839 Kroner,
- Listers —	1,733	- — . . .	1,059,790 —
	3,269	til Beløb. . .	2,640,629 Kroner,

I Femaaret 1871—1875 aflæstes der for . . . . 3,054,776 —
I Femaaret 1876—1880 er der i Byerne i Amtet aflæst 991 Panteheftelser for . . . . . 2,102,666 Kroner.

Af Tvangsauktioner er der afholdt:

	a. over fast Gods:			b. over Løsøre:	
i Mandals Fogderi	106	til Beløb Kr.	565,811	125	91,072 Kroner,
- Listers —	66	- — -	140,170	81	16,765 —
- Byerne	110	- — -	488,260	163	146,068 —
for hele Amtet ..	282	til Beløb Kr.	1,194,241	369	253,905 Kroner.

I Femaaret 1871—1875 blev der i Landdistriktet afholdt Tvangsauktioner til et samlet Beløb af 214,120 Kroner, mod 813,818 Kroner i Femaaret 1876—1880.

	Af Exekutioner og			Udpantninger er afholdt:		
i Mandals Fogderi	1,413	til Beløb	359,485 Kr.	9,737	til Beløb	165,406 Kr.
- Listers —	926	- —	117,962 -	8,294	- —	109,653 -
- Byerne	546	- —	322,672 -	10,621	- —	245,499 -
for hele Amtet	2,885	til Beløb	800,119 Kr.	28,652	til Beløb	520,558 Kr.

Saavel Exekutioner som Udpantninger steg i Antal og Beløb sukcessivt for hvert af Aarene 1876, 1877 og 1878, indtil de i 1879 naaede Top-

punktet, hvorefter de igjen aftog. Sammenlignet med det foregaaende Femaar ere saavel Exekutioner som Udpantninger stegne betydeligt saavel i Antal som Beløb.

Samtlige ovennævnte Tal bære Vidnesbyrd om, at Femaaret 1876—1880 har været en Tilbagegangsperiode i økonomisk Henseende mod det foregaaende Femaar.

Dette har sine naturlige Aarsager i, at Næringsveiene i Amtet have lidt under forskjellige Tryk. I Aarene 1876, 1877 og tildels 1879 var Høstens Udbytte under et Middelaars, og navnlig var 1877 et daarligt Aar for Landmanden, hvorimod Aarene 1878 og 1880 vare gode Aar. Trælastprisernes Synken bevirkede mindre Afkastning af Skovens Produkter. Samtidigt har Skibsfarten kastet mindre af sig og for mange Redere været drevet med positivt Tab. Handelen har været stagnerende. Der har skeet Indskrænkning i Virksomheden paa mange Felter. Fordringerne til Livets Bekvemmeligheder vare under den foregaaende gode Periode stegne, og ikke Alle havde let for at indskrænke sig og slaa af i sine Fordringer, og Følgen har været, at der har været forbrugt mere, end Evnen har tilladt. Arbeidslønnen har været i Nedgang.

Dagløn om Sommeren.		Dagløn om Vinteren.	
For Mænd.	For Kvinder.	For Mænd.	For Kvinder.
Kr. 1.86	Kr. 1.03	Kr. 1.27	Kr. 0.75,

men i Femaaret 1871—1875:

Kr. 2.33	Kr. 1.27	Kr. 1.80	Kr. 0.90.

Aarslønnen for Tjenere har i Femaaret 1876—1880 været Kr. 143 og for Tjenestepiger Kr. 58.

Fattigudgifterne have været noget stigende. Af Fattigskat udlignedes der i Amtets Landdistrikt:

for 1876	124,380	Kroner,
- 1877	131,829	—
- 1878	132,864	—

For 1879 og 1880 savnes Opgave.

I 1871 udlignedes der for	28,179	Spd.
- 1872 — - -	29,395	—
- 1873 — - -	30,789	—
- 1874 — - -	31,165	—
- 1875 — - -	31,599	—

Sædelighedstilstanden antages i det Hele taget at være god. Drukkenskaben formenes i dette Femaar at have været i Aftagende. Hertil har bidraget ikke alene den religiøse Sands, men ogsaa den knappere Adgang til Fortjeneste mod i de florissante Tider i det foregaaende Femaar, samt den Indflydelse, som Brændevins- og Ølsamlagene samt Totalafholdsforeninger og Good-Templarloger udøve. Alt dette virker paa Opfatningen blandt Almenheden med Hensyn til Nydelsen af berusende Drikke, saaat det Fordærvelige og Nedværdigende i at beruse sig er gaaet mere op for Bevidstheden.

10. Veivæsenet.

Af Hovedvei er der nyanlagt 46.6 Kilometer og omlagt 4.0 km.; af Bygdevei er nyanlagt 134.8 km. og omlagt 8.0 km. Anlæg af nye og Omlægning af ældre Hovedveie falder udelukkende paa Mandals Fogderi, hvor Hovedveien mellem Kristianssand og Toftelands Bro i Søgne er omlagt og ny Hovedvei anlagt paa den største Del af Strækningen mellem Løvdal og Aaserals Kirke i Mandalen. Desuden er Anlæg af ny Hovedvei mellem Omdalsvadet i Vennesland og Mosby i Oddernæs paabegyndt i Femaaret, men endnu ikke fuldført. I Listers Fogderi er i Femaaret intet nyt Hovedveianlæg udført. Især har dog Anlægget af nye Bygdeveie i Femaaret taget et betydeligt Opsving, fornemmelig i Søndre og Nordre Undals, Bjellands og Øslebø og Løvdals Herreder i Mandals Fogderi, hvor betydelige Bygdeveisanlæg — især fra Daleveiene og opefter Heierne — ere udførte. Arbeidet udføres saa godt som udelukkende ved Akkordarbeide efter Licitation med Bidrag af Amts- og Herredskommunerne.

Vedligeholdelsen af Veiene maa i Femaaret antages at have gjort ganske gode Fremskridt. Det Forbud mod til Transport af tunge Varer at bruge smalere Hjulfælg end 3 Tommer, naar Læssets Vægt overstiger 2 Sk℔, som traadte i Kraft fra 1ste Januar 1875, har bidraget særdeles meget til den forholdsvis gode Tilstand, hvori Veiene i de senere Aar have befundet sig.

Vedligeholdelsen foregaar endnu for den større Del af Amtet ved Naturalarbeide; dog vinder dettes Afløsning ved Pengebidrag mere og mere Udbredelse, og i følgende Herreder udføres nu Arbeidet ved Entreprenører eller Veivogtere: Næs, Kvinesdal, Søndre Undal, Halsaa, Søgne, Oddernæs, Vennesland og Øvrebø, ligesom en saadan Ordning er paatænkt i flere andre Herreder. Hermed er Arbeidet for Veiopsynet lettet i betydelig Grad, ligesom Veienes Godhed i disse Distrikter er gaaet betydeligt fremad.

Som et Fremskridt maa det ogsaa ansees, at der i de senere Aar af Amtskommunen er bevilget Bidrag til de Kommuner, som anskaffe Puksten til Hovedveienes Vedligeholdelse.

I det Hele taget har Befolkningen i dette Amt megen Interesse for Fremme af Veivæsenet og er meget villig til at underkaste sig de dermed forbundne Ofre.

B. Byerne.

Angaaende Byerne Kristianssand, Flekkefjord, Mandal og Farsunds økonomiske Tilstand henvises til Magistraternes vedlagte Beretninger.

Lister og Mandals Amt, 8de August 1882.

F. Hagemann,
konst.

Beretning

om Kjøbstaden Kristianssands økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

1. Handel.

De i Femaaret indtrufne uheldige Konjunkturer have virket lammende paa Byens Handel og Rørelse og medført en mindre Omsætning saavel med Udlandet som Kystdistrikterne og Byens Opland. I Perioden har været mange Konkurser.

Udførselen til Udlandet har væsentlig bestaaet i Trælast, Papir og Papirmasse fra de i Tvet og Vennesland liggende Fabriker, samt Lax, Makrel, Hummer, Hellefisk og Fuglevildt.

Antallet af saavel i udenrigsk som indenrigsk Fart gaaende Dampskibe, der anløbe Kristianssand, har været i Tiltagende. Ligeledes er i Femaaret tilkommet et Par mindre Dampskibe, der befare Byens nærmeste Distrikter.

En ny Vei er anlagt fra Kristianssand til Søgne. Det tør saaledes haabes, at Omsætningen, naar bedre Tider komme, igjen vil tage et Opsving.

2. Skibsfart.

Skibsfarten har navnlig i den sidste Del af Femaaret været lidet lønnende. Byens Seilflaade er neppe forøget, uanseet at der, som nedenfor under „Skibsbyggeri“ bemærket, i Byen og dens Omegn er bygget endel nye Skibe, og maaske nogle enkelte kunne være indkjøbte fra andre Steder. Af Dampskibe bestemte for Fragtfart vides ikke at være anskaffet noget her for Stedet.

3. Handværksdrift.

Denne maa i Femaaret antages at have gaaet fremad. Der er virket meget til at fremkalde en forbedret og mere udviklet Haandværksdrift, hvilket med Tiden tør haabes at ville medføre gunstige Resultater. Foruden at der i Femaaret ligesom tidligere af Brændevinssamlagets Overskud er bevilget Reisestipendier til Haandværkere og Arbeidere samt Bidrag til en Arbeidsskole for Gutter, er der tillige oprettet en teknisk Aftenskole, hvis Plan er approberet ved høieste Resolution af 10de Juli 1879. Den traadte i Virksomhed den 1ste Oktober s. A. Derimod er den tidligere bestaaende Tegneskole paa Grund heraf nedlagt.

4. Fabrikdrift.

Med Hensyn hertil henvises til de tidligere indsendte Schemata.

5. Bergværksdrift.

Nogen saadan findes ikke. Af og til har der været løst Skjærpesedler til Undersøgelse af forskjellige Steder i det under Byen hørende Landdistrikt, men nogen Metalanvisning vides ikke at være funden.

6. Skibsbyggeri.

I Femaaret er ifølge Toldkammerets Opgave i Kristianssand og Omegn ialt bygget 26 Fartøier med en samlet Drægtighed af 7,865 Ton, deraf:

i 1876	11	Fartøier	med	en	Drægtighed	af	3,333 Ton,
- 1877	6	—	-	-	—	-	1,888 —
- 1878	3	—	-	-	—	-	877 —
- 1879	5	—	-	-	—	-	1,111 —
- 1880	1	—	-	-	—	-	656 —
	26	Fartøier	med	en	Drægtighed	af	7,865 Ton.

Fra 1877 er Skibsbyggeriet gaaet meget tilbage. Ved Udgangen af 1880 var kun paa et af Byens Skibsværfter et mindre Fartøi under Bygning. Paa de øvrige Værfter er i den senere Tid kun udført Reparationer af Skibe.

7. Jordbrug.

I det Byen tilhørende Landdistrikt drives Jordbrug og Landbonæring, der imidlertid er af liden Betydning. Den Byen tilhørende Grims Skov staar under Bestyrelse af en Forstbetjent. Der hugges kun til Rensning af Skoven. Til dens Fornyelse og Udvikling virkes ved Udplantning af Træer.

8. Den økonomiske Tilstand i Almindelighed.

Byens Folkemængde, der den 31te December 1875 var 12,191, udgjorde den 31te December 1880 12,382.

Den antagne Formue og Indtægt i det Hele ansattes ved Ligningen for 1875 henholdsvis til Kr. 11,804,000 og Kr. 3,637,440 og for 1880 henholdsvis til Kr. 12,649,000 og Kr. 3,652,570.

Skatterne have i Femaaret udgjort:

	1876. Kr.	1877. Kr.	1878. Kr.	1879. Kr.	1880. Kr.
Byskat	160,000	168,000	176,000	176,000	168,000
Fattigskat . . .	31,200	39,800	37,000	42,500	50,500

medens for 1875 Byskatten udgjorde Kr. 132,000 og Fattigskatten Kr. 38,000.

Bykassens Gjæld var ved Udgangen af 1875 . . . . Kr. 213,400
og ved Udgangen af 1880 . . . . . — 450,650

Antallet af ved Fattigvæsenet understøttede Hovedpersoner, der ved Udgangen af 1875 androg til 539, var ved Udgangen af 1880 steget til 716.

Disse Tal tyde hen paa, hvad der vistnok ogsaa i Virkeligheden forholder sig saa, at Byen i Femaaret i det Hele taget ikke er gaaet fremad. Næringsveiene have ligget nede, og de trykkede Konjunkturer have virket hemmende paa Udviklingen. Hertil er ogsaa kommet strenge Vintre, saa navnlig Arbeidsklassens Kaar have været mindre gode.

Et Par større Uheld have ogsaa rammet Byen i Femaaret, idet Flom i Aaret 1879 bortrev Halvdelen af den over Torrisdalselven førende Bro, „Thygesens Minde“ kaldet, samt en større Ildebrand overgik Byen Nat til den 18de Oktober 1880, hvorunder Byens Kirke nedbrændte.

Men om end Byens Tilstand i Femaaret og navnlig i den sidste Del af samme maa betegnes i Almindelighed at have været mindre god, saa er der dog i forskjellige Retninger virket og udført Adskilligt til Forbedring og Fremgang i mange Forhold.

Byens Kirkegaard er bleven udvidet ved Indkjøb af en til samme stødende Eiendom, og er et tidsmæssigt Gravkapel bleven opført ved Kirkegaarden.

En Tilbygning til Borgerskolen er opført med en Udgift af ca. 9,000 Kroner. Ligeledes ere Bevilgningerne til Udvidelse af Lærerkræfterne og Undervisningsmidlerne saavel ved denne Skole som Almueskolen ikke lidet forøgede. Udgifterne til sidstnævnte Skole udgjorde saaledes i 1875 et Beløb af Kr. 29,500 mod Kr. 35,500 i 1880.

Til den ovenfor omhandlede ny oprettede tekniske Aftenskole er af Kommunen afgivet de fornødne Lokaler med Inventarium og derhos bevilget et aarligt Tilskud.

Den i forrige Femaarsberetning omhandlede nye Bygning for Stedets Kathedralskole er i Femaaret bleven fuldført.

I Nærheden af Byens Sygehus er opført et større og vel indrettet Isolationslokale til Optagelse af Personer, der lide af smitsom Syge. Sygehuset og Isolationslokalet have fælles Økonomi, og er Sygepleiningen ved begge overtaget af Diakonisseanstalten i Kristiania.

Videre er til Fremme af Byens Sundhedsvæsen bevilget Løn til og antagen en Sundhedsbetjent, der har at gaa Stadsfysikus tilhaande for at paase de for Byen gjældende Sundhedsforskrifter overholdte.

Den ifølge forrige Femaarsberetning paabegyndte Forlængelse og Udvidelse af Byens Vandværk er fuldført i Femaaret. I dette er derhos saavel Vandledningen som Brandvæsenet undergaaet væsentlige Udbedringer. Blandt Andet er saaledes en fuldstændig og tidsmæssig Brandtelegraf istandbragt. Paa Grund heraf er ogsaa ved kgl. Resolution af 10de August 1878 Nedsættelsen i Brandkontingenten bleven forhøiet fra 20 til 30 pCt.

Med Omlægning og Udbedring af Byens Gader er i Femaaret gaaet jevnt fremad. Byens Udstrækning er imidlertid til Hinder for, at der med de Midler, som dertil kunne afsees, kan vindes saa hurtigt frem dermed, som ønskeligt kunde være.

Ved Byens vestre Havn er for Havnevæsenets Regning anbragt en større Udstikkerbrygge, der væsentlig er til Benyttelse for de mange Dampskibe, der anløbe Stedet. Ligeledes er for Bykassens Regning anbragt en ny Brygge ved den nedre Del af Elven for Gjødseltrafiken, for at faa denne henlagt til et mere bortfjernet Sted, end hvor den tidligere foregik, og hvor den var til adskillig Gene.

Der er i Femaaret tilfaldt Stedet 2de ikke ubetydelige Legater,

hvoraf det ene i de nærmeste Slægtled kun vil komme Familien tilgode, men senere trængende Børn af Handelsborgere i Kristianssand, og det andet er bestemt til Bedste for værdige og trængende Sømænd af Kristianssand i underordnede Stillinger og deres Efterladte. I Forbindelse hermed kan ogsaa bemærkes, at der i Femaaret er oprettet en Diakonisseforening og et Børnehjem, hvilke begge bestaa ved frivillige private Bidrag.

Det i forrige Femaarsberetning omhandlede Samlag for Brændevinshandel, der oprettedes i 1871 i Henhold til Lov af 3die Mai s. A., har fremdeles været i Virksomhed i Femaaret, efterat dets Plan i 1876 var bleven fornyet paa 5 Aar. Det erholdt i 1877 i Henhold til Lov af 1ste Juni 1876 sin Plan udvidet til at omfatte ogsaa Udskjænkning af Øl og Vin m. v., hvorefter 8 af de for Stedet bestemte 12 almindelige Rettigheder til Udskjænkning af Øl m. v. ere blevne det overdragne og de øvrige ville blive det, eftersom de blive ledige.

Samlaget maa i det forløbne Femaar antages at have virket gavnligt og ikke uvæsentligt at have bidraget til, at Ædruelighedstilstanden har været bedre end tidligere. Forbruget af spirituøse Drikke er aftaget adskilligt, hvilket fremgaar af, at det skattepligtige Kvantum Brændevin er skjønnet at udgjøre:

for 1876	175,000	Potter,
- 1877	168,000	—
- 1878	164,000	—
- 1879	160,000	—
. 1880	135,000	Liter.

Denne Aftagen hidrører vel fornemmelig fra en Forværrelse i Arbeidsklassens Kaar, men maa dog vistnok for en ikke ringe Del ogsaa tilskrives Samlagets Virksomhed. Denne har givet et ikke ubetydeligt Overskud, der i heromhandlede Femaar ligesom tidligere er bleven anvendt til almennyttige Foranstaltninger.

Som i tidligere Femaarsberetninger meddelt, existerer her paa Stedet Foreninger af Handlende, Haandværkere, Sømænd og Arbeidere, hvis Formaal væsentlig er at søge at fremme vedkommende Stands Interesser. Om disse Foreningers Virksomhed vides forøvrigt intet Særligt at bemærke, naar undtages, at der af Arbeiderforeningen er oprettet en Spareskillingsbank, „Kristianssands Arbeiderforenings Spareskillingsbank“, hvis Plan er approberet ved høieste Resolution af 6te April 1877.

Her bør ogsaa omtales „Byselskabet“, der i en Række af Aar og ikke mindst i Femaaret med de Midler, der have staaet til sammes Raadighed, har udrettet særdeles meget til Forskjønnelse af Byen og dens Omegn ved Træplantninger, Lystanlæg og paa anden Maade.

Endelig maa berøres, at i Femaaret er Kristianssands Tugthus bleven nedlagt og sammes Bygninger overladte til Brug for „Kristianssands Stiftsseminarium“, tidligere Holts Seminarium, der er flyttet hid til Byen. Lige-

ledes er af det Offentlige indkjøbt den paa Kristianssands Bys Grund liggende Gaard Eg og der paabegyndt Opførelsen af et Sindssygeasyl for Kristianssands Stift. Asylet var ved Udgangen af 1880 nær sin Fuldendelse.

Kristianssands Magistrat 9de Marts 1882.

C. C. Smith.

Beretning
om Kjøbstaden Flekkefjords økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

1. Handel.

Herom kan i det Store taget henvises til, hvad om samme er anført i Beretningen for Femaaret 1871—1875, idet dog Afsætningen antagelig har været noget mindre i de sidste 5 Aar.

2. Skibsfarten

har taget noget Opsving. Intet Fartøi vides at være afhændet, hvorimod er indkjøbt 2 Barker, drægtige 668 og 493 R.-Ton, 3 Galeaser, drægtige tilsammen 262 R.-Ton, samt en Brig, drægtig 278 R.-Ton.

Paa Grund af lave Fragter skal Fortjenesten i Femaaret ikke have været af nogen Betydning.

I forrige Aar holdtes et lidet Dampskib af en Privatmand i Fart paa Fjordene nærmest Byen, men det er aldeles for lidet til at kunne tilfredsstille Behovet.

3. Haandværksdriften

er ikke undergaaet nogen Forandring.

4. Jordbruget

heller ikke.

5. Bergværksdrift og Fabrikdrift.

Førstnævnte existerer ikke i Byen, sidstnævnte heller ikke inden Byens Grændser. De i Nærheden af Byen liggende Garverier have været drevne med Tab.

6. Den økonomiske Tilstand i Almindelighed.

Nogen stor Formue er her ikke paa nogen enkelt Mands Haand; Indvaanerne leve i det Hele taget forsigtigt og hellere under end over Evne, saa at den økonomiske Tilstand maa antages at være sund. Der har kun været 4 Konkursboer, hvoraf de 3 ganske ubetydelige, det fjerde heller ikke af synderlig Betydning.

Næringen har i det Hele været mindre i Femaaret, væsentlig for Garveriernes Vedkommende.

Den skattelagte Formue udgjorde i	1876	Kr.	2,907,700
	- 1880	—	2,905,000
- — Næring —	- 1876	—	531,540
	- 1880	—	452,050

Garverierne vare i:

1876 lignede efter antagen Formue af		Kr.	584,000
1880 — — — —	-	—	413,000
1876 — — — Næring	-	—	104,460
1880 — — — —	-	—	20,560

For hvert af Aarene 1876 og 1880 udgjorde Byskattens Beløb Kr. 12,000 og Fattigskattens Kr. 4,000.

Byens Gjæld udgjorde i 1880 Kr. 45,914.76.

Flekkefjords Samlag for Brændevinshandel har gjennemsnitlig i de 4 sidste Aar givet Overskud af Kr. 5,000, der væsentlig er anvendt til Forbedring af Kommunikationsvæsenet i Byens Omegn.

Stedets Sparebank havde ved Slutningen af forrige Aar Kr. 1,298,517.67 under Forvaltning. Dens Formue udgjorde Kr. 164,759.28.

I 1879 dannedes „Flekkefjords Skibsassuranceforening" til Forsikring af Makrelskøiter og Fartøier under 80 R.-Ton indtil Kr. 6,000 paa en Kjøl.

Flekkefjords Byfogedkontor 24de Februar 1881.

Edv. Holst,
konst.

Beretning
om Ladestedet Mandals økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

1. Handel.

Ligesaa heldigt som forrige Femaar var med Hensyn til Handel og Omsætning, ligesaa uheldigt var sidste Femaar. Al Virksomhed har ligget nede, og den, der er drevet, har kun været saare lidet lønnende. Prisen paa Trælast har i Udlandet været meget nedadgaaende, medens Indkjøbspriserne i Landdistrikterne ikke ere faldne forholdsvis, saa Udførselen gik betydeligt nedad. Trælasttolden udgjorde i Femaaret gjennemsnitlig Kr. 6,705 mod Kr. 10,636 i foregaaende Periode. Udskibningen foregik som sædvanligt: til Skotland Stav, til England Minetømmer og Pitprops og til Danmark og for en mindre Del ogsaa til Island Bord og hugget Tømmer. Udskibningen til Danmark var tidligere ganske lønnende og foregik da i langt større Maalestok end nu fortiden, da Konkurrencen, formentlig fra Sverige, har trykket Priserne betydeligt ned.

Ogsaa de øvrige Udførselsartikler, Makrel, Lax, Hummer og Bark, have lidt under de uheldige Konjunkturer; dog har Prisen paa Lax og Hummer ikke været meget lavere end i forrige Femaar.

Ligetil 1879 udskibedes smaa Hummer i stor Mængde, men den i samme Aar udkomne Lov, der forbyder at fange Hummer under 21 Centimeters Længde, bevirkede, at Udførselen i det følgende Aar gik ned til det Halve.

En Bedrift har dog været meget lønnende i Femaaret, nemlig Fiskeriet under Island. Denne Bedrift, hvori nu ogsaa andre Byer deltage, grundlagdes i Sextiaarene herfra, og var i de første Aar heldig, men derefter fulgte en lang Periode af uheldige Aar, indtil for 3 Aar siden, da Fiskeriet igjen slog sig op, og navnlig var Udbyttet i 1880 meget tilfredsstillende.

For Detailhandelen har Perioden været mindre god saavel paa Grund af de trykkede Tider som formedelst den Mængde Landhandlere, der findes overalt i Landdistrikterne.

Toldintraderne ved Toldstedet udgjorde i Femaaret gjennemsnitlig Kr. 53,729 mod Kr. 75,616 i forrige Femaar.

2. Skibsfart og Skibsbyggeri.

For Skibsfarten have Konjunkturerne været høist mislige, idet Fragterne gjennemgaaende have været saa lave, at de allerfleste Skibe have seilet uden nogen nævneværdig Fortjeneste, og det har endog været anseet for en stor Fordel for Rederierne, at deres Skibe ere gaaede tilgrunde, saa de kom i Besiddelse af Forsikringssummerne. Imidlertid har Flaaden dog været holdt omtrent i den sædvanlige Virksomhed, hvilket for et Sted med en saavidt stor Sømandsstand som Mandal selvfølgelig har været af stor Betydning. Uagtet disse for Skibsfarten saa uheldige Konjunkturer og uagtet der i Perioden er gaaet tilgrunde 31 Skibe med en Drægtighed af 7,426 Ton, er dog Handelsflaaden forøget med 8,567 Ton, idet den er steget fra 27,000 til 35,567 Ton. Tilvæxten hidrører hovedsagelig fra Indkjøb fra Udlandet, idet der paa de herværende 3 Værfter kun er bygget 2 mindre Fartøier. I Femaaret er solgt 2 smaa Dampskibe, der underholdt Forbindelsen med Nabobyerne og nærmeste Landdistrikter, og Stedet har saaledes nu kun tilbage 1 lidet Dampskib, der i Sommermaanederne gaar 1 Mil opad Mandalselven.

Hyren for en Styrmand har udgjort omkring 56 Kroner og for en Matros 40 Kroner maanedlig.

3. Fabrik- og Haandværksdrift.

Fabrikvirksomheden har liden Betydning for Stedet, og desangaaende henvises til Opgaven over industrielle Anlæg, hvoraf fremgaar, at et Par Anlæg ere nedlagte i 1880. Haandværksdriften indskrænker sig til Stedets eget Behov, naar undtages, at Hjulmagere og Snedkere have nogen, de førstnævnte ikke ubetydelig, Afsætning andetsteds.

4. Jordbrug.

Med Hensyn til denne Næringsvei eller de faa Jordstykker, der findes inden Ladestedet, er Intet at bemærke.

5. Den økonomiske Tilstand i Almindelighed.

Trods de uheldige Konjunkturer er den beskattede Formue steget med Kr. 391,600, hvorimod den antagne Intægt er formindsket med Kr. 31,420. Det samlede Antal Skatteydere er i Femaaret steget fra 811 til 965 Personer.

Dagarbeidernes Kaar have i Femaaret været meget mislige, og kun faa Arbeidere viste i den foregaaende heldige Periode den Forsynlighed at lægge sig Noget til Bedste, hvorfor de forandrede Forhold have rammet dem saa meget føleligere. Al Dagløn sank forholdsvis meget, men selv for den nedsatte Betaling var Arbeide meget vanskeligt at erholde, især i Vintertiden, og det er mærkeligt, at Nøden ikke har vist sig større, end Tilfældet har været. Exekutionernes Antal har dog ikke været større i denne Periode end sædvanligt, hvortil Grunden for en Del antages at hidrøre fra, at de Handlende i de senere Aar mere og mere have begyndt at indskrænke Krediten.

Eiendomspriserne have været nedadgaaende, og Hnsleien er faldet forholdsvis end mere, uden at dette dog hidrører fra Formindskelse i Folkemængden, der antages paa det nærmeste at have holdt sig uforandret fra 1875, da den udgjorde 4,057 Mennesker.

Stedets Middelskole har været godt besøgt, og det samme gjælder ogsaa Almueskolerne. Søgningen til Sømandsskolen har derimod især i de allerseneste Aar været noget i Aftagende.

Hvad Ædrueligheden angaar, have de daarlige Tider og Brændevinssamlagets Virksomhed bevirket en betydelig Indskrænkning i Nydelsen af stærke Drikke, og Forholdene i saa Henseende ere nu ulige bedre end i tidligere Dage.

Samlagets Overskud har i Femaaret varieret mellem Kr. 3,717 og Kr. 14,200, der ere anvendte i kommunale Øiemed. Af Overskudet er blandt Andet skjænket de fornødne Midler til Opførelse af et Syge- og Isolationshus, hvorved et længe følt Savn er bleven afhjulpet.

Sparebanken havde ved Udgangen af 1880 under Forvaltning Kr. 1,386,327, hvoraf Banken selv eiede Kr. 131,300, mod Kr. 1,157,064 og Kr. 110,684 i 1875. Af Overskudet anvendes Aar om andet mellem 4 à 5000 Kroner til almennyttige Øiemed. De i tidligere Indberetninger omhandlede velgjørende Selskaber existere fremdeles, men deres Virksomhed er fremdeles meget indskrænket paa Grund af manglende Midler.

Et nyt saadant Selskab, der har sat sig til Formaal at antage sig forældreløse og forsømte Børns Opdragelse, er videre dannet i Femaaret.

Ladestedet er i Perioden tilfaldt 2 temmelig betydelige Legater, hvoraf det største dog ikke kommer Stedet tilgode, førend endel navngivne Personer ere afgaaede ved Døden.

Forsikringssummen af de brandforsikrede Husebygninger udgjorde ved Udløbet af 1880 Kr. 2,009,770 mod Kr. 1,717,040 ved Udgangen af 1875, hvilken Forøgelse for en uvæsentlig Grad hidrører fra ny Bebyggelse, men hovedsagelig har sin Grund i de fornemmelig i 1880 afholdte Omtaxationer, ved hvilke Forsikringssummerne tildels i væsentlig Grad ere blevne forhøiede. Ogsaa i forløbne Femaar har Ladestedet været forskaanet for Ildsvaade. Vandværket viser sig fremdeles kraftigt og godt. Antallet af Vandindtag i Husene udgjorde 155, hvoraf Afgiften svaredes med 2,138 Kroner.

Ladestedets Gjæld beløb sig ved Udgangen af 1880 til Kr. 184,511, og det udlignede Skattebeløb har i Femaaret udgjort:

		1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
Kommuneskat	Kr.	26,597	25,216	30,212	30,932	31,304
Fattigskat	-	9,224	9,429	9,237	10,760	11,500
	Kr.	35,821	34,645	39,449	41,692	42,804
Brændevinsafgiften udgjorde	-	7,733	7,733	7,733	6,666	5,600
Øl- og Vinskat	-	400	520	640	560	560

Brændevinsafgiften deles med et lige Beløb mellem Kommunekassen og Fattigkassen. Sammenlignet med forrige Femaar udvise Skatterne nogen, men ikke betydelig Stigning.

Havnekassens Beholdning udgjorde ved Udløbet af 1880 Kr. 3,200. Til Dækkelse af Havneväsenets Udgifter er beregnet 2 Pct. af Toldintraderne.

Sluttelig tillader jeg mig at henvise til de allerede oversendte og hermed følgende schematiske Opgaver.

Mandals Magistrat 9de April 1881.

C. Rogge.

Beretning
om Ladestedet Farsunds økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

1. Handel.

Ved Udgangen af Aaret 1880 fandtes i Farsund et Antal af 39 Personer med Handelsborgerskab og 8 handelsberettigede Kvinder. Udførselen til Udlandet har indskrænket sig fornemmelig til Fiskevarer. Af saadanne er der i Femaaret fra Byens Toldsted gjennemsnitlig aarlig bleven udført 51,750 Stkr. Hummer, 693,624 kg. Makrel, 5,915 kg. Lax, 1,543 kg. Ørret og 974 Tdr. Rogn. Handelen med Indlandet har bestaaet væsentlig i Detailhandel, men tildels ogsaa i Forsyning af nogle af de i Om-

egnen boende Landhandlere med Varer i større Partier, navnlig Kaffe, Mel og Petroleum. Et Par Handlende drive ogsaa nogen Kommissionshandel for Udenbyes.

I det Hele taget kan Handelen ikke siges at have taget noget Opsving i Femaaret, men heller ikke at have gaaet tilbage, hvorvel Samhandelen med Landdistrikterne har lidt Afbræk ved det store Antal Handlende, som efterhaanden have nedsat sig omkring i Bygderne, og som for en stor Del tage sine Varer fra andre Byer.

Toldintraderne udgjorde i Femaaret gjennemsnitlig 21,253 Kr. aarlig.

2. Fabrik- og Haandværksdrift.

Stedet har en Reberbane, som i Femaaret har beskjæftiget 7—8 Arbeidere, og 2 Garverier med tilsammen 5 Arbeidere.

Haandværk som Hovednæring dreves af 24 Personer (foruden Medhjælpere); men ingen af disse har Borgerskab som Haandværker. Haandværksdriften har som tidligere været indskrænket til Stedets eget Behov, naar undtages, at Skomagere og Snedkere have havt nogen Afsætning til de omliggende Landdistrikter.

3. Skibsfart og Skibsbyggeri.

Antallet af de i Farsunds Toldsteds Distrikt hjemmehørende Fartøier udgjorde ved Femaarets Begyndelse 70 med en samlet Drægtighed af 8,214 Ton og ved dets Slutning 77 med en Drægtighed af 11,563 Ton. Handelsflaaden er saaledes, uagtet de for Skibsfarten mindre gunstige Konjunkturer, noget forøget, alene ved Indkjøb fra andre Steder. Herved er dog at bemærke, at Fartøierne ikke eies udelukkende af Byens Indvaanere, men for en ikke ringe Del ogsaa af Almuen i de omliggende Landdistrikter. Hyren for en Styrmand har udgjort 56 Kr. og for en Matros 36 Kr. pr. Maaned. For nogle Aar siden bleve 2 mindre Dampskibe indkjøbte, hvoraf det ene igjen er solgt, medens det andet fremdeles haves og bidrager betydeligt til Lettelse af Kommunikationen med de nærmeste Distrikter og Byerne Mandal og Kristianssand.

Stedets private Navigationsskole søgtes i Femaaret gjennemsnitlig af 40 Elever aarlig.

Skibsbyggeri har ikke været drevet her i Femaaret.

4. Jordbrug.

Inden Stedets Grændser ligge nogle smaa Jordstykker, med Hensyn til hvis Dyrkning intet særligt er at bemærke. De benyttes dels til Haver, dels til England, dels som Potetesagre og dels endelig til Træplantning af et til saadant Øiemed stiftet Selskab, som i Femaaret har virket med frivillige Bidrag af Stedets Indvaanere og et aarligt Tilskud af Sparebanken.

5. Den økonomiske Tilstand i Almindelighed.

Efter Ligningsforretningerne udgjorde den skattelagte Formue i

1880 Kr. 1,030,100 og den skatbare Næring Kr. 135,956 mod i 1875 henholdsvis Kr. 1,068,040 og Kr. 121,766.

Byskatten og Fattigskatten udgjorde i 1880 Kr. 7,270 og Kr. 5,020 mod i 1875 henholdsvis 6,530 og Kr. 2,760.

Medens Nedgangen i Formuen antagelig hidrører fra Skibenes Synken i Værdi, er Fattigskattens Forhøielse væsentlig at tilskrive den efter Brændevinssamlagets Oprettelse i 1877 stedfundne Aftagen i Brændevinsafgiften. Af denne tilflød der nemlig Fattigkassen i 1875 Kr. 2,200, men i 1880 kun Kr. 800.

I Femaaret har gjennemsnitlig Brændevinsafgiften udgjort Kr. 4,800 og Ølafgiften Kr. 370 aarlig.

Af Tomter og Grunde har Stedet havt en aarlig Indtægt af ca. Kr. 1,150.

I Slutningen af Femaaret tilfaldt der Stedet med Udhavnene Egvaag og Lodshavn et Legat paa henved Kr. 11,000. Renterne uddeles til Husarme. Med Hensyn til de i Femaaret afholdte Exekutioner samt Tjenerløn og Arbeidslønninger henvises til tidligere indsendte Schemata.

Antallet af Dagarbeidere har været for stort i Forhold til den Virksomhed, som er bleven drevet her i Femaaret, og Arbeidsfortjenesten har saaledes for Mange været ringe.

De i den almindelige Brandkasse forsikrede Bygningers Assurancesum udgjorde ved Udgangen af 1880 Kr. 756,100. Stedet har i Femaaret ganske været forskaanet for Ildsvaade.

Kommunens Gjæld udgjorde ved Udgangen af 1880 ca. Kr. 29,000, der skyldes dels til Oplysningsvæsenets Fond og dels til Stedets Sparebank.

Sparebanken havde ved Udgangen af 1880 under Forvaltning en Kapital af Kr. 518,492.54, hvoraf den selv eiede Kr. 69,176.62. Den har i Femaaret ydet Tilskud til forskjellige Øiemed, hvoriblandt til Borgerskolen, Haandgjerningsskolen og Træplantningsselskabet henholdsvis Kr. 400, Kr. 200 og Kr. 80 aarlig. I 1877 bidrog den over Kr. 2,000 til et nyt Orgel og i 1878 Kr. 9,200 til Kirkens Restauration.

Af Assuranceforeninger eller Assuranceselskaber, hvis Bestyrelse har sit Sæde i Byen, gives ingen; derimod have flere deslige Selskaber Agent her.

I Femaaret har Stedet faaet et Samlag for Brændevinshandel, der traadte i Virksomhed i Begyndelsen af 1877, og hvis Beretninger for Aarene 1877—1880 jeg tillader mig at vedlægge. Samlaget har ikke i Femaaret kunnet afgive Noget til almennyttigt Øiemed for Stedet, men det har øvet en særdeles heldig Indflydelse paa Ædruelighedstilstanden, der nu maa siges at være meget god. En beskjænket Mand er her et sjeldent Syn.

Nogen Handels-, Haandværker- eller Sømandsforening gives ikke. Derimod stiftedes her i 1870 en Arbeiderforening, der ved Udgangen af 1880 talte 60 Medlemmer. Foreningen, hvis Formaal er at virke til gjensidig Enighed, Opmuntring og Belærelse, har frit Lokale i Skolebygningen, men har ikke havt Bidrag af nogen offentlig Kasse; desuagtet har den af

den aarlige Kontingent (Kr. 3.60 af hvert Medlem) kunnet opspare en Kapital, der ved Udgangen af nævnte Aar udgjorde noget over Kr. 2,100. Foreningen tænker paa, om muligt, at faa istandbragt en gjensidig Understøttelseskasse.

I Aaret 1859 blev oprettet en Haandgjerningsskole for Pigebørn. Det aarlige Elevantal i Femaaret har været 20 og Undervisningsgjenstandene Linsøm, lidt Kjolesøm og Lapping, Karding, Spinding og Hekling. Undervisningen har været besørget af 1 lønnet Lærerinde og Bidraget til Skolen ydet af Sparebanken.

Borgerskolen, der har gaaet jevnt fremad, havde ved Femaarets Udgang 3 Lærere og 2 Lærerinder samt 80 Elever, hvoraf 45 Gutter og 35 Piger. Der er i den sidste Tid vakt Spørgsmaal om at faa Skolen omdannet til Middelskole.

Almueskolen havde ved Femaarets Udgang 3 Lærere og 169 Elever.

Begge disse Skoler holdes i en af Kommunen for nogle Aar siden opført Bygning, der tillige afgiver Familiebekvemmeligheder for Skolernes Førstelærere samt Lokale til kommunale Møder og, som anført, for Arbeiderforeningen. Bygningens Assurancesum er Kr. 35,700.

Stedet har intet Vandværk. Brandredskaberne bestode ved Femaarets Udgang af 3 Sprøiter, 1 Extinktør og endel Brandseil m. v., og Betjeningen udgjorde, foruden Branddirektøren, 6 Afdelingschefer og 380 Mandskaber. Desuden haves 4 Nattevægtere.

Til Gadebelysning har været anvendt 22 Petroleumslamper.

Hvad angaar Ladestedets Skydsvæsen, Gader, Veie og Fladeindhold, henvises til tidligere indsendte Besvarelser.

Kommunikationen med Stedet foregaar dels tilsøs og dels tillands. Fra Vanse til Farsund føre ret gode Veie, men fra Lyngdal og Spind er Veien meget tung og besværlig og egner sig ikke til at føre Læs paa, hvorfor Kommunikationen mellem disse Bygder og Byen foregaar væsentlig paa Baad og paa Dampskib.

Til den herværende Telegrafstation afgiver Kommunen frit Lokale.

Havnekassens Beholdning udgjorde ved Femaarets Slutning Kr. 860.78. Til Dækkelse af Havnevæsenets Udgifter har været beregnet 2 Pct. af Toldintraderne.

Stedets Folkemængde udgjorde efter sidste Tælling 1,497 Individer mod 1,416 i 1865.

Farsunds Magistrat 6te Februar 1882.

J. Barnholdt.

XI.

Stavanger Amt.

Underdanigst Beretning
om Stavanger Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

Efter det endelige Opgjør udgjorde Amtsdistriktets Folkemængde 31te December 1875:

		Tilstedeværende.	Hjemmehørende.
I Jæderens og Dalernes	Fogderi:	34,564	34,440
- Ryfylke	—	46,888	47,904
	Landdistriktet	81,452	82,344
- Byerne		29,513	31,331
	Hele Amtet	110,965	113,675

Efter Meddelelse fra det statistiske Centralbureau skulde Folkemængden pr. 31te December 1879 udgjøre:

for Landdistriktet	84,100
- Byerne	32,600
tilsammen	116,700

hvilket Tal ved Udgangen af 1880 antagelig skulde være steget til 117,400, alt tilstedeværende. Den sidste Stigning beror formentlig især paa Forøgelse af Byernes Folkemængde.

Distriktets administrative, judicielle og geistlige Inddelinger ere i Femaaret ikke undergaaede Forandring, naar undtages, at Lov af 4de Mai 1878 henlægger visse Dele af Hetlands Herred til Stavanger By fra 1ste Januar 1879. Disse overflyttede Deles Folkemængde udgjorde 31te Decbr. 1875 1,264. Desuden er i Femaaret Haugesund og Skaare Sogn udskilte fra Torvestad som et eget Præstegjeld.

Lægedistrikternes Antal er 8, Apothekernes 6. Af praktiserende Læger havdes ved Femaarets Begyndelse 11, ved dets Udgang 13. 3 praktiserende Tandlæger bo i Stavanger. De offentlig ansatte Jordemødres Antal er 29.

A. Landdistrikterne.

I. Jordbruget.

Antallet af matrikulerede Brug i Distriktet udgjorde ifølge de indkomne Opgaver:

1.	I Jæderen og Dalerne	5,109	af Skyld	6,029	Dal.	4	Ort	6.7	Skill.
2.	- Ryfylke	5,047	- —	7,604	—	3	—	11.8	—
	Tilsammen	10,156	af Skyld	13,634	Dal.	2	Ort	18.5	Skill.

Den nærmere Fordeling inden Herrederne vil sees af nedenstaaende Tabel.

Tabel 1.

Herreder.	Antal Brug.	Matrikulskyld.			Herreder.	Antal Brug	Matrikulskyld.		
Jæderen og Dalernes Fogderi:		Dal.	Ort.	Skill.			Dal.	Ort.	Skill.
Hetland.....	715	590	4	13.7	Fossan.....	258	387	1	2
Høiland.....	647	578	2	11	Aardal.....	136	203	2	13
Haaland	427	497	-	15	Hjelmeland....	287	527	-	1
Klep	323	486	3	20	Rennesø.....	223	506	1	21
Haa.	439	637	-	1	Finnø.....	193	439	3	11
Ogne	130	154	4	19	Jælse.....	226	365	2	21
Gjæsdal.....	144	242	4	13	Sand.....	134	192	2	9
Time	330	494	2	16	Søvde	232	202	4	21
Birkrem.....	261	446	4	3	Suldal.....	199	239	4	15
Helleland	218	353	-	5	Vikedal.....	299	465	-	20
Ekersund.....	560	397	3	16	Hinderaa.....	176	376	4	1
Sogndal.....	482	581	-	2	Sjærnerø	88	183	2	21
Heskestad.....	186	257	1	5	Bukken	123	146	3	23
Lunde	247	311	1	11	Tysvær.....	209	256	1	8
Tilsammen	5,109	6,029	4	6.7	Skjold	337	684	2	5
					Skudesnæs.....	560	624	1	8
Ryfylke Fogderi:					Torvestad	499	593	2	21.8
Strand.....	255	379	4	22	Avaldsnæs.....	472	624	-	17
Høle	141	204	4	15	Tilsammen	5,047	7,604	3	11.8

Inden Jæderen og Dalerne er hvert Brug altsaa gjennemsnitlig af Skyld 1 Daler 21.6 Skilling. Gjennemsnitsskylden er høiest i Birkrem (1—3—16.4), Gjæsdal (1—3—10.5) og Helleland (1—3—2.3). Brugenes Antal er i Femaaret tiltaget fra 4,560 til 5,109, eller med 549.

I Ryfylke er Brugets Gjennemsnitsskyld høiere, nemlig 1 Daler 2 Ort 12.8 Skilling. Gjennemsnitsstørrelsen er forresten meget forskjellig

inden Herrederne, størst i Finnø (2—1—9.4) og i Rennesø (2—1—8.5), mindst derimod i Søvde („—4—9). Brugenes Antal var ved Femaarets Begyndelse 4,647 og er altsaa forøget med 400.

Hele Amtets gjennemsnitlige Skyld pr. Brug bliver efter det Anførte 1 Daler 1 Ort 17 Skilling.

Den gjennemsnitlige Værdi af Skylddaleren i Amtets Herreder sees af nedenstaaende Tabel 2, der væsentlig er baseret paa Sorenskrivernes Opgaver over solgte Eiendomme i Femaaret. Tabellen angiver tillige hvert Herreds samlede Jordværdi efter den opgivne Værdi af Skylddaleren.

Tabel 2.

Herreder.	Skylddalerens Værdi.	Herredets Jordværdi i 1,000 Kr.	Herreder.	Skylddalerens Værdi.	Herredets Jordværdi i 1,000 Kr.
Jæderen og Dalernes Fogderi:					
Hetland.....	6,000 Kr.	3,546	Fossan.....	2,150 Kr.	833
Høiland.....	3,900 —	2,256	Aardal.....	2,600 —	529
Haaland	3,300 —	1,641	Hjelmeland....	2,500 —	1,318
Klep	2,300 —	1,120	Rennesø.....	2,750 —	1,392
Haa.....	2,100 —	1 338	Finnø.....	2,300 —	1,011
Ogne	2,500 —	388	Jælse	2,800 —	1,024
Gjæsdal.....	2,100 —	510	Sand	3,100 —	596
Time	2,800 —	1,385	Søvde.....	2,900 —	589
Birkrem.....	1,800 —	805	Suldal	3,200 —	768
Helleland	1,700 —	600	Vikedal.....	2,300 —	1,070
Ekersund.....	2,600 —	1,034	Hinderaa.....	2,600 —	980
Sogndal.	1,600 —	930	Sjærnerø	2,600 —	478
Heskestad	1,650 —	435	Bukken	2,200 —	323
Lunde	1,650 —	514	Tysvær.....	2,200 —	564
			Skjold	1,600 —	1,095
Ryfylke Fogderi:			Skudesnæs.....	1,500 —	936
Strand.....	2,300 —	874	Torvestad	2,150 —	1,276
Høle	2,150 —	441	Avaldsnæs.....	2,000 —	1,248

Med Hensyn til Udsæd og Avl af de i Amtet dyrkede Kornsorter og Poteter henvises til omstaaende Tabel 3.

Tabel 3

over Udsæd og Avl pr. Maal.

Jæderen og Dalernes Fogderi.

Herreder.	Rug.		Byg.		Blandkorn.		Havre.		Poteter.	
	Udsæd i Skpr.	Avl i Tdr.	Udsæd i Skpr.	Avl i Tdr.	Udsæd i Skpr.	Avl i Tdr.	Udsæd i Skpr.	Avl i Tdr.	Udsæd i Skpr.	Avl i Tdr.
Hetland	-	-	2.0	2.5	3.0	3.0	3.0	3.0	16.0	18.0
Høiland	1.5	2.1	1.7	2.8	-	-	2.5	3.2	15.0	14.4
Haaland	1.6	1.9	2.0	2.1	-	-	3.0	3.1	11.0	11.5
Klep	2.0	2.0	2.0	2.5	2.1	3.0	2.5	3.5	14.0	18.0
Haa	1.7	2.6	2.1	3.5	-	-	3.8	3.6	15.4	17.9
Ogne	1.5	2.0	1.5	2.0	-	-	3.5	3.0	10.0	10.0
Gjæsdal	1.0	1.0	2.0	2.2	-	-	4.0	3.0	14.0	16.0
Time	1.5	2.5	2.0	2.5	-	-	3.0	3.0	15.0	18.0
Birkrem	2.0	2.0	2.0	2.8	-	-	4.3	3.8	20.0	17.0
Helleland	-	-	1.8	1.8	-	-	4.7	3.6	15.0	13.7
Ekersund	1.0	1.5	1.5	1.7	-	-	4.0	3.5	8.0	11.0
Sogndal	-	-	3.0	3.0	-	-	6.0	3.0	20.0	18.0
Heskestad	-	-	3.5	3.2	-	-	6.5	5.5	15.0	10.0
Lunde	-	-	2.0	3.0	-	-	4.5	3.5	20.0	17.5

Ryfylke Fogderi.

Herreder.	Rug.		Byg.		Blandkorn.		Havre.		Poteter.	
	Udsæd i Skpr.	Avl i Tdr.	Udsæd i Skpr.	Avl i Tdr.	Udsæd i Skpr.	Avl i Tdr.	Udsæd i Skpr.	Avl i Tdr.	Udsæd i Skpr.	Avl i Tdr.
Strand	-	-	1.8	2.7	2.4	2.9	2.8	3.0	15.0	14.0
Høle	-	-	2.0	2.0	-	-	4.0	3.7	19.0	12.8
Fossan	-	-	1.8	1.5	-	-	4.5	3.0	20.0	12.0
Aardal	-	-	1.7	2.0	3.3	3.5	3.3	3.5	24.0	24.0
Hjelmeland	-	-	2.0	3.5	3.0	3.5	4.0	3.5	16.0	13.0
Rennesø	-	-	2.0	2.6	-	-	3.0	3.5	10.0	12.5
Finnø	2.0	2.0	2.0	3.6	-	-	3.8	4.2	18.0	16.8
Jælse	1.5	1.8	2.0	2.2	-	-	4.0	3.0	16.0	16.0
Sand	-	-	3.0	4.0	3.5	3.5	4.0	3.0	22.0	18.0
Søvde	-	-	3.0	3.5	-	-	3.5	3.0	16.0	16.0
Suldal	-	-	2.0	3.0	4.0	3.0	4.0	3.2	22.0	17.0
Vikedal	-	-	2.5	2.2	-	-	4.2	3.0	16.3	13.8
Hinderaa	2.0	2.0	2.0	1.5	-	-	4.0	3.0	20.0	18.0
Sjærnerø	-	-	2.0	1.8	-	-	4.0	3.3	20.0	18.0
Bukken	-	-	-	-	-	-	4.0	3.0	24.0	18.0
Tysvær	-	-	-	-	-	-	4.0	3.0	24.0	18.0
Skjold	-	-	-	-	-	-	4.6	3.3	13.2	9.0
Skudesnæs	-	-	2.0	2.8	-	-	3.0	3.2	12.0	14.5
Torvestad	-	-	2.2	2.3	-	-	3.8	2.8	12.0	12.8
Avaldsnæs	-	-	2.0	2.5	2.0	2.0	3.0	2.8	4.0	4.5

De foranførte Tal angive med en Decimal Udsæden i Skjepper og Avlen i Tønder pr. Maal. Foldrigheden vil saaledes udfindes ved at multiplicere Avlen med 8 og dividere med Udsæden. Hvede og Ærter dyrkes saagodtsom ikke i Amtet, og ere derfor ikke optagne i Tabellen. De usædvanlige lave Tal for Udsæd og Avl af Poteter i Avaldsnæs (omtrent Fjerdelen af, hvad der i Distriktet er det almindelige) beror formentlig paa en særegen Beregningsmaade.

2. Kvægavlen.

Nyere Opgaver over Kvægholdet end for 1875 savnes. Jeg har derfor ved nedenstaaende Tabel 4 (Side 6—7) over Kreaturernes Antal og Værdi samt Melkeproduktionen og dennes Udbytte i denne Henseende maattet holde mig til Opgaverne fra 1875, saamegetmere som jeg tør formode, at Forandringerne i Femaaret ikke have været væsentlige. Samtlige øvrige Opgaver derimod ere afgivne til Femaarsberetningen 1876—1880. Tabellen omfatter, som det vil sees, ogsaa Hestenes Antal og Gjennemsnitsværdi. Herom gjælder samme Bemærkning som ovenfor.

Af disse Tabeller vil det sees, at det gjennemsnitlige aarlige Melkeudbytte i Jæderen og Dalernes Fogderi skulde være omtrent 19,720,000 Potter, eller det aarlige Melkeudbytte af en Ko omtrent 952 Potter (mod 979 forrige Femaar). Melkens samlede Værdi skulde udgjøre omtrent 1,724,000 Kroner, der svarer til en Melkepris af $8^3/_4$ Øre pr. Pot. En Ko skulde saaledes i Jæderen og Dalerne give en Melkeafkastning af en Værdi Kr. 83.30 om Aaret.

I Ryfylke Fogderi skulde det aarlige Melkeudbytte være omtrent 19,255,000 Potter, der giver et Melkeudbytte af hver Ko stort 878 Potter (mod 854 i forrige Femaar). Den samlede Værdi af Melken skulde beløbe sig til omtrent 1,904,000 Kroner, svarende til en Melkepris af $9^4/_5$ Øre pr. Pot. Koens aarlige Melkeafkastning skulde altsaa i Ryfylke have en Værdi af Kr. 86.10.

I det hele Stavanger Amt skulde Koens Melkeafkastning saaledes kunne anslaaes til 913 Potter om Aaret (mod 916 forrige Femaar), til en gjennemsnitlig Melkepris af $9^1/_3$ Øre pr. Pot. En Kos aarlige Melkeafkastning skulde saaledes over hele Amtet kunne anslaaes til omtrent 85 Kroner.

Sluttelig bemærkes, at der ved Udgangen af 1875 i Amtet holdtes 3501 Svin af en antagelig Værdi ca. 148,000 Kroner. Rensdyr holdes ikke.

3. Landbruget i Almindelighed.

Angaaende Distriktets Landbrugsforhold i Almindelighed bemærkes Følgende, bygget paa en af den nuværende Amtsagronom given Fremstilling.

a. Jordbruget.

Distriktets Jordbrug maa i det Hele taget siges at have gaaet fremad i Femaaret. Fremgangen har imidlertid ikke været ligestor i de

(Forts. Side 8.)

Tabel 4 a.

a. Opgave over Kvægavlen og dennes Udbytte i Jæderen og Dalernes Fogderi 1876—1880.

Herrederne.	Gjennemsnitsprisen af						Antallet (i 1875) af						Værdien i 1000 Kr. af			Melkeudbytte pr. Ko Potter.	Pris pr. Pot.	Aarligt Melkeudbytte i 1000 Ptr.	Melkens Værdi i 1000 Kroner.
	Arbeidshest.	Oxe.	Melkeko.	Ungnøt.	Faar.	Gjeder.	Heste.	Oxer.	Kjør.	Ungnøt.	Faar.	Gjeder.	Heste.	Hornkvæg.	Faar og Gjeder.				
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Øre.	Kr.	Kr.
Hetland....	200	60	80	36	12	-	675	21	2,626	294	6,078	63	135	233	73	1,000	10	2,626	263
Høiland....	150	80	75	45	11	-	597	24	2,021	389	8,798	28	90	188	97	1,250	9	2,527	227
Haaland ...	160	80	70	40	9	-	639	15	1,455	250	6,171	1	102	124	55	900	8	1,310	105
Klep	160	100	80	50	9—10	-	622	18	1,480	227	5,984	2	100	131	57	1,100	8—9	1,628	138
Haa	160	50	60	35	10	-	698	39	2,065	439	6,825	-	111	140	68	900	9	1,858	167
Ogne	140	40	60	40	8	-	130	9	609	132	2,793	242	18	42	24	800	8	487	39
Gjæsdal....	120	80	80	45	12	12	209	24	950	172	6,094	193	25	85	75	890	10	846	85
Time	140	70	75	45	11	8	562	28	1,780	296	9,886	45	78	148	109	1,050	8	1,869	149
Birkrem....	140	80	80	50	10	10	321	46	1,886	408	10,514	1,519	44	175	120	900	8	1,697	136
Helleland ..	120	50	65	40	10	10	175	14	996	292	5,320	382	21	76	57	740	8	737	59
Ekersund...	150	40	60	40	8	8	171	16	1,442	210	5,811	202	25	95	48	900	10	1,298	130
Sogndal....	200	50	72	40	10	10	156	34	1,608	657	5,318	374	31	143	56	900	7	1,447	101
Heskestad ..	220	60	80	40	12	11	110	24	826	224	2,699	778	24	76	41	850	10	702	70
Lunde	160	50	60	40	8	8	115	26	980	489	3,101	1,122	18	80	34	700	8	686	55

Tabel 4 b.

b. Opgave over Kvægavlen og dennes Udbytte i Ryfylke Fogderi 1876—1880.

Herrederne.	Gjennemsnitsprisen af						Antallet (i 1875) af						Værdien i 1000 Kr. af			Melkeudbytte pr. Ko Potter.	Pris pr. Pot.	Aarligt Melkeudbytte i 1000 Ptr.	Melkens Værd i 1000 Kroner.
	Arbeidshest.	Oxe.	Melkeko.	Ungnøt.	Faar.	Gjeder.	Heste.	Oxer.	Kjør.	Ungnøt.	Faar.	Gjeder.	Heste.	Hornkvæg.	Faar og Gjeder.				
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Øre.	Kr.	Kr.
Strand	200	60	70	40	10	8	155	24	1,044	392	7,556	455	31	90	79	760	10	793	79
Høle	160	50	80	50	10	8	87	17	629	90	3,132	91	14	56	32	900	10	567	57
Fossan	160	50	80	50	12	10	148	28	1,220	284	6,209	1,945	24	113	94	900	10	1,098	100
Aardal	160	56	72	32	10	10	93	30	684	240	5,417	711	15	59	61	950	10	650	65
Hjelmeland .	160	60	60	30	10	10	193	69	1,481	540	13,258	1,591	31	109	148	900	10	1,333	133
Rennesø	160	100	80	60	10	-	266	37	1,290	223	6,802	-	42	120	68	900	8	1,161	93
Finnø	180	80	70	40	14	-	163	21	944	286	4,703	43	29	79	66	960	10	906	91
Jælse	200	55	65	30	12	10	119	31	985	424	6,475	961	24	80	86	900	10	887	89
Sand	200	60	70	32	10	10	65	15	684	158	2,748	261	13	54	30	900	10	616	62
Søvde	180	50	60	40	10	10	152	21	1,213	395	2,781	544	27	90	33	900	10	1,092	109
Suldal	140	40	60	30	8	10	131	33	1,313	572	6,359	1,603	18	100	67	550	10	722	72
Vikedal	160	50	60	30	10	9	186	47	1,432	462	6,838	1,253	30	102	80	1,000	10	1,432	143
Hinderaa ...	200	70	90	35	14	10	116	20	833	380	4,706	293	23	88	70	600	7	500	35
Sjærnerø ...	200	70	90	35	14	-	68	16	419	219	3,401	14	14	41	48	700	7	293	21
Bukken	80	50	64	32	12	-	85	14	422	54	2,909	-	7	29	35	990	10	417	42
Tysvær	80	50	60	32	12	6	138	15	978	291	7,171	137	11	68	87	1,160	10	1,035	103
Skjold	120	50	50	30	8	8	313	67	1,844	849	10,879	1,596	37	121	100	1,000	10	1,844	184
Skudesnæs ..	160	75	60	35	10	8	419	19	1,408	255	6,151	28	67	95	62	1,000	10	1,408	141
Torvestad ..	160	100	72	40	8	8	330	12	1,410	265	5,623	45	53	113	45	900	11	1,269	140
Avaldsnæs ..	240	80	100	60	12	12	322	37	1,688	377	8,365	49	77	194	101	730	11	1,232	135

(Forts. fra Side 5.)

forskjellige Dele af Distriktet, hvortil Grunden maa søges dels i, at de naturlige Betingelser for Jordbrugsbedriftens Udvidelse ere ulige, og dels i, at Interessen for Fremgang i Bedriften, Foretagsomheden og den økonomiske Bæreevne er meget forskjellig i Distriktets Herreder.

I Distriktets østlige Del, Dalerne, har Fremgangen været størst i Herrederne Lunde, Helleland, Birkrem og Gjæsdal. Adskilligt Nybrudsarbeide har været udført, og Udlægning af endel af det dyrkede Areal til kunstig Eng og Saaning af Græsfrø er blevet mere almindelig. Afgrøftning af vandsyg Mark har tildels været foretaget, ligesom enkelte mere tidsmæssige Gaardsbygninger ere opførte. Mindre har Fremgangen været i Sogndal, Heskestad, Ekersund og Ogne Herreder, skjønt Jordbruget ogsaa her maa siges at være gaaet fremad, idet saavel det dyrkede Areal er udvidet, som nogen Afgrøftning o. s. v. har fundet Sted.

Størst har Fremgangen i Dalerne antagelig været med Hensyn til Indførelse af Tærskemaskiner, idet et ikke ubetydeligt Antal saadanne ere anskaffede i Femaaret. Disse Maskiner drives hovedsagelig med Vandkraft, af hvilken der haves en Rigdom i de mange Bække og Smaaelve, idet næsten hver Gaard har sine.

Skjønt de naturlige Betingelser for Jordbruget ikke kan siges at være de heldigste i Dalerne, hvis største Areal bestaar af trælløse Fjeldvidder, med en kun sparsom Vegetation af mindre ædle Græsarter og Lyng, findes der dog i de mange Smaadale, hvor Gaardene ligge, ikke lidet af Dyrkningsjord. Den største Del af denne er Myr, tildels af ganske god Beskaffenhed og næsten overalt let at dyrke. Det, som ved disse Myrers Dyrkning vil kræve mest Arbeide og Udlæg, er Afgrøftningen, men denne er netop den Gren af Jordbrugsbedriften, der ligger mest nede i Dalerne. Naar engang en større Sands for Jordens fuldstændige Tørlægning vaagner tillive i Dalerne, vil man her med forholdsvis ringe Bekostning kunne bringe betydelige Arealer af fordetmeste ganske god Jord under Kultur. Det er glædeligt at se, at enkelte mere fremskredne Mænd i flere af Dalernes Bygder har begyndt med at give Dele af sin dyrkede Jord og Nyrydninger en grundig og systematisk Afgrøftning. Exemplets Magt er altid den virksomste, og disse Mænds Exempel vil visselig virke vækkende paa deres Sambygdinger. Resultaterne af disse Afgrøftninger vil desuden snart modbevise den i Dalerne almindelige Sats, at Myrjorden trænger mere Gjødning end anden Jord, og denne Opfatning er det, som maaske mere end noget andet afskrækker fra Dyrkningen af Dalernes mange og tildels temmelig store Myrstrækninger.

Det endnu meget hyppig forekommende Eiendomsfællesskab lægger ogsaa en vægtig Hemsko paa Fremgangen i Dalernes Jordbrug. Imidlertid foregaar Udskiftningsarbeidet for Tiden meget raskt i denne Del af Distriktet, og dermed hæves mere og mere denne Hindring for Jordbrugets Fremgang. Se herom efterstaaende Oplysninger om Udskiftningen.

Den Del af Distriktet, hvor Jordbruget er gaaet mest fremad i Femaaret, er Jæderen. Her er ogsaa de bedste naturlige Betingelser for

et videre drevet Jordbrug. En meget stor Del af den bakkede, bergløse Flade, der danner Jæderen, er god Dyrkningsjord, om end ikke altid saa ganske let og billig at dyrke. Skjønt ikke ubetydeligt er opbrudt fra nyt af i den sidste Menneskealder, danner dog endnu det dyrkede Areal en mindre Del af de dyrkbare Vidder, saa der i den Henseende er Anledning for en betydelig fremtidig Udvikling af Jordbruget. Langs Kysten lægges aarligaars umaadelige Masser af Havtang, der danner en særdeles virksom og værdifuld Gjødning, som for Tiden anvendes i en temmelig vid Udstrækning paa de mange saakaldte „Strandgaarde“ og vilde kunne finde en endnu meget mere almindelig og udstrakt Anvendelse ogsaa længere opover Jæderen, om Adgangen til den var noget friere og lettere. Eiendoms- eller Rettighedsforholdene med Hensyn til Tangen ere imidlertid endnu ikke klart og greit ordnede, og dette lægger en ikke liden Hindring iveien for dens Anvendelse i den videst mulige Udstrækning. Mergelleier forefindes paa særdeles mange Steder og vil kunne tilføre Jordbruget en endnu meget mere fremadvirkende Faktor, end de for Tiden er. Ogsaa de store Skjælsandsleier paa Ogne, Reve og flere Steder vil kunne danne en betydelig større Fremhjælp for Jordbruget end nu, naar Anvendelsen af Skjælsand bliver mere almindelig. Den i høi Grad lettede Kommunikation, som Jernbanen har bragt Jæderen, vil ogsaa i mange Henseender komme til at virke heldigt paa Jæderens Jordbrug, idet den letter og billiggjør saavel Transporten af de Emner, det fremskridende Jordbrug trænger, som f. Ex. Gjødnings- og Jordforbedringsmidler, som Landboprodukternes Transport til Marked eller Afskibningssted.

Størst har Jordbrugets Fremgang i Femaaret været i Herrederne Hetland, Høiland, Klep og Time, noget mindre i Haaland og mindst i Haa, skjønt de lettede Kommunikationer ogsaa her have givet Jordbruget og Foretagsomheden et meget glædeligt Opsving. Fremgangen i det jæderske Jordbrug har især vist sig ved Udvidelse af det dyrkede Areal — Nybrydning —, idet den dyrkede Jord i Femaaret antagelig er blevet forøget med flere Procent; i en fuldkomnere Dyrkning af Jorden, idet Jordens Bearbeidning er blevet fuldkomnere, Gjødningens Behandling noget mere rationel, dens Nedmuldning almindeligere og Brugen af Hjælpegjødning endel større end tidligere; i en forøget Dyrkning af kunstig Eng og almindeligere Tilsaaning af de Arealer, der lægges ud til Eng, med ædlere Græsfrøsorter; i almindeligere og hyppigere Sædvexling samt i Opførelsen af tidsmæssige og velindredede Husebygninger for Gaardsbruget.

Af paatagelige og lovende Fremskridt i de mere enkelte Grene af Jordbruget bør fremhæves den tiltagende Anvendelse af Mergel og Skjælsand. Mest Anvendelse har Mergelen fundet i Høiland. I Gandalen — Dalføret op fra Ladestedet Sandnæs, der danner Fortsættelsen af Ganfjorden — er der saaledes i hver af de sidste Vintre udbragt paa Jorden flere tusinde Læs Mergel. Enkelte Gaardbrugere har allerede givet Størstedelen af deres dyrkede Jord en Mergling svarende til 40—80 Læs pr. Maal. — Anvendelsen af Skjælsand har været størst i Klep. Dels er den

transporteret dertil pr. Jernbane fra de rige Leier paa Ogne, dels er den taget fra det store Skjælsands Leie mellem Reve og Orre. Begge disse Leiers Skjælsand indeholder mellem 50 og 60 % Kalk og er saaledes et særdeles virksomt Jordforbedringsmiddel. Den anvendes mest paa Jorden i det Aar denne skal udlægges til Græs og i Mængder fra 10 til 30 Tønder pr. Maal.

Anvendelsen af disse Jordforbedringsmidler viser især sine Frugter i en betydelig rigere Græsvegetation og i en forøget Frodighed hos de ædlere Engplanter, som f. Ex. Thimotei — og Kløverarterne. De særdeles tilfredsstillende Resultater af Brugen af disse Jordforbedringsmidler lover en betydelig større Anvendelse af dem i Fremtiden, og dermed ogsaa et Opsving i Engkulturen.

Brugen af kunstige Gjødningsmidler er, som allerede nævnt, blevet større. En stor Del af Hjælpegjødningen bestaar af Fiskeaffald — Sildehoveder, Gan og Lage — der over Stavanger og Sandnæs hidføres fra Fiskedistrikterne og de større Saltepladse. Desuden bruges en betydelig Mængde af svovlsyret Benmel. Af dette Gjødningsstof er i de enkelte Aar alene over Sandnæs til de omliggende Bygder blevet afsat for ca. 20,000 Kroner. Om et enkelt af Jæderens Herreder, der desuden i en Strækning af over en Mil har god Tangstrand, vides, at det aarligaars anvender kunstig Gjødning for 6—7000 Kroner.

Det særegne ved Nyrydningsarbeidet paa Jæderen i de senere Aar har været, at af de mange og tildels ikke ubetydelige Nybrud har de fleste været foretagne paa Myr og anden dyb, vandsyg Mark, medens Nybrydningen tidligere for en mere væsentlig Del foregik paa den tørlændte, magrere Jord. Der er af den Grund af Grøftningsarbeider blevet udført betydeligt mere i de forløbne Femaar end i noget lignende Tidsrum tidligere. Afgrøftningen har ogsaa vundet i Grundighed, idet saavel Grøfternes Dybde er blevet større som den indbyrdes Afstand mellem dem mindre og deres Lukning omhyggeligere. Da den meste nybrudte Jord har været dyb og frugtbar, har Jordbruget vundet foruden i Arealforøgelse ogsaa i Produktionsevne. Specielt vil det for Engavlen være af ikke liden Betydning, at Arealet forøges med dybere og rigere Jord, der kan bære en fyldigere Græsvegetation end den tørre, fordetmeste magre Jord, der danner en overveiende Del af Jæderens dyrkede Areal.

I Ryfylke har Jordbrugets Fremskridt i Femaaret været meget forskjellig. Størst har det været paa „Øerne“ — Karmøen, Rennesø, Finnø og Sjærnerø. Her er ogsaa de naturlige Betingelser for Jordbruget de heldigste. Saaledes er de dyrkede og dyrkbare Arealer mest samlede og større, Jordens Beskaffenhed bedre, Tilgangen paa Hjælpegjødning lettere og Afsætningsforholdene for Landmandsprodukter heldigere end i de indre Dele af Ryfylke. Disse Dele — Øerne — behandles derfor naturligst særskilt fra den øvrige Del af Fogderiet.

Paa Karmøen tog Jordbruget Opsving efter Vaarsildfiskeriernes Ophør. Tidligere stod Karmøens Jordbrug lavt, og betragtedes nærmest

som et Slags Binæring til Fortjenesten fra Søen. Ved „Fiskets“ Ophør blev Befolkningen henvist til at lægge mere Arbeide paa Jordbruget, for at kunne skaffe sig det nødvendige Udkomme. De første to tre Aar efter Fiskets Ophør danner et Slags Overgangstid fra den tidligere Ligegyldighed til den senere, ikke ubetydelige Fremgang i Jordbruget. Thi da Karmøboen var blevet noget mere fortrolig saavel med Jordbrugssysselen som med Tanken om Sildens fuldstændige Bortbliven, tog han fat med mere Alvor paa sit Jordbrug, og har Fremskridtet i det sidste Femaar været ret mærkbart og glædeligt. Ikke ubetydelige Arealer ere blevne opbrudte, især i Torvestad og Skudesnæs; Jordens Bearbeidning er bleven omhyggeligere, og Engavlen, i Forbindelse med den tidligere næsten ukjendte Græsfrøsaaning, har taget Opsving.

Karmøens Jordbrug har ogsaa gunstigere Betingelser for sin Udvikling end de fleste Distrikter i Amtet. Jordbunden er i Almindelighed god; hele Øen rundt haves Tilgang af Tang; de rige Skjælsandsleier ved Akre og andre Steder leverer et virksomt Jordforbedringsmiddel, der, efterat Karmøen har faaet gode Veie, er tilgjængeligt for hele Øen. Denne har foruden Haugesund tre Hovedafsætningspladse som Marked for sine Landbrugsprodukter, nemlig Vigsnæs Værk, Kopervik og Skudesnæshavn. Alt dette har bevirket en rask Fremgang i Øens Jordbrug.

Paa de øvrige forannævnte Øer — Rennesø, Finnø og Sjærnerø — begynder ogsaa den større Fremgang i Jordbruget med Sildefiskets Ophør. Den Fortjeneste, Befolkningen herved berøvedes, maatte erstattes og søgtes da naturligst fra Jordbruget. Disse Øer har en særdeles frugtbar Jordbund, der var taknemmelig for det forøgede Arbeide, som ofredes paa den. Betydelige Arealer af ny Jord er blevet opbrudt paa disse Øer i Femaaret, Afgrøftning har været udført, Dyrkning af kunstig Eng er blevet mere almindelig, og Agerjordens aarlige Bearbeidning og Behandling er blevet mere fuldkommen. Potetesdyrkningen er bleven drevet i større Udstrækning end tidligere og har, med den lette Transport til de forholdsvis gode Markeder — Stavanger og Haugesund — skaffet Jordbrugeren en ganske betydelig Indtægt.

I de øvrige Herreder i Ryfylke har Fremgangen været mindre. Dels er Jordbunden her ofte mindre taknemmelig — Aardal, Suldal, Søvde og Vikedal samt Dele af Skjold har saaledes hovedsagelig grov, skarp og mager Sandjord —, dels er de dyrkede Strækninger mindre og ubekvemmere. Hertil kommer uheldige Afsætningsforhold og vanskeligere Tilgang paa Gjødningsstoffe. — Størst har Fremgangen været i Hjelmeland, Aardal, Skjold og Nerstrand. Adskilligt Nybrudsarbeide og endel Afgrøftning er her blevet udført, og Arealet af kunstig Eng er noget forøget.

Mindst har Fremgangen været i de rene Sødistrikter: Tysvær og Bukken.

Interessen for Jordbruget og den videre Udvikling af denne Amtets Hovednæring synes dog overalt at være i Stigende og lover Jord-

bruget en fremtidig Fremgang selv der, hvor det for Tiden ligger mest nede.

b. Fædriften.

Denne Gren af Landbonæringens Tilstand og Fremgang falder væsentlig sammen med det egentlige Jordbrugs. Hvor dette gaar fremad, følges det af Fremskridt i Kreaturskjøtselen, medens omvendt der, hvor det egentlige Jordbrug lidet formaar at arbeide sig op, der ligger ogsaa Fædriften mere nede. Herfra danner dog enkelte Bygdelag — navnlig Fjeldbygder, hvor Anledningen til Udvikling af Jordbruget er liden eller næsten ingen, medens der kan være gode Betingelser for Fædrift og specielt Faareavl — en Undtagelse. Og i enkelte saadanne Bygder har ogsaa Faareavlen udviklet sig ganske glædeligt, medens Jordbruget ingen væsentlig Fremgang har gjort. Men som Regel vil det ovenanførte passe for det hele Distrikt.

Naar der i de indkomne Opgaver viser sig nogen Nedgang i den aarlige gjennemsnitlige Melkemængde pr. Ko for enkelte Distrikters Vedkommende, er denne Nedgang antagelig mere tilsyneladende end virkelig, idet Opgaverne formentlig er bleven ansat lavere under Indflydelse af et enkelt for Kvægavlen mindre gunstigt Aar, og af den raadende, noget trykkede, økonomiske Tilstand. I ethvert Fald er det vist, at Distriktets Kvægavl ikke har staaet stille i Femaaret, men at der i mange Retninger har været gjorte kjendelige Fremskridt. Men Fremgangen er her, som i det egentlige Jordbrug, meget forskjellig, idet enkelte Herreder eller Bygder har gjort ret mærkbare Fremskridt, medens i enkelte andre saadanne neppe kan paavises. Fremskridtene har væsentlig bestaaet i et bedre og omhyggeligere Udvalg af Avls- og Brugsdyr, i mere velindrettede Fjøs, og hovedsagelig i en rigeligere Fodring. Som et Bevis for det sidste kan anføres, at det over en større Del af Jæderen er bleven almindeligt om Sommeren enten at staldfodre endel af de bedste Melkekjør eller at lade dem græsse hjemme i Engen, og at man i de senere Aar mere og mere er begyndt med at indkjøbe større Partier af de koncentrerede Kraftfodermidler som Raps-, Linfrø- og Bomuldsfrømel. Krydsning med fremmede Racer, navnlig med Ayrshirekvæg, har ikke været usædvanlig.

Faareavlen er i Femaaret blevet dreven omtrent i samme Maalestok og paa samme Maade som tidligere. En forøget Indblanding af og Krydsning med Cheviotracen og, maaske som Følge heraf, en noget rigeligere Fodring er nærmest det, der betegner Fremgangen.

Hesteavlen har — vel nærmest under Indflydelse af de afholdte Hesteudstillinger — gaaet endel fremad, og kan dette nærmest mærkes i det bedre Stel, der gives Hestene, og i den forøgede Interesse, man skjænker saavel de mere fremragende Dyr, som Hesteopdrætten i Almindelighed.

Af Hesteudstillinger har tvende (Statens) været afholdte i Stavanger i Femaaret, nemlig i 1877 og 1880.

I 1878 afholdtes en almindelig Statsudstilling af Hornkvæg og Faar i Stavanger. Af Distriktsdyrskuer har i Femaaret følgende været afholdte: i 1876 i Torvestad, Sjærnerø og Hjelmeland; i 1877 i Høle, Sandnæs og Suldal; i 1878 i Sogndal; i 1879 i Klep og i 1880 i Time. Ved de fleste af disse Dyrskuer har været udstillet baade Hornkvæg og Faar, og i Forbindelse med dem har Amtets Landhusholdningsselskab foranstaltet Smørudstillinger.

Fjøsskuer har været holdte i Rennesø, Ogne og Jælse.

Stamhjorder af Telemarkskvæg og Cheviotfaar har været stationerede paa Utsten Kloster. Af Sogndals- og Fjordekvæg er en Stamhjord under Dannelse ved Amtets Landbrugsskole.

Af Statens Hingste har tvende været stationerede i Distriktet.

c. Havedyrkning og Frugtavl.

Havedyrkning udvikler sig mere til en almindelig Bibedrift ved en større Flerhed af Gaardsbrug. Dyrkning af Bærbuske har saaledes været drevet i ikke ringe Udstrækning i Herrederne Sjærnerø, Hjelmeland, Jælse og Nerstrand. Bær derfra frembydes hver Høst i Stavanger i ikke ubetydelige Mængder. Ogsaa i flere andre Herreder er Bærdyrkningen gaaet ikke ubetydeligt fremad i det sidste Femaar. Dyrkningen af Gulerødder har været drevet i ikke ringe Udstrækning i Haaland. Enkelte Mænds Aarsavlinger af Gulerødder skal der have gaaet op til over 50 Tønder. Ogsaa Hetland, Nerstrand og Sjærnerø har produceret adskilligt af Gulerødder. Da Priserne paa Gulerødder i Stavanger, paa Grund af de forholdsvis store Mængder der frembydes, ofte ere temmelig lave, har man tildels forsøgt Afsætning i Bergen. Dyrkning af Charlotløg har indbragt Nerstrand og Sjærnerø ikke ubetydeligt om Aaret og bidrager i væsentlig Grad til mangen Strandsidderfamilies Underholdning. Kaalrabidyrkningen har især enkelte Steder paa Jæderen taget sig adskilligt op. Kaal har været dyrket i saa stor Udstrækning paa Hvitingsø og i andre Dele af Rennesø Præstegjeld, at den dersteds nærmest har været at betragte som Agerbrugsvæxter, idet de ere givne Plads i Ageren. Avlingerne gaa op til 2500 Stkr. pr. Maal og give en Værdi af Maalet indtil 3—400 Kroner. Hver Høst i de senere Aar har mange Smaafartøier taget fuld Last af Kaal fra Hvitingsø til Bergen og Stavanger. Ogsaa i mange andre Herreder har Kaaldyrkningen fundet Indgang. Frødyrkning er af Enkelte begyndt at drives og har vist gode Resultater. Frugtavlen har været omfattet med ikke liden Interesse i de Dele af de forskjellige Herreder, hvor Frugtavlen har de fleste Betingelser for sig. Fra Planteskoler er blevet indkjøbt adskilligt af unge Frugttræer, ligesom en Mængde af mere naturlige Frugttræer (Surepler og Kjernestammer) ere blevne forædlede. Nogen Fremhjælp til Frugttrædyrkningen har Amtets Landhusholdningsselskab givet, da det i de senere Aar ved Amtsagronomen har indkjøbt Podekviste

af ædle Sorter og ladet disse fordele og indpode udover i Bygderne. Alene paa denne Maade er ca. 800 Frugttræer blevne forædlede i Distriktet. De Herreder, hvor Frugtdyrkningen mest drives, og hvor Betingelserne for Frugtavl ogsaa ere de heldigste, er Lunde, Sogndal, Hjelmeland, Jælse, Nerstrand, Sjærnerø, Finnø og Sand. Ogsaa Strand, Aardal, Høgsfjord, Vikedal, Skjold, Søvde, Gjæsdal, Birkrem og Helleland frembyder tildels ganske heldige Betingelser for Frugtavl, der ogsaa i nogen Udstrækning drives i disse Herreder. Ja, selv nede paa Jæderens veirhaarde Flade er der i de senere Aar paa enkelte Gaarde avlet ganske vakker Frugt; men Frugttræerne maa her først skaffes Ly mod de raa Havstorme ved Plantning af haardføre Skovtræer rundtom Frugthaven.

En væsentlig Fremhjælp for Frugttrædyrkningen har det været, at der i Distriktet er kommet en omhyggelig dreven Planteskole for Frugttrær — Skovplanter Grudes ved Sandnæs —, fra hvilken man har kunnet kjøbe gode og haardføre Frugttræsorter og faa dem nedplantede uden at være udsat for Faren ved en længere Transport. Paa Landbrugsskolen vil ogsaa blive anlagt en Planteskole for Frugttræer.

d. Almindelige Bemærkninger.

Amtets tidligere Landbrugsskole paa Østraat ved Sandnæs blev ifølge Amtsformandskabets Beslutning af 26 Juni 1876 nedlagt fra 1 Oktober s. A. Samtidig med, at Amtsformandskabet fattede Beslutning om den ældre Skoles Nedlæggelse, nedsatte det en Komite, der skulde forberede Landbrugsskolens Flytning til andet Sted inden Amtet. Denne Komite undersøgte de til Øiemedet frembudte Gaarde. Da der ligeoverfor den Gaard, som en Del af Komiteen ansaa for den heldigste, maatte tages Bestemmelse før Amtsformandskabet i 1877, blev der ifølge Kongl. Resol. af 11 Februar 1877 sammenkaldt et extraordinært Amtsformandskab til 17 Marts s. A. Det extraordinære Amtsformandskab bestemte sig for Gaarden Tvet i Nerstrand, der blev indkjøbt til Landbrugsskolegaard for 2800 Kroner. Allerede samme Høst sattes Skolen i Gang med Agronom T. H Frost som Bestyrer. Elevantallet er bestemt til 12, der hver, foruden frit Logis, Lys og Brænde, af Amtskommunen have til Kosthold 200 Kroner aarlig. Skolen har tildels ogsaa været søgt af Elever fra Stavanger og udenfor Amtet. Kursuset er toaarigt.

Den tidligere Amtsagronom fratraadte i 1876 sin Stilling. Fra 1877, 1ste Januar, antoges en ny reisende Amtsagronom, der senere har virket i Distriktet. En af Statens Landbrugsingeniører har siden 1880 havt sin Bopæl i Stavanger. Begge disse Funktionærers Bistand er ivrigen bleven søgt.

Stavanger Amts Landhusholdningsselskab har i Femaaret fortsat sin Virksomhed i Distriktet. Det har saaledes, foruden at foranstalte de almindelige Diskussionsmøder over Landbrugsemner, afholdt Smørudstillinger i Forbindelse med Dyrskuerne, ladet udføre Forsøgsdyrkning med fremmede

Potetessorter samt foranlediget Forædling af Frugttræer udført i de forskjellige Dele af Distriktet.

Af Meierier var 5 i Gang i Amtet, nemlig 1 i Stavanger, 2 i Haugesund, 1 i Nerstrand og 1 i Klep.

Distriktets forøgede Potetesavl har i Femaaret givet Anledning til nogen Export af Potetes til England. Vintrene 1878—79 og 1879—80 blev der saaledes over Sandnæs afskibet ikke ganske ubetydelige Mængder af Potetes. Den sidste af disse Vintre blev der saaledes af Handelsmænd og Samlag i Sandnæs og Stavanger opkjøbt og udskibet antagelig over 2000 Tdr. Imidlertid gjorde Exportørerne ikke videre gode Forretninger. Grunden hertil maa nærmest søges i den ringe Omhu og Omtanke, de anvendte ved Inkjøbet og Behandlingen af Poteterne. Engelskmændene forlange store Poteter af gode Sorter, med rent hvidt Kjød og helst rød eller rødlig Hud, ligesom de helst ønske Varen emballeret i Sække, der alle holde en bestemt lige Vægt. Her blev Poteterne opkjøbte næsten uden Kritik. Smaa som store — mindre gode og daarlige, saavelsom gode Sorter — halvvaade og muldede saavelsom tørre og rene Poteter — alt kjøbtes. Alt dette forskjellige Gods styrtedes saa sammen løst i en Masse i Fartøiet, og i denne Tilstand sendtes det over til England. At vore Poteter, fremstillede paa denne Maade, ikke fandt den bedste Afgang paa det engelske Marked, maatte falde af sig selv. Om disse Exportforsøg havde været drevne med noget mere Omtanke, vilde de antagelig have bragt Exportørerne god Fordel og skaffet vore Poteter et godt Marked, noget der vilde have givet Potetesavlen og dermed ogsaa Jordbruget i sin Helhed et forøget Fremskridt.

Nogen Export af Havre blev ogsaa paa samme Tid forsøgt, men heller ikke denne bragte nogen videre Fordel eller kunde holde sig.

Derimod har der udviklet sig en Transport af Faar og tildels af Kvæg, der synes at være i forholdsvis god Gjænge, da der hver Høst opkjøbes og afskibes et ikke ubetydeligt Antal Dyr. For Høsten 1880 angives det Antal Slagtefaar, der her fra Distriktet sendtes over til England, til ca. 2000 Stkr. De opnaaede Priser skulle have været ganske antagelige, og der er saaledes Udsigt til, at denne Export kan komme til at holde sig — noget, der vilde være af en særdeles Betydning for et Distrikt som dette, hvor der som anført holdes mange Faar, og hvor Betingelserne for Faareavl paa mange Steder maa siges at være særdeles heldige.

Af Landbrugsmaskiner og tidsmæssige Redskaber er der anskaffet forholdsvis mange i Femaaret. Paa Jæderen findes saaledes Tærskemaskiner paa næsten hvert Brug, hvis Skyld overstiger 4 Ort, og selv paa adskillige, hvis Skyld er mindre. Tærskemaskinerne drives her hovedsagelig med Vind, for en mindre Del med Vand eller Hest. I Dalerne er, som tidligere nævnt, anskaffet ikke saa faa Tærskemaskiner. Ogsaa i Ryfylke er Tærskemaskinernes Antal blevet betydelig forøget; især ere de blevne meget almindelige i de ydre Distriter, Øerne. De drives her dels med Vind, dels med Vand, dels med Hestekraft. Endel Haandkraft-

maskiner ere ogsaa anskaffede — mest til Dalerne og Ryfylke. — Rensemaskiner have antagelig en omtrent ligesaastor Udbredelse og Anvendelse som Tærskemaskiner. — Hakkelsemaskiner ere paa hele den midtre og nordre Del af Jæderen blevne almindelige paa alle, ikke altfor smaa Brug. Paa Gaarde, hvor 4—6 Brugere havde en Hakkelsesmaskine i Fællesskab for 5—10 Aar siden, har nu i Almindelighed hver sin. Paa den søndre Del af Jæderen er Hakkelsesmaskinernes Antal mindre, og endnu mindre end dersteds er deres relative Antal i Dalerne og Ryfylke; men ogsaa her ere de nu at se paa betydelig flere Brug end ved sidste Beretnings Afgivelse.

Tærske-, Rense- og Hakkelsesmaskiner forarbeides, foruden ved en Flerhed af mindre Værksteder udover Bygderne, ved en større Fabrik (Sandvigens ved Stavanger) og et større Værksted sammesteds og ved et Værksted i Sandnæs.

Hesteriven har ogsaa vundet endel Udbredelse i Femaaret. Paa en Flerhed af større Brug paa nordre Jæderen og paa enkelte Gaarde paa søndre Jæderen og i Ryfylke findes den nu i Brug. Hesteriver af Staal efter amerikansk Konstruktion („Tigerriven") betragtes af de her frembudte som de bedste.

Ogsaa Slaamaskinernes Antal er blevet noget forøget.

Af tidsmæssige Plouge er i Femaaret anskaffet et ikke ubetydeligt Antal. Af de patenterede Staalplouge fra „Hjelmafors Bruk" er saaledes alene anskaffet ca. 200 Stkr. siden 1877, da de først bragtes hid. Af Plouge fra andre Fabriker, som „Gøtheborgs mekaniske Værksted," „Øfvrums" o. a., er der ligeledes anskaffet et ikke ringe Antal.

Amerikanske Staalgreiper og Høgafler ere paa nordre Jæderen blevne meget almindelige og have i væsentlig Grad fortrængt de ældre Redskaber af samme Slags. Enkeltvis ere de ogsaa anskaffede til de andre Dele af Distriktet.

Af de forløbne fem Aar var 1877 et for Landmændene mindre heldigt Aar. Vinteren blev særdeles streng og langvarig; paa mange Steder slap Foderbeholdningerne op, og der maatte til enkelte Herreder indkjøbes for ikke ubetydelige Summer i Fodermidler. Høsten navnlig af Korn og Poteter blev ogsaa i flere Herreder mindre god. Imidlertid maa det antages, at de to efterfølgende Aar paa det nærmeste maa have gjenoprettet, hvad 1878 satte Landmændene i enkelte Herreder tilbage i økonomisk Henseende.

I Forbindelse hermed hidsættes af Høstberetningerne fra 1876 til 1880 Følgende:

1876. „— — — Høhøsten har givet et mindre Udbytte end sædvanligt. Dog er endel Herreder i Dalerne i den Henseende bedre

stillede, idet Fjeldslaatterne have givet et saa godt Udbytte, at Høsten nær maa regnes for et Middelsaar. — — — Kornhøsten har for største Del af Ryfylke og for Jæderen givet et middels Udbytte, i enkelte Herreder dog endel under. — — — Kornet antages tildels ikke at ville være saa vægtigt som sædvanligt. Poteteshøsten har været god og i enkelte Herreder rig (Haaland, Sogndal). Paa enkelte Steder er Raaddenhed dels sporet, dog ikke i betydelig Grad — — —."

1877. „— — — Medens Høudbyttet fra enkelte Herreder opgives til et Middelsaar, er det dog i den største Del af Distriktet faldet ringere. Navnlig gjælder dette Udslaatterne og de høiere liggende Gaarde. — Kornet — — — har ikke svaret til Forventningerne. — — — Agrene ere for en stor Del ikke blevne fuldmodne, og paa høiere liggende Gaarde have de tildels maattet skjæres umodne. — — — Potetesavlen har ogsaa i Almindelighed været ringe, idet Frugten falder liden og ikke rigelig. Fra enkelte Herreder klages over Spor af Raaddenhed, men i Almindelighed opgives Frugten for sund — — —."

1878. „— — Udbyttet af Hø maa paa Grund af den gode Sommer ansees for at være over et Middelsaar, saavel hvad Kvantitet som hvad Kvalitet angaar; i Særdeleshed var denne sidste udmærket over det hele Amt, da Indbjergingen blev ledsaget af det gunstigste Veir. Indhøstningen af Kornet foregik ogsaa under heldige Omstændigheder, og har Udbyttet saaledes vist sig at være større end i de nærmest foregaaende Aar — — —. Det avlede Korn viser sig at være af udmærket Kvalitet og ikke lidet vægtigere end forrige Aars Avling. Bedst maa dog Poteteshøsten siges at være, idet den for de fleste Herreders Vedkommende har givet et Udbytte, der staar betydeligt over et Middelsaar, og paa flere Steder i Amtet skildres Høsten i denne Henseende som et rigtigt Kronaar; — — Raaddenhed har ikke vist sig i nogen synderlig Grad. — — Frugthøsten har ikke været heldig — —."

1879. „— — Høudbyttet har gjennemgaaende været over et Middelsaar og i mange Herreder, navnlig i Jæderen og Dalerne, endog rigt. Indhøstningen var heldig — — —. Kornhøsten, der for Ryfylkes Vedkommende maa ansees som et godt Middelsaar, har i Jæderen og Dalerne været noget mindre. — — Kornet siges for en Del at være bleven let. — Poteteshøsten er i det Hele mindre end sædvanlig og i enkelte Herreder (Søvde, Jælse) ringe. Potetessyge har tildels vist sig, dog i Regelen i mindre Grad, med Undtagelse af i de sidstnævnte Herreder, hvor Sygen har grebet stærkt om sig."

1880. „— — Om Høets Mængde end ikke i Almindelighed har oversteget et Middelsaar, er dets Kvalitet dog særdeles god. Kun fra enkelte Herreder, navnlig i Ryfylke, anføres, at Forsommerens Tørke i den Grad havde kuet Væxten, at Udbyttet blev mindre end sædvanligt, medens dog Kvaliteten ogsaa der var god. Kornhøsten har faldt særdeles godt ud, og angives fra flere Steder — som rig. Kornet betegnes som vægtigt og godt. Indhøstningen var tilendebragt i Regelen en Maanedstid tidligere

end sædvanligt. Poteteshøsten har ogsaa i Regelen været god og tildels rig. I enkelte Distrikter er den imidlertid faldt ringere end sædvanligt. Frugten er tildels liden, idet det vedvarende varme og tørre Veir udover Høsten bevirkede, at Græsset visnede og fortidlig afbrød Frugtens Udvikling. Paa de fleste Steder er der, efterat Frugten kom i Kjælderne, mærket Tørraaddenhed, uden at Sygdommen i Almindelighed endnu har vist sig i nogen større Grad. — — — Frugttræavlen er i Regelen mislykket."

Som Exempel paa, hvad der under herværende Forhold under rationel Drift kan udbringes af Jordbruget, hidsættes følgende Opgaver fra Hillevaag Gaard, tæt ved Stavanger, der skyldes velvillig Meddelelse fra den nuværende Eier: 1. Det gjennemsnitlige Melkeudbytte har været 2129 Ptr. pr. Ko. 2. En Ko af Korthorn og dansk Race, opdrættet i Hillevaag, har melket 3611½ Pot, en Ko af Telemarksrace 3609 Pot. 3. Det gjennemsnitlige Udbytte pr. Maal: Havre 655 ℔ og 1295 ℔ Halm; Byg: 536 ℔ og 811 ℔ Halm; Hø (Thimothei og Kløver): 1401 ℔. 4. Det høieste Udbytte var af Havre: 668 ℔ og 1295 ℔ Halm og af Hø: 1632 ℔. En Eng har i et af de sidste Aar givet 2061 ℔ Hø pr. Maal.

Tjenerlønnen og Arbeidslønnen har i Femaaret stillet sig saaledes i Amtets Fogderier:

I Jæderen og Dalernes Fogderi:

1. For Dagarbeidere paa Husbondens Kost: Mænd: Sommeren fra Kr. 0.80 til 1.20 pr. Dag, Vinteren fra Kr. 0.40 til 0.80 pr. Dag. Kvinder: Sommeren fra Kr. 0.30 til 0.70, Vinteren fra Kr. 0.24 til 0.40. 2. Tjenerlønnen pr. Aar: Tjenestegutter fra 80—160 Kroner (almindelig omtrent 100 Kr.), Tjenestepiger fra 45—70 Kroner, (almindelig omtrent 50 Kr.)

I Ryfylke Fogderi:

1. For Dagarbeidere paa Husbondens Kost: Mænd: Sommeren fra Kr. 0.67 til 1.00, Vinteren fra Kr. 0.33—0.80 pr. Dag. Kvinder: Sommeren fra Kr. 0.33—0.60, Vinteren fra Kr. 0.20—0.40 pr. Dag. 2. Tjenerlønnen pr. Aar: Tjenestegutter fra 80—200 Kroner (almindelig omtrent 120 Kr.), Tjenestepiger fra 40—70 Kroner (almindelig omtrent 60 Kr.)

Med Hensyn til Udskiftningen henvises til efterstaaende Beretning fra Udskiftningsformand Juel med Opgave (Tabel 5, se Side 20—21) over de offentlige Udskiftningsforretninger i Stavanger Amt indtil Udgangen af 1880:

„Herved giver jeg mig den Ære at afgive ærbødigst Beretning om Udskiftningsarbeidet i Stavanger Amt for Femaaret 1876 til 1880.

Udskiftningspersonalet, der i forrige Femaar bestod af tre Formænd og tre Opmaalingsassistenter, har i dette Femaar været forøget med en midlertidig ansat Formand.

Der er i Femaaret idethele afholdt 134 offentlige Underudskiftningsforretninger, ved hvilke er behandlet 570 Gaardbrugs Indmarke med samlet Skyld 956 Dlr. 101 Skill., og 561 Gaardbrugs Udmarke med Skyld 928 Dlr.

34 Skill. Af Overudskiftninger er afholdt 81 Forretninger, omfattende 491 Gaardbrug med samlet Skyld 816 Dlr. 80 Skill. Indtil Udgangen af 1875 var udført 298 Underudskiftningsforretninger, hvorved behandlet 1403 Gaardbrugs Indmarke med samlet Skyld 2362 Dlr. „ Skill., og 1283 Gaardbrugs Udmarke med Skyld 2158 Dlr. 51 Skill. I det hele er saaledes fra 1858 til og med 1880 udført 432 offentlige Underudskiftningsforretninger, hvorved er skiftet 1973 Gaardbrugs Indmarke med samlet Skyld 3318 Dlr. 101 Skill., og 1844 Gaardbrugs Udmarke med Skyld 3086 Dlr. 85 Skill., fordelt paa de enkelte Herreder som efterfølgende Opgave viser.

I forrige Femarsberetning anførte jeg, at der i den senere Tid viste sig en Tilbagegang i Anvendelsen af mindelige Udskiftningsforretninger (Voldgiftsudskiftninger), og at jeg havde Grund til at tro, at saadanne for Fremtiden vilde aftage end mere. Denne Formodning har vist sig at været rigtig. Der er saaledes 18 Herreder, som i dette Femaar ikke har en eneste mindelig Udskiftning, medens 7 Herreder blot har en Forretning hver, og 7 Herreder fra 2 til 6 mindelige Forretninger hver. Ialt er afholdt 28 mindelige Udskiftninger, hvorved er behandlet 48 Gaardbrugs Indmarke og 81 Gaardbrugs Udmarke. Nogen Ophævelse af Fællesskab foregaar imidlertid paa anden Maade end ved direkte Udskiftning, nemlig dels ved flere Brugs Samlen paa en Haand, dels ved Afhændelse til anden Lodeier af særskilt liggende Teige, og dels ved de almindelige Eiendomsdelinger, der uagtet Gaardbrugenes Størrelse i Stavanger Amt allerede for længe siden kunde synes at have naaet et passende Minimum, dog fremdeles foregaa i ikke liden Udstrækning.

I Jæderen og Dalernes Fogderi kan Indmarkfællesskab (Teigeblanding) nu siges at være helt ophævet i Time, Gjæsdal og Klep, og for den væsentligste Del ophævet i Hetland, Høiland, Haaland, Haa og Helleland, medens noget Indmarkfællesskab endnu forekommer i Birkrem, Heskestad og Lunde, hvorimod Ogne, Ekersund og Sogndal har meget af dette for Jordbrugets Fremskridt saa absolut hindrende Eiendomsforhold. Udmarkfællesskabet (Sameie) er vistnok ikke ophævet i samme Forhold og Grad som Teigeblandingen i Indmarkene, men ogsaa med Hensyn hertil staar Time og Klep som færdigt udskiftede Herreder, medens Hetland, Høiland, Gjæsdal, Haaland og Haa har noget, om end ikke betydeligt Udmarkfællesskab, hvorimod de øvrige Herreder, nemlig Lunde, Heskestad, Sogndal, Ekersund, Ogne, Helleland og Birkrem, har adskilligt Udmarkfællesskab, der dog ligesaameget har sin Grund i de lokale Forhold (kuperede Fjeldstrækninger, der vanskelig lade sig udskifte og frede) som i Mangel paa Sands for det nyttige ved Fællesskabets Ophævelse.

I Ryfylke Fogderi kan Fællesskab i Indmark nu ansees som henimod ophævet i Sand, Nerstrand, Aardal og Finnø, medens det forekommer, om end ikke i stor Udstrækning, i Suldal, Søvde, Jælse, Hjelmeland, Strand, Høle, Rennesø, Tysvær, Skjold og Skaare, mere i Vikedal, Skudesnæs og Avaldsnæs og mest i Torvestad. Udmarkfællesskabet er vistnok hellerikke i Ryfylke ophævet i den Udstrækning som Tilfældet er med Indmarkene, men

(Forts. Side 22.)

Tabel

Opgave over offentlige Udskiftningsforretninger i Stavanger Amt

Herred.	I Femaaret 1876—1880.										
	Underudskiftninger.							Overudskiftninger.			
	Antal Forretninger.	Indmark.			Udmark.			Antal Forretninger.	Antal Brug.	Skyld.	
		Antal Brug.	Skyld. Dlr.	Skyld. Skill.	Antal Brug.	Skyld. Dlr.	Skyld. Skill.			Dlr.	Skill.
Lunde	4	21	26	108	3	2	104	4	21	26	108
Heskestad	3	16	25	67	22	29	92	2	19	21	18
Sogndal	3	18	24	34	10	12	83	2	11	17	47
Helleland	2	9	13	52	7	10	80	1	7	10	80
Birkrem	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ekersund	2	19	27	51	19	27	51	2	19	27	51
Ogne	1	2	5	46	2	5	46	-	-	-	-
Haa	2	8	18	66	8	18	66	2	8	18	66
Time	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gjæsdal	1	6	12	42	-	-	-	1	6	12	42
Klep	1	5	6	115	5	6	115	-	-	-	-
Høiland	3	11	16	33	11	14	12	2	11	14	12
Haaland	2	7	1	15	16	17	104	-	-	-	-
Hetland	3	19	27	92	19	27	92	1	5	5	36
Høle	15	42	84	104	22	39	46	7	28	45	97
Strand	11	71	105	93	32	49	68	9	66	99	81
Aardal	7	29	53	115	25	45	4	1	5	12	61
Hjelmeland	9	27	46	38	34	50	76	7	30	56	26
Jælse	4	20	49	13	18	42	61	2	15	35	109
Sand	3	7	24	44	10	29	48	2	7	24	44
Søvde	8	20	31	-	44	52	63	5	26	33	78
Suldal	9	33	57	55	29	48	65	8	33	57	55
Vikedal	6	20	22	20	19	33	119	2	9	13	112
Rennesø	9	38	101	54	40	115	43	7	38	108	113
Finnø	4	14	32	60	14	28	73	3	13	28	1
Hinderaa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Skjold	8	7	15	59	43	95	103	4	17	45	116
Tysvær	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bukken	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Avaldsnæs	5	52	62	111	41	46	6	2	29	29	20
Torvestad	5	41	48	14	27	35	26	4	37	43	104
Skudesnæs	4	8	15	40	41	41	68	1	31	27	43
Tilsammen	134	570	956	101	561	928	34	81	491	816	80

5.

i Femaaret 1876—1880, samt i det hele indtil Udgangen af 1880.

	I Tidsrummet 1858—1875.						Tilsammen til Udgangen af 1880.					
	Underudskiftninger.						Underudskiftninger.					
Antal Forretninger.	Indmark.			Udmark.			Indmark.			Udmark.		
	Antal Brug.	Skyld. Dlr.	Skill.	Antal Brug.	Skyld. Dlr.	Skill.	Antal Brug.	Skyld. Dlr.	Skill.	Antal Brug.	Skyld. Dlr.	Skill.
14	104	135	106	67	92	-	125	162	94	70	94	104
10	53	87	59	19	44	2	69	113	6	41	73	94
5	22	39	42	9	17	59	40	63	76	19	30	22
6	35	76	4	11	20	69	44	89	56	18	31	29
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1	2	3	90	2	3	90	21	31	21	21	31	21
1	4	8	116	4	8	116	6	14	42	6	14	42
6	27	39	44	25	33	60	35	57	110	33	52	6
1	-	-	-	8	7	95	-	-	-	8	7	95
1	2	4	38	2	4	38	8	16	80	2	4	38
10	47	98	32	13	43	67	52	105	27	18	50	62
10	25	41	30	39	64	95	36	57	63	50	78	107
11	104	155	102	87	114	100	111	156	117	103	132	84
12	39	80	72	51	94	85	58	108	44	70	122	57
14	77	177	85	35	62	42	119	262	69	57	101	88
4	12	20	7	15	17	47	83	125	100	47	66	115
8	43	60	22	53	73	96	72	114	17	78	118	100
14	48	120	24	51	125	24	75	166	62	85	175	100
7	35	62	93	20	53	81	55	111	106	38	96	22
16	65	108	21	65	97	33	72	132	65	75	126	81
15	77	75	21	55	44	64	97	106	21	99	97	7
12	46	60	26	50	65	66	79	117	81	79	114	11
5	22	42	44	6	13	10	42	64	64	25	47	9
13	45	99	91	58	128	30	83	201	25	98	243	73
18	59	154	29	110	271	96	73	186	89	124	300	49
4	14	29	46	13	32	118	14	29	46	13	32	118
23	43	91	20	49	106	103	50	106	79	92	202	86
8	16	33	107	26	50	6	16	33	107	26	50	6
6	21	36	42	27	36	48	21	36	42	27	36	48
6	59	78	74	59	78	74	111	141	65	100	124	80
20	96	146	21	86	128	90	137	194	35	113	163	116
17	161	194	52	168	221	67	169	209	92	209	263	15
298	1,403	2,362	-	1,283	2,158	51	1,973	3,318	101	1,844	3,086	85

(Forts. fra Side 19.)

i de ytre Dele af Fogderiet foregaar nu i Regelen Ophævelsen af Fællesskab for Indmark og Udmark samtidig, hvorimod i de indre Fjorddistrikter de lokale Forhold tildels er hinderlige for fuldt ud at gjennemføre Udskiftning af Udmarkene i samme Udstrækning som af Indmarkene.

Noget Udskiftningsarbeide vil imidlertid fremdeles forefalde ogsaa i de Herreder, hvor man anser Fællesskabet ophævet. Dels vil naturligvis enkelte mindre Fællesskabsforekomster blive overseede ved en forholdsvis overfladisk Oversigt, dels vil flere og flere af de ældre mindelige Udskiftninger, der paa et mindre udviklet Jordbrugsstandpunkt have været fuldstændige nok, ved Jordbrugets videre Udvikling vise sig for ufuldkomne til at tilfredsstille de med Udviklingen følgende større Fordringer."

4. Fiskerierne.

Vaarsildfiskeriet, der ved forrige Femaarsberetnings Afgivelse var saagodtsom ophørt, gav heller ikke i 1876 noget nævneværdigt Udbytte. I de følgende Aar er Udbyttet for dette Amtsdistrikts Vedkommende anslaaet til følgende Beløb: 1877 Kr. 168,000, 1878 Kr. 350,000, 1879 Kr. 654,000. Det øvrige Sildefiskes Udbytte var i 1879 57,000 Kroner.

Udbyttet af de øvrige Fiskerier, navnlig Makrelfiske, Brisling, og andet Smaasildfiske, Hummerfiske og Lax- samt Søørretfiske, har i 1880 været Kr. 556,860.

For Aarene 1876—1879 vil Udbyttet sees af nedenstaaende fogderivis udarbeidede Tabel 6.

Tabel 6 a.

Oversigt over Fiskeriernes Udbytte i Jæderen og Dalernes Fogderi 1876—79.

Aar.	Makrelfiske.	Brisling- og andet Smaasildfiske.	Lax- og Søørretfiske.	Hummerfiske.	Samtlige Fiskerier.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1876	105,000	16,000	20,000	64,000	209,000
1877	149,000	22,000	37,000	57,000	273,000
1878	104,000	24,000	23,000	54,000	207,000
1879	148,000	4,000	18,000	59,000	230,000

Tabel 6 b.

Oversigt over Fiskeriernes Udbytte i Ryfylke Fogderi 1876—79.

1876	35,000	46,000	15,000	65,000	169,000
1877	45,000	27,000	14,000	40,000	153,000
1878	27,000	75,000	13,000	43,000	178,000
1879	36,000	28,000	10,000	51,000	258,000 [1]

Altsaa for det hele Amt:

1879	184,000	32,000	28,000	110,000	488,000

[1]) Heri er indbefattet Kr. 110,000 for Skrei.

Fiskeriudbyttet, Vaarsildfisket undtaget, skulde saaledes for det hele Amt udgjøre i 1876: Kr. 378,000, 1877: Kr. 428,000, 1878: Kr. 385,000 og 1879: Kr. 488,000. Disse Beløb omfatte dog ikke det daglige Saltvandsfiske, der imidlertid i alle Sødistrikter har nogen og i flere af dem en væsentlig Betydning, navnlig for Befolkningens Ernæring; se forøvrigt herom under „Binæringer".

Anlægget ved Aaen-Sire er i Femaaret bleven fuldendt, og knytter der sig til dette Foretagende betydelige Forhaabninger. Fisket er endnu ikke begyndt, men vil antagelig komme allerede indeværende Femaar tilgode, idet man har erfaret, at Laxen er gaaet op ad Trapperne.

5. Skibsfarten.

Blandt Distriktets Næringsveie indtager Skibsfarten en fremtrædende Plads. Betydelige Kapitaler ere nedlagte i de Skibe, der eies inden Amtet, og flere tusinde Mennesker herfra ere aarligaars sysselsatte som Sømænd, dels med disse og dels med fremmede Skibe.

Størst Betydning har Skibsfarten for Byerne Stavanger og Haugesund. Men at denne Bedrift heller ikke for det øvrige Distrikt er uden Betydning, vil sees af nedenstaaende Oplysninger.

Ved Udgangen af Aaret 1879 havde Stavanger Amts Landdistrikt et Antal af 320 Skibe med en Drægtighed af 6,736 Ton og en Besætning af 894 Mand, Ladestederne samtidigt 193 Skibe med en Drægtighed af 16,437 Ton og med en Bemanding af 966 Mand (af disse 63 Skibe paa over 50 Ton med en samlet Drægtighed af 13,686 Ton). Føies hertil Kjøbstædernes 991 Skibe paa 142,063 Ton og 6,731 Mands Besætning, udkommer for det hele Amtsdistrikt: 1,504 Skibe paa 165,236 Ton og med en Besætning af 8,591 Mand.

I hvilken Udstrækning Distriktet i 1879 deltog i Skibsfarten paa Udlandet, fremgaar af følgende Data.

Til Distriktets Toldsteder ankom i det nævnte Aar fra Udlandet:

646	Skibe,	drægtige	99,409	Ton,	deraf lastede	406,	drægtige	59,574 Ton;
	deraf til Stavanger:							
392	Skibe,	drægtige	67,597	—	— —	301	—	44,988 —
	og afgik til Udlandet:							
733	Skibe,	drægtige	107,930	—	— —	411	—	34,860 —
	deraf fra Stavanger:							
377	Skibe,	drægtige	68,547	—	— —	138	—	11,913 —
	og fra Haugesund:							
204	Skibe,	drægtige	23,394	—	— —	174	—	17,676 —

6. Industrielle Anlæg.

Af industrielle Anlæg, hvortil dog ikke er regnet nogle ganske ubetydelige, fandtes i 1880:

I Jæderen og Dalernes Fogderi 37 med en Arbeidsstyrke af 296 Arbeidere (særlig fremhæves: Aalgaards Spinderi i Gjæsdal med 51 Arbeidere, endel Teglværker og Potterier i Høiland, Moi Snelle- og Dreiefabrik i Lunde med 16 Arbeidere og Hillevaags Brug, nær Stavanger, med 26 Arbeidere); i Ryfylke Fogderi 28 med en Arbeidsstyrke af 242 Mennesker (deriblandt Tou Brug i Strand med 37, Hjelmelands Uldspinderi med 11 og Bø Teglværk i Torvestad med 40 Arbeidere) — tilsammen i Landdistriktet 65 Anlæg med en Arbeidsstyrke af 538 Arbeidere.

I Ladestederne:

Ekersund 4 Anlæg med 177 Arbeidere (af disse er Fayancefabriken med 150 Arbeidere et særdeles betydeligt Anlæg med stor og stigende Omsætning saavel til Udlandet som til Indlandet).

Sandnæs 7 Anlæg med 133 Arbeidere (deraf 6 Potterier eller Teglværker).

De øvrige Ladesteder have intet industrielt Anlæg.

I Kjøbstæderne:

Haugesund 6 Anlæg med 63 Arbeidere,

Stavanger 30 — — 488 —

(deraf 200 beskjæftigede ved Stavanger Støberi og Dok). Om Kjøbstædernes industrielle Anlæg henvises forøvrigt til Stavanger Magistrats Beretning.

I hele Stavanger Amt skulde der altsaa i 1880 have været 112 industrielle Anlæg med 1399 Arbeidere.

Af andre Anlæg fremhæves Vigsnæs Værk, der i 1879 var Landets betydeligste Grube, idet det beskjæftigede 514 Arbeidere, fremdrev 39,898 Ton Kis med en Produktionsværdi af 1,250,000 Kroner.

7. Binæringer.

Saltvandsfiskeriet yder større eller mindre Bidrag til Befolkningens Underholdning i samtlige de Distrikter, der grændse til Søen. De almindeligste Fiskesorter opgives at være: Sild, Torsk, Kveite, Sei og Lange.

Ferskvandsfiskeriet. Størst Betydning har dette i Klep, hvor Figgen Elv er bortforpagtet for 6000 Kroner aarlig, i Haa, hvor Laxefiskets aarlige Udbytte anslaaes til 4700 Kroner, i Sand, hvor der aarlig fiskes ca. 230 B℔ Lax og Svidde (d. e. Unglax), samt i Fossan, hvor Udbyttet anslaaes til 1100 Kroner. Noget Ferskvandsfiske drives forøvrigt i de fleste Herreder.

Jagten har ingen væsentlig Betydning som Erhvervskilde, men drives derimod over saagodtsom det hele Distrikt som en Idræt, hvori ogsaa Byernes Befolkning deltager. Man antager, at de forskjellige Fredningsbestemmelser for dette Amt have virket heldigt. Præmier for fældede Rovdyr have i Femaaret været udbetalte med:

3,297 Kroner i Jæderen og Dalernes Fogderi
4,457 — i Ryfylke —

ialt 7,754 Kroner mod 4,324 Kroner i forrige Femaar, en Stigning, der tildels skyldes forandrede Bestemmelser om Præmier for Fældning (bl. a. Rævepræmier, siden 1878 med 8 Kroner i Sommermaanederne, se ogsaa Lov 29 Mai 1878).

Torvdriften har over hele Jæderen og tildels i Ryfylke og Dalerne væsentlig Betydning, idet Torv udgjør det hovedsagelige, tildels det eneste Brændemateriale. Noget afsættes ogsaa til Byerne. Noget større Anlæg for Torvdrift findes ikke i Distriktet.

Isskur af Betydning finder ikke Sted. Nogle Ishuse ere dog anlagte paa forskjellige Steder, dels for Ølbrygning (Tou Brug), dels ogsaa af Hensyn til Fiske- og Hummerexporten (Sogndal og Ekersund).

Baadbygning finder Sted i adskillige Herreder, men er overalt uden væsentlig Betydning. I Fossan angives der dog aarlig at sælges Baade for 13—1400 Kroner.

Haandværksdriften er i Regelen tilstrækkelig til at tilfredsstille det indenbygds Behov. Kun enkelte Herreder afsætte Haandværksprodukter udenbygds: Høiland (lidt Smedearbeide), Haa (Sæletøi), Gjæsdal (Ljaaer og Hjul), Jælse (Bødkerarbeide), Søvde (Trævarer). Fra Torvestad anføres, at man forsynes med Haandværksarbeide fra Haugesund. Et lignende Forhold finder vistnok ogsaa Sted i andre, til Byerne grændsende Herreder, saaledes Hetland og Ekersunds Landsogn.

Husfliden. De fleste Herreder tilvirke tilstrækkeligt af grovere Klædningsstoffe, Husgeraad samt de forskjellige Slags Arbeidsredskaber. Mere fremtrædende Betydning har Husfliden navnlig i Gjæsdal, hvorfra der sælges betydeligt af Vadmel, Stof og strikkede Sager; det samme gjælder i mindre Grad om Høiland (hvor den dog angives at være i Tilbagegang), Birkrem, Klep, Haa, Haaland (ogsaa Bomuldstøi), Ogne, Helleland (Uldtøi antagelig for 1200 Kr. aarlig), Høle (ogsaa Træsko), Fossan (ogsaa Træsko samt Limer), Finnø, Hjelmeland (hvorfra aarlig afsættes omtrent 10,000 Alen Vadmel) og Skjold. Fra Lunde afsættes der ikke ubetydeligt af Stav, Tønder, Rokke, Dreier- og Hjulmagerarbeide. Husfliden skal her være i Fremgang, hvilket ogsaa opgives fra Skudesnæs, hvor den dog endnu ikke har større Betydning. Fra Strand, hvor den i det Hele er ringe, sælges dog lidt Træsko og Stiger. Ringe er den ogsaa i Herrederne Hetland, Ekersund, Rennesø, Avaldsnæs og Torvestad, altsaa fornemmelig i de til Byerne stødende Herreder, hvor Forholdene — formedelst den lette Adgang baade til Indkjøb af Fabrik- og Handelsvarer og den gode Afsætning for Landmandsprodukter — i flere Henseender ere eiendommelige.

Hvad Karmøen angaar, har dens betydelige Deltagelse i Fiskeribedriften visselig ogsaa i denne Henseende virket hemmende for Fremskridtet. Andre Binæringer end de nævnte opgives i de fleste Herreder ikke at findes.

Opkjøb af Kvæg og tildels Smør og Vildt til Afsætning i Byerne nævnes dog fra flere Steder, videre Tilvirkning af Tønder i Høle, Fossan, Sand, Søvde og Avaldsnæs. Bygningsarbeide skal drives som Binæring fra Sand, Suledal og Søvde. Om Rots Maagevær se Femaarsberetningen for 1861—65 S. 14. Maagevær findes ogsaa paa Hvitingsø og i Nerstrand. Af Landhandlere fandtes i 1880 i Jæderen og Dalerne 53 og i Ryfylke 109, tilsammen 162, mod 131 i 1875. Alene i Helleland og Gjæsdal var der intet Landhandleri, ellers har hvert Herred mindst et. Af Forbrugsforeninger gaves 2: Skjolds, stiftet 1876, med en Omsætning i Femaaret af 46,000 Kr.; i 1880 havde den 35 Medlemmer og en Omsætning af 4000 Kr., — og Vigsnæs Værks Handelsforening, i Avaldsnæs, stiftet 1 Juli 1880; Omsætning i 1880 ca. 30,000 Kr. med 175 Medlemmer den 31 Decbr. 1880.

8. Distriktets Tilstand i Almindelighed.

Ifølge Fogdernes Opgave er der i Landdistrikterne i hvert af Periodens Aar udpantet og exekveret for følgende Beløb:

1876	Jæderen og Dalerne	Kr. 23,513	
	Ryfylke	— 20,241	
			Kr. 43,754
1877	Jæderen og Dalerne	Kr. 26,140	
	Ryfylke	— 20,939	
			— 47,079
1878	Jæderen og Dalerne	Kr. 63,535	
	Ryfylke	— 69,886	
			— 133,421
1879	Jæderen og Dalerne	Kr. 49,139	
	Ryfylke	— 49,039	
			— 98,178
1880	Jæderen og Dalerne	Kr. 26,977	
	Ryfylke	— 32,246	
			— 59,223
		Tilsammen i Femaaret	Kr. 381,655
	hvoraf for Jæderen og Dalerne		— 189,304
	og for Ryfylke		— 192,351

Det samlede Beløb udgjorde i 1871—75 Kr. 300,548, der for nærværende Femaar giver en Stigning af noget over 81,000 Kroner. I 1866—70 udgjorde Beløbet derimod Kr. 691,032 eller omtrent 310,000 Kr. mere.

Med Hensyn til thinglæste og aflæste Panteheftelser samt Afhændelse af faste Eiendomme stiller Forholdet sig efter Sorenskrivernes Opgaver saaledes:

Tabel 7.

Oversigt over Panteheftelser, Aflæsninger og Afhændelser i 1876—80 efter Sorenskrivernes Opgaver.

Sorenskriverier.	Thinglæste Panteheftelser.		Aflæste Panteheftelser.		Afhændede faste Eiendomme.	
	Antal.	Beløb Kr.	Antal.	Beløb Kr.	Antal.	Beløb Kr.
Dalerne	1,598	879,143	684	463,182	398	791,607
Jæderen	1,924	1,990,320	917	862,288	609	1,714,793
Karmsund og Hesbø	1,256	1,375,599	677	716,820	595	1,446,525
Ryfylke	1,510	1,992,102	524	989,264	422	1,168,563
Tilsammen for Amtet	6,288	6,237,164	2,802	3,031,554	2,024	5,121,488
Tilsvarende Beløb 1871—75		4,920,848		3,451,196		5,163,988

Trækker man Beløbet af de aflæste Heftelser fra de thinglæste, vil man finde, at Pantegjælden tilsyneladende er forøget med Kr. 3,205,610 eller med omtr. 235 Kr. pr. Skylddaler. Den tilsvarende Forøgelse pr. Skylddaler var 1866—70 160 Kr. og 1871—75 110 Kr. Ved de ovenstaaende Opgaver maa det imidlertid erindres, at Panteheftelser hyppigt indfries, uden at Aflæsning finder Sted, idet de stedfundne Afbetalinger (navnlig til Hypothekbanken, hvis Laan her i Distriktet anvendes i en særdeles betydelig Grad, til Oplysningsvæsenets Fond og andre lignende Institutioner) saagodtsom aldrig blive thinglæste. Pantegjældens virkelige Forøgelse er derfor at anslaa til et mindre Beløb end ovenfor, sandsynligvis endog til et betydeligt mindre.

Ved Forligelseskommissionerne er i Femaaret i det hele Amtsdistrikt bleven behandlet følgende Antal Sager:

1876:	4,512,	deraf	forligte	3,852
1877:	5,109,	—	—	4,365
1878:	7,992,	—	—	6,684
1879:	8,339,	—	—	6,849
1880:	7,502,	—	—	6,257

I det Hele 33,454, deraf forligte 28,007.

I forrige Periode behandledes 19,132, men i næstforrige 27,926 Sager.

Til Belysning af Amtets økonomiske Forhold hidsættes følgende:

Efter den officielle Statistik udgjorde den beskattede Formue i Stavanger Amts Landdistrikt i 1878: 44,436,000 Kroner, deraf i Jæderen og Dalerne 23,286,000 og i Ryfylke 21,150,000 Kr. Byernes antagne Formue (ved Udligning af Fattigskat) skulde for s. A. udgjøre:

Stavanger	Kr. 27,744,000
Haugesund	— 3,913,000
Sandnæs	— 1,313,000
Skudesnæshavn	— 1,134,000
	Kr. 34,104,000

Transport	Kr.	34,104,000
Kopervik	—	373,000
Sogndal	—	295,000
Ekersund	—	1,192,000
altsaa skatbar Formue i Byerne	Kr.	35,964,000
i Landdistrikterne	—	44,436,000
Summen	Kr.	80,400,000

skulde repræsentere det hele Amtsdistrikts skatbare Formue i 1878.

Dels efter den officielle Statistik, dels efter til Amtskontoret indløbne Opgaver hidsættes følgende

Tabel 8

over de autoriserede Sparebankers Fremvæxt i 1876—80.

	Antal.		Indskydere.		Disses Tilgodehavende.		Bankernes samlede Forvaltningskapital.	
	1875.	1880.	1875.	1880.	1875.	1880.	1875.	1880.
					Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Jæderen og Dalernes Fogderi	3	4	1,265	1,555	366,552	442,195	408,028	498,679
Ryfylke Fogderi ...	5	6	1,402	2,095	434,712	613,129	457,496	665,083
Byerne.....	6	8	8,283	13,045	4,428,596	6,016,447	4,958,672	6,776,791
Amtet	14	18	10,950	16,695	5,229,860	7,071,771	5,824,196	7,940,553

Der viser sig altsaa for det hele Amt en Stigning i Sparebankindskydernes Antal fra 10,950 i 1875 til 16,695 i 1880; i disses Tilgodehavende fra Kr. 5,229,860 (eller 477 Kr. pr. Indskyder) til Kr. 7,071,771 (eller 424 Kr. pr. Indskyder), medens Bankernes Antal var steget fra 14 (deraf 8 paa Landet) til 18 (deraf 10 paa Landet), og deres samlede Forvaltningskapital fra 5,824,196 Kroner til 7,940,553 Kroner — en Stigning af noget over 2 Millioner Kroner. Stigningen er dog mere tilsyneladende end virkelig, idet Stavanger Sparekasse bestod før 1875, men først i dette Femaar har erholdt Autorisation af sin Plan. Som af det Anførte vil sees, er Sparebankvirksomheden i Landdistriktet forholdsvis ikke betydelig og Forvaltningskapitalen den mindste af alle Amters.

Værdien af de i den almindelige Brandforsikringsindretning assurerede faste Eiendomme udgjorde:

	31 December 1875.		31 December 1880.	
I Stavanger By . .	Kr.	8,839,480	Kr.	12,179,940
- Haugesund . . .	—	1,419,760	—	1,791,120
- Jæderen og Dalerne	—	5,485,400	—	6,989,790
- Ryfylke	—	2,901,760	—	4,243,800
For det hele Amt:	Kr.	18,646,400	Kr.	25,204,650.

Stigningen sees for det hele Amt at være vel $6^1/_2$ Million Kroner, hvoraf over Halvparten eller 3,340,000 Kroner falder paa Stavanger By,

hvis Brandassurancesum i Femaaret er forøget med 40 Pct. — hvorved dog maa erindres Byudvidelsen efter Lov 4 Mai 1878.

Hvad Landdistriktets Beskatningsforholde angaar, udgjorde det samlede Beløb af Herreds- og Amtsskatter — med Undtagelse af Bygdeveienes Vedligeholdelse — i 1878 for Stavanger Amt 395,653 Kroner, pr. Individ efter Folkemængden i 1875 Kr. 4.80, pr. Skylddaler Kr. 29.10, samt pr. 100 Kr. beskattet Formue 0.90. Stavanger Amt skulde efter dette være mindre tungt beskattet end Landet i det Hele, idet de tilsvarende Forholdstal for hele Norge i 1878 udgjorde: pr. Individ Kr. 5.70, pr. Skylddaler 34.90 og pr. 100 Kr. beskattet Formue Kr. 1.00.

Hvad særlig angaar det til Amtskommunekassen udlignede Beløb, har dette i Perioden udgjort i afrundede Tal:

1876	Kr.	90,000	eller	pr. Skylddaler	Kr.	6.60
1877	—	94,900	—	- —	—	6.95
1878	—	106,500	—	- —	—	7.80
1879	—	109,200	—	- —	—	8.00
1880	—	118,600	—	- —	—	8.70

Udligningen vil sees at være jevnt i Stigende, medens den dog, formentlig endnu stedse er under det gjennemsnitlige Beløb for Riget, og det saameget mere som Hovedveienes Vedligeholdelse her i Amtet sker ved Bortlicitation og bekostes af Amtskommunen.

Med Hensyn til Fattigunderstøttelsen i Landdistrikterne stiller Forholdet sig for 1874 og 1877 (det sidste Aar, for hvilket officielle Opgaver foreligge) saaledes:

Tabel 9.

Understøttede Hovedpersoner.		Fattigkassernes samlede Indtægt.		Kostende for hvert Hundrede Understøttede.	
1874	1877	1874	1877	1874	1877
2,408	2,420	Kr. 167,048	Kr. 185,246	Kr. 6,960	Kr. 7,654.

Medens Antallet af Understøttede saaledes kun er steget $^1/_2$ Procent er Udgiften ved hvert enkelt Individs Forsørgelse steget 10 Procent.

I Byerne (Kjøbstæder og Ladesteder) understøttedes i 1877 1,172 Hovedpersoner. Fattigkassernes Indtægt var Kr. 137,897 eller 117 Kr. pr. Individ.

I 1877 have altsaa 3,592 Hovedpersoner nydt Understøttelse i Stavanger Amt med en Udgift for Amtets Skatteydere af omtr. 333,000 Kr. (ca. 93 Kr. pr. understøttet Individ).

Af de i Landdistriktet i 1876 fødte 2,546 Børn vare 2,428 ægte og 118 uægte — et Forhold, der vidner fordelagtigt om Befolkningens Sædelighed, idet det kun giver 4.9 Procent uægte, medens det hele Riges Landdistrikt giver henved 9 Procent uægte.

I det samme Aar (1876) indgik 650 Par Ægteskab, fødtes 2,546, døde 1,574, altsaa et Overskud af Fødte af 972 — alt i Landdistriktet.

For det hele Amt — Byerne indbefattet — blev der i 1880 udfærdiget 68 Opfostringsresolutioner lydende paa et samlet Beløb (for 15 Aar) af omtr. 35,100 Kroner. De tilsvarende Tal for 1875 vare 53 Resolutioner til samlet Beløb 28,800 Kroner. Resolutionernes Antal vil sees at være steget, medens derimod dette ikke er Tilfældet med Størrelsen af det gjennemsnitlige Bidrag, der er blevet meget mindre. Til de nævnte 35,000 Kroner maa videre lægges Mødrenes og Fattigkassernes Bidrag til de uægte Børns Opdragelse. Paa den anden Side maa erindres, at mange af disse Børn dø før 15 Aars Alderen. Undertiden ordnes vel Forholdet i Mindelighed med vedkommende Barnefader, men der er Grund til at tro, at dette her i Amtet sker forholdsvis sjeldnere end andetsteds.

Justitsforbrydelser. Antallet af Domfældte udgjorde efter den officielle Statistik for det hele Amtsdistrikt i de forskjellige Aar følgende:

1875: 110, 1876: 154, 1877: 171, 1878: 119.

Tallene vise omtrent det samme Gjennemsnit som i tidligere Aar.

Af Sindssyge forpleiedes i Landdistriktet med Tilskud af Amtskommunen:

I 1876:	75 mod	aarlig	Betaling	Kr. 24,710,	hvoraf	Amtskommunens	$^4/_5$	Kr. 19,767
- 1877:	84 —	—	—	— 28,487,	—	—		— 22,790
- 1878:	89 —	—	—	— 28,942,	—	—		— 23,154
- 1879:	102 —	—	—	— 33,413,	—	—		— 26,731
- 1880:	112 —	—	—	— 35,882,	—	—		— 28,705.

Dette viser en stærk og beklagelig Stigning sammenlignet med forrige Periode, da Antallet af Sindssyge bevægede sig mellem 65 og 69 og Amtskommunens Bidrag ingensinde oversteg 19,000 Kroner. Forholdet i saa Henseende har ogsaa vakt Opmærksomhed, og er det under Overveielse, hvilke Forholdsregler der vil kunne træffes for at bringe dette Budget ned.

Ædruelighedstilstanden antages fremdeles i det Hele at være ret god. Enkelte Steder (f. Ex. Høiland) berettes, at den har gjort Fremskridt. Indførelsen af Brændevinssamlag i Byerne tør ogsaa i nogen Grad have medvirket til at indskrænke Antallet af dem, der vende tilbage fra sine Byreiser i en overstadig beruset Tilstand — Noget, der tidligere har været det mørkeste Punkt i Ædruelighedstilstanden her.

Oplysningen antages at være god og i jevn, stadig Fremgang.

9. Veivæsen.

Ifølge den af Amtsingeniøren udarbeidede Oversigt udgjorde Længden af Amtets Hovedveie ved Udgangen af Aaret 1880 lidt over 333 Kilometer, hvoraf nyt anlagt i Femaaret 13 Kilometer, nemlig Veistykket fra Vikedal til Sandeid og fra Sandeid til Grændsen mod Søndre Bergenhus

Amt. Bygdeveienes Længde var noget over 684 Kilometer, hvoraf nyt anlagt henved 139 Kilometer.

Den samlede Længde Hovedvei og Bygdevei udgjorde saaledes 1017 Kilometer, hvoraf i Femaaret anlagt 152 Kilometer.

Desuden havdes 233 Km. Ridevei.

Af Lensmændenes Beretninger fremgaar, at der ved Udgangen af 1880 havdes af offentlige Veie:

1.	Hovedveie:	a) i Jæderen og Dalerne . .	Km.	203.293
		b) - Ryfylke	—	129.819
			Sum Km.	333.112
2.	Bygdeveie:	a) i Jæderen og Dalerne . .	Km.	467.532
		b) - Ryfylke	—	216.647
			Sum Km.	684.179
3.	Rideveie:	a) i Jæderen og Dalerne . .	Km.	117.000
		b) - Ryfylke	—	116.000
			Sum Km.	233.000

Af disse er i Femaaret bygget:

1.	Hovedveie:	a) i Jæderen og Dalerne . .	Km.	0.000
		b) - Ryfylke	—	13.000
			Sum Km.	13.000
2.	Bygdeveie:	a) i Jæderen og Dalerne . .	Km.	97.435
		b) - Ryfylke	—	41.368
			Sum Km.	138.803
			eller ca. $12^1/_2$ norke Mile Bygdevei.	
3.	Rideveie:	Intet.		

Hovedveienes Vedligeholdelse bekostes af Amtskommunen ved leiede Entreprenører og medførte i Femaaret en aarlig Udgift af Kr. 15,421.40. Hertil kommer Udgifter ved Strandsand, omtr. 2000 Kr. aarlig.

Ved Udgangen af 1880 havdes i Jæderen og Dalerne 25 Skydsstationer (deraf 15 faste) og i Ryfylke 33 (deraf 5 faste) — tilsammen 58. Desuden er der fast Skydsstation i Stavanger og Haugesund.

Af stor Betydning for Distriktets Kommunikationsvæsen er den i Begyndelsen af Marts 1878 aabnede Jernbane mellem Stavanger og Ekersund. Den er 76 Kilometer lang, har kostet henved $5^1/_4$ Million Kroner, passerer 12 Stationer foruden Stoppesteder og underholder daglig 2 Tog i hver Retning. Indtægterne have været i stadig Stigning, og det

tør med Sikkerhed antages, at den indirekte Nytte, Jernbanen gjør Distriktet, langt overstiger det direkte Pengeudbytte. For Jæderens fremtidige Opdyrkning vil den have uberegnelig Betydning. Ved Udviklingen af Jæderens Veinet viser det sig stadigt, at Bestræbelserne gaa ud paa at skaffe sig Adkomst til Jernbanestationerne. Om Detaillerne vedkommende Jernbanens Drift henvises til de aarlige Driftsberetninger.

B. Byerne.

For Byernes Vedkommende henvises til de medfølgende Beretninger fra Magistraterne.

Stavanger Amt den 12te August 1882.

V. Morgenstierne.

Beretning
om Stavanger Kjøbstads økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

I. Handel og Skibsfart.

Som antydet i forrige Beretning, vare Pengeforholdene i Slutningen af Femaaret 1871—75 for Stavangers Vedkommende vanskelige, og disse Forholde vedvarede og forværredes i 1876, 1877 og 1878. Det er saare naturligt, at Pengenes Knaphed og Fordyrelse øver en stor Indflydelse paa Handelen, og saaledes gik det ogsaa her, idet man i alle Brancher indskrænkede sig og i alle Forretninger iagttog en klog Forsigtighed. Vistnok blev paa denne Maade Omsætningen mindre og Fordelen liden, men man blev ved denne Forsigtighed istand til at gjennemgaa de 3 trange Aar 1876, 1877 og 1878 med forholdsvis rimelige Opofrelser, og det viste sig, at Byens Handelsstand besad større Modstandsevne, end man vistnok paa mange Steder har antaget. De sidste 2 Aar af Femaaret, 1879 og 1880, var Adgangen til Penge bedre og lettere, og den som Følge heraf indtraadte lavere Diskonto bragte atter noget mere Liv i Forretningerne, som dog endnu ikke have naaet den Udstrækning som i forrige Femaar.

Stavangers vigtigste Importartikler i Femaaret vare:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
Rug	138,786 Tdr.	181,284 Tdr.	118,249 Tdr.	278,171 Hl.	230,363 Hl.
Byg	16,927 —	25,715 —	21,521 —	22,606 —	45,412 —
Mel	2,519,608 ℔	2,366,209 ℔	1,612,513 ℔	771,996 Kg.	600,820 Kg.
Salt	85,111 Tdr.	175,679 Tdr.	80,244 Tdr.	181,851 Hl.	160,272 Hl.
Stenkul	163,981 —	178,173 —	222,589 —	317,530 —	327,611 —

De vigtigste Exportartikler i Femaaret vare:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
Sild	76,106 Tdr.	81,629 Tdr.	84,364 Tdr.	77,004 Hl.	86,685 Hl.
Havre	175 —	350 —	-	-	1,459 —
Hummer	202,154 Stkr.	168,798 Stkr.	148,448 Stkr.	187,719 Stkr.	210,544 Stkr.
Lax og anden Fisk	132,110 ℔	71,343 ℔	64,061 ℔	28,915 Kg.	118,965 Kg.

Skibsfarten har i det forløbne Femaar paa Grund af daarlige Fragtkonjunkturer lidt under et betydeligt Tryk, og Udbyttet af Rederibedriften har derfor været væsentligt mindre end tidligere. Imidlertid have de større Skibe i transatlantisk Fart været anbragte nogenlunde fordelagtigt, ligesom man i Farten paa de Forenede Stater og Vestindien, specielt de mexikanske Mahogni- og Farvetræhavne, har fundet Beskjæftigelse for de middelsstore Fartøier.

Endvidere har man fundet nye Felter for sine Skibe ved Fragtfart paa Østkysten og Vestkysten af Afrika, hvor Fartøier paa 100 à 150 Læster have været anbragte med Fordel. De smaa Fartøier ere anbragte dels i Fart paa Østersøen og Nordsøen, hvor de imidlertid have en stærk Konkurrence med Dampskibene, dels — i de sidste Aar væsentligst — i Fiskeribedriften paa Nordland og Island.

Det paa Dagsordenen staaende Spørgsmaal: Seil eller Damp? har ogsaa her vakt fortjent Opmærksomhed, og i Erkjendelse af Nødvendigheden ialfald for en Del at maatte følge med i Udviklingen af Dampflaaden har man ogsaa her begyndt med at anskaffe Dampskibe til Fiskeribedriften samt til Østersø- og Nordsøfarten, og et betydningsfuldt Skridt for Byen blev ifjor Høst gjort i denne Retning, idet et herværende Interessentskab kontraherede med Stavanger Støberi og Dok om Leverance af den første her byggendes Jerndamper.

Bygning af Seilskibe er betydeligt aftaget, og i 1880 er intet Seilskib bygget her i Byen. Konkurrencen med Dampskibe og Vanskeligheden ved under nuværende Fragtkonjunkturer at anbringe sine Seilfartøier med Fordel har frembragt gjennemgaaende Besparelser og Indskrænkninger i Fartøiernes Drift, og da man her i Byen driver Skibsrederi som en Hovedforretning, er der hos Rederne udviklet en Energi og Dygtighed i Bestyrelsen af denne Bedrift, som bør berettige til det Haab, at den endnu i lang Tid maa blive en jevn Indtægtskilde for Byen.

Stavanger havde ved Udgangen af 1880 ca. 600 Seilskibe, drægtige ca. 1,000,000 Ton, og 20 Dampskibe med en Drægtighed af 7,600 Ton samt endvidere under Bygning 3 Jerndampere, drægtige ca. 2,200 Ton, og en Trædamper, drægtig ca. 500 Ton.

Indtægten pr. K.-L. eller Ton er af Ligningskommissionen bleven ansat saaledes:

1876.		1877.		1878.		1879.		1880.	
K.-L.	Spd.	K.-L.	Spd.	Ton.	Kr.	Ton.	Kr.	Ton.	Kr.
fra 12—30	5	fra 12—30	4	fra 25—250	14	fra 25—250	13	fra 25—200	12
- 31—50	6	- 31—50	5	- 251—500	16	- 251 og derover	16	- 201—400	15
- 51—80	7	- 51—80	6	- 501 og derover	20			- 401 og derover	18
- 81—120	8	- 81—120	7						
- 121—180	9	- 121—180	8						
- 181—250	10	- 181—250	9						
- 251—320	11	- 251—320	10						
- 321—400	12	- 321—400	11						
- 401 og derover	13	- 401 og derover	12						

Fiskeribedriften har for vor By en stor Betydning, og efterat Vaarsilden har forladt vore nærmeste Kyster, følger man den til Nordland og Finmarken og i de sidste 2 Aar til Island; i indeværende Aar ere Udrustningerne fra Amtets Byer til Island særdeles betydelige, og anslaar man, at samme andrage til ca. 200 mindre Fartøier og Dampbaade med en Besætning af ca. 2,000 Mand.

I Forbindelse hermed maa nævnes, at et herværende Interessentskab ifjor Høst lod bygge her og udruste en Bankfiske-Kutter efter engelsk

Model, forsynet med Brønd; Bestemmelsen er at drive Havfiske paa Nordsøens Banker og føre Fisken levende til England. Naar man erindrer, at et lignende Fiskeri i stor Skala og med stor Fordel drives fra England og Holland samt tildels fra Belgien og Frankrige, saa synes det saare naturligt, at ogsaa Norge deltager heri, og det er at haabe, at dette Forsøg vil give Stødet til Erhvervelse af nye og vigtige Næringskilder for Distriktet. Det samme Interessentskab har ogsaa anskaffet 2 Fiskebaade efter skotsk Model til Drivgarnsfiske udenfor Kysten, Makrelfiske og Fedsildfiske, og forsynet disse med skotske Fiskegarn.

Ifjor oprettedes her en Filial af det i Bergen stiftede Selskab for Fiskeriernes Fremme.

Den hermetiske Nedlægning af Fiskevarer har taget et meget betydeligt Opsving; der exporteredes saaledes i 1880: 4982 Hl. Ansios etc.

Af industrielle Anlæg kan nævnes den kemiske Fabrik, der nu er overgaaet til et nyt Interessentskab, der under Firma: Stavanger kemiske Fabriks Co. beskjæftiger sig med Fabrikation af Svovlsyre og Benmel, endvidere Stavanger Preserving Co. og Stavanger Delikatesse Co., hvilket sidste hovedsagelig beskjæftiger sig med Nedlægning af Fiskevarer i Olie; fremdeles et større Røgeri, 2 større og 2 mindre Reberbaner, et Dampsnedkeri og Vedhuggeri, et større Kalkbrænderi, flere Fabriker for Olieklæder, Sandvikens Støberi, hovedsagelig beregnet paa Fabrikation af Landbrugsmaskiner og Redskaber, 7 store Teglværker samt den betydelige Fayancefabrik i Ekersund, der eies af Interessenter i Stavanger og Ekersund.

Endvidere er i Femaaret anlagt en stor ny Tørdok for Regning af Stavanger Støberi og Dok, der nu eier 2 store Dokker istand til at optage 4 større Skibe, har et stort Støberi samt et mekanisk Værksted og regelmæssig beskjæftiger ca. 80 Mand.

Foruden Norges Banks Kontor findes der her i Byen følgende Pengeinstituter:

Stavanger Sparebank, der i Forbindelse med sin Sparebankvirksomhed har besluttet at etablere en Pantelaaneindretning, Stavanger Sparekasse, Stavanger Kreditbank og den i 1879 stiftede Stavanger Privatbank.

Byen har 2 Søforsikringsselskaber:

Stavanger Søforsikringsselskab og „Alliance"; endvidere Stavanger Skibsassuranceforening, der er gjensidig Assuranceforening.

I Assuranceforeningen forsikredes i 1880: 363 Skibe med en Taxtsum af Kr. 16,646,400 og en Præmie-Indtægt af Kr. 509,623.17.

I Femaaret er oprettet Stavanger Børs, der begyndte sin Virksomhed i Januar 1879.

Som oplysende kan her hidsættes en Skrivelse fra Stavanger Toldkontor:

„Den i Hr. Byfogdens Skrivelse af 8de d. M. forlangte Opgave over den vigtigste Export og Import ved Stavanger Toldsted i Femaaret

1876—1880 følger vedlagt. — Derimod ser jeg mig ikke fortiden istand til at meddele nogen Opgave over de ved Toldstedet hjemmehørende Skibes Antal og Drægtighed i ovennævnte Tidsrum, da Udarbeidelsen af en saadan Opgave vil udkræve et saa betydeligt Arbeide, at Toldkontorets Kræfter ikke ville strække til, naar de daglige løbende Forretninger ikke skulle forsømmes."

Opgave
over Import og Export ved Stavanger Toldsted af de vigtigste Artikler i Femaaret 1876—1880.

a. Import:

Smør	Kg.	815,842
Rug	Hl.	981,374
Byg	—	138,018
Ris	Kg.	402,979
The	—	11,333
Kaffe	—	1,459,796
Sukker i Toppe & Kandis	—	323,231
Sukker, gult	—	538,929
Tobaksblade	—	85,380
Brændevin	—	142,164
Vin	—	174,038
Hamp	—	1,900,045
Uldvarer	—	195,220
Petroleum	—	1,238,157
Salt	Hl.	689,366
Stenkul	—	1,255,541

b. Export:

Vaarsild	Hl.	29,418
Fedsild	—	246,935
Brisling	—	164,551
Ansios	—	15,705
Tran	—	807
Hummer	Stkr.	911,663
Lax	Kg.	21,220

2. Haandværksdriften.

Med Hensyn til Haandværksdriftens Tilstand henvises til nedenstaaende Beretning fra Haandværkerforeningen:

„Efter Hr. Byfogdens Anmodning tillader Bestyrelsen for Stavanger Haandværkerforening sig at meddele følgende Oplysninger:

I Femaaret 1876—80 maa Haandværket i Stavanger, hvad Dygtighed i Udførelse af Arbeide angaar, i Almindelighed siges at være gaaet fremad. — Konkurrencen med Udlandet er stadigt bleven større, og have

Haandværkerne ved Anskaffelse af nye tidsmæssige Maskiner og Værktøi prøvet at holde det Stangen, men har det ved Femaarets Slutning desværre vist sig, at for de fleste Haandværkeres Vedkommende deres økonomiske Tilstand ogsaa i dette Tidsrum er gaaet betydeligt tilbage. Haandværkerne, som Blokmagere, Seilmagere, Skibssmede og Tømmermænd, ere ved Skibsbyggeriets Standsning næsten uden Arbeide; af Hattemagerne have næsten saagodtsom alle fuldstændigt opgivet Konkurrencen med Udlandet, Garverierne have været drevne med Tab, ikke faa Garvere have fuldstændigt ophørt med sine Forretninger; dog synes der for disse nu at skulle begynde en bedre Tid, og er det at haabe, at det Toldpaalæg, som sidste Storthing satte paa amerikansk Læder, vil have gavnlige Følger paa Læderproduktionen.

Bogbindere og Blikkenslagere have gaaet nogenlunde fremad, en større lithografisk Anstalt er oprettet, men klage ogsaa disse over den udenlandske Konkurrence.

De i de sidste Aar anlagte større fabrikmæssige Snedkerier have tildels maattet ophøre, og uagtet vore Snedkeres virkelig store Fremskridt i solid og smuk Udførelse af deres Arbeide har det dog ikke været dem muligt at hindre Indførsel af færdige Møbler, især fra Danmark.

Bagerne, som i en lang Række af Aar have ført en daarlig Tilværelse, synes nu fuldstændigt at skulle gaa sin Undergang imøde; de have dertil i de sidste Aar faaet en slem Konkurrent i et i Nærheden af Byen anlagt Dampbageri.

Skomagerne have, om end ikke gaaet tilbage, dog ikke kunnet arbeide sig fremad, men Grunden til saavel Bagernes som Skomagernes uheldige Stilling maa vel for en stor Del tilskrives det altfor store Antal af disse to Klasser.

Uagtet mange af Byens Manufakturister ved Siden af sine Butikforretninger holde Værksteder til Forarbeidelse af færdige Klæder, er dog Skrædderprofessionen gaaet jevnt fremad.

Murere og Hustømmermænd have, da der i de sidste Aar hverken af det Offentlige eller private Folk er foretaget noget større Bygningsarbeide, været uheldigt stillede.

Idetheletaget viser Haandværkernes Stilling sig at være mislig, men er det at haabe nu, da Tiderne begynde at bedres noget, at ogsaa Haandværket, hvis det faar lidt Beskyttelse ved forskjellige Toldforhøielser og andre Lettelser, skulde kunne reise sig igjen.

Haandværkerforeningen er stiftet i Aaret 1874; den har i det sidste Femaar gjort gode Fremskridt, som hovedsagelig skyldes det for fem Aar siden oprettede aarlige Industrilotteri, der jevnlig har givet et lidet Overskud til Indtægt for Foreningen, og synes det at have bidraget til mere Interesse for denne inden Haandværkerne, idet et ikke ubetydeligt Antal i de sidste Aar ere blevne Medlemmer.

Foreningen har i dette Aar anskaffet sig et lidet Bibliothek, omkring 300 Bind, af nye og gode Værker, og tæller nu 140 passive og

aktive Medlemmer. Antallet er i Forhold til den Mængde Haandværkere, som bo her i Byen, ikke stort, men antage vi, at dette for en Del skyldes det forholdsvis lille og uhyggelige Lokale, som Foreningen nu indehar; det er vort Haab, at vi om faa Aar skulle kunne faa vort eget Hus, og har Foreningen til Byggefond afsat omkring 1000 Kroner.

Foreningens hovedsagelige Virksomhed har været Møder og Diskussioner over Haandværksanliggender, og har den siden Oprettelsen repræsenteret Stavanger Haandværkerstand."

3. Almennyttige Indretninger.

Veivæsenet. I Femaaret er, foruden flere større Planeringsarbeider og den almindelige Vedligeholdelse af Veie, Gader, Fortouge, Rendestene og Kloaker, udført følgende Arbeider:

Aar.	Anlagt Vei. Alen.	Brolagt □ Favne.	Anlagt			Til Veivæsenet medgaaede Udgifter.
			Fortouge. Alen.	Rendestene. Alen.	Kloaker. Alen.	
						Kr.
1876....		441	1,237	1,286	3,192	17,501.77
1877....			891	854	1,686	18,069.20
1878....	166	294	1,138	1,379	1,445	16,535.28
1879....		256	637	551	2,106	18,987.39
1880....		57	2,388	1,835	2,852	13,094.31

Vandvæsenet. Byen faar sin Vandforsyning fra Mosevandet, der ligger 116 Fod over Vandledningens laveste og i Niveau med Vandledningens høieste Punkt og er forsynet med tvende Tilledningsgrøfter, der omfatte Høiderne omkring Vandet og er resp. 5,700′ og 4,500′ lange. Fra Indtagshuset føre tvende 12″ Hovedledninger, resp. 3,800 Alen og 3,000 Alen lange, til og omkring i Byen, hvor der forøvrigt er anlagt 9″, 7″, 6″, 5″ og 4″ Ledninger, Alt af Jernrør. Vandværket, der hovedsagelig er anlagt i 1865—66, med ny Hovedledning i 1875—76 og betydelige Udvidelser i 1879 til de s. A. indlemmede nye Bydele, havde ved Udgangen af 1880 følgende Dimensioner:

12toms	Hovedledninger. .	6,800	Alen,
9 —	Ledning	1,402	—
7 —	Do.	2,763	—
6 —	Do.	2,192	—
5 —	Do.	6,436	—
4 —	Do.	10,529	—
	Tilsammen	30,122 Alen = Km. 18.901	Ledning

med Brandkummer, 15 offentlige Tappeposter, 2 Fontæner og 1340 Vandindtag.

Vandværkets Udvidelser i de forskjellige Aar, de dermed samt med Vedligeholdelse forbundne Udgifter, Vandværkets Indtægter etc. stille sig saaledes:

Aar.	Anlagt Alen Ledning.	Stykker Brand-kummer.	Udgifter.	Indtægter.	Antal tilkomne Konsumenter.
			Kr.	Kr.	
Ved Anlægget	15,059	86	159,152.00		338
1866—70.....	4,485	23	19,996.00	53,668.00	396
1871—75.....	1,726	9	13,844.00	78,800.00	194
1876.....	5,657	21	61,574.00	19,519.00	115
1877.....	849	6	7,451.00	20,126.00	68
1878.....	629	5	816.00	22,108.00	63
1879.....	1,264	5	17,040.40	23,488.00	107
1880.....	453	2	3,407.37	23,652.58	59
Sum	30,122	157	283,280.77	241,361.58	1,340

Brandvæsenet. Siden sidste Femaarsberetning har Brandvæsenet undergaaet Udvikling, idet:

1. Brandmandskabernes Antal er forøget fra 13 til 17 Mand
2. Hestenes — - — - 3 - 6 Heste
3. Udrykningsvognenes — - — - 4 - 9 Vogne
4. Brandsignalapparaternes — - — - 5 - 7 Stkr.
5. Reservebrandmandskabernes — - — - 24 - 36 Mand

} Alt i 1880.

6. I 1879 er anskaffet en Strand-Masons Dampsprøite af Systemet „London Brigade Vertical", der er forsynet med en Brandstænder, som paaskrues Vandværkets Brandkummer, hvorved en direkte Vandforsyning til Dampsprøiten kan finde Sted. Sprøiten kan præstere 4 Straaler til en Høide af 52 Fod og levere pr. Minut 1400 Liter. Dens Pris her med 500 Fod Læderslanger og 3 Stykker Sugeslanger er Kr. 9000.00.
7. I 1880 er for Havnekassens Regning anskaffet en Dampsøsprøite fra Ljusne mekaniske Værksted i Sverige, som ifølge de af sagkyndige Kommissioner afgivne Skjøn er et fortrinligt, ualmindelig kraftigt og hensigtsmæssigt Ildslukningsapparat. Damp til Afgang med ca. 50 ℔s Tryk erholdes paa ca. 10 Minutter, hvorefter Baaden med 100 ℔s Tryk gjør henimod 10 Knobs Fart; med 45 ℔s Tryk gjennem 6 aabne Slanger leverer Pumpen indtil 5700 Liter pr. Minut; med 6 Stkr. $^7/_8$toms Mundstykker og 100 ℔s Damptryk opnaaes Straalehøider af indtil 110 Fod, ligesom Sprøiten kaster kraftige, i høi Grad effektive Straaler til Byens høieste Punkter (omtrent 100 Fod over Havet), selv i en Afstand fra Søen af 1000 Fod; saaledes leverer den f. Ex. med 110 ℔s Damptryk og 210 ℔s Vandtryk 2 Stykker 70 Fod høie,

$1^1/_2$" Straaler paa disse høieste Punkter med en Vandmængde af 2200 Liter pr. Minut. Udstyret med 2000 Fod dobbelte Hampeslanger, 4 Slangevogne og andet Inventarium kostede dette Apparat Kr. 31,000, hvortil kommer ca. 1000 Kr. for Fortøiningsindretninger etc.

Som Følge af disse væsentlige Forbedringer ved Byens Vandværk og Brandvæsen er der fra 1ste Januar 1881 indvilget en yderligere Nedsættelse i Brandkontingenten fra 20 til $27^1/_2$ Procent.

Belysningsvæsen. Byen faar fremdeles sin Gadebelysning fra Stavanger Gasværk, der i 1865 anlagdes af et Interessentskab, „Stavanger Gas-Co."

Byen har ved Femaarets Slutning 204 Lygter, hvoraf 11 Olielygter, der kontraktmæssig skulle brænde mindst 1500 Timer, og hvorfor Kommunen aarlig betaler 40 Kr. pr. Lygte. Der er i Femaaret anlagt en ny Gasklokke, rummende nom. 30,000 ⊞'. Forøvrigt henvises til den trykte Beretning for sidste Driftsaar.

Den offentlige Almueskole. Til Oplysning hidsættes Skrivelse fra Skoleinspektøren:

„I Henhold til Hr. Byfogdens Skrivelse af 8de d. M. meddeles herved de forlangte Talopgaver vedkommende Byens Almueskole for Aarene 1876—1880:

Aar.	Antal skolepligtige Børn.	Heraf i Almueskolen.	Antal Klasser.	Antal Lærere.	Antal Lærerinder.	Skoleforsømmelser udtrykt procentvis.	Udgifter til Almueskolen.	Hvert Skolebarns Kostende.
							Kr.	Kr.
1876	3,382	2,371	68	15	30	7.71	40,280	16.99
1877	3,446	2,359	71	15	33	5.21	41,600	17.75
1878	3,510	2,424	73	15	35	5.44	43,800	18.07
1879	3,735	2,643	76	17	41	7.03	47,000	17.59
1880	3,756	2,674	79	17	44	5.54	47,800	17.88

Foruden disse Tal skal jeg derhos anføre, at med Undtagelse af Buøens Skole, hvor der blot er 3 Klasser, have samtlige de øvrige Skoler 7 etaarige opadstigende Klasser, der ere delte efter Kjønnet fra og med 2den og opover. Alle 1ste Klasser have blandet Kjøn. Blaasenborg Skole, der tidligere var en Eftermiddagsklasse, kan nu betragtes som en 5te Klasse for Petri Skole B. Undervisningstiden er for 1ste, 6te og 7de Klasserne 18 og for de øvrige 22 Timer om Ugen; dog have 6te og 7de Pigeklasserne kun 16 Timer. Fagene ere foruden de lovbefalede tillige Historie, Geografi, Tegning, Naturhistorie og Naturlære (Fysik), samt Haandarbeide for Pigeklasserne. I den for 1880 Kirkedepartementet meddelte Indberetning ere Almueskolens 6 Bygninger med tilhørende Tomter anslaa-

ede til en Værdi af 98,500 Kr. og Skolernes Materiel til 11,900 Kr. Skolernes ydre og indre Udstyr maa vel nu kunne siges at være tilfredsstillende".

Stavanger offentlige Sømandsskole. Beretning for de enkelte Aar er af Bestyrelsen afgiven saaledes:

Aar.	Elevantal.	Erholdt Karakteren Bekvem.	Erholdt Karakteren Ei ubekvem.	Rejicerede.
1876—77....	183	42	38	48
1877—78....	184	50	51	31
1878—79....	168	45	45	30
1879—80....	104	22	29	13
1880—81....	96	26	19	15

Uddannelsen er foruden i rent fagmæssig Retning ogsaa foregaaet i Engelsk, Retskrivning og Brevskrivning samt Handelsregning og Regnskabsførsel. Ligeledes ere Eleverne gjorte bekjendte med det internationale Signalsystem og Benyttelsen af Redningsapparater under Skibbrud. Der har ogsaa været Anledning til at sætte sig ind i Stedlinier og Distance-Observationer mellem Solen og Maanen for dem, som have bestaaet den almindelige Styrmandsexamen.

Skolen har i Aarene 1876—77, 1877—78 og 1878—79 arbeidet med 11 Lærere, i 1879—80 med 7 og i 1880—81 med 6.

Stavanger tekniske Aftenskole. Stavanger offentlige Tegneskole, der i Aarene 1876 og 1877 fortsatte sin Tegneundervisning med samme Lærere og omtrent samme Elevantal som i Femaaret 1870—75, gik i 1878 ind ved Oprettelsen af Stavanger tekniske Aftenskole, der siden har været i Virksomhed med følgende Antal Lærere, Klasser og Elever:

1878—79	2	Lærere,	1	Klasse	i 2	Afdelinger,	39	Elever:
1879—80	2	—	2	—		—=—	47	—
1880—81	4	—	3	—		—=—	71	—

Undervisningsfagene have været:

1878—79	Fysik,		Kemi,	Geometri,	Regning,	Frihaands- og Konstruktionstegning.
1879—80	do.		do.	do.	do.	Bogførsel, Frihaands- og Konstruktionstegning.
1880—81	do.	Mekanik.	do.	do.	do.	Bogførsel, Frihaands-, Konstruktions- og Fagtegning.

Undervisningen meddeles i 2 Aftentimer de 5 første Virkedage af Ugen, fra 1ste September til 30te April. Skolepenge for faste Elever 2 Kr. pr. Halvaar; for hospiterende, naar Pladsen tillader det, 5 Øre pr. Time. Skolen har Bidrag af Statskassen Kr. 2,000 og et lignende Beløb af Kommunen. Til Anskaffelse af Undervisningsmidler er i Treaaret anvendt ca. 3,200 Kr., idet der er anskaffet:

1. Apparater til Undervisning i Fysik og Kemi . . . . . 102 Numere.
2. do. - do. - Tegning og Modellering . . 50 —
3. Bibliothek, væsentlig tekniske Værker . . . . . ca. 80 Bind.

Skolen bestyres af 4 af Kommunebestyrelsen valgte Mænd samt af Skolens Førstelærer; dens Lærere, der under Førstelærerens Forsæde danner Skoleraadet, ansættes efter Bestyrelsens Forslag af Formandskabet med Kirkedepartementets Approbation. Førstelæreren, der vælges af Formandskabet, er tillige Regnskabsfører. Skolen, der i de 2 første Aar havde leiet Lokale, flyttede Høsten 1880 ind i den for samme opførte Murbygning paa Bergeland, i hvilken der i 1ste Etage er 5 Værelser for theoretisk Undervisning, i 2den Etage 5 Tegnesale og i Kjælderen et stort Rum til Øvelse i Modellering. Bygningen kostede ca. 30,000 Kroner og er forsynet med Inventarium til en Værdi af ca. 2,000 Kr.

Bankvæsenet. Ved Begyndelsen af Aaret 1876 fandtes foruden Filialafdelingen af Norges Bank følgende Bankinstituter her i Byen:

1. Stavanger Sparebank,
2. Stavanger Sparekasse og
3. Stavanger Kreditbank.

I Femaaret er hertil kommet:

4. Stavanger Privatbank, der oprettedes Vaaren 1879 med et Grundfond af $1^1/_4$ Mill. Kroner, hvoraf hidtil er indkaldt 35 Pct. Bankens Hovedforretning bestaar i Diskontering for indenbyes Kunder, hvorimod dens Kommissionsforretninger og Salg af udenlandske Vexler paa Grund af stedlige Forholde endnu er af mindre Betydning. Banken er i jevnt Fremadskridende. Saaledes er f. Ex. dens „fremmede Penge“ (Indskud), som 30te Marts 1880 udgjorde omtrent 600,000 Kroner, senere stegne med 100 Pct., saaledes at de idag beløbe sig til Kr. 1,155,376.52. Banken gav saavel i 1879 som 1880 5 Pct. Udbytte til Aktionærerne, hvorhos Noget afsattes til Reservefond.

For de øvrige Instituters Vedkommende vedlægges trykte Aarsberetninger.

Børsen, som blev oprettet i Januar 1879, har et Medlemantal af ca. 480 Personer. Endel Medlemmer komme daglig sammen i Børslokalet, der er leiet af Stavanger Skibsassuranceforening; i Lokalet findes 2 Læseværelser med 8 Aviser etc. Børsen erholder daglig fra Bergen og Kristiania telegrafiske Handelsefterretninger, som opslaaes.

Handelsforeningen er efter Børsens Oprettelse gaaet ind.

Assurancevæsenet.

Stavanger Søforsikringsselskabs Virksomhed i Femaaret fremgaar af nedenstaaende Tabel:

	Risiko.	Netto-Præmie.	Skades-erstatning.	Udbetalt Udbytte.	Afsat til Reservefond.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1876....	3,493,360	48,944.77	16,357.57	28,000	14,000
1877....	4,112,900	51,444.15	35,801.26	16,000	8,000
1878....	3,766,830	47,531.14	26,696.80	25,000	12,500
1879....	3,290,420	44,218.84	14,026.32	25,000	12,500
1880....	4,243,280	43,851.73	21,185.41	25,000	12,500

Reservefondet er ved Udgangen af 1880 Kr. 55,500.

Søforsikringsselskabet „Alliance", der blev stiftet Vaaren 1871, har havt en hurtig og jevn Trivsel. Det blev oprindelig grundlagt med en Aktiekapital af 400,000 Kroner fordelt paa 1,000 Aktier. Herpaa var allerede ved Begyndelsen af 1876 indbetalt Kr. 80,000. I Femaaret er ingen videre Indbetaling skeet, og i Decbr. 1880 blev der gjort den Forandring i Statuterne, at „af det i Aarets Løb indvundne rene Overskud suppleres først den indbetalte Del af Grundfondet, om samme maatte være angrebet; dernæst afsættes passende Beløb for den løbende Risiko og for løbende Havarier, hvorefter $^2/_3$ Dele af Restoverskudet udbetales Aktionærerne, medens $^1/_3$ Del tillægges Reservefondet, indtil dette er steget til et saa stort Beløb, at det tillagt de paa Aktiekapitalen indbetalte 20 pCt. er jevnstort med det tegnede Grundfond. Efter den Tid fordeles ogsaa den ene Trediedel som Udbytte blandt Aktionærerne."

Som oplysende hidsættes følgende korte Extrakt af Aarsregnskaberne:

Aar.	Risiko.	Reassureret.	Netto-Præmie.	Udbetalte Erstatninger.	Udbetalt Udbytte.	Afsat til Reservefond.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1876	4,071,624	844,060	46,710.23	16,796.20	16,000	8,000
1877	4,555,594	1,056,240	50,419.69	29,035.35	16,000	12,000
1878	3,765,022	577,600	46,189.85	19,158.40	16,000	18,000
1879	4,589,334	694,300	41,125.15	4,990.86	16,000	21,000
1880	4,994,246	1,026,830	46,842.55	17,845.81	20,000	10,000

Stavanger Skibsassuranceforening.

Assurancaar.	Skibenes Antal.	Taxtsum.	I Foreningen anmeldt og forsikret Beløb	Beregnet Præmie og Renter.	Erstatning, Ristorno og Administrationsomkostninger.	Udbytte.	Gjennemsnitspræmie.
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	pCt.
1875/76	370	16,178,200	9,314,856	608,149.37	445,139.60	163,009.97	3.71
1876/77	358	16,829,200	9,838,656	638,312.57	560,324.93	77,978.63	5.70
1877/78	380	19,358,400	10,439,800	639,069.97	509,197.90	139,992.30	4.17
1878/79	377	19,660,500	10,344,300	624,666.37	456,061.66	181,025.25	4.41
1879/80	376	17,490,600	10,093,500	645,381.02	645,381.02		6.39

Denne Forening, der er stiftet i 1839, forsikrer kun Skibe henhørende til Stavanger Toldsted. Risiko paa enkelt Skib overtages kun til et Beløb af Kr. 40,000. Foreningen reassurerer ikke.

Hundvaags Skibsassuranceforening.

Aar.	I Foreningen forsikret Beløb.	Beregnet Præmie, Tillægspræmie og Renter.	Udbetalte Skadeerstatninger og Administrationsomkostninger.	Netto-Gevinst.	Grundfondets Størrelse.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1876. ..	232,600	6,331.74	4,094.50	2,237.24	24,466.24
1877....	299,200	9,143.84	5,927.46	3,216.38	26,586.09
1878....	224,200	4,885.40	2,322.19	2,563.21	27,658.15
1879....	262,850	6.614.45	3,976.65	2,637.80	27,667.45
1880....	305,150	9,271.07	10,306.97		26,631.55

Forsikrende, som i denne Forening i 3 Aar have betalt ordinær Præmie (2 Pct. for 1ste Klasse, $2^1/_2$ Pct. for 2den og 3 Pct. for 3die Klasse), betale sidenefter blot Halvdelen deraf.

I Aarene 1877 og 1879 er godtgjort Interessenterne 1 Pct. aarlig og for Aaret 1878 med 1 Pct. til første Klasses og $1^1/_4$ Pct. til anden Klasses Fartøier som Udbytte, hvorved Interessenterne, som i disse Aar have betalt halv Præmie, saaatsige have erholdt denne tilbagebetalt, ligesom de, der have erlagt ordinær Præmie, have erholdt omtrent Halvdelen tilbage.

I Aaret 1880 vare Erstatningerne for Forlis og Skade større end Indtægterne, hvorfor Grundfondet maatte angribes for at dække det manglende.

I Generalforsamling Juni 1876 blev Grundfondets Minimumsbeløb fastsat til Kr. 20,000. Angribes dette nogen Gang, skal det suppleres i de Aar, der maatte give Overskud.

Stavanger Sømandsforenings Assuranceindretning, der er stiftet 25de Marts 1851, forsikrer Tøi, som tilhører Søfolk fra Stavanger Amt.

Aar.	Antal Policer.	Assurancesum.	Indvunden Præmie 3 Pct.	Præmie for Reassurance.	Udbetalt Reassurance-godtgjørelse.	Godtgjørelse pr. Reassurance og for afsatte havarerede Effekter.	Administrations-udgifter.	Assuranceindretningens Eiendom eller Grundfond.	Hjælp til trængende Søfolk eller deres Efterladte efter L. § 4.		
									Af Indretningens Overskud.	Uddelt Hjælp.	Eiendom, for Tilfælde som Reservefond.
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Til											
½ 1876	3,173	515,200	15,456	1,688	5,012	1,801	1,744	32,000	10,100	2,848	34,917
- 1877	3,250	520,500	15,615	1,649	8,575	421	2,109	34,000	5,184	2,916	25,185 *)
- 1878	3,024	566,400	16,992	1,002	13,529	2,028	2,083	36,000	3,547	2,496	26,237
- 1879	3,035	522,900	15,687	890	8,464	267	2,301	38,000	5,635	3,964	27,909
- 1880	2,895	526,400	15,792	874	12,280	677	2,885	40,000	1,431	3,811	25,529

Stavanger Brandforsikringsselskab begyndte sin Virksomhed her i Byen 1ste Septbr. 1876. Efterhaanden er der for Selskabet ansat Agenter i 47 Byer og Ladesteder samt 12 Landdistrikter. Her paa Stedet har man oprettet et Redningskorps paa 8 Mand foruden en Formand med en aarlig Udgift af 282 Kr. Som begyndende Forretning har Selskabet selvfølgelig havt store Udgifter.

Aar.	Løbende Forsikringssum, saavidt bekjendt, ved Aarets Udgang.	Reassureret.	Udbetalte Skadeserstatninger.	Netto-Indtægt.	Udbetalt Udbytte.	Afsat til Reservefondet.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Fra ½ 1876 til 31/12 1877			7,828.20	74,859.98	7,801.50	7,801.50
1878	12,874,489	3,680,375	120,270.57	40,933.39	10,000.00	10,000.00
1879	14,297,634	4,100,450	69,389.13	38,495.43	10,000.00	10,198.50
1880	14,332,637	4,359,700	35,485.25	51,602.32	12,000.00	12,000.00

*) 12,000 Kroner anvendt til Indkjøb af Grund m. v. som Gave til et vordende Sømandshjem i Stavanger. Sømandshjemmet, der nu er opført — bekvemt og fuldstændigt

Stavanger kemiske Fabrik, som i 1881 er overgaaet til et nyt Aktieselskab, efterat dets Virksomhed i det forløbne Femaar var bleven væsentlig reduceret, havde i:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
Kapital ..... Kr.	400,000	446,000	426,000	423,000	402,000
Gjennemsnits-Arbeidsstyrke	110 Mand	64 Mand	22 Mand	12 Mand	6 Mand
Do. Dagløn Kr.	3.00	2.40	2.00	1.60	1.60
Produktion Svovlsyre	20,000 Centn.	14,000 Centn.	11,000 Centn.	2,500 Centn.	
Salgspris do. Kr.	8.00 pr. do.	8.00 pr. do.	8.00 pr. do.	7.00 pr. do.	7.00 pr. Centn.
Produktion Benmel	7,500 Centn.	12,500 do.	9,000 do.	7,500 do.	7,000 do.
Salgspris do. Kr.	10.80 pr. do.	10.80 pr. do.	10.80 pr. do.	10.00 pr. do.	10.00 pr. do.
Produktion Soda-Aske ...	36,000 do.	26,000 do.			
Salgspris do. Kr.	7.60 pr. do.	6.00 pr. do.			
Forbrug af Salt....	26,000 Tdr.	20,000 Tdr.			

Stavanger Skipperforening er stiftet i 1868 af Skibsførere, henhørende til Stavanger By. Ved Udgangen af 1875 havde Foreningen en Eiendom af Kr. 7,845, og da Grundfondet i 1878 havde naaet Kr. 12,000, begyndte Uddeling af Understøttelse til trængende Medlemmer, afdøde Medlemmers Enker og Børn under 15 Aars Alderen med 50 Pct. af Medlemmets samlede Indskud, hvilken ogsaa har været fortsat i Aarene 1879 og 1880. Ved Udgangen af 1880 var Foreningens Medlemsantal 185.

Forøvrigt henvises til efterstaaende schematiske Beretning:

Aar.	Kontingent	Læstepenge.	Renter.	Administrationsudgifter.	Understøttelser.	Eiendom.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1876.....	928	1,034	443	254		9,996
1877.....	808	915	569	319		11,969
1878.....	684	730	657	245		13,795
1879.....	604	577	708	294	300	15,090
1880.....	632	664	731	260	395	16,462

Stavanger Samlag for Handel med Brændevin og Øl traadte i Virksomhed den 1ste Januar 1875.

indredet, med gode og tilstrækkelige Ydrebekvemmeligheder — benyttes siden 15de April 1879 som Fribolig for gamle trængende Søfolk, under stadigt Tilsyn af en Opsynsmand, der bor i Huset, og med en Direktion af 5 Medlemmer.

Ved Samlagets Overtagelse af samtlige ledige Ølrettigheder hsr dets Forretning fra 1ste Januar 1879 i flere Henseender skiftet Karakter. Medens Brændevinshandelen i de 4 foregaaende Aar har udgjort Samlagets overveiende Omsætning, har i 1879 og 1880 Øludskjænkningen spillet en mere fremtrædende Rolle. Mod 21,845 Flasker i 1878 er der i 1879 solgt 140,748 Fl. bayersk Øl foruden 13,009 Potter maltrigt Potøl.

Fra Politikammeret er erhvervet følgende Opgave over Arrestationer for Beruselse:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
For Beruselse arresteret	262	250	146	170	198
deraf overstadigt berusede	80	20	40	23	43

Samlaget eies af 72 Aktieeiere, der tilsammen besidde 230 Aktier. Disse lyde hver paa 200 Kr., hvoraf dog kun 20 Kr. er indbetalt. I Udbytte uddeles dog blot 5 Pct. af, hvad der er indbetalt paa Aktierne.

Til Oplysning hidsættes nedenstaaende Tabel:

Aar.	Samlet Omsætning.	Netto-Gevinst.	Anvendt til almennyttige Formaal.	Afsat til Reservefondet.	Afsat til Samlagets Eiendomme.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1876.....	175,787	43,908	25,000	10,000	8,908
1877.....	194,527	53,196	35,283	10,000	6,913
1878.....	163,636	33,207	25,807	—	8,400
			Foreslaaet		
1879.....	185,301	15,492	13,000	—	2,492
1880.....	184,424	17,913	14,000	—	

Samlagets Reservefond udgjorde ved Femaarets Udgang Kr. 40,000.

Stavanger Totalafholdsforenings Medlemsantal udgjorde ifølge Aarsberetningerne:

for Aaret 1876 . . . . . 1650 Medlemmer,
- — 1877 . . . . . 1750 do.
- — 1878 . . . . . 1800 do.

Ved foretagen Revision af Protokollen fandtes antegnede som Medlemmer Personer, der dels vare bortreiste, dels udtraadte, dels døde m. v. saa at Foreningens virkelige Medlemsantal i 1879 udgjorde 871 Medlemmer; dette Antal forøgedes i 1880 til 900.

Stavanger Meieri begyndte sin Virksomhed den 3die Juli 1876, bestaaende af 112 Interessenter med tils. 855 Aktier. Statuterne bestemte disse foreløbigt til 2 Spd. men gjorde derhos Interessenterne medansvarlige i den Gjæld, som efter gyldige Bestemmelser bliver stiftet til Meieriets Istandbringelse.

Indretningen begyndte med 3 Stationer for Udsalg af nysiet Melk, og en 4de Station aabnedes allerede i Oktober 1876. Det faste Personale bestod, foruden Bestyreren, af 1 Meierske, 1 Butikjomfru og 2 Piger.

I 1876 modtoges af Interessenterne 476,666 Potter Melk, hvorfor der udbetaltes dem Kr. 57,676.65 eller $12^1/_{10}$ Øre pr. Pot. Administration, Renter og andre Udgifter udgjorde Kr. 4,792.56. Af de tegnede Aktier var der indkaldt Kr. 13,680.00 eller 16 Kr. pr. Aktie.

I 1877 modtoges af 110 Leverandører tilsammen 1,071,692 Potter, hvoraf blev skummet 401,772 Potter. Af Fløde er solgt omtrent 2,793 Potter. Af Smør tilvirket 13,111 ℔ og af Ost 3,460 ℔. Indtægterne i Aaret have udgjort Kr. 147,720.00, og have Leverandørerne faaet udbetalt Kr. 139,932.90 eller ca. 12.12 Øre pr. Pot. Til Administration, Materialier, Renter m. m. er medgaaet Kr. 7,788.00.

I 1878 er modtaget af 112 Interessenter med tilsammen 839 Aktier 1,176,368 Potter. Af Fløde er solgt 3,340 Potter, Smør 15,768 ℔, og til Ost er anvendt ca. 60,380 Potter skummet Melk, hvoraf er tilvirket 10,914 ℔ dels Nøgel-, dels Danskost. Indtægterne udgjorde Kr. 139,586.76, hvoraf Leverandørerne have erholdt udbetalt Kr. 128,170.76 eller ca. $10^9/_{10}$ Øre pr. Pot, og udlagt Administration, Materialier, Renter m. m. har medtaget Kr. 12,289.

I 1879 er modtaget fra 107 Interessenter med 794 Aktier tilsammen 1,221,399 Potter Melk. Af Fløde er der solgt 2,708 Potter, Smør 24,115 ℔ og til Ost anvendt 47,200 Potter skummet Melk, hvoraf er udvundet 9,280 ℔ fersk Ost. Indtægterne udgjorde ca. 116,305 Kr., hvoraf Interessenterne udbetaltes Kr. 103,468 eller ca. 8.47 Øre pr. Pot. Administration, Materialier, Renter, Skatter m. m. andrage til Kr. 12,734.00.

I 1880 er modtaget fra 107 Interessenter med 794 Aktier tilsammen 1,242,571 Potter. Af Fløde er solgt 3,659 Potter, Smør 19,745 ℔ og til Ost anvendt ca. 21,600 Potter skummet Melk, hvoraf er udvundet 4,121 ℔ fersk Ost. Til Interessenterne er udbetalt Kr. 115,174.00 eller ca. 9.27 Øre pr. Pot. Administration, Materialier, Renter, Skatter m. m. har medtaget Kr. 8,208.48.

Stavanger Museum. Efter Indbydelse af endel Mænd i Stavanger By afholdtes det konstituerende Møde den 8de Marts 1877. Paa dette valgtes en Direktion bestaaende af 6 Medlemmer, Sekretær og Kasserer, samt vedtoges foreløbige Love, hvilke ogsaa bleve vedtagne ved den 1ste ordinære Generalforsamling den 18de Februar 1878. Tilslutningen til Musæet viste sig meget stor, saa man allerede ved Udgangen af Aaret 1877 havde 290 kontribuerende Medlemmer — Brændevinssamlaget bevilgede 500 Kr. til Musæets Samlinger, og Gaver bestaaende af Naturalier, etnografiske Gjenstande og Oldsager strømmede stadigt ind til Musæet. Da det mere og mere viste sig, at Ordningen og Klassificeringen af de indkomne Sager krævede mere Tid og Arbeide, end noget af Direktionens

Medlemmer kunde præstere, blev man nødt til at antage en Konservator. Samtidigt antoges ogsaa Præparant.

Musæet, der erholdt frit Lokale i Jernbanens Gaard ved Torvet, aabnedes allerede for Publikum Høsten 1877.

I de senere Aar er Musæet gaaet raskt fremad, og kan det fremdeles glæde sig ved en meget almindelig Sympathi, der lægges for Dagen, — ikke alene ved et talrigt Besøg paa Aabningsdagene, men ogsaa ved en Offervillighed, der i høi Grad har Krav paa Musæets Taknemmelighed. Stavanger Sparebank og Brændevinssamlaget har aarlig bevilget større Summer, ligesom indeværende Aars Storthing bevilgede Musæet et Statsbidrag stort 2,000 Kr.

Musæets Indtægter, der i 1877 vare ca. 1,400 Kroner, vare i 1880 voxede til 10,000 Kr. De forskjellige Afdelinger, der i 1877 havde ca. 1,400 Numere, have nu ca. 4,000 Numere. I den nuværende Musæbygning, der i 1879 blev indkjøbt for Musæets Regning, ere samtlige Etager tagne i Brug. Musæet har 3 Afdelinger: den naturhistoriske, den historisk-antikvariske og Fiskeriafdelingen.

Den tekniske Forening har i Femaaret 1876—1880 søgt at fyldestgjøre sit engang satte Program — at befordre den intellektuelle Udvikling blandt sine Medlemmer og tillige være et Middel til at befordre den praktiske Uddannelse blandt Byens Haandværkere. Dog er denne sidste Del af Programmet traadt mere i Baggrunden, efterat Haandværkerne have oprettet en egen Forening; man har derfor lagt mere Kraft paa Programmets første Del.

De ugunstige Konjunkturer have bevirket, at Medlemsantallet sukcessivt er gaaet nedad, saa at dette, der i 1876 bestod af 300, ved Udgangen af 1880 bestod af 124 Medlemmer, hovedsagelig Haandværkere samt yngre Handels- og Kontorfolk.

Foreningens Bibliothek, der i 1876 udgjorde 1300 Bind, er i Femaaret forøget til 1500 Bind. Dette benyttes flittigt; der gjøres 3 à 4000 Udlaan aarlig. Læseværelset er aabent hver Dag og har stærkt Besøg, og findes her 12 Aviser og Tidsskrifter udlagt til Afbenyttelse.

Diskussionsmøder over Spørgsmaale interesserende Medlemmerne samt Foredrag over almennyttige Gjenstande have tildels været holdte. Exempelvis kan nævnes, at i 1878 og 1879 holdtes en Række Diskussionsmøder over Toldbeskatningen, hvorved det viste sig, at en overveiende Del af Deltagerne var for en moderat Beskyttelsestold. Dette ledede til, at en 15 Mand stærk Komite blev nedsat, der afgav motiverede Udtalelser, der bleve diskuterede i flere talrige Møder og med stor Majoritet bifaldte og besluttet indsendte til Storthinget.

Foreningen er for Tiden i Gjæld, hvilket har sin Grund i, at der for dens Regning i 1876 blev indkjøbt til eget Lokale en Bygning, hvilken man i 1880 saa sig nødt til igjen at maatte realisere med ca. 4000 Kroners Tab.

Stavanger Understøttelsesforening. Medlemsantallet har

i det senest forløbne Femaar været omkring 700, og Virksomheden har i denne Tid ikke undergaaet nogen synderlig Forandring. Foreningen har fremdeles 1 Læseværelse og en Bogsamling af ca. 800 Bind. Læseværelset holdes aabent 2 Aftener ugentlig, og Bøgerne ere desuden tilgjængelige for Medlemmerne ved Udlaan. Foreningen har ved velvillige Bidrag fra Byens 2 Sparebanker og Brændevinssamlaget kunnet opføre eget Hus, som vil blive taget i Brug Høsten 1881. I Huset er, foruden Samlings-, Læse- og Bibliothek-Værelse, 19 Familiebekvemmeligheder, hvori vil blive optaget uden Leie ligesaa mange værdige og trængende gamle Mænd med Hustruer, og Enker.

Foreningen havde i 1880 en Indtægt af Maanedsbidrag og Begravelsesbidrag . . . . . Kr. 4,620.70
Andre Bidrag, indvundne Renter m. m. . . . . — 116.34
Beholdning fra forrige Aar . . . . . — 2,470.94

Kr. 7,207.98

og en Udgift
til 1088 Sygebidrag og Extrabidrag . . . . . Kr. 3,794.00
- 36 Begravelser à 40 Kr. . . . . — 1,440.00
- Administrations- og andre Omkostninger. . . . — 825.50

Kr. 6,059.50
altsaa i Behold ved Aarets Udgang . . . . . — 1,148.48

hvilke dog ere medgaaede til Udgifter til og med 12te Marts 1881. Foreningen har oprettet en Sygekasse, hvis Medlemsantal i Femaaret har varieret mellem 240 og 260. Af Lægen er i 1880 behandlet 178 Mænd, 265 Kvinder og 352 Børn. Sygekassen har i 1880 havt en Indtægt af tilsammen Kr. 1,609.12, deraf Kr. 983.50 som Ugebidrag af Medlemmerne, og 200 Kr. som Gave af Brændevinssamlaget, samt en Udgift af ca. 1,343 Kr., deriblandt Kr. 800 som Lægehonorar og til Medicin ca. 508 Kr.

Sygekassen har ikke havt nogen videre Fremgang inden Foreningen, da dennes Medlemmer endnu ikke ere komne til nogen rigtig Forstaaelse af denne gavnlige Indretning. Kontingenten for Medlemmer af Sygekassen er 10 Øre ugentlig, saa at den ikke har kunnet bestaa uden Bidrag udenfor Understøttelsesforeningen, der, som Enhed, intet tilskyder.

Understøttelseskassen for uheldige Sømænd. Kassen, der staar under Marine-Departementets Kontrol, bestyres af en Kommission af 3 Medlemmer. Regnskabs- og Pengevæsenet henhører under en af nævnte Departement antagen Regnskabsfører, hvis Regnskab gjennemgaaes af Revisions-Departementet. Kassen har et Fond af Kr. 16,000 i Pantobligationer og en liden Sum i Sparekassen. Renterne anvendes fortrinsvis til Understøttelse for skibbrudne Sømænd, dernæst til syge og gamle Sømænd og endelig til Sømænds Enker. Siden Oprettelsen af Sømandasssurance-Indretningen her i Byen har Understøttelseskassen næsten ingen Indtægter og i Femaaret aldeles ingen.

Den 1ste Januar 1876 havde Kassen en Beholdning af 4,165 Spd. $2^1/_2$ ß, den 31te December 1880 ligesaa Kr. 16,220.50.

Den frivillige Fattigpleie har i det sidst forløbne Femaar fortsat sin Virksomhed som tidligere. Fattighjælperne have ved Besøg i de Fattiges Boliger søgt at veilede og støtte de Trængende. Arbeide har været anvist ved den under Fattigpleien hørende Industri, hvor der forsælges strikkede og vævede Sager, Sække etc. To Lappeskoler, hvor de Fattiges Børn have Anledning til at faa sine Klæder gratis istandsatte, have været i Virksomhed, ligesom Fattigpleien har underholdt 2de Diakonisser, som i Sygdomstilfælde have gaaet de Fattige til Haande og udrettet meget Godt.

De Pengebidrag og Varer, som Overbestyrelsen i Femaaret har kunnet uddele til Underafdelingerne, ere fremkomne ved Bidrag fra Brændevinssamlaget, Sparebanken, Koncerter, et Par Bazarer og ved Gavebogen, som et lønnet Bud har gaaet omkring med i Husene. De indkomne Pengebidrag have tilsammen udgjort:

i 1876	Kr.	9,800
- 1877	—	11,050
- 1878	—	9,140
- 1879	—	9,920
- 1880	—	8,813
Tilsammen	Kr.	48,723

som i Forbindelse med Varer in natura, saasom Stenkul, Brænde, Klædningsstykker o. s. v., ved de regelmæssige Maanedsmøder ere fordelte ved Underafdelingerne. — Den sidst udkomne trykte Beretning omfatter 1875 og 1876.

Det norske Missionsselskab, der stiftedes i 1842 i Stavanger, har fremdeles i denne By sin Hovedbestyrelse og sin Missionsskole, der befinder sig paa Selskabets Gaard paa Egenæs, hvor Skolens Forstander og Selskabets Sekretær har Bolig, og hvor Selskabets Tidende har sit Expeditionslokale.

Selskabets 7 Kredse talte i 1876 747 Missionsforeninger, hvilket Tal i 1881 steg til omtrent 780.

Missionsselskabets Indtægter, som i 1876 udgjorde Kr. 144,756, steg i 1880 til Kr. 177,268, medens Udgifterne i 1876 udgjorde Kr. 175,528 og i 1880 Kr. 209,902. Regnskabsaaret regnes fra 1ste April.

Selskabets Organ, „Norsk Missionstidende“, som i 1876 tryktes i et Antal af 5400, blev i 1880 trykt i 6000 Exemplarer, hvoraf omtrent 5850 afsattes. Desuden er endel større og mindre Missionsskrifter udkomne i Femaaret.

Til Missionsinteressens Vedligeholdelse og Udbredelse virker foruden forskjellige Mænd, der reise som Emissærer i de forskjellige Kredse, ogsaa 3 faste Emissærer, der lønnes af Selskabets Kasse. I samme Retning har ogsaa Missionspræsterne Gundersens og Hansens samt Missionsmedhjælper Kyllingstads Besøg i Hjemmet virket, idet de delvis have benyttet Tiden til Emissærvirksomhed.

Af Missionsskolens 10 Elever i 1876 afgik en ved Døden samme Aar, og de øvrige dimitteredes i 1879. I 1880 paabegyndtes et nyt Kursus med 12 Elever. Undervisningen besørges af Forstanderen og Sekretæren med nogen Hjælp af Timelærere. Til Uddannelse for Missionstjenesten har Selskabet havt en Kvinde anbragt paa Diakonisseanstalten i Kristiania.

Missionsskibet „Eliezer" har ogsaa i dette Femaar, naar det fornødigedes, staaet til Hovedbestyrelsens Disposition til Overførelse af Personale og Gods til Selskabets 3 Missionsmarker. I Tidsrummet 1876—1880 er til de forskjellige Missionsmarker udsendt 10 Mænd og 15 Kvinder. 2 Missionærer med Familie ere traadte ud af Selskabets Tjeneste, og 1 Missionær og 2 Missionærers Hustruer ere afgaaede ved Døden.

I Zululandet og Natalkolonien har Selskabet foruden Entumeni, der foreløbigt er overladt Biskop Schreuder, 9 Missionsstationer, besatte med 12 Missionærer og 1 Missionslærer, samt en Opdragelsesanstalt for Missionærernes Børn, der bestyres af en Missionspræst med Hjælp af en Lærerinde.

Paa Madagaskar virkede i Indlandet ved Udgangen af 1880 paa 16 Hovedstationer 21 Missionspræster og 1 Missionslæge samt 4 Lærerinder. I Hovedstaden er 1 Seminarium og 2 Asyler i Virksomhed og i Betsileo 1 Lærerskole. Paa Madagaskars Vestkyst arbeide 4 Missionspræster paa 2 Stationer.

Bethania-Stiftelserne i Stavanger. Forsamlingshuset „Bethania" for 2000 Tilhørere opførtes Vinteren 1874 og toges i Brug 5te Januar 1875. I Slutningen af samme Aar udvidedes Huset til næsten det dobbelte og toges i Brug 27de Februar 1876. Husets samlede Kostende er omtrent Kr. 32,000, der ved dets Aabning var indkommet som frivillige Gaver, dels fra Byen, dels fra Venner Landet rundt. Der holdes i dette Forsamlingshus ugentlig 2 Gange Skole for Voxne i et Antal af 4—500 Elever til Gjennemgaaelse af Børnelærdommen og det nye Testamente foruden Bibellæsninger og Kvindeforeningsmøder til forskjellige Tider. Hver Søndag holdes 2 Møder: om Morgenen Kl. 8 og om Aftenen Kl. 7.

Siden har i Løbet af dette Femaar den ene Stiftelse efter den anden føiet sig til dette Forsamlingshus, beliggende i samme Kvartal som dette, nemlig:

Bethania Vaisenhus No. 1 for 50 forældreløse Gutter i Alderen fra 12—15 Aar. Grundstenen til dette Hus lagdes den 15de Juli 1876 af Amtmanden i Stavanger Amt i Nærværelse af Byens Magistrat og andre Autoriteter tilligemed mange Tusinde Tilhørere. Den 15de Januar 1877 flyttede de 50 forældreløse Gutter ind i sit nye Hjem. Af dette første Kuld er nu 28 igjen og de 22 efter bestaaet Konfirmation udgangne i forskjellige Stillinger. Efterhvert som nogle ere udgangne, ere nye indtagne, saa at der ialt har været fra 50—55 Børn paa denne Stiftelse. Dens Kostende, Inventariet iberegnet, var omkring Kr. 32,000, der var betalt ved Husets Aabning ved indkomne Gaver fra Byen og det hele Land. Den

aarlige Udgift ved denne Stiftelses Drift har været omtrent Kr. 12,000, som indkomme ved frivillige Gaver fra Indog Udlandet, heri dog ikke iberegnet hvad der indkommer in natura i Føde og Klæder. Til denne Stiftelse hører foruden nogle mindre Legater og Testamenter et paa mellem 60 og 70,000 Kroner, oprettet af Snedker Jakobsen, — hvis aarlige Renter for de $^2/_3$ Dele anvendes til Husets Underholdning, medens den ene Trediedel lægges til Kapitalen.

I 1878 byggedes og aabnedes Vaisenhuset No. 2 for 20 forældreløse Gutter i Alderen fra 8—12 Aar. Det opførtes og underholdes paa samme Maade som førnævnte.

I samme Aar aabnedes et Børnehjem for 25 Smaa, baade Gutter og Piger, i Alderen fra 1—8 Aar; dette Hus, som er beliggende i samme Kvartal, blev indkjøbt for Kr. 10,800.

I April 1880 aabnedes Guttehjemmet No. 3 for 10 Gutter i Alderen fra 14 Aar opover, hvilke dels ere i Haandværkslære ved Stiftelsernes forskjellige Værksteder, dels frekventere Byens Middelskole.

Med disse Stiftelser er forbundet et Bogtrykkeri og Bogbinderi, der drives i egen Bygning, beliggende i samme Kvartal, med tilsammen 10 Arbeidere, og hvor nogle af Vaisenhusbørnene sysselsættes et Par Timer hver Dag. Fremdeles et Snedkerværksted i Vaisenhuset No. 1, hvor 12 Gutter beskjæftiges 2 Eftermiddagstimer, samt Posefabrik i Bethaniakjælderen, hvor 30 Gutter sysselsættes i de samme Timer, og et Kurvbinderværksted i Underetagen af Vaisenhuset No. 2, hvor paa samme Maade 12 Gutter have Arbeide. Fra Trykkeriet udgaar 3 Blade: „Vestlandsposten“, „Bibel-Budet“ og „Vaisenhustidende“ foruden adskillige Bøger og Traktater, som alt expederes fra Expeditions- og Boghandellokalet. Stiftelserne have egen Skole med 2 Klasser i Vaisenhuset No. 1, 1 Klasse i No. 2 og 1 do. i Børnehjemmet.

I Børnehjemmet ere 2 Værelser benyttede til en i 1880 oprettet „Unge Kvinders Forening“, hvor der hver Aften er Adgang for Tjenestepiger til Læsning af gode Bøger og Tidninger, og hvor der af og til er holdt Foredrag.

Fremdeles slutter sig til disse Stiftelser et Magdalenahjem for 6 faldne Kvinder og Fribolig for 4 Enker, begge Dele i eget Hus i Nærheden af Bethaniakvartalet.

Endelig er i 1878 indkjøbt et Jordbrug til Vaisenhuset, hvorpaa fødes 10 Kjør og Hest; det kostede Kr. 16,000 og er paakostet Kr. 8,000; Gaarden kaldes „Emaus“.

Alle disse Anstalter og Eiendomme repræsentere en Kapital af omkring Kr. 200,000, hvorpaa skyldes omtrent Kr. 40,000. Det aarlige Budget for Stiftelsernes Drift andrager for Tiden til omkring Kr. 28,000. Det Hele er sat i Gang af Pastor Lars Oftedal og staar under hans Bestyrelse.

4. Byens økonomiske Stilling i Almindelighed.

Den økonomiske Tilstand var inden Byen som alle andre Steder

ved Begyndelsen af Femaaret meget trykket. Man sporede derfor ogsaa Stagnation paa de fleste Felter, hvad ogsaa fremgaar af de tidligere fremførte Beretninger for de enkelte Næringsveie og Indretninger.

Skibsfarten er den af alle Næringsveie, der har den største Betydning for Stavanger, hvorfor ogsaa dennes Fremgang eller Tilbagegang vil vise sin Virkning paa den økonomiske Tilstand i Almindelighed. Skibenes Værdi har i det forløbne Femaar været i stadigt Faldende, stærkest i de første 3 Aar, svagere i 1879 og 1880.

Da den største Del af Byens Formue er nedlagt i Skibsparter, er ogsaa Byens Formue stadigt sunken med Skibenes Værdi. Derimod har Søfarten paa et andet Felt gjort betydelige Fremskridt, nemlig med Hensyn til Dampfartøier. Byen eiede formentlig ved Udgangen af 1880 20 Lastedampskibe af Drægtighed 7,600 Ton, hvoraf i det forløbne Femaar ere tilkomne som nye 4. De rutegaaende Dampskibe, som høre hjemme i Stavanger, eies af det Stavangerske Dampskibsselskab, der, saavidt vides, fortiden eier 7 Skibe, hvoraf i det forløbne Femaar 2 ere tilkomne. Medens altsaa Drægtigheden af de Byen tilhørende Dampskibe er bleven betydeligt forøget, er Seilskibenes Drægtighed ved Udgangen af 1880 omtrent den samme som ved Begyndelsen af 1876.

Ved Femaarets Begyndelse var der her som overalt i Norge en følelig Pengemangel. Diskontoen for Vexler var i de to første Aar omkring 7 pCt., medens den i de tre sidste Aar stadigt er sunken og befandtes ved Udgangen af 1880 at være $4^1/_2$ pCt.

Som ovenfor sagt er Byens Kapital i de sidstforløbne Aar betydeligt sunken, hvoraf Følgen har været adskillige kommercielle Rystelser. I Stavanger have disse mere end andetsteds ladet sig iagttage blandt Middelstanden, netop fordi denne har nedlagt den største Del af sin Formue i Skibe. Der har derfor ogsaa været flere end sædvanligt af Konkursboer, omend de fleste af disse have været af mindre Betydning. Konkursboernes Antal, der i Femaaret 1865—70 var 72, 1871—75 30, har i det forløbne Femaar naaet det store Antal af 94.

Idet jeg, forsaavidt angaar Byens Handel og Haandværksdrift, vil henvise til hvad der før derom i denne Beretning er sagt, skal jeg til Belysningen af Tilstanden i Almindelighed tillade mig at meddele:

Af Gjældsbreve og Skifteudlæg, hvorved Pant er givet i faste Eiendomme og Skibe, er der i Femaaret thinglæst	Kr.	6,131,080
og aflæst	—	1,657,686
altsaa Forøgelse af Pantegjælden med	Kr.	4,473,394
Brandforsikringssummen af de i den almindelige Brandkasse forsikrede Bygninger udgjorde den 31te December 1875 . .	Kr.	8,839,480
den 31te December 1880 derimod	—	12,179,940
altsaa en Forøgelse af	Kr.	3,340,460

Af faste Eiendomme er afhændet i Femaaret 705 til samlet Sum Kr. 2,801,325, hvilket giver for hver Eiendom gjennemsnitlig omtrent Kr.

3,973. I forrige Femaar blev afhændet 673 Eiendomme til samlet Sum Kr. 1,991,120, altsaa Gjennemsnitspris Kr. 2,960. Gjennemsnitsprisen af faste Eiendomme i det forløbne Femaar har altsaa været ca. 1,036 Kr. høiere end i næstforegaaende.

Prisen for Byggegrunde har i Arbeiderkvartalerne, for Ex. Bergeland og Thaulowhagen, været ca. 2 Kr. pr. □ Alen, medens Grundene i de centrale Dele af Byen, hvor de undtagelsesvis have været at erholde, have været lige op til 14 Kroner pr. □ Alen.

Af Exekutioner har der været afholdt 335 for Beløb Kr. 173,672. I forrige Femaar blev der afholdt 212 for Beløb Kr. 63,008. Disse Tal udvise, hvad der ogsaa tidligere er paavist, at Pengemangelen har været gjennemgaaende og den almindelige Velstand i Tilbagegaaende. Af Udpantninger har der ialt været afholdt 19,957 for Beløb Kr. 549,848; heri er dog indbefattet saavel for Brandkontingent som almindelige Skatter. — I det foregaaende Femaar blev der afholdt Udpantninger for Beløb Kr. 320,000.

Af Tvangsauktioner over faste Eiendomme er der afholdt 80 for Beløb Kr. 279,392; i forrige Femaar var der 60 for Beløb Kr. 130,248. Over Løsøre har der været afholdt 121 Tvangsauktioner for Beløb Kr. 127,931.

Tvangsauktionernes og Exekutionernes Beløb faldt stærkt fra 1876 til 1877, medens de igjen steg indtil 1879, hvorefter man i 1880 igjen kan iagttage et betydeligt Fald.

Forsaavidt angaar Konkursboernes Antal og Art, kan hidsættes følgende Tabel:

	Handelsmænd.	Næringsdrivende.	Tilsammen.
1876	10	5	15
1877	9	7	16
1878	7	15	22
1879	12	16	28
1880	8	5	13
	46	48	94

I det foregaaende Femaar udgjorde Konkursboernes Antal 30. Man vil altsaa kunne iagttage en uforholdsmæssig Stigning; dog maa her bemærkes, at alle Boer vare gjennemgaaende ubetydelige.

Arbeidspriserne er i det forløbne Femaar faldne ikke ubetydeligt. Medens man i 1875 kunde beregne den gjennemsnitlige Dagløn for voxne Arbeidere i de vigtigste Virksomhedsgrene til ca. Kr. 2,60, maa man vel nu ansætte Gjennemsnitsprisen til Kr. 1,80.

Som et væsentligt Moment i Byens økonomiske Tilstand maa mærkes den Indflydelse, som den i det forløbne Femaar istandkomne Jæderbane har havt. Banen blev aabnet den 28de Februar 1878. Dens fulde

Nytte er altsaa paa Grund af den korte Tid, hvori den har existeret, vanskelig at iagttage, ligesom ogsaa de slette Konjunkturer formentlig for en Del have hindret dens gavnlige Virksomhed fra at komme i fuld Belysning. Som statistiske Data skal jeg derfor indskrænke mig til at hidsætte nedenstaaende:

Aar.	Passagerernes		Gods.		Øvrige Indtægter.	Samlede Indtægter.	Samlede Udgifter.
	Antal.	Fragt.	Ton.	Fragt.			
1/7 78—30/6 1879	89,247	70,627.55	5,519	15,554.95	16,565.66	102,748.16	114,136.54
1/7 79—30/6 1880	119,157	74,387.17	7,792	21,490.91	20,459.05	116,337.13	127,833.77

I hosfølgende Tabel*) meddeles en Oversigt over Byens Budget i Femaaret, beskattet Formue og Indtægt samt Antal Skatteydere, saavelsom Opgave over Kommunens Gjæld i samme Tidsrum.

Stavanger Magistrat den 12te Oktober 1881.

Christensen.

Beretning
om Ladestedet Ekersunds økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

a) Ædruelighedstilstanden. Brændevinshandelen har fra 1ste Januar 1874 været overdraget et Samlag. Af Bestyrelsens Indberetning for 1880 udhæves følgende: „Omsætningen har været omtrent ligestor i de 2 sidste Aar (1879 og 1880), og Salg af Brændevin paa Udskjænkningsstedet har, siden Samlaget begyndte sin Virksomhed (1874), aldrig været saa lidet som i 1880, medens der derimod af bayersk Øl er solgt lidt mere end i 1879. Indførselen af Brændevin for Regning af Andre end Samlaget har heller ikke i ovennævnte 7 Aar været saa liden som det sidste Aar, men derimod er der nok af bayersk Øl ikke indført og solgt ubetydelige Kvantiteter af endel Øltappere."

Idet jeg slutter mig til denne Fremstilling, tror jeg at kunne udtale, at Ædruelighedstilstanden ialfald ikke er bleven forværret.

b) Handels-, Haandværks-, Sømands- og Arbeiderforeninger existere ikke paa Stedet.

En Ynglingeforening er stiftet, hvis Formaal, at beskjæftige unge Mennesker udenfor Arbeidstiden med nyttig Læsning og deslige, forhaabentlig vil bære gode Frugter. Det paa Stedet værende Almuebibliothek benyttes flittigt især af den opvoxende Slægt.

En „Understøttelsesforening", der har til Formaal at yde dens Medlemmer Sygehjælp og i Tilfælde af Dødsfald Begravelsesbidrag, er

(Forts. S. 58).

*) Trykt som Bilag.

Bilag til Femaarsberetningen for Stavanger Kjøbstad.

Opgave over Stavanger Kjøbstads Budget m. V. i Femaaret 1876—1880.

Aar.	Det samlede Budget.	Heraf		Heraf udlignet		Tilsammen udlignet By-, Nærings- og Fattigskat.	Sum af beskattet Formue ved Udligning af		Sum af antagen Indtægt ved Udligning af		Sum af skatbar Indtægt ved Udligning af		Antal Skatteydere.	
		By- og Næringsskat.	Fattigskat.	By- og Næringsskat.	Fattigskat.		Byskat.	Fattigskat.	Byskat.	Fattigskat.	Byskat.	Fattigskat.	Til Bykassen	Til Fattigkassen.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.		
1876	244,800	150,131	94,669	200,848	69,316	270,164	24,971,200	23,547,600	6,117,360	5,777,920	3,161,156	3,006,916	4,573	3,721
1877	254,700	152,812	101,868	206,957	72,386	279,343	27,076,400	25,522,300	6,763,100	6,639,400	3,677,008	3,523,504	4,752	3,959
1878	264,900	167,522	97,378	213,099	79,497	292,596	29,330,600	27,743,800	6,302,180	5,624,800	3,636,720	3,485,504	4,353	3,347
1879	263,000	149,576	113,424	212,601	89,954	302,555	28,676,000	27,199,400	5,392,630	5,121,700	2,957,036	2,885,580	4,440	3,115
1880	278,100	148,111	129,989	229,969	91,000	320,969	27,809,900	26,306,900	5,379,360	5,313,120	3,049,084	2,966,298	4,570	3,146

Opgave vedrørende Kommunens Gjæld i samme Femaar:

1ste Januar	1876. . .	Kr.	746,728	Renter	Kr.	36,764	Afdrag	Kr. 102,676
- —	1877. . .	-	771,383	—	-	33,187	—	- 89,040
- —	1878. . .	-	774,342	—	-	38,182	—	- 57,040
- —	1879. . .	-	757,635	—	-	39,344	—	- 47,707
- —	1880. . .	-	742,538	—	-	38,735	—	- 80,097

(Forts. f. S. 56.)

stiftet. Medlemmernes Antal var ved 1880 Aars Udgang 182 og Foreningens Eiendom Kr. 3,238.92.

c) Med Hensyn til Gader og Veie, offentlige og private Brygger samt Gadebelysning henvises til forrige Femaarsberetning, da ingen væsentlig Forandring er indtraadt.

Stedet er i denne Periode bleven forsynet med et Vandværk, til hvis Istandbringelse Brændevinssamlaget af Overskud for 1875, 1876 og 1877 har bidraget Kr. 50,700. Vandledningens Længde er 10,200 Fod og Bassinets Høide over Stedets Huse fra 140 til 180 Fod. Der haves 5 offentlige Spring og 104 private Indtag.

d) Stedets høiere Almueskole er gaaet over til en kommunal Middelskole, hvis Plan approberedes 26de August 1878. Undervisningen besørges af 5 faste Lærere og 1 Lærerinde samt en Hjælpelærerinde, hvoraf de 4 Lærere ere ansatte ved den egentlige Middelskole og de øvrige ved den dertil knyttede Pige- og Forberedelsesskole. Elevernes Antal var ved 1880 Aars Udgang 118. Afgangsexamen har været absolveret i 1879 af 11 og i 1880 af 15, hvoraf henholdsvis 5 og 9 Privatister.

e) I Ladestedet er fast Skydsstation.

f) Den i forrige Beretning nævnte Haandgjerningsskole for Piger er fremdeles i Virksomhed og omfattes med megen Interesse.

g) Man har ofte ved smitsomme Sygdommes Udbrud eller Nærmelse følt Savnet af et Sygehus paa Stedet. Et saadant er i denne Periode istandbragt, og er dertil anvendt af Brændevinssamlagets Overskud et Beløb af noget over 14,000 Kroner.

h) Den saakaldte Jæderbane aabnedes fra Begyndelsen af Marts 1878. Den derved tilveiebragte lette Samfærdsel med Stavanger har selvfølgelig i flere Henseender vist sig fordelagtig for Distriktet i det Hele, men naar der spørges, om Jernbanens Anlæg har været til væsentligt Gavn for Ladestedet, er det tvivlsomt, om Svaret bør blive bekræftende; Stedets Næringsdrivende og Handlende ere ialfald for en overveiende Del enige i, at Handel og anden Rørelse ikke er gaaet fremad, efterat Jernbanen har aabnet saa let Adgang for Bonden til at bringe sine Produkter til den større By og for ham saavelsom for Indvaanerne af Ladestedet til i Stavanger, hvor billigere Priser kunne paaregnes, at gjøre sine Vareindkjøb. Jernbanen og den Omstændighed, at Dampskibe hyppigt anløbe Stedet, har selvfølgelig bevirket nogen Trafik, men denne er hovedsagelig blot en Gjennemgangstrafik, som kun i uvæsentligt Mon kommer Stedet tilgode.

i) Efter Tællingen i 1875 var Folkemængden 2408. Det er antageligt, at den nu er steget til mellem 2500 og 2600. — Ved Udgangen af 1880 var de Handelsberettigedes Antal 65, hvoraf dog flere ikke benyttede sit Borgerskab. At Omsætningen, naar den er fordelt paa et saa stort Antal, for Manges Vedkommende maa blive ringe, er en Selvfølge. — En større Del af Arbeidsbefolkningen har Sysselsættelse

ved Fayancefabriken, som i de senere Aar har været drevet med Held, idet dens Fabrikata vinde større og større Anerkjendelse. Ogsaa det saakaldte Eie Potteri, der vistnok ligger paa Landets Grund, men hvis Arbeidere bo i Ladestedet, har været i jevn Drift og saaledes givet Anledning til Arbeidsfortjeneste for Flere.

Der er i de senere Aar indkjøbt flere Skibsparter, og hvorvel Udbyttet af Skibsfarten ikke har været stort, har denne Virksomhed dog bidraget til at skaffe Sømandsstanden Sysselsættelse og Fortjeneste. En stor Støtte har Arbeiderbefolkningen havt i de mange Jordstykker, som ere fæstede og oparbeidede i Nærheden af Stedet.

Fiskeribedriften, især Makrelfisket, har i enkelte Aar givet taaleligt Udbytte.

k) Ligningsforretningerne for 1876—1880 vise følgende Resultater:

Aar.	Udlignet		Beskattet Formue ved Udligningen af		Antagen Indtægt ved Udligningen af		Beskattet Indtægt ved Udligningen af		Samlet Skat pr. skatbar Krone.
	Fattigskat.	Kommuneskat.	Fattigskat.	Kommuneskat.	Fattigskat.	Kommuneskat.	Fattigskat.	Kommuneskat.	
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Øre.
1876	6,200	9,853	1,072,400	1,169,800	492,432	514,440	169,232	179,880	8.048
1877	7,200	9,787	1,158,880	1,258,080	550,640	567,560	198,660	206,520	7.314
1878	5,933	11,602	1,192,280	1,314,280	576,200	593,440	205,000	213,036	6.8963
1879	7,400	12,112	1,264,280	1,384,400	533,040	557,640	180,076	191,112	9.212
1880	8,973	11,470	1,240,280	1,361,500	505,880	532,140	171,436	186,892	10.463

Skatterne have saaledes været uforholdsmæssigt store og for Mange særdeles trykkende.

l) I Femaaret er afhændet faste Eiendomme for et Beløb af Kr. 189,274, thinglæst Panteheftelser for Kr. 405,947, aflæst do. for Kr. 283,758, afholdt Tvangsauktioner over fast Gods for Kr. 54,507 og over Løsøre for Kr. 20,192.

m) Kommunens Gjæld udgjorde ved Udgangen af 1880 Kr. 18,080. De Kommunen tilhørende Huse vare brandforsikrede for 49,760 Kr.

Efter det Anførte, navnlig hvad der er oplyst om Skatteforholdene og de stedfundne Pantsættelser, kan det være tvivlsomt, om Ladestedets økonomiske Forhold i Femaaret ere forbedrede. Jeg skulde nærmest tro, at Tilstanden forsaavidt er omtrent, som den var ved Udgangen af forrige Periode.

Ekersunds Magistrat, 18de Januar 1882.

Hammer.

Beretning
om Ladestedet Sogndals økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

Ædruelighedstilstanden maa ansees for god. I Femaarsperioden har der kun været en til Brændevinssalg i Smaat berettiget

Person, og til Udskjænkning af Øl m. v. 3 Personer, hvoraf 2 i Sogndalsstrand og 1 i Rægefjord.

Der findes en Handelsforening, men ingen andre Foreninger.

Fiskeri og Søfart er Stedets væsentligste Næringsvei. Der udskibes ikke ubetydeligt af Makrel. Til Udskibning af Fiskevarer til England dannedes i 1879 et Konsortium under Navn af „Hellevik Ishuskompagni". Det engelske Titanjernkompagni, hvis Gruber ligge ca. 6 Kilometer fra Ladestedet, og som i sin Tid gav Ladestedet megen Fortjeneste, har i flere Aar ladet Værket uden Drift.

Folkemængden antages at være den samme som efter sidste Folketælling, nemlig mellem 5 og 600 Individer.

Ladestedets skattelagte Formue i 1880 udgjorde Kr. 321,100 og Næringen Kr. 96,670.

I Femaaret er der afhændet faste Eiendomme til Beløb Kr. 8,128, thinglæst Panteheftelser til Beløb Kr. 40,674, aflæst Panteheftelser for 12,601, afholdt Tvangsauktioner over fast Gods for Kr. 13,896, Tvangsauktioner over Løsøre for Kr. 4,082.

Ladestedet antages i Femaaret hverken at have gaaet frem eller tilbage i økonomisk Henseende.

Sogndals Magistrat, 15de Februar 1882.

Halfdan Olsen.

Beretning
om Ladestedet Sandnæs's økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

Ædruelighedstilstanden maa ansees for god. Udskjænkning og Udsalg i Stort og Smaat af Brændevin eller dermed tilberedt Drik foregaar ikke (L. 13 Decbr. 1862). De af Kommunebestyrelsen bestemte tvende Rettigheder til Udskjænkning af Øl og Vin ere overdragne til et Samlag, der er grundlagt paa en Aktiekapital, og hvis Statuter ere approberede ved høieste Resolution af 19de December 1879.

Samlaget har virket i 2 Aar fra 1ste Januar 1880, og paastaaes der, at man har seet Forbedring i Ædrueligheds- og Ordensforholdene, efterat det traadte i Virksomhed.

Af Handels-, Haandværks- eller Sømandsforeninger findes ingen. En Handelsforening, som for flere Aar siden bestod en kort Tid, sygnede hen, da dens Bestemmelser om lige Udsalgspriser ei bleve overholdte. Derimod virker med Held og stor Tilslutning „Understøttelsesforeningen", der yder trængende Arbeidsfolk Sygdoms- og Begravelsesbidrag af Medlemmernes smaa maanedlige Indskud. Af Foreninger stiftede i Femaaret kan nævnes „Arbeidersamfundet" med ca. 60 Medlemmer og „Ynglingeforeningen" med ca. 100 Medlemmer. Begge bæres af en aarlig Kontingent af Medlemmerne.

„Assuranceforeningen for Sømænds Tøi" bestaar og trives godt. Den er grundlagt paa Aktier, hvis halve Beløb er indbetalt. Beholdningen

af indbetalt Aktiekapital og optjent Præmie udgjør ca. Kr. 4,000. I Forbindelse hermed skal anføres, at i 1876 oprettedes egen Sparebank. Dens Grundfond Kr. 8,000.00 er dannet ved indtil Videre uopsigelige Indskud à Kr. 100.00. Ved Udgangen af 1880 havde den under Forvaltning Kr. 119,097.

En Haandgjerningsskole for Pigebørn har med frivillige Bidrag og større og mindre Tilslutning været i Virksomhed.

Stedets Handel tør antages at være gaaet fremad, uagtet man nærede Frygt for, at Jernbanen vilde have en uheldig Indflydelse paa Handelsforholdene derved, at Stavanger, som en større By med større Tiltrækningskraft, vilde trække Handelen og anden Næring fra Sandnæs. Handelsomsætningerne antages imidlertid gjennemsnitligt at have været større end i den forrige Femaarsperiode. Der er 41 Persomer, der have Borgerskab, hvoraf 9 som Skippere.

Søfarten har i denne Periode givet ringe Udbytte. Fartøiernes overveiende Antal ere smaa og deltage alene i Kystfarten, hvor Konkurrencen er stor. Af de større Skibe ere flere gamle og i lav Klasse, hvorved de ei kunne konkurrere i de mere lønnende Ruter. Ved Udgangen af 1875 havde Stedet 35 Fartøier af samlet Drægtighed 1,248 Kom.-Læster og ved Udgangen af 1880 var Antallet 39 og Drægtigheden 1,256 Kom.-Læster. En Moringstønde er udlagt paa Havnen, Havnedistriktet bestemt og Havnefoged ansat.

Fiskeribedriften har efter Vaarsildfiskets Ophør sygnet hen; dog har Stedet hvert Aar deltaget i Sommerfisket nordover Kysten, ligesom der ogsaa altid har været saltet mindre og større Partier saadan Sild, tildels med antageligt Udbytte. I det store Eidsfjordfiske deltog Stedets Saltere i en forholdsvis ikke liden Udstrækning, omend Udbyttet deraf var mindre. I de senere Aar er der fra Stedet afgaaet aarlig 2 mindre Expeditioner til Spitsbergen med bedre Udbytte.

Haandværksdriften har vel ligesom Handelen lidt under trykkede Pengeforhold og andre uheldige Konjunkturer, uden at nogen mærkbar Tilbagegang i det Hele har fundet Sted. Vistnok har der været Tilbagegang i Snedkeriet, der tidligere florerede godt og i en forholdsvis stor Udstrækning, men andre Grene, f. Ex. Garveriet, have gaaet fremad. Teglværkerne og Potterierne have arbeidet med mindre Produktion og mindre Fortjeneste end tidligere, men Bedriften ansees dog for lønnende.

Eiendomspriserne antages sunkne. Aarsagen hertil er foruden de knappe og trykkede Pengeforhold tillige den, at der under Jernbanebygningen, da Stedet i alle Henseender florerede godt, blev bygget formange Huse, saaat Husrummet nu ei er tilstrækkeligt optaget.

En den hele By omfattende Reguleringsplan blev approberet ved kongl. Resol. af 2den August 1877. En mindre Omregulering af „Vaagene“ har nylig fundet Sted og er bleven approberet.

I Ladestedet er fast Skydsstation. Den samlede Længde af Veie og Gader er 3.5 Km., af Fortouge 0.5 og deraf brolagt 0.1 Km., Læng-

den af Skibsbrygger og Kajer 0.7 Km. Ladestedets Fladeindhold udgjør ca. 1000 Maal.

I Femaaret er Apothek oprettet til stor Bekvemmelighed for Stedet og de omliggende Bygder.

Folkemængden antages at være omtrent den samme ved Femaarets Udgang, som den var ved sidste Folketælling. Ifølge Ligningsforretningen for 1880 var opført ved Udligning af

	Fattigskat.	Kommuneskat.
som skatbar Formue	Kr. 1,195,300	Kr. 1,218,000
som skatbar Næring	— 85,611	— 95,167.

Arbeidsklassens Kaar have i Perioden været mindre gode end tidligere, uden at de dog kunne kaldes daarlige. Daglønnen er gaaet ned, men til Vederlag herfor antages Levnetsmidlerne at have været noget, om end ikke i tilsvarende Grad, billigere. Handelsmændenes og Skibsredernes økonomiske Stilling antages at være nogenlunde uforandret. Nogen mærkbar Kapitaldannelse i Femaarsperioden antages ikke at have fundet Sted.

Stedet har i økonomisk Henseende gaaet fremad i Femaaret, om ikke stort.

I Femaaret har været afholdt 141 Udpantninger for Beløb Kr. 1,905 og 16 Exekutioner til Beløb Kr. 2,571, afhændet faste Eiendomme for Kr. 56,189, thinglæst Panteheftelser for Kr. 134,785, aflæst do. for Kr. 42,181, solgt ved Tvangsauktíon fast Gods for Kr. 800 og Løsøre for Kr. 1,725.

Sandnæs Magistrat 15de Februar 1882.

Halfdan Olsen.

Beretning

om Ladestedet Skudesnæshavns økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

Ædruelighedstilstanden maa kunne siges at være upaaklagelig; især gjælder dette den sidste Halvdel og navnlig det sidste Aar af Femaaret, da den har været god, eftersom man har sporet en betydelig Aftagen i Nydelsen af berusende Drikke. Det fortjener maaske at anføres her, at Stedets forholdsvis store Arbeiderbefolkning udmærker sig med Hensyn til Ædruelighed.

Handels-, Haandsværks- og Sømandsforeninger findes ei. En Forening, kaldet Skudesnæshavns Understøttelsesforening, hvis Formaal er at yde dens syge og trængende Medlemmer Hjælp, har bestaaet siden 1867. Medlemsantallet er for Nærværende kun 90 hovedsagelig af Stedets Haandværker- og Arbeiderbefolkning. Uagtet det lille Beløb, der haves til Raadighed, har dog Foreningen virket adskilligt Nyttigt ved Bidrag i Tilfælde, hvor ellers det offentlige Fattigvæsen havde maattet træde hjælpende til.

En Assuranceforening, kaldet Skudesnæshavns Skibsassuranceforening, har bestaaet fra og med 1866. Ved Udgangen af Femaaret havde den forsikret 60 Fartøier for en Sum af 489,710 Kr.

Skydsstationen, der er fast Station med forhøiet Skydsbetaling, ligger inden Ladestedet.

Samlet Længde af Stedets Gader og Veie udgjør 2.5 Km., deraf 1.5 Kilom. brolagt. Der gives 5 offentlige og 20 private Brygger, 1 Kai, 90 Meter lang. Stedet har ingen Gadebelysning. Vandværk haves ikke. Kommunen eier en Skolebygning, der, foruden at afgive 4 Skolelokaler, tillige indeholder Beboelsesleilighed for Førstelæreren ved den høiere Almueskole.

Den skattelagte Formue og Indtægt for Femaaret stiller sig saaledes:

	Formue.	Indtægt.
1876	Kr. 1,092,800	Kr. 103,096
1877	— 1,117,800	— 100,716
1878	— 1,123,400	— 95,612
1879	— 1,159,900	— 71,956
1880	— 1,195,800	— 62,556

Uagtet det for nogle enkelte Skibsrederes Vedkommende antages, at de i omhandlede Periodes sidste Del have gaaet fremad, saa formenes det dog, at Stedets økonomiske Stilling i det Hele er gaaet tilbage i Femaaret. Aarsagen hertil maa fornemmelig søges i den Omstændighed, at Stedets Hovednæringsveie: Fiskeri, Skibsfart og Handel, af hvilke de tvende førstnævnte i sin Tid tilførte samme saa betydelige Kapitaler, enten ganske ere ophørte at bringe Indtægt eller have givet lidet virkeligt Udbytte.

I Aaret 1880 var for Regning af en af Stedets mest driftige Handelsmænd udrustet til Fangst af Sild paa eller under Island 1 Notbrug, 22 Mand og 3 Fartøier, hvilken Udrustning hjembragte ca 3,000 Tønder Sild, der siges med Fordel at være afsat i Udlandet.

Ladestedet havde ved sidste Tælling en Folkemængde af 1,327 Mennesker, 189 beboede Huse.

Personer med Handelsborgerskab	23
Skippere bosatte paa Stedet	35
Do. do. udenfor samme	4
Personer berettigede til Udskjænkning af Øl og Vin	2 Enker.

Skudesnæshavns Magistrat den 14de Februar 1882.

Ærbødigst
Ole Oftedahl,
fung.

Beretning
om Ladestedet Koperviks økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

1. Brændevinshandel er forbudt hersteds, hvorimod der sælges en Del Øl og Vin, men maa det formenes, at Forbruget heraf er adskilligt min-

dre end tidligere blandt Stedets Folk, blandt Andet paa Grund af, at Afholdssagen vinder Terræn.

2. Handels-, Haandværks-, Sømands- og Arbeiderforeninger existere ikke her.
3. Stedets Gader og Veie udgjøre tilsammen 2,637 Meter; heraf er Hovedgaden — 1,506 Meter lang — god Chaussé.
4. Man har her en offentlig og flere private Brygger, en god Brandsprøite med Tilhørigheder, samt tre gode offentlige Brønde. — Bebyggelsen her er saadan, at Brandsprøiten betjent med Søvand kan række næsten hvert eneste Hus.
5. Kirken, beliggende paa Byens Grund, tilhører Byen i Fællesskab med Landsognet.
6. Skolebygningen indeholder Bestyrerbolig, Lokaler for Lærerskolen samt for den høiere og den lavere Almuskole.
7. Skydsstationen — paa Landets Grund tæt ved Bygrændsen — har 2 faste og 2 Reserveheste.
8. Deltagelsen i de større Kystfiskerier — navnlig paa Nordland — er ikke uvæsentlig, men de tilvirkede Produkter afhændes væsentligst indenlands, til de større Byer, medens en mindre Del udskibes. — Der er saaledes udført:

	Vaarsild.	Blandsild.	Fedsild.	Brisling.
1876. . .	28	-	2,182	43 Tønder.
1877. . .	28	-	3,134	- —
1878. . .	1,168	10	4,457	- —
1879. . .	1,076	8	29	- —
1880. . .	642	-	791	- —

Skibsfarten er liden; den repræsenteres af:

1	Barkskib	431.86	Ton,
1	Skonnert.	58.37	—
7	Galeaser	589.03	—
14	Jagter	396.58	—
11	Skøiter	113.43	—
34	Fartøier. Tilsammen	1,589 27	Ton.

Af disse Fartøier gaar alene Skibet og Skonnerten i stadig Fragtfart, medens de øvrige benyttes i Fisketrafik og lidt Kystfart.

Butikhandelen synes i Femaaret at have taget forholdsvis Opsving og at drives med Soliditet, Omtanke og Fordel. Den samlede Omsætning kan formentlig nu sættes til 4 à 500,000 Kroner.

Der er her paa Stedet 27 handelsberettigede Personer, som dog ikke alle benytte sin Handelsret.

Haandværks- og Arbeidsklassen har havt jevn Beskjæftigelse, og antages dens Stilling snarere at være forbedret.

Stedets Sparebank havde ved Udgangen af 1880 under Forvaltning Kr. 166,828, og eiede den Kr. 23,592.

Skatterne ere meget store og falde tunge, da der her paa Stedet ikke gives nogen Enkelt med større Formue og Indtægt.

Ligningsforretningerne udvise følgende Resultater:

	Antagen Formue.	Antagen Næring.	Skatbar Næring.	Byskat.	Fatttigskat.	
1876	280,560	113,720	76,640	2,238	1,717	Kroner.
1877	333,390	132,600	92,520	2,857	1,611	—
1878	363,390	131,900	89,865	2,735	1,861	—
1879	394,990	108,610	74,268	2,963	2,080	—
1880	417,780	109,950	77,860	2,605	2,001	—

Sammenfattes Alt, saa maa det vel siges, at Stedet er gaaet noget fremad i Femaaret, og tør man haabe, at Fremgangen vil være varig, eftersom Forretningerne her drives med megen Forsigtighed og Omtanke, medens et økonomisk Levesæt er raadende.

Koperviks Magistratskontor, 2den Januar 1882.

Ærbødigst
M. S. Siqueland.

Beretning
om Kjøbstaden Haugesunds økonomiske Tilstand i Femaaret 1876—1880.

I dette Tidsrum har Byens økonomiske Udvikling gaaet nogenlunde jevnt fremad. Folkemængden, som ved Tællingen i 1875 udgjorde 4,446, var antagelig ved Udgangen af 1880 omkring 5,000 Mennesker.

Hvad Fiskerierne angaar, har Vaarsildfiskeriet ogsaa i denne Tid været ujevnt og ringe, og Silden af saa tvivlsom Beskaffenhed, at det endnu er uvist, hvorvidt det gamle Vaarsildfiskeri kan siges at være vendt tilbage. Men paa den anden Side har Byens Deltagelse i Fedsildfiskerierne langs Vestkysten lige op til Finmarken været ret betydelig, og det er væsentlig dette, som har holdt Virksomheden oppe.

Skjønt Vaarsildfiskeriet, som bemærket, har været ubetydeligt, mod hvad det tidligere var, maa det dog beholde sin Plads i Beretningen, fordi Udsigterne i den senere Tid have forbedret sig noget, og fordi Almuen igjen har begyndt at samle sig i saadan Mængde, at det offentlige Fiskeriopsyn igjen er traadt i Virksomhed.

Ved Nytaarstid 1876 gik Silden under Land ved Utsire, og da blev gjort nogle Notstæng, ligesom der i Slutningen af Februar og Begyndelsen af Marts blev sat nogle Laase paa Vestsiden af Bømmeløen. Hele Udbyttet tør vel anslaaes til omkring 25,000 Tdr., hvoraf omkring 18,000 Tdr. blev saltet og tilvirket i Haugesund, men Kvaliteten var daarlig, Silden smaa-

blandet og udgydt og løs i Fisken, saa at den ikke gav nogen synderlig god Handelsvare.

I 1877 var Forholdet omtrent det samme, nogle Notstæng blev gjort ved Utsire i Januar, og et samtidigt Drivgarnsfiske foregik paa Havet. Silden var noget bedre end forrige Aar og for en Del at anse som „ægte Vaarsild". I Februar og Marts blev der fisket lidt med Not ved Røvær og vestenfor Bømmeløen, men, som sædvanligt paa denne Tid af Aaret, var Silden daarligere. Ialt blev der fanget omkring 20,000 Tdr., hvoraf saltet for Haugesunds Regning omkring 6,600 Tdr.

I 1878 viste Silden sig i Slutningen af Januar paa Havstrækningen mellem Utsire og Espevær, hvor der fiskedes med Drivgarn, og i Slutningen af Februar var der et kortvarigt Garn- og Notfiske ved Utsire. Fangsten var i det Hele omkring 40,000 Tdr., hvoraf henved 13,000 Tdr. tilvirkedes her. Kvaliteten var i det Hele noget bedre end foregaaende Aar.

I Slutningen af 1877 og i Januar 1878 foregik et større Sildefiskeri ved Bohuslen og Hvaløerne, hvori omkring 30 mindre Fartøier herfra deltoge og saltede omkring 10,000 Tdr. til yderst lav Pris, men Silden var smaa og daarlig, saa at Expeditionerne intet synderligt Udbytte gav.

I 1879 faldt Vaarsildfiskeriet noget rigeligere og Silden i det Hele større og bedre. Det begyndte i Januar med Drivgarn paa Strækningen fra Skudesnæs til Espevær. Senere var der et ret godt Garn- og Notfiske ved Utsire, hvilket med nogle Afbrydelser varede fra Midten af Februar til henimod Midten af Marts. Fangsten ansloges til omkring 60,000 Tdr., hvoraf $^1/_3$ Del saltedes her med ret god Fortjeneste.

I 1880 var Fangsten igjen noget mindre, Drivgarnsfisket varede fra Midten til Slutningen af Januar, da Silden gik under Land ved Utsire, ligesom den i Marts var under Land ved Røvær. Ialt blev opfisket ca. 35,000 Tdr., hvoraf omkring 12,000 Tdr. saltet for Haugesunds Regning med tilfredsstillende Udbytte.

Udførselen af Vaarsild fra Haugesunds Toldsted har været: i 1876 18,000 Tdr., i 1877 7,518 Tdr., i 1878 Vaarsild 18,460 Tdr., Nysild 8,410 Tdr., tils. 26,870 Tdr., i 1879 26,540 hl., i 1880 23,000 hl.

Fedsildfisket paa denne Kant af Landet har i det forløbne Femaar ikke været af synderlig Betydning; derimod har Haugesund, som bemærket, deltaget i Sommerfiskerierne langs Vestkysten baade med Nøter og Fartøier.

I 1876 slog det godt til i det Trondhjemske, i Nordland og tildels i Senjen. De fra det mislykkede Storsildfiske hjemvendende Nøter gjorde Fangst i Namsen og det Trondhjemske, og Fartøierne fik Ladninger mere og mindre fuldstændige.

Udførselen herfra var betydelig, Priserne gode paa den ferske Sild, ligeledes paa de udenlandske Markeder, saa at Fortjenesten var god for alle Parter.

I 1877 deltog Haugesund ligeledes i de nordlandske Sildefiskerier med Nøter og Fartøier. Fisket slog til i Helgeland i Juli og August med

en større men kortvarig Fangst og udover Høsten i mindre Maalestok. Senhøstes blev der fisket i Senjen og endog lige til Alten, men Kvaliteten var daarlig. For Haugesunds Fiskere var Udbyttet lidet og ujevnt, adskillige Fartøier fik saltet mere og mindre fuldstændige Ladninger. Fortjenesten paa den første Fangst var ret god baade for Fiskere og Saltere, men senere paa Aaret i Senjen og Vestfinmarken faldt Silden smaa, og Priserne i Udlandet trykkedes af det usædvanligt rige skotske Fiske. Adskillig Fedsild blev her overliggende usolgt til det paafølgende Aar.

I 1878 var Helgelandsfisket ret godt. Flere af de herværende Notbrug gjorde Fangst, de fleste Fartøier fik Ladning, men Silden faldt blandet og tildels smaa, Priserne blev lave paa de udenlandske Markeder og Udbyttet for Salterne i det Hele daarligt, ringere end det paa lang Tid havde været.

I 1879 faldt Fedsildfisket i Nordland spredt og sparsomt om Sommeren, men senhøstes var der et betydeligt Fiske i Eidsfjord i Vesteraalen, hvori flere Notbrug deltog her fra Byen, ligesom de fleste Fartøier fik Ladning. Priserne paa de udenlandske Markeder gav i det Hele god Fortjeneste.

I 1880 om Sommeren var Fedsildfisket knapt langs hele Kysten, men der tjentes godt paa det lille Kvantum, som blev saltet. Senhøstes gik Fedsilden ind i Eidsfjord i uhyre Masser, der blev opfisket 2—300,000 Tdr. Prisen paa den ferske Sild gik ned lige til 6 Kr. pr. Td., og for Salterne blev Udbyttet godt, men for en større Del skede dog Afsætningen først det paafølgende Aar.

Af Fedsild er hersteds:

i 1876	saltet	47,341	Tdr.	og	herfra	udskibet	75,000	Tdr.
- 1877	—	55,300	—	-	—	—	75,630	—
- 1878	—	68,145	—	-	—	—	98,150	—
- 1879	—	61,100	hl.	-	—	—	78,040	hl.
- 1880	—	27,300	—	-	—	—	48,150	—

De øvrige Fiskerier her i Landet have ikke været af nogen væsentlig Betydning for Haugesund.

Deltagelsen i Makrelfisket her fra Byen har været liden. Gjennem Haugesunds Toldsted var Udførselen af fersk Makrel til England: i 1876 107,200 Stkr., i 1877 97,000 Stkr., i 1878 52,000 Stkr., i 1879 210,300 Stkr., i 1880 137,180 Stkr. Denne Udførsel er dog ikke skeet for Haugesunds Regning.

Det samme gjælder om Hummerfiskeriet. Af levende Hummer blev herfra udført: i 1876 72,960 Stkr., i 1877 450 Stkr., i 1878 2,200 Stkr., i 1879 1,360 Stkr., i 1880 6,720 Stkr. Størstedelen af Udførselen sker gjennem andre Toldsteder. Det er en almindelig Iagttagelse, at Hummeren aftager i Størrelse.

Brislingfisket har i de senere Aar givet et nogenlunde godt Udbytte.

I 1880 var Fiskeriet endog rigt, idet Fisken gik dybt ind i Fjor-

dene. Deltagelsen her fra Byen er temmelig liden. Størstedelen af Fisken forbruges i Landdistrikterne. Dog har det vist sig, at denne Fiskesort ogsaa finder Afsætning i Udlandet, dels saltet, dels som Ansjos.

Udførselen herfra var: i 1876 1,940 Tdr., i 1877 4,770 Tdr., i 1878 880 Tdr., i 1879 1,300 hl., 1880 2,940 hl., hvoraf 2000 hl. Ansjos.

I de nordlandske Torskefiskerier er Deltagelsen her fra Byen af mindre Betydning.

I 1879 blev her fra Byen gjort et Forsøg paa at udvide Sildebedriften til Island, idet 7 mindre Fartøier, udrustede med Fiskeredskaber, Tønder, Salt og de fornødne Folk (Fiskere og Bødkere) begav sig over ved Midsommerstid. Lovlig Adgang til Fiskeri blev erhvervet uden Vanskelighed, og Expeditionen lykkedes forsaavidt, at 2 af Fartøierne fik tilsammen omkring 1,700 Tdr. Sild, noget større end den almindelige Fedsild og af god Kvalitet. Udgifterne bleve rundelig dækkede, og bedre vilde Udfaldet været, om Hjemreisen var bleven udsat en 8—14 Dages Tid, da Silden gik under Land i store Masser. Det var dog nok til at vække almindelig Opmærksomhed, og i det paafølgende Aar vare Udrustningerne herfra betydelige: 43 Fartøier, hvoraf 6 gjorde 2 Ture. Lignende Expeditioner foregik fra Stavanger, Mandal, Skudesnæshavn og Aalesund. Af det opfiskede Kvantum, 103,000 Tdr., var 44,000 Tdr. for Haugesunds Regning. Fortjenesten herpaa blev god og navnlig saameget bedre, fordi Silden var fisket af Tilvirkerne selv.

Modtagelsen paa Island var fra alle Sider imødekommende, idet de fremmede Expeditioner intet Afbræk gjorde for Landets egne Indvaanere, der ikke befatte sig med Sildefiskeri, men kun med Torskefiskeri, hvori Nordmændene ikke deltog. Saalænge disse Expeditioner ikke gribe forstyrrende ind i Indvaanernes egen Næringsdrift, er det at formode, at de ville mødes med Velvillie fra Indvaanernes Side, som derved faa Anledning til Arbeidsfortjeneste og Vareomsætning.

Som bemærket, er den islandske Sild af god Kvalitet og i Almindelighed temmelig stor. Priserne i de østersøiske Havne stillede sig i 1880 fordelagtigt i Begyndelsen, men dalede udover Høsten paa Grund af de rige Fiskerier i Skotland, Holland og Frankrige. En større Del af Silden blev efterliggende her i Landet til det følgende Aar, saa at Udførselslisterne for 1880 ikke svare til det opfiskede Kvantum. Fra Haugesunds Toldsted var Udførselen af Islandssild 27,355 hl. Afsætningen gaar saagodtsom udelukkende til Sverige og Kristiania. Fiskeribedriften paa Island foregaar almindelig paa den Maade, at 3—4 Fartøier, udrustede med Nøter, Baade, Salt og Tønder, med Tømmer og Bord til Opførelse af de fornødne Søhuse samt 6—8 Mands Besætning, slutte Lag sammen og lægge sig i en Fjord eller fordele sig i et Par nærliggende Fjorde. Naar da Fisket slaar til, benyttes Mandskaberne paa de tilstedeværende Fartøier til Notbruget, som i Regelen for en enkelt Not kræver 12—13 Mand. Er Fangsten gjort, bruges hele den tilstedeværende Arbeidsstyrke til Sildens Optagning og Tilvirkning, som foregaar uafbrudt Nat og Dag eller ialfald med den størst

mulige Hurtighed. Ved saadanne Lagslutninger kan Arbeidsstyrken indskrænkes, idet hvert enkelt Fartøi ellers maatte have omkring 20 Mand for at kunne udrette noget.

De almindelige Forhyringsvilkaar for Mandskaberne er en fast ugentlig Hyre paa egen Kost og en vis Andel i Fangsten, som Expeditionens Udruster indløser efter en bestemt Pris, i Regelen 8 Kr. for en Tønde fersk Sild. Det har vist sig, at dette Fiskeri mere og mere drager Spekulationen til sig. Hidtil har i Almindelighed kun mindre Seilfartøier, Galeaser og Jagter, været benyttet, men det er at formode, hvad ogsaa allerede viser sig, at passende Dampskibe ville finde Anvendelse. Hvad der i ikke ringe Grad virker hemmende paa denne Bedrift, er de sparsomme Kommunikationsmidler mellem Øen og Norge: ingen regelmæssig Dampskibsfart, ingen direkte Postgang og ingen Telegraf. De fleste Meddelelser besørges leilighedsvis af Fartøier, som ere beskjæftigede i Driften, og for en Del gjennem den danske Post eller ved engelske Skibe til Leith og derfra pr. Telegraf. Skal Fiskeriet udvikle sig, som det har begyndt, vil en Telegraflinie vistnok blive nødvendig.

Hvad dernæst Handelen angaar her i Byen, vil det af det Foregaaende sees, at Udførselen af Sild indtager en fremtrædende Stilling. Som bemærket, har denne Handel i det Hele gaaet godt og navnlig bedst i 1879, daarligere derimod i 1878.

Den almindelige Byhandel har været jevnt tiltagende, og navnlig har det tilbagevendende Vaarsildfiske og de betydelige Udrustninger til de øvrige Fiskerier fremkaldt en livlig Omsætning af Proviant og Skibsfornødenheder. Omsætningen til Landdistrikterne har ogsaa været jevnt god.

Antallet af Handelsborgere ved Udgangen af 1880 var 116, hvoraf 9 udenbyesboende, Kvinder med Handelsbrev 8, Personer berettigede til Udskjænkning af Øl og Vin 8. Udskjænkningsafgiften er Kr. 400 aarlig. Af Konkurstilfælde er i Femaaret indtruffet 28, hvoraf kun 3 af nogen større Vigtighed.

De fleste Handelsvarer tages fra Nabobyerne og Kristiania.

De vigtigste Indførselsartikler fra Udlandet var:

Aar.	Stenkul.	Salt	Tøndebaand.	Petroleum.	Huder.
1876	33,658 Tdr.	20,211 Tdr.	73,822 Bdtr.	25,864 ℔	
1877	43,124 —	30,933 —	67,565 —	106,802 —	31,154 ℔
1878	41,445 —	23,422 —	74,726 —	23,472 —	14,898 —
1879	57,666 hl.	42,672 hl.	41,119 —	-	8,936 kg.
1880	78,655 —	35,487 —	36,515 —	3,498 kg.	15,946 —

Skibsfarten har i det forløbne Femaar arbeidet under ugunstige Vilkaar; kun de mindre Fartøier, som anbringes i Fiskebedriften, have fundet en ret lønnende Anvendelse, hvorimod Udbyttet af den egentlige Fragt-

fart har været aftagende. Ikkedestomindre blev der ogsaa i 1876 anskaffet 1 Fregatskib, 2 Skonnertskibe og 1 Skonnertbrig foruden 11 mindre Fartøier, alt til en samlet Drægtighed af 2,601 Reg.-Ton. I 1877 anskaffedes kun mindre Fartøier, 19 i Tallet til en samlet Drægtighed af 1,305 Reg.-Ton; i 1878 1 større Skib og 9 mindre Fartøier, tilsammen 1,696 Reg.-Ton; i 1879 5 mindre Fartøier, tilsammen 433 Reg.-Ton; i 1880 1 Brig og 9 mindre Fartøier, tilsammen 827 Reg.-Ton.

Den samlede Læstedrægtighed, som ved Udgangen af 1875 var 8,714 Læster fordelt paa 472 Fartøier, var ved Udgangen af 1880 steget til 23,084 Reg.-Ton, men Fartøiernes Antal var faldet til 272, idet en Mængde Smaafartøier, Skøiter og mindre Jagter, som mindre tjenlige paa de fjernt liggende Fiskerier, ere solgte. Under denne Opgave er indbefattet alt, hvad der hører til Haugesunds Tolddistrikt.

Den industrielle Virksomhed udenfor den egentlige Haandværksdrift indskrænker sig her i Byen kun til Skibsbyggeriet og en Olieklædefabrik. Skibsbyggeriet var tidligere en større Virksomhed, men i dette Femaar er det efterhaanden aftaget og indskrænker sig nu blot til Reparationer. Af nye Fartøier blev her i Byen bygget:

1876	1 Fregatskib	1,035	Reg.-Ton,
	2 Skonnertbrigger	480	—
		1,515	—
1877	1 Barkskib	753	—
1878	1 Fregatskib og 1 Skonnert . . .	1,030	—
	Tilsammen	3,298	Reg.-Ton.

Hermed ophørte Bygningen af nye Skibe. Den betydelige Arbeidsstok af Skibstømmermænd blev lidt efter lidt indskrænket og gik over i anden Virksomhed uden følelig Ulempe for Byen.

Olieklædefabriken sysselsætter omkring 20 faste Arbeidere foruden endel Syersker, som arbeide hjemme. Omsætningen er i den senere Tid aftaget paa Grund af Konkurrence fra andre Steder. Den har Aar om andet udgjort 5,000 Par Olieklæder à Kr. 5.50 og 2,000 Dusin Sydvester à 7—8 Kr. pr. Dusin. Alt Arbeide udføres pr. Stykke, en Syerske holder en Dagløn af Kr. 1.20—1.40 og en Oliesmører 2—3 Kr.

Bødkerhaandværket og navnlig Tøndefabrikationen drives i det Store, men Udbyttet har været ujevnt, da Forbruget og Priserne afhænge af Fiskerierne, og undertiden kunne betydelige Beholdninger blive overliggende. Det bedste Aar for Bødkeren var vistnok 1880, da alle gamle Beholdninger ryddedes og en Mængde Tønder fabrikeredes til gode Priser, Kr. 20 pr. Læst og derover. Daglønnen for en Bødkerarbeider er omkring 2 Kr.

Byens 2 Garverier ere fremdeles i Virksomhed og tilvirke Saalelæder og Skind, dels af indenlandske og dels af indførte Huder. Priserne trykkes dog meget af Konkurrencen med det saakaldte amerikanske Saalelæder, der tilvirkes paa en billigere Maade. Daglønnen for Garversvende har været omkring 2 Kroner.

Snedkere og Tømmermænd have havt jevn Beskjæftigelse ved Bygning af nye Huse. Omkring 12—20 større og mindre Bygninger, dels Søhuse, dels Vaaningshuse, ere blevne opførte om Aaret. Daglønnen for Tømmermænd er Kr. 1.60—2.00.

Møbelfabrikationen har været mindre lønnende og er aftaget betydeligt.

Skræddere og Skomagere arbeide væsentlig kun efter Bestilling; kun af Søstøvler og Sømandsklæder oparbeides der endel til Salg. Daglønnen for Svende har været Kr. 1.60 à 2.00.

Byens 6 Smede have havt jevnt Arbeide. Daglønnen for en Svend er omkring 2 Kroner.

Seilmagerhaandværket sysselsætter 4 Værksteder, hvor Arbeidet vistnok falder noget ujevnt, men til sine Tider drives med mange Folk. Daglønnen for en Svend, sædvanligvis Kr. 2.00, stiger da undertiden temmelig betydeligt.

Blikkenslager- og Kobbersmedværkstederne ere 5 i Tallet, som alle have nogenlunde jevnt Arbeide. Daglønnen for Svende er Kr. 1.60—2.00.

Daglønnen for almindelige Arbeidsfolk dreier sig om det samme.

Aarslønnen for en Tjenestegut er omkring Kr. 160 og for en Pige Kr. 56.00 med Kost og Logi.

Til Oplysning om de kommunale Skatteforhold hidsættes følgende Opgaver:

Aar.	Antal Skatteydere, inden- og udenbyes.	Hustaxt.	Formue.	Brutto-Næring.	Fattigskat.	Husskat.	Formues- og Næringsskat.
1876	956	1,490,880 Kr.	3,670,400 Kr.	1,053,440 Kr.	11,440 Kr.	4,000 Kr.	23,840 Kr.
1880	1,154	1,759,330 —	3,880,000 —	1,179,000 —	13,500 —	5,000 —	21,940 —

Skattebyrden i de nævnte Aar stillede sig saaledes:

Aar.	Fattigskat af Formue.	Fattigskat af beskatbar Næring.	Husskat.	Byskat af Formue.	Byskat af beskatbar Næring.
1876	60 ß pr. 1000 Spd.	Spd. 2. 24 9/10 ß pr. 100 Spd.	32 1/10 ß pr. 100 Spd.	1 Spd. pr. 1000 Spd.	Spd. 3. 91 7/10 ß pr. 100 Spd.
1880	50 Øre pr. 1000 Kr.	Kr. 2.4462 pr. 100 Kr.	28 Øre pr. 100 Kr.	1 Kr. pr. 1000 Kr.	Kr. 3.1475 pr. 100 Kr.

Af størrre kommunale Arbeider i det forløbne Femaar kan nævnes:

Byens Vandledning, som blev færdig i 1877 og kostede omkring Kr. 100,000, hvortil et væsentligt Bidrag blev ydet af Sparebanken. Ledningens Trykhøide over laveste Brandkum er 51.18 m. og over høieste Brandkum 38 m. Ledningens samlede Længde fra Indtaget er 4 km., den strækker sig paa det nærmeste over hele den bebyggede Del af Byens Fastlandsterritorium, men er ikke overført til nogen af Øerne. Rørdimensionerne ere fra 12″—6″. Tilgangen af Vand er rigelig selv i den tørreste Aarstid. Antallet af private Vandindtag ved Udgangen af 1880 var 136. Paa Grund af Vandledningen er et Afslag af 20 Pct. bevilget i Brandkontingenten.

En kommunal Middelskole paa Latin- og Reallinien med et aarligt Bidrag af Kr. 3,200 af offentlige Midler blev oprettet og traadte i Virksomhed i Marts 1880, idet den tidligere Borgerskole da blev nedlagt. Skolen begyndte med omkring 80 Elever, og siden er Antallet steget. Den første Afgangsexamen blev holdt i 1880. En ny Skolebygning med tilhørende Gymnastiklokale er opført og kostede omkring Kr. 36,000, hvortil Sparebanken bidrog Kr. 12,000.

Nogle Udvidelser af Gadeanlægget have i Femaaret fundet Sted, eftersom Bebyggelsen er skredet frem, navnlig er den saakaldte 2den Langgade, Haraldsgaden, bleven anlagt paa det nærmeste i sin hele Længde.

Byens Gjæld ved Udgangen af 1876 var Kr. 137,692 og ved Udgangen af 1880 Kr. 104,352, hvoraf Kommunelaanet af 1869 betalbart i 40 Aar udgjorde til Rest Kr. 36,000 og Kommunelaanet af 1876 betalbart i 15 Aar Kr. 48,000.

Ved Udgangen af 1875 udgjorde den private Pantegjæld paa

faste Eiendomme og Skibe Spd. 363,418	=	Kr. 1,453,672
hertil kommer Panteheftelser thinglæste i Femaaret	—	1,010,092
		Kr. 2,463,764
I Femaaret er aflæst	—	312,560
	Rest	Kr. 2,151,204

Pantegjælden er altsaa forøget med . . . . . Kr. 697,532

Det viser sig, at Pantegjælden overstiger Hustaxten med Kr. 391,871, men kommer hertil de vistnok sunkne, men dog betydelige Værdier af pantsatte Skibe, er Pantesikkerheden uden Tvivl fuldt tilfredsstillende.

Sparebankvirksomheden omfatter en temmelig betydelig Kapital. Ved Udgangen af 1875 havde Haugesunds Sparebank en Forvaltningssum af Kr. 1,363,808 og en Formue af Kr. 171,248. Ved Udgangen af 1880 var Forvaltningssummen stegen til Kr. 1,672,502 og Formuen til Kr. 215,700.

I samme Tidsrum havde Torvestad og Skaare Sparebank, som ogsaa har sit Sæde her i Byen, forøget sin Forvaltningssum fra Kr. 204,000 til Kr. 335,369 og sin Formue fra Kr. 8,800 til Kr. 23,412.

I Haugesunds Arbeideres Sparekasse var i samme Tidsrum

Forvaltningssummen stegen fra Kr. 23,708 til Kr. 106,500 og Formuen fra Kr. 1,044 til Kr. 5,482.

Byens gjensidige Skibsassuranceforening, oprettet i 1871, havde ved Udgangen af 1875 paa en løbende Risiko af Kr. 1,072,464 en Præmieindtægt af Kr. 51,168 og en Udgift af Kr. 32,772. Ved Udgangen af 1880 var Risikoen Kr. 1,499,479, Indtægten Kr. 98,562 og Aarsudgiften Kr. 78,749.

Af andre Foreninger her i Byen kan nævnes:

Arbeidernes Hjælpeforening i Sygdomstilfælde, der dog i de senere Aar har havt mindre Tilslutning, en Haandværkerforening, en Ynglingeforening og en Totalafholdsforening. Den sidste har virket i nogle Aar og vundet stigende Tilslutning, saa at den nu har eget Lokale under Bygning. Drikfældigheden er i mærkbar Grad aftaget.

Haugesunds Byfogedkontor den 14de Oktober 1882.

Martin Nielsen.